III
HC-14850
1929-1-12


ЖИТОМИРСКІЙ ГРАДСКІЙ ЧУДОТВОРНЫЙ ОБРАЗЪ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦЫ

(NN° 11)

K III 14.850

1929 - N° 1-6, 7/8, 9-12.

07

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

КНИГОЗБІРНЯ
„СТУДІОН"
У Львові

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ К 1524

ЛЬВІВ СІЧЕНЬ 1922

Należytość pocztową opłacono ryczałtem.

Почтове оплачено гурто

Зміст:

Стор.

Рік »Кооперативної Республики« . 1
О. Мицюк. М. Ів. Туган-Барановський 2
К. Коберський. Етичні й економічні ідеї в кооперації 4

Народнє господарство

О. Мицюк. Транспорт і сільське господарство СССР. 9
Е. Давід. Кооператизація сіл. господарства 18
О. Охрим. Споживання хліба через кооперативи 1. ст. 22

Проблєми кооп. організації і практики

Р. Раковський. Шляхи розбудови сільсько господарської кооперації 26

Стор.

Господарська хроніка 33

З життя укр. кооперації

А. Манькевіч. Кооперативна сусп.-виховавча діяльність в Радян. Союзі 38
Кооперативні курси 40
Конференція в справі організації кред. кооп-ив . . . 40
Загальні збори »Народної Торговлі« 40
Загальні збори »Центросоюза« . 41

З кооперативного світа 42

З кооперативного побуту 45

Всячина 47

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК.

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карпа Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 СІЧНЯ 1929 | Ч. 1 | РІК ВИДАННЯ II.

Рік „Кооперативної Республики".

Вступаючи у другій рік свого існування, наш журнал може з вдоволенням сконстатувати, що життя оправдало ці сподівання, з якими було зачато його видавництво. Наш журнал вспів за короткий розмірно час згуртувати біля цієї нової економічно-суспільної мовниці чималий гурт теоретичних і практичних економічних робітників; що ще важніше, найшов для себе читача. В кожному разі навіть ця цифра абонентів К. Р., що заплатила повну або часть передплати уже в першім році існування журналу є свідоцтвом, що журнал був випливом дійсної життєвої потреби.

Безумовно, що наш журнал не міг зразу задовольнити всіх вимог, які життя ставило. Цеж перша, по двох майже десятиріччах, спроба створити серіозний економічно-науковий орґан в умовах доволі важких. З науковими видавництвами річ та сама, що напр. з театром: їх не буде, поки не буде у відповідній кількості публіки, глядачів. Перше, чим бути науковому видавництву, мусить в суспільстві відчуватися потреба у ньому, мусить бути контингент осіб, що читатимуть такі речі. Як довго наукові журнали лежатимуть нерозрізані у випадкових абонентів, так довго „ще не час" на цього рода публікації.

Очевидно у нас справа вже трохи краща і хочемо мати надію, що рік 1929 тільки підкріпить нашу думку про те, що укр. суспільство вже дозріває до думання в національно-державних категоріях, серед яких одне з головних місць займає економіка своєї країни.

Журнал наш, як і досі, вважатиме своїм першим обовязком інформувати весь загал (не лише кооперативний) про уклад господарських сил на українських землях без ріжниці кордонів, придержуючись строгої обєктивности по думці засади, що „неправда не є просвіта". Серед складних і непевних сучасних політично-господарських відносин наш журнал і далі закликатиме український загал до чуйности і обережности у веденні кооп. установ; з цією метею наш журнал від половини мин. року почав публікувати щомісячно огляд господарської конюктури і інформації про ринкові ціни головних товарів і продуктів, що мають значіння в наших умовах.

Вже в мин. році наш журнал звернув особливу увагу на креди-

тову справу, що лежить в повному занедбанні і являється через те одною з головних причин кволости усіх наших господ. починань. Цієї справи редакція і надалі не спустить з ока, аж поки широке громадянство наше (не лише одиниці) не зрозуміє, що в цій справі кожний марно втрачений рік є загубою, бо „промедленіе смерти подобно".

Як другу ударну справу, наш журнал намічає на 1929 рік дискусію про наладнання збуту с.-госп. продуктів та організацію закупу с. госп. потреб; що до першої справи, то спеціяльною темою наших розважань повинна бути справа виміни продуктів між самими українськими господарськими установами ріжних економічних районів.

Щоби журнал як найліпше відбивав думки загалу, як і досі, так і на далі міститимемо дискусійні голоси пера наших ВП. Читачів що до всіх порушених питань і цією дорогою звертаємося до всіх наших прихильників з проханням надсилати нам цього рода матеріял. Економічний журнал не може буяти під небесами, економіка це живе діло, ряд постійних змін, які спостерігати має можливість кожний і на кожнім кроці.

Будучи вчас і всебічно поінформованими та узброївши себе науковим методом у праці, легше простуватимемо у перед до наміченої мети і можливі небезпеки не заскакуватимуть нас неприготованими.

Редакція К. Р.

М. Ів. Туган-Барановський

(Згадка в десяті роковини смерти)

В р. 1919 січня 8 по старому а 11-го по новому численню замкнув на віки свої очі Михайло Іванович Туган-Барановський — академік Української Академії Наук, професор Укр. Університету в Київі, світового значіння теоретик економії і кооперації, чутливий громадський діяч, що не цурався й практичної, иноді просто буденної праці для народу, займаючи посаду і Генерального Секретаря (Міністра) Фінансів самостійної України і організуючи сільські кооперативи першого ступня на Полтавщині, врешті, особисто прегарна людина не знаюча ворожнечі до людий, навіть до своїх неприятелів.

Імя небіжчика остілько визначне в науці, що про нього буде немало видано більшого розміру наукових праць.*) Тут же, на сторінках органу кооперації, скажемо про нього кілька слів, лише як про кооперативного ідеольоґа і діяча.

Побачив світ він 8/21 січня 1865 р. в с. Сольонім, купянського пов. на Харківщині в напів татарській а напів українській родині. Там же на Слобідській Україні провів він і дитячі свої роки. Ґімназіяльну освіту здобув в київській І. та харківській ІІ. клясичній ґімназії. Після того скінчив два факультети харківського університету: спочатку природничий, а потім правничо-економічний. Підчас ґімназіяльних і особливо студенських років він числив себе українським патріотом.

---

*) Про це дбає наша Академія Наук; зі свого боку автор цих рядків здає до друку присвячену небіжчикові розвідку.

Післяуніверситетське життя й науково-громадська діяльність небіжчика можуть бути поділені на два періоди: марксівський, та ідеалістичний.

В перший період, з 1890 р. і до першої загальноросійської революції 1905 р., Т.-Барановський йшов в шерегу марксівської інтеліґенції, хоч ніколи не був ортодоксальним марксистом. Яких небудь вказівок на те, щоби в цей період його цікавило українство, замкнуте переслідуваннями в вузькі рямці — немає.

В другий період, між першою і другою Східно-европейськими революціями, Т.-Барановський відійшов від „ветшающаго марксізма" (його вираз від 1902 р. в місячнику „Мір Божій", кн. X) в бік ідеалізму. Поволі в підставу свого соціяльно-ідеольоґічного світогляду він вже став класти етичні засади фільософії Канта, визнаючи особу людську верховною соціяльно-етичною цінністю й одночасно не перестаючи бути соціялістом аж до смерти. В цей то період небіжчик стає на українську платформу, хоч всеж в головнім віддає ще по інерції свої сили північному сусідові. Водночас він захоплюється кооперативним рухом.

В р. 1908 його обирають товаришом голови, а в р. 1914 головою петроградського відділу комітету, що відав сільськими щадничими (ссудосберегательнимі) товариствами. В своїй практичній кооперативній діяльности він покладав всі надії на кооперативну самодіяльність, був противником зайвої державної регламентації та стояв за таке кооперативне законодавство, яке не гальмувало би вільного розвитку кооперації. В р. 1909 він стає редактором найкращого в тогочасній Росії місячника „Вѣстник Кооперації", в якім, на основі практики, широко розроблялися питання теорії кооперації. На сторінках згаданого журналу зявилася низка його статтів; кооперативним же темам присвячена окремо видана книжка „В поисках новаго міра", 1913 р. Нарешті, в наслідок його заінтересувань кооперацією зявилася в 1916 р. праця, якій, по компетентній оцінці проф. Косінського, немає рівної „у всій світовій літературі питання". Мова йде про „Соціальные основы кооперації". Тільки обставини світової війни перешкодили зявитися цій праці в чужих мовах, як то було з иншими його економічними публікаціями, що пройшли в мови: німецьку, анґлійську, французську, польську та чеську. В названій праці Т.-Барановський уважає кооперацію господарською формою вищого типу та ставить її в звязок з питанням суспільного ідеалу. Для нього кооперація є одним з тих напрямків сучасного суспільного ідеалізму, що веде до вищих типів суспільної організації. В реальній кооперації він вбачав клясову природу, поділяючи її на пролетарську, селянську та дрібнобуржуазну; зрештою, в згаданій праці зроблено найкращу з існуючих клясифікацію кооператив.

Кооперативні діячі визнавали його за ідеольоґа кооперації, уважно прислухалися до його думок та при кожній нагоді вшановували його почесними обраннями. Сам він не відмовлявся й від дрібної праці на кооперативному полі. Так в 1914-15 рр. при найближчім його співробітництві були заснувані в с. Пізниках (Лохвиччина на Полтавщині) сільсько-господарське, споживче та кредитове товариства. Стаття „О кооперативном идеалѣ", вміщена в ч. I. „Вѣсн. коопер. Союзов" за 1918 р., здається була останнім його словом з загально російського періоду життя.

З початку революції небіжчик всего себе, в могутнім інтелектуальнім озброєнні приніс на службу Україні. Цего факту розриву з ро-

сійською національністю і признання до української, ніяк не можуть і не хотять зрозуміти росіяни, уважаючи той перехід, по словам, напр., „тоже малороса“ проф. Білімовича, — „грустной чертой на челѣ все таки большого русскаго ученаго“. Навпаки, на нашім боці той перехід зустрінуто було з ентузіязмом і серед нас він відразу ж займав найвизначніші становища. Про те ми говоримо на иншому місці.

Що-ж до його діяльности, як до українського кооператора, варто згадати, що третій Всеукраїнський коопер. зїзд у Київі відбувався під його головуванням, що ним заініційовано було заснування у Київі Укр. Кооперативного Інституту, як вищої кооперативної школи; — ідея була зреалізувана після його смерти й Інституту надано було назву: „Укр. кооп. Інст. імени М. І. Туган-Барановського“. Зрештою він вступив до складу редакції місячника „Українська Кооперація“ та давав туди свої праці. З останніх згадаємо „Продукційні підприємства кооперативів з точки погляду кооперативної теорії“ (ч. 2 „Укр. Кооп.“ за 1918 р.), „Остання мета кооперації“ (ч. 1 за 1919 р.) та обірвану на півслові посмертну статтю: „Кооперація в сучасну світову епоху“ (ч. 2 за 1919 р.). Поза тим українською ж мовою випускає він більшу працю „Кооперація, соціяльно-економічна природа її та мета“. Він прийшов на українське поле зі світовим іменем, в розцвіті наукового талану і міг дати дуже багацько.

На жаль останній період його життя надто рано обірвався. Він вмер на 54 році життя. В Одесі поховали його. І кращим вшануванням памяти небіжчика з боку кооператорів було б видання в українській мові досі не перекладених його праць з области кооперації і економіки.

Проф. О. Мицюк.

Етичні й економічні ідеї в кооперації.

(Інавґураційний виклад на відкритті освітньо-кооперативного курсу в Тернополі дня 4 грудня ц. р.)

Кооперація не булаб тим чим є, якби не було в ній цього могучого морального змісту, що двигає вперед міліони її членів. Ідейний баґаж кооперативного руху засновується на кількох етичних засадах, з яких випливає теж ряд господарських напрямних.

Будучи »дитиною злиднів«, кооперація виросла — і цього ніхто не думає соромитися чи заперечувати — не лише на ґрунті абстрактних, чисто теоретичних фільософських розважань; ці теорії і спершу утопійні спроби виросли на ґрунті матеріяльного зубожіння цілих великих суспільних ґруп (кляс, станів чи як їх назвемо). Якби не ця обставина масовости, ніколи не булоб кооперації у її модерній формі. Кооперація споживачів прийшла на світ аж тоді, коли появилася велика суспільна ґрупа незаможніх, вузискуваних осіб, які в системі суспільної продукції задержали свою господарську самостійність, головно як споживачі (робітництво, урядництво, малоземельне селянство), і з ментом, коли вони усвідомили собі цю свою спільність інтересів. Кооперація селян-

*) Передано тут у більше літературній формі; виклад був виголошений популярніше.

продуцентів приходить до слова тоді, коли селянство зачинає усвідомлювати собі подібність своїх інтересів, як певної суспільної ґрупи, та коли специфічні сільські злидні та культурна відсталість стали вже надміру дошкульними цій суспільній ґрупі.

Спираючись отже на етичному протесті проти використування праці цілих суспільних ґруп, кооперація від своєї колиски органічно лучить в собі два елєменти: охорону права одиниці, людини взагалі і елемент обєднання визискуваних одиниць, як засіб в боротьбі за свої права. Права одиниці тут ідентифікуються з правом цілої суспільної ґрупи; інтерес особи є інтересом всіх инших осіб; інтерес індивідуальний находить визнання і охорону тільки в міру того, як він є одночасно інтересом ґрупи. Навіть більше: матеріяльне буття одиниці взагалі ставиться навіть теоретично у залежність від добробуту цілости даної спільноти.

Хтоб отже хотів воювати проти кооперації арґументом, що вона, беручи в охорону матеріяльні інтереси одиниці розвиває в ній »еґоїзм«, той ніколи не зможе доказати такого твердження з цієї причини, що не кожний матеріяльний інтерес одиниці находить оборонця в кооперації, тільки такий інтерес, що не суперечить інтересові загалу, що, иншими словами, не є побудований на покривдженні когось небудь другого. Таким може бути тільки право на охорону власної праці людини, бо тільки таке право не входить в колізію з анальоґічними правами других осіб. Иншими словами, кооперація бере в охорону чесний трудовий дохід з власної праці кожної людини. Цьогож не можна ніколи назвати підпиранням еґоїзму.

Чи кооперація має йти ще далі по лінії ґуманности, а саме чи зміряє до виплекання серед її членів альтруїзму, духа добродійности? Без сумніву, що альтруїзм, дух любови до слабого, до ближнього взагалі був одним з батьків кооперативної ідеї (овенівський комунізм, дух християнізму у Райфайзена і т. д.) одначе розуміння альтруїзму як самовідречення в інтересі слабших має одну велику хибу: воно виплекує в того »слабшого« ще більшу слабість, в надії на поміч з боку співчуваючих. І тому власне не мали успіху перші спроби будування кооперації не на принціпі самопомочі, тільки на засаді самої добродійности.

Ідея альтруїзму і досі не чужа кооперації, одначе вона не є її угольним каменем. Можна сказати, що з ідеї любови ближнього кооперація засвоїла співчуття, одначе тільки до такої людини, яка не опускається на дно, а бореться зі злиднями і в цій боротьбі шукає опори в ґурті, в солідаризмі. Так і єсть: ідея альтруїзму виступає в кооперації головно, як ідея обовязкової солідарности усіх, в кого є однаковий матеріяльний інтерес, в кого однаково однімають чесно запрацюваний продукт його власної праці.

Кооператори не соромляться того, що їх завданням є боротьба за матеріяльне буття народу. Вони наоборот є горді з цього, що на їх долю припало виповнити цю величезну прогалину в суспільно-ґромадській роботі. Досвід показав, що абсурдом є обмежуватися в організації сил народу до ділянки ідеалістичної. Кооперація, як економічна організація незаможних ґруп населення, які одначе становлять величезну більшість нашого народу, виконує високо-моральну роботу саме через те, що »знижується« до таких прозаїчних річий, як постачання споживчих артикулів для кухні і дому та шміру чи ґноїв для господар-

ства. Український кооператор критично дивиться на минулу добу в історії свого народу, яка під »національною роботою« розуміла пропаганду самих тільки взнеслих, але доволі абстрактних ідеалів, а виховання мас розуміла головно, як виховання гуманістично-етнографічне. Нація не стане нацією, якщо із стадії абстрактних ідеалів не перейде в стадію організації своїх матеріяльних сил, себто в першу чергу не подбає про хліб насущний для цілої маси своїх членів.

І не підлягає сумніву, що нація, яка зуміє злити в одне нерозлучне поняття уяву про найвищий національний ідеал і справу насущного хліба кожного її члена — набірає нестримної розгонової сили у всіх своїх починаннях. Слово »нація« тоді набірає плоті і крови не лиш для гуртка відданих справі ідеалістів, а для мільонів. Тільки при такому поглибленні розуміння національної роботи фраза про »обовязок праці для свого народу« та про »любов до народу« набірає вповні конкретного змісту. Хто виголошує такі фрази, той має бути свідомий того, що вслід за їх проголошенням він обовязаний робити якесь реальне, для загалу корисне діло, будь воно з ділянки освітньої, будь політично-освідомлюючої, будь господарсько-економічної.

В такому розумінні »матеріялістична« закраска кооперації, як суспільного руху, набирає виразних рис ідеалістичного руху. Матерія тут не самоціль, тільки засіб до иншої цілі — культурного подвигнення людства та взагалі його перевиховання, з практичним приміненням засади співдіяльности усіх заінтересованих.

Примінюючи повищі етичні норми в першу чергу до економіки, до продукції і споживання дібр, кооперація розбудовує на їх основі свій власний господарський світогляд. В його основі лежить, крім основного постуляту охорони праці членів, принціп економії сил або ощадности. Ніщо инше, як власне цей погляд про необхідність оминати кожну зайву витрату сил, привів кооператорів до безпощадної боротьби з непродуктивним торговельним посередництвом. Процес суспільного товарообороту мусить бути здешевлений, зайве посередництво мусить відмирати, бо тільки тоді справжній продуцент зможе діставати до своїх рук більшу пайку вартости своєї праці. Існування ненормально густої сітки торговців-посередників, які самі малопродуктивні, обтяжує надмірно бюджет народнього господарства кожної країни; кооперативні підприємства в силі виконати цю службу не менше справно а значно дешевше. Також промислове виробництво, яке годує клясу промисловців з їх страховинними, безсердечними цінниковими обєднаннями (картелями), може бути організоване заходами кооперації; отже й цей паразітарний посередник може відпасти. Закінчить колись свою ролю і приватний банк, як кредитовий посередник, уступаючи місце дешевшому організаторові кредиту — кредитовій кооперативі. Упрощення цілого апарату та його нестримна раціоналізація, однозначна з подешевленням — такі є конкретні замисли кооперації в области товарового і грошевого обороту.

Верховною ж тактичною засадою в організації цього обороту має бути друга основоположна економічна ідея кооперації — засада справедливих цін. Як влучно завважує проф. Й Мацек, проблєма справедливих цін є центральним питанням, до якого зводяться всі суспільно-економічні, а ми додамо навіть міжнародньо-господарські конфлікти. За ціну праці бореться капіталіст з робітником; справедливої

ціни за свою працю добивається дрібний продуцент, організуючи свої збутопостачальні кооперативи; про »справедливу ціну« споживчого товару говорили у своїому »маніфесті« рочдельські піонєри, основники першої, на новітній лад організованої споживчої кооперативи; проти »несправедливости« протестує позичальник, заплативши лихварський відсоток, як ціну за зроблену йому кредитову услугу; »справедливої ціни« послуг зелізниці добивається громадянство, хвилюючись і-з-за надмірного підвищення цін білєтів і тариф, в наслідок чого знову мусить дорожіти товар; »справедливих цін« домагається громадянство, протестуючи проти монополізації картелями цілих галузей народнього господарства (напр. добування вугля, нафти і т. д.). Навіть податки не є нічим иншим, як ціною, яку платить суспільство державі у відплату за її послуги суспільству. Навіть міжнародні конфлікти мають у своїй основі, звичайно, якесь господарське непорозуміння на тлі цін (коли напр. держава-метрополія монополізує довіз якогось товару до своєї кольонії, з метою визиску кольонії високими цінами; тоді вона утруднює сюди довіз товарів з инших країн, що дає притоку до непорозумінь).

Кооперація вдаряє з цілим своїм моральним патосом в струну »справедливих цін«; ця етична засада являється необхідним доповненням першої засади, економічно-раціоналістичної (ощадности сил). Хоч які труднощі бувають у приміненні цієї етичної мірки в конкретній практиці, то не дивлячись на те, ця засада є моральним оправданням кооперативної діяльности. Без неї не можнаб собі уявити наладнання відносин між окремими суспільними групами: без неї, зокрема, не булоб можливим вирішення взаємин між кооперативами продуцентів і споживачів. Без неї не можна ніколи влаштувати відносин праці у самих кооперативних підприємствах.

Сама-ж вона говорить: справедливою є тільки така ціна, що повертає продуцентові вартість затраченої ним праці. Визиск не може мати місця.

Як бачимо, в кооперативній ідеольогії все так органічно звязане, таке одноціле, що вийняття одного уголовного каменя мусілоб завалити всю будову (в данім випадку відмова від засади справедливих цін убиває засаду охорони праці від визиску).

Кооперація льогікою своєї ідейної структури веде до народження цілої нової господарської і моральної суспільної системи. Продукувати будеться лише стільки, кілько якраз потребуватиме суспільство, а продукт передаватиметься »по справедливій ціні«. На місце капіталістичної анархії в продукції і обміні там, де не переведена концентрація (картелізація), і на місце жахливого визиску там, де все вже монополізовано — має прийти пляновість у суспільному господарюванні і винагорода праці кожного в міру його заслуг. Засада раціоналізму йти в парі з принціпом суспільної етики в росподілі вислідів праці.

Будуючи нове життя на тих основах, кооператори уповають тільки на власні сили. Навіть ті кооперативні круги, котрі допускали можливість опертя кооперації »в початках« на підмозі з боку держави чи самоврядування — приходять уже до пересвідчення, що немає нічого більше помилкового, як цей шлях. Все, що побудоване не на власних силах — не має твердого ґрунту під ногами і валиться, скоро тільки

захитається опора. І тому ми з цілим натиском підкреслюємо, що вповні розуміємо стремління до незалежности кооперації від держави, яке помічається — в Англії, Німеччині, Франції, Америці, Канаді і взагалі в країнах, що мають власні національні держави. Що-ж казати про поневолену націю, для якої хочби тінь матеріяльної зависимости від орґанів держави є однозначна з (вольними чи невольними) політичними рефлєксами! Тому з одушевленням приймаємо до відома слова, висказані минулого року централею шведської споживчої кооперації »Kooperativa Forbundet« у меморіялі до шведського короля, де була мова про картелї: »не вимагаємо від уряду допомоги у нашій боротьбі з картелями; з ними ми собі раду дамо самі; від тебе, королю, вимагаємо тільки того, що може й повинна зробити держава: уявнення картелів, щоб ми не блукали у темноті, а знали де находиться наш противник, щоби картелі не могли існувати, як тайні змови«.

Ці гордовиті слова шведської централі кооперації, яка за останні роки веде прім в ділянці розбудови кооп. фабричного промислу перейдуть, мабуть, в історію кооперативного руху. Шведська, німецька, англійська спож. кооперація не користується ні сотиком державних кредитів, вона все будує на власних силах і власними силами перевела вже успішну боротьбу з рядом картельних капіталістичних обєднань.

Того духа нам треба як найбільше. Матеріяльна незалежність від держави — мусить стати одним з основних засадничих кличів укр. кооперації; незалежними хочемо бути не лише з мусу, тому що кредитів нам не дають, бо така примусова чеснота має сумнівну моральну вартість — тільки з засади, з принціпу, бо засадничо дивимося на залежність кооперації від держави, як на річ шкідливу для кооперації. Обєднання добровільне, громадське, яким являється кооперація, є по своїй природі явищем зовсім відмінним від примусового обєднання, яким є держава. Дух бюрократизму, присущий кожній примусовій і централістичній організації, є зовсім чужий духові добровільної федерації і демократизму, з яких виростає кооперація.

Наконець ще пару слів до слухачів цього курсу, що є синами села і на селі думають розвивати свою майбутню кооперативну діяльність. Організуючи слабкі, розпорошені економічні сили нашого сільського населення, ви, бачучи усю його нужду і незарадність, моглиб нераз піддатися чорним думкам що до доцільности вашої роботи. Ці сумніви треби розвіяти. Треба собі усвідомити, що всетаки йдемо до кращого, і при належній енергії мусимо побачити зорю нової, кращої доби. Заохотою для нас є те, що бачимо по всіх країнах світу. По всіх країнах іменно помічається здвиг селянства до самоорганізації. Кляса суспільна, якій пророкували загибіль, скріплює свій стан володіння і йде повним ходом до сили і значіння. Великі аґрарні реформи, що перейшли майже усі европейські краї, то в революційній то у мирній формі, є зовнішним виявом цього нового укладу суспільних сил. Селянство вважають вже поважною суспільною ґрупою, яка в цілому ряді країн вже стала навіть поважним політичним чинником. Можна сказати, що найважнішою подією XX. століття в ділянці формації суспільних сил буде відродження (ренесанс) селянства. Головну-ж заслугу в цьому має, як це вже стверджено без усяких сумнівів, надзвичайний зріст селянської кооперації. Коли ще до війни вважали, що що-до сили і економічного значіння в кооперативному світі на першому місці



Михайло Іванович Туган-Барановський
(1865 — † 1919)*

стоїть споживча кооперація, то сьогодні вже вона мусіла уступити вінець першенства кооперації селян-продуцентів.

Ця обставина нехай буде для нас заохотою до тим інтенсивнішої праці над кооперативізацією нашого села. Перед ним ще все, за нами хай останеться весь жах сучасної нужди і пониження. Відродження села опять-же в наших умовах буде однозначне з відродженням нації.

На цім шляху совість наша буде чиста. Закиди, що сільська кооперація, організуючи селянина, як продуцента головно харчевих продуктів, допомагатиме здорожуванню цих продуктів і виголоджуванню міст — полягають на непорозумінні або є навіть просто тенденційні. Не про підвишку цін росходиться, тільки про ті незаслужені зиски, які сьогодня тонуть у кишенях посередників; не про визиск споживачів йде мова, тільки про приблизно справедливу оплату праці дрібного селянина-продуцента. Сумління всіх, хто підіймає прапор кооперативізації села — чисте. Їх ідеал базується твердо на тих-же етичних догмах, що лягли в основу кооперативного руху взагалі.

Д-р К. Коберський.

Народнє господарство.

Транспорт і сільське господарство СССР.

Залізниче будівництво б. Росії далеко не завше мало економічні цілі, а зріст залізничих колій не відповідав ані просторам держави, ані йшов в парі з економічним ростом країни. За систематичного будівництва з 1865 по 1908 рр. було збудовано 57.800 верст залізниць, цебто 1.346 верст що року. Оскільки це будівництво відставало, порівнюючи з закордонним в обслуговуванні просторів і населення, дають уявлення слідуючі коефіцієнти густавини залізничої сіті на рік 1909: Бельгія — 18,34, Зєдинені Держави — 14,67, Німеччина — 10,72, Франція — 10,55, Европейська Росія — 2,04, Азійська Росія — 0,58. Весь час головне залізничне будівництво перебувало в руках скарбу і до року 1910 експльоатація скарбових залізниць не давала комерційної вигоди, що й гальмувало зріст „чавунки".*) Перед війною російські залізниці вже виконували більшу працю ніж залізниці инших країн, навіть таких, як Німеччина та Зєдинені Держави. А темп зросту перевозок вантажу в два і більше разів обганяв такий же темп Франції, Німеччини, Зєдинених Держав, що свідчило про невистарчаючу довжину залізничих ліній. Перенапруженість залізничої колії в передвоєнний час зробила її з початком світової війни далеко недостаточною для нормального обслуговування народнього господарства. Навіть виробництво заліза, так необхідне в час війни, терпіло недостачу підвозу палива і сирівців і через затримку в транспорті. Напр., в році 1915 на

*) Залізниця.

Україні було припинено 18 доменних печий (з загальної кількости 65). Маючи на увазі невідповідність залізничого транспорту потребам мирного і тим більше воєнного часу, російське міністерство шляхів ще в р. 1916 видвигало плян форсованого залізнодорожного будівництва, по 6 тисяч верст на рік. Гадали за 10 років збудувати (до існувавших на рік 1913 — 58.162 верст залізниць) ще нових 60 тисяч верст. Залізниче будівництво мало стати підвалиною всієї економічної політики на блищі десятиліття. Тимчасом вибухла революція.

З жовтневого періоду революції залізничий, морський, річний й місцевий (трамваї, омнібуси) транспорт удержавлюється; в приватних руках лишився тільки возовий транспорт, головним чином, сільських місцевостей. Залізниці, в час панування льозунгу „вся влада низам" (1918), опинилися були під керуванням рад залізничників випадкового складу. Вийшовши сильно пошарпаним зі світової війни, залізничий транспорт продовжував руйнуватися послідуючими революційними війнами та недотепним керуванням; в наслідок того зосібна повстало багацько „кладовищ" залізн. матеріялу та „хорих" паротягів і ваґонів. Загрожуючий стан транспорту примушує радянську владу оповістити залізниці „ударним фронтом". Одначе виділені для його обслуговування „ударні" заводи терплять від недостачі матеріялу і запасових частин. За останніми звертаються до паротягових та ваґонових „кладовищ", розбираючи одиниці виведені з руху. В березні року 1921 вирисувалася в повнім розмірі криза шпальна: треба було змінити 22 міліони шпал.*) Через гнилі шпали приходилося на деяких глухіших лініях зовсім припиняти рух потягів; костилі, якими прикріплюються рельси**) з таких шпал, селяне просто пальцями подекуди витягували на зубки для борін. Поволі все це почали реставрувати. В році 1926 на заводах СССР. було виготовлено і передано залізницям 200 нових паротягів та відновлено 100, в той час, як довоєнна продукційність російських паротягобудівельних заводів досягала 1500 нових паротягів річно! Що до ваґонів, то за весь час революції і до року 1926 не було випущено ані одного нового ваґона. За рік 1926 нових товарових вагонів зготовлено заводами всього 500, тоді як продукційність російських ваґонобудівельних заводів до війни досягала 45.000 ваґонів річно. До війни на російських залізницях курсувало: 21.000 паротягів, 570.000 ваґонів вантажових та 20.000 особових; на 1. X. 1926. та сама довжина залізниць мала лише: 11.200 паротягів, 390.000 вантажових ваґонів і 16.400 особових. Як бачимо, дефіцит рухомого складу залізниць величезний; не краще стоїть справа і з нерухомістю — колією. Вже в рр. 23/24—46% шпал було перележалих, гнилих. Щоб виправити сумний стан шпал, запроєктовано щорічно зміняти до 15 міліонів шпал, — кількість менша проти дійсної потреби; до війни, коли відсоток перележалих шпал був без порівнання менший, зміна шпал доходила (1912) до 19 міліонів штук річно. Стан рельсів ще гірший. Нормою зміни рельс до війни було 3% від усієї довжини сітки; навіть зміна 2% вимагає щорічного поновлення 1.600 верст рельсів. Натомісць тепер замінювалося: в рр. 1921/22 рельсів на 575 верст, в рр. 1922/23 — 699, в рр. 1923/24 — 864, в рр. 1924 25 — 1.300 верст. Та на який матеріял мінялося? Комісар шляхів Рудзутак скаржився на якість достарчених нових матеріялів, рельсів і шпал. Часто постача-

*) Пороги, швелі.
**) Шини.

ються нові рельси — каже він (на зїзді залізничників), — які під одним тільки паротягом розлітаються на 20 і більше частин, а нові шпали обертаються в мочало. Рельси, що лежать на коліях по 40 років, є иноді в ліпшому стані, ніж нововипродуковані на радянських заводах і положені в рр. 1923/24—1924/25. Залізничі заводи та майстерні остільки відстали в своїм устаткуванні, що навіть за такими простими приладами, як болти та гайки,[1]) доводиться, минаючи їх, звертатися закордон.

Утруднення з паливом за короткий час примушували тричі зміняти рід опалового матеріялу, що супроводжується також зміною паротягових печий. Опалові труднощі не меншають: через них, напр., з жовтня 1928 року на лінії Харків-Шепетівка скорочено рух потягів удвоє.

В умовах наведеної занеханости залізничого господарства почалося неминуче відживання народнього господарства СССР і в звязку з тим зріст вимог до залізничого руху. В році 1913 було перерезено вантажу 9.658 тис. пуд., в р. 1922 23 – 3.533, в р. 1923/24—4.120, в р. 1924/25—4.930, в р. 1925/26 7.140; перевозки р. 1926/27 вже дорівнюють 115% довоєнного засу. На транспорт впало трудне завдання — з меншими засобами витримати працю, що перевищує довоєнні розміри.

Непропорційну до стану залізниць успішність перевозок зясовують (напр., інж. Фенін) тим, що з довоєнного ще часу перейшла в революцію взірцева, глибоко фахова організованість обслуговування залізничого транспорту, яка виключала проникнення в неї випадкових елєментів. Вона швидко усунула "радянське" керування залізницями і в скрутний час виказала низку досягнень. Це відноситься насамперед до напруженого використання рухомого складу: збільшення навантаження на одну вісь вантажового ваґону, побільшення ваги нетто потягу а також пересічного добового пробігу ваґона. Потім і рух товарових потягів переведено на роспис[2]), заведено спеціяльні потяги, марштрути для далеких призначень і т. д. Всі ці досягнення є ознакою духа часу, стремління до того, що загалом називається науковою організацією праці, або просто раціоналізацією, що захопила в останнє десятиліття американсько-европейське виробництво, торгівлю і транспорт. В б. Росії, напр., на такий елємент, як „час", до р. 1910 не зверталося належної уваги. Після р. 1910 встановлено вже для пересічного обороту ваґона (час від подачі його до наладування і виладування на стації призначення) 5, днів, що вже дало економію часу. В Німеччині дослідили оборот ваґону і вийшло, що пересічно на пробіг в дорозі затрачується 2% часу, на передачу 15%, на маневри — 34%, та на заладування і виладування – 30%; цей дослід визначив цілу програму раціоналізації: насамперед зменшення часу на маневри, що тягне за собою скорочення річних видатків на міліони. В тім же напрямку раціоналізації йде і фаховий персонал залізниць Союзу Рад. Республик, роблячи все, що можливе в умовах загроженого стану всього основного[3]) та й оборотового капіталу залізничого транспорту.

Не дивлячися на те, що на загал Рад. Союз помітно відійшов назад до натуральної господарки, що облегчувало роботу транспорту, він не встигав транспортувати і цеї продукції, що була. Кількість вантажів, що не діждалися заладування нараховується в десятках тисяч, а при цім ще

[1]) Ніти та мутри.
[2]) Росклад їзди.
[3]) Його зношеність на жовтень р. 1927 обчислюють (Сулімов) в півтора міліярда рублів.

не враховано вантаж, якого не заявлено відправителями, свідомими труднощів відправки. В р. 1926/27 примушені були звернутися до крайнього засобу, збільшивши оборот наявного рухомого складу через занехання технічного огляду ваґонів при передачі їх з одної залізниці на другу та впровадивши змінну працю бригад на паротягах, — заходи дуже небезпечні як що до зношення рухомого складу, так і з погляду безпечности руху. Та все ж залізниці не справляються з тим розміром завдань, які ставляться їм головно стихійним відродженням народнього господарства. Гальмуючи господарський поступ взагалі, це все приносить шкоди і посередньо. Вугілля на шахтах, довго очікуючи відправи, починає горіти; скупчене для відправи при залізницях збіжжа пріє. Конкуренція перевозу вугілля й хліба загострена. Кількість нещасних випадків катастрофічно зростає, хоч кількість платних пасажирів зменшилася (з 1,848.000 в р. 1917 до 306.000 в р. 1926 27), а прудкість ходу курєрських і швидких потягів понижено. На 100 потяговерст в р. 1923/24 кількість нещасть була: на анґлійських залізницях 0·10, французьких 0·37, німецьких 0·77; коефіцієнти ці в згаданих країнах уважаються надмірно зросшими після війни; — в р. 1913 в б. Росії 1·53, в р. 1923/24 в СССР вже коефіцієнт нещасть — 6·06; по окремих залізницях, зосібна українських — він ще вищий, — на Донецьких залізницях за той же рік він сягав 16,2, а на Катеринській навіть 21,68. В московських ґазетах за листопад р. 1928 повідомлялося, що за останні півроку на залізницях трапилося більше 10.000 катастроф („крушеній") з покаліченням паротягів, ваґонів та колії, не кажучи вже про людські жертви. Розуміється, причинами нещасть насамперед виступає незадовольняючий стан колії й зношеність рухомого складу, але коло половини їх, иноді навіть 60% (північні залізниці в р. 1926/27) завдячують це падінню службової дисципліни. Вища залізнича адміністрація не має засобів, щоб боротися зі службовою деморалізацією службовців і робітників, жадного винного адміністрація не може звільнити, яка б не була вина і як би вона не очевидна, — тут зараз же виступають за винного партія та профсоюз. А шахтинський процес цілком убив авторитет інженірів, вони зовсім опустили руки, тримаючися позиції „моя хата в краю".

За весь революційний час господарство залізниць дає страти не лише тоді, коли, виконуючи директиви послідовного усунення з господарського життя грошового обороту [1]), спробували було в часі від 1. I. до 15. VIII. 1921. загальної безплатности залізничих послуг населенню, але й в часи платности останніх. Платність, прибуткова стаття виявляється в залізничих тарифах. Перед війною тарифна система б. Росії, як і більшости країн, була розроблена дуже докладно, відповідаючи складним потребам господарського життя. Війна, революції, перекреслення мапи Европи, нові торговельні договори, зміна напрямку торговельних шляхів і особливо катастрофальні спади валют поставили перед комерційною службою дотичних шляхів, можна сказати, всю тарифну проблєму наново.

[1]) Але без одиниці обрахунку не могло обійтися і тому Наркомшлях заініціював взамін грошової нову обрахункову одиницю, „прийнявши за таку одиницю пересічну продукцію одного нормального дня простої праці, за нормальної її напружености, та для конкретного роду праці"; ця трудова одиниця була названа „тред" (Советский Транспорт. 1917/27, видання Нар. Ком. Пут. Сообщ. Москва, 1927, стор. 46). Коли радянська влада вернулася знова до грошової системи, комісаріят шляхів, як засіб фінансування, випустив було в р. 1923 окремі транспортові гроші (сертифікати), забезпечені всіма зисками транспорту і республики.

Взагалі, транспортні тарифні ставки визначаються двома межами: верхньою, яка означується ріжницею цін місця відправки й місця збуту краму і нищою коштовністю самої перевозки. В цих двох межах і хитаються тарифні ставки. Коли економічна політика скерована наприклад на те, щоб захищати національну індустрію від чужоземного конкурента, або підтримати якийсь продукційний район, або якусь свою галузь промисловости, тарифну ставку спускають до нищої грані, до собівартости[1]), в противнім разі підіймають її до вищої, як то сталося в травні р. 1923 з залізничими тарифами на всі хліби, що йшли з понадволзьких ґуберній до Москви. З цих двох гранів верхню, хоч і не так просто, одначе скорше можна знайти: її дасть статистика цін; за те нища, собівартість транспортової послуги, досі для комерційної служби СССР уявляє нерозвязане калькуляційне питання. Замісць філіґранно викристалізованих та пристосованих до окремих умовин і обєктів тарифних ставок передвоєнного часу, каже інж. Юренев[2]), перейшли до загальних підвишок тарифів. Найскладніша і найделікатніша справа трактується неприпустимо упрощено. Починають числити просто „копійки за рублі", а одну зміну тарифів мотивували навіть „більшою зручністю з друкарського погляду". Проглядаючи крізь цей хаос можна було сконстатувати протекційний характер тарифів на індустрію (своє державне виробництво[3]) і по цілому ряду місцевостий забирання тарифами всієї ріжниці цін між місцями висилки і призначення хліба, тоб то заборончий характер тарифів для не націоналізованого сільського господарства. Сільське господарство і селянство визискують в користь протеґованих галузів удержавленого господарства і в користь робітництва. Але політична (національна) економія знає факти заміщення одних річей й послуг в разі їх надмірної коштовности иншими, дешевшими. Ця то тенденція й виявилася. На дорогі залізничі послуги селянство стихійно відповіло масовим розвитком суходольних возових і водяних барочних перевозок. Возові перевозки пересічно досягли 200-300-500 верств, обходячися дешевше та даючи кращу консервацію товарів: зерна, лену, лісу, заліза, посуду, навіть мануфактури. Доставка возами хліба з Ленінґраду в Ямбуґ (128 верст) обходилася (в знаках р. 1923) 2 руб. за пуд, а по залізниці 6 руб., доставка лняного насіння з Холма у Псков обчислялася в тих же знаках за 1000 пуд. 11·2 рубл., а по залізничій тарифі 15·3. (це без додаткових оплат). А ці додаткові оплати були такі: стаційна в порівнанні з довоєнною удвічи вища, за важення в 5 раз, за подачу ваґонів — в 7 - 9 раз, за оренду складів — до 10 раз вища. В степах воскресло чумацтво, бо давало перевозку і дешевше й швидче: там, де по залізниці вантаж йде 2 3 дні, возами 16—18 годин. Навіть Камсько-Уральський папіровий трест перейшов на возову перевозку: на 105 верст вартість возової перевозки одного пуда паперу удвічи дешевша, ніж по залізниці. Найбільш цінний вантаж. як масло, чай то що знов прояв тенденції до замінимости — стали посилати по пошті. Підвищення тариф і загальної вартости залізничих перевозок кінець-кінцем привели не до збільшення, а до зниження тарифних приходів. Так стоїть справа з приходами.

---

[1]) Власні кошти

[2]) „Русск. Ек. Сборник" кн. X. 1927. Прага.

[3]) В 1924/25 рр. на перевозку вугілля з Кузнецького району на Урал і з Донбасу до Ленінґраду встановлено таниф по $^1/_{150}$ (реально $^1/_{270}$) коп. з пудоверсти, що не покривало навіть собівартости видатків залізниць за перевіз.

У видаткових статтях вартий уваги видаток на робочу силу. Непродукційність межує з марнотратством часу. Адміністрація силу часу до 45%, примушена віддавати на участь в засіданнях, комісіях, нарадах, потім на бюрократично-канцелярійний апарат. Щож до простих робітників, то їх робочий день фактично обернений в 4-годинний. Половина робочого часу йде на обовязкові запізнювання, одержування зарібної платні, ріжних натуральних видач, миття рук, чергові відпустки обовязкові хороби і т. д., друга половина переполовинюється простоюванням через брак матеріялів, ходженням за струментом, відшукуванням гайок та запасових частин і т. д. Не дивно, що в порівнанні з р. 1913 видаток робочої сили на одиницю ремонту в р. 1925/26 зріс: при капітальному ремонті товарових паротягів до 157%, при середньому ремонті товарових паротягів до 800%, у біжучому ремонті на 100 паротяговерст до 324%, у біжучому ремонті на 10 000 ваґоно-вісь-верст до 480%. Зарібна платня в своїм зрості випереджує продукційність праці. Контінґент залізничників зріс: р. 1913 було 823.010 душ (100%), а в р. 1925/26 — 1.040.237 або 126·6%. В р. 1914 на 1 км. залізниці їх припадало 12, а в грудні р. 1926 15·6%. Пересічна зарібна платня залізничника в грошах в р. 1925/26 дорівнювалася 75,1% довоєнної (1913), а з додатковими винагородами натурального характеру та ріжними пільгами (безплатний проїзд по залізницях залізничників та їх родин, відпуск палива по пільгових цінах, утримування клюбів, їдалень, чайних та бань, житлове будівництво то що), вона досягала довоєнного рівня. Але нищі робітники навіть самими грішми вже одержують більше, як мали в р. 1913; лишень кваліфіковані сили найменше наближуються в оплаті до давніших норм; — це загальна політика радянської влади. Що ж до продукційности праці, то вона в тім же 1925/26 р. сягала тільки 69,4% довоєнної [1]). З березня р. 1925 по березень р. 1926 зарібна платня піднялася на 60%, а продукція лише на 35% (Вестник путей сообщения ч. 72. 1926). Влада піддобрюється до потрібних їй робітничих елєментів. В р. 1913 залізниці дали 195,2 міліонів руб. прибутку, в час революції стали давати страту, від якої не оправилися ще й досі — в р. 1926/27 страта сягала по офіційним даним 50 міліонів рублів.

Працюючи на страту, залізниці живляться з державних асиґнувань, тоб то кінець кінцем за рахунок селянства. Невистарчальність тих асиґнувань робить становище транспорта трівожним. Не кажучи вже про перші роки революції, з р. 1923/24 і кінчаючи р. 1926/27, щорічні зношування колії й рухомого складу залізниць ні разу не покривалися рівними їм асиґнуваннями. Таким чином, залізничий рух продовжує підтримуватися за рахунок зуживання основного і оборотового капіталів.

І коли на амортизацію й ремонт не знаходилося засобів, то щож говорити про нове залізниче будівництво радянської влади. Досі ніяк не можуть докінчити остаточно будівлі ліній, зачатих підчас війни. На р. 1918 в процесі будування було 18.745 верст залізниць. Цей плян скорочено потім до 10.788 верст, але й з них на р. 1926/27 ще добудовувалося 3.505 верст. В царській багатшій Росії й то лише частина залізничої сітки була збудована за державні капітали. Капітальна вартість всієї сітки залізниць б. Росії обчислюється в 7,6 міліярдів рублів, з того числа 4,7 міліярди або 62% було чужоземного капіталу. Тим часом, відроджування народнього господарства вимагає, крім реставрації існуючої сіті, приєд-

[1]) Вже цитований „Советский Транспорт", стор. 93—95.

нання до загального колообігу ще нових районів, занадто бідно обслужених, або й зовсім ще не зачеплених „чавунними коліями". Ми вступаємо в період транспортової кризи, — казав на зїзді залізничників у р. 1921 комісар шляхів Рудзутак — котра ставить під загрозу розвій всього народнього господарства. — „Для того, щоб економічний розвій Росії — писав у травні р. 1926 совітський економіст Майдель — не був загрожений, необхідно вже з р. 1926 будувати що рік мінімально по 2.000 верст нових шляхів, витрачаючи по 180 міліонів річно". В блищі 5 років це вимагатиме 1 міліярд рублів, яких у радянської влади немає. Але крім того перед радянською владою, по признанню Рудзутака, стоїть питання „про технічне переустаткування сіті й цілого її рухомого складу", що вимагає напевно міліярдових видатків.

До війни значну ролю, особливо в перевозках малоцінного вантажу, відогравали внутрішні водяні шляхи, що обслуговувалися фльотою приватних підприємств. В останній передвоєнний 1913 рік перевезено водяними шляхами 3.107 міл. З дня 26. I. 1918 вся річна торговельна фльота націоналізована без відшкодування. З того часу вся річна плавба стала державною. Річний оборот вантажу впав і лише повільно підіймається. В р. 1919 він виносив 16% довоєнного розміру, в р. 1924/25 — 41%, в р. 1925/26 — 51%, в р. 1926/27 — 61%, в р. 1927 — 73%. Така повільність відновлення річного транспорту при перенапруженні надсильною працею залізниць зясовується насамперед сумним станом водних шляхів і їх складу. В „Хозяйственных итогах" за р. 1923/24 подано слідуючу табелю рухомого складу річного транспорту в СССР:

Роки	Кількість парових кораблів	Сила в індекс. сил	Кількість непарових кораблів	Вантажова здібність непарових кораблів
1912	5.556	1.100	24.151	828.400
1922/23	3.623	724	7.687	337.843
1923/24	2.252	518	4.052	191.319

Як показують ці числа, річна фльота поволі гинула. Лише з р. 1924/25 на неї починають звертати увагу і відпускати незначні суми на ремонт і поповнення складу. Розуміється, весь склад суден зістає попередній, дуже перестарілий; 55% пароплавних корпусів налічують поверх 20 років функціонування, 12% мають віку навіть від 30 до 40 років, нагадуючи старі протерті кальоші, поверх 30% кітлів перейшло граничний вік. Небезпечний стан річищ, цілковита знищеність суден і упадок трудової дисципліни ведуть до тих же наслідків у водному транспорті, що і в залізничім господарстві. Аварійність (ушкодження) кораблів в р. 1913 дорівнювалася 6% всієї їх кількости, в р. 1925 вона сягала 21,3%; далі збільшуючися, аварійність набирає загрожуючих розмірів. Дніпровське пароплавство на р. 1926/27 значно підупало, ходили тільки невеликі пароплавчики, головним чином в околицях Київа, та ще иноді плоти ліса (сплави дерева) оживлювали поверхню Дніпра. Відновлення провізної здібности річного транспорту в додачу гальмується й тарифною політикою, що виразно скерована в бік притягнення вантажу до залізниць. До війни й революції річний транспорт, для таких предметів як ліс, хліб, будівельні матеріяли, був самий дешевий. На р. 1923 він виступає як

найдорощий, дорощий від залізничного, а иноді навіть й возового. Наслідки тіж самі, що й від подорожіння залізничих тарифів. З річним транспортом успішно конкурують по суходолі залізниці та навіть возові перевозки, а по самих річках — човнові, баркасні й барочні. В наслідок цього дефіцітність річного транспорту є хронічним явищем, тоб то за нього доплачує селянство.

Не ліпше стоїть справа і з морським пароплавством. До війни 72% його тонажу було приватно-капіталістичного. З жовтневою революцією (кінець р. 1917 і на початку р. 1918) приватний морський транспорт підлягає націоналізації, але половина його встигла бути вивезеною закордон.

Післяреволюційний вантажовий оборот портів[1]) в міліонах тон сильно впав:

Порти.	1913 р.	1924 р.	1926 р.
Ленінград	414,6	57,9	98,0
Ростов з Озовом . . .	96,2	6,1	5,3
Новоросійськ	116,5	61,0	111,7
Одеса	254,4	39,5	49,8
Миколаїв	128,2	15,9	28,3
Маріюпіль	117,5	11,6	34,1
Херсон	68,0	6,6	9,7

Відокремлення й усамостійнення кволих прибалтийських держав на Балтийському морі лишило Московщині одне тільки „вікно", при тім незручне, бо надовго замерзаюче — Ленінградський порт, а на Чорнім морі — Ростов з Озовим, що власне є портом Донського козацтва. Новоросійський порт є кубансько-український, а инші порти Чорного моря належать Великій Україні.

З цих даних видно, що за самостійности України й Кубані, Росія не матиме на півдні власного виходу до Европи. Вона може мати його лише в спосіб транзітного роговору з Україною та Кубаню. Це мало всміхається російським політикам і тому Донбас та Чорноморські порти, — ось що не дає можливости росіянам помиритися навіть з самою думкою про усамостійнення України з Кубаню.

Заграничний експорт-імпорт через наведені вище порти одбувається для цілого Союзу, головним чином, під чужоземними прапорами (на чужоземних суднах). По даних за р. 1926 імпорт Союзу відбувся на 25,8% під радянським прапором, а експорт на 5,8%, на Чорнім та Озівським морях експорт під чужоземним прапором сягав навіть 98,6%. Навіть радянські „хозяйственники" віддають перевагу чужоземним пароплавствам, бо ці останні виконують фрахти по цінах значно нищих, як сучасна радянська фльота. Тут тіж обєктивні й субєктивні причини, що й у внутрішнім залізничім і річнім транспорті. Радянські пароплави на 83% перестарілися, є старші як 20 років, — термін, на протязі якого в Німеччині пароплави

[1]) А. Грідунов, в місячн. „Транспорт і хозяйство", 1927. ч. 4.

завжди й вповні амортизуються; вантажні й особові тарифи на 200/300% вищі від довоєнних і на 20% вищі проти сучасних залізничих; пароплавні команди ледве на 20% численіші від команд на німецьких пароплавах; праця супроти німецьких команд гірша, а тим часом радянські моряки одержують платні в кілька раз вищі, ніж німецькі. Все це підвищує накладні видатки у хлібному експорті, а тим часом льондонська ціна мінус накладні видатки означує ціну хліба на місцях. Селяне кінець-кінцем мусять розплачуватися за всі дефекти морського транспорту, в тім числі й за високі платні морякам...

Стан портів потрібує великих видатків на привернення довоєнної їх працездатности, теж саме є зі станом основного і оборотового капіталу. Ремонт кораблів — що ще в р. 1922/23 перейшли в кількости 44% вік 20-30 років, а ще 39% навіть 30 років — справа безнадійна, їх доцільніше пустити на злом, будувати нові. Закордоном звернено велику увагу на конкуренційну здібність пароплавів і в цім напрямку йде модернізація торговельних фльот. „Мабуть Радянському Союзові — пише відомий комуністичний письменник Варґа — прийдеться піти за прикладом Анґлії та Німеччини й радикально обновити склад своїх пароплавів через одержання для того капіталів буть то шляхом власного нагромадження чи здобуттям інтернаціональних кредитів„[1]). Без сумніву треба неминуче йти за прикладом капіталістичного світу в „модернізації“, бо світ цей рішуче перемагає радян. фльоту в конкуренції за морські перевозки. Але нагромадження власних капіталів досі не робилося навіть в формі амортизації морських пароплавів, — про те заговорили тільки в р. 1926; накладати ж амортизаційні суми на собівартість послуг нераціонально, бо це піднімає ціну тих послуг. Джерела необхідно шукати на зовні транспорта, але інтернаціональний капітал до совітів не йде.

Нарешті, залізничий й водний транспорт мусить комбінуватися й опиратися на сітку шосейних та ґрунтових доріг, без чого звязок міста з селом лишається дуже обмежений. Тим часом на 635.000 км. возових, в суті річи суто селянських шляхів, припадає шосованих і мощених всього лише 24.585 км. Небруковані ж шляхи нині, після скасування земств, перебувають в стані остільки неможливім, що не тільки в осени й весною вони є в цілому з тягарем непроїздні, але й в инші часи року подекуди ними перестають користуватися, проторюючи нові шляхи аж за межами дорожнього пасма. Накладні видатки по перевозу товарів на возових шляхах сильно зросли. По даних Д. Ржевського [2]) на сіль до 100 верст їх падає від 0,5 до 110% вартости, на борошно до 45 верст до 44,5%. на макухи до 133 верст до 85%. Лише проведенням нових шосованих чи брукованих шляхів можна коштовність цього роду транспорту здешевити. Близько третина ґрунтових доріг, з огляду на жвавість на них руху, економічно вповні надається до покладення на них камянного одягу. Але на це потрібно до трьох міліярдів рублів, не числячи щорічних ремонтів вже існуючих шляхів.

Вище наведений сумний стан транспорту в цілому надзвичайно гальмує культурний і економічний розвій країни. Невигідний для всього населення Союзу, він найбільш дошкулює селянину, бо здорожує набуття виробів

[1]) Варґа. О тенденциях мирового судоходства. „Экономическая Жизнь“ 1927. ч. 29.
[2]) „Финансовая Газета“ від 3. VI. 1925. ч. 123.

індустрії, і зменшує користи від продажу сільсько-господарських продуктів на всю вартість надмірних транспортових видатків від села до ринку. *Проф. О. Мицюк.*

Кооператизація сільського господарства.

2. Перерібка с. г. продуктів*).

Не меншу вагу, ніж кооперативна організація сільсько-господарського кредиту й набування товарів, має кооперативна організація переробления й використання сільсько-господарських продуктів.

В культурних країнах вже давно відбувся процес виділення з селянського господарства таких галузей перероблення, як прядення, ткання ітд., які давніше велися ручною працею. Виділені галузі перероблення усамостійнилися в свобідні підприємства ремісничі й індустріяльні, які з правила вже не стояли більше в жадному особистому звязку з сільським господарством. Инакше стоїть справа при виділенні галузей перероблення в дорозі кооперування, яке характеризує найновіший розвиток. Перероблення при цьому виділяється з сільського господарства при удержанні права власности селян на усамостійнене перероблююче підприємство. Зовсім природньо, що це може статися лише в формі колєктивної власности. Участь сільсько-господарських продуцентів в перероблюючій діяльности тут з правила не існує або існує лише на початкових стадіях кооперативного підприємства. З дальшим розвитком технічний і купецький провід перебирають на себе фахові кооперативні урядники, а безпосереднє перероблення — індустріяльні робітники. А сільські господарі виконують лише надзорчі чинности, як члени надзірних рад і загальних зборів.

Таким чином ми маємо тут до діла не з властивими продукційними кооперативами, при яких власники є заразом робітниками, але лише з кооперативами продуцентів, підприємствами, які хоч і ведуться на спільний рахунок, одначе власники яких самі не працюють в колєктивному підприємстві, а лише дбають за вироблення потрібної сировини у своїх індивідуальних сільських господарствах. Через те ці господарства в ще більшій мірі одержують характер чистих сільських господарств.

В міру, як поступає наперед цей розвиток, мусить ставати далеко сильнішою внутрішня злука сільських господарств з усією цілістю господарства цілої суспільности. Це є протилежна сторона процесу очищення підприємств. Кооператива вносить плян і порядок в активні і пасивні відносини сільського господарства до ринку. Крім постачання грошей і кредиту а також сільсько-господарських предметів потреби переймає вона також використання продуктів.

З усіх сільсько-господарських галузей продукції переробления молока насамперед і найенергічніше було охоплене кооперативним рухом. Аж до останньої третини минулого століття перероблення молока на масло й сир відбувалося скрізь в тому самому господарстві, яке мало молоко. В господарствах селян ця галузь діяльности належала до біжучих

---

*) Див. Кооп. Респ. ч. 9. за 1928 р. (стор. 398—401).

обовязків жінки. Вона збирала зайве молоко в глечика, била зібрану сметану в масниці на масло й несла краще або гірше вимите масло на ринок. При цьому товщ молока не був як слід використаний, а також чистота виробу лишала богато до бажання. Продукт був в залежности від паші й оброблення, дуже не однакової якости. За те товщ, який лишався в молоці, поліпшував його якість. Маслянка була улюбленим, смачним напоєм, а також квасне молоко без сметанки охоче споживали люди й худоба. Частину молока селянка переробляла на пісний сир. Лише в горах і долинах здавна існували окремі сироварні, які виробляли сир для продажу й які почасти вже були скооперовані.

Також по більших господарствах вироблення масла й сира було побічною роботою й відбувалося в описаних примітивних формах. Лише з винаходом машини до відділення сметанки від молока справа набрала иншого вигляду. По дрібних господарствах поширилися ручні сепаратори. Окремі великі економії завели молочарні з моторовими сепараторами. При цьому, разом з поліпшенням сепараторів, все краще відділювано масляний товщ з молока.

Одначе провід в технічному розвиткові не довго лишився в руках окремих великих господарів. З винаходом практичних і певних струментів до швидкого випробування молока усунено найтяжчу перешкоду, яка досі стояла на дорозі до поширення колєктивного використання молока. Оплата молока, яке походило з ріжних господарств, після його якости, це значить, після якости товщу, забезпечила ліпшим господарям, які давали молоко до молочарень, відповідну заплату за кращий вибір і віджившлювання їх худоби. А на відсталі господарства молочарня могла мати відповідний вплив. Ідея селянської кооперативної молочарні знайшла тепер своє практичне приміненя. Її побідний похід почався в Данії.

Там почали селяни на початку 80 років минулого століття засновувати кооперативні молочарні. До цього змусила їх необхідність шукати відшкодування з огляду на зменшену користь від збіжевого господарства. Першу молочарську кооперативу заснував Стілінґ Андерсен в Ґедінґу в західній Ютляндії. В тих часах »експортове масло«, яке постачали великі маєтки, з огляду на свою кращу якість, стояло на загал вище в ціні, як селянське масло. Надія через раціональне спільне оброблення осягнути ту саму якість і ту саму ціну пхала селян до засновування кооператив для перероблення молока. Вони не лише осягнули свою мету, але здобули вищі ціни й кращу якість для свого масла. Вже на виставі з нагоди сільськогосподарського конґресу в 1909 році в Одензе кооперативні молочарні здобули всі 46 срібних медалів. Уладження кооперативних молочарень незабаром так удосконалено, що навіть більшість власників великих маєтків була змушена прилучитися до них. Їх молочарні не були в стані давати продукти такої високої якости. »Через злуку й спільне перероблення в кооперативних організаціях дрібний сільський господар може осягнути наслідки, яких не може мати найбільший земельний власник, коли він лишається ізольованим«, так звучить осуд, який ми знаходимо в звіті про данський кооперативний рух для інтернаціонального сільсько-господарського конґресу в Брукселі в 1910 році.

Провідним і рішаючим чинником в кооперативних молочарнях залишився селянський елємент. Найбільша частина селянства, аж до халупників включно, належить тепер до цеї організації, в той час як ще й досі значна частина великих маєтків стоїть поза нею. В 1910 році число молочних ко-

ров в Данії виносило 1,282.300 штук. Молоко від 900.000 коров доставлювано до кооперативних молочарень. З загального числа коров країни 83% припадало на господарства, які були членами кооперативних молочарень. Коли сюди дочислити ще молочарні до збору молока, то 92% всього числа коров в Данії було в господарствах, які брали участь в кооперативних молочарнях або в молочарнях до збирання молока. Кількість коров у окремих групах господарств представляє таблиця:

Величина господарства	Кооперативні молочарні	Приватні спілкові молочарні	Не прилучені до молочарень
0— 5 га	85,9%	6,3%	7,8%
5— 15 »	88,9%	7,2%	3,9%
15— 30 »	90,7%	6,1%	3,2%
30— 60 »	87,9%	7,2%	4,9%
60—120 »	80,6%	12,1%	7,3%
120—240 »	60,5%	19,3%	20,2%
понад 240 »	38,8%	28,4%	32,8%
пересічно	83,3%	8,9%	7,8%

Одначе кооперативи осягнули свою високу видатність не лише тим, що вони поставили перероблення молока на найвищий степень досконалости, в чому вони мали підтримку технічних і наукових державних інститутів. Вони поклали велику вагу на те, щоби раціоналізувати в и р і б молока. Цій цілі служать ріжні установи й окремі кооперативи.

Тут треба в першій лінії назвати т о в а р и с т в а д л я х о в у х у д о б и й т о в а р и с т в а д л я к о н т р о л і, які дбають за систематичне хування коров, які могливби давати найбільшу кількість найкращого молока. Перше контрольне товариство повстало в 1895 році в південно-східній Ютляндії. В 1909 році маленька Данія уже числила понад 519 таких контрольних товариств. В цих товариствах фахово освічені контрольори постійно досліджують видатність кожної окремої корови. Сільські господарі, які належать до цих товариств, є в стані усувати менше видатні корови й лишати лише найкращу худобу. Ці товариства дають також поучення, як найкраще тримати й годувати худобу.

Для поліпшення продукції молока служать далі т о в а р и с т в а д л я к о н т р о л і м о л о к а, які також переводять як найдокладніші досліди й контролі видатности обєднаних молочарень. Дуже велику ролю в поліпшенні виконує досвідний й контрольний інститут при сільсько-господарській вищій школі в Копенгазі, який постійно переводить контролю й уладжує вистави продуктів усіх кооперованих молочарень; цим способом підтримує між ними суперництво а їх праця публікується до загального відома й шанується.

Сільсько-господарській досвідній лябораторії в Копенгазі треба завдячувати також великий поступ, який зробили молочарні через загальне заведення пастеризації молока перед переробленням його на масло або иншим ужиттям, а також через заведення чистих культур для осягнення киснення, яке давало би відповідний, дуже добрий аромат. Докладні досвіди лябораторії викрили, що лихий смак масла походить від окремих мікробів

і що коли молоко нагріти до 70% Ц., а потому відразу охолодити, то з нього в кожному разі може бути вироблене чудове масло. Це має дуже велику вагу також для поборення туберкульози безрог і рогатої худоби. Тепер на годівлю уживають виключно стерилізоване молоко або маслянку. Шлюз, який збирається на внутрішніх частинах сепараторів, регулярно спалюється. Коров, які мають туберкульозу вимени, негайно ріжуть.

Спільному збутові закордон служать товариства вивозу масла, які почасти ще раз переробляють призначене до вивозу масло, щоби дати на ринок якнайкращий продукт; головним ринком є Льондон. Масло, крім свого чудового запаху, визначається ще тим, що воно також несолене дуже довго лишається свіжим і смачним.

Блискучий розвиток данських молочарень заохотив до наслідування також инші країни. Норвегія й Швеція, а ще більше Фінляндія з добрим успіхом вступили на ту саму дорогу. У Фінляндії кооператива Пелєрво, яку заснував в році 1899 Ганнес Гебгарт, з великою енергією посунула справу наперед, зайнявшися через своє інформаційне бюро а також через вандрівних учителів заложенням або поліпшенням молочарських кооператив[1]). Розкинене становище сіл і хуторів ставило особливі труднощі кооперативному переробленню молока в цій рідко заселеній країні лук і болот. Одначе знайдено дорогу, щоби упростити транспортову працю, яку має селянин через щоденну доставу молока до молочарні. Це сталося за допомогою так званої методи охолодження. Через таке поступовання кожний дрібний господар може заморожувати свою сметану, так що він може її переховувати й потрібує їхати до молочарні лише раз на тиждень. Ця метода уможливлює також зосередження дальшого перероблення молока у великих центральних молочарнях. На цей спосіб було розвинене також молочарство на Сибіру перед війною для експорту масла.

Ввіз доброго масла зі Скандинавських країн до Анґлії вивів також селянство Ірляндії з його відсталости. Ми вже вказували на швидкий загальний розвиток селянських кооператив в Ірляндії. В 1889 році була заснована перша ірляндська молочарська кооператива після данського взірця; протягом одного десятиліття в Ірляндії було вже 191 молочарських кооператив, які мали 20.844 членів.

Також у Франції, Бельгії й Голяндії конкуренція й приклад Данії заохотили до наслідування. В горішній Італії існують великі, капіталістично збудовані молочарні в льомбардській рівнині, які стоять в злуці в великими доставцями молока, а від дрібних лише купують молоко. Генріх Пудор розповідає про це й каже: »дуже цікавими є утворені дрібними селянами в альпейських долинах кооперативи, які переконуючо представляють нам силу кооперативної ідеї власне для найдрібніших господарств (подібно, як і в Фінляндії)... В 1905 році оцінювано число кооперативних молочарень лише в венеціянській окрузі на 250; кооперативні молочарні з околиць Аґорда злучилися в союз, який з початку числив 19 молочарень, 812 членів і около 1.300 коров, а вже в році 1894 числив 35 молочарень, 1.527 членів і 2.520 коров, так що на кожного окремого члена пересічно припадає лише дві корови[2])...«

---

[1]) В 1910 році у Фінляндії було 658 молочарень, з того 360 кооперативних молочарень, які давали 80,6% загальної продукції масла. Порівн. »Finnland im Anfang des 20 Jahrhunderts«. Видано з поручення міністерства закордонних справ. Гельсінгфорс, 1919, стор. 143.

[2]) Dr Heinrich Pudor, »Die Selbsthilfe in der Landwirtschaft«.

Австрія виказує, особливо в долішній Австрії, добре розвинені місцеві кооперативи, які доставляють молоко або сметанку до великих молочарських централь. Угорщина також має дуже розвинену організацію кооперативних молочарень в округах навколо Будапешту. Особливо сильний розвиток сільсько-господарської кооперації виказує Швайцарія. Там було на 1. січня 1920 року не менше як 2.613 кооператив для виробу масла та сира. Тепер ледви чи існує ще яка країна в Европі, в якій не було би цього руху.

Також в Німеччині кооперативні молочарні почали швидко поширюватися в останньому десятилітті минулого століття. Пара найстарших молочарень, які походили з 70 років, це були сполучення небогатьох великих господарів у Східній і Західній Прусії. Новіший рух поширився насамперед у Шлезвіґ-Гольштайні й в полуднево-західніх селянських округах. В кінці 1920 року було в Німеччині 3.315 молочарських кооператив, з яких около 2.000 були організовані в Державному Союзі, а 300 в Райфайзенівському Союзі. Всі инші, це здебільшого незалежні Ревізійні Союзи, як наприклад Ревізійний Молочарський Союз для Бранденбурґа, Померанії, Саксонії, Мекленбурґа і т. д.

З поширенням кооперативного перероблення молока відбувається дуже важний рух, який впливає в поступовому напрямі на все селянське скотарство. Ручний виріб масла й сиру зникає. Селянин і селянка можуть в більшій мірі дбати про хов худоби й иншу сільсько-господарську роботу. Побідний похід цього руху в усіх селянських країнах вказує на те, що він має в собі здорову господарську творчу силу.

(Далі буде.)

Др. Е. Давід.
(пер. М. Залізняк)

Споживання хліба через кооперативи І. ст.

Через брак статистичного матеріялу про діяльність нашої кооперації часто пропускаються без уваги незвичайно важні річи, як в данім випадку споживання хліба через наші кооперативи. У нас панує переконання, що село має на збут подостатком сільсько-господарських продуктів, головним чином хлібного збіжжа. Думка ця з ґрунту фалшива. Другим разом постараємося доказати, що не може бути мови про експорт збіжжа поза межі національної території, а можливе є лише пересунення лишків збіжжа з богатших район в у райони бідніші, що й повинна робити наша кооперація. Вже сама структура селянських господарств, прим. в Галичині, де на 100 господарств є 88,9% безземельних і малоземельних (до 5 ha), наводить на думку, що не може бути мови про більший експорт збіжжа із селянських господарств (не рахуючи господарств поміщицьких, які зрештою ледви чи схотілиби збувати свої продукти через наші кооперативи).

Дякуючи вміщенню відповідних питань у статистичний листок для кооператив за рік 1927, статистичному відділові РСУК. вдалося одержати деякі дані про консумцію хліба через кооперативи. Подаємо ці дані до відома широкого загалу у надії, що вони будуть використані для розвитку нашої кооперації.

Маємо до розпорядимости статистичні листки із 1.158 кооператив між якими є

960 госп.-споживчих
186 молоч. »
12 міських »

Маємо дані про продаж хліба в 1927 р. лише для 599 з тих кооператив, які торгували печивом, а саме:

хлібом	булками
491 госп. спож.	550
104 мол. »	116
4 міськ. »	4

Округло половина кооператив, що надіслали статистичні листки, подає, що торгувала хлібом і булками.

Для лекшої орієнтації наводимо консумцію хліба після господарських районів*).

Район I.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Сокаль	56	21	2.908·12	34	6.456·79	9.364·91

Район II.

1. Броди	33	17	7.933·63	18	7.885·41	15 819·04
2. Жовква	14	7	5 363·64	11	6 470·99	11.834·63
3. Золочів	33	13	3.421·85	16	7.790·15	11.212·—
4. Камінка струм. . .	8	4	2.219·15	5	883 44	3.102 59
5. Львів - повіт . . .	25	16	22.257·53	14	6.1.8·17	28.395·70
6. Рава руська	6	4	10 152·52	3	3.170·45	13.322 97
7. Радехів	29	—	—	9	1.454·53	1.454·53
	148	61	51 348·32	76	33 793·14	85 141·46

Район III.

1. Любачів	1	—	—	1	88·55	88·55
2. Мостиска	15	8	7.631·73	10	4.705·15	12.336·88
3. Перемишль	28	19	20.053·42	16	6.813·49	26.866·91
4. Рудки	14	7	4.515 77	8	4.386·70	8.905·47
5. Яворів	17	10	29.738·46	9	10.398·95	40.134·41
6. Ярослав	8	6	3.244·53	5	3.427.50	6.672·03
	33	50	65.183·91	49	29.820·34	95.004·25

*) Наш поділ на райони не є стисло науково опрацюваний, а лише приблизно усталений (задля браку відповідних в тім напрямі спеціяльних студій). В кожнім разі уважаємо його за доцільніший ніж поділ по воєвідствам, що руководиться лише політичними мотивами.

Район IV.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Добромиль	5	5	7.670·04	5	1.983·61	9.653·65
2. Дрогобич	47	33	57.294·36	35	27.138·05	84.432·41
3. Жидачів	31	30	20.470·09	31	12.203 33	32.673·42
4. Калуш	24	10	7.392·15	7	3.449·99	10.842·14
5. Самбір	5	3	2.096·—	3	1.113·75	3.209·75
6. Станиславів	10	7	9.987·58	6	4.189·33	14.176 91
7. Старий Самбір	9	—	—	—	—	—
8. Стрий	36	31	35.270·89	30	17.393·85	52.664·74
9. Товмач	10	7	3.370·06	5	6.801·42	10.171·48
	177	126	143.551·17	122	74 273·33	217.824 50

Район V.

1. Бережани	41	18	9.933·47	20	10.670·49	20.603·96
2. Бібрка	47	37	22.437·80	38	14.461·03	36.898·83
3. Бучач	42	20	9.235 43	32	22.128·54	31.363·97
4. Городок Яг.	5	3	6.014 66	2	955·82	6.970·48
5. Зборів	41	13	1.526·81	21	4.250·54	5 777·35
6. Перемишляни	11	7	2.621·67	6	1.454·07	4,075·74
7. Підгайці	40	22	14.583·25	24	10 521·33	25.104·58
8. Рогатин	27	18	7.892 18	21	12.455·17	20.347·35
	254	138	74.245·27	164	76.896·99	151.142·26

Район VI.

1. Збараж	40	3	192 00	14	1.787·87	1.979·87
2. Тернопіль	36	13	8.060 05	18	6.402·27	14.462·32
3. Скалат	25	4	596·99	11	2.432·65	3.029·64
4. Теребовля	8	5	5.229·73	4	1.397·65	6 627·33
5. Коничинці	28	8	1.364·20	20	3.065·42	4.429·62
6. Чортків	28	23	17.549·52	26	10.445·83	27.995·25
7. Борщів	53	20	16.977·27	22	7.217·80	24.195·06
	218	76	49.969·76	115	32.749 49	82.719·25

Район VII.

1. Коломия	33	8	8.035·47	8	1.730·17	9.765·64
2. Снятин	31	20	8.545·85	10	4.704·49	13.250·34
3. Городенка	34	15	3.689·60	25	6.453·66	10.143·27
4. Заліщики	31	23	11.375·59	12	8 842·58	20.218·17
	130	66	31.646·51	55	21.730·90	53.377·41

Район VIII.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Березів	2	2	4.148·59	1	477·52	4.626·11
2. Сянік	1	1	598·25	—	—	598·25
3. Ліско	10	7	6.671·73	7	4.543·73	11.215.46
4. Турка	5	3	3.775·14	3	1.167·52	4.942·66
5. Сколє	13	11	11.090·35	11	8.343·24	19.433·59
6. Долина	19	17	25.297·45	17	10.253·67	35.551·12
7. Богородчани . . .	2	1	1,514·08	1	606·35	2.120·43
8. Надвірна	7	—	—	—	—	—
9. Печеніжин	11	—	—	—	—	—
10. Косів	22	19	16.206·36	15	8.364·55	24.570·92
	92	61	69.301·95	55	33.756·58	103.058·54

Загальне зіставлення по районам.

Райони	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
I.	56	21	2 908·12	34	6.456·79	9.364·91
II.	148	61	51 348·32	76	33.793·14	85.141·46
III.	83	50	65.183 91	49	29.820·34	95.004 25
IV.	177	126	143.551·17	122	74.273·33	217.824·50
V.	254	138	74.245·27	164	76.896·99	151.142·26
VI.	218	76	49.969 76	115	32 749·49	82.719 25
VII.	130	66	31.646 51	55	21 730·90	53.377·41
VIII.	92	61	69.301·95	55	33.756·59	103.058·54
	1.158	599	488.155·01	670	309.477·57	797.632·58

З приведених цифр бачимо, що в 599 згл. 670 кооперативах на 1,158 консумується за 797,632·58 зол. хліба і булок. Рівнож видно з таблиць, кілько котрий район згл. повіт зуживає хліба через кооперативи.

Вже з того неповного обслідування видно, що спожиття купного хліба досить велике. Як би мати відомости від усіх кооператив в (1,818 кооп. І. ст. госп.-спож., мол. спож. і міських спож. з кінцем 1927 р.), то сума видана на закупно хліба кооперативами зросла би приблизно до півтора міліона зол.. Очевидно, як знаємо з практики, вдруге стільки або й більше закуповується хліба поза кооперативами. Не минемося з правдою, коли скажемо, що наше населення консумує округло за 3 міліони злотих купованого (готового) хліба, всеодно, чи з мусу, бо свого не вистарчає, чи тому, що дома не пече хліба. В нас поки що переважає перший мотив.

Ці приблизні підрахунки свідчать, які кольосальні суми ми, »хліборобський« нарід, видаємо на печиво, котре приготовляють нам чужинці.

Піддаємо ці цифри під розвагу нашим кооператорам, що певно застановляться над потребою власних кооперативних пекарень.

Інж. О. Охрим.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації.

I.

Сила і слабість нашої кооперативної організації*).

Розвиток нашої кооперації видвигає все нові проблєми, розвязанню яких за мало присвячується у нас уваги.

Наші краєві і повітові осередки, надто перетяжені біжучою роботою, з трудом встигають відповісти бодай частинно домаганням, ставленим їм низами. Нема, звичайно, змоги ані часу, на основі дотеперішніх вислідів і досвідів, поставити напрямні дальшої праці, усталити цілі і методи, звести кооперативне життя в одно могутнє, уреґульоване русло.

На разі воно тече нестримно вперед, мов наші гірські ріки — без сталого русла, що раз розливаються повіню, то знов висихають до малих, незначних потічків.

Наші »верхи« досі не опановують »низів«, не проводять ними, тільки з трудом »підбігають« за ними.

І не диво! Повоєнний розвиток нашої кооперації могутній тільки на перший погляд; — досі це тільки розвиток в ширину. Ми можемо хвалитися кількістю, а не якістю. »Після розмаху в ширину мусить прийти фаза інтенсивного поглиблювання руху, його якісного піднесення. З тим висновком РСУК., інституція відповідальна за напрямок руху, замикає книгу 1926. р.« (Звідомлення РСУК. за 1926 р.).

З тими самими рефлєксіями буде можна »замкнути книгу« 1927 і 1928 р., бо мимо великих зусиль в напрямі поглиблення, уґрунтування нашої кооперації — висліди є дуже незамітні. Ріст іде дальше переважно в шир і це є головною причиною всіх недомагань, всіх хоріб нашої кооперативної організації.

Нараховуємо понад 2.500 сільських кооператив, 2.500 крамарів, 7.500 членів Управ, 17.500 членів Надз. Рад — кругло 27.500 люда — »верхівки«.

Гарне число! — але кілько з тих людий має хоч сяке-таке п дготування до праці, яку на себе взяли? Тільки незначна частина перейшла короткі загальні кооперативні курси, ще менше число — фахові (крамарські,

---

*) Поміщуючи цю статтю на дуже актуальну тему, як дискусійну, Редакція радо прийме инші голоси в цій справі, хочби коротко формульовані. — Ред. К. Р.

молочарські). Більшість — це самоуки. Самоуки нераз дуже спосібні, яких високу кооперативну ідейність або визначну зручність і оборотність в практичній роботі часто подивляємо. Але це меншість. Gros — це люди, що виконують свою працю неуміло, не раз недбало і, що найгірше, зовсім не розуміють основних засад кооперації, зглядно розуміють їх по своїому.

Отсе »верхівка« нашої сільської кооперації. Кооперативне освідомлення загалу членів, розуміється, — справа куди гірша.

»Загальне захоплення кличем: — в кооперації вихід з положення — привело в 1926 до оснування кооператив навіть в дуже відсталих місцевостях; несвідомість засад справжньої кооперації спричинила, що великий відсоток цих кооператив ведеться, на жаль, по зразку приватних підприємств« — говориться в статистичнім огляді РСУК. за 1926. І дальше: »Черговою і життєвою потребою нашого кооперативного руху є пропаганда засад та вишкіл фахового персоналу«.

Нелегке це завдання. Колиб і знайшлося відповідне число фахово-вишколених крамарів, чи схочуть вони працювати за 30-40 зл. міс. платні? Книговодство господарсько-споживчої кооперативи є доволі складне і вимагає значної витрати часу. Чи схоче вишколений книговодець проводити його за 10-15 зл. місячно? А більше платити не можна при пересічнім торгу 15.812 зл. річно (рік 1926.)!

І тому стрічаємо дальше стільки тих капарних, брудних кооперативних крамниць з невідповідним асортиментом товарів, які нищаться через невідповідне перехування, — з брудним, незручним і недбалим крамарем.

Відси це неточне, занедбане книговодство, безконтрольність завідуючих орґанів і, як наслідок, — страти, манка, крадіжи Притім непомірно високі в порівнанні з торгами торговельні кошти і наслідком того високе обтяження товарів. Я сам стрічав випадки, коли кооператива привозить за 100 зл. товарів, а достава коштує 5 зл.. Тому то і праця над поглибленням і угрунтуванням нашої сільської кооперації буде дуже тяжка.

Конечна тут передовсім інтенсивна організаційно-інструкторська і ревізійна праця на місцях. Праця така ведеться дійсно ревізорами РСУК. та люстраторами Пов. Союзів з повним напруженням. Ледви чи денебудь іще йде праця ревізійного апарату з таким напруженням, серед таких тяжких обставин, як у нас. А однак апарат цей за малий, невистарчаючий, щоб виконати вповні своє завдання. Збільшити ж його відповідно до зросту числа кооператив немає змоги, бо кооперативи за слабі, щоб його удержати.

Число бє нас, кількість без відповідної якости! Число — причина слабости, але в тім і сила нашої кооперативної організації. Цілий край заповнений густою сіткою кооператив. Вони втиснулись в найглибші закутини, куди ніколи не дісталася ще »Просвіта« зі своїми читальнями, ані який небудь часопис. Хоч як слабі, все таки це важні станиці, при помочи яких можна буде опанувати край організаційно і торговельно.

Треба тільки ту масу карлуватих установ звязати тісною організаційною сіткою і в той спосіб змагати до її закріплення, а з другого боку через якнайбільше упрощення діловодства низових кооператив уможливити їх успішну працю навіть при тім невишколенім персоналі, яким вони на разі розпоряджають. В дальших розділах хочу подати свої погляди на спосіб розвязання цих питань, погляди, які я собі виробив на протязі своєї праці в характері ревізора. Притім говоритиму виключно про сільську споживчу кооперацію і сільсько-господарську, полишаючи всі инші види.

II.

Господарсько-споживча кооперація.

Такою назвою визначується у нас найбільш поширений вид сільської кооперації, який по статистиці з 1926 р. виносив 76·4% всіх кооператив. Є це в переважаючій масі чисто споживчі кооперативи, які називаємо »господарськими« хіба тому, що вони заосмотрують товарами (головно споживчими) наше сільське, рільниче населення. Не повинна вводити нас в блуд шумна назва »рахунок продуктів«, яку називаємо часто в білянсах тих кооператив. Це є переважно виміна товарів за продукти — яйця і в зникаючих кількостях збіжа — продаж за »сільську валюту«. Продукти ці продають кооперативи прямо або за посередництвом Пов. Союзів приватним гуртівникам і таке посередництво продуктами не можна вчислити під рубрику сільсько-господарської кооперації, так як воно не має майже ніякого впливу на ринок даного продукту і зовсім не причинюється до кваліативного піднесення продукції; тим самим тут не стає цеї основної прикмети сільсько-господарської кооперації: піднесення господарства своїх членів.

Тільки менша частина сільських кооператив звільна поширює свою діяльність в напрямі сільсько-господарськім через постачання рільничих потреб, творення машинових відділів, відділів обезпечення худоби і т. и. Про них буду говорити в слідуючім розділі. Більшість остала й досі чисто споживчими кооперативами.

Вже тепер приходиться говорити про тяжку крізу того виду кооперації, хоч зверхні факти і прояви: чисельний зріст, зріст торгів — здається — цему перечать. Більшість цих кооператив має за собою 2-3 роки існування; вони держаться ще первісним запалом. Треба однак бачити ті трупи, або живі трупи, ці лі цвинтарища кооперативні в деяких округах. То переважно кооперативи, засновані перед 5-6 літами — і не тільки девалюація їх повалила. Тут поховано кооперативну ідею! Наважуюсь твердити, що більшости сільських споживчих кооператив грозить неминучий упадок, як що вони остануть в теперішнім виді. Причин не тяжко знайти.

Наша кооперативна пропаґанда кинула в народню гущу великі кличі, не щадила рожевих обіцянок. Село чекало на якийсь рятунок і щиро підхопило ті кличі.

Але минають роки і село не бачить реальних здобутків, бачить їх за мало. Приходить розчарування і зневіра. Наша споживча кооперація дала селу, — правду сказати — доволі мало. Правда, — вплинула до певної міри на обниження цін, особливо в місцевостях, віддалених від міст, і зразу загрозила поважно приватних купців по селах. Однак з огляду на великі кошти завідування при малих торгах і на недомагання нашої торговельної надбудови, знижка ця не є так велика, щоб могла убити приватну конкуренцію. Приватний купець по селах очунявся від першого удару і всюди там, де його кооператива зразу не знищила, підноситься і переходить до наступу. Він зростає в міру того, як холоне перший запал, розбуджений кооперативною пропаґандою. Побіч давнього купця, переважно жида, повстає новий, »свій«, вихованок самої ж кооперативи, бувший крамар, справник тощо.

Заведення товарових зворотів декуди направило ситуацію, але не надовго. Товаровий зворот не може мати для селянина того значіння, що для міського робітника. Він і не може бути великий. В початках, правда,

дає кооператива часто великий зворот (я стрічав навіть 10%), а то при малім числі членів — із зисків з нечленських торгів! Це робить вражіння, число членів зростає скоро, але вже слідуючого року можна дати найвище 3-4% звороту. Це викликує обурення. »Нас ошукали«! І справу тільки погіршує. Звичайно сільська споживча кооператива розвивається добре в початках, через 3-4 роки виказує часто навіть великі надвишки, мимо того, що персонал ще зовсім невишколений і мимо браку оборотових фондів. Кошти завідування невисокі, бо Управа працює часто даром або за дуже низькою винагородою, члени деколи дають даремні підводи. Велику ролю грає також благородна амбіція провідників: »ми мусимо показати, що ми потрафимо«. Потім починається скорший або повільніший упадок. Брак частої і точної контролі, а часто неможливість такої, задля неточного книговодства — почуття безконтрольности приводить до зловживань. Починаються ославлені »манка«, які в деяких околицях виступають прямо епідемічно.

Загал членів, не звязаний зі споживчою кооперативою жадними тіснішими господарськими звязками, починає дивитися на неї, як на звичайну крамницю, »руський склеп«, в якім треба якнайбільше »наборгувати« і не спішитися з заплатою, бо то пречінь »наше«. На упадок кооперативи дивиться пересічний член, звичайно, довслі байдуже, бо він властиво в цілій справі дуже мало заінтересований.

Що иншого, колиб грозив упадок, прим., добрій молочарні, з якої ціле село тягне доходи. Всі булиб заалярмовані.

Всюди там, де кооперативна ідея заступається »торговлею мішаних товарів« — крамарством на взір приватника (а діється так, на жаль, в більшости наших сільських кооператив), мусить прийти неминучий крах. Так, як крахує кожна гарна ідея, що не справдується в реальнім житті, через неумілість виконавців. Негайна, доцільна розбудова сільсько-господарської кооперації — це одинокий вихід. Це чергове завдання, до виконання якого мусять наші верхи приступити з цілим напруженням і головно з докладно розробленим пляном. Без того ціла будова нашої »господарсько-споживчої кооперації потоне в багні крамарства і деморалізації і одиноким слідом нашої тяжкої, довголітньої праці, лишуться приватні крамниці вихованих нами крамарів і справників.

Не можна сказати, що у нас досі нічого в тім напрямі не зроблено. Зроблено, навіть досить богато; таж приступлено до творення сільських споживчих кооператив якраз з тою думкою, що це перший щабель до розбудови сільсько-господарської кооперації. Однак праця та йшла без виробленого пляну; кинено тільки кличі, а виконання і форму організації полишено низам, життю. Тимто і висліди є дуже незначні.

Основним питанням, яке треба розвязати, коли ходить про розбудову сільсько-господарської кооперації, це є питання, чи полишити це завдання споживчій кооперації (значить: господарсько-споживчі кооперативи 1. степеня, господарсько-споживчі союзи і господарсько-споживча централя — Центросоюз) — чи творити окремі сільсько-господарські кооперативи. Себто:

III.

Спеціялізація чи інтеґралізм?

Наша кооперативна практика пішла в цій справі шляхом найлекшим, тобто при споживчих кооперативах почали творитися відділи сільсько-

господарські, а з часом і Повітові Союзи і Центросоюз під натиском низів стали змагати до організації таких відділів побіч свого головного відділу споживчого.

Чи шлях цей також найліпший і чи в той спосіб буде вирішене позитивно питання розбудови сільсько-господарської кооперації? Дотеперішні висліди перечать цьому.

Як виглядає така комбінована кооператива »споживчо-господарська«? Звичайно це більша споживча кооператива, що попри це займається скупом продуктів — (яєць і в малих кількостях збіжа), постачанням господарських артикулів, (погноїв, вугля дров); вона має кілька рільничих машин до ужитку членів, відділ обезпечення худоби й инколи ще й відділ молочарський.

Книго-діловодство виказує звичайно великі неправильности і занедбання, основна контроля такої кооперативи часто стрічається з непоборимими перешкодами, із загадками, які тяжко розвязати. Часто навіть книговодці-інтеліґенти, обізнані з основами книговодства, не вивязуються тут як слід. Не диво, бо книговодство при стількох відділах є складне і вимагає великої пильности і точности. А коли книговодець невишколений або коли свідомо старається замотати справу? Тоді контроля є неможлива і неминучі надужиття на поважні суми. Кілько нагоди до надужить дає т. зв. р-к продукт в або т. зв. р к роздільні (погної, вугіль і т. п.)! Як тут легко свідомо або несвідомо все замотати і як тяжко це викрити — знає кожний, кому доводилося контролювати такі кооперативи. Коли пофорсуємо створення сільсько господарських відділів при всіх наших сільських кооперативах при тім невишколенім персоналі, який там в більшости маємо, і при нашім невистарчаючім контрольнім апараті, — чи в той спосіб розбудуємо сільсько-господарську кооперацію? Дуже сумніваюся.

Скорше замість малих неправильностей і надужить, які тепер стрічаємо, будемо мати великі надужиття і великі неправильности.

А під оглядом торговельним?

Найважніше на мою думку завдання сільсько-госп. кооперації — наладнання раціонального збуту продуктів — при тепер шній системі, цебто через поодинокі сільські кооперативи, дуже тяжке до переведення. Поминувши трудности з удержанням такої маси автономних одиниць в належній торговельній дисципліні — висуваються передовсім трудноші в технічним переведенні. Брак відповідно вишколеного персоналу, брак відповідних магазинів, трудности комунікаційні і головне: неможливість ведення одностайної і доцільної политики цін. Легше ще наладнати збут яєць, але вже збут збіжа річ майже неможлива до переведення при теперішній системі.

Пересічна сільська кооператива не має на це достаточного капіталу, не має відповідного магазину ані приладів до чищення. Тому ціла торговля збіжем наших кооператив, це принагідне закупно дрібних кількостий найгіршого, найбільш засміченого зерна і перепродаж по найгірших цінах гандлярам збіжям в повітовім місті — часом за посередництвом Повітового Союза.

Постачання артикулів, потрібних рільникові, як: помічні погної, насіння, вугіль, опалове і будівельне дерево — річ незвичайно важна і слушно домагаються селяни від своїх кооператив, щоб вони взялися до цеї справи. Кооперативи взяли на себе це завдання, а головно постачання штучних погноїв і вугля. Обороти цього відділу ведуться звичайно на окремім р-ку званім: р-к роздільні чи як инакше. Переглядаючи ревізійні звідомлення, стрінете дивну річ: р-к роздільні дуже часто виказує страту. І страта

звичайно мусить бути, за виїмком того щасливого випадку, коли члени розберуть замовлений ваґон на стації виладування, ну і на час зложать гроші. Звичайно, однак кооператива мусить бодай частину вантажу замагазинувати — в якійсь драптивій комірці, або, як я також стрічав, прямо на подвірі. Продає крамар, відриваючись час від часу від свого заняття за лядою, або принагідно один чи другий член Управи, або всі нараз. Всі нараз інкасують гроші. А хто відвічає за переведення цілого інтересу? Ніхто! В результаті виходить страта — через розсипку і знищення при транспорті і продажу (вуголь) і через крадіж. Але найгірше то це, що при платности векспя за даний ваґон, далеко не всі гроші будуть стягнені з покупців — треба брати ті, що є під рукою, з оборотового капіталу крамниці або позичити. Хто приглянувся блище тій торгівлі вугілям і погноями наших сільських кооператив, певно прилучиться до мого домагання в сторону наших торговельних централь: »вже крайня пора упорядкувати цю справу, бо инакше грозить руїна сільських кооператив«.

Це дуже корисно для централь продавати сотні ваґонів вугля і заробити провізію, але треба також уважати, щоб ціла справа на долах була відповідно організована. Ніхто не дає дитині в руки гострого ножа.

Торговля деревом, головно будівельним, з якої приватні гандлярі тягнуть від нашого селянина величезні зиски, досі ще вповні занедбана нашими кооперативами. Вона і не під силу сільським споживчим кооперативам. Тут вже не можна обійтись без великого складу і тільки виїмково, де є фахові сили, удалося деяким такий склад отворити (Купчинці).

Про инші форми сіл.-госп. кооперації, як машиновий відділ, відділ обезпечення худоби і т. ин. можу сказати, що в жаднім повіті вони не є як слід розбудовані. Видно, що і тут сімбіоза (співжиття) зі споживчою кооперацією не доводить до розцвіту.

На основі дотеперішніх вислідів можемо ствердити тільки одно: Доцільна розбудова нашої сільсько-господарської кооперації, при існуючих у нас сільських споживчих кооперативах, є **неможлива** тому, що:

1) кооперативи ці не мають відповідних людий до ведення так складних підприємств;

2) не мають достаточних фондів;

3) не мають відповідних технічних даних;

4) обороти тих кооператив переважно незможуть ніколи бути настільки великі, щоб оплатилося усунення повищих браків (оплата фахового персоналу, будова магазину і т. ін.)

Не перечу, що існують у нас великі споживчі кооперативи, які вже в деякій мірі розбудували сільсько господарські відділи, але це виїмки (велике село, енергічні вишколені провідники, свідомість села і т. п.). Впрочім на основі актів РСУК. легко булоб мені доказати, що значна частина тих якраз великих кооператив, »світил«, стоїть на глиняних ногах. Я мігби навести цілу серію сумних і відстрашаючих примірів.

Не перечу рівнож, що з року на рік зростають обороти наших кооператив в торгівлі продуктами, погноями і т. п., але це не є рівнозначне з правильним розвитком сіл.-госп. кооперації. Капарне може бути господарство 10 і 100 і 1.000 моргове. Що послідне викаже більші об роти, це ще не доказ, що воно ліпше — тільки, що це капарство є в більших розмірах.

Нам не вільно капарити. Ми занадто приостали по заду всіх, ми вже і так за богато часу змарнували, ми мусимо робити кроки стомилеві. — Инакше пропадемо!

Як представляється справа в торговельній надбудові?

Повітові Союзи і Центросоюз повстали яко споживчі гуртівні і досі відділ споживчий є у них головним, основним відділом. На домагання низів почали Повітові Союзи в більшій або меншій мірі займатися постачанням сільсько-господарських потреб та збутом продуктів. Нігде однак відділ цей не заняв бодай рівнорядного місця з відділом споживчим і нігде він не стоїть на висоті свойого завдання. »Збут продуктів«, це в дійсности достава яєць, зібраних від кооператив, місцевому гуртівникові. Гуртівник з того вдоволений, бо має вигоду, вдоволена дирекція Пов. Союза, бо Союз дістає провізію, але чи може бути з того вдоволеним продуцент?

Про збут збіжа і инших продуктів, про збут худоби і свиний не приходиться ще говорити, бо цього досі ще зовсім не має. Колиж він і буде в такім виді, як вище описаний збут яєць, то мабуть користь з цього для нашого селянина-продуцента буде невелика*).

Один одинокий Пов. Союз (оскільки мені відомо) здобувся досі на власний залізничий магазин. А цеж »conditio sine qua non« для успішного розвитку сільсько-господарської гуртівні. Скаже хтось: брак фондів. — Але будуютьже Пов. Союзи прегарні каменици в середмістю!

Фактом є, що досі не удалося Пов. Союзам разом з Центросоюзом зорганізувати сільсько-госп. кооперації, ані стати торговельними центрами для такої. Признаю, що дещо зроблено в цім напрямі, але чи те »дещо« є добре і доцільне, коли міряти не висотою зисків тих централь, але користю селянина-продуцента, для якого і виключно для якого те все робиться?

Яка причина цьому? Чому наші централі досі не експортують самостійно яєць мимо того, що низові кооперативи скуповують значну частину цього продукту? Чому досі не зорганізовано збуту збіжа, не започатковано збуту худоби, свиний і т. п.? Чому досі в ділі постачання помічних погноїв, вугля, рільничих машин наші централі є звичайно тільки посередником посередників, без найменшого пливу на ринок цих артикулів? Дехто відповість: брак фондів. Але це не є жадна відповідь. Час вже ту стару оклепану фразу викинути поміж инші старі ґрати.

Одиноку влучну віповідь почув я на зборах Ц.-Союза з уст начального директора тої установи. На заміти, чму Ц.-Союз зробив так мало в напрямі зорганізування сільсько-господарського відділу, відповів він: »Панове, можливо, що наші мозки є за мало елястичні!« Золоті слова! Дійсно чи можна вимагати від дирекції централі, щоб вона одночасно вела відділ споживчий, галянтерійний і сільсько-господарський? щоб опанувала одночасно складну і зовсім ріжну техніку одної і другої галузі торговлі та ще до того вела промислові підприємства? Мусить тоді один відділ занедбуватись на шкоду другого або — що гірше — всі відділи будуть занедбані. Уявім собі Форда, ту найчільнішу постать сучасного капіталізму, який зі звичайного механіка-самоука став одним з наймогутніших фабрикантів, який

*) І взагалі є деякі директори Пов. Союзів, котрі чомусь зовсім забувають, для чого ті селяни-продуценти той Союз заложили. Вони міряють успішність своєї праці висотою торгів і — що ще гірше — висотою зисків. — »Ми торгуємо стільки і стільки, ми заробили »на чисто« стільки то« — значить діло йде прекрасно. »Ми продали і без агронома 40 вагонів помічних погноїв« — довелося мені раз почути. Значить — можна зовсім добре без »мого агронома обійтися. Або питаю раз: »Як там у Вас розвивається Філія Сіл. Господаря, пане директор«? — »Спить« — відповідає злорадісно. »Та якто спить? Таж маєте там агронома?«, — »Е, то є мій агроном« (значиться Пов. Союза). — Вартість того »мого агронома« міриться кількістю замовлень, які йому удасться зібрати, — все инше то справа зовсім другорядна.

розпочав з капіталом в пару сот долярів і доробився грубих міліярдів. Чи був би він це осягнув, колиб замісць посвятити свій небуденний ум, всю свою кольосальну енергію виключно продукції автомобілів — хотів при цім занятися також, скажім, експортом яєць, збутом свиний, торговлею перцем і виробом мила? А у нас же нема Фордів, є тільки пересічні люди. Чому від них вимагати неможливостий?

»Наші мозки за мало елястичні«. — Правильно! — Однак треба з того витягнути одиноку можливу консеквенцію а саме: спеціялізація. Тоді не буде та сама інституція займатися торговлею споживчими товарами, збутом яєць, збіжа, постачанням помічних погноїв, вугля і рільничих машин та ще виробом мила, — але тоді повинні ми мати дійсну споживчу централю, а не посередника місцевих гуртівників; експорт яєць — замісць збірниці для приватних експортерів і т. п. Тоді буде менше універсальних всезнайків, а зате більше людий основно обізнаних з ділом, яке ведуть і здібних поставити його на належній висоті. Спеціялізація і відповідний поділ праці — це основи новітнього життя у всіх галузях.

Не може і наша кооперація піти иншим шляхом, коли хоче удержатись і розвиватись.

Розвій »Маслосоюза«, в порівнані з иншими нашими централями, є мабуть вистарчаючим доказом слушности моїх тверджень. Як виглядалаб торговля маслом і ціле наше молочарство, колиб цю справу полишити Пов. Союзам, які то домагання свого часу підношено? Успішний розвій нашої сільсько-господарської кооперації є можливий тільки при повній спеціялізації в низах і в надбудові. Як це однак перевести? Чи можемо побіч існуючих сільських споживчих кооператив оснувати окремі кооперативи сільсько-господарські, кооперативи рівнож слабі, які тільки збільшать безконечно число тих слабих, мало угрунтованих одиниць, які вже і без того так утруднюють нашу працю? Ні! Одиноким виходом при спеціялізації кооператив є районізація.

(Далі буде). *Інж. Р. Раковський.*

Господарська хроніка.

Курси чужих валют. Дня 14. грудня нотували на грошевій біржі у Варшаві (в золотих):

	Девізи (векслі)	Готівка
Анґлійські фунти . (за 100 фунтів)	43·25 — 43 14	43·04 — 43·01
Швайцарські франки (за 100 франків)	171·99 — 171·14	171·11 — 171·02
Доляри ам. . . (за 100 доляр.)	892 — — 888·—	888·— — 881·—

Золотий карбов. — 4·63½ зол., срібний карбов. — 3·03 зол.

Ціни землеплодів. На закордонних ринках ціни в готовім купні, як звичайно, відбігають значно від цін при термінових закупках (з обовязком достави на весну в березні—травні). Нище подані цифри відносяться: нищі до готових торгів, вищі (в скобках) — до термінових. Ціни нотовані в часі 1—10 грудня 1928 р. і подані в перечисленні на польську валюту:

	Пшениця:	Жито:
Чікаго . . .	37·44 (40·38)	34·90 (37·91)
Ню-Йорк, типи:		
Манітоба 1	42 67 (43·10)	—
Редвінтер 2	50·85 51·37)	—
Гардвінтер 2	43·16 (43 86)	—

	Пшениця:	Жито:
Гамбург . . .	46 75 (47·41)	43·56 (43·74)
Берлін . . .	43·88 (44·73)	42.81 (43 75)

В Польщі ціни за жито і пшеницю до готової достави в першій половині грудня були (за ціловаґонові ладунки):

	Жито	Пшениця	Ячмінь бров.	Овес	Мука житня 70%	Мука пшен. 65%
Познань	33·00—33·50	42·00—43·00	35·00—37·00	31·00—32·00	47·—	60·00—64·00
Львів	34·50—35 50	46·50—47·50	35·50—36.50	30·50—31·50	51·—	43·00—74 00

Ціни за пашу за 100 кґ):

	Сіно звич. непрас.	Сіно прасоване	Солома непрас.	Солома прасована
Познань	14·00—15 00	1·00—19 00	5·00 - 5·25	6·00—6·50
	Сіно солодке прасоване			
Львів:	18·00—20·00			8·00—9·00

Ціни худоби. Попит на ринках віденським і чеським слабий. Ціни знову знижувалися, особливо безріг. На краєвих ринках нотувано такі ціни (за 1 кґ. живої ваги):

Варшава безроги худоба телята
1·85—2·40 1·30—1·60 1·80—2·20

Познань за штуки у вазі 120—150 кґ. 206—212 зл., штуки менші, 100—120 кґ. 200—202 зл., від 80—100 кґ. 184—188 зл. мясисті свині поверх 80 кґ. 170—176 зл.

Ціни масла і далі досить високі, на рівні листопада:

Варшава: І.-а 8·50—8·70, II — 8·10—8·30, солене 7 00, »оселкове« 6·50
Познань: І.— в роздрібі 8·40
Львів десерове І. 7·90—8·10

Появилося на ринку (Варшава) масло із Сибірі по ціні 5·50—6·— зл. за 1 кґ. Масло топлене.

Яйця: Варшава (в зл. за скриню á 1440 штук) 310 220.
Львів 314·8—310·4 (яйця експортові з доставою до гран.)
Станиславів 290·00, з доставою до границі 329·00.
Катовиці 310—320, вапновані 240—260.

Картопля промислова (ціни у Львові 18. грудня) 4·75 - 5·00 льоко стація заладування.

Смалець у Ґданську дол. 33·90—34·10 за 100 кґ. з митом.

Зниження цін хліба і муки? У Львові опубліковано з днем 20 грудня нову тарифу на муку і хліб. Згідно з нею мають коштувати:

Пшенична мука 65%-ова в млині 71 грошів за 1 кґ.
у ґуртівника 72 гр шів за 1 кґ.
в роздрібі 78 » » »

Останки білої муки, які ще є в торговлі мають продаватися по старій ціні (88 гр).

Хліб житній темний у пекаря 35 гр. за 1 кґ.
в роздрібі 37 » » »
Хліб з муки 70%-ої у пекаря 49 » » »
в роздрібі 51 » » »

Помимо проголошення цеї тарифи ціни й досі в дійсности які, були: (хліб кращий 53 гроші за 1 кґ.

Господарська ситуація в Польщі. В загальному образі економічного положення в Польщі не зайшли в останньому часі ніякі основні зміни. Фінансово-кредитова скрута триває далі, промисловість працює з перебоями. Хоч село вже здебільшого поплатило податки а почасти й місто, мимо того державна каса не спромоглася на виплачення новорічного додатку своїм урядовцям (т. зв. тринайцятої платні); виплачено тільки залеглий мешканевий додаток. Крізу в промислі, особливо будівельнім, уряд думав залагодити випущенням нової 100-міліонової позички на внутрішнім ринку, однак роздумався, очевидно побоюючись компромітуючої невдачі. Урядова і півурядова преса потішає нас, що в Польщі тільки тому такий лихий фінансовий стан і катастрофічний недобір торговельного білянсу, бо, мовляв, забогато пороблено останніми часами інвестицій (будов, уряджень) і таким чином увязнено (іммобілізовано) забогато капіталу. Виринає проблєма, як бути далі?

Теперішній головний експерт Польщі у господарських справах, проф. Ад. Кжижановскі посунувся так далеко, що радив (у бюджетов й дебаті в комісії) штучно приспішити крізу і так неминучу Приспішення малоб статися так, щоб державні банки повкорочували ще більше свої кредити. На думку професора, так прискорена кріза не малаб такого болючого перебігу, який матиме коли прийде пізніше.

Одначе урядові кола не рішилися на радикальний крок, все ще надіючись,

що вдасться відтягти грізний момент на дуже далеку віддаль

Торговельний білянс у листопаді поправився з причини сезонового експорту рільничих продуктів за кордон; зменшився в цьомуж місяці й імпорт, бо відпав покищо довіз пшениці й жита (із закордону) та й промислові вироби напливають у слабшому темпі (в звязку з браком готівки в Польщі). Так буває одначе кожного року під зиму, отже причин до лікування ще не має. Уряд продовжує свою тактику штучного впливання на поправу торговельного білянсу. До того зміряє урядовий натиск на творення синдикатів для експорту і вся митна і податкова політика.

Українська кооперація мусить з напруженою увагою стежити за ходом конюнктури. Хоч трохи поважніша кріза може поважно захитати життям наших кооп. установ, побудованих на жаль в такій значній мірі на чужім капіталі; коли-б приватні фірми, що кредитують товаром наші кооперативні централі і кооперативи, були примушені загальним браком готівки натиснути на своїх боржників, то, при просто ненормальній розборженості по наших кооперативах, це може мати прямо катастрофічні для тих установ наслідки.

Отже крайня пора взятися до санації нездорових відносин, бо ніхто не знає, що може принести блищий час.

Роблення настроїв. Офіціяльні круги є обовязані до т. зв. офіціяльного оптимізму. Тож хоч яке невеселе положення, польский міністер скарбу у дебатах над бюджетом у соймі висловлював погляд, що немає причин для побоювань:

»główna nasza bolączka t. j. drożyzna pieniądza, winna ustąpić a przynajmniej stracić swój ostry charakter, po spodziewanem na rok przyszły upłynnieniu amerykańskiego rynku pieniężnego. Wówczas bowiem możliwe się stanie obfitsze niż dotąd alimentowanie naszych potrzeb finansowych z zagranicy. «

Отже надія на американські капітали кріпить міністра. Тимчасом самий »Przegląd gospodarczy« вважає потрібним остерегти перед надмірними надіями на Америку:

»Faktem jest, że dotychczasowy kurs pożyczki stabilizacyjnej na rynku amerykańskim stwarza niezbyt pomyślne horoskopy dla ewentualnych nowych, na wielką skalę zakrojonych operacyj kredytowych...«

Отже приходиться миритися з тим, що є, і натиснути податкову шрубу, особливож на селянство. Це й робить уряд.

Міністерство скарбу проти довгоречинцевих векслів. Офіційні економісти польського уряду шукають відповіді на питання, яка причина кредитової скрути в Польщі Найбільше голосів обвинувачує за те появу довгоречинцевих векслів на грошевому ринку. Мовляв, якби не те, що торговий світ »чомусь« приймає довгоречинцеві векслі (6 і 9 місячні) — усе булоб гаразд. Але чому купецький світ примушений приймати такі векслі, а банки приневолені їх есконтувати (приймати) — на те офіційні економісти не звертають чомусь уваги. Ми-ж знаємо, що справа зачалася в Лодзі і Гор. Шлеську, бо за браком готівки ні Лодзь своєї мануфактури ні Шлеск вугля не мали змоги продавати инакше, як на довші, як звичайно, терміни. Отже, коли говорити про направу, то починати треба не з богу-духа винних векслевих блянкетів, а від самих основ економіки і фінансів.

Тимчасом »Банковий Комітет при міністерстві скарбу« в своїй останній резолюції звертається знову проти довго-речинцевих векслів, так начеб-то торговельний світ був закоханий у них. Комітет каже:

»Тенденцію до збільшування термінів векслів належить уважати шкідливою, передовсім-же у таких випадках, коли цього не вимагає товарообіг. Фінансування инших ділянок споживання цією дорогою спричинює надмірний і штучний зріст продукції, даючи щоденному життю надмір кредиту...«

Банковий Комітет Міністерства скарбу говорить наче з другої півкулі. На його думку в Польщі є »надмір кредиту...« Блаженні віруючі!

Картель лодзьких прядільень. 7 найбільших прядільень у Лодзі обєднались у картель. Картельна умова відноситься як до збуту, так і до продукції. Головні точки такі:

1. третя зміна (»шихта«) касується, разом тижнево праці не більше 92 годин (досі було 96 г.).

2. означується континґент, пряжі призначеної на внутрішній ринок (на експорт продукція не обмежується).

3 ціни пряжі визначує картель (щомісячно).

На заруку додержання картельної умови кожний учасник складає кавційний вексель на суму 1000 дол.

Як бачимо, картель йде звичайним шляхом обмеження продукції та нормування цін з метою оминення конкуренції між членами.

Нові податкові проєкти. Польський уряд підготовляє (очевидно в звязку зі зростом видатків на військо) реформу податків в досить швидкому темпі, не зважаючи на повчаючі приклади західніх сусідів, які приступили у себе до податкової реформи по кількалітніх попереджаючих студіях.

Внесок уряду до Сойму в цій справі торкається: а) підвищення і вирівнання ставок ґрунтового податку, б) усталення маєткового податку, в) зменшення податку від промислового обороту і г) зміна податку з льокалів.

Проєкт податку від ґрунту має запровадити засадничу підвишку теперішніх ставок на 100%, котра одначе, з огляду на ріжниці систем оподаткування в ріжних частинах держави, буде більша або менша. Так, приміром, на терені б. австрійськім підвишка подвоюється і виноситиме 83% чистого катастрального доходу; в Конґресувці та в б. пруськім заборі ставки підносяться на 100%.

Цим законом ріжниці в оподаткуванні ґрунтів в ріжних краях Польщі не усуваються і ніяк не вирівнюються. Новий податок під тим зглядом не є однородний і єдиний. Особливо строго задержується нерівність по відношенню до польських і непольських земель, яка існувала досі.

Ця підвишка податкового обтяження ґрунтів досягне рівновартости обтяження з 1913 року в ціні жита. Арт. 2. проєкту уповноважнює Раду міністрів до перепровадження нової клясифікації ґрунтів і до зміни ставок в залежності від загальних економічних умов, однак в межах подвійної висоти теперішніх податкових ставок. Клясифікація ґрунтів з часів 1861—64 р. є вже застаріла і в богатьох випадках не відповідає вартості й рентовности ґрунтів та потягає несправедливе їх податкове обтяження.

Міністр скарбу уповноважується перевести катастральні ревізії удобрення ґрунтів, чого дотеперішні закони не дозволяли (арт 7).

Новий проєкт закона зносить (в інтересі великої посілости) запроваджені в 1923 році прогресії податкового обтяження, а заводить однородну стопу оподаткування; з другого ж боку задержуються в дотеперішніх розмірах відступлення (пільги), існуючі в ґрунтовім податку. Арт. 8. регулює податкові зобовязання нових власників розпарцельованих примусово (після закону з липня 1924 р.) ґрунтів перед державою і самоврядуванням. Арт. 10 встановлює і нормує взаємовідношення ґрунтового і комунального (самоврядного) податків, визначаючи рід, максимальну границю (у % % до ґрунтового податку) і найдальший термін платности самоврядного податку. Подібнож встановлюються засади вимірення промислового і торговельного податку громад.

Менше важним для нас є проєкт закону про маєтковий податок. Він має ліквідувати протягом 1929 року одноразовий маєтковий податок, «данину» і замінити його сталим податком, котрий буде дуже помірковий, у висоті 4‰-3‰ (від тисячі). Після проєкту закон мав би бути впроваджений в життя з 1 січня 1930 року. Податок буде вимірюватися на підставі оцінок перепроваджуваних що 3 роки для кожної оціночної округи. Закордонний капітал звільняється від податку маєткового, як рівнож домашнє урядження і инші предмети особистого вжитку до вартости їх, не сягаючої понад 100·000 злотих. Випрацюванням оціночних норм заопікується спеціяльний опініодавчий орган Оціночна Рада в складі представників зацікавлених міністерств і від ріжних родів власників маєтку. Мінімум вартости, яка підлягає оподаткуванню, визначається сума 10.000 зл. Проєкт заводить однородну податкову ставку у висоті 5‰. Тільки для маєтків, які не досягають 15.000 зл. Ставка знижується ди 4‰. Виміри податку доконуватимуть скарбові уряди 1-го ступня, при чому роля оціночних комісій зводитиметься до загального апробування внесків скарбових урядів. Участь безпосередньо зацікавленої, платячої сторони буде лише дорадча — в ролі експертів і знавців. Більші права громадянству будуть уділені при урядах 2-гої інстанції в апеляційній комісії, куди платники податку будуть допущені в переважаючій кількости.

На підставі існуючих оцінок новий маєтковий податок дав би урядові 98·207·176 зл. з маєтку вартості в 24·551·794·371. зл.

Проєкт промислового податку позволяє міністрові скарбу в порозумінні з иншими заінтересованими міністерствами знижувати стопу податку до 1% від оборотів, зазначених в §§ 1—5 проєкту.

Нафтові залицяння і... бої. По недавній генеральній битві між двома світовими велитнями в области нафти — американським трестом »Standard Oil« і англійською групою Royal Duth Shell, яка закінчилася порозумінням (чи завішенням оружжа), прийшло до тіснішого обєднання самих англійських нафтових груп, яких є головних дві. Крім Royal Duth-Shell грає тут домінуючу ролю Anglo-Persian (Burmah). Доносять, що порозуміння доведе вже мабуть до фузії обох англійських (і голандських) груп.

Чи не є це мобілізація англійських нафтових сил для тим успішнішої боротьби зі Standard Oil?

Бо ось в тихих саваннах південної Америки, на межі Болівії і Параґваю ні звідси ні звідти зататакали скорострільні і мов за ударом чарівничої палочки поскакали проти себе умундуровані і озброєні лави двоногих істот — людий. Мовляв, в »обороні батьківщини«, яка »заінтересована« в тім, щоби відкриті у саванні нафтові джерела не попали в руки сусіда, який нагло став »ворогом«. Сатир-же історії регочеться, як божевільний, знаючи добре, хто в суті річи йде боєм один проти одного.

Це не Болівія і не Параґвай, тільки Standard Oil і Royal-Duth, Америка і і Англія — почали війну проти себе — руками Богу-духа винних громадян мирних республік.

Користи много більше малиб і одні другі, якби, не слухаючи підшептів світових капіталістичних концернів, тихомирно самі приступили до експльоатації н йдених джерел, ділячи добуток по половині.

А так тільки поруйнують собі краї на те, щоби врешті решт паном нового нафтового терену став хтось т р е т і й: байдуже, чи Standard Oil зі своїм міліярдером Рокфеллєром чи Royal-Duth із далекого британського острова.

Яка ріжниця?

Під знаком Гувера — лєґалізація трестів. Як видно із оживленої дискусії в американській пресі і окремих публікаціях, в Америк. Спол. державах підготовляється зміна анти-трестового законодавства, яке істнує вже кілька десятків літ. Американські круги підприємців доказують, що з моментом, коли Америка вийшла зі свого власного ринку на світовий, а сталося це особливо по війні, інтерес усіх вимагає, щоби на закордонних ринках виступати обєднано, не підриваючи ґрунту один-одному. Як відомо, Гувер на становищі міністра торгівлі був одним з тих, що від ряду літ горли до картелювання америк. фірм, оскільки вони виходять на світові ринки. Отже з приходом Гувера на стілець президента справу відхилення анти-трестового законодавства вважають передрішеною.

Як же-ж бути самим американським споживачам? Для їх заспокоєння роздаються в пресі голоси, що, мовляв, нове право, лєґалізуючи трести, має застерегти, що їхня діяльність не може мати на меті обмеження продукції або »неслушної« підвишки цін.

Чи справді? Для чого-ж би тоді існувати взагалі картелям і трестам?

Свобода обєднування підприємців має мати особливе значіння для продукції н а ф т и і вугля, котрі то галузі терплять з причини нерентовної надпродукції.

Англійський вугляний промисл рятується концентрацією! Великий півріччий страйк вуглекопів в р. 1926 виявив на зовні важку кризу, яку переживає англійський вугляний промисл. Причиною кризи є нерентовність продукції, в неостанній мірі спричинена, як пишуть Англійці, анархією в організації збуту. Окремі англійські фірми робили собі на европейських ринках, куди експортували вугіль, конкуренцію. Тому ще 1926 р. урядова комісія, що обслідувала стан цього промислу, між своїми радами, як боротися з кризою, поставила вимогу сильної синдикалізації промислу (утворення картелів) і довєдення до порозуміння в цій справі з німецьким вугляним картелем, що обєднує майже всю продукцію вугля в Німеччині. Иншими словами — міжнародне порозуміння вугляних фірм на ґрунті спільности інтересів. Рапорт комісії предбачував навіть п р и м у с о в у с и н д и к а л і з а ц і ю, якщо в якомусь районі за нею заявиться 75% видобуття вугля. Щоби заохотити підприємців, по англійській традиції великих прихильників „свободи торгівлі“ (відомий англійський економічний лібералізм!), до картелів, уряд признав картелям значні податкові пільги.

По двох роках кампанії за картелями висліди є дуже помітні. Капіталістична концентрація обняла 172 копальні, які сьогодня згуртовані у 14 картелів (синдикатів). Крім того цілий ряд фірм розтягнув свій „вплив“ (»контролю«) на слабші фірми. Таким чином на 1.400 всіх підприємств половина, отже 700 є під »контролею« 60-ти фірм. Значи ь, тих 60 фірм рішає про долю половини англійської вугляної проми-

словости. — І Анґлії не минула капіталістична концентрація.

Очевидно, що наслідком обєднання буде солідарне поступування підприємців як на внутрішньому ринку, так і на зовнішних ринках; коли-б дійшло справді до порозуміння з німецьким картелем, тоді це відчує болюче польська горішношлеська вугільна продукція і експорт.

Великий соціяльний конфлікт у Німеччині закінчився. 2. грудня закінчився масовий льокавт в німецькій металюрґії: Близько 200 тисяч робітників принято назад до праці, фабрики північно західного (рурського) промислового району Німеччини пішли нарешті в хід після більше чим ціломісячної перерви.

Атакуючою стороною цим разом були підприємці. х станове обєднання, піднявши квестію часу праці, який мав-би на її думку бути продовжений, не задовольнилося рішенням розємчої комісії, предбаченої у таких випадках німецькою конституцією. Відкидаючи, таким чином, авторитет установи, що прийшла на світ у революційні роки (1918—1920), підприємці на місце паритетного спільного розємчого орґану хотіли поставити авторитет своєї організованої волі і сили.

Хто виграв? Підприємці перечислилися. Вони думали голодом приневолити робітничу сторону до капітуляції. Сталося одначе инакше: держава і самоврядування ухвалили перебрати зльокавтоване робітництво (з членами родин поверх 600.00) душ на публичне удержання. Починаючи з 19. листопада, безробітні одержували 8 до 18 марок тижнево (в залежности від стану родини). Таким чином було ясно, що опінія суспільства заявилася за робітниками, а проти підприємців. Це почасти вже рішило справу. Колиж до етичних почувань громадянства приєдналися економічні наслідки льокавту: зменшення купної сили робітничого населення і звязаний з тим спадок торгів у торговців — підприємці відчули, що цим разом перетягли струну. Тому радо приняли врешті пропозицію влади передати рішення конфлікту новому арбітрові, яким має бути міністер внутрішніх справ Северінґ (соціяліст).

Підприємці, не бажавши підчинитися рішенню самоврядного суда (в якому мали своє заступництво), підчинилися авторитетові соціялістичного міністра. Переміг авторитет держави, як представника загалу.

З життя української кооперації.

Кооперативна суспільно-виховавча діяльність в Радянському Союзі*).

(Враження з подорожі.)

Польський кооп часопис »Spólnota« приносить слідуючу статтю:

Радянська кооперація розгорнула живу пропаґандистичну й ідейно-виховавчу діяльність.

В першій мірі кооперативи беруть участь в росповсюдженні літератури: продаж видань відбувається в 205 власних книгарнях і в 4.280 книгарських відділах при кооперативних крамницях. В минулому році продано там 2.200.000 книжок, в тому числі накладу Центросоюза 1 ½ міл. примірників.

Видавнича діяльність російської кооперації в минулому році представляється загалом в таких даних:

Книжок	712	— примірн.	6,150.000
Справоздань	358	— »	262.000
Часописів	139	— »	505.000

(одноразовий наклад).

В Москві виходить стало денник »Кооперативная Жизнь«, присвячена обговоренню кооперативних проблєм. Поза »Центросоюзом« існують в Рад Союзі такі кооперативні видавничі спілки: в Москві »Книгосоюз« і Харкові »Кни-

*) В оригіналі написано в »Рад. Росії« — *Ред. К. Р.*

госпілка«. Підчас одвідин української видавничої централі я бачив велику кількість книжок і силу плякатів в укр. мові.

Дуже пожиточним почином є зорганізування російськими споживчими кооперативами 3.835 кутків »матері і дитини« в кооперативних крамницях; це спеціяльні відділи з обширним асортиментом, в котрім не тільки наочно представлено, що і як треба робити, щоб як слід виховати немовлят, але і все це тутже можна набути. На виставці »Центросоюза« і в кооперативах взірець такого кутка збуджував всюди зацікавлення і треба припускати, що ця прикладова пропаґанда принесе великі користи кожній родині, особливо на селі.

Незалежно від цього в богатьох кооперативах провадиться систематична опіка над дітьми. Функціонує біля 1 000 дитячих садків при кооперативах. В Ростові ми оглянули такий садок. Фаховий провід, вигідне урядження, вистарчаюча обслуга; міститься там біля 40 дітей робітничих родин. Така поміч працюючим жінкам заслуговує уваги. В міру зміцнення кооператив підприємства того роду стрічатимуться частіше. Суспільна чинність кооперації що раз більше буде привязувати членів до організації.

З метою заспокоєння духових потреб кооперативи де далі більше заводять радіо-приймаючі апарати, уприступнюючи масам своїх членів шляхотні розривки. Як важне для сільської людности є сполучення через цей чудовий винахід зі світом — легко зрозуміти. Відголос життя столиць перемінює духа селянина і поширює його знання. Кооперативи здійснюють це в громадський спосіб, як і в Москві де на всіх площах поставлені сильні розголосники і натовпи робітників весь час слухають.

Новістю є »кінофікація села«. Радянське кіно є державним підприємством так у виробництві як і в експльоатації фільмів; міста є достаточно насичені кінами, але село було занедбано. Споживча кооперація взялася за цю працю на селі. В тій цілі кіно-бюро »Центросоюза« вже підготовило механіків і одночасно кооперативних працівників, котрі, по закінченні спеціяльних курсів, працюють в районах, обнятих діяльністю даної кооперативи. В кіно-бюрі є екран для демонстрування фільмів купуючим і винаймаючим.

Вироблений плян реалізується на підставі господарської самовистарчальности. Тепер в ужитку є біля 500 апаратів спеціяльного типу (радянського виробу), кошт котрих виносить 650 карбов. за штуку. В той спосіб думають протягом 2-х років пустити в рух до 3.000 кінових пунктів. Кооперація не тільки технічно організує цю справу, але використовує й зміст. На замовлення »Центросоюза« виконано вже 10 кооперативних пропаґандистичних фільмів. Кооперація зробила з кіна засіб для побільшення своїх впливів і приєднання нових прихильників. Зміст цих образів заохочує до чинної участи в кооперативному русі; трактування тем є переважно комічне, бо цим способом найлегше промовити до переконання і викликати відповідний настрій. Слід признати, що цей спосіб є гідний наслідування.

За даних обставин в теперішній діяльности кооперації не має місця для добродійности. Фінансові засоби зуживаються на консумційні операції в найширшому значінні. Кооперативи не нехтують духових потреб. Життєвий звязок між господарською і освітньою діяльністю всюди приймається на увагу і залежність поступу першої від другої є загально узнавана. Книжка, радіо, кіно — є дальшими потребами, одначе ніде кооператори не легковажать тих чинників для розвитку кооперації і старанно дбають про них в своїх інституціях. Метода матеріяльного заінтересування членів обєднаних в кооперативі, полягає в »упривілєйованім« заосмотренні їх товарами; тільки виплату дивіденди пробують тепер змодіфікувати. Індівідуальних товарових зворотів не практикують, а надвишки обертають на громадські вигоди або на заклади гуманітарного характеру: діточі садки, школи, клюби і т. п. Виховне значіння тих установ не підлягає сумніву. По за тим, як прояв »взаїмної допомоги«, уділюється частина надвишки на »фонд кооператизації«, для уможливлення незаможникам повного використання членських прав.

Кооперація є ідейним рухом і навіть в тяжких фінансових і торговельних умовах вона не повинна забувати про душу людини. Тут є поле для ініціятиви а праця культурна завсігди оплатиться. На тлі господарського співділання переводяться в життя ліпші способи співжиття; будяться стремління до нового суспільства, опертого на рівности, справедливости і братерстві; тому що трудове населення через кооперацію осягне спільно великі здобутки матеріальні й культурні, — рух цей стає масовим і набирає сили. Нарід постепенно засвоює собі ідеали кооперації.

(»Spólnota« ч. 50.) *А. Манькевіч.*

Всеукраїнська виставка колєктивізації. 30. вересня ц. р. Всеукраїнський Центаральний Кооперативний Музей у Київі влаштував виставку колєктивізації. Виставка триватиме 4—5 місяців і має показати історичний розвиток ідеї колєктивного господарства, починаючи від примітивних форм артілей побутового характеру до колгоспів та комун сьогоднішнього дня і дати яскраву й докладну картину колгоспівського руху за останнє десятиріччя.

Виставка має три основних розділи:

1) Артільний рух (асоціації). Експонується основну літературу.

2) Артільний рух 90-х рр. Головні дати діяльности М. В Левицького. Фотографії. Зразки артільного договору, починаючи від першого нелєгального складеного складачем Фільчусом. Цифрові дані і діяграми про хліборобські артілі на Херсонщині. Головні документи. Література й бібліографічний показчик. Література складена музеєм. Рукописи, спогади.

3) Історичний розвиток і сучасний стан колєктивізації УСРР. Фотографії, діяграми. Статті Лєніна. Виставка літератури з колєктивізації, виданої за останні 10 років.

Кооперат. курси заходом П. С. К. в Борщеві. Курси започаткував короткий кооп. курс в Мельниці, на якому слухало викладів (головно з книговодства) 8 курсантів зі 6-ох сіл. Викладав інст. С. Миськів.

Від дня 27/XI. ц. р. ведеться в Борщеві 4-тижневий кооперативно-освітний курс, на якому викладають такі прелєґенти: Дир. Г. Баранюк — Теорію та історію кооперації. і Товарознавство, дир. І. Гаглай — Орг. і ведення кооператив, Купецькі рахунки, Податкові і стемплеві справи, інстр. С. Миськів — Книговодство, дир. О. Наконечний — Про торговлю і штуку продавання, др. К. Панківський — Сусп. економію, др. А. Лунів — Кооперативний і векслевий закон, суддя С. Воркун — Торговельний закон, С. Харамбура й п. Василина — Українознавство, інж. аґр. М. Сосяк — Сільське господарство, М. Бардеґа — Садівництво й городництво, др Вольф — Гігієну та першу поміч в наглих випадках, вет. лікар О. Зуляк — Ветеринарію.

Покищо вчиться на курсі 34-ри курсантів з 13 сіл; перед кінцем курсу переведуть наші інструктори практичне складання білянсів зі всіми книговодцями повіту, які мають явитися при кінці згаданого курсу в днях 24. 25. 26. грудня 1928.

Конференція в справі організації кредитових кооператив. Дня 7-8. листопада з ініціятиви РСУК відбулася конференція в справі усталення засад організації кредитових кооператив. В конференції взяли участь особи, назначені зїздом, що відбувся 16. липня 1928 р. і декілька осіб, запрошених окремо Ревіз. Союзом. Конференція по цілоденній праці усталила засади організації сільських кас (щадниць), приймаючи в основу засади райфайзенські. (Тези ці були надруковані в Госп. Кооп. Часописі ч. 48). Тези будуть предложені Радою РСУК загальному Кооп. Зїздові, що має ві бутися на передодні Заг. Збору РСУК, для остаточної апробати.

Зацікавлення кредитовою кооперацією помітно зростає; Ревізійний Союз У. К. в останніх часах уділив чимало порад новозасновуючимся кредит. кооперативам.

Конференція висловила теж думку, що і практика т. зв. повітових кас вимагає перегляду засад, на яких вони побудовані і працюють; для підготовлення дискусії над цим питанням доручено м. М. Корчинському виготовити реферат про сучасний стан укр. повітових кредитівок.

Загальні Збори „Народної Торговлі“ відбулися дня 8. грудня 1928 р. Збори відкрив Др Ст. Федак, поминаючи померших членів Н. Т... Звіт з діяльности за діловий 1927-28 р. складали: дир. М. Заячківський (торговельна діяльність) і дир. Ю. Павликовський (організаційна діяльність). Ширший загал довідався із статті інж. Павликовського, помещеної в »Ділі« з 9. грудня 1928 р., що торги Н. Т. в останніх трох роках зросли більше ніж втроє, і то головно в ділянці гуртового збуту кооперативним організаціям. Торги виносили іменно 1925/26 р. (9 місяців) — 1.328 590 зл., 1926/26 — 7.843 612 зл., в 1927/27 — 13,341.798 зл. »Докладна аналіза — пише інж. Ю П-ий — торгів Н. Т. в р. 1927/28 виказує, що 75% торгу — це гуртові торги Центр. Магазину і складів гуртівень, 25% це роздрібний торг«. Торг з членами виносив 65%, з нечленами 35% всього обороту. Н. Т. мала в р. 1927/28 в членах і в групі кооператив: Центросоюз, 27 ПСК. 187 госп.-сіж. кооператив, 19 міських споживчих і 26 инших кооп-ив, які разом вплатили 80·02% уділового капіталу; в групі товариств:

152 товариств з 0·62% уділового капіталу; в групі фізичних осіб: 5.331 членів з 19·36% уділового капіталу. Кооперативи вплатили одначе тільки 40% того, що обовязалися вплатити, а 4.809 фізичних членів не вплатили навіть одиничного обовязкового уділу. Участь фізичних осіб в сумі уділового капіталу НТ постійно маліє.

Пересічне обтяження товарів у гуртовім торзі було 2·5%, в роздрібнім около 7%.

У ділянці організаційній Н. Т. як попередніми роками, так і у звітному періоді опікувалася кооперативами 1. степеня в тих районах, де ще немає ПСК, влаштовувала курси і вишколювала свій персонал в торговельному і кооперативно-ідейному напрямку. Як слідує зі слів інж. Ю. Павликовського, Нар. Торговля змагає до ступневого опанування кооперацією споживчих потреб міста і села, бажаючи бути центральною закупочною і роздільною установою в споживчій ділянці. Цю ролю Н. Т. задумує виконувати автономічно що до міського населення, а в характері дорученої чинности відносно села (з доручення Ц. Союза). Співпрацюючи з Ц. Союзом, Нар. Торговля акредитує його підбудову, в останнім році до 600.000 зол. пересічно в місяць, за векслевою забезпекою уділених кредитів.

З особливих подій останнього року заслуговує на увагу заснування відділу в Луцьку, де швидко треба було заснувати ще й другий склад, і в Турці н. Д.

Звіт з діяльности Заг. Збори приняли до відома без дискусії і удлили дирекції абсолюторію.

Дальше переведено доповнюючий вибір нових членів Надз. Ради. Від кооператив увійшли до Надз. Ради: др. Ст. Федак, дир. Шахнович і як заступники дир. Косар і дир. Тертека; від фізичних членів: о. Д. Лопатинський, дир. О. Онисько; як їх заступники: дир. І. Кокорудз і др. А. Говикович До контрольної комісії ввійшли: від кооператив: дир. Герасимович, дир. Филипович і як заступник мец. М. Корчинський; від фізичних осіб дир. Колтунюк і як заступник дир. Пащак. Висоту зобовязань означено в сумі 2 міл. швайц. франків у золоті; висоту кредитів для кооператив обмежено до десятикраті їх уділів Презенційну марку для членів Н. Ради і Контр. Комісії означено в сумі 20 зол. за день, а як винагороду для членів Контр. Комітету признано по 300 зол.

Загальні Збори Центросоюза відбулися дня 15. грудня 1928 р. при дуже живій участи делегатів Повіт. Союзів кооператив та підльвівських кооператив, членів Ц. С.. Живе заінтересування справами централі господ. споживчої кооперації виявилося в оживленій дискусії до всіх точок денного порядку. Це живе зацікавлення членів своєю централею свідчить, на скільки вони дорожать нею.

Дирекція установи роздала присутнім доволі обширний звіт з діяльности за рік 1927/28 разом з пляном діяльности на майбутнє. Обговоренню цього звіту і пляну наша редакція присвятить увагу в дальших числах журналу. Тут слід зазначити для уникнення непорозуміння, що торг споживчими товарами, виказаний у звіті Ц. С., є тим самим торгом, який виказує »Народня Торговля« у своїм звіті, як гуртовий торг Централі, бо операції ведуться на спільний рахунок.

Докладний реферат про перебіг дискусії буде нами поданий теж в 2. ч. К. Р.. Дискусія торкалася ріжних точок звіту, причім чимало часу забрала, як і минулого року, справа наладнання дрібних непорозумінь, які виникають між ПСК і централею на грунті більше бухгальтерським як господарським. О много важніший характер має справа віддовження союзів взагалі, уфундування як ПСК, так і централі відповідними уділовими і иншими оборотовими капіталами. Справу цю вчасти регулює постанова Ц. Банку про передачу 30% своїх вільних капіталів до диспозиції кооп. союзів Дискусію викликала теж справа купна дому для поміщення бюр Ц С. за 114·000 зол.; дискутанти вважали, що пильнішою є справа будови фабрики мила. На всі важніші заміти відпов дав дир. Герасимович, після чого уділено дирекції одноголосним рішенням абсолюторію. Біляисову надвишку в квоті 22 000 зол. ухвалено передати до запасного фонду.

Великим кроком наперід у розбудові Ц. Союза є дальше рішення Заг. Зборів, яким піднесено квоту обовязкового уділу в Ц. С. Ухвалено, щоб до пів року всі члени вплатили на уділ крім дотеперішних 100 зол. від кооперативи ще 50 зол. Дирекція заступала думку, щоб уділ піднесено до 200 зол.. одначе більшість делегатів не чулася на силах для такої жертви. Дирекція і Надз. Рада слушно аргументували, що Ц. Союз, акредитуючи своїх членів, приневолений сам брати на себе векслеві зобовязання; сума цих зобовязань мусить стояти у певній пропорції до суми власних капіталів Ц. Союза, на які складаються в першій мірі уділи. Одже коли більші квоти уділів, то й більша можливість кредиту. Заг. Збори, обмежуючи пропозицію Надз. Ради і Дирекції що до висоти уділу, тим самим

висловили посереоньо згоду на менший розмір кредитурання в Центросоюзі — Як не як, а збільшення уділового капіталу на 50% є поважним кроком наперед (хоч не стоїть у належній пропорції до збільшення торгів госп.-споживчої кооперації і самого Ц. Союза)

Важну справу порушено при обговоренні пляну діяльности Ц. С. на піврік 1929 (діловий рік Ц. С. від тепер зрівнюється з роком календарним і найбл. Загальні Збори відбудуться у липні 1929 р.). Є це справа збуту яец. Для серіозного обговорення цеї пекучої справи рішено скликати спеціяльну нараду. — Дуже цікавим був інформаційний реферат дир. Малаховського, який перебуває у Катовицях на експозитурі Ц. С. для наладнання там ринків збуту для наших продуктів. Зі звіту виявилося, які ми ще відсталі у наших методах праці та які продукти можуть мати збут на Гор. Шлеську та у Домбровському басейні. — Бистрі народногосподарські поміченння зробив у своїй промові під кінець зїзду дир О. Луцький, який м. и. звернув увагу на загальну непевність госп. ситуації в Польщі, відвертаючи таким чином увагу учасників зїзду від найблищих злобєдневних питань і ставлячи ширші перспективи. Промовець звернув теж увагу на те, що не всі продукти нашого господарства можна в. возити поза межі націон. території, — напр. не слід пробувати вивезити макухи, продукт дуже важний для годівлі худоби.

Для загальної характеристики зїзду делєгат в Ц. Союза слід піднести ще одну річ. Раз у рік зїздяться окремо делєгати повітових (районних) кооп. союзів — на Заг. Збори Ц. С.. Тут вони говорять одначе тільки про централю, її добрі і слабі сторони та думають про її розбудову. Одначе цього не вистарчає: треба ще говорити про стан самих ПСК, про їх торговельну та організаційну діяльність. Тут ми натикаємося на одне з недомагань нашої системи кооп. Зїздів.

Зокрема занедбано, але то зовсім, обговорювання організаційної діяльности ПСК. Бо коли про їхні торговельні справи, хоч посередньо, але все таки говориться на Заг. Зборах Ц. Союза і на ріжних спеціяльних конференціях, то про стан їх роботи в другій ділянці — організаційній і виховуючій — не говориться ніде. А говорити про це треба систематично, що року, резюмуючи пройдений час і намічуючи найблищі завдання.

Зле стоїть теж справа з обговорюванням стану і діяльности кооператив І. степеня у всекраєвому розмірі. Районові огляди даються на районових (повітових) кооп. анкетах, але бажано ще говорити про цю справу у загально-краєвому маштабі, бо такі обсерваціі можна більше зібрати і горизонти ширшають. Тому крім Заг. Зборів РСУК повинні відбуватися (наприм. на передодні) окремі зїзди делєгатів окремих типів кооперації (як це й предбачує новий статут РСУК), де-б першою точкою було обговорення стану кооператив даного типу.

Збори-ж торговельних (фахових) централь могліб зачинатися коротким рефератом про загально-економічну сі уацію в краю, даючи загальне тло для орієнтації учасників Зборів.

З кооперативного світа.

Зекзекутиви Міжнароднього Кооперативного Союзу.

В днях 8 і 9 листопада в Женеві відбув засідання Центральний Комітет Міжнароднього Кооперативного Союзу під головуванням президента Союзу п. Ваіно Таннера (Фінляндія).

Ц. Комітет схвалив, по доповіді секретаря М. К. С. п. Й. Мея, діяльність секретаріяту і екзекутиви М. К. С. за час від стокгольмського конґресу до серпня 1927 року. Схвалив також старання про навязання звязків з міжнароднім бюром праці відносно співробітництва в справах міжнарод. статистики кооперативного руху. Потвердив уконституування економічного підкомітету в складі п. В. Таннера, пі Е. Френдліх і п. М. Мея, котрі є рівночасно членами і експертами дорадчо о економічного комітету при Лізі Націй. Цей підкомітет має на меті студіювати питання, які приходять на порядок денний праці дорадчого комітету; визначати і захищати на ньому становище до тих питань, яке займуть обєднані в М. К. С. кооперативні організації поодиноких народів.

Меморандум в справі трестів і картелів, представлений А. Йогансоном (Швеція), був предметом обширної і важливої дебати, наслідком котрої було створення особливого бюра, обовязаного збиранням всіх інформацій про повставання і чинність картелів і трестів.

Комітет далі заслухав справоздання з двох конґресів, що відбулися в липні ц. р. і на яких взяли участь делеґати комітету: 1) з третьої Міжнародньої Конференції кооперативних продуцентів пшениці, що відбулася в Реґіні (Саскечеван), за участи делеґатів кооператив продуцентів збіжа Канади, Австралії та радянської кооперації, делеґатів сіл.-гос одарських кооператив иншого типу, та крім ґенерального секретаріяту Міжнароднього Кооп. Союзу, представників кооперативних гуртівень Англії та Шкоції; 2) з конґресу Союза канадійських споживчих кооператив, що відбувся у Lloydminster (Alberta).

На пропозицію М. Люстіґа (ЧСР.) Центр. К-тет приняв резолюцію, в якій говориться м. и.:

»Останні відомости з Канади підтверджують знову пекучу необхідність тісної лучности між організаціями споживачів і с. господ. продуцентів. »Така лучність не є можлива инакше, як на підставі рівности прав обох сторін.

»Канадийські »пулі« грають важну ролю в с. господарстві свойого краю. На лихо, весь росподіл продуктів находиться під впливом ринку, організованого приватним капіталом, так що робота організацій хліборобів дуже часто страждає від мало скропулозних маневрів біржі.

»Щоби зарадити цьому лихові, потрібно згідної акції кооперації усього світу, щоби визволити с.-госп. продукцію з під геґемонії світової спекуляції, а з другого боку, щоби збіжеву торговлю, в порозумінні світової організації споживчої кооперації, поставити на кооперативну основу. Тоді хлібороб одержить справедливу ціну за свою працю, а споживач не платитиме дані посередникові.

»В цьому розумінні Ц. К. Міжнарод. Кооп. Союза висловлює надію на спішний розвиток такого порозуміння«.

Як бачимо з цієї резолюції, справа співпраці кооперації споживачів з кооперацією селян-продуцентів стає уже актуальною навіть на міжнародному форумі.

Разом з тим повідомлює Міжнар. Кооп. Союз, що при Міжнародній Кооп. Гуртівні у Льондоні відкрито спільну аґенцію для краєвих кооп. гуртівень ріжних народів.

Північна кооперативна гуртівня. Кооперативні організації північних країн — Данії, Швеції та Норвеґії — заснували перед кількома роками спільну гуртівню — товариство, що має назву: »Нордіск Андерльфербунд — Північний Кооперативний Союз«, з головн. осідком в Кодані, де воно розгортає успішно чинність. На останньому зібранні заступників цього товариства в Гельсінґсфорсі дійшло до розширення товариства в той спосіб, що до його складу було прийнято ще дві фінляндські гуртівні, які делеґують туди двох своїх заступників. Північна гуртівня має також свою контору в Льондоні. Полученням двох фінляндських гуртівень її операції дістануть велике матеріяльне підсилення, так що її положення на світовому торзі буде значно скріплене. Вже тепер гуртівня задумує навязати безпосередні торговельні зношення з Бразілією, де гадає закуповувати передовсім каву.

Ґентська кооператива »Вперед!« (Бельґія). Одною з найбільших бельґійських кооператив є кооператива »Вперед!« в місті Гент, знанім своїм текстильним проми лом. Її чудово обставлений торговий склад на одній з центральних площ міста, вторгував за минулий рік 3.383.800 франків, а вся решта — 31 кооп. кольоніяльних склепів продало за рік товарів на 12.235.342 фр. Кооператива має в місті 8 крамниць на текстильні вироби, 1 склеп для продажу меблів, 8 мясних склепів і для вудженини з власної фабрики та 6 аптек. Ці аптеки є особливістю белґійської кооперації. »Вперед!« крім того удержує власну клініку, звану ймєннян бельґійського філянтропа Бонд-Муасон. Дві пекарні кооперативи продали готового хліба на 21.378.312 франків за рік. За пиво з власного пивовару кооператива вторгувала більше як 1.150.000 франків, за вугіль з власних складів також значні суми. »Вперед!« поставив собі власну фабрику цикорії, ліярну на залізо і три пральні білизни. В цих підприємствах кооператива затруднює поверх тисячі осіб. Членів має кооператива »Вперед!« 20.600, котрим дає знижку за двохденний торг на суму найменше 10 франків, а для нечленів 2% опусту. В місті, що нараховує 160.000 мешканців, кожний восьмий громадянин є членом кооперативи »Вперед!«.

Вкладки ощадности у споживчих кооперативах в Німеччині. В добі повоєнної інфляції і обезцінення гроша в Німеччині, споживчі кооперативи пережили найтяжчі, часи свого минулого. Вичерпалися тоді всі їх резервні фонди і т. п. Тільки по усталенні марки і переведенні білянсу на золоту валюту, кооперативи віддихнули свобідніше і тепер наплив вкладок знаходиться в повному розцвіті. Стан вкладок в чотирох останніх роках в тисячах марок був:

	Загальна сума ощад. вкладок	Приріст ощадн. вклад.
1924 ост. чверть	р. 49.176,9	8.316,7
1925 » »	» 82.306,3	31.079,8
1926 » »	» 137.287,3	54 986,8
1927 II чверть	р. 175.424,5	39.230,4.

За короткий час (5—7 років) споживча кооперація в Німеччині числить складених в неї ощадностей кругло на 1000 міліонів марок.

Сільська кооперація в Кореї. Перші сільські кооперативи в Кореї виникли в 1907 році по німецькому зразку. Але в звязку з місцевими специфічними умовами та віковими традиціями життя цеї країни Далекого Сходу розвиток її кооперативного руху набрав свої характерні риси

Перший спеціяльний кооперативний закон, що забезпечував правне існування кооперативних обєднань в Кореї вийшов в 1907 році, себ-то на 10 років раніше ніж на Україні В звязку з наростаючими все новими і новими потребами корейського кооперативного руху, цей закон було змінено і доповнено новими законами 1914 та 1918 років, якими дозволялась організація кредитових кооперати крім сіл, як то було доти, також і в містах. Окрім того дозволено було організувати районові кооперативні союзи.

Корейське правительство опікується розвитком кооперативного руху і відпускає на цю потребу державні кредити, сприяючи цим скорішому розширенню кооперації в країні. По закону, кожна нова сільська кооператива має право на державну позику в сумі від 6 до 10.000 ієн, а міська — від 30 до 500.000 ієн. Окрім того держава відпускає кожному районовому союзові по 200.000 ієн безвідсоткового кредиту.

На 1925 рік в Кореї вже було 465 кредитових кооператив, з яких: 419 сільських і 56 міських народніх банків та 13 районових союзів. Число членів в цих обєднаннях виносило 336.000 душ, а капіталу було: паєвого 4.800.000 ієн, резервового — 3.200.000, вкладів понад 30.600.000 ієн та кредитів від державного банку — 3.200.000.

Корейські сільські кредитові кооперативи крім видачі позик провадять торгівлю споживчим крамом, мають склади для схорони виробів своїх членів — сільських господарів та займаються збутом цих виробів. Такі універсальні завдання кооперативних обєднань в Кореї відповідають тамтешнім економічним обставинам і спричиняються до скорішого поступу селянського господарства.

Але, на жаль, метода державної опіки в Кореї над кооперацією поширюється не лише на фінансову підтримку, а і на організацію самого управління кооператив, директори яких призначаються державною владою. Це, розуміється, затримує розвиток самодіяльности у корейського селянства і протирічить не лише загально визнаним принціпам европейської кооперації, але не подібне, навіть, на японську кооперативну практику, що вже давно вийшла з оточення східних методів неволі в самоуправліннях. Можливо, що й ця риса також має свою обєктивну причину, яка полягає в загальній непідготовленості й несвідомости населення до вільного соціяльного життя, але всеж позбавитись цеї хиби є черговим завданням корейського кооперативного руху. Можливо, що цей брак волі до певної самодіяльности дає відчути себе і в тому, що зріст числа кооператив і членів в них затримується і відстає від недалеких спорідненых країн. Так, коли в островній Японії на кожні 100 родин-господарств 18 є членами кредитової кооперативи, в той час в суходольній Кореї — на 100 родин — з кооперативою звязані лише 10 родин.

Але не дивлячись на цю перепону, кредитова кооперація в Кореї вже набірає поважного значіння в народньому господарстві країни. Вклади в кооперативах складають загальну суму 30.600.000 ієн, що рівняється 40% заощаджень населення внесених до инших 166 приватних і громадських банків (76.700.000 ієн), та 150% від вкладів, які вносяться населенням до державних щадних кас (20.000.000 ієн). Загальна сума позичок видаваних на протязі року кооперативами складає 40% суми, що позичають приватні банки, в той час як в Японії — цій країні прикладу для сходу, — кооперативи видають позик в загальній сумі, що складає 30% позичок, які уділяють инші кредитові установи тої країни.

Таким чином, корейська, переважно

сільська кредитова кооперація вже дає поважні дані, які говорять про те, що її робота успішно розвивається, викликає до себе хвалу і довіря мас населення та, що їй тому ще належить майбутнє.

З кооперативного побуту.

Внутрішні вороги.

Майже в кожній організації, де провадиться та чи инша колєктивна громадська робота, завжди знайдеться кілька »орігінальних« осіб зі звичкою сваритись з кожним та перечити всякій думці. Ці типи збивають кожні збори, всяке засідання з ділового шляху і, звичайно, зловживаючи терпінням присутніх, перевертають всяку нараду в безконечні пусті балачки, викликають серед присутніх роздратування і тим, в решті решт, приводять до випадкових, часто-густо помилкових рішень чи ухвал. Вони відбивають охоту в нервово слабших громадян ходити на збори, вони підштовхують до сварок між собою дружніх робітників, вони вносять незгоду, гальмують справу...

Щоб висміяти цей тип пустоцвітних »громадських діячів« і тим обезсилити їхній вплив в громаді, англійський кооператор так намалював образ цього »внутрішнього ворога«:

...Вони дихають ворожнечою, недовіррям і незгодою, вони завжди гострі і незгідливі... губи їх стиснуті і всім своїм виглядом свідчать про те, що вони незадоволені і все критикують, мязи їхнього облича скорочуються і ніби приймають форму внесеної поправи, а насуплені брови ніби виступають в оборону »цілковито нового принціпу діяльности«... Їх зір зіпсутий так, що кожне слово має два значіння і тому вони завше мають на увазі саме те, якого ви не мали на думці... Вони знають, що ніяка думка не може вмістити всього того, чого забажається і завше присіпаються до того, що ви пропустили й ігнорують ваше твердження. Вони вступають до т-ва ніби для того, щоб працювати в ньому, на ділі ж лише для того, щоби перешкоджати його діяльності, навіть не пробуючи усунути ті недобрі явища, на які скаржаться; вони не прагнуть до зміцнення т-ва в інтересах спільної справи всіх членів, а вишукують його слабші місця, підставляючи їх під удари спільного ворога.

Ці люде примушують всіх членів раз-у-раз зазнавати почуття розчарування так, що, в решті, перебування з ними в т-ві стає тяжкою карою: ви починаєте почувати, що більше спокою і поваги ви матимете серед своїх ворогів аніж серед друзів. Ці люде завше пророкують всім і кожному, що підприємство закінчиться невдачою, доки нарешті дійсно не зроблять неможливим його успіх, а потім вимагають визнання їх зрадницької прозірливости і претендують на подяку і повагу за ту саму підмогу, що пошкодила вам...

...З окрема вони вважають, що слово »кооперація« є синонім організованої роздратованости і замісць того, щоб сліпому дорогу показати, допомогти кривому, підтримати кволого, підбадьорити нерішучого і вдихнути віру в зневіреного, витрачають час на те, щоби встромити шпильку в сліпого, штовхонути і зіпхнути зі сходів кривого, говорити боязким, що їм треба боятись і переконувати упавших духом, що »все пропало«...

Таких »друзів«... небагато числом, але їх не можна винищити—це особлива порода розбійників на шляху поступу, що чіпають кожного подорожнього, вони примушують вас спинитися і зрікатися своїх надій...

Кожний, хто вступає до організації, мусить бути попереджений про цю цікаву породу товаришів, про яку ми тут говорили. З ними легко можна справитись, як що вони вас не захоплять несподівано. Але ці люде в де-якій мірі можуть бути навіть корисні: вони уявляють з себе той баласт, що за його допомогою соціяльний архітектор пробує міцність нової будови..

Ім на слова треба відповідати ділом. Рочдельські кооператори чудесно це зрозуміли—вони дивились на них, як на випадкову перешкоду на шляху поступу, звертались до них з ласкавим сло-

вом та веселою посмішкою і проходили повз них; коли ворожі критики передрікали невдачу підприємству, рочдельці відповіли своїм успіхом... Коли Зенон твердив Діоґенові, що рух не існує, Діоґен відповів лише тим, що рухнувся з місця...

Подав *Ант. К.*

Ревізійне чортовиння.

Коли вибори закінчилися, нові члени ревкомісії Софіївського на Запоріжжі спож. т-ва зайшли до бухгалтерії, ділово запитали, як, у які періоди і в якому саме розмірі їм можна буде одержувати гроші і які знижки та пільги для них встановлено.

Записавши все це в блок-ноти, рев. комісія попрощалася і солідно вийшла.

Було їх троє, цих членів ревкомісії, — один високий і двоє низеньких. Так, принаймні здалося правлінцям. Високий мав руді вуса, а обидва низенькі були, як то кажуть, прикрі брюнети.

Ці маловажні для кооперативної справи обставини не притяглиб може уваги правлінців, колиб на першому ж засіданні з членами ревкомісії не сталося дивовижної метаморфози. Замість одного високого і двох низеньких поважно сиділи на призначеких місцях двоє високих і один низенький. Крім того високі були зовсім безвусі, а низенький не тільки не був брюнетом, а і взагалі не мав на лиці нічого хоч би злегенька темнуватого. Рослинність на голові, губах, підборідді і над очима була червоного, аж г рячого кольору.

Правлінці протерли очі і, констатувавши, що память стала мабуть »пошалівать«, продовжували засідання.

Але на другому засіданні вже всі члени ревкомісії були низенькі і хоч у одного на губах були недвозначні вуса, проте инші моменти не давали підстав сумніватися, що це не чоловік, а жінка. У всяк м разі прийшов цей член комісії в явно визначеній спідниці.

Правлінці одноголосно вщипнули себе за мя кі місця і підозріло подивилися один на одного.

На третіх зборах всі члени ревкомісії катастрофічно постаріли і принесли на за ідання довжелезні патріярхальні бороди. Крім того, двоє з них були безнадійно глухі, а третій заїкався.

Тепер члени правління щодня ходять до лікарів, міряють три рази на добу температуру і підозрівають в себе початок прогресивного параліжу.

А тимчасом у всьому цьому нічого особливого і надприроднього немає. Просто члени ревкомісії на безплатні засідання посилають замість себе родичів, докучливих тіток чи тещ.

Вл сними ж персонами зявляються тільки тоді, коли в касі за віщось платять.

Тоді між ними й бухгалтером відбувається така розмова:

— Платите Василю Макаровичу за інвентаризацію?

— Платимо, платимо.

— І нам, звичайно?

— Гм.. бачите... ми мусимо платити тільки тим, що брали участь у цій роботі...

— Ой, розсмішили, Василю Макаровичу. Жартувати зволите? А скажіть, ми могли бр ти участь в інвентаризації?

— Помилуйте, не тільки могли, а дуже булаб бажана ваша участь.

— Ага, так участь наша бажана, а платити відмовляєтесь?

— Та ні... як вам сказати... я щож..

— Словом не виправдуйтесь, складайте відомості!

От і все. А правлінці вже й не знати що подумали.

Микола Бриль.

(Кооп Життя 263)

Коперація віршує. Маємо приємну можливість занотувати знову прояв видавничої діяльности кооперативних »місць«. Є ним Стінний Календар виданий Повітовим Союзом Кооператив в Борщеві. Календар прикрашений 5 клішами, що представляють досягнення кооперації у Борщівщині: будинок магазину ПСК. при зелізн. шляху в Іваню пустім, склад у Борщеві, склад у Мельниці, трактор молотить, кооп. сівалка в роботі, садять овочеві деревця. До образків дібрані дотепні вірші, напр:

»Куме Грицю! Глянте в право,
Як там наші хлопці жваво
Садять груші, сливи, вишні,
Яблуні, морелі пишні...

Або:

Проч з ціпами! На бік токи!
Праця йде в нас на вискоки...
Не тра коний, ані рук,
В селі мотор робить гук...

Кажуть, що кооперація й поезія не дадуться помирити зі собою. А тимчасом — навпаки: доброю стане кооперація аж тоді, коли на її послуги стане добре мистецтво: образове, віршове і т. д. у виді кооп. плякатової, фільмової й літературної пропаґанди. Суспільний рух набірає розмаху, коли його прозаїчний зміст сполучити з елєментами естетизму

Отже віршуйте, кооператори, самі поки фахові літератори ще не догадалися. Дасть-біг і вони колись пристануть до доброго діла.

Всячина.

Рух населення по европейських державах. Австрійський статистичний уряд опрацював статистику руху населення деяких европейських держав на 1926 рік, з котрої бачимо, що Україна стоїть на першому місці що до зросту людности. У нас найбільше родиться і найменше вмирає населення; при чому Україна є одною з небогатьох держав, де удержується рівновага між мужеським населенням і жіночим.

Найбільшу кількість народин — на 1000 мешканців — виказує **Україна,** бо аж **40·2**; за нею йдуть: Португалія — 37·6, Росія — 39, Румунія — 36, Польща — 30; найменьшу кількість — Швеція — 16·8, Анґлія — 17·8, Естонія — 17·8, Франція — 18·7 і Австрія — 19·2. В Німеччині на 1000 мешканців родилося 19·2, в Чехословаччині — 24·5, на Угорщині — 26·9.

Найбільша смертельність панувала в тому ж році в Португалії — 22·2 на 1.00 мешканців, в Румунії — 21, в Росії — 19·8, Іспанії 18 8, Болгарії — 18·6 і Польщі — 18; найменша в Голяндії — 9·8, Норвегії 10·6, Данії — 11, в Німеччині — 11, Анґлії — 11 та Швайдарії — 11.

Найбільший приріст населення мала в 1926 році Україна — 22·0, далі Білорусь — 18·9, Болгарія 17·2, Росія — 16 2, Португалія — 15·4, Румунія — 14 7; найменший приріст виказують Франція — 1·3, Естонія — 1 7; Австрія — 4·3. Далі йдуть Німеччина — 7·8, Чехословаччина — 9·0, та Угорщина — 10·5,

Отже ми ростемо... фізично.

Зріст числа селян-власників у Японії. Ліквідація вел. зем. власности і формування сильної числом групи дрібних трудових селян-господарів помічається виразно також у Японії (як відомо Китай уже здавна є країною селянської форми господарювання). Як доносять »Informations Sotiales« з 10. грудня 1928. року, в Японії ще в р. 1922 було 1,541 000 несамостійних господарів - арендаторів; їх число в році 1925 зменшилося до 1.378.000, а в р. 1926 до 1,500.000. Зате число власників було: в р. 1922 — 1,662.000, в р. 1925 — 1,668 000. а в р. 1926 — 1,675.000. Таким способом відбувається і тут процес остаточної ліквідації останків февдалізму.

Недобори дорогої забави покриває ціле населення. На частинне покриття недобору осінніх »Таргів Сходніх« магістрат Львова рішив асиґнувати 80.00 і зол. беззворотної субвенції; крім того заручити за Управу Таргів векслевий кредит у висоті 157.000 зл. На рік 1929—30 вставлено в бюджет м Львова нову субсидію на Таргі у сумі 100.000 золотих.

Нові дані про кошти торг. посередництва. Надзвичайно трудно вловити зарібки купецтва з цеї простої причини, що своєї калькуляції ні один купець ні фірма другому не зрадить. Тому світова наука має небогато даних з цієї области Дещо приведено у книжці проф. Гірша про модерну торгівлю (в скороченні видав РСУК.) Той-же самий проф. Ю Гірш у своїй другій праці про Америку (Das amerikanische Wirtschaftswunder) приводить такі цифри: З доляра виданого за каліфорнійські померанчі в рр. 1913 — 18 припадало пересічно на рільника 40 центів, на опакування 9, на транспорт 15, на гуртівника 6, на роздрібну торгівлю 30 центів. В ціні одягу було 55% коштів виробу і 45% коштів обміну; на ціну обуви складалися 64% на виробництво і 36% на обмін.

В. Войтінски (»Die Welt in Zahlen«) подає такі дані з Німеччини (довоєнний час):

	Накидали (в %): гуртівник	роздріб.
Кава, чай і под.	15—20	25— 30
Картопля	15	20
Мясо і консерви	15—20	20— 30
Одягові матеріяли	20—30	30— 50
Обува (1923)	25—	70—100
Порцеляна	7—10	40— 85
Модні товари	20—33	60— 80

(подано за Przegl. Gosp.)

Дякуючи таким високим зарібкам живе надміру численний стан купців-посередників. В Польщі, як в країні специфічної неорганізованости торговельних відносин, кошти посередництва є напевно ще значніші.

Технічний ювілей. Дня 17. грудня 1928 р. минуло 25 літ від часу, коли вперве людина вступила у царство воздуха на крилах механічного літака — аеропляну. Героями цієї події світово-історичного значіння були два брати Американці Відьбур і Орвіль Врайт'и. Помимо того, що свій винахід оба браття бажали покищо укрити, вістка про нього швидко облетіла цілий світ.

До 1903 р. людство було пересвідчене, що лет воздушними сферами є можливий тільки аеростатичним способом, то є апаратом, що є легший від воздуха. Таким був бальон, і загалові уявлялося, що є тільки одна невирішена в цій справі проблєма: як керувати бальоном? Проблєма наближалася уже до свого вирішення, коли в 1900 р. Цеппелін побудував свій тип кермованого бальона.

Браття Врай-ти, по довгих експериментах в ріжних ділянках механіки заінтересувалися проблємою літання у воздусі на апараті, важчім як самий воздух, отже шляхом механічного підношення. Вже 1900 р. вони сконструювали щось в роді механічного літака; заохочені цим успіхом, вони, щоби скритися від цікавого ока конкурентів, поселилися в самітній стороні південної Америки коло Кітті Гавк, майже безлюдній околиці. Живучи у шатрах з кількома довіреними співробітниками, вони сконструували у 1902 р. літака, що зумів вдержатися у воздусі через 26 секунд, пролетівши 62 метрів. В 1903 р. вони рішилися використати новість, введену недавно у возову комунікацію — бензиновий мотор, ваги 70 кґ, зі силою 16 кінських сил. Це був той перший апарат, якого ювілей святкує людство. 17. грудня 1903 р. брати Врайт перелетіли 260 метрів у 59 секундах. В р. 1904 заточили у воздусі перше коло. (В Европі цю новість демонстрував в р. 1908 Фарман, здобуваючи нагороду 50.000 франків). У грудні 1904 брати Врайт-и перелетіли уже 4½ км. зі скорістю 59 км. на годину.

Так прийшов на світ аероплян, одне з новітніх чудес. Сьогодня на ньому можна перелетіти 6.000 км. без перерви їзди, лет може тривати 58 годин, скорість 500 км. на годину, як показали останні рекорди.

Памятковий Музей на могилі Т. Шевченка. На могилі Тараса Шевченка стоїть невелика хата, в якій до останнього часу було тільки декілька портретів великого поета, декільки світлин могили та книжка з автографами відвідувачів.

Шевченківський Комітет, упорядковуючи велику могилу, вирішив упорядкувати й цю хату. Її тинкуватимуть, оздоблять чорним дубом та паленою сосною. В самій-же хаті влаштують памятковий музей. Плян музею опрацювала спеціяльна комісія під головуванням проф. О. К. Дорошкевича. За цим пляном у пятій кімнаті музею будуть експонати, звязані з ушануванням памяти Шевченка, в другій — матеріяли, що ілюструватимуть перебування Шевченка на Київщині, а в третій — виставка ілюстрацій до творів великого поета й виставка ріжних видань »Кобзаря«.

Всеукраїнський заочний інститут народньої освіти. Організований нещодавно всеукраїнський заочний інститут народньої освіти успішно розгортає свою роботу. Інститут намітив використати наступні зимові вакації для лябораторно-практичної роботи зі своїми слухачами та для іспитів. Однією з передумов успішности навчання є, звісно, матеріяльне забезпечення слухачів. Тому Наркомос дав на місця директиву, негайно вжити всіх заходів, щоб забезпечити студентів ВЗІНО під-час навчання гуртожитками. Під ці гуртожитки на місцях треба використати студентські інтернати, а по змозі й шкільні приміщення.

Видав: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ВИДАВНИЧИЙ ФОНД

Адреса: Ukrajinskyj Hromadskyj Vydavnyčyj Fond

PRAHA-VRŠOVICE, ul. Brožikova, 390, ČESKOSLOVENSKO

1. С. РИНДИК — **Міцність матеріялів,** курс високих технічних шкіл: технологічних інститутів, механічних та інженірних відділів політехнікумів. **Зміст:** Розтяг, стиск, скіс, кручення, гнуття, динамічний обтяж. 364 ст., 8⁰ З додатком термінологічного словника та 214 рисунками. Ц. 3.00 дол.
2. С. РУСОВА — **Теорія і практика дошкільного виховання.** 128 ст., 8⁰. Ц. 0.60 дол.
3. Проф. Др. В. ЯНОВСЬКИЙ — **Сучасне лікування венеричних хороб,** з чеської мови перекл. Др. А. Гончаренко. 118 ст. Ц. 0.50 дол.
4. Др. Ф. БУРІЯН — **Пластична хірургія,** з 24 ілюстр., з чеської мови перекл. Др. А. Гончаренко. 32 ст. Ц. 0.30 дол.
5. Проф. О. ШУЛЬГИН — **Нариси з нової історії Европи.** 220 ст. Ц. 1.00 дол.
6. Др. А. ГОНЧАРЕНКО — **Загальна гігієна.** 204 ст. Ц. 1.00 дол.
7. Проф. Ф. ЯКИМЕНКО — **Практичний курс науки гармонії** в 2 част. підручник для шкіл різних типів. **З задачником** 132 ст. Ц. 1.00 дол.
8. І. ІВАСЮК — **Кубань,** економічно статистичний нарис. 120 ст. Ц. 0.75 дол.
9. М. ПАВЛІЧУК — **Коротка анатомія** для студентів медицини. З передмовою акад. А. Старкова. 116 ст. Ц. 0.75 дол.
10. Проф. Д. АНТОНОВИЧ — **Триста років українського театру** (нарис історії українського театру). 276 ст. Ц. 1.35 дол.
11. Др. ЯКИМ ЯРЕМА — **Провідні ідеї філософії Т. Г. Масарика.** Ц. 0.30 дол.
12. Проф. Є. ІВАНЕНКО — **Курс аналітичної геометрії.** 424 ст. Ц. 3.50 дол.
13. Проф. Ф. ЩЕРБИНА — **Статистика — Історія статистики і статистичних установ.** 208 ст. Ц. 1.50 дол.
14. К. МИХАЙЛЮК — **Молочарство.** Підручник для виших сільсько-господарських шкіл. Ч. І. Молокознавство. 164 ст. З 63 мал. Ц. 0.90 дол.
15. Проф. М. ЧАЙКОВСЬКИЙ — **Альгебра,** курс середньої школи і для самонавчання. Кн. І. Ст. XII+452 Ц. 3.70 дол.
16. **Модерне українське мистецтво:** Вип. І. — Проф. Д. АНТОНОВИЧ — **Група Пражської Студії.** Франц. і укр. текст з 32 репродукціями. Ц. 0·90 дол.
17. Проф. С. БОРОДАЄВСЬКИЙ — **Історія кооперації.** Ст. 448. Ц. 2.50 дол.
18. М. РАШЕВСЬКИЙ — **Рафінація цукру,** під редакцією і з додатками інж. Л. Фролова та з 30 мал. 224 ст. Ц. 1.50 дол.
19. ЮРІЙ ДАРАГАН — **Сагайдак.** Вірші. Ст. 64. Ц. 0.45 дол.
20. Акад. А. СТАРКОВ — **Загальна біологія,** з малюнками. Ст. 184. Ц. 1.00 дол.
21. М. ГАЛАГАН — **Атомістично-молекулярна теорія.** (Нарис еволюції наукових поглядів на тонку будову матерії). З малюнками. Стор. 188. Ц. 1.35 дол.
22. Проф. М. ЧАЙКОВСЬКИЙ — **Альгебра,** курс середньої школи і для самоосвіти. Кн. ІІ. Стор. VIII+300. Ц. 2.50 дол.
23. Проф. Д. ЩЕРБАКІВСЬКИЙ — **Українське мистецтво, т. ІІ.** Старі церкви, надгробки і придорожні камені на Українському Поділлю, Буковині та на Покутті (Ілюстровано таксамо багато, як І том). Текст і підписи укр. та франц. мовою. Стор. 40+64 стор. ілюстрацій. Ц. 2.00 дол.
24. Гр. ЧУПРИНКА — **Твори,** перше посмертне видання під редакцією П. Богацького коштом фундації ім. Гр. Чупринки) Стор. XXIV+534. Ц. 2.10 дол.
25. **Українське мистецтво:** В. СІЧИНСЬКИЙ — **Архітектура старокнязівської доби** (X—XIII ст.). Стор. 50+24 стор. ілюстрацій. Ц. 1.50 дол.
26. Др. В. ГАРМАШОВ — **Шкільна гігієна,** з малюнками. Ст. 144. Ц. 0.80 дол.
27. Інж. Л. ФРОЛОВ — **Цукроварство,** з малюнками. Ст. 440. Ц. 3.00 дол.
28. Акад. Проф. Др. Ст. СМАЛЬ СТОЦЬКИЙ — **Розвиток поглядів про семю словянських мов і їх взаїмне споріднення.** Ц. 0.65 дол.
29. Проф. Л. БІЛЕЦЬКИЙ — **Основи української літературно-наукової критики.** Ст. 312. Ц. 1.90 дол.
30. Проф. Хв. ВОВК — **Студії з української етнографії та антропології.** З мапами та багатьма малюнками в тексті та на окремих (19 звич. і 4 кольорових) таблицях. Стор. 356. Ц. 3.00 дол.
31. Проф. М. ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ — **Політична економія.** Популярний курс. Стор. 184. Ц. 1.00 дол.
32. Інж. Р. КАХНИКЕВИЧ—**Задачник до „Міцности матеріялів".** Ст. 160. Ц. 1·80 дол.
33. Проф. Л. ГРАБИНА — **Геодезія.** Часть перша, кн. 1. 191 рис. 44 таблиці та 3 мапі. Ц. 3.75 дол.
34. Проф. Л. ГРАБИНА — Короткий історичний нарис розвитку геодезичних вимірів. Ст. 75. Рис. 28. Ц. 0.75 дол.

3 ам. центи = 1 к. ч.

Книгкупцям та при всякому більшому замовленні безпосередньо у Видавництві дається 40% знижка

Найкращий дарунок кооператорам на свята!

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та **для слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає вказівки про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар", мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

СТОР. 160. **ЦІНА ЗЛ. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

„НОВА ХАТА" ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

для плекання домаш. культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:

На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: **„УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО"**

жінсча промислова кооператива з обмеженою порукою

у Львові, Словацького 14. II. пов.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Важне для Кооператив, Кредитових Товариств, Молочарських Спілок і ин.

Вже вийшов і продається по всіх Книгарнях, паперових складах і Повітових Союзах Кооператив

Український Термінар і Календар на 1929. рік

який містить м. и. почтову і телеґр. тарифу, стемплеві скалі, адреси укр. установ, кооператив, адвокатів, нотарів, лікарів і ин.

Ціна 3 зол. **За післяплатою 1·50 зол. дорожче.**

Замовлення просимо слати:

„Народня Книгарня" Станиславів, пасаж Ґартенберґів.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЛЮТИЙ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

О. Мицюк. Ф. А. Щербина . . 49

Народнє господарство

К. К. Польща в р. 1928 54

Проблєми кооп. організації і практики

С. Герасимович. Перед Краєвим Кооп. Зїздом 58

Г. Нянчур. Чергові завдання нашої кооперації 62

Р. Раковський. Шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації 68

Господарська хроніка 73

Дискусія про етатизм 77

Стор.

З життя укр. кооперації

Ом. Кіцера. Кооперативна освіта 79

Перед Заг. Зборами РСУК . . 83

Конференції в справі збуту яєць і відмови кредитів на закупно погноїв 83

Кредитові кооперативи службовиків ПСК. в Станиславові і в Стриї 84

Ювилей проф. Ф. А. Щербини . 84

З кооперативного світа

С Бородаевський. Сіл.-господарський кооп. кредит в ЧСР., як приялад самовистарчальности . 85

З преси 86

Всячина 87

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК.

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол.** річно

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.



Ф. А. Щербина

у 80-ліття народження (26 лютого 1849).

Це число містить актуальний матеріял для Кооперативного Зїзду (15—16. лютого ц. р.).

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ЛЮТОГО 1929 | Ч. 2 | РІК ВИДАННЯ II.

Ф. А. Щербина, як кооператор.

(З приводу 80-ліття народження і 55-ліття наукової діяльности).

80-ліття народження визначної людини є приводом до її вшанування, а коли з тим сполучено і 55-ліття праці на полі науки — то тим більше.

Наукова діяльність ювілянта дуже всебічна. Він насамперед статистик і, яко такий, має славне імя в цілім науковім світі, здобувши його своїми дослідами бюджетів селянських господарств на Вороніжчині. В наукових словниках на всіх нових головніших мовах читач знайде призвище Щербини і високу оцінку його заслуг на полі статистики. Поза статистикою він дав багацько з ділянки історії — Кубані і Земств — та з области економіки, соціольогії, етнографії і дещо також з кооперації.

В порівнанні з цілою без перебільшення кольосальною продукцією Ф. А. Щербини в ріжних галузях знання, те, що ним уділено кооперації, є, як ми висловилися, „де що;" але беручи ізолювано, сам собою, його вклад в науку кооперації по абсолютному розмірові є так значний, що й самого його вистарчилоби на почесне імя в кооперативно-економічній науці.

Ф. А. Щербина народився в лютім 1849 р. на Кубані, яко нащадок запорожських козаків. Відданий в 1867 р. до духовної семинарії він, під впливом ідей народництва з одного боку, а соціялістів-асоціаціоністів з другого, разом з деякими товаришами ще в бурсі заснували ремісничу артіль (продукційну кооперативу), в якій по вечорам столярували, переплітали, направляли чоботи то-що.

В 1869 р. з власної ініціятиви компанія з шости семинаристів, в тім числі й Ф. А вич, кинула бурсу та в тім же році коло Єйська, в станиці Бриньківській, організувала першу в б. Росії інтеліґентську хліборобську артіль. (Досі уважається за першу такого рода артіль, засновану на Чорноморщині, Єропкиним, але єропкінська артіль пов-

стала на кілька літ пізніше від бриньківської). Артільщики самі, простою фізичною працею орали землю, дбали про те, щоби за їх взірцем артільного господарювання пішло й окружне козацтво. Поведена юнаками продукційна артіль, як показав пізніший масовий досвід всіх країн, належить до типу кооперації, найтящої до здійснення. Тож не диво, що після трьох років існування і бриньківська артіль розпалася. Артільщики перебороли спочатку неймовірне відношення селян до їх справи, здобули собі повагу, до них стали звертатися за порадами в ріжних справах. І тут то одного юнацького запалу далеко не вистарчало. Ф. А-вич переконується, що для праці в народі, аби впливати на його устрій і добробут, треба наперед самому ще багацько і добре повчитися.

Працюючи в артілі, він придивився, що в кожній козачій станиці існувало, иноді в громадських хатах, по кілька шинків, де козаки пропивали свої гроші. Чим пропивати трудові заробітки ріжним корчмарям, хай ті прибутки шинкарів залишаться громаді, а сама випивка стане під громадську контролю. — З такою провідною думкою він вміщує в „Кубанських Областних Відомостях“ за 1872 р. статтю під назвою „Общественный кабак“ — статтю на півкооперативну тему, що стала його першою літературною працею.

Завдяки цій статі, він одержав військову стипендію для продовження освіти спочатку в Петровсько-Розумовський Академії, а потім в Новоросійськім університеті, де числиться між найбільш активними членами Української Громади середини сімдесятих років, ісповідуючи народництво „лавровського напрямку“.

Високо оцінювані тодішнім народницьким соціялізмом природні колективи — община та артілі — притягають до себе увагу молодого інтеліґента і він використовує кожну нагоду, щоби дослідити ті складні форми співжиття простого трудового люду. З політичних мотивів заслaний у Вологодщину, там взявся за дослід поземельної общини; повернувшись, він одкрив земельну общину на Україні (в Дніпровськім повіті), дослідив общину в Кубанських козаків. Все це були общини, в яких поза некооперативними рисами виступають одначе і кооперативні, це були товариства для розпределення і переділу земель. Тому його публікації користаються у фахових знавців справи високим признанням. Але під спеціяльно-кооперативним кутом зору більше значіння мають його знамениті „Очерки южно-русских артелей и общинно-артельных форм“, вид. 1880 р. Мабуть ще більшу вагу під тим же оглядом має його друга, щойно в 1928 р., викінчена велика, але поки що ненадрукована праця під назвою „Кооперація і процеси закона асоціяції“*). Позволю собі говорити про ці праці ювілянта з области кооперації, починаючи з останньої, щоб перейти до першої.

Читання мною на високих школах курсу історії економіки виховало в мені переконання, що хоч історію кооперації по усталеній вже традиції і можна починати приблизно з першої чвертини XIX віку — Овен, Фурє і ин. — одначе це буде історія модерної чи ліпше сказати новітньої, вийшовшої з голови передових людей свого часу кооперації. В цілому ж кооперація і іменно, як стихійний прояв безіменної творчости людських мас, багацько старіше явище, яке має свої коріння

*) Асоціяція = згуртування.

в глибині віків. В працях ювілянта знаходимо цю-ж саму схему. Проведення її треба завдячити природничій університетський освіті автора, котрий потім, хоч все своє життя віддав соціяльним наукам, не перестав одначе цікавитися й природознавством.

В розділі п. з. „Дарвінізм і асоціяції живин" названого твору наш автор, критикуючи концепцію знаменитого природознавця, робить йому основний закид, що той „не звернув належної уваги на значіння закона асоціяції у взаємовідношеннях живин". Для автора в накупченні, координуванні та спайці явищ — перша риса асоціяції. Після такого розуміння в первісній координації між складом атмосфери і орґанізмами рослин та живин криється корінь загального принціпу асоціяції. Сімбіоза (співжиття) живинного орґанізму з рослинним уявляє з себе асоціяцію орґанізмів, взаємно забезпечуючих годування й існування. „Зародившись в чисто фізіольоґічних процесах годування і розмноження, в формі координації їх, асоціяції поволі стають обєднаннями осібняків, що діють в своїх внутрішніх і зовнішніх взаємовідносинах по принціпу кооперації". В процесі організації індивідів і відокремлених елементів — друга риса асоціяції. Поклавши в основу ступінь організованости тих обєднань, автор дає слідуючу клясифікацію асоціяцій живин від простіших і до складніших форм: I кляса — асоціяції ембріонального складу, II — родинні чи клітинні асоціяції, III — асоціяції комашні, термітів та бджіл, IV — асоціяції неродинні з небогатьох осібняків, V — союзні асоціяції, з простих асоціяцій чи родинних і VI — складносоюзні асоціяції, з асоціяцій і живин ріжних видів, родин і навіть кляс. Надаючи кольосальне значіння взаємовідношенням між осібняками і їх асоціяціями в живиннім світі, наш вчений одначе неґативно ставиться до антрономорфічного напрямку в природознавстві, який, віддавшись дослідам асоціяцій у живин, наділяє живин психікою людей. Одні, наприклад, з антропоморфістів уподіблюють асоціяції бджіл, комашні та термітів до державних організацій людей. „Державний лад" комашні базується на клясово-становім принціпі: у них є ніби то військовий стан і робоча кляса, існує дуже досконала організація праці і виробництва, а яко техніки, комашня і терміти творять просто чудеса архітектурного будівництва. У бджіл є, мовляв, цариця і піддані, а „соціяльний" їх устрій — комуністична монархія... Другі прихильники антропоморфізму переносять на життя і взаємовідносини тих же бджіл, комашні і термітів соціялістично-комуністичні принціпи, уважаючи, напр., що взаємовідношення між осібняками комашні реґулюється принціпом „кожний за всіх і всі за кожного"... Наш автор проти таких концепцій, проти зловживання самих термінів, як „соціяльна організація птахів", „громада свиней" і т. п..., бо всі такі організації не містять в собі тої соціяльної творчости, яка єдино належить психіці вищих живин, людей.

Але не треба антропоморфічних пересад, щоби визнати, що асоціяційний принціп у живин на вищих щаблях його прояву дуже нагадує форми натуральної асоціяції-кооперації у людей, ті форми, що в політичній економії набрали назву простого співробітництва і поділяються на: а) товариську працю, б) скупчення праці і в) обєднання її. За „товариської" співпраці кожна одиниця працює незалежно від другої, але в близькім сусідстві, яке виявляє той позитивний психічний вплив, що, роблячи працю більш веселою, — (бо поборює монотонність і скуку), — та мимоволі викликаючи суперництво сусідів по заняттю,

робить її і більш продукційною. Такий тип асоціяцій частий, як у живин — хоч Ф. А. Щербина чомусь його їм не приписує — так і у людей (прядіння дівчат на українських селянських досвітках;) в останніх мотивом до такого співділання, крім психічного, виступає ще й економічний мотив ощадности на засобах виробництва: на помешканні, опаленні та освітленні.

За асоціяційно-кооперативного обєднання праці кілька працюючих сполучають свої зусилля, щоб подолати працю, яка перевищує сили поодиноких учасників. Такі обєднання праці зустріваються як у живин, так і в людей. Коли три жуки котять непосильну для кожного з окрема кулю гною і передній жук йде на задніх ногах, задом наперед, вчіпившись міцно передніми ніжками в кулю, а два задні жука, йдучи просто підштовхують важку кулю, то перед нами якраз той тип співпраці, який зустрівається і в людей, коли на пр. в трьох котять важкий млиновий камінь, або підіймають велику вагу, або обробляють землю в спряжку.

За асоціяційно-кооперативного обєднування праці працівники, хоч би й могли виконати певну працю поодинці, одиничними зусиллями кожного з них, але не так успішно, як допомогаючи один другому, що збільшує продукційність загальної праці. І ці обєднання праці теж зустрічаються, як у живин, так і людий. Кожний, напр., пелікан зокрема може рибальчити, але більшого наслідку вони досягають, уживаючи як каже Туган-Барановський, обєднання по способу ланцюга. Пелікани, цілою зграєю осівши на воді, роблять зігнуту в середину лінію з пливучих один біля другого осібняків, поволі загинають цю лінію в півколо і, роблячи ударами крил у воду сильний шум, гонять рибу на мілкі місця, де й виловлюють її. Поодинокий рибалка-дикун міг рибальчити, але австралійські тубольці ловлять рибу партіями від 40 до 50 душ, озброєними деревляними списами з гострими наконечниками. „Роблячи з себе широке півколо — пише український економіст Зібер в його знаменитих „Нарисах первісної економічної культури“ — тубольці поринають всі разом під воду зі своєю зброєю і лишаються там досить довго“, виринають з пійманою рибою, щоб знова поринути на иншому місці, аж доки т. ч. не зловлять риби скільки їм треба. Ще більше анальогій у гуртуванні праці у живин і людей показують такі приклади. Чмелі, коли роблять своє гніздо, вишиковуються довгим рядком від гнізда до блищого місця, де зривають стебла трави, котрі прудко й передаються від одного чміля, стоячого на місці, до другого, аж до останнього, котрий кладе стебло в гніздо. Або малпи, коли грабують на полях, то вишиковуються в довгий шерег від поля до лісу, де вони жиють і, зірвані, напр., кавуни, гарбузи та дині прудко перекидають по цій лінії з рук до рук на значні віддалення. Тих-же самих методів організованої колєктивно праці вживає людина при будовах, при гашенні пожару і под В данім випадку через автоматизацію праця набуває характеру, зближеного з рефлєкторними процесами орґанізму. Як бачимо, подібности асоціяційно-кооперативного гуртування у живин і людей, навіть до дрібниць, просто вражаючі і ніби люде запозичили їх у живин. І натуральні, стихійно повставші, нестатутарні кооперативи у людей, що проглядають вже в товариській, скупченій праці, ніби є продовженням все одної лінії асоціяційного принціпу в розвитку всього живого на землі з переходом від асоціяцій живин, не знаючих соціяльної твор-

чости, до асоціяцій — кооператив людей, яких психіці, як невідлучна ознака, істотною є соціяльна творчість.

Натуральні, анархо-стихійні асоціяції-кооперативи у людей, як видно з вищенаведеного, заходять в глибоку давнину і дожили до наших днів; з появленням новітньої кооперації, вони існують поруч з нею. Історія кооперації, коли не хоче бути однобокою і неповною, не сміє пройти мимо них, що уявляють з себе необхідне кільце світової еволюції асоціяційного принципу. (На цьомуж місці, в ч. 12 „Кооп. Республ. за 1928 р.", я навів мною особисто спостерігані і існуючі в наші дні натуральні нестатутарні кооперативи у словян-хліборобів: позаймицю, мобу*), спряжку, машинові товариства для гарманування, общину та, зрештою, задругу, яка, до речі, в pendant до попередніх порівнань, дуже нагадує асоціяцію бобрів). Наш ювілянт зробив те в далеко ширшім і повнішім обсягу спеціяльно відносно України 70-х років і опублікував в вище згаданій першій блискучій праці „Очерки южно-русских артелей".

Третина твору одведена загальному вступу. В ньому насамперед поборюється погляд, що Українці, як крайні індивідуалісти, ніби вже з роду носять в собі нехіть до асоціяційних проявів. Потім всі знайдені ним на Вкраїні асоціяції в артільних і общинно-артільних формах склясифіковано в 5 груп. До першої віднесені артілі типу Запорожської Січи, в якій не було ані приватної власности ані приватного господарства, а натомісць все належало всім і „в якій асоціяційний принціп — по словам автора — був проведений одноманітно і з найстрогішою послідовністю у всіх своїх частинах і в подробицях;" це були: а) чумацькі валки і ватаги, б) забродчеські ватаги, в) артілі запорожських мисливців, г) громада дніпровських лоцманів, д) артілі дніпровських річних робітників і матросів, е) артілі українських торгівців-ходебщиків. „Всі ці артілі, каже Ф. А. Щербина, — продукт власне минулого історичного життя українського населення". В другу, переходову ґрупу віднесено: а) кримські соляні промислові артілі та б) артілі косарські. До третьої — що носить пятно общинно-земельних відносин, звичаїв і традицій, зачислено хліборобські і сільсько-господарські артілі чи общинно-артільні форми: а) толока, б) звичай спрягання, в) артілі половинщиків і артілі з долі, г) артілі ніженських табачниць, д) гуртова артіль, е) орендарські артілі, ж) новіші хліборобські артільно-общинні форми, з) артілі чередників та і) поштові артілі. В четверту ґрупу віднесено артілі гол. чин. захожих московських робітників на Україні: а) артіль севастопольських лодочників (лодка = човен), б) артілі бендюжників чи дрогачів і в) артілі теслярів та каменярів. До пятої — ріжні артілі: а) баталійонні і б) артілі старців (прошаків). Зрештою, в окрему ще ґрупу віднесені так звані „від-артільні" форми асоціяцій: а) різдвяні складки, б) сліди артільних організацій у чабанів та в) організації конокрадів та скотокрадів на Кубані. Всі знайдені на Україні Ф. А. Щербиною артільно-общинно-кооперативні форми „уявляють з себе чисто звичаєві форми народнього життя", про будь які правні оформлення тут не має й мови. „Це — живі памятники минулого, що міцно тримаються за народні звичаї та традиції". Перші чотири групи для автора — вищі форми праці, зародки майбутнього, що крім

*) В друку вийшло замісць моби — люба; прошу читача це мати на увазі.

безпосереднього мають ще й соціяльно-виховуюче значіння. Останні дві третини книжки одведено опису названих в клясифікації 25 ріжних типів натуральних, звичаєвих асоціяцій. Згадана праця Ф. А. Щербини стала першим на російський мові науковим твором про артілі, високо оціненим насамперед цензурою — наклавшою на перше видання конфіскату, потім університетською професурою: проф. Посніков, що викладав на одеському університеті, рекомендував її, як „пособіє" до курса лекцій, а особливо високо ставилася вона течією народницького соціялізму з його тогочасною ставкою на общину та артіль... Цей твір про українську нестатутарну кооперацію, ставший великою і дорогою бібліографічною рідкістю, напрошується на видання його українською мовою нині; — в час першого видання, в 1881 р., як відомо такого рода публікації на Наддніпрянщині урядово не дозволялися.

Зрештою, ювілянт написав в звязку з викладами в Укр. Госп. Академії в Подебрадах курс кооперативної статистики (рукопис). За браком місця вкажу лише, що в тім курсі клясифікація і статистика кооператив поставлені в звязок з його власною клясифікацією потреб трудового населення та з основами бюджетової статистики (статистики бюджетів сел. господарств).

Отже і в царині кооперації доробок ювілянта не малий. Лишається тільки побажати йому щасливого продовження наукової праці та зміни обставин для нашої науки в тім напрямку, аби виготовлені твори наших вчених могли вчасно зявлятися друком. Видання нових праць і перевидання старого, нічого не втратившого на своїй актуальности, твору ювілянта було б найліпшим за нинішніх обставин вшануванням його великих наукових заслуг.

Січень, 1929 р. *Проф. О. Мицюк*

Народнє господарство.

Польща в р. 1928.

На склоні 1928 р. провідні економічні чинники Польщі роблять підрахунок за минуле і оцінку сучасного стану. Вони характеризують 1928 р., як „рік дальшої стабілізації". Устійнення конюктури і валютарних відносин вплинуло сприятливо перше всього на оздоровлювання відносин в промислі, торговлі і фінансовости (грошівництві) — в тих ділянках, що вповні втягнені в товарообмін і відійшли зовсім від натуральної господарки. Як відомо, основою »стабілізації« була »стабіл. позичка«, одержана в осени 1927 р. Вона ввела у народньо-господарський орґанізм Польщі кругло 540 міліонів зл. свіжого оборотового капіталу (не рахуючи тих сум, що не сміють бути нарушені і лежать в Банку П., як забезпека стабільности злотого). Тими грішми, як це ми вказували (К. Р. грудень 1928), підсичено промисл і державні підприємства а в части і рільництво (польське). Надії на дальші закордонні

кредити одначе не здійснилися, крім кількох менших позичок (варшавська поз. в сумі 10 міл. дол., шлеська позичка 11 міл. дол., познанська $^1/_2$ міл. фунтів шт.). На перешкоді станув спад курсу польських обліґацій на заграничних ринках; капіталістів і банків, охочих льокувати свої зайві гроші в Польщі стало менше. Вільних капіталів внутрі Польщі не було майже зовсім; свідчить про те факт, що крім державної »долярівки« і 4%-ової теж державної »інвестиційної позички« не продавалися ніякі инші папери; емісія нових акцій, яка завше є показчиком зросту ініціятивности в промислі, майже не існувала в 1928 р.; також старі акції не продавалися.

Добровільна капіталізація (щадничі вкладки) самого населення в Польщі зростала в першій половині 1928 р. доволі жваво, пізніше виявився застій. За 10 місяців 1928 р. сума вкладок в Поштовій Касі Щадничій (Р. К. О.) зі 67·7 міл. зл. зросла до 113·5 міл. зл.; вкладки в приватних банках зросли з 492·3 міл. зл. до 685·1 міл. зл. Крім цього йшла своїм ходом примусова капіталізація у формі нагромаджування засобів з ріжних видів асекурації і обезпечень; також зріст резервових капіталів у акційних та инших спілках та кооперативах був свого роду нагромадженням вільного капіталу. Даних про висоту цих сум ще очевидно не можна мати.

Що цього одначе було мало для потреб господарства, про те свідчить грошева тіснота, яка наступила в 2. половині 1928 р. і треває й досі. Зовнішньою ознакою тісноти є висока ставка проценту (в Лодзі, як подає Przegląd Gosp. вона стояла в січні на 19,2%, у Варшаві на 24—30%!). Свідоцтвом ослаблення довіря у стабільність відносин є те, що білянси банків виявляють більшу, як коли, перевагу векслів (уділених векслевих кредитів) над некритим кредитом (біжучими рахунками). На недостачу готівки вказує теж поява довгоречинцевих векслів на 4—6, навіть 9 місяців; поява довшеречинцевого кредиту в світі торгівлі і промислу не є здоровою ознакою зросту довіря, тільки насборот вказує на неможливість позичальників вивязатися скоріше зі своїх зобовязань — (очевидно через послаблення попиту на товар в наслідок або надпродукції товару або зубожіння населення). Взагалі за браком готівки вексель став головним обіговим засобом; говорять уже навіть про векслеву (кредитову) інфляцію в Польщі. Польща живе на кредит, а conto майбутнього, так мовити »на сплати«, вживаючи модного тепер вислову.

Загальна недостача готового гроша відчувається тільки у населення, бо, як свідчать інформації про стан польського скарбу, скарб одержав в 1928 р. доходу з податків, монополів і инших джерел більше, як було предбачено бюджетом, значить, державна машина витиснула з населення усе, що могла і хотіла витиснути. Збільшення доходів дали головно усі форми споживчого податку (посередні податки і монополі), отже податки, плачені найширшими масами населення. Населення, придавлене чинитьбами на річ держави, які у третині йдуть відтак на мілітарні ціли, річ ясна, відчуває недостачу гроша і прагне його хочби у формі кредиту. Такий кредит моглаб удїлити держава, затягнувши його знову за кордоном, колиб це вдалося, або збільшуючи друкування банкнотів, себто ставши на шлях інфляції. Одначе на цю дорогу уряд, навчений досвідом ери Ґрабського, досі не важився станути. Стан напружених господарських відносин продовжує отже існувати коштом недоїдання більшости населення. Признає це, бо неможе не признати, й офіціоз-журнал »Przemysł i Handel«:

„Oczywiście, o wysokim poziomie dobrobytu mas nie możemy jeszcze u nąs mówić. Raczej odwrotnie — każda prawie warstwa społeczna, w mniejszym

stopniu przemysł lyb klasa robotnicza, w większym — rolnicy lub inteligencja pracująca, nie zdołała jeszcze odrobić się po biedach wojennych. »Ciężkie czasy« — to skarga, którą jeszcze wciąż słyszymy.« (»Rok dalszej stabilizacji« ст. 4).

Серед таких загальних економічних умовин вів свою господарську діяльність хлібороб, промисловець і инші групи населення. Успіх праці хлібороба залежить в першій мірі від урожаю. Урожаї хлібів в р. 1928 офіційно оцінено як доволі добрі, особливож у Познаньщині; зате недописала паша, що й загрожує поважно годівельну частину сільського господарства. Коли-ж до того додати, що ціни жита впали осіню ц. р. надзвичайно низько, стоячи і досі виразно низче закордонних ринків,*) то в результаті вийде, що офіційно проголошений урожай вийшов на зле якраз власникові урожаю, головнож цій категорії власників, яку найбільше притискають усі форми податків і лихви — дрібному селянству! Бо якраз воно викинуло цієї осени всю свою продукцію на ринок, притиснене браком гроша і податковою шрубою! І зновуж приходимо до висновку, що якби це селянство мало свою добру кредитову організацію (у формі сітки райфайзенок), воно не булоб приневолене само себе ожебрачувати. Ограблене ріжними скупщиками зі своєї праці селянство, річ ясна, не має за що купувати виробів промисловости (»його купча сила маліє«); в наслідок того менший збут промислових товарів, менша їх продукція, а при меншій продукції, річ ясна, дорозша калькуляція. »Ножиці«, себто диспропорція між цінами продуктів с. господарства і промислу, хоч офіційно заперечувані, все таки в Польщі існують у виразній формі, а ця осінь і зима ще їх розкрили ширше.

Хто цього року мав користь зі знижки цін жита? Не тільки теоретичні розважання говорять, що користь, як все, так і тим разом, мусіла піти не споживачам хліба, зокрема міському населенню, тільки лицарям спекуляції — торговцям і скупщикам. Підтверджують це найвиразніше цифри. »Zboże jest dziś o 20% tańsze niż przed rokiem, lecz koszty utrzymania w Warszawie nie zmieniły się z tego powodu wcale«. (Dr. A. Rose). І опять-таки неоминути висновку, що якби споживачі міст зносилися прямо з продуцентами хліба через свої кооперативні організації, то зарібки спекуляційної торгівлі мусілиб відпасти.

Як позитивні явища в области с. господарства називають: збільшення вживання помічних угнойнь та значні поступи у комасації і меліорації. Тільки перше має деяке відношення до укр. села; комасацією і меліорацією українське село цього року не втішалося. Зате основна аграрна проблема — справа земельної реформи — не зробила поважнішого поступу, коли не рахувати тзв. приватної парцеляції поміщицьких маєтків і невідповідно задуманої і вчасти уже так хибно переведеної ліцитації ерекціональних ґрунтів гр. кат. церкви. Дивно отже, як міг офіційний орган закінчити свій огляд стану рільництва в р. 1928 фразою: »mimo pewnych chmur i cieniów, które spostrzegamy w bilansie ogólnym, był to jednak rok dorobku dla rolników«...

Добуваюча і перероблюча промисловість в наслідок оживлення кредитами, пішла в р. 1928 вгору: коли пересіч продукції за час 1925—1927 взяти за 100%, то в р. 1928 у час найвищої конюнктури продукція дійшла до 134·9% (вересень). В цім-же часі зареєстровано найменше безробітних (80.000). Продукція вугля в порівнанні з р. 1927 збільшилася трохи (зі 127·2 тис. тон на 132·4 тис. тон); виплавка заліза

*) Dr. A. Rose, Rolnictwo w 1928 r. (P. H. ч. 1 за 1929 р.).

(чавуну) дійшла в 3. кварталі 1928 р. до 126·0 тис. тон в місяць (в р. 1927 місячна пересіч була 103·7 тис. т.). Про більші успіхи в ділянці текстильного промислу офіційні круги мовчать, бо, як відомо, ця галузь переживає якраз кризу збуту і перебула важку страйкову хвилю — першу по кількох роках супокою. Сильно розбудувалися (під митною охороною): промисловість електротехнічна, ґумова, помічних погноїв, штучного шовку і фармацевтична.

Про оживлення в господарстві (продукції товарів і обміні) свідчить також збільшення руху на залізницях. Денний вантаж у 15-тонових вагонах у жовтні останніх 4-ох літ виносив:

1925	2.774	тис. тон.
1926	6.714	„ „
1927	8.793	„ „
1928	9.972	„ „

Торговельний білянс, себто відношення між експортом й імпортом в р. 1928 продовжував бути пасивним. Тільки останні місяці виявили познаки зменшення пасивного сальда торговельного білянсу, а це в наслідок зменшення привозу деяких товарів: пшениці і муки, рижу, селедців і товщів (смальцю і т. д.) Привіз пшениці і муки був цього року значно (в трое) менший як мин. року просто тому, що ціни зерна цеї осени в Польші сильно упали. На зменшення імпорту товщів (7-кратне) вплинуло значно нововведене мито на смалець і солонину. Що ж до таких предметів масової відживи, як селедці і то зменшення імпорту цих артикулів можна пояснити виключно тільки упадком купчої сили широких мас населення — не дивлячись на всі запевнення, що рік 1928 „був роком доробку" рільника.

Взагаліж образ торговельного білянсу за кілька останніх літ дають цифри сальда привозу і вивозу:

1924 р.	сальдо	було	—	292.056	тисяч зл.
1925 »	»	»	—	678.046	» »
1926 »	»	»	+	666.985	» »
1927 »	»	»	—	387.366	» »
1928 »	»	»	—	824.950	» »

Як бачимо отже, є чого тривожитись, бо такого великого недобору як в р. 1928 торговельний білянс Польщі ще не виказував (кругло 825 міліонів зл.). Хоч урядові кола й намагаються доказувати, що імпорт носить переважно здоровий характер, що ввозяться головно предмети потрібні для розбудови продукції, то відємне сальдо, з яких би воно не випливало причин, може врешті решт поважно захитати платничий білянс Польщі (в ост. році підкріплений америк. позичкою) а тим самим захитати стабільність валюти.

Отже оздоровлення торговельного білянсу є першорядною ваги проблємою для Польщі і на цю мету направлено чимало зусиль уряду (нові мита і заборони довозу та усильне підпирання синдикалізації експортерів). Поки одначе не покінчена митна боротьба з найближчим сусідом із заходу — Німеччиною і не заключений з нею торговельний договір, радикальної зміни торгов. білянсу не може бути. Свідомість цього чимраз більша у рішаючих кругів і їхній тон по відношенні до західного сусіда, о скільки ходить не про брукову пресу, тільки про відповідальні чинники, стає що далі мягчим. Зразком цього може бути промова у бюджетовій комісії сойму міністра торговлі Е. Квятковського (надрукована в 1. ч. Р. і Н.) з якої даємо кільки виривків:

»Jesteśmy dziś w tem położeniu — może nazwać je można szczęśliwem — że na każdej platformie możemy przyjąć porozumienie. Na najwęższej lub na najszerszej«.

»...że w chwili obecnej wojna celna nie przynosi ani Polsce poważniejszych strat, ani Niemcom poważniejszych korzyści«...

»Zarysowuje się zrozumienie, że kompromis rozsądny i uczciwy posiada swoje duże wartości, wychodzące poza granice obu państw, ale przedewszystkiem dla obu państw wartości dodatnie. Stwierdzam więc z naciskiem, że jesteśmy do tego kompromisu przygotowani i pragniemy go«.

Міністер здає собі справу і не таїть цього, що замирення з Німеччиною потягне за собою жертви; в першу чергу впадуть ті промислові підприємства, що виросли тільки дякуючи сприяючій конюнктурі високих цін при митній охороні. Коли-ж він на те йде, це є доказом, як сильно уже відчувають в Польщі наслідки митної війни.

На порозі нового року стоїть перед господарським життям у Польщі кілька нерозвязаних пекучих проблєм, які й будуть мати рішаючий вплив на формування господарської конюнктури в цьому році.

К. К.

Проблєми кооперативної організації і практики*).

Перед Краєвим Кооперативним Зїздом.

Перед сегорічним загальним збором Р. С. У. К. має відбутися Краєвий кооперативний Зїзд, котрому припаде завдання вирішити кілька многоважних питань з життя нашої кооперації. Ці питання щораз виринають на засіданнях Ради Р. С. У. К. на зборах і конференціях повітових і краєвих кооперативних централь, тут і там вирішується провізорично дрібні справи, звязані з цими питаннями, однак основно полагодити їх неможливо без запитання опінії загалу кооператорів, яку вони можуть виявити на скликанім для цих справ зїзді. Тому добре сталося, що Рада Р. С. У. К. рішила скликати такий зїзд на день перед Загальними Зборами Р. С. У. К., бо, маючи опінію зїзду про напрямки дальшої організаційної праці, Загальний Збір Р. С. У. К. буде міг більше доцільно вирішувати ділові і адміністраційні справи нашої найвищої кооперативної Централі, якою є Р. С. У. К.

---

*) *Від Редакції.* Поміщуючи надісланий дискусійний матеріял (статті дир. С. Герасимовича, інж. Няньчура і продовження статті інж. Раковського) не можемо не звернути уваги на те, що всі вони торкаються приблизно одної теми: які найкращі організаційні форми для розбудови сільсько-господарської кооперації в наших умовах. Це свідчить, що свідомість актуальности цеї справи назріває. Вважаємо, що тільки після основного її передискутування можна буде приступати до її вирішення, хочби спочатку частинного.

Першим таким многоважним, хоч на перший погляд чисто академічним питанням, уважаю переведення певного рода самовизначення поодиноких видів нашої кооперації, обєднаної в Р. С. У. К. Маю на думці теперішній поділ наших кооператив на окремі ґрупи в залежности від цего, яку вони ведуть діяльність. При далеко посуненій організаційній і діловій окремішности сих кооперативних уґруповань затрачується думка про це, що подавляюча більшість наших кооператив є зложена з тих самих членів, громадян одного і того самого села, і що їх інтерес буде все один і той сам, чи тоді, коли вони належать до господарсько-споживчої, чи кредитової, чи молочарської, чи якої небудь иншої кооперативи. Єдність інтересів нашого селяньства, обєднаного в кооперативах, мусить бути цею границею, поза яку не вільно провадити ніяких поділів.

Спроби організувати наше селяньство в окремі кооперативи споживачів або як їх у нас невірно названо »споживчі кооперативи« не могли дати добрих вислідів, бо члени відчували, що така кооператива не задовольняє їх інтересів. Вони вимагали акції, котра тісніще вязалабися з їх варстатом праці: землею і сільським господарством. Звідси і зродилася велика популярність, яку відразу осягнуло Тов. »Сільський Господар« і кооперативи, що були з ним звязані. По війні в навязанні до традиції давних »споживчих« кооператив по наших селах і доцінюючи належито інтерес виявлений селянством до сільсько-господарських обєднань, організовано тип господарсько-споживчої кооперативи. Вона обслуґує членів-селян в ділянці закупна деяких середників поживи, яких не продукує село, але якже далеко ще до цього, щоби вона була кооперативою споживачів. Майже нема кооперативи господ.-спож., котра не займалабся в більшій чи меншій мірі скупом сільських продуктів в дорозі виміни, а богато з них послідовно розвивають в цім напрямі свою діяльність, основуючи відділи перерібки молока, орган зують спільне закупно засобів рільної продукції, навозів, насіння, машин до спільного ужитку членів і т. п. Інтереси членів наших сільських кооператив сходяться з інтересами чистих споживачів лише в дносно тих середників поживи, яких село не продукує, але у відношенні до продуктів рільництва ці інтереси є ріжні. Наша сільська кооператива, хоч би дійсно займалася лише продажою тих споживчих товарів, котрих потребує село, то мимо цего не буде ніколи кооперативою споживачів, не може ніколи погодитися без застережень з напрямними, на яких працюють кооперативи чистих споживачів, бо вона мусілаби вийти в противеньство з інтересами своїх членів, дрібних рільних продуцентів в тих всіх случаях, коли буде розходитися про їхні продукти: збіже, бараболю, яйця, молоко, худобу і т. п.

У нас увійшло однак в звичай називати ці кооперативи наших селян »споживчими«, уважати їх окремою організацією в роді кооперативи чистих споживачів і протиставити їм »чисті сільсько-господарські кооперативи« в роді молочарських, яйчарських, машинових і т. п. а в слід за цим проводити лінію повного організаційного і ділового відокремлення поодиноких видів кооператив.

Що правда, життя сильніше від тих шкідливих кличів і методів, члени кооператив селяни в більшости самі спроваджують кооперативну працю на селі до спільного знаменика і не допускають у себе недоцільного зріжничкування напрямних і методів. Однак і загал кооперативних

робітників і кооперативної надбудови мусять в себе ясно вирішити, де лежить границя, поза яку невільно провадити ніяких поділів. Цею границею є так для сільських кооператив, як і для їх надбудов і для всіх кооперативних робітників інтерес наших членів, дрібних рільних продуцентів, а цим є ідеольогічна і організаційна єдність кооперативного життя села.

Цей інтерес наших членів наказує ясно, що всі кооперативи, утворені нашим селянством будь вони для достави перцю і шварцу, будь для скупу яєць і збіжа чи спільного орудування машиною, мусять творити згармонізовану цілість, що заспокоює потреби села, а відповідні кооперативні надбудови мусять в справах організації і пропаганди кермуватися однаковою ідеольогією і тактикою, щоби не допроваджувати до хаосу думок і ділань на селі.

Краєвий кооперативний зїзд повинен підтвердити згідно з дійсністю, що Р. С. У. К. обеднує дві головні ґрупи кооператив: сільсько-господарські, що обеднують дрібних рільних продуцентів і міські кооперативи споживачів. Про приналежність кооперативи до одної чи другої ґрупи рішає виключно характер її членів, а не предмет підприємства. В слід за цим до ґрупи сільсько-господарських кооператив належать господ.-споживчі, молочарські, сільські кредитові і т. п., а внутрішній поділ праці між ними і між їх надбудовами не сміє нарушувати єдности кооперативного життя на селі. З цего самозрозумілого та, на жаль, так часто недоцінюваного поділу нашої кооперації на дві основні ґрупи випливає богато практичних вказівок, над якими повинен Кр. кооперативний Зїзд застановитися і вирішити напрямні для праці Р. С. У. К.

В першу чергу виходить з цего ясно, що *організацію сільг.-госп. кооператив, обеднуючих громадян одного і того самого села, може успішно і гармонійно провадити лише один організаційний апарат з доцільною кермою і тактикою. Цей апарат має бути побудований на основі територяльного поділу, а не на основі господарських ділянок праці.* Тому що за єдність нашого кооперативного руху в краю відповідає Р. С. У. К., так само *кооперативним життям повіту чи господарського району має опікуватися один організаційно-люстраційний відділ Повітового Союзу Кооператив, котрому мають організаційно підлягати всі сільські господарські кооперативи в повіті.* Инші господарські чи фінансові централі даного повіту можуть стояти в безпосередніх ділових зносинах з кооперативами, однак в організаційних справах не можуть вести самостійної акції, але мають, в пропорції до участи в доходах з господарського життя повіту, покривати кошти удержання суцільного організаційно-люстраційного апарату при П. С. К. на основі буджету, затверджуваного через Р. С. У. К. В цей спосіб П. С. К. переймуть не лише фактично, як дотепер, але і з доручення цілої кооперативної організації відповідальність за працю всіх сільсько-господарських кооператив в своєму районі, одержать моральну і матеріяльну піддержку, а Р. С. У. К. і всі технічні централі зможуть вимагати від них належитого наладнання організаційно-люстраційних відділів.

Від організаційно-люстраційної праці, котра мусить трактувати, як цілість, не лише дану кооперативу зі всіми галузями її діяльности, але також доцільно проводити кооператизацію цілого села в нових ділянках праці, — треба відріжнити технічну поміч, котру повітові господарські централі обовязані давати кооперативам в тих справах, в яких вони

компетентні. Для цего можуть ці господарські централі удержувати спеціялістів-інструкторів, пр. молочарських техніків, яйчарів, книговодців і т. п., однак в справах організації їх праця мусіла би бути скоординована з діяльностію організаційно-люстраційних відділів Пов. Союзів кооператив.

Повітовий Союз Кооператив, як організаційно-люстраційний осередок повіту, мусить стежити за цим, щоби доцільно розбудувати на кооперативних основах всі ділянки господарського життя села. Але великий територіяльний круг ділання сільської кооперативи, брак достаточної скількости фахових сил, зубожіння села і згляд на ощадність коштів промовляють за цим, щоби сільсько-господарська кооператива була одна в селі для всіх ділянок господарського життя, оскільки цему не стоять на перешкоді законні приписи, як прим. відносно щадничо-позичкових кооператив. Мабуть нема в Галичині села, де можна би удержати стільки спеціяльних кооператив, скільки було би треба для обслуги господарського життя села. Для приміру можна вичислити деякі актуальні справи. Майже нема наших сіл, котрі могли би самостійно удержати парову молочарню, але кілька сіл, котрі заложать у себе при кооперативах сметанкові стації, можуть піднятися вести районову молочарню. Одно село не може мати експортового магазину на яйця, але при кожній кооперативі може бути збірниця яєць, а повітовий яєчний магазин одержить що тижня достаточний контінґент яєць на експорт. Те саме можна сказати про збіжеві магазини, господарські млини, підприємства для переробки ярин, овочів і т. п.

Спираючися на універсальних сільських кооперативах, як членах, можуть доцільно розвиватися спеціяльні кооперативні підприємства. Доказом цего гарний розвиток Маслосоюза, котрого підбудовою стали молочарські відділи при господ. спож. кооперативах. Дальший крок вперід — це основування Районових молочарень, як кооператив II. ст., опертих на сільсько-господарські кооперативи. Також инші *повітові чи районові господарські центри можуть бути відповідно до вимог даної ділянки праці організовані, як відділи П. С. К. або як окремі правні одиниці в формі кооператив II. ст., опертих лише на сільсько-господарських кооперативах, як членах,* з виключенням фізичних осіб.

Про це, котрі ділянки господарського життя мають вести самі ПСК., а котрі маються організувати, як окремі правні особи, мають вирішувати зібрання кооператив даного повіту чи району на внесок організаційного відділу ПСК. і за згодою Р. С. У. К., котрий в кожнім окремім випадку провірить фінансову спроможність кооператив і доцільність нового підприємства.

Через опертя повітових чи районових господарських центрів на членстві сільсько-господарських кооператив, обіймаючих всі ділянки господарського життя в своїм селі, осягнемо можливо найповніше обєднання членів і їх засобів, забезпечимо достаточно обороти для цих кооперативних підприємств, чого ніяк не осягнемо, основуючи в кожнім селі окрему спеціяльну кооперативу, або основуючи кооперативи з діяльністю на цілий повіт або район, бо вже життя наших кооператив виявило, що лекше приєднати двайцять кооператив з двома тисячами членів до нового почину, чим дві тисячі людий, розкинених в двайцяти селах, приєднати до якоїсь нової кооперативи. Повітові і районові господарські центри підприємства зможуть удержати фаховий персонал для

технічної обслуги і інструкції сільських кооператив і суцільний організаційно-люстраційний апарат при ПСК., забезпечити вдержання одноцільности напрямних і тактики в кооперативнім житті повіту. Відпаде небезпека витворення з кожного виду сільсько-господарських кооператив окремих кооперативних організмів, котрі проводили би свої завдання на селі ріжними окремими методами зі шкодою для кооператизації села, а натомісць буде вдержана організаційна і ділова єдність цілої ґрупи сільсько-господарських кооператив і забезпечена співпраця їх повітових і краєвих централь.

С. Герасимович.

Чергові завдання нашої кооперації.

Кооперація, що нині швидко розвивається на наших землях під Польщею, поволі, але певно кладе міцний фундамент під майбутню будову нашого господарського життя. Можна би сказати, що це не є навіть фундамент, а лише його проєкція та підготовка матеріялів, бо і фудамент мусить бути викінчений та добре обрахований на ту будову, яка на ньому має стояти. Цим матеріялом являється у нас кооперативна свідомість, самодіяльність і практичне вишколення широких мас населення, головно селянського. Наші сільські кооперативи на загал є ще дуже примітивні, часто кульгають на обидві ноги, а все ж вони щось роблять і селянство чим далі, то все більше до них горнеться. Коли неповна свідомість кооперативної ідеї, то бодай інстинкт самозахования пхає наше селянство до купи, до гурту, до кооперації. Ми мусимо радіти цьому явищу, бож воно дає нам перспективи до будуччини, але рівночасно ми мусимо до нього і критично ставитися. Мусимо своєчасно до нього вносити свої корективи та заздалегідь обдумані пляни. Мусимо пильнувати того, щоби це позитивне явище в житті нашого селянства не збочило на манівці від правильного шляху та не приняло неприродніх, карикатурних а може і шкідливих форм. Що уявляє з себе нині наша кооперація? Яка це система? Інтеґральна? Мабуть правильніше буде скавати, що ніяка. Це є випадкова мішанина всього, якась стихія, далека ще від ясного напрямку і пляновости. Головною ознакою нашої сучасної кооперації є її споживчий характер. Вже це одне є неприродне для сільської кооперації, де споживча її галузь мусить відограватн лише одну з ролів. Але чи можна і це, що ми маємо, назвати споживчою кооперацією? Очевидно ні, бо наші кооперативи зеднують в собі всі функції господарського і торговельного життя на селі. Наші кооперативи закуповують все, що для селянського господарства потрібне і збувають усе, що збути можна. Яка б не зявилась на селі потреба — все йде через кооперативу. І закуп сільсько-господарських машин, та помічних погноїв, і спровадження для потреб села будівельних матеріялів, і забезпечення селян посівним матеріялом, иноді і расовою худобою, і збут збіжжа, і збір яєць, і продукція масла, і кредитові операції — все йде через сільську кооперативу. Потрібна для села молотілка, чи якась друга машина — кооператива її купує і дає селянам за певну плату для

користування; потрібна в селі чи в якомусь районі цегольня — кооператива будує цегольню і випалює цеглу; можна добре „заробити“ на перемолові збіжжа, чи на мясарні, чи на пекарні, чи на продажі пива і тютюну, — кооператива купує млин, уряджує мясарню, будує пекарню, заводить у себе пивярню і трафіку. І т. д. і т. д. І все це робить та сама кооператива. Вона дивиться на все не з точки погляду задоволення і то найдоцільнішого задоволення всіх потреб своїх членів, а з точки погляду комерційної — на чому можна скільки заробити. Чи є це зле, чи добре? В наших умовах не можна сказати ані так, ані инакше. Очевидно, на місцях рішають обставини, конкретні умови; очевидно, все це в більшости випадків є потрібне і неминуче; очевидно, на перших початках самодіяльности нашого населення инакше і бути не може, особливо, коли приймемо на увагу брак апарату на селі, а передовсім досвідчених, енергійних людий. Але вже нині мусимо над цим застановитися; мусимо памятати, що так справа не може залишитися на завше. Мусимо вже нині підготовляти плян до повільної діференціяції наших кооператив на селі і поволеньки переводити цей плян в життя. Розуміється не скрізь і не все можемо вже відокремлювати, але де-що можна вже відокремлювати і зараз. До такого відокремлення належить в першу чергу кредитова кооперація. На цій акції ми мусимо сконцентрувати всю нашу увагу, кинути на неї всю нашу енергію. Це мусить стати кличем нинішнього дня, боєвим завданням нашого кооперативного будівництва. Без кредитової кооперації ми ніколи не станемо міцно на власні ноги; без неї, без мобілізації капіталів ми не збудуємо сільсько-господарської кооперації; без неї ми не рушимо з місця, а будемо вічно бовтатися в тій мішанині функцій і завдань, що нині переводять наші сільські кооперативи, нарешті без неї ми не дамо собі ради і з споживчою кооперацією, яка нині лякає нас своєю заборгованістю. Бо що є причиною цієї заборгованости? Як вона повстає? У великій мірі повстає вона не через несвідомість кермуючих орґанів низових кооперативів, але через те, що селяне не мають инших кредитів на свої господарські потреби, а затягають ці кредити у формі товарів через кооперативу і замісць виплачувати готівкою за споживчі товари (иноді і господарські потреби), обертають цю готівку на инші ціли, де мала би прийти на допомогу кредитова кооперація. Кредитова кооперація є не тільки необхідна, але вона являється легкою до переведення вже за нинішних обставин. Вона не потрібує великого апарату і досвідчености її працівників, бо їхні функції є дуже прості і одноманітні. Вистарчить, коли в селі найдеться добрий книговодець, який фактично цілу акцію і провадить в кооперативі. Такий книговодець в селі завше найдеться. Нарешті цю функцію може виконувати, коли не формально, то бодай на ділі, книговодець існуючої майже в кожному селі споживчої кооперативи. Треба лише акцію пляново розпочати і вона піде швидко вперед. А це є завданням перш за все організаційних відділів Повітових Союзів. Необхідно памятати, що зимова пора, коли люди по селах є більш вільні, являється найкращим моментом. Коли мине зима, буде тяжко зібрати селян до купи і справу полагодити.

Далі до відокремлення від споживчих кооператив належить на Поділлі і взагалі у хлібних районах справа збуту збіжжа. Вона також, як і справа кредитова, лише почасти мішається нині з споживчою кооперацією. Як і грошеві ощадження та кредити, вона перево-

диться нині в більшій частині поза кооперативою. Збіжжа лише частково і невеликими порціями поступає до кооператив у обмін на споживчі товари (иноді і за готівку), головна ж його маса поступає до приватних скупщиків, які обшахровують селян як на ціні, так і на вазі, а грубі зиски від цього кладуть до власної кишені. Сільсько-господарська кооперація мусить стреміти до усунення цих дармоїдів, а зиски від цього повернути назад своїм членам. Одначе головне зло від приватних гандлярів селянським збіжжам полягає не в цих зисках; воно полягає в тому, що система приватної скупки цього збіжжа понижує його гідність на ринкові. Приватному скупщикові зовсім не залежить на тому, як буде розцінюватися на ринку українське збіжжа; йому залежить лише на тому, щоб на ньому добре заробити. Він купить всяке збіжжа, навіть саме найгірше і найбільше занечищене, але перемішавши його в загальній масі, продасть хоч і за низьку, а все ж вигідну для себе ціну. Остаточну користь з такого збіжжа і повну ціну за нього візьме той, хто приведе його до порядку та виробить з нього товар, якого ринок вимагає. Цими використувачами селянського збіжжа являються великі млини, або гуртові збіжеві контори. Українське збіжжа, як відомо, і на міжнародньому ринку розцінюється богато дешевше (иноді в два рази), ніж збіжжа закордонне. І це не за для його якости, а виключно по причині його великої засмічености. Ринок ставиться до нашого збіжжа з недовірям, бо не має певности, що із себе це збіжжа уявляє, що воно дасть після його перечищення і сортування. Купець купує тут так би сказати кота в мішку, він ризикує і розуміється ризикує більше за чужий, ніж за свій рахунок. Таким чином і та невелика кількість збіжжа, що дає нашому селянинові його земля, розцінюється, завдяки ненаналагодженій системі збуту, нище і далеко нище своєї дійсної вартости. Крім того наш селянин продукує у себе те, що має, до чого привик, по традиції, неприслуховуючись до вимог ринку. А ринок також має свою моду: він купує і добре платить лише за те, що є модне, на що є попит. Наш селянин вивозить на ринок те, чого цей непотрібує і тому розцінює дешево. Все це може усунути і налагодити лише кооперація для збуту збіжжа. Вона буде стежити за вимогами ринку і впливати на селянське господарство своїх членів в тому напрямкові, щоби продукувати лише те збіжжа і ті його сорти, на які є в даний момент попит. Крім того кооперація через свої магазини (елєватори) подасть на ринок збіжжа в такому вигляді, як того цей ринок вимагає. Нарешті за допомогою кооперації селянин має можливість продати своє збіжжа лише тоді, коли на нього стоїть найбільша ціна на ринку. Бо ж відомо, що наші селяне продають своє збіжжа звичайно тоді, коли ціна на нього стоїть найнища (осінь, роздоріжа), часто купуючи знов для себе тоді, коли ціна стоїть найвища. Розуміється, збіжева кооперація є значно складніша, ніж споживча. Вона потрібує відповідних людий а головно капіталів. Але цього не треба боятися. Досвідчених і енергійних людий найти можна, бо ж їх не потрібується багато. Збіжеві кооперативи можуть бути засновані лише районні (на 15—25 сіл один), тому фахових людий потрібно небогато. Зрештою їх завше можна найти за добру плату. Вести ж господарку і контролю елєватора будуть місцеві люди, члени кооперативи. Що до капіталів, то основний капітал мусять зложити самі селяне, а на обороти необхідно затягати позички в українських банках, що здається великих труднощів не буде робити, або увійти

в комерційні стосунки безпосередньо з великими млинами. Очевидно, що згодом кооперація зможе побудувати свій млин, чи кілька їх, як це нині є в Чехах. Основний капітал може складатися або лише з уділів, кількість яких мусить відповідати кількості орної землі кожного селянина (скажім на один морґ — один уділ у висоті 10—20 зол.) або з уділів та примусових вкладок (також від морґа 5—10 зол.). Кількість уділів мусить бути необмежена, при чім, розуміється, права членів являються рівними, незалежними від кількости уділів. Виповісти уділи (коли капітал буде складатися лише з уділів) або примусові вкладки не можна, як що кількість їх не перевищує встановленої по кількости ґрунту норми. Само собою розуміється, що відповідальність і дисципліна в таких кооперативах мусить бути заведена суровіша, ніж в кооперативах споживчих. Річ ясна, що ці кооперативи не можуть бути засновані скрізь одразу, але підготовлятися до них є вже на часі і нині. Крім браку відповідних людий, свідомости серед населення і капіталів, перешкодою до заснування таких кооператив та зміцнення їх, буде служити також і та обставина, що збіжжа почасти обмінюється на ріжні товари в споживчих кооперативах, служачи ніби готівкою для селян. Але це поступово також унормується, коли у нас розвинеться кредитова кооперація, та правильно почнуть функціонувати хлібні елєватори. Та колиб і не було елєваторів, то з цим натуральним обміном в зпоживчих кооперативах треба боротися бо він часто спричиняється до всяких непорозумінь, манків і навіть зловживань. Ми мусимо стреміти до того, щоби в наших кооперативах усе було просто і ясно, а не так, як тепер є. Яка користь з такого обміну збіжжа, коли його кооператива мусить збувати від себе приватному посередникові? А до того щей часто тяжко збути без страти для себе, бо зерно є дуже ріжноманітне і перемішане. Очевидно, кооператива мусить його рахувати своїм членам по такій ціні, щоби на цьому не втратити. Все це говорить за те, що збіжева акція мусить бути поставлена на широку скалю і на міцних підвалинах.

Далі до відокремлення належить молочарська кооперація, б) бо очевидно, що а такій формі, як це є зараз, вона добре розвиватися не може. Але це справа не є ще так пекуча — і молочарські відділи при споживчих кооперативах можуть існувати і далі, аж поки не наступлять відповідні умови.

Нарешті до відокремлення належить яйчарська кооперація. г) Справа зі збутом яєць стоїть у нас так само, як зі збіжжам, а може ще й гірше, бо цей продукт не витримує довгого перехования і не може чекати ліпшої ціни; а крім того збувається він завше в роздріб, тоді як збіжжа всеж иноді поступає до скупщика більшими партіями, через що і ціна може бути осягнута порівнюючи вища. Яйця у нас збуваються у великій кількости через сільські кооперативи, знов таки в обмін за инші товари. Це є селянська „готівка“ ще більшого значіння, ніж збіжжа. З приводу цього обміну також виникає багато непорозумінь в кооперативах. Але що роблять в яйцями кооперативи? Так само, як і збіжжа, відпродують приватним скупщикам, роблячи тим дуже добру послугу їм по збиранню яєць на селі. В ліпшому випадку яйця відсилаються в обмін на инші товари до Повітового Союзу, який робить з ними те ж, що і низові кооперативи — передає місцевим гуртовим скупщикам. Таким чином кооперативи в справі яєць не тільки не усувають приватних посередників, а шукають їх, с. т. роблять протилежне тому, до

чого стремить кооперація. Розуміється, і тут нема кого обвинувачувати, а треба приймати на увагу наші обставини і умови на місцях. Але надійшов час, коли ми мусимо і над цією акцією застановитися. Центросоюз нині почав уже підготовчу працю по організації правильного збуту яєць і треба надіятися, що він доведе цю акцію до щасливого кінця. Одначе, це ще не все. В справі яєць, як і в справі збіжжа і взагалі в справі збуту сільсько-господарських продуктів, ми мусимо думати не лише про усунення приватного посередника та відібрання від нього для себе його зисків, але головно про підняття цілої культури нашого сільського господарства, про підвищення загального добробуту нашого населення і про одержання повної ціни за продукти нашого хліборобства. Це є основне завдання кооперації. Справа яєць являється не лише справою доброго, правильного збуту, але ще в більшій мірі справою раціональної продукції яєць. Навіть більше того, це є справа часткової, але радикальної реорганізації нашого сільського господарства. Коли би ми і в майбутньому особливо на Поділлі залишилися на зерновому господарстві, навіть коли повірити в раціональність пересадочних культур, то ми далеко не зайдемо від того становища, в якому зараз перебуваємо, з біди не виліземо і не доженемо тих народів, які в господарському відношенні стоять попереду нас. З неминучою необхідністю ми мусимо прийти і в решті таки прийдемо до реорганізації нашого сільського господарства на тип інтенсивно-скотарський. Ми мусимо дивитися вже нині не на тимчасові ціни на ті чи інші продукти сільського господарства за даних умов (раси худоби, стан техніки, митна політика і т. и.), але на те, чим і з ким ми будемо конкурувати на світовому ринку? Конкурувати пшеницею (бо очевидно, вона лише може прийти в увагу) з країнами Нового Світу, про те ми не можемо ані думати, розуміється, коли конкуренцію розуміти правильно, с. т. коли продукція того продукту, яким ми конкуруємо, являється для нас найвигіднішою в порівнанні з иншими продуктами нашого господарства. Поки існують величезні степи в Новому Світі, де продукція пшениці в разі потреби може поширюватись до необмежених розмірів, конкурувати на світовому ринку нашим збіжжам буде абсурдом. Масова продукція пшениці являється ознакою екстенсивного господарства, а з таким конкуренція являється неможливою. Натомісць господарства країн з густим населенням мусять продукувати у себе лише такі продукти, які вимагають багато людської праці і являються в степових екстенсивних господарствах неможливими, зглядно невигідними. До цих продуктів належать продукти скотарства і технічних культур, головно корпеплодів та клубнеплодів. Одначе, деякі тваринні продукти можуть продукуватися в екстенсивних господарствах, передовсім худобяче мясо і почасти свиняче сало. Але молочні продукти і яйця являються недоступними для екстенсивного господарства. І лише на ці продукти мусить орієнтуватися реорганізація нашого господарства. Однак справа молочарства в такому розмірі і в таких формах, як цього вимагає структура інтенсивного господарства, являється справою блищого чи дальшого майбутнього, бо з нею звязано багато инших акцій великого маштабу, як комасація і меліорація земель, неподільність дрібних господарств, заведення плугопільних рослин і т. ин. Зовсім инакше виглядає справа птахівництва, а головно продукції яєць. По своїому характеру це є ознака і так би мовити конечність дрібного і найдрібнішого гос-

подарства. Вонаж не потребує жадних корінних перебудов господарства і може бути роспочата вже нині. При сучасному стані сільськогосподарської культури у нас, самовистарчальними являються лише господарства понад 4 гектари (і то не завше). Всіж господарства менших розмірів треба рахувати невистарчальними, ц. зн. такими, що не можуть прокормити цілої родини господаря без того, щоби не заробляти щось на стороні. А таких господарств начисляється нині в Галичині понад 25%. Всі ці господарства можуть успішно занятися виключно продукцією яєць і садовиною, бо ці дві галузі являються завше між собою тісно звязаними. Добрий курятник (на 300) курей) потрібує разом з садом максімум 0·5 гектара. Отже вистарчить і звичайної садиби нашого селянина з городом. Решта поля моглаб служити лише підпомогою для такого курятника та селянського господарства. Але тоді вся увага і вся праця господаря мусить піти лише на цей курятник. Що таке господарство може дати, досить тут навести, що курятник в Данії приблизно на 300 курей (0·5 гектара поля) дає пересічно чистого зиску (за відрахуванням усіх видатків, у тому числі і видатків на прожиття цілої родини, яка занята в курятнику) од 4.000 до 5.000 корон данських, або 8.000—10.000 зол. польських. Але для цього таке господарство мусить бути поставлене у всіх відношеннях правильно і раціонально. Потрібно утримувати не тільки найліпшу расу курей (в Данії найбільше білі італійки і чорні мінорки), та відповідно за ними ходити, але і раціонально їх кормити. Данець дає курці строго визначену дієту і лише стільки і в такій пропорції ріжних річевин, як це є потрібно для утворення яйця та удержання курки при житті і в здоровому стані. Пересічно там в таких спеціялізованих господарствах курка дає 200—250 яєць у рік. Данець утримує курей (білі італійки) лише до $2^1/_2$ років життя. Після того курка стає йому невигідною і він її вживає на мясо, чи збуває на сторону. У нас же курка звичайно живе так довго, аж поки не здохне, або її видаляють з господарства, коли вже зробиться занадто старою і зовсім не несеться (та й то ще иноді лишають її на квочку). Тому і результати від таких курей маємо відповідні. Отже все це мусить переняти від Данця і наш селянин, та роспочати правильну продукцію яєць. А в цьому йому може допомогти лише добре поставлена яйчарська кооперація. — Для уникнення непорозумінь зазначуємо одначе, що відокремлення яйчарської кооперації від господ.-споживчої ставимо в найдальшу чергу, як річ покищо не таку необхідну, яку инших галузях. Покищо треба раціоналізувати годівлю птиці в межах існуючих кооп. рямців.

Не треба лякатися рутини нашого села та його старих звичок. Нічого відразу не дається. Треба лише людий заохотити до нової справи. В селі все найдеться один-два сідоміших господарів, особливо з молоді, які правильно зрозуміють вагу цієї справи і потягнуть инших за собою. Що до техніки і принціпів яйчарської кооперації, то все це не являється дуже складним і може швидко засвоїтися навіть в найбільш відсталих селах. Коли ми пригадаємо собі, що лише в Галичині маємо селянських господарств до 4 гектарів понад 730·000, поможемо собі ясно представити, яку кількість яєць ми моглиби що року збувати, коли би яйчарська кооперація була поставлена як слід. Отже справа раціональної годівлі курей є нині актуальною і на часі. Лише мусимо уміло за ню взятися.

Інж. Др. Нянчур.

Шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації.

(Продовження.)

IV.

Районові сільсько-господарські кооперативи.

Кооперативи такі вже істнують у нас тут і там в примітивній, незорганізованій формі. Велике село, при залізничій стації. Метка управа кооперативи розпоряджає вже деякими фондами, приходить змагання до експанзії. Заложили маґазин при стації, спроваджують вагони вугля, помічних погноїв, дерева опалового а далі і матеріяльного. Збувають на цілу околицю. Купують деколи і сусідні кооперативи.

Скуповують яйця, збіже, не тільки у своїм селі, але і у сусідніх. Є вже у нас такі кооперативи — це початки сільсько-господарських районових кооператив, так як великі молочарні з кружлівками по сусідних селах, були початком районових молочарень.

Подаю проект організації районової сільсько-господарської кооперативи у надії започаткувати обширну дискусію на цю тему.

Основною клітиною нашої кооперативної організації мусять надалі остати істнуючі сільські споживчі кооперативи, хочби тому, що дуже тяжко булоб намовити нашого селянина належати рівночасно до двох або більше кооператив, а ще тяжче переконати його, щоб вступив в члени кооперативи позамісцевої. Кооперативи ці однак повинні вести у власному заряді виключно відділ споживчий; всі инші торговельні операції з обсягу сільсько-господарської кооперації вони передають своїй районовій сільсько-господарській кооперативі. Значить низова кооператива скуповує яйця, збіжжа чи инші продукти не на свій власний рахунок і ризико, а на рахунок районівки; постачання господарських артикулів провадить районівка зі свойого маґазину на основі запотребування членів, районівка удержує машиновий відділ, розпределюючи відповідно до запотребування машини поміж кооперативи і стягаючи їх назад по упливі сезону; через районівку скуповують селяни рільничі машини і знаряддя, насіння і т. п.

Районівка веде відділ обезпечення худоби; при районівці закладаються досвідні поля, шкілки, курники, там відбуваються рільничі курси; районівка стремить в міру розвитку стати торговельним і культурним осередком в своїй окрузі.

Районову сільсько-господарську кооперативу закладають кооперативи певної округи, котра творить якусь заокруглену цілість (головно під оглядом комунікаційним.) Місцем осідку треба вибирати найдогіднішу місцевість по можности в осередку округи, а обовязково при залізничій стації і хіба тільки у виїмкових випадках (віддалення округи від залізничих шляхів) при найвигіднішім гостинці.

Членами такої кооперативи (я назвавби її: Окружна сільсько-господарська Спілка, кооп. з обм. порукою в Х.) могли би бути тільки кооперативи округи, евентуально також рільничі і просвітні товариства. До заложення окружної спілки требаби найменше 5 кооператив-членів, бо при меншім числі вона булаби за слаба для успішного переведення своїх завдань.

Мета Окр. Спілки:

1.) Збут сільсько-господарських продуктів, доставлених членами;

2.) Постачання для членів господарських артикулів (помічні погної, насіння, паша, машини і знаряддя рільниче, вугіль, вапно, цемент, цегла, опалове і матеріяльне дерево і т. п.);

3.) Наладнання збуту худоби і безріг;

4.) Удержування для ужитку членів рільничих машин;

5.) Заложення відділу обезпечення худоби;

6.) Самостійно або в спілці з другими Окр. Спілками чи иншими кооперативами стреміти до творення сільсько-господарського промислу, закладаючи: машини, олійні, мясарні, пекарні, фабрики овочевих перетворів, гарбарні, цегольні, дахівкарні, тартаки, цукроварні, горальні, електровні і т. п.

7.) Старатися про піднесення рільничої культури і уліпшення рільничої техніки при помочі: бібліотеки, курсів і відчитів, через заведення досвідних піль, шкілок, розплодових і контрольних станиць під орудою фахового інструктора-агронома і т. п.

Для переведення своїх завдань постарається Окр. Спілка передівсім про власний, відповідно уладжений магазин по можности при залізничій стації.

Власне майно Окр. Спілки твориться з вписового, у висоті найменше 10 зл. і з уділів, у висоті найменше 100 зл. з тим, що кожна кооператива-член вплачує більшу кількість уділів, відповідно до своїх оборотів зі Спілкою.

Відповідальність членів обмежена, найбільше 3 разова, щоб не наражати занадто кооперативи; з другогож боку я бувби проти відповідальности тільки уділами, бо це зменшилоби кредитоздатність кооперативи, як також заінтересування членів-кооператив розвитком і успіхом Спілки.

До Надзірної Ради висилає кожна кооператива одного члена (найменша однак кількість членів Н. Ради 5 осіб). Членів тих вибирають загальні збори кожної поодинокої кооперативи. Надз. Рада вибирає з поміж себе Контрольну Комісію з 3 членів, між якими мусить бути бодай один докладно обізнаний з кооперативним книго- і діловодством.

Управа складається з 3 членів: справник, касієр, книговодець. Двох перших призначує Н. Рада, книговодця призначує сіл. господ. централя в порузумінні з Н. Радою. Справі вишколу таких книговодців і иншого персоналу Окр. Спілки присвячу дальше окремий розділ. Над. Рада не малаб права усунути книговодця, тільки завісити в урядуванні, по чім централя мусілаб негайно зарядити слідство.

Окр. Спілка мусить бути членом Сільсько-Господарської Централі і виключно через неї переводити всі свої торговельні операції.

Звичайні загальні збори скликує Н. Рада раз в рік, на які делеґують кооперативи по 5 на кожних 100 членів, але найменше 5 на одну кооперативу. Загальні Збори не мають права вибирати Надз. Ради, натомісць мають право жадати перевибору членів Н. Ради в поодиноких кооперативах. Рівнож не прислугує заг. зборам право вибору Управи. В прочім користуються Заг. Збори тими самими правами, що Заг. Збори кооп. 1 степеня на основі статута Р. С. У. К.. Поза тим вибирають Заг. Збори делеґатів на Заг. Збори Сільсько-Господарської централі, яких кількість рівняється числові кооператив-членів Окр. Спілки.

По цім короткім нарисі устрою Окр. Спілки перехожу до обговорення по черзі технічного виконання вичислених вище завдань Спілки.

1.) *Збут сільсько господарських продуктів.* Кожна кооператива, член Окр. Спілки, скуповує яйця в своїй крамниці або і при помочі скуп-

ників через обмін або за готівку на р-к. Окр. Спілки, по цінах назначених Окр. Спілкою і оголошених на виднім місці в крамниці ціновим листком. Такі цінові листки на всі роди продуктів доручує Окр. Спілка кооперативі найменше раз в тиждень, а при хитаннях цін і більше разів в міру потреби.

Найменше раз в тиждень приїздить службовик Спілки підводою перебирає всі скуплені продукти, провірює рахунок закупна і потверджує відбір.

Збіжжа закуповує кооператива в крамниці тільки в дрібних кількостях, більші кількости збирається і відставляється прямо до магазину Окр. Спілки.

Так само бараболі, фасолю, городовину і т. п.

Відпадає всяка спекуляція продуктами зі сторони управи кооперативи, що часто трапляється при теперішній системі — звичайно на шкоду кооперативи. Продуцент дістає справедливу ціну. (Про цінову політику буде мова в слідуючім розділі). Книго- і діловодство незвичайно упрощується, бо відпадає знижка з перепродажу продуктів, якою тепер часто покриваються зловживання, відпадає складний і небезпечний рахунок продуктів, який так тяжко провірити, який часто свідомо або несвідомо ведеться неправильно в користь або некористь крамаря чи то касієра.

Остає тільки р-к. Окр. Спілки, який все є певний, бо за кожним відбором продуктів провірює його службовик Окр. Спілки і потверджує докладно відбір. Що до книговодства справа незвичайно проста, бо тільки обтяжується р-к. Окр. Спілки за закуплені на її р-к продукти а узнається р-к каси або р-к товарів в міру того, чи продукти закуплено за готівку чи виміняно за товари, або по касовій системі пишеться в розхід на р-к Окр. Спілки суму закуплених продуктів, а в прихід на р-к »Торги за товари« ту часть тої суми, на яку видано не готівку, а товари.

В магазині Окр. Спілки пакуються привезені яйця в скрині і відставляються до дальшої перерібки для експорту в місце, призначене Централею, або коли округ має достаточну скількість того продукту, Централя заряджує таку перерібку в магазині Окр. Спілки.

Збіжжа збирається в магазині Окр. Спілки, чиститься і сортується та висилається тільки вагоновими посилками в місце, призначене Централею.

2.) *Постачання господарських потреб* переводиться прямо з магазину Окр. Спілки, причім поодиноким кооперативам остає тільки зібрати замовлення на ціло-вагонові посилки. Окрім того повинна Окр. Спілка удержувати детайлічний склад погноїв, вугля, дерева опалового, а в міру можности також матеріялового дерева, насіння, рільничих знарядів і т. п.

Через те знімається з поодиноких кооператив тяжкий і непосильний їм відділ, який часто доводить до страти, як представлено вище.

3.) *Наладнання збуту худоби і безріг* — справа, на яку у нас махнули рукою — мовляв: не настав ще час.

Час вже настав і то крайній час, бо спілки згінників опанували монопольно всі торговиці і наш селянин мусить продавати за безцін. В кожнім селі питають мене: коли вже зачнуть кооперативи збут свиний? І я так часто почуваюсь між тими людьми шарлатаном, який »приїхав на село людий дурити«. *Ми обіцяли їм так багато, а дали споживчі крамнички*, які обовязані купувати товари в повітовім Союзі, хочби там було і дорощe і продавати там яйця, хочби платили і менше, чим приватники. А час від часу приїздить такий пан »з повяту«, а навіть з самого Львова шукати »манка«. І ганьбить і має цілу купу ріжних вимог, а як відїде, все іде знов давним шляхом. Такі думки певно нераз нуртують в тих душах

і слушно. Час вже застановитися над заспокоєнням тих пекучих вимог села — вонож чекає від наших централь проводу. Одними з найбільш актуальних питань, це справи збуту худоби і свиний. »Союз для збуту худоби« провинився, але виключно через нефаховий провід і недоцільність організації. Уважаю, що зорганізування комісового збуту худоби і свиний є вповні можливе до переведення без того вижидання »слушного часу«, при помочі »Окружних Спілок«. Головну ролю грає тут довіря продуцента до установи, якій він передає своє майно.

Таке довіря може він мати виключно до установи, яка працює під його оком, з якою він звязаний своїми господарськими інтересами за посередництвом місцевої кооперативи і якої провідників він особисто знає. Такою установою булаб »Окружна Спілка«. Завданням сільсько-господарської централі бувби якнайкористніший продаж вагонових посилок, доручених їй »Окр. Спілками«.

4.) *Машиновий відділ.*

Відділи такі стрічаємо тут і там по сільських кооперативах, однак мало де вони роспоряджають всіми потрібними машинами і в достаточній кількости. Часто треба місяців і років, заки управа відважиться закупити яку небудь машину. Машини не удержуються в належнім порядку, через невміння і недбальство, тому стан їх часто по короткім ужитку оплаканий. Буває навіть, що машина »не оплачується«. Тут мусите здатися з повним довірям на замазаний записник завідуючого члена управи, бо як можете його сконтролювати?

Все те відпаде, коли ведення машинового відділу для кооператив перейде на »Окр. Спілку«. Кооперативи члени складуть на закупно машин спеціяльні уділи відносно до свого запотребування. Кожна з них знова стягне від членів, бажаючих користуватись машинами, відповідну кількість уділів. Висоту тих вплат унормується відповідно до суми, яка буде потрібна на завдаток. На решту зложить Окр. Спілка векслі, які певно сплатить на час з доходів з машин, бо знаємо з досвіду, що машини виплачуються скоро. Зазначую, що сільсько-господарська централя, маючи таке велике запотребування машин, певно зможе вимогти на фабрикантах великі уступки відповідно цін і речинців кредиту; можливо, що удасться виєднати в банках довшеречинцеві кредити.

Взагалі не припускаю, щоб справа потрібних фондів була так великою перешкодою в розвитку машинового відділу. При цім розвяжеться в той спосіб ще одно питання, яке часто гальмує розвій машинового відділу при сільській кооперативі. Відомо, що в кожнім нашім селі знайдуться між членами кооперативи »машиноборці«. Деякі з несвідомости, але чимало зі слушного власного інтересу. Халупник зарібник — певно буде голосувати на Заг. Зборах проти закупна рільничих машин. На що вони йому здалися? Він воліє, щоб гроші ці ужити на товаровий зворот чи т. п. Не можливо заперечити слушности тим членам, воніж становлять поважну частину і то найвірніших членів наших споживчих кооператив. Натомісць знаємо, що поступ нашого рільництва без машин неможливий; знаємо, що сівалка заощаджує около 25% зерна і збільшує урожай, а на тисячі моргів, управлюваних нашими селянами, це зробить мілїонові суми річних ощадностий; і знаємо користь трієра, моторової молотілки і т. д.

Отже нехай член, що бажає уживати машин зложить додатковий уділ, а »Окр. Спілка дасть йому до ужитку потрібні машини.

Завідуючий машиновим відділом, який мусить бути докладно обізнаний

зі складом поодинокої машини і способом її ужитку, буде дбати про відповідний розподіл і виужиткування машин в поодиноких сезонах, стягне від кооператив оплати за уживавня на основі цін, установлених Окр. Спілкою, по упливі сезону стягне машини до магазину »Окр. Спілки« та подбає про потрібні направки та відповідну консервацію.

5,) *Відділ обезпечення худоби* — справа дуже важна і дуже у нас занедбана. Думаю, що відділ такий під орудою »Окр. Спілки« може розвинутися далеко краще, чим при поодиноких кооперативах, де є звичайно за мала кількість обезпечених штук і головне: нема кому тою справою як слід занятися.

6.) *Рільничий промисл.*

Поминаю тут наш молочарський, кооперативний промисл, який одинокий став на правильний шлях розвитку якраз завдяки заходам спеціялізації*) і районізації і по кількох всього роках праці вже виказує великі успіхи.

Інші роди того промислу у нас щойно в пеленках і не мають більшого значіння тому, що ніхто не старався справу цю як слід зорганізувати а поодинокі кооперативи, що взялись до того діла, були за слабі, щоб вивести його на ширший шлях.

Тому наш селянин мусить купувати за дорогі гроші муку і печиво зі свого власного зерна, проданого за безцінь і переробленого в чужих млинах і пекарнях; ковбасу і солонину, скіру, мармоляду і т. п. все по дорогій ціні і в лихім гатунку, все перетвори з його власного сирівцю, який продав чужим гандлярам-посередникам за марну ціну. »Окр. Спілки« в міру розвитку зможуть приступити самостійно або в спілці з другими »Окр. Спілками« до творення промислових підприємств певно з кращим успіхом, чим поодинокі кооперативи.

7.) *Піднесення рільничої культури в окрузі і уліпшення рільничої техніки.*

Це завдання випливає само-собою з попередніх. Нема сумніву, що кожна »Окр. Спілка« сталаб за якийсь час господарським осередком округи і булаб неоціненої вартости точкою опертя для праці повітового аґронома-інструктора, а може колись змоглаби удержати власного аґронома і щойно тоді моглаб праця того аґронома бути вповні видатною і успішною.

На загал значіння »Окр. Спілок« булоб величезне, як під оглядом торговельним так і під оглядом організаційним і в ділі розбудови сільсько-господарської кооперації становилиб вони без сумніву кольосальний крок вперід. Замісць мати до діла з 2500 чи більше слабих, неналаднених як слід, некарних сільсько-господарських відділів при споживчих кооперативах via Повітові Союзи, які також не все є карні і добре наладнані — малаб сільсько-господарська централя безпосередній контакт з около 200 великими спілками, великими доставцями продуктів і купцями рільничих артикулів і що найважніше — торговельно карними, бо це випливалоб силою факту з організації і обсягу діяльности такої спілки. Сільські споживчі кооперативи булиб відтяжені від надмірних, непосильних їм обовязків; так само і Повітові Союзи і щойно тоді вони моглиб наладнати як слід відділ споживчий, з якого вони виросли, до ведення якого вони приспосіблені самою

*) Спеціялізація в нашому кооп. молочарстві переведена покищо тільки в надбудові; спеціяльних молочарських кооператив 1. ст. маємо небогато (т. зв. районівки). — Ред. К. Р.

формою своєї організації і складом працівників, а який, на жаль, так занедбали через розірвання своєї уваги на інші, чужі собі по своїй суті підприємства.

(Кінець буде)

інж. Р. Раковський.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок.

Курс доляра і инших чужих валют. На грошевій біржі у Варшаві дни 12. січня 1929 р. платилося за доляр Американ. Сполучених держав зл. 8·90. Обороти в долярах в останньому тижні були дещо більші ніж в попередніх тижнях. В приватних оборотах курс доляра вагався між 8·88³/₈ і 8·88⁵/₈ злотих. Подача доляра збільшилася, запотребування майже ніяке.

Для инших валют тенденція слабша і вартість їх в більшости випадках підпала поважній знижці.

У Варшаві за инші девізи платилося в злотих за:

	Девізи (векслі) найвище:	найнище:	12. I. 1929
Анґлійські фунти штерлінґів (за 1 фунт)	43·26³/₄	43·24¹/₂	43·25¹/₄
Швайцарські франки (за 100 франків)	171·76	171·60	171·60
Корони чехословацькі (за 100 кч.)	26·41	26·40	26·40.

Золотий карбованець коштував 4·65 зол., срібний карбованець — 3·05 зол.

Запотребування на гроші на загал велике при незначних денних вагання. На европейських ринках ціни валют понизилися у відношенні до ціни доляра.

Товаровий ринок.

Гуртові ціни на головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в часі між 1. і 15. січня б. р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця: 1-8/I.	9-15/I.	Жито: 1-8/I.	9-15/I.
Берлін .	4·82	4·90	4·77	4 86
Ліверпуль .	5·09	5·04	—	—
Новий Йорк	—	—	—	—
Чікаго . . .	4·23	4 38	4·12	4·02

	Ячмінь:		Овес:	
Берлін . . .	4·67 (5·39)	4·66 (5·40)	4·68	4·78
Ліверпуль .	—	—	4·43	4·28
Новий Йорк	—	—	—	—
Чікаго . . .	2·81	2·84	3·38	3·44.

Тенденція ще не усталена. Помітні значні льокальні відхилення і вагання в цінах. Настрій вижидання на виясненя ситуації в блищому часі, бо ще не наступив час напливу нового збіжа з країн експортуючих і не можна передбачити його розмірів. Оживлення треба сподіватися аж на весну.

Експортові запаси пшениці на 1928/29 господарський рік виносять коло 320 міліонів квінталів. В порівнанні до минулих років, вони перевищують приблизне запотребування імпортуючих країн (230 міліонів q) на 90 міліонів квінталів. Тому, отже треба з часом очікувати спаду цін на пшеницю. Імпортуючі пшеницю країни вже поробили в країнах врожаю і низьких цін (див. „Кооп. Р-ка" ч. 12. за 1928. р.) значні замовлення, при чому на цей раз Европа уступила пальму першенства замовлень на пшеницю позаевропейським краям. Здається, що цей факт стоїть в звязку з доволі обильним врожаєм жита в Европі, яка ним скомпенсує недостачу пшениці.

В звязку з урожаєм, ціни пшениці від початку грудня на всіх світових ринках виявили виразну і повільну, але доволі сталу тенденцію до обниження, яка за малими винятками тривала аж до початку січня 1-5. I. 1929 р., від коли наступив поки що ясно не визначений поворот до стану неозначености, яким характеризується теперішня ситуація в останньому тижні перед половиною січня б. р. Відмінне положення займає на американ. і европейських ринках жито, а то через недорід його в Америці, де ціни жита пішли в гору. В Европі навпаки обильний врожай жита спричи-

нив незначне зниження цін. Через те одначе не збільшилася можливість з огляду на конечність покриття недобору минулих років і задоволення передовсім власних потреб. Тому американське запотребування Европа не буде в стані покрити в повній мірі.

Овес зародив добре так в новому як і старому світі.

На польських, краєвих ринках рух цін представляється слідуючо (в долярах за квінтал, q):

	1-8. I. 1929	9-15. I. 1929
Пшениця:		
Варшава	5·18	5·15
Познань	4·77	4·76
Львів	5·42	5·42
Жито:		
Варшава	3·95	3·89
Познань	3·76	3·76
Львів	3·98	3 98
Овес:		
Варшава	3·77	3·76
Познань	3·49	3·48
Львів	3·48	3.53
Ячмінь (броваровий):		
Варшава	3·90	3·90
Познань	3·93	3 93
Львів	4·21	4·21
Ячмінь (звичайний):		
Варшава	3·65	3·65
Познань	3·65	3·65
Львів	3·14	3·14

На польських ринках рух збіжжа був слабий. Ціни на пшеницю проявили нахил до зниження — у Варшаві. В Познані підскочили. На инших краєвих ринках трималися на одному рівені. На загал в Польщі ціни на пшеницю є вищі як за кордоном. Запаси її малі. Ціни на жито є нищі від заграничних на 12 %. Жито і инші збіжа виказують звишку на експорт. Стан торгу спокійний, обороти малі.

Мука За 100 кґ. в зол. платиться:

	Пшенич. мука 65%	Житня м. 70%
у Варшаві	73·00—74·00	49·00—50·00
в Познині	59·50—63 50	47·50 —
у Львові	70 00—71·00	50·00 —

Ціни неусталені. Позначилася незначна звишка.

Паша — за 100 кґ. в злотих:

	Сіно пресоване	Сіно звич.
Познань	17·00—19·00	14·00—15·50
Львів	18·00—22 00	—
	Солома прес.	**Солома звич.**
Познань	7·00—7 00	5·75—6·25
Львів	—	8·00—10 00

Ціни не усталені.

Худоба і мясо. На німецькому ринкові ціни і обороти значно зросли. В Австрії також був перед святами жвавий рух — ціни піднеслися і обороти збільшилися На Чехах тенденція і ціни стримані. В Англії панує стала звишкова тенденція так що до цін, як і оборотів — домінуюче становище займає бекон данський. На краєвих ринках в Польщі позначилося рівнож слабе підвищення цін і оживлений попит на худобу і мясо. Збільшується подача добре відкормлених, ліпших ґатунків товару і одночасно найгіршої худоби. Жвавий попит на добрі телята, але мала подача і високі ціни на них.

5. I. 1929

	свині:	худоба:	телята:
Варшава (за 1 кґ. живої ваги)	1·90—2·35	1·10—1·60	1·80—2·00
Познань (за 1 кґ. живої ваги)	1·76—2·08	0 90—1 74	1·36—1·80
Краків (за 1 кґ. живої ваги)	2·10—2 42	0 68—1·66	1·26—1 93

Масло в золотих за 1 кґ. льоко склад:

Варшава	I. сорт 8·50	II. сорт 8·10-8·30	
Бидгощ	десер. 8·40	кухонне 7·80	
Львів	» 7·60	» 6·90.	

Нові ціни нафти і нафтових продуктів. Львівський синдикат (картель) нафтового промислу на засіданні в грудні перевів »нову реґуляцію цін« на нафту і нафтові вироби, мотивуючи це зростом коштів виробництва і подорощанням техничніх матеріялів. Нові, звишені ціни мають обовязувати для краєвого продажу від 1 січня 1929 р. Ціни парафіни для краєвого продажу з важністю від 22 листопаду 1927 усталені були вже раніш на одному з попередніх засідань синдикату нафтовиків.

В основу калькуляції взяті були ціни льоко Борислав з врахованням коштів достави; так що нище наведені ціни є ціни льоко стація відборча; в залежности від віддалі достави, вони поділені на 3 пасма:

Ціни нафти	Пасмо I. (поза Галичиною)	Пасмо II.
цістернова	Зл. 55·50	57 30
складова в боч.	» 61·70	63·70

В Галичині			
Львів:	Краків:	Дрогобич:	Станіславів:
52·60	56·40	50·08	53·25
68·50	62·70	55·60	59·20

Цінні а одночасно значучі заяви міністра. Міністер скарбу польської держави Чехович заявив дня 10 січня у бюджетовій комісії слідуюче:

»Цифри і факти зовсім не свідчать про злий розвиток господ. конюнктури. Одначе треба взяти на увагу, що відносини на світовому ринку мусіли відбитися і в нас, в наслідок чого у з и с к а н н я н о в и х к р е д и т і в з А м е р и к и с т о ї т ь п і д з н а к о м з а п и т у (підч. наше — Ред. К. Р.) Ніхто не може предбачити, коли ситуація зміниться на користь«...

З цієї заяви перше речення є звичайним необовязуючим вступом до речення другого, яке в пух розбиває оптимізм першого, говорячи щиру правду.

Далі торкнувся міністер Ч. справи податків; зокрема обороняв маєтні кляси від закидів, що вони знехтували свої обовязки перед державою, не сплативши маєткової данини; його оборона звучала так:

»Co do realizacji dotychczasowego podatku majątkowego,to mniejsi płatnicy do 10.000 zł prawie wszystko popłacili. Sciągnięto 55,000.000 zł. Więksi właściciele zapłacili do dnia 1. stycznia b. r. 377,000.000 zł., n i e m o ż n a w i ę c t w i e r d z i ć, ż e s f e r y z a m o ż n i e j s z e n i c n i e z a p ł a c i ł y«. (St. P. z 13 stycznia 1929).

З тих слів міністра виходить:

1) що з бідного населеня »ściągnięto«, як міністер сам образово висловлюється, всю данину;

2) що з більших власників повної данини не »ściągnięto«;

3) що міністер покриває нехтування свого обовязку більшими власниками, бе учи їх навіть в оборону перед обвинуваченнями з цього приводу;

4) що уряд не має наміру стягнути незаплаченої данини.

Як на представника публичної власти, яка повинна однаково трактувати усіх громадян, така тактика є що найменше дуже дивна і заохочує до дальшого неплачення податків тими, кого бере в оборону

Українські парляментаристи, обороняючи своїх виборців, особливож селян, від загрози підвищення ґрунтового і заведення сталого маєткового податків повинні б вдарити з цілою силою в цю точку; коли скарб потребує грошей, нехай в першу чергу свій обовязок виконають ті, хто його й досі не виконав.

Нужда селянського населення. В супереч заявам офіційних чинників, що в Польщі підноситься добробут населення, в цілій східній частині Польщі ширяться признаки погіршення матеріяльного стану людности. Свідчить про те збільшення числа крадіжий і вломів, більше число самовбийств і занедужань, а останніми часами чимраз частіші страйки. При тім цікаве, що страйки вибухають уже не тільки в містах, але й по селах. Страйкують робітники на ланах, фірмани і дроворуби при лісових роботах. Страйки, як виявляється, вибухають стихійно, без якоінебудь підготовки і порозуміння з сусідніми селами, в наслідок чого працедавці легко знаходять страйколомів. При останньому страйку селян, затруднених вивозом дерева з лісів у Б а т я т и ч а х жовківського повіту, прийшло на тлі непорозуміння страйкуючих зі страйколомами та їх охоронюючою поліцією до трагічних подій: в наслідок інтервенції поліції упало трупом 4 а ранено 3 селян.

Важка доля селянина в таких умовах. Селяне вимагали від фіри дров не 12 зл. тільки 18; фірма згоджувалася дати 13 зл.

Кредитування села. Недостачу кредиту відчуло село в Польщі особливо болюче минулої осени. Осінь — пора плачення податків і ріжних довгів. Цеї осени пляни сільського населення, особливо дрібних господарів, на сплату податків і довгів зазнали удару від спадку цін за збіжжа і безроги і від загального браку готівки. Добитися пролонґати позички стало важко; нові позички навіть польським сіл. господарям Банк Рольний став уділювати в зменшен м розмірі; кредит більшим землевласникам, уділюваний здебільшого Банком Господарства Краєвого, обмежено теж. Білянси названих банків, Центральної Каси Рільн. Спілок і инших анальогічних установ виявляють менші цифри на векслевих активах і на отвертих рахунках якби було можна думати.

Польські господарські чинники надіються деякої поправи кредитових відносин від підняття операцій по реєстровому кредиті під застав рільних плодів. На цю ціль в кінці грудня одержав Торговий Банк (Варшава) кредит в Англії в сумі 2 міліонів фунтів шт. (= 88 міл. зол.)

Нові джерела підземних ґазів. Державні польські нафтові підприємства відкрили недавно на полях в Дашаві коло Стрия два нові дуже богаті джерела підземних нафтових ґазів. Кожне з них вигонить на поверхню більше 200 куб. метрів ґазу за одну хвилину. Про

опалову вартість цих ґазів свідчить те, що один куб. метр ховає в собі більше як 9.000 кальорій. Така велика кількість теплових одиниць свідчить, що ґаз є вповні сухий (без води) і дуже добре надається для використання, як бездимний опаловий матеріял, в підприємствах і в домашньому господарстві. За одну отже хвилину, при двохсот куб. метрів ґазу, нові джерела видають теплової енергії на около 2-х міліонів кальорій. З таким засобом енергії не можуть дати собі ради існуючі польські підприємства, не вистарчаючі для того щоби її розумно і доцільно використати. Доводиться замикати шиби, аби ґаз даремно не виходив в повітря. На разі вибудувати в Дашаві нову рафінерію Польща не може спромогтися, а тому повстала потреба бодай відвести ґаз до сусідніх найближчих рафінерій в Бориславі і Дрогобичі, для чого вже провадяться з Дашави до Дрогобича ґазотягові рури, довжина котрих виноситиме понад 40 кільометрів. Але й ці заходи є невистарчаючі для відповідного зужиття продукції ґазів в Дашаві, що з 90 куб. метрів підскочила нагло до 500 куб. метрів на одну хвилину в усіх тамошніх джерелах. Не зарадилоб і проведення ще одного ґазового руротягу до Борислава і Дрогобича, бо сам Борислав, котрий вже нині продукує і використовує більше як 500 куб. метрів ґазу на мінуту, є перетяжений. Рафінерії бориславська і дрогобицька в теперішніх умовах можуть експльоатувати не більше 100 куб. метрів дашавських ґазів. З тих причин польська опінія висуває думку про будову ґазотягових рур з Дашави до Львова на віддаль 90 кільометрів. Т. ч Львів був би заосмотрений натуральним опаловим ґазом.

Загальна сила і богатство всіх ґазових джерел на укр. Прикарпатті, які вже експльоатуються чужими руками і капіталами, досягає нині 1.200 куб. метр. за хвилину, або річно біля 650.000.000 куб. метр., що відповідає кальорійній вартости 1. міліона тон вугля. При інтенсивній експльоатації джерел можна булоб ту вартість подвоїти або потроїти. Тільки два нових джерела в Дашаві, але вони відразу збільшують видобуття ґазів з 804 куб. мет. до 1200 к. м., цеб то більше як на 30%. Польща енергійно береться або принаймні думає взятися до використания цих підземних богатств нашої землі для своєї промислової експанзії. Богата укр. земля і богато сил ховає вона ще в своїх нетрах.

Доля дашавського ґазу. Слідом за »Нафтою«, органом союзу польських нафтових промисловців, політична преса рознесла чутку про те, що ґазові джерела в Дашаві (Сх. Галичина, які знаходяться досі в повному посіданні польського почасти приватного а головно державного капіталу (Польмін), мають бути спродані закордонним капіталістам. З тою очевидно метою, щоб мати вільну руки, уряд свого часу перевів удержавлення цих дуже рентовних, прибуточних ґазокопалень, а то не зважаючи на протести польських соймових Клюбів і сторонництв. Тепер мабуть заходиться він довкола продажу цілого ґазового промислу в Дашаві закордонним капіталістам, бо власні засоби уряду для експльоатації нововідкритих богатих дашавських джерел не вистарчають. Представники закордонного капіталу заворушилися і роблять перед міродатними чинниками заходи, аби перебрати ті джерела на свою користь, обіцюючи за це голодній на гроші польській державі всяку допомогу на розбудову ґазотягів і помічних уряджень.

Ситуація в деревному промислі Польщі з кожним днем погіршується, бо не має ринків збуту для його продуктів. Франція й Голяндія платять низькі ціни і купують тільки вибраний матеріял. Німці також дуже розбірчиві що до якости, а головно довжини готового дерева, якої польські тартаки не виробляють, та платять довгоречинцевими векслями і тільки по прибутті товару на місце. Англія не входить в рахубу, бо розцінює довозове дерево по 3 доляри за 1 куб. метр а крім того СРСР. робить поважну конкуренцію для польського дерева, спроваджуючи до Англії у великих кількостях свої лісові продукти.

Поліпшення для польського деревного промислу означає підписана 19. І. 1929 мін Залєскім і нім. послом в Польші умова, яка регулює провізорично польсько-німецький деревний торговельний оборот. Умову складено на рік з можливістю продовження її ще на один рік. Вона зобовязує до 31. XII. 1929 і встановлює вивозовий контінґент для Польщі у висоті 1.250.000 куб. метр. округлого дерева за рік.

Рівночасно польський уряд згодився на довіз певного контінґенту німецьких виробів.

Зріст дорожнечі. З днем 2. січня увійшли в життя нові вищі ціни нафтових продуктів. Подорожіли: бензина на 10%, нафта на 4%, ґазовий олій на 5% машинові олії 5-7%. Одночасно пра-

цюють дві комісії над питанням ціни цукру; що ці комісії принесуть, ще невідомо. Але факт той, що знижка цін цукру на світових ринках утруднила вивіз цукру з Польщі, дає причину думати, що цукор у нас подорожіє, щоби більші зиски в краю покривали втрати на експорті. (Експорт потрібнй для рятування польського торговельного білянсу). Це приклад т. з. думнінґу.

Від Нового Року обовязує нова (вища) тарифа поштових і телефонічних оплат; в підготовці є нова значно підвищена тарифа для товарового транспорту на зелізницях. Також говориться про можливу нову підвишку цін вугля.

Всі ті зміни в цінах мусять відбитися на звишці цін инших товарів масової потреби; заплатить все споживач.

Недостача хліба в Рад. Союзі. Прохарчування міст в Рад. Союзі, організоване державою, не дописало цієї зіми знова, так що у Москві панує напружена ситуація. Перед крамницями стоять довгі хвости публіки. В останнім часі харчеву крізу злагіднено в столиці, але зате вона тим нагальніше виступила по инших містах. У Київі білий хліб видається тільки по лікарській посвідці.

Під датою 24. січня ц. р. доносять часописи, що у Ленінграді заведено хлібові картки. Житний хліб будуть продавати по 26 копійок за 1 кґ. (біля 1·20 зл.), пшеничний по 45. коп.

Цікаве, що на Україні голод більший, як в Росії. Голод в степовій части України зростає на стільки, що це спонукало уже й харківський уряд Рад. України виступити з домаганням до московського уряду про признання з бюджету Р. Союза більшої квоти на допомогу голодуючим. З преліміновиходначе Україною 63 міл. карб. у Москві счеркнули майже половину, оставляючи всього 37. міл. Навіть дуже тихі і скромні по відношенні до центра харківські чинники (уряд Рад. України через уста Петровського) вважали за конечне висловити з з цього приводу невдоволення (промова П-го на 4 сесії Викон. Комітету Рад. Союза).

Дискусія про етатизм.

Етатизм (l' état значить держава) або инакше стремління держави брати в свої руки продукцію і торгівлю став останнім часом предметом горячих дискусій в Польщі. Польська держава перебрала уже від своїх попередниць, держав російської, австрійської та німецької, немалі державні підприємства, копальні і торговельні монополі (сіль, тютюн, копальні вугля, нафти, воску і земного ґазу, потасові соли, фабрикація азотових угноєнь і т. д.); далі незалежна Польща поширила державний вплив на ріжні види обезпечення і розбудувала державну банковість. На цій основі, особливо від маєвого перевороту, почала виростати навіть теорія про ступневе захоплення чимраз ширшого круга господарських справ державною ініціятивою. Угрунтування цієї теорії находимо в книжці п. н. »Na froncie gospodarczym« що її видала ґрупа варшавських економістів-урядовців в 1928 р. Книжка ця виходить із заснування, що приватна ініціятива в Польщі замало рухлива і не розбудовує як слід господарського життя; цю прогалину мусить заповнювати державна ініціятива.

Виступ »етатистів« з цього рода платформою дуже занепокоїв круги промисловців і торговців. Близькі їм органи преси і теоретичний журнал союзу промислового і торгового капіталу (»Лєвятана«) »Przegląd gospodarczy« присвячують передові статті поборюванню поглядів »етатистів«, яких вони уже прозвали саркастично »першою економічною бригадою«. До них вчасти приєднався у своїй брошурі присвяченій торг. білянсові й проф. Кжижановскі що недавно зложив референтуру бюджету у соймі. Аргументація противників етатизму а прихильників т. зв. »вільної капіталістичної ініціятиви« зводиться до звичайних тез про вищість приватної ініціятиви нпд бюрократичною ініціятивою публичних органів; від держави вони вимагають загальної правної, податкової і митної підпори приватного підпринимання.

Дискусія між обома таборами не є в суті річи нічим новим ані не внесла вона нічого оригінального; але при цій нагоді вийшло на яву дещо з того, про що ширший загал досі не був як слід поінформований і що кидає властиве

світло на причини цілої дискусії. Отже виявилося, що безпосереднім товчком до попсування відносин було те, що при загальнім фінансовім напруженні світ приватних підприємців жадає від уряду кредитів і гроший (як це було за часів Грабського, який наводнив польську промисловість дешевими марками), а уряд тих гроший не дає; що більше, уряд настоює на сплату старих довгів. На цім ґрунті й виросло, як здається, те подразнення, що вступило на місце недавніх сердечних відносин між представниками капіталу й урядом. Представники підприємців жадають від уряду, щоб він спинив кредитування старих і розбудову нових державних підприємств і обернув вільні засоби на дальше кредитування приватної ініціятиви. При цьому головно арґументують тим, що, мовляв, держава роспоряжає грішми з податкових джерел і з соціяльних обезпечень, отже грішми, складеними суспільством; вони ж рахують себе виразниками господарських інтересів суспільства.

В ході дискусії тон її став доволі гострим. Так прим. Ст. Стажиньскі (у »Przemysł i Handel« і кількох щоденниках) іронізує з т. зв. »господарських сфер« які, замісць дати доказ власної ініціятивности, передусім вимагають гроший від уряду, отже самі пхають його на шлях етатизму.

Близька до уряду »Ерока« писала недавно:

»Żadna sofistyka nie zdoła usprawiedliwić ludzi, którzy z jednej strony żądają od Skarbu państwowego jaknajwiększych świadczeń, z drugiej zaś strony chcieliby pozbawić Rząd wszelkiego głosu w tych wypadkach, gdy występuje on w roli wierzyciela, zmuszonego do uregulowania swych wierzytelności.

Te czynniki gosp., z których inicjatywy skarb państwa poniósł dotkliwe straty na operacjach Kooprolnej (синдикат польських поміщицьких союзів), monopolu tureckiego i innych, pod których presją »ratował« przedsiębiorstwa prywatne, którym udzielił też niezabezpieczonych kredytów na zakładanie nowych placówek, przyjmując nieraz 100 proc. ryzyko na sieble, nie krytykowały bynajmniej Rządu, gdy pieniądze rozdawał à fond perdu i nic pomstowały bynajmniej na etatyzm aczkolwiek śmiemy twierdzić, że były to najgorsze formy etatyzmu«.

З тих щирих виливів пів офіціяльної ґазети дізнаємося ми, не втаємничені у »аркана« польської державної машини, як уряд широкою рукою роздаровував податкові гроші »a fond perdu« (на пропавше) приватним підприємствам, не маючи засобів на певне кредитування .. непольської кооперації. Ці гроші не пропалив а населенню булаб користь... Але »to co innego«...

Роздратування »господарських сфер« мусіло дійти уже до крайности, коли офіціоз Лєвятана дозволяє собі навіть цього рода виступи:

»Będziemy w szczególności zawsze stanowczo zwalczać światopogląd, oparty na naiwnej wierze w nieomylność koncepcyj już nietylko samego Rządu, ale także jego organów wykonawczych, które w sposób rzekomo najmądrzejszy i najdoskonalszy potrafią dla dobra ogólnego zorganizować siły gospodarcze w społeczeństwie i niemi pokierować. Nie umiemy doprawdy zdać sobie sprawy, na czem właściwie ta wiara się opiera. Póki bowiem nie są nawet bliżej znane wyniki bezpośredniej działalności gosp. Państwa np. w zarządzie n leżących do niego przedsiębiorstw (злобний натяк на нескладання многими державними підприємствами, прим. Польміном, рахункових звітів — Ред. К. Р.), chęć obejmowania przez nie bądź regulowania coraz to nowych dziedzin życia gospodarczego przybiera charakter zachłanny (підкреслення Ред. К. Р). A oparty na takich chęciach program konkretnego dalszego działania musi wręcz budzić niepokój«. (P. G. ч. 1. за 1929 р.).

Треба думати, обопільне загострення тону мусіло занепокоїти урядові кола, бо ось, як читаємо в ґазетах, дня 10. січня у палаті кн. Януша Радзівілла, відомого лідера блъоку співпраці з урядом (ББ), відбулася дискусія на тему етатизму, в якій було до 200 осіб самої сметанки зі світа урядництва і підприємців. Промовляли: Радзівілл, відтак Ген. Гурецкі, презес Банку Кр. Господарства, Глівіц, віцемаршал сенату, Клярнер, презес Торг.-пром. палати у Варшаві, Крагельскі, один з авторів книжки »Na froncie gospodarczym«. В дискусії переважав »ton pojednawczy, który znalazł w końcu wyraz w przemówieniu dyr. Wierzbickiego« (президент Лєвятана).

Можна було й сподіватися, що до якоїсь кризи не доведе ні одна ні друга сторона, бо над всім царює свідомість кровного звязку між інтересами одної і другої сторони, що нераз уже підкреслював в своїх офіційних виступах дир. Вєжбіцкі.

Кооперативна освіта.

Підсумки двохмісячної кооперативно-освітної праці на північно-західних землях.

Ідучи слідами минулих літ а головне минулого року, Ревізійний Союз Українських Кооператив, через свій інспекторат в Луцьку разом з кооперативними і культурно-освітніми установами рішив належно використати осінній і зимовий сезон для кооперативної пропаганди і для вишколення кооперативних робітників.

Вже при кінці літа було встановлено відповідний плян цієї праці, і праця ця, не зважаючи на малу кількість персоналу інспекторату, була на протязі перших двох місяців курсової кампанії вповні виконана. Виконанню повного наміченого пляну допомогли у великій мірі окремі громадські і кооперативні діячі на місцях, а також неутомимий, в культурно-освітній праці, діяч п. сен. Галущинський, якого так радо всі бачать на наших північно-західних землях.

Відбуті кооперативні курси можна поділити на два розряди:

I. агітаційні курси, які призначені головним чином для пропаганди, це 14 денні курси, яких відбулося 6; і

II. курси для кооперативних працівників, цебто місячні курси на яких вже вишколюються робітники для існуючих кооп. I. ступня; таких відбулося 2.

Звичайно, як показала практика минулого і цього року, і на короткотермінових (від 7—14-дених) курсах, можна підготовити курсантів до праці в кооперативах I. ст., але для того треба би мати вже курсантів з належною попередньою шкільною освітою, як це було на минулорічних курсах в Холмі. Але не все так буває; в більшости випадків це дійсно тільки курси агітаційного характеру, які відбувалися в районах з мало розвинутою сіткою кооператив; і курсанти, які покінчили ці курси і візмуться до кооперативної праці, будуть в свойому районі дійсними піонірами кооперативної праці.

Зробімо отже підсумок цієї двохмісячної праці.

I. Агітаційні курси відбулися:

		слухачів		
		мужчин	жінок	разом
1) Володимир	1—15. XI.	24	1	25
2) Сарни	2—16. XI.	18	9	27
3) Киселин	16—25. XI.	15	—	15
4) Вишневець	25. XI.—9. XII.	25	5	30
5) Степань	16—30. XII.	58	8	66
6) Кобринь	20. XII.—2. I.	15	1	16
Разом		155	24	179

II. Курси місячні для працівників.

		слухачів		
		мужчин	жінок	разом
7) Ковель	15. XI.—14. XII.	28	7	35
8) Берестъ	20. XI.—20. XII.	28	6	34
Разом		56	13	69
Разом I. і II. ст.		211	37	248

248 осіб, освідомлених кооперативно придбала українська кооперація на північно-західних землях за 2 місяці праці на курсах. Отже сміло можемо сказати, що йдемо наперед більшими кроками, ніж ми собі уявляли, виховуємо нове, молоде покоління для розбудови кооперативного життя.

Помітно, що на всі курси горнеться звичайно тільки молодь, від 16 до 30 літ, старші меньше цікавляться кооперативними курсами а навіть самою кооперацією, дивляться на неї з певним недовірям, з певними побоюваннями ріжних ревізій і арештувань. І дійсно в цьому, на жаль, богато правди, як це побачимо дальше.

Будучи на всіх курсах лєктором (крім Берестя і Вишнівця), я мав змогу блище придивитися до курсантів, до їхньої праці на курсах а також до ріжних виступів адміністрацій.

В коротких рисах постараюся передати тут свої спостереження.

1) **Володимир Вол.** Кооперативні курси відбулися тут від 1—15. XII. перший раз. Староство видало дозвіл з умовою, що йому буде представлено список і адреси лєкторів та курсантів. Адреси вимагалися домашні (місце осідку) і помешкань у Володимирі. Отже вимогу треба було виконати а також ці всі адреси з розкладом лєкцій мусіла Рада Просвіти передати поліції. В наслідок цих строгих вимог кілька курсантів, не маючи ніяких документів, мусіли залишити курси і з сумом вертати домів.

На курсах викладали інструктори РСУК. інж. Ол. Зибенко, інж. Омел. Кіцера, Д, Олександрович, А. Любачевський і аґроном »Сільського Господаря« інж. Созанський.

2) **Сарни пов. Полісся.** Курси тривали від 2—16. XI. Курси в цьому повіті перші, хоча минулого року вже була два рази спроба там такі курси зорганізувати, але не увінчалася успіхом. Курсантів зїхалося 27, але, на жаль, зі сіл було тільки 9. Та не зважаючи на це, курси треба було провести, щоб мати хотяй кілька працівників по селах сарненського повіту, де під той час існує тільки одна кооператива в с. Рудна.

І тут курси не відбулися без опіки мундурової поліції, яка весь час була присутня на вечірніх викладах. Крім того на одній лєкції з теорії кооперації зявився комендант постерунку, жадаючи дозволу на курси, хоча такий дозвіл по писемній вимозі староства був зголошений на постерунку поліції.

На закінченні курсів поліція була токож присутня і зажадала від читальні »Просвіти« спису учасників курсу.

Крім цього було чотирох курсантів затримано поліцією в місті і по вилігітимуванні на постерунку випущені на волю.

На курсах викладали інструктори РСУК. інж. Ом. Кіцера, Мик. Стефанський, інж. Олександер Зибенко, і агроном »Сільського Господаря« інж. Созанський.

3) **Киселин пов. Горохів.** Маленьке волинське містечко, яке лежить серед кооперативної пустині, котру треба було оживити. Рішено тут улаштувати курси, які відбулися від 16 до 25 XI. при 15 слухачах. Мала свідомість населення, погана погода і запізнення осінніх робіт в цьому районі спричинилися до так малої кількости учасників. Але на початку і цим приходиться задовольнитись.

На курсах цих викладали інструктори РСУК. А. Любачевський і інж. Кіцера Омелян.

4) **Вишневець пов. Кремянець.** Курси уладжені ПСК. в Кремянці.

На курсах викладали: інстр. РСУК. Мик. Стефанський, інстр. ПСК. А. Герасименко і начальник Маслосоюзу в Луцьку Т. Котик. Курси відбулися в часі від 25. XII. до 9 XII.

5) **Степань пов. Костопіль.** Мале поліське містечко, віддалене від залізниці около 20 км., завдяки енергійній праці декількох молодих селян стало в кооперативній, культурно-освітній і громадській праці на першому місці свого повіту. Тут, отже, завдяки енергійним заходам з місця було улаштовано 14-денні курси, які відбулися з 16 —30 XII. м. р. при участи 66 курсантів. Зацікавлення курсами було велике, бо крім постійних слухачів досить обширна саля збирала вечерами головним чином на лекції по молочарству п. інж. Зибенка до 120 слухачів.

Звичайно, що й тут не обійшлося без участи поліції, яка весь час мала на салі свого умундурованого представника, який навіть дуже часто робив собі записки а навіть збірав деякі друки, які роздавалися слухачам для практичних занять. Також була поставлена вимога поліціянтом, щоб йому був переданий список учасників курсу з їхніми адресами.

На курсах викладали інструктори РСУК. інж. Ом. Кіцера, інж. Ол. Зибенко, і М. Стефанський.

6) **Кобринь на Поліссі.** Хоча в цьому пов. місті відбуваються вже другі курси, всеж таки належної кількости слухачів вони не стягнули. Причин для цього богато. Курси відбулися від 20 XII. 1928. до 2 I. б. р. при участи 16 слухачів.

Ці курси мабуть найсумніші зі всіх. Тут у двох курсантів під час лекції була переведена особиста ревізія, по якій були заарештовані, а двох заарештовано поза помешканням курсів. Всім чотиром закидано участь у похоронній демонстрації. По кількох днях всіх випущено на волю.

При таких умовах постійного очікування нових арештів, денервуванні слухачів і лекторів правильний хід праці був неможливий. Всеж таки хоч якась користь з цих курсів була. На курсах викладали інструктори РСУК. інж. Ом. Кіцера і Ів. Паринюк.

7) **Ковель.** Курси відбулися з 15 XI.—14. XII.. при участи 35 курсантів. Як попередні курси ми вважали агітаційного характеру, так ці й слідуючі, місячні курси були влаштовані для підготовки людей, які вже зараз працюють в кооперативах на місцях. На цих курсах в ролі лекторів вже виступали і місцеві сили.

Курсанти з надзвичайною уважністю відносилися до праці на курсах, бажаючи все більше і більше довідатися від своїх лекторів, засипуючи їх під час дискусій і перерв доцільними і практичними запитаннями.

З увагою і захопленням вони вислуховували лекції проф. Галущинського по культурно-освітній праці і в доказ пошани і подяки за його працю передали йому від всіх курсантів адресу — подяку на письмі.

На спільнім чаю по закінченні курсів ми, лектори пізнали з промов

слухачів, як тісні наші звязки, неначеб одна кооперативна сімя, як гарно тими нашими слухачами була передана нам подяка за нашу працю.

А якими гарними, щирими хоча простими словами передано подяку для РСУК.

»Ми нище підписані слухачі кооперативних курсів в Ковлі на Волині, шлемо щиру подяку за улаштування курсів і бажаємо РСУК. мати великі засоби для улаштування таких курсів, як наші, щоб ширші кола українського населення, а особливо селяне, могли добути собі освіту в кооперативнім напрямку! Ми всі будемо старатись освідомлювати своїх близьких людей і завше з вдячністю будемо памятати про РСУК., який нам дав можливість добути певне знання і захопив нас всіх ідеєю кооперації. Бажаємо РСУК. на далі інтенсивної праці і іще раз дякуємо!«

Ковель, 14 го грудня 1928 р.

Слідує 31 підписів.

Але й тут поліція порушила нормальну працю, арештовуючи двох курсантів, закидаючи одному участь в антидержавних організаціях, а другому »фальшування підписів на шкільних деклярациях« (?!); посліднього по переслуханні випущено на волю.

На курсах викладали: із місцевих працівників, Голова правл. Народньої кооп-ви. Пл. Доманицький, інж. Нат. Зибенкова, та при веденні вправ з рахівництва допомагали п. М. Блощакевич і інж. Ю. Пирогів — дальше голова матірного Т-ва »Просвіта« у Львові сен. Галущинський та інстр. РСУК. інж. Ол. Зибенко, і інж. Ом. Кіцера.

8) **Береcть на Поліссі.** Курси відбулися між 20 XI. і 20 XII. при участи 34 слухачів з 8 повітів.

Як майже на всіх попередніх курсах, так і тут поліція заопікувалася курсами; з розпочаттям викладів зявилася поліція, вимагаючи виказу курсантів та їх адреси, а також староство, даючи дозвіл на курси, зажадало викреслення з програми української мови.

На курсах викладали: Голова мат. т-ва »Просвіта« сен. Галущинський із місцевих сил пп. Ол. Базилевич, В. Соловій, М. Шепченко, М. Карпук, П. Артемюк, А. Гриневич, та інструктори РСУК. інж. Ол. Зибенко і Ів. Паринюк.

* * *

От в таких умовах і з такими наслідками закінчено перші два місяці наміченої праці, яка мусить в скорому часі дати гарні наслідки повстанням цілої низки здорових кооператив.

Тут, на цьому місці мушу ще раз підняти і піддати дискусії питання про заснування двох постійних кооперативних шкіл (середніх) одна у Львові, а друга в Луцьку. Питання це вже сьогодня на часі, ним ми повинні занятись, щоб його як найскорше перевести в життя. Вимагають цього майже на всіх курсах кращі слухачі, які бажають повної кооперативної освіти, не задовольняючися короткими курсами. Тому то всі освітники на кооперативній ниві повинні над цим зупинитись і висловити свою думку по цьому питанню.

інж. Ом. Кіцера.

Перед Заг. Зборами РСУК. На 16. лютого ц. р. скликано Загальні Збори найвищої установи західно-української кооперації — Ревізійного Союза Укр. Кооператив, вже згідно з приписами нового статута. Зацікавлення долею цієї установи у кооперативного загалу доволі живе, про що свідчить напр. кілька заміток, надісланих з приводу зборів до редакції Кооп. Республики.

Один з дописувачів висловлює ряд критичних поглядів про діяльність РСУК. Констатуючи, що від довшого часу чекає свого вирішення ряд важних організаційних проблєм (автор називає як такі: централізація чи децентралізація організаційних осередків, форма організації кредитівок, напрям праці окремих торговельних централь), автор висловлює погляд, що їх вирішення неможливе без енергічної ініціятиви з боку РСУК Дальшим таким питанням автор вважає: чи професійні кооператори можуть брати участь в партійно-політичному житті? На його думку, не повинні, бо через те моглаб потерпіти їхня безсторонність у трактуванні персоналу і членів кооперативних установ.

Цю саму мірку автор прикладає і до виборних членів ріжних органів, як Надзірних Рад, Ради РСУК і т. д. Автор боїться (і слушно), що коли до якого небудь органу увійдуть члени тільки одної політ. течії з поминенням чи при майоризації инших, то це може наблизити розвал кооперації.

Признаючи слушність значній частині поглядів шан. дописувача, ми позволимо собі висловити погляд, що як усі виборні органи, так і Рада РСУК потребують передовсім к о о п е р а т о р і в, людий діла, ідейних і далеких від некооперативних тенденцій; що ці особи, або дехто з них, можуть бути позатим діяльні на инших полях громадського життя, це очевидно не може бути перешкодою для їх входу в органи кооперації — але під умовою: що в своїй діяльности, як кооператори, вони забудуть категорії, якими думають в инших ділянках і будуть руководитися тільки діловими кооперативними міркуваннями. При такій умові не булоб можливим вношення в кооперативне життя чужородного елєменту. Очевидна річ, що для того, щоби людина могла відповісти таким умовам, потрібна вища доза громадської вихованости і етичности. — Але миж твердимо, що кооперація це й є вищий щабель громадського удосконалення людини!

Конференція в справі організації збуту яєць. Дня 15. грудня відбулася скликана Центросоюзом нарада представників Повітових Союзів в справі наладнання збуту яєць. З огляду на те, що нові приписи про експортові маґазини яєць предбачують уділення концесії на самостійний експорт яєць тільки тим фірмам, що посідатимуть відповідно уряджені маґазини (розпорядження входить в життя в р. 1929), є необхідною річчю, щоби українська кооперація змогла уже в блищому часі відповісти новим вимогам; це далоб змогу кооперативним установам вийти на ширші ринки, замісць, як це є досі, бути доставником товару для місцевих яєчних гуртівників, отже посередником посередників. Після довшої дебати виявилося одначе, що навіть, беручи на увагу можливість одержання кредиту з приватних джерел на будову маґазинів (як повідомив Центросоюз, така можливість є), лише декілька Повітових Союзів чується вже тепер на силах піднятися самостійної торгівлі яйцями. На перешкоді стоїть недостача власного оборотового капіталу і почасти брак фахового персоналу для сортування і опакування яєць. Конференція вирішила стреміти до того, щоби по кілька ПСК. лучилися разом для спільного організування маґазинів і щоби для того відбулися в найблищому часі районові наради представників ПСК.

Конференція в справі відмови »Банком Рольним« кредитів на закупно погноїв. Як дізнаємося, з ініціятиви Центросоюза відбулася в половині січня конференція головних кооперативних установ з метою заложення протесту проти названої відмови. На жаль про перебіг нарад та їх вислід не можемо нічого подати до відома наших читачів з огляду на те, що пред тавники кооп. преси на конференцію не були запрошені, ані про її перебіг по її закінченні не зістали повідомлені.

Розбудова кооперативної і фахово-господарської преси. З Новим Роком 1929 фахова господ. і кооперативна преса на західно-українських землях виступила в новій одежі. »Сільський Господар« перейшов на формат менший, великокнижковий »Господарсько-Кооп. Часопис« навідворіт, прибрав формат більший, ґазетний. Що до змісту, С. Г. став популярніший і друкується великими черенками, дуже зручними для масового читача. Спосіб редаґування живий і зраджує любов до справи; белетристичний відділ (цим разом йде Франкова »Історія моєї січкарні«) робить цю-ж саму пропаґанду, що й фахові

статті, тільки у мистецькій формі. Окремий додаток п. н. »Шовківництво« свідчить про зріст зацікавлення тією, так надійною культурою.

»Г. К. Ч.« з Новим Роком виявив бажання стати органом »скооперованої української родини«. Для того введено відділ белєтристики, жіночу сторінку, відділ всячини і новинок та чимало не сутокооперативних ілюстрацій. Треба надіятися, що перевага некооперативного і неекономічного матеріялу над фаховим в дальших числах уступить місце цим другим, щоби ГКЧ. став інструктором і вчителем у практичній кооперативній роботі. Також на поширювання серед широкої маси членів кооператив розуміння ріжних економічних явищ треба звернути спеціяльну увагу; треба теж ввести інформаційний відділ про розвиток конюнктурних відносин взагалі, а на наших землях з окрема — очевидно у формі як найбільше популярній.

Новоприодягненим фаховим журналам бажаємо з Новим Роком як найкращого розвитку.

Кредитова кооператива службовиків ПСК в Станиславові. З ініціятиви дирекції, яка вважала, що пропаґуючи кооперацію, мусить світити живим прикладом передовсім самий пропаґатор — засновано при ПСК. у Станиславові кредитову кооперативу службовиків. Одушевлені загальним здвигом з приводу десятиліття визвольних змагань, службовики поголовно зложили на руки директора інж. О. Дякова урочисте приречення здержатися від курення і пиття алькогольних напитків, а зате розвинути в своїй кредитовій кооперативі дрібно вкладковий рух.

Ми є певні, що високо-ідейна ініціятива Станиславівчан найде широкий відгомін серед всіх співробітників кооперативних установ в краю — тих членів нового, народжуючогося щойно, здорового суспільства майбутнього.

»Самопоміч« — кредитова кооператива службовиків П. С. К. в Стрию. Дирекція Повітового Союзу Кооператив в Стрию починає останніми часами скеровувати свою діяльність не лише в бік заснування споживчих кооператив по селах, а також звертає свою увагу і на кооперативи кредитового характеру.

Першу спробу такої діяльности можна означити датою 25. XII. 1928 року, коли з ініціятиви дирекції ПСК були скликані Загальні Збори службовиків Союза з метою заснування свого кредитового товариства, своєї кредитової кооперативи службовиків.

Ініціятива дирекції знайшла сприяючий ґрунт на Загальних Зборах, на яких і запала постанова про заснування вище поданої кооперативи під фірмою: »Самопоміч« — кредитова кооператива службовиків П. С. К. в Стрию«, — при чому було принято, що членами новозаснованої кооперативи мають право бути також і службовики инших українських приватних організацій, що осталися в Стрию.

В основу організації цієї нової кредитової установи покладено статут, виданий Ревізійним Союзом Українських Кооператив у Львові для кооператив кредитового характеру з уділом у квоті — 10 злотих і вписовим — 2 золот. Дирекція Повітового Союзу, йдучи на зустріч цьому заснуванню, передала кооперативі 1.300 зл., яко безпроцентову позичку і початковий капітал.

Всі розрахунки з клієнтами постановлено провадити в твердій валюті, долярах. Позички будуть мати підклад векслевий і розраховані на місячні ратальні сплати.

Сподіваємося, що ця, збудована на твердих підставах кредитова кооператива службовиків ПСК. в Стрию, — розвинеться широко й дасть приклад й заохоту иншим нашим кооперативним централям направити свою діяльність в бік заснування у себе подібних кредитових установ. — ПП.

Ювилей проф. Ф. А. Щербини.

На цей рік припадає 80 річниця народження і 55 ліття наукової праці визначного українського ученого проф. Ф. А. Щербини, відомого статистика, економіста, соціольота і кооперативного теоретика.

На честь ювилянта відбудеться 29. лютого 1929 року в Подєбрадах урочиста академія, яку влаштовує Україн-Господарська Академія і в якій візьме участь укр. громадянство і цілий учений український світ.

Наша Редакція одержала від шан. ювилянта стяттю з области теорії кооперації, яку помістить в березневому числі К. Р.

Сільсько - господарський кооперативний кредит в Чехословаччині, як приклад самовистарчальности.

Сільське господарство грає в ЧСР. велику ролю. З 14 міліонів гектарів усієї площі землі обробляється більш 6 міліонів гектарів; крім того, площа лугів та пасовиск перевищує 2.590 тис. гект., а площа лісів перевищує 4.600 тис. гект.. Більше $5^1/_2$ міліонів чоловік, зі всієї кількости населення в $14^1/_2$ міліонів, займаються сільським господарством. З загального річного обороту закордонного торгу (38 міліярдів кч. з р. 1927) біля одної третини падає на продукти сільського господарства.

Тому й питання кредитування сільського господарства і особливо кооперативних способів такого кредитування має велике значіння. В сучасний мент такі кооперативи обслуговують в Ч. С. Р. в більшій чи меньшій степені кредитом сільське господарство: а) позичкові каси системи Шульце-Деліча, б) повітові каси сільсько-господарського кредиту, в) кампелічки (чи райфайзенки), г) Центральні Союзи сільсько-господарських кооператив.

а) Кредитові кооперативи системи Шульце-Деліча існують в Ч. С. Р. в кількости біля 1.700. Вони призначені, головно, для постачання кредитом ремісників і торговців. Але вони приймають до свого складу і сільських господарів, при чім можна гадати, що зі всієї суми позик, що була на їх білянсі на 1. І. 1927. в 6.300 міліонів кч. біля 25% припадає на позички сільському господарству.

б) Повітові каси сільсько-господарського кредиту, організації напів публичного (самоврядного), напів кооперативного характеру, існували на 1. І. 1928. тільки в Чехії в кількости 170, і лишок позик у їх досягав 2.138 міліонів кч.

в) Найбільше значіння в системі сільсько-господарського кооперативного кредиту в ЧСР. мають »кампелічки« (райфайзенки). На 1. І. 1928. їх було 4.807 з 644.000 членів (пересічно 134 члени на 1 кампелічку). Їх загальний білянс на 1. І. 1927. перевищував 4.111^4_1 міліонів кч., з яких на вклади припадало більше як 95%. То були дрібні вкладки, бо кількість вкладників досягала 1,176.000 (пересічно 3.300 кч. на одного вкладника).

Сума позик складала біля 2.046 міліонів кч. Але фактично вона була значно більша тому, що біля 600 міліонів кч. кампелічки також дали в позику сільським господарям, але тільки за посередництвом Центральних Союзів, про які буде зараз мова. Позики, що давали кампелічки, були давані головно по персональному довірю; під гипотеку було видано тільки 289 міліонів кч. Більшість позик видана на термін біля 4 років. Вклади в кампелічках були головним чином термінові: на біжучий рахунок внесено тільки 29 міліонів кч. Своїм вкладникам кампелічки платили біля 3,7%; з позичальників одержували коло 4,6%. Таким чином, відсоток напруження в кампелічках складало 0,9%, тоді як в приватних банках 2,8%. Наслідки операцій кампелічок за 1926 рік дали чистої надвишки 7,6 міліонів кч. при загальному обороті за рік в 6,6 міліярдів кч.

г) Нарешті, дуже поважну ролю в системі кооперативного кредитування сільського господарства грають центральні союзи сільськогосподарських кооператив. По перше, вони є для кампелічок центральними касами, що приймають вільні гроші від одних кампелічок та передають їх у вигляді позик другим. На 1. І. 1927. сума таких вкладів досягала 1620 міліонів кч., а сума позик 588 міліонів кч. Від вкладок платять біля 4½% і менше, від позик одержують лише на ½% і навіть на ¼% більше (відсоткова напруженість). По друге, центральні союзи є організації, що захищають загальні інтереси кампелічок: стежать за ліпшою постановкою в них справ і ревізують їх діяльність. Вдачне виконування центральними союзами зазначених функцій дає нам право сказати, що центральні союзи з багатьох сторін допомагають розвиткові й ліпшій постановці кооперативного сільсько господарського кредиту.

Роблячи підсумки, ми бачимо, що сільське господарство в ЧСР. широко кредитується кооперативним шляхом. Загальна сума позик, що видані кооперативними організаціями сільським господарям, майже досягає 6,4 міліярдів кч., при чому на це були використані засоби не уряду, не земств, не муніціпальних установ, а самого населення, широких його кол, власників дрібних ощадностей. Ці позики видаються за дуже низьким відсотком, що пересічно не перевищує 5½%. Діяльність кредитових кооператив зовсім знищила лихварів по селах, і сільські господарі Чехословаччини можуть спокійно працювати, не знаходячися зовсім під загрозою необхідности більшу частину своїх прибутків віддавати приватним капіталістам у вигляді відсотка за позики.

Проф. С. Бородаєвський.

З преси.

Економіка в політичній пресі. Відгуком на поновлену спробу заснування у Львові »Господарської Ради«, якаб взяла на себе обовязок узгіднювання роботи економічних установ, можна вважати статтю д р. В. Галана, урядовця банку у Філяделфії, надруковану в перших січневих чч. »Діла« п. з. »Американський кредит і Господарська Рада в краю«. Автор, подавши обширні відомости про економічний стан і зокрема кредитові відносини в американських Спол. Державах, зупиняє свою увагу над питанням, в якій формі моглаб укр. іміґрація в Америці допомогти фінансово-економічній організації краю. Автор цілком правильно думає, що передумовою такої допомоги мусить бути передовсім успішна і здорова господарська акція в краю. Українські економічні установи в Америці (Укр. Нар. Союз, Укр. Робітничий Союз і др.) не моглиб безпосередньо льокувати своїх капіталів в краю; але вони моглиб їх сконцентрувати в однім банку і через цей банк фінансувати здорові починання в краю.

П. з. »Чого вимагає нинішнє господарське положення?« висловлює інж М. Творидло (»Діло« з 17 січня 1929) погляд про необхідність серіозної акції в напрямку упромисловлення нашого села, яке, як кожне село, терпить на сезонову безробітність пригадуємо, що цій справі присвячено уже чимало уваги в нашому журналі в статті проф. О. Мицюка п з. »Місто і село«), яка на його думку забірає 140 150 робочих днів в році кожній робучій силі на нашому селі. На думку автора треба, щоб пляновою організацією селянських заробітків занялася котрась із центральних економічних установ. Вона малаб переводити обслідування економічних можливостий краю, виявляти засоби сировини, придатної для до-

машнього сільського виробництва і керувати фаховою підготовкою ремісників-кустарів. Цею установою, на думку автора, мавби бути Ревіз. Союз Укр. Кооператив, який повинен станути на становищі, що переводження ревізій не є його головним завданням. Мимоходом автор висловлює погляд, що »це чи не танше і доцільніше можуть сповняти повітові ревізори під кермою і наглядом Ревіз. Союза«.

П. з. »Господарський плян« порушує В. Островський (»Діло« з 22. січня 1929), на підставі обсервації волинського життя, питання про необхідність переходу від організації самих споживчих кооператив по селах до організації ріжних видів сільсько-господарської і кредитової кооперації. Як бачимо, вже навіть на Волині, яка ставить тільки перші кроки в напрямку розвитку кооперації, відчувається потреба переходу на ділянку сільсько-господарського спільництва. На нашу думку і без особливих дебат вже тепер можна на Волині форсувати дві форми цього спільництва: кредитові кооперативи (райфайзенки) і кооперативне молочарство — бо всі дані і уладження для того потрібні вже маються.

Всячина.

Польська кооперація приступає до розбудови кооперативного шкільництва. Комунікат »Spółdzielczego biura prasowego »Społem« повідомляє ширший загал про те, що в польських кооперативних кругах назріла думка про необхідність розбудови власного кооперативного шкільництва. Щорічне запотребування всієї польської кооперації в нових фахових силах комунікат оцінює на 500 осіб. Вишкіл, який дають торговельні школи (головно типу трохрічних шкіл, до яких приймають молодь з закінченими »виділовими« школами або кількома клясами середніх шкіл), навіть там, де введено викладання кооперації, але в дуже обмежених розмірах, не дає достаточної підготовки для праці в кооперативних установах. Кооперації »потрібно шкіл спеціяльного характеру і з програмою відповідно приміненою до життя і будівництва кооперації«. Крім програми навчання преважною річю є теж виховання в дусі кооперативних засад, чого не дає ні одна торговельна школа.

Шведська система кооперативної калькуляції. Шведська споживча кооперація (Kooperativa Förbundet) уводить весь світ у подив своїми успіхами. Останні її рекорди це побідоносна боротьба з кількома капіталістичними трестами (обува, кальоші, пекарні, млини). Між иншим звертає на себе увагу обставина, що шведська кооперація, скріпившися, відійшла від рочдельської засади продавання по ринкових цінах, вважаючи, що сильна кооперація не може підпорядковуватися цінам, які встановляють приватники; вона мусить збивати ціни вниз. Шведська калькуляція цін є тому дуже низька а товарові звороти не перевищують 3% від закупів. Зате ріжниці цін кооперації і приватників є часом дуже поважні. Напр. хліб у склепах K. F., коли брати на увагу вагу, якість і ціну, дешевший на 30%, як у приватних купців. Відси кольосальна популярність кооперації.

Американські капітали для Німеччини В р. 1928 американські фінансові круги достарчили німецьким публичним і приватним банкам та фірмам около 1,2 міліярда марок кредиту (біля $2^1/_2$ міліярда зол. польских); це становить біля 70% усіх заграничних позичок Німеччині в цім році.

Відсоткова стопа в Німеччині в грудні м. н. була: $6^1/_4$% — 7% при векслях; денний ґріш коштував $7^1/_2$ до $8^1/_1$, місячний $8^1/_2$ до $9^1/_2$. Дивіденди більших фірм були в 1928 р. досить значні; нпр. фірма Сіменс & Гальске заплатила акціонерам 14%.

Кредит в Німеччині дешевіє. Німецький державний банк знизив 11 січня дисконтову стопу з 7% на $6^1/_2$%. Це означає, що при прийманні векслів банк буде потручувати з векслевої суми $6^1/_2$%, отже кредит, ним уділюваний, буде дешевший, як був досі. За державним банком муситимуть піти і приватні банки, як то звичайно буває. Державні банки, зміняючи дисконтову стопу, ре-

гулюють приплив і відплив до краю чужих грошей і закордонних векслів (девіз). При зниженні стопи чужий капітал має менше охоти напливати до краю, де менший відсоток, а власна валюта і векслі слабше відпливають за кордон (бо за ними там менше питають). Очевидно Німеччина не відчуває браку капіталів, коли знижує дисконтову стопу.

Нафтові заробітки. Великий нафтовий концерн »Małopolska«, виплатив титулом винагород за р. 1928 директорам і прокуристам (разом 13 осіб) разом 100 000 долярів. Приводячи цей факт, додає від себе »Biuletyn Centralnej Organizacji Zw. Zaw. Pracowników Umysłowych«, що той самий концерн, редукуючи урядників, виплатив 150 особам одноразово всього 75.000 зол., отже нересічно 500 зол. на особу.

Доходи населення в Польщі. На підставі даних »Кас хорих« подала польська преса приблизне обчислення доходів населення в Польщі в 1927 р. Зарібки населення, обезпеченого в тих касах виносили:

Місячний дохід	Відсоток всього насел.
нижче 150 зл.	поверх 82%
150—300 »	11,5%
300—1000 »	6,0%
вище 1000 »	5,5%

Отже величезна більшість населення заробляла нижче 150 зл., отже менше, чим 5 зол. денно. Це є зарібки дійсно мінімальні. Реальні заробітки найманої праці в Польщі коли взяти на увагу ціну харчів, є більше чим вдвоє менші, як у Америці і значно менші, як в Німеччині, Італії, Австрії, Чехословаччині і т. д.

Форд переносить продукцію авт до Европи. В Лондоні повстає нове акційне товариство: »Ford Motor Company Ltd«, в котрому знаний американський автомобілевий потентат Форд, досі незалежний ні від кого, вперше з власної ініціятиви бере визначну участь. Це кольосальних розмірів підприємство, як передбачують, зразу в пять разів збільшить англійську автомобілеву продукцію і тому сенсаційна вістка про це наробила в світі богато шуму. Про розміри нового підприємства свідчать такі дані: акційний капітал його виносить 7.000.000 фунтів штерлінгів. 40% випущених акцій знайдеться в публичнім продажу. Спілка намірюється охопити цілу Европу з винятком Рад. Союзу, Африку, крім анґл. кольоній, та Малу Азію.

Підготовчі праці є вже в повному ході. На Regent Street в Льондоні повним ходом йде будова виставових льокалів і бюр Форда, а в недалекому сусідстві біля Льондону в Dagenham швидко будуються ґігантські фабрики. Коли цей великий фабричний комплекс буде закінчений і розпічне свою діяльність, він буде в стані випускати річно 200.000 возів, ц. є у двічи більше, як ціла дотеперішня річна продукція Анґлії. Правдоподібно в дагенгемських фабриках вироблятимуться також вславлені 3-х моторові аеропляни Форда.

Справлення помилок.

В »Кооперат. Р-ці« за м. грудень 1928 р. на стор. 511. в статті О. Мицюка: „Натуральна нестатутарна кооперація у словян хліборобів“ трапилася помилка, яку просимо виправити, а саме: в р. 13 і 16 надруковано: „люба“; треба читати: „моба“.

В „Господар. Хроніці“ на стор. 33 в ч. 1. „Кооп. Р-ки“ за 1929 р. рядок 9 з низу зам.: (за 100 фунтів) треба читати: (за 1. ф. штерл.).

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та **для слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, виясняє основні поняття з теорії кооперації, дає вказівки про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар", мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

„НОВА ХАТА" ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

для плекання домаш. культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:

На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: „УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО"
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. СЛОВАЦЬКОГО 14. II. ПОВ.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Всі кооперативи замовляють:

фартухи до народних строїв, всякого роду полотна, вишивки, капи на ліжка, різьблені прилади до писання і т. п.

в одинокій трудово-продукційній кооперативі

„СОЮЗ ПРОМИСЛОВЦІВ ГУЦУЛЬЩИНИ„

в Косові, б. Коломиї

При гуртових закупах — опуст. — Вступайте в члени!

УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ВИДАВНИЧИЙ ФОНД

Адреса: Ukrajinskyj Hromadskyj Vydavnyčyj Fond

PRAHA VRŠOVICE, ul. Brožikova, 390, ČESKOSLOVENSKO

1. С. РИНДИК — **Міцність матеріялів,** курс високих технічних шкіл: технологічних інститутів, механічних та інженірних відділів політехнікумів. **Зміст:** Розтяг, стиск, скіс, кручення, гнуття, динамічний обтяж. 364 ст., 8⁰. З додатком термінологічного словника та 214 рисунками. Ц. 3.00 дол
2. С. РУСОВА — **Теорія і практика дошкільного виховання.** 128 ст., 8⁰. Ц. 0.60 дол.
3. Проф Др. В. ЯНОВСЬКИЙ — **Сучасне лікування венеричних хороб,** з чеської мови перекл. Др. А. Гончаренко. 118 ст. Ц. 0.50 дол.
4. Др. Ф БУРІЯН — **Пластична хірургія,** з 24 ілюстр., з чеської мови перекл. Др. А. Гончаренко. 32 ст. Ц. 0.30 дол.
5. Проф. О. ШУЛЬГИН — **Нариси з нової історії Європи.** 220 ст. Ц. 1.00 дол.
6. Др. А. ГОНЧАРЕНКО — **Загальна гігієна.** 204 ст. Ц. 1.00 дол.
7. Проф. Ф. ЯКИМЕНКО — **Практичний курс науки гармонії** в 2 част. підручник для шкіл ріжних типів. **З задачником.** 132 ст. Ц. 1.00 дол.
8. І. ІВАСЮК — **Кубань,** економічно-статистичний нарис. 120 ст. Ц. 0.75 дол.
9. М. ПАВЛІЧУК — **Коротка анатомія** для студентів медицини. З передмовою акад. А. Старкова. 116 ст. Ц. 0.75 дол.
10. Проф Д. АНТОНОВИЧ — **Триста років українського театру** (нарис історії українського театру). 276 ст. Ц. 1.35 дол.
11. Др ЯКИМ ЯРЕМА — **Провідні ідеї філософії Т. Г. Масарика.** Ц. 0.30 дол.
12. Проф. Є. ІВАНЕНКО — **Курс аналітичної ґеометрії.** 424 ст. Ц. 3.50 дол.
13. Проф. Ф. ЩЕРБИНА — **Статистика — Історія статистики і статистичних установ.** 288 ст. Ц. 1.50 дол.
14. К. МИХАЙЛЮК — **Молочарство.** Підручник для виших сільсько-господарських шкіл. Ч. І. Молокознавство. 164 ст. З 63 мал. Ц. 0 90 дол.
15. Проф. М. ЧАЙКОВСЬКИЙ — **Альґебра,** курс середньої школи і для самонавчання. Кн. І. Ст. XII + 452 Ц 3.70 дол.
16. **Модерне українське мистецтво:** Вип. І. Проф. **Д.** АНТОНОВИЧ — **Група Пражської Студії.** Франц. і укр. текст з 32 репродукціями. Ц. 0·90 дол.
17. Проф. С. БОРОДАЄВСЬКИЙ — **Історія кооперації.** Ст. 448. Ц. 2.50 дол.
18. М. РАШЕВСЬКИЙ — **Рафінація цукру,** під редакцією і з додатками інж. Л. Фролова та з 30 мал. 224 ст. Ц. 1.50 дол.
19. ЮРІЙ ДАРАГАН — **Сагайдак.** Вірші. Ст. 64 Ц. 0.45 дол.
20. Акад. А. СТАРКОВ — **Загальна біологія,** з малюнками. Ст. 184. Ц. 1.00 дол.
21. М. ГАЛАГАН — **Атомістично-молекулярна теорія.** (Нарис еволюції наукових поглядів на тонку будову матерії). З малюнками. Стор. 188. Ц. 1.35 дол.
22. Проф. М. ЧАЙКОВСЬКИЙ — **Альґебра,** курс середньої школи і для самоосвіти. Кн. ІІ. Стор. VIII+300. Ц. 2.50 дол.
23. Проф. Д. ЩЕРБАКІВСЬКИЙ — **Українське мистецтво, т. ІІ.** Старі церкви, надгробки і придорожні камені на Українськім Поділлю, Буковині та на Покутті. (Ілюстровано таксамо багато, як І том). Текст і підписи укр. та франц. мовою. Стор. 40+64 стор. ілюстрацій. Ц. 2.00 дол.
24. Гр. ЧУПРИНКА — **Твори,** перше посмертне видання під редакцією П. Богацького коштом фундації ім. Гр. Чупринки) Стор. XXIV+544. Ц. 2.10 дол.
25. **Українське мистецтво:** В. СІЧИНСЬКИЙ — **Архітектура старокнязівської доби** (X—XIII ст.). Стор. 50+24 стор. ілюстрацій. Ц. 1.50 дол.
26. Др. В. ГАРМАШОВ — **Шкільна гігієна,** з малюнками. Ст. 144. Ц. 0.80 дол.
27. Інж. Л. ФРОЛОВ — **Цукроварство,** з малюнками. Ст. 440. Ц 3.00 дол.
28. Акад. Проф. Др. Ст. СМАЛЬ СТОЦЬКИЙ — **Розвиток поглядів про семю словянських мов і їх взаїмне споріднення.** Ц. 0.65 дол.
29. Проф. Л. БІЛЕЦЬКИЙ — **Основи української літературно-наукової критики.** Ст. 312. Ц. 1.90 дол.
30. Проф. Хв. ВОВК — **Студії з української етноґрафії та антропології.** З мапами та багатьма малюнками в тексті та на окремих (19 звич. і 4 кольорових) таблицях. Стор. 356. Ц. 3.00 дол.
31. Проф. М ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ — **Політична економія.** Популярний курс. Стор. 184. Ц. 1.00 дол.
32. Інж. Р. КАХНИКЕВИЧ—**Задачник до „Міцности матеріялів".** Ст. 160. Ц. 1·80 дол.
33. Проф. Л. ГРАБИНА — **Геодезія.** Часть перша, кн. 1. 191 рис. 44 таблиці та 3 мапі. Ц. 3.75 дол.
34. Проф. Л. ГРАБИНА — Короткий історичний нарис розвитку ґеодезичних вимірів. Ст. 75. Рис. 28. Ц. 0·75 дол.

3 ам. центи = 1 к. ч.

Книгкупцям та при всякому більшому замовленні безпосередньо у Видавництві дається 40% знижка.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ БЕРЕЗЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

В. Татоміянц. Створення сільської цівілізації і кооп. організації 89
К. Коберський. Щоб слово не прогуло марно 94

Народнє господарство

Е. Давід. Кооператизація сіл господарства 97
В. Доманицький. Пекучі питання 102
О. Охрим. Участь укр. кооперації в постачанні вбрання і взуття для села 107

Проблєми кооп. організації і практики

Р. Раковський. Шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації 111
К. К. До методики соймування зах. укр. кооперації 114

Стор.

О. Дяків Невикористаний спосіб пропаґанди 116

Господарська хроніка 117

З життя укр. кооперації

Українська кооперація перед форумом польського сойму . 122
Ювилей проф. Ф. А. Щербини . 123
Кооперативні публікації . . . 124

З кооперативного світа

С Бородаевський. Ювілей проф. В. О Тотоміянца . . . 125
Польська кооп. школа в Присуші 126

З преси 127

Всячина 128

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК.

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 БЕРЕЗНЯ 1929 | Ч. 3 | РІК ВИДАННЯ II.

Створення сільської цивілізації і кооперативна організація.

Проф. Др. В. Тотоміянц*) (Берлін).

Новітня цивілізація, як відомо, є капіталістична, міська і технічна. І якщо ці риси є справді характерні для доброї цивілізації, то її вершка досягли Сполучені Держави північної Америки. Північна Америка посідає найбільші трести, найлюдніші міста із хмародерами та найвище розвинену техніку, що імпонує такому числу наївних европейців.

Многі мислителі сучасности є невдовольні сучасною культурою, яка все механізує. Відомі є критичні погляди на цю справу В. Ратенау-а; менше відомою є книга італійського історіописця Ґ. Ферреро, що появилася недавно під заголовком „Discours aux sourds“ (Промови до глухих) теж у французькому переводі. Також у Парижі появилася брошура Інда Капільоваста п. з. „Цивілізація“, у якій цей автор пятнує европейсько-американську культуру, надіючись, що Азія дасть новий приклад повороту до природи та етично-релігійного відродження. Теж у Парижі у щоденнику „Le Quotidien“ опублікував відомий романописець J. H. Rosny (Ж. Ґ. Роні) передовицю, у якій піддає критиці великоміське життя. „Наука звільнила нас“, тими словами він починає статтю, „від деяких невигід“. Засоби комунікації усунули епідемії голодування, давніше такі часті і повторні. Це є безумовний поступ. Одначе булоб неправдою, якщо ми хотіліб твердити, що у модерному суспільстві маються тільки позитивні прояви. Інтенсифікація промислу і нагромадження людий у містах ставить нас перед дуже великі небезпеки.

Давніше топили менше як днесь, звичайно вдоволялися не дуже то інтенсивним деревним отопленням. Зараз топлять вуглем і нелегко видержують холод у мешканнях. Число фабрик до половини минулого

---

*) Проф. В. О. Тотоміянц, відомий у кооперативному світі теоретик кооп. руху, обходить саме ювілей 30-ліття своєї діяльности (гл. замітку проф. Бородаєвського в цьому числі). Шан. ювілят цікавиться також укр. кооп. рухом і зокрема нашим журналом, про який висловлюється прихильно, в доказ чого надіслав нам свою оригінальну статтю (в нім. тексті).

століття було невелике. Найбільша частина робіт, що днесь виконується машинами, робилася руками, врешті тягарі возили кіньми. Не треба бути старим, щоби пригадати собі, як давніше на пр. по Парижі їздили тільки повозки, омнібуси і трамваї — усе тягнене кіньми. Майже увесь транспорт сьогодня полагоджують автомобілі. Окрім цього маємо підземну залізницю. Усе це затроює повітря. У Парижі горою стелиться дим із коминів а долиною автомобілі розносять сопухи бензини. Гігієністи не вгавають, звертаючи увагу міських управлінь на прояви затроєння викликувані зіпсуттям повітря. Вуглевий дим в рівній мірі як ґази автомобілів мають в собі небезпечні складники, які атакують орґанізм людини, роблячи його менше відпорним на недуги, особливо недуги дишних орґанів. В суті річи, ми вдихуємо від ранку до вечора отрую. У літі, коли приватні люди вчиняють менше диму, дістаємо лихе повітря фабрик із передмість з вітром. Часом у вечорі, так мовити, із Парижа чути сопухи в роді того, як при випомповуванні гноєвищ у примітивних околицях. Справді, Париж пахне погано, смердить навіть; парижське повітря є повне токсин, яких виминути годі. Навіть стіни домів терплять від цього. „Навіть у мойому мешканні“ пише д. Роні, мене турбують не тільки сопух, а й галас, що роблять тяжкі авта. Дуже часто танцюють шклянки на мойому столі, вікна дрожать, а приклавши вухо до вікна, чую вібрування (дрожання) за сильне, щоб могло бути нешкідливим. Підземна зелізниця, не дивлячись на всю її доцільність, є все таки дуже нездоровим засобом комунікації; у годинах живішого руху повітря тут є не до видержання. Здавлені до купи подорожні вимінюють між собою трійливі ґази; колиб можна було бачити, як вони виходять з ротів і входять у них, можнаб жахнутися. Великі товарові доми є гніздами пилу, те-ж саме можна сказати про кіна. Скажуть на це, що така небезпека була й давніше. Це є в части правдою, бо давніше було лише трохи театрів, а не було кінотеатрів.

Ріка не може плисти у гору і людство теж не поверне до минулого. „Цього й не треба бажати“ завважує Роні, „треба тільки більше гігієнічно влаштовувати наші міста. Те, що досі осягнено у тій ділянці, не вистарчає. Печі у приватних домах і фабриках можна уліпшити, вугіль використовувати краще і випускати менше диму, автомобілі можна удосконалити, щоб вони так не чаділи і не лопотіли. Ці поліпшення є дуже важні не лише зі здорових зглядів, але й з ощадностевих, бо тоді виходитиме менше вугля і не пропадатиме стільки вуглевих відпадків. Це-ж сором, що в наших так поступаючих наперед часах не знайдено ще досі засобу, щоби дати можливість мешканцям великих міст дихати кращим воздухом“.

Ми передали у дещо скороченій формі жалі д. Ж. Роні, що відносяться спеціяльно до Парижу. Одначе також у других великих містах і краях не є краще. Недавно констатувала „Prager Presse“, дневник чсл. республики у нім. мові, що воздух у столиці Ч. С. Р. через дими остільки змінений, що став двічи гірший як у Берліні.

Значно гірше чим у Парижі та у Празі мається річ у американських великих містах. Нагромадження авт на вулицях Нью-Йорку у будні таке велике, що автом їдуть сьогодня не швидше, як колись кінним трамваєм або пішоходом. Притім авта й другі вози роблять такий гармидер, що недавно один готеліер на одній з головних вулиць Н-Йорку закрив свій готель та винаймив його стіни на ціли реклями, бо ізза

галаса та світляної реклями мало хто хотів жити у готелі. Вистарчить тих фактів, щоби вказати на шкідливість нинішньої великоміської цивілізації та на потребу розвитку цивілізації сільської.

Які великі є небезпеки надмірної індустріялізації міст та які дороги ведуть до нової сільської цивілізації, про те богацько пише відомий ірляндський письменник Дж. Рессель (G. Russel):

Дж. Рессель каже, що одиноким рухом сучасности, що має душу, яку можна розгрівати в необмеженість, є рух кооперативний. В цьому рухові передовсім розходиться про те, щоби найти сінтезу всіх коопер. зусиль. Масло, особливож добре масло, є гарна річ, але не можна поставити цілого національного руху під клич „першоклясного масла". Ціль руху, мусить найти свій вислів в людях самих та в межі їхніх змагань. Хліборобе є важним чинником у житті держав. Є деякі елементарні чесноти що стрічаються частіше на селі як у місті. Прим. на загал є сільське населення найчеснішою клясою людий. Тому зростаюча втеча людий з села є дуже відемним проявом.

В Ірляндії головною причиною цього сумного явища є голод і нужда. Але і в Англії та на европейському континенті бачимо цю саму втечу селян у місто. Відкіля ця відраза до сільського життя? Рессель вияснює її тим, що суспільство занедбує село на користь міста. Модерна цивілізація пройшла майже безслідно попри села, бо при владі були майже виключно люди з міст, бо громадяни організуються швидше а сільські люди помаліше. У містах виросла і розцвила цивілізація повним цвітом, села остали на далі купкою марних хатин. Відсутність організованої, інтелєктуальної політичної й економічної сили замикала сільським людям приступ до всього того, що прикрашує життя. Міста росли у велитні, села пірнули у щораз більший упадок.

Наче той опир відбирало місто в села мистецтво і промисл, обезкровнювало його, а чого не змогло просто перенести у місто, те принаймні піддало своїй диктаторській контролі. Ткацтво, прядівництво і чимало других колись сільських домашніх промислів перейшло у місто. Селянин остав продуцентом масла, шинок, хліба і т. д. для міського населення. Таким чином ослабав інтелєкт у сільських людий, вони ставали чимраз пасивніші і втрачали поступно охоту до життя. Поки ще не було дешевих способів, комунікації, спокуса втечі до міста ще не була сильна. Коли ще світ не був опоясаний могутньою сіткою залізниць, сільська людина була звязана у своїй батьківщині і мусіла там глядіти розваги.

Врешті одначе капіталісти притягли до себе теж сільське господарство, в Ірляндії прим. збут свиний, частинно теж продукцію масла; зокрема вихопився з рук хліборобів збут худоби і с. г. продуктів. Побідний похід зелізниці улекшив цей плян і вслід за тим пішла масова дезерція із села.

Таким чином перед синами й дочками хліборобів світ станув розкритий. Вони одержали змогу вибірати між містом і селом, причім майже все вигравало місто. Якщо сільське населення не має буквально вимерти, мусить щось статись, що прикувалоб людий до ріллі: мусить бути створена сільська цивілізація зі скромним добробутом і з певним комфортом. Для цього одначе є потрібна строга організація сільського населення. Тільки тим способом вона може зі свойого фаху мати такий дохід, щоб дав можливість заспокоювати, крім примітивних потреб, також вищі потреби.

Для того є необхідною активність і взаємна поміч. Вони є найкращою основою нової сільської цивілізації. Ця цивілізація буде оригінальною новістю в історії людства, бо досі вся культура концентрується у всевладних містах, а сільські люди є їх рабами. Такими примусовими твердинями колись був Вавилон, Ніневія і всіх перевищуючий тиранський Рим. Сьогодня можна до них прирівняти Ню-Йорк і Льондон. До таких несправедливих відносин моглоб дійти тому, бо сільське населення не було зорганізоване. Селянин мусів настоювати на цьому, щоби вироблювання і збут усіх сільських продуктів були контролювані ним самим та щоби його власні аґенти берегли його інтересів на далеких ринках. Коли в цей спосіб селянське господарство стане дохіднішим, то не буде це діятися зі шкодою міського населення. Навпаки, тоді населення сіл стане здібнішим до закупна виробів міської промисловости.

При таких умовах моглоб прийти до відродження домашньої промисловости. Тоді сільське населення малоб джерела доходу теж у зимі, при виробі коронок, мережок, іграшок; можнаби робити на селі кінську упряж і т. п., щоби заповнити працею цілий рік селянина. Місцеві промисли моглиб по можливости постачати усе, що потрібне на селі. Тоді зниклаб зі села одна з причин його вилюднення — безробітність і незаможність.

Це питання сьогодні актуальніші, як колись, бо робуча сила сталася рухомим товаром, стала армією, яку можна направляти туди, де її найбільше потрібно. Це тим більше можливе, що бюра для виказу безробітних розширили свій круг інтересів теж на село[1]) і уможливлюють легко підшукання праці. Першою умовою є, щоби праця була людям в місці їх осідку. Отже цю справу мусять взяти в руки сільські організації і побільшити варстати праці на селі. Крім того треба побудувати на селі народні доми з концертними і читальняними льокалями та з бібліотеками; на місце верб і тернини треба насадити овочевих дерев і ягодових кущів.

Місцеві кооперативи мусіліб створити велику організацію, щоби підняти престіж сільського елементу. Кінцевим ідеалом цього руху вважає Рессель такий суспільний лад, в якому брутальна боротьба за існування буде злагіднена солідарністю працюючих, бо в такому ладі добробут одиниць буде звязаний з вислідом колєктивних зусиль. Так виниклаб нова моральність, у якій альтруїзм тріюмфувавби над еґоїзмом.

Передумовою для реалізації цих плянів будучого є ентузіям і енергія. Порівнюючи з цим загальним ідеалом, усі инші змагання є порожні і поверховні.

Так представляються думки і пляни Ресселя. Але вже й зараз є завязки нової сільської цивілізації і то на кооперативній основі. В 1910 р. я їздив у Анґлію і одвідав м. и. перше городове місто[2]) на кооперат. основі Лечворт, віддалене 2 години їзди зелізницею від Льондону. Це городове місто є присвячене у третині хліборобству, так що воно само задовольняє свої потреби у рільних продуктах. В р. 1904 було засновано це місто і одержало свою назву. Днесь воно має біля 20.000 мешканців. Згідно зі статутом місто не може мати більше, як 32.000

[1]) Не у Польщі! — Ред. К. Р.

[2]) Місто, в якому богато садів і городів, ідеал новочасного міста.

мешканців а доми можуть бути високі найбільше у 2 поверхи. Доми окружені садами й городами. Майстерні, фабрики, товарові доми є поза містом при стації, для того, щоби галас від них не турбував мешканців. Продаж спіртових напитків заборонена. Смертність у Лечворті у тричі менша як в Льондоні. Земля є власністю кооперативи, але доми і підприємства майже без виїмку є приватні. Кооперативний дім у Лечворті, що служить для сходин і под., має у великій салі кришу, котру можна підняти механічною силою, коли хочеться дати приступ вільному сонцю. При кооперат. домі находиться великий басейн з водою, в якому мешканці міста можуть плавати і взагалі купатися. Також у Німеччині є подібні кооперат, урядження, серед яких від многих літ мою увагу і симпатію полонила кооперативна садівнича кольонія „Еден" біля Оранієнбурґа. Еден дав доказ, що й міські люди можуть з успіхом вести плекання садовини. Кооперативна фабрика для перерібки овочу у Едені виробляє товар найкращої якости і мармеляду; овочеві соки і свіжі ягоди кольоністів є добре відомі у Берліні ізза своєї доброти.

Не менше інтересною є кооперативна оселя „Фрайдорф" коло Базилеї, заснована великим організатором Б. Єґґі (B. Jaeggi), головою союза швайцарських споживчих кооператив, для службовиків і робітників союза. Я недавно знову одвідав Фрайдорф і гостював в Союзі, мешкаючи у гарно влаштованому кооперат. домі і харчуючись у кооперативному ресторані. У порівнані з 1921 р., коли я був останній раз у Фрайдорфі, ця оселя зробила великий поступ. При кожному родинному домі є город, де ростуть навіть виногради; там працюють у вільні хвилини члени родини. Одинокий 3-поверховий дім, це дім кооперативи; тут находяться кімнати головно для учасників кооперативного семинара. Учасниками є молоді, дорослі чоловіки і жінки, які тут шукають освіти; тут вони можуть підготовлятися у спокою до своєї великої служби. Спокій, що панує у Фрайдорфі, перериває тільки вежовий гогинник, вибиваючи що чверть години час. Кооперат. семинар займає найкращі поміщення у домі, тут-же находиться діточа школа і філія базилейського загального споживчого союза, завсігди заповнена членами. Ресторан у домі веде дружина редактора орґану союза швайц. споживчих кооператив, нині тут і є осередок товариського життя кольонії. Д. Б. Єґґі не маючи дітий, є майже що вечора у кооп. домі; найбільше уваги він присвячує дорослим слухачам кооп. семинару, яких він трактує наче власні діти. Так повстав у Швайцарії кооперативний осередок, куди можуть теж явитися чужоземні кооператори, не почуваючи себе чужими.

Приведені приклади є зразками нової сільської цивілізації на кооперативній основі. Така сільська цивілізація зможе послідовно боротися з неґативними наслідками сучасної нам міської цивілізації.

Проф. В. Тотоміянц
(пер. К. К.)

Щоб слово не прогуло марно.

Мається враження, що пропаґанда „ощадности", як основи розбудови кооперативних кредитових установ, не всіми у нас трактується поважно. Не видно більшого заінтересування цією справою між громадянством. Знаємо, чому це приписати. В першій мірі вкоріненому у нас песимістичному настроєві по відношенні до економічного стану нашого народу; його найкращим виявом є погляд, що ми вже, мовляв, такі нуждарі, що ніяка ощадність у нас неможлива. Перебороти цю декадентську і прямо розкладову психольоґію, як видно з усього, не легко. Підсилює її наша традиційна звичка: підчеркувати на кожнім кроці, в пресі і живим словом, цю нашу бідність і, мовляв, безвиглядність положення. Очевидно, що в такій атмосфері пропаґатори ощадности, хочби навіть „дрібної", мусять виглядати доволі неприродньо, коли не — несеріозно.

Хоча одначе цьогорічний офіційний місяць пропаґанди ощадности уже за нами, а може якраз тому, ми беремо на себе ризико турбувати читаючу публіку дискусією на непопулярну тему. Вважаємо, що, ставлячись серіозно до пропаґанди ощадности, і бажаючи надати їй щонайменше характер серіозности — треба передовсім перебороти психольоґію економічного „пораженства".

Вказування на те, що чимало готівки, особливо по селах, лежить без ніякого руху в скринях — хоч як оправдане фактами з життя — як видно зі всього, не має великої переконуючої сили через те, що доказати це твердження і підперти його якимось приблизними цифрами не можна. Друга, теж безсумнівна обставина, що українське населення держить досить поважні суми ощадностей по не-українських касах і банках, теж не дасться підперти якими будь цифровими даними.

З тим більшим натиском, на наш погляд, треба видвигнути третій арґумент: величезні витрати всіх верств нашого населення на алькоголь і тютюн. Тут уже не може бути ніяких сумнівів в цьому, що обмеження, хочби частинне, тих витрат, збільшилоб надзвичайно ощадження, навіть найбіднішого населення, впливаючи на вільну капіталізацію, причинюючися до оживлення грошевого обороту в нашому господ. орґанізмі.

Припускаємо, що дехто з наших пов. читачів, дочитавши до цього місця і зачувши слова алькоголь і тютюн, захоче відкласти на бік „Кооп. Респ-ку" з почуттям знудження; втішаємо себе одначе надією, що може хоч десяток-два громадян цього не зробить і в цій надії ведемо свою річ далі.

Не повторюючи арґументів фізіольоґів, лікарів і гіґієністів проти вживання алькогольних напитків і нікотини (а не робимо цього тому, що й тут скептики мають зараз контр-арґументи), ми хочемо з цілим натиском вказати на економічний бік цього питання.

Ось голі факти:

Інструктор Повіт. Союза Кооператив в Перемишлі писав у своїому огляді перем. округи (К.Р. ч. 9. 1928): „добровільний податок у формі закупна тютюневих виробів виносив в кооперативах перем. повіту в р. 1927 аж 166.168 зол., що робить на одного члена 39.19 зол."

Це є цифри з одних тільки кооперативних трафік, яких було 23 в перем. повіті. Алеж відомо, що в кожному селі є ще кілька при-

ватних трафікантів та що ми маємо дані тільки з 23 сіл; отже не помилимося дуже, коли приймемо, що один перемиський повіт (без міста) прокурив в р. 1927 яких 1—2 міліони золотих!

З одного села тернопільського повіту пишуть нам: „при тут. кооперативі є т. зв. домова трафіка, в якій члени кооперативи прокурюють 600 зл. в місяць (!!) — не вчисляючи 4500 зл., які „складає" село в трьох місцевих трафіках поза кооперативою".

Просто жах бере: село, в якому в р. 1921 при перепису населення було біля 850 мущин — а сьогодня є певно біля 900 — видає на куриво місячно поверх 5000 зл., це робить на мущину кругло 5,50 зл. За рік це село викидає зі своєї скарбниці на тютюн кругло 60.000 зол. — суму, за яку можнаби що року побудувати кілька нових гарних мурованих будинків, або придбати до господарств кількасот штук худоби чи коний, закупити машин і т. д. і т. д.

Не менше жахливі цифри показує споживання алькоголічних напитків нашим народом. Підраховано, що наші видатки у формі добровільного податку державі на алькоголь з тютюном не можуть виносити на західно-українських землях менше, як 300—400 міліонів зл. щорічно. За ці гроші можнаби щорічно прикуповувати 100—150 тисяч гектарів землі, беручи на увагу нинішні вагання у цінах землі в ріжних закутках краю. Можнаби, колиб не купувати землі, за пару літ зреволюціонізувати економіку наших сіл і місточок, змашинізувати сільське господарство, розбудувати будинки, змеліорувати поля, розбудувати цвитучу систему сільських кредитових установ, які поклалиб край оргії сільського лихварства і розбудувалиб сільську промисловість.

Хочемо раз поставити справу ясно на ширше громадське обговорення. Якщо ми хочемо серіозно трактувати наші буйні, инколи дуже палкі і революційні кличі про господарську незалежність, про національну еманціпацію, розбудову життя, про національну „експанзію" і т. д., тоді приступім серіозно до розбудови абстинентського руху, починаючи кожний від себе самого і пропаґуючи його серед нашого населення, — або скажім собі відразу, що не маємо морального права кидати цього рода кличі, якшо не робимо з них належних висновків.

Льоґіка каже:

Чимраз ширший загал доходить до пересвідчення, що оздоровлення національної економіки, створення промислу, поправа сільського господарства і навіть ширша розбудова кооперації не є мислимі без скорої розбудови густої сітки кооперативних кас. Проблєма здвигнення власної кредитової системи і то опертої на повній самовистарчальности є сьогодня одною з центральних проблєм нашого буття, як нації. Це перша теза.

Друга каже: добути фонди на швидку розбудову густої сітки кас, кас, які фінансувалиб цілу акцію відродження українського села і міста, в даних умовах можна тільки засобами того самого села і міста. Всі розрахунки і надії на инші джерела, є в даних нині господарських і політичних умовах нереальною, або навіть шкідливою утопією.

Теза третя: Головним поважним і завсіди певним та реальним джерелом оборотового капіталу можуть стати дрібні ощадження нашого люду. Для того одначе треба в першу чергу припинити цю

нашу економічну розпусту, якою є вживання алькоголю і курення тютюну.

Ставимо справу так просто і гостро, як її ставить льоґіка нашого сучасного положення. Українській нації в цій справі історія поставила „візі перевіз“: або масова абстиненція і відродження, а в дальшій перспективі навіть буйний розцвіт, або — продовження нидіння з виглядом на щораз більшу пролєтаризацію нації.

Хочемо зробити справу абстиненції справою суспільною, не справою окремих осіб, як звичайно на неї дивляться. Абстиненцією, понятою як національно-громадський імператив, боролися уже нераз народи проти зубожіння і видідичування. Бачимо, що надходить такий час, коли цей метод боротьби мусимо приняти і ми в арсенал наших еманціпаційних засобів.

* * *

Скептики видвигають дуже часто цього рода арґументацію: якось инші народи живуть і розвиваються, пючи при тім вино-пиво і покурюючи добрі тютюни. Чомуж неможливе це у нас?

На цей заміт відповідь така: вкажіть нам нарід, який находився у стані такого приниження, розчетвертування і збідніння, як наш. Тільки кольорові раби кольоніяльних країн можуть рівнятися з нами під цим зглядом (тай то не всі). Але-ж відома річ, що якраз алькоголь був одною з причин їхнього упадку і виродження. — Виключність положення укр. народу оправдує вжиття виключних, виїмкових ліків на його недуги. Тільки надзвичайний зрив волі і надзвичайні акти самовідречення можуть ще нас спасти як націю!

Цією статтею хочемо звернути на цю річ увагу двох категорій людий. Одними є ті, що признають вагу пропаґанди дрібної ощадности але не доводять думки до кінця. В тім льоґічнім звязку, як він уявляється нам, хто сказав слово „ощадність“, а не бажає, щоб слово це остало пустим звуком, той мусить сказати і друге слово: „абстиненція“. Заклик до масової ощадности може у нас мати вигляд серіозности тільки у такій комбінації.

Другою групою осіб є ті люди доброї волі, вже досить численні, які прийши до пересвідчення, що відсутність широкої сітки кооперативних кас по всіх, навіть глухих закутках нашого краю, по всіх селах місточках і передмістях, є одним з траґічних недомагань нашої національної економіки та що найблищі роки мусять принести радикальну поправу в цій ділянці. Тим людям хочемо теж привести перед очі повищі льоґічні звязки. І вони мусять прийти до пересвідчення, що хто сказав „райфайзенка“, той мусить вслід за тим вимовити слово: масовий абстиненський рух.

Навідворіт же, усі ідейні прихильники абстиненського руху, якщо дійсно бажають, щоби рух цей набрав масової розмахової сили, мусять вложити в нього, крім звичайного гіґієнічного змісту, ще й економічно-суспільно-національний зміст.

Наскільки немає в наших абстиненських кругах зрозуміння звязку цього руху з економічно-національною сторінкою життя, про те свідчить наприм. факт, що в програмі „протиалькогольного курсу“ Т-ства

Відродження (25—27. лютого ц. р.) нема зовсім викладу на тему економічного значіння абстиненського руху.

Так поставлена абстиненська пропаґанда знайде значно більше ґрунту, вона западатиме швидше в душі і змобілізує в скорім часі десятки тисяч запалених, навіть фанатичних ісповідників.

Особливо шкільна молодь по селах і містах та жіноцтво, яке кровно заінтересоване у абстиненції чоловіків, при відповідній аґітації, можуть масово підперти абстиненський рух.

Надходячий VI Краєвий Кооперативний Зїзд буде займатися важливим питанням розбудови широкої системи українського кооперативного кредиту. Маємо надію, що зїзд цей продумає цю проблєму до самої глибини і дасть вказівку всій кооперативній родині цього змісту, що ощадність, райфайзенка і абстиненція — це поняття від себе нерозлучні.

К. Коберський.

Народнє господарство.

Кооператизація сільського господарства.

2. Перерібка с. г. продуктів*).

(Закінчення.)

Не було легкою річчю погодити цей очевидний рух наперед і в гору селянських самостійних господарів з доґматичною тезою, що селянське господарство, це »найбездумніше і найвідсталіше господарство«, конечно мусить зникнути. Одначе Карл Кавтський спробував це зробити. Як він це зробив, може служити цікавим прикладом теоретичного упередження, яке конче хоче настояти на своїм, не зважаючи на зовсім инакший розвиток в дійсности. Після Кавтського селяни засновують молочарні, щоби врятувати себе, одначе цим способом лише прискорюють свою руїну. Це відбувається так:

Насамперед селяни там, де повстають молочарні, перестають пити самі молоко. Коли молочарні виробляють сир, селяни більше не можуть їсти його. При виробі масла вони одержують назад пісне молоко, одначе ним вони не можуть добре живитися, бо воно вже не має товщу. Тому вони дають його безрогам, які, не зважаючи на це, »при цьому добре ростуть«. Можна було би думати, що селянинові прийде до голови мудра думка уживати солонину зі своїх безрог. Та де там! Він природньо продає також свої безроги й одержує за них »добру ціну«. Таким способом його голодова смерть припечатана, бо »чим більше продукти дрібного селянина стають товаром, чим більше він їх обертає в гроші, тим гіршим є його відживлювання«. Таким чином молочарня поруч домашнього промислу стає »найкращим засобом фізично зруйнувати його« (Agrarfrage, стор. 269).

*) Див. »К. Р.« ч. 1. 1929 (ст. 18—22).

Доказ є переконуючий. Тут лишається не висвітленою, на нашу думку, лише одна зовсім маленька справа. Інші люди звичайно, коли вони одержують кращий дохід, дбають дещо також про свій жолудок; це лежить, так сказатиб, в природі людини, що вона їсть що небудь добре, коли має до цього потрібні гроші. Тому незвичайно дивно, коли селянин, який за своє молоко й за свої безроги, як признає сам Кавтський, завдяки кооперативі одержує більше грошей, ніж давніше, не робить так, як роблять всі інші люди. Очевидно, селяни так призвичаїлися до голодування, що вони вже не можуть кинути його, навіть коли не мають в цьому потреби. Голодування, мабуть, зробилося у них справжньою пристрастю, якій вони віддаються тим більше, чим заможнішими вони стають.

Після фізичної приходить господарська руїна. Після Кавтського кооперативи дають селянинові лише »моментальні користи«. Він каже: »поки більша частина селянства за допомогою кооперативних молочарень зможе поліпшити своє існування, фабрикація масла й сира мусить підпасти перепродукції й кризі. В Данії, обітуваній землі кооперативних молочарень, уже тепер (1899 року) богато з поміж них є в тяжкому становищі. В Німеччині нам, підчас нарад над законом про марґарину, малювали становище продуцентів масла в як найтемніших фарбах«... »Як криза спірту й цукру, так і криза молочарень є неминучою. Це тепер само зрозуміле при велико-індустріяльному підприємстві«. (Аґрарне питання, стор. 272).

Процес далі розвивається, відповідно до програми, таким способом: »Дрібні, недостаточно забезпечені, слабі що до капіталу підприємства підчас кризи руйнуються... більші, краще уряджені господарства зможуть при такій кризі удержатися, але й вони будуть переживати тяжкі часи, в яких не буде зисків, в яких дальшу продукцію можна буде удержати лише за допомогою постійних вкладів. Кооператори, які не зможуть робити таких вкладів, утратять свої кооперативні права. Коли неплатність членів кооперативи стане загальною, тоді не лишається нічого иншого, як продати підприємства капіталістові, а коли вона не є загальною, тоді криза веде до того, що підприємство стане приватною власністю небогатьох заможних членів кооперативи, які будуть вести його чисто капіталістичним способом«. В найкращому випадку селяни при цьому лишаться в посіданні свого сільського господарства; але тоді їх відношення до молочарні буде инше. »Частковий робітник кооперативної фабрики стане тепер найманим робітником капіталістичної фабрики. Справа не покращає через те, що заробітна плата є тут укритою, як і при домашній індустрії. Це є неминучий кінець сільсько-господарських продукційних кооператив!« (Аґрарне питання, стор. 274).

Таким чином: перепродукція — криза — крах — вивласнення дрібних великими! — Все строго після приписаного закону.

Супроти всього цього вистарчає вказати на деякі моменти, які повинні були би теоретикові народнього господарства не дозволити прикладати без застережень загальний шабльон індустріяльної продукції до кооперативних молочарень. Насамперед виріб молочарських продуктів в ніякому разі не можна так швидко й довільно збільшувати, як виріб продуктів, яких сировину можна в довільній мірі одержати через механічне використання мертвих скарбів природи. Виріб молока залежить від числа молочних коров, яких розмноження відбувається відносно поволі. Цій повільній здібности до зросту продукції стоїть з другого боку потреба відносно швидкого спожи-

вання продуктів. Масло й сир не можна дуже довго переховувати. Про нагромадження великих мас непроданих молочарських продуктів у великих складах не може бути жадної мови. Текстильний товар, залізо, вироби з дерева, а також цукор і спірт велика торговля може тримати місяцями на складах, так що окремий продуцент не може ясно пізнати, що насувається застій. Натомісць молочарні працюють на біжуче запотребування від тижня до тижня. Коли попит не відповідає подачі, тоді це, особливо що до масла, мусить позначитися вже на перших початках і дуже швидко вирівнятися. Вирівнювання між продукцією й споживанням є тут постійним; воно відбувається безнастанно в ланцюгу дрібних хитань. Кріза молочарень в розумінні раптовного великого застою що до збуту є так само мало можлива, як раптовна велика кріза пекарень або різниць.

Що може статися, це повільний зріст молочарні, так що круг відборців стане завузьким для неї. Одначе ми ще дуже, дуже далеко від того віддалені. Молоко, масло й сир, це щоденні масові засоби поживи; вони не лише мусять лишитися в їх дотеперішньому розмірі, але мусять ще дуже зрости. Місцева продукція ще ніколи навіть в приближенні не відповідала фізіольоґічному запотребуванню, і їй завсігди буде дуже тяжко заспокоїти попит, звязаний з приростом населення й зростом культури.

Але чи не може закордонна продукція завоювати місцевий ринок і тим способом спричинити кризу місцевих молочарень? Це природньо не є виключене. Але при цьому не можна думати про такі повені дешевшого продукту, які часом відбуваються на інтернаціональному ринкові збіжа. Не можна забувати, що далека країна з дешевшими ґрунтами й екстензивною культурою на ринкові масла навіть приблизно не може так легко й швидко перемогти близьку продукцію, як це діється на ринку збіжа. Конкуренція нової країни лише протягом повільного розвитку може збільшитися до небезпечних розмірів. Місцевий ринок має час оборонитися і вдосконалити свою техніку. Близькість ринку ділає для масла, а ще більше для свіжого молока й сметанки в далеко більшій мірі, ніж охоронне мито, як для збіжа. Правда, тепер можна транспортувати масло здалека в холодільниках, одначе цей транспорт далеко дорощий, ніж транспорт збіжа на те саме віддалення. Також при виробі масла екстензивне господарство на дешевих незайманих ґрунтах навіть в приближенню не дає тої переваги, яку подібна продукція збіжа має над інтенсивним господарством. Лише цим способом можна пояснити, що стара культурна країна з дорогим ґрунтом, як Данія зі своїм маслом могла побідно утримати при собі світовий ринок проти Америки й Австралії. На збіжевому ринку вона, не зважаючи на всю свою інтеліґенцію і техніку, мусіла би відразу бути переможеною.

Поліпшення плекання худоби й технічне удосконалення молочарень в збільшеній мірі будуть уможливлювати місцевій продукції витримування конкуренції як старих, так і нових культурних країн, і постійно зростаюче розширення місцевого ринку робить небезпеку постійної перепродукції фантастичною конструкцією. Та припустімо навіть, що пророцтва Каутського справдилися і повстала молочарська кріза. Чи буде вона мати ті наслідки, яких він чекає? Коли зиски устають, то лише »постійні вклади підтримують продукцію«, — каже він; кооператори, які не можуть платити цих вкладів, тратять свої кооперативні права і підприємство переходить на приватну власність невеликого числа богатих членів, »які ведуть його чисто капіталістичним способом«; колишні співвласники, дрібні селяни, стають »найманими робітниками« капіталістичної фабрики масла.

Вже перший член в цьому ланцюгу доказів є хибний. Кооперативна молочарня, яка в часі кризи мусить продавати без зиску, буде вимагати від своїх членів не »вкладів«, але вона по умові з ними зменшить ціну на молоко, а в найгіршому випадку перерве виплату або одержування молока. Це власне найдрібніші господарі можуть витримати довше, ніж великі, бо вони можуть легко обмежувати себе до найбільшої міри і свою невелику кількість молока вони можуть далеко скорше спожити самі або продати на роздріб. Страта спадає на сільських господарів пропорціонально до величини їх господарств; натомісць сила опору зростає, чим меншим є господарство. Яким способом в такому разі власне дрібні селяни під час кризи мусять стратити свої кооперативні права? Далеко швидше це може статися з великими господарствами, наскільки може зруйнуватися саме їх сільське господарство. Продуценти в кожному разі лишаються вірителями кооперативи, і поки вона існує, вони задержують свої кооперативні і співвласницькі права. Вже сама будова кооперативи ручить за те, що невелике число заможних не може знасилувати масу дрібних селян, бо на її загальних зборах голосування відбувається не після висоти вкладів, але після осіб.

Крім того Кавтський зовсім не звертає уваги на льокальну підставу існування молочарських кооператив. Молочарня залежить від регулярного постачання молока з боку сусідніх сільських господарів, і навпаки, регулярний зворот пісного молока і т. д. обумовлює звязок з ними. Суть кооперативної молочарні а також її солідна господарська підстава полягає в упорядкуванні в твердій формі цього взаїмного звязку. Це дає їй також опору супроти центральної великої молочарні. Ця остання служить експортові або обслуговує великі місцеві ринки. Вона не руйнує місцевої молочарні, але вона будується на ній, перероблюючи далі її фабрикати й лишаючи їй завдання збирати молоко, сметанку, звертати пісне молоко а також обслуговувати місцевий ринок свіжим молоком, а евентуально також свіжим маслом або свіжим сиром. Упорядкована союзна організація, як її має Данія і як вона розвивається по инших країнах, усуває зарівно потребу, як і можливість конкуренційної боротьби великих молочарень з малими. Уся система потребує дрібних місцевих організацій (сметанкових стацій) а також великих і найбільших центральних організацій. Свобідне панування капіталістичних законів конкуренції не має ділання в середині кооперативного союзного організму. Сільсько-господарська молочарська кооператива ще дуже далека від того, щоби бути чисто соціялістичним утвором. Та ще менше є вона чисто капіталістичним проявом, до якого можна прикладати закони капіталістичної конкуренційної боротьби. Зрештою, протягом двох десятиліть після того, як Карло Кавтський пророкував кооперативним молочарням швидкий крах, а їх членам, дрібним селянам — руїну, весь рух розвивався так побідно й на таких здорових підставах, що в міжчасі мабуть він сам побачив хибність своєї теоретичної прогнози.

В стислішому господарсько-технічному звязку з кооперативним перероблянням молока розвинулася в Данії дальша галузь кооперативного перероблення: к о о п е р а т и в н і р і з н и ц і. Тут розходиться головно про різниці безрог, і то лише настільки, наскільки вони виробляють тривалий товар для далекої торгівлі. Плекання безрог і їх годівля уможливлює раціональне використання решток молока, які звертає молочарня. Перша кооперативна різниця була заснована в Данії в 1887 році. В 1919 році було 37 кооперативних різниць, які числили 109.525 членів. Вони забили 1,397.000 безрог, 14.320 волів і 20.887 телят і овець. З 188.276 господарств, в яких

велася годівля безрог, 86.484, отже 47,6% доставляли своїх безрог до кооперативних різниць, і це виносило 83,9% цілої продукції країни.

Данські кооперативні різниці уявляють з себе тепер великі підприємства, які працюють з усіма модерними технічними урядженнями, а по части не є гірші від славетних американських експортових різниць. Так наприклад, різниця в Одензе забиває тижнево около 2.000 безрог. Тут в окремих відділах виробляються ковбаси, екстракт мяса, мясні консерви, а також з відпадків пожива для дробу і безрог. Від 1898 року окремі кооперативні різниці злучилися в один кооперативний союз, який має своїм завданням спільне закупно соли а також поліпшення способів забивання й солення. Кораблями висилають чудово приготовані данські половини безрог до Анґлії, почасти просто на склади анґлійських споживчих кооператив, які доставляють їх на стіл анґлійських робітників без капіталістичного посередницького зиску.

Кооперативні різниці через уодностайнення рас й рівномірну раціональну годівлю мають великий вплив на поліпшення хову безрог. Крім того цій цілі служать також окремі товариства для хову й контролі безрог, до яких належать, як члени, окремі кооперативи. Вони постійно впливають на все кращу якість безрог, а підтримувані державою вистави й премії дбають за те, що добрі успіхи стають відомими і знаходять собі широке наслідування. В 1909 році в Данії було около 250 товариств для хову безрог, які мали коло 326 расових кнурів.

В Німеччині кількома наворотами пробувано засновувати сільськогосподарські кооперативні різниці. Одначе поки що справа не вийшла поза цілком відокремлені проби. Сільсько-господарська кооперативна різниця надається в першій мірі для виробу тривалого товару рівної якости й у великих масах. Найкраще працює вона на великий експорт, який, одначе, залежить від світово-господарських передумов (наприклад, дешева паша і т. д.). Забезпечення поблизького ринку свіжим мясом є також тяжкою задачею, що її можна вести кооперативним способом лише на підставі організованого споживання. Це, як ми вже бачили вище, вже переведено з найкращим успіхом.

Існує ще цілий ряд дальших областей сільсько-господарського переробляння, в яких кооперативний принціп господарки, як в Німеччині, так і по инших державах з успіхом знайшов собі примінення. Сюди належать кооперативні винниці, які оправдали себе в союзах винарів. Тут проложив дорогу союз Райфайзена. Ці союзи переробляють виноград у спільній винниці, яка знаходиться під фаховим проводом, а рівночасно займаються купецьким продажем готових вин. Та крім того вони доставляють своїм членам все потрібне до раціонального плекання винограду, як, наприклад, помічні погної, засоби дезинфекції, шпріци і т. д. В осени окрема виборна комісія приймає виноград і досліджує його якість. Бюро кооперативи, яке дбає за продаж, є рівночасно централею для грошевих, кредитових і щадничих потреб членів кооперативи. Богато винарських кооператив удержують також місцевий продаж вина, де місцеві мешканці й чужинці можуть знайти вино доброї якости.

Так само тепер існує велике число кооперативних млинів, броварів, кооперативних фабрик цукру й крохмалю, фабрик для сушення картофлі, кооператив для перероблення овочів і ярини. Кооперативні шпихлірі а також кооперативи для продажу худоби, яєць і дробу, — це чисті кооперативи для продажу, про які ми будемо говорити окремо. Нарешті ще треба

згадати про кооперативне використання сільсько-господарських машин або сил природи, а саме про використання плугів, віялок, кооперативне проведення води, кооперативні пасовища, меліораційні кооперативи, кооперативи для здобуття електричности і т. д.

Др. Едвард Давід.
(пер. М. Залізняк.)

Пекучі питання.

(З приводу статті Інж. Г. Нянчура „Три пекучі питання").

Беручи загально, завдання суспільного аґронома (а фактично і кожного громадського діяча) полягає в тому, щоби визначити найголовніші недостачі місцевого господарства та сільського життя і запропонувати певну низку заходів для усунення цих головніших недостач. Проводячи аналоґію з медициною та ветеринарією — аґроном мусить поставити діяґнозу хороби господарства і намітити способи лікування її. Наколи причини хороби такі далекі і могутні, що виходять за межі діяння аґронома і переважають його сили, — він мусить про те бодай попередити ширші кола свого народу. Цей, такий простий припис, як виявляється на ділі, зовсім не легко виконати. Як справно зауважає проф. Герц у своєму »Вступі до суспільної аґрономії«, молоді аґрономи, що лише покінчили фахові школи, не можуть часто зробити необхідне дослідження й оцінку місцевих умов (поставити діяґнозу) і тому їх пляни праці часом бувають побудовані на хибних, помилкових міркуваннях. Інші знову, бажаючи як найшвидше закріпити свої позиції і піднести свій авторітет серед місцевого населення, кидаються на нові, маловипробувані заходи, які десь в иншому місці дали великий ефект — радикально і наочно вплинули на якусь галузь, чи на цілу господарку. При тому часто забувається, що в даній місцевості нема тих умов, які сприяли успіху заходу в другій місцевості. Не завше, одначе, винні й молоді аґрономи — дуже часто суспільство вимагає від них негайного і то радикального впливу на господарку краю, забуваючи або й не знаючи, що поліпшення господарства можна провадити лише еволюційно-поступово протягом десятків років, і що раптових »чудес« в господарці і в аґрономічній праці не буває.

З другого боку суспільство дуже часто ставить аґронома в такі умови, що він і не може дослідити умов господарювання та визначити головні хороби місцевої господарки, бо для цього дуже часто потрібні окремі заклади, пристрої, окремі фахівці, а, значить, і великі витрати. Тоді починається аґрономічна праця в »сліпу«, »навпомацки«, »на око« — без жадних обєктивних підстав, без жадного обґрунтовування своїх планів — лише на підставі порівнань, анальоґій з другими місцевостями.

Не минуло все це і нашої молодої аґрономії на Західно-Українських землях. Аґрономів мало, коштів в їх роспорядженні майже немає жадних, кабінетів, лябораторій, досвідних стацій — жадних —

отже нема нічого дивного, що наші аґрономи примушені працювати »навпомацки«, давати неперевірені поради, повторювати чужі (инших країн) висновки і способи і т. д. Нема нічого дивного, що в роботі нашої аґрономії нема упевнености, пляновости, систематичности, впертости і т. д. Нема нічого дивного, що є десятки діяґноз і десятки проєктів лікування нашого господарства.

На другому аґрономичному зїзді у Львові дня 24 листопаду 1928 р. зачитувався мій доклад: »плян суспільно-аґрономічної роботи на Західно-Українських землях в галузі продукції рослин«, в якому я намітив, як загальні для цілого краю, такі головніші ґосподарські недостачі.

1) Бідність на засоби виробництва і оборотові капітали;
2) Низький рівень с.-г. культури та с.-г. знання в масах населення (бідність на фахове знання);
3) Бідність на точки приложення физичної сили населення (вимушене безробіття села);
4) Низька врожайність ґрунтів;
5) Низька якість продуктів сільського господарства;
6) Нераціональна організація господарської території і цілої ґосподарки;
7) Мала товаровість господарства і неорганізованість збуту продуктів сільського господарства;
8) Нераціональне відживлення і нераціональний побут населення і т. п.

Рослинна продукція при такій ситуації повинна стати вихідною базою для розвитку більш інтенсивних і трудомістких галузей народньої господарки а то: скотарства, сільськогосподарської та оброблюючої промисловости, достарчаючи їм в належній кількости і належної якости корми та сирівці, як рівнож — стати базою раціонального народнього відживлення та експорту. І плян піднесення рослинної продукції мусить узгляднювати вимоги всіх цих галузів народньої господарки та всі вище наведені загально-краєві недостачі.

Відповідно до цього можемо встановити такі недостачі в рослинній продукції:

а) мала площа господарства (пересічно) і релятивно мала кількість основних та оборотових капіталів, що припадають на одиницю площі посіву;
б) низька техніка полевої та городньої господарки;
в) широке росповсюдження збіжевих посівів і мале — промислових, товарових (торговельних), кормових та городніх культур і в наслідок цього — мала трудомісткість сучасного рільництва та цілого господарства;
г) Черезнивя, дальноземелля, дрібноземелля і инші дефекти організації території, шо надзвичайно гальмують поступ сільського господарства;
д) низька врожайність ґрунтів, що походить від їх виснажености' знищення структури та засмічення бурянами (хоптою);
е) Звідсіля й низька якість полевих та городніх продуктів;

ж) мале росповсюдження цінних експортових і товарових (торговельних) культур;
з) мале росповсюдження зернових бобових, кормових та городніх рослин«....

Відповідно до так визначених недостач в дальшій частині мого докладу намічалася і певна система заходів для їх усунення, а то: а) загальні заходи і б) спеціяльні заходи. В першу чергу висовувалися заходи, необхідність яких викликається найгострішими недостачами, в другу чергу — заходи для усунення меньш гострих недостач; а це та сама черга, в якій наведені недостачі в цій статті.

Отже найбільш гострим мінімумом — першим пекучим питанням я вважаю бідність на засоби виробництва та оборотові капітали, другим — низький рівень с.-г. культури та с.-г. знання в масах населення, третім — бідність на точки приложення фізичної сили населення і т. д. Що не я лише так думаю, а й багато наших господарчих діячів, показують ті широкі дебати про кредит і кредитову кооперацію, які за останні часи так часто можна зустрінути в українській економічній і загальній пресі. І наше діло — діло суспільних аґрономів помогти нашим кредитникам і кооператорам в їх змаганнях за збільшення капіталів та кредитів в краю. З цієї причини а також з огляду на перевантаженість селянського господарства фізичною силою я запропонував II-му зїздові аґрономів в першу чергу наступні аґрономічні заходи: »1) аґітувати за знищення пару (облогу), а натомісць вводити травопільно-плодоперемінну систему хліборобства;
2) Звернути особливу увагу на галузі, культури і заходи, які потрібують для ведення їх мало основних та оборотових капіталів, але багато людської праці а в той же час дають високі відсотки на вкладений капітал; — з с.-г. промисловости можемо тут навести: кошикарський та текстильний промисл, перерібка садовини та городини, перерібка картоплі; з тваринної продукції можемо назвати: птахівництво, кріліківництво, свинярство, козоводство, пасічництво, шовківництво; з рослинної продукції можемо назвати культури: цукрового буряку, картоплі, маку з морквою, цікорії, тютюну, лену, лікарських рослин, проса широкорядним посівом, кукурузи, сої, фасолі, кінського бобику, городини і т. п.;
3) По можливости скорочувати витрати на машини і будинки, обмежуючись по можливости лише машинами для обробітку ґрунту, для чищення і байцування насіння, для посіву, і направляючи кошти в господарстві в першу чергу на полеве травосіяння добірне расове насіння та угноєння;
4) Довести використовування машин і инших засобів виробництва до максімума, організовуючи для цього скрізь, де тільки є можливість, кооперативне використовування засобів виробництва: машинові товариства, прокатні пункти, товариства для спільної обробки землі, тракторні товариства і т. п. Взагалі — де тільки можемо — мусимо йти шляхами

раціоналізації без інтенсифікації господарства і лише в другу чергу — шляхами інтенсифікації;
5) Аґітувати за широку заміну роботи коний і волів роботою корів;
6) Приняти жваву участь в організації сільсько-господарського кредиту та кредитової кооперації;
7) Аґітувати, щоби система кредитових установ при уділенні позичок продукційним кооперативам і окремим господарям узгляднювала опінію місцевих аґрономів і їх колєктивів, щоби в цей спосіб направити максімум кредитів в руки господарів, які проявили дійсний поступ в провадженні своєї господарки. Тільки шляхом зєднання в одних руках землі, знання і капіталу можемо досягнути швидкого розвитку нашої господарки;
8) З огляду на важливість роботи аґрономії і ті успіхи, які вже виказала вона за останні часи, необхідно, щоби українські фінансові інституції уділювали кредитів також »Сільському Господареві« та Спілці Українських Аґрономів на провадження ними аґрономічної допомоги населенню«.

Так само для усунення другої великої недостачі — низького рівня с.-г. культури та с.-г. знання в масах населення запропонував я такі заходи:
1) Звернути особливу увагу на розбудову досвідних установ, досвідних та демонстраційних (взірцевих) участків;
2) Звернути особливу увагу на с.-г. шкільництво;
3) На позашкільну освіту та пропаґанду, зокрема на позашкільну освіту — для дорослих чоловіків, дорослих жінок, для молоді (клюби с.-г. молоді), для шкільної дітвори (шкільні с.-г. клюби);
4) В цій (останній) цілі »Сільський Господар« має розвинути видавництво та росповсюдження сільсько-господарської літератури, постачання плякатів та наочного приладдя, прокат с.-г. фільмів та діяпозитивів, висилку мандрівних катедр (курсів) на місця, організацію конкурсів с.-г. виставок, с.-г. музеїв і т. п.«...

.....»Низька врожайність ґрунтів мусить бути обєктом особливо пильної уваги аґронома. Піднести врожайність ґрунтів — є одно з найперших і найголовніших його завдань. Для цього потрібно вживати:
1) меліорацій та доцільного і своєчасного обробітку ґрунту;
2) доцільного схоронення та вивезення в поле гною-обірнику;
3) доцільного примінення помічних погноїв;
4) посіву ґрунт поліпшуючих рослин (многорічні трави, просапні рослини);
5) заведення доцільної травопільно-плодоперемінної системи хліборобства і сівозміни;
6) підбору відповідних до підсоння і ґрунту рослин та сортів;
7) належних способів підготовки насіння, посіву та догляду за рослинністю і т. д.«....

Роблючи порівнюючу оцінку цих головніших заходів мусимо зазначити, що й тут треба спинятись на найбільш продуктивних заходах —

з найбільш швидким оборотом капіталів і з найменьшою затратою сил і засобів. Оцінюючи під цим кутом зору ріжні заходи, мусимо де-які з них поставити на перше місце, инші відсунути на далі. Так, очевидно, заходи позашкільної с.-г. освіти мають йти попереду заходів шкільної с.-г. освіти, робота серед дітей — завше буде більш продуктивною, ніж серед дорослих і т. д. З заходів для піднесення родючости ґрунту я вважаю найбільш вигідним вкладати капітали: а) в полеві посіви многолітніх трав, б) в гній — обірник, г) в помічні погної і е) в добірне расове насіння. Посіви многолітніх трав на полях спричиняються до відновлення структури ґрунту, знищення бурянів (хопти), збогачення ґрунту на азот, до переносу солів калія, кальція, фосфорової кислини з нищих верств ґрунту у вищі (самозбогачення ґрунту), і, нарешті, до нагромадження цінних білкових кормів в господарстві. Всі витрати на насіння, обробіток, посів, уборку і т. д. цілком покриваються вартістю зібраного корму (сіна, отави і т. д.). Поліпшення ґрунту та підвищення врожаю наступних рослин приходить як цілком безплатний додаток і у відношенні до затрат на насіння складає 1000 і більше відсотків. На світлих ґрунтах (пісках, супісках, глинах, суглинках) так само вигідними є сідераційні культури (люпін, серадела, бобик) з заорюванням їх на зелене гноєво. Далі по вигодності вкладання капіталів є гній-обірник. Досвіди на Харківській досвідній стації показали, що 400 сотнарів гною-обірнику на гектар збільшували врожаї протягом 12 (дванадцяти) років і за цей час збільшили врожай збіжжа на 25 сотнарів з ha, цеб то 16 сотнарів обірнику давали один сотнар зерна збіжжа. Як що прийняти ціну одного сотнара гною-обірнику в 6 центів, а ціну 1 сотнара зерна в 5 долярів, то вийде, що кожних 96 центів, вложених в гній-обірник, принесуть протягом де-кількох років 5 (пять) долярів, себ то відсотки на вложений капітал — складають більш як 400 відсотків. Так само великі заробітки при швидкому оборотї капіталу приносить примінення помічних погноїв. Після даних досвідних піль Наддніпрянської України приміщення 100 kg. суперфосфату + 30 kg. салітри на один морґ під цукрові буряки приносило 24 – 35% надвишки врожаю. Середній многолітній врожай буряків був там біля 110 сотнарів з морґа. Значить надвишка врожаю — біля 33 сотнарів на морґ. Ціна внесених угноєнь — біля 6 долярів, ціна надвишки врожаю — біля 16-17 долярів. Отже капітал, що був вложений до помічних погноїв під цукровий буряк, дав протягом одного року 150—200% на вложений капітал. Так само високо оплачують погної многолітні трави, картопля, лен, але зле оплачують їх збіжеві рослини (крім пшениці, яка по війні високо розцінюється). Таким чином приміщення помічних погноїв (фосфорово-калійних) під метеликоцвітні многолітні трави та сідераційні рослини (система аґронома Солярі) буде, мабуть, найвигіднішим вложенням капіталу. Далі так само вигідною комбінацією буде приміщення гною-обірнику під буряки і картоплю. Все це вже в значній мірі підтверджене досвідами на досвідних станціях Наддніпрянської України.

Примічення добірнього расового насіння збільшує врожай у збіжевих рослин на 15—20%, у корінєплодів та бульбоплодів на 20—40%. При тому расове насіння у збіжжа обходиться дороще на 80—100% звичайного риночного зерна. Отже якихнебудь 3—4 доляри, вкладених в на-

сіння расового збіжжа, принесуть на 7—10 долярів надвишки врожаю, себто — також 150—200% на вкладений капітал за 1 рік. Нарешті простим заведенням постійного сталого чергування рослин (встановленням сівозміни) можемо підвищити врожайність полів на 30—40%, не витрачаючи на це жадних коштів. З цього бачимо, що дійсно існують раціональні заходи, які, не потрібуючи жадного вкладання капіталів, приносять великі заробітки (шлях раціоналізації). Далі бачимо, що є заходи, які потрібуючи невеликого капіталу (невеликої інтенсифікації), дають дуже високі відсотки на вкладений капітал (шлях раціонал-інтенсифікації). Нарешті є заходи, які, вимагаючи великих капіталів, дають малі відсотки на вкладений капітал (капітало-інтенсивні). Очевидно ми мусимо йти в першу чергу шляхами раціоналізації, в другу — шляхами раціонал-інтенсифікації і лише в останню чергу шляхами інтенсифікації, бо ж капітал у нас в першій недостачі.

(Кінець буде).

Доц. В. Доманицький.

Участь укр. кооперації в постачанні вбрання і взуття для села.

Поважну рубрику у видатках нашого селянина становить видаток на убрання, куди належить зачислити і обув. Після наших обчислень, на основі анкетних, листків зібраних за 1925/26 р., видатки ці виносять на одно господарство після їх величини в ha:

Величина госп. в ha	0—2	2—5	5—10	10—15	над 15	пересічно у всіх типах
Росхід в зл.	139,2	226,2	298,1	469,9	220,0	260.4
% всіх росходів	30,8	25,8	25,5	24,5	14,5	25,7

Як видно з наведених цифр, видатки на одежу становлять дуже поважну рубрику в селянськім бюджеті. На перший погляд без цифрового зіставлення навіть тяжко собі уявити, щоби $^1/_4$ всіх (грошевих) видатків селянина-господаря йшла на вбрання. Але в дійсности так воно є, а може видаток ще й більший, коли припускати, що видатки на прикраси дівочих і парубочих убрань то що не все господареві відомі.

Найбільше витрачує на вбрання ґрупа господарств від 10—15 ha (17—25 морґів), бо 469,9 зол. Ці витрати виносять 24,5% всіх розходів. Найменше в абсолютних цифрах витрачає найнища соціяльна ґрупа від 0—2 ha (0—3 морґів), бо лише 139,2 зол., але витрата ця в тім типі господарств становить аж 30,8% всіх росходів. Найнищий процент росходів в порівнанні до всіх видатків в господарстві виказує найсильніша соціяльно ґрупа — над 15 ha. Це і зрозуміле тим, що в тих господарствах є більші інвестиційні, росходи як в нищих ґрупах. Що і в абсолютних цифрах

видатки ці є богато нищі, ніж в попередніх ґрупах, за виїмком найнищої ґрупи, це можна пояснити тим, що в тій ґрупі господарств ще більше заховалася народня ноша, вироблювана на господарстві (своя вовна, полотно, скіра то що).

Пересічний росхід на вбрання в усіх типах господарств виносить 260,4 зол. або 25,7% всіх росходів сільського господарства. Коли би це перечислити на всі наші господарства, приймаючи, що українських господарств в Польщі є найменше 1 міл., то побачимо, що наше сільське населення видає округло 260 міліонів зол. річно на вбрання і взуття.

Очевидно торгівля тими артикулами першої необхідности йде в наше село через чужі руки. Лише незначну частину запотребування села під цим оглядом покриває наша кооперація. Для ілюстрації наводимо дані по районам з того незначного числа кооператив, що обслуговують вже село мануфактурою і скірою (на підставі статистичних листків, надісланих до РСУК).

Торгівля мануфактурою і скірою в кооп. І. ст. в 1927. р.

Район I.

Повіт	Кількість обслід. кооператив	Торгували скірою	Закуплено скіри за зл.	Торгували мануфактурою	Закуплено мануфактури за зл.	Разом закупл. мануфактури і скіри за зл.
1. Сокаль	56	5	5.044·13	3	3.080·84	8.124·97

Район II.

1. Броди	33	8	5 124·20	3	10.248·91	15.373·11
2. Жовква	14	3	802·35	5	17.573·30	18.375·65
3. Золочів	33	2	15.375·10	2	10.803·44	26.178·54
4. Камінка Стр.	8	2	2.387·71	1	500·—	2.887·71
5. Львів - повіт.	25	4	3.449·92	2	6.435·38	9.885·30
6. Рава руська	6	1	271·44	3	1.159 91	1.431 35
7. Радехів	29	6	4 437·66	1	1.200·—	5.637·66
	148	**26**	**31.848·38**	**17**	**47.920·94**	**79.769·32**

Район III.

1. Любачів	1	—	—	—	—	—
2. Мостиска	15	1	5.200·—	2	8 912·45	14.112·45
3. Перемишль	28	6	13.699·81	3	3.244 17	16 943·98
4. Рудки	14	—	—	1	814·23	814·23
5. Яворів	17	—	—	—	—	—
6. Ярослав	8	—	—	—	—	—
	83	**7**	**18.899 81**	**6**	**12.970·85**	**31.870·66**

Район IV.

Повіт	Кількість обслід. кооператив	Торгували скірою	Закуплено скіри за зл.	Торгували мануфактурою	Закуплено мануфактури за зл.	Разом закупл. мануфактури і скіри за зл.
1. Добромиль	5	3	4.602·81	1	9.550·—	14.152·81
2. Дрогобич	47	9	60.015·72	—	—	60.015·72
3. Жидачів	31	10	7.821·98	3	1.086·88	8.908·86
4. Калуш	24	6	2.040·90	4	8.590·41	10.631·31
5. Самбір	5	1	700·—	2	2.350·50	3.050·50
6. Станиславів	10	2	355·53	1	2.553·66	2.909·19
7. Стр, Самбір	9	1	283·44	1	3.035·21	3.318·65
8. Стрий	36	4	4.940·30	2	3.677·38	8.617·68
9. Товмач	10	5	18.671·60	3	39.676·39	58.347·99
	177	**41**	**99.432·28**	**17**	**70.520·43**	**169.952·71**

Район V.

1. Бібрка	47	17	10.568·55	7	12.480·08	23.048·63
2. Бережани	41	8	5.587·35	4	9.618·90	15.206·25
3. Бучач	42	9	8.259·86	12	13.207·82	21.467·68
4. Городок Яг.	5	1	138·50	1	1.200·—	1.338·50
5. Зборів	41	4	1.999·56	7	3.724·61	5.724·17
6. Перемишляни	11	5	16.911·05	4	27.003·64	43.914·69
7. Підгайці	40	12	12.567·93	8	17.676·64	30.244·57
8. Рогатин	27	6	4.780·26	4	2.770·50	7.550·76
	254	**62**	**60.813·06**	**47**	**87.682·19**	**148.495·25**

Район VI.

1. Борщів	53	19	25.097·45	5	44.799·34	69.896·79
2. Збараж	40	13	10.206·19	7	14.092·08	24.298·27
3. Копичинці	28	6	4.440·55	10	17.896·17	22.336·72
4. Скалат	25	6	9.782·76	2	8.220·—	18.002·76
5. Теребовля	8	4	8.224·08	2	5.753·59	13.977·67
6. Тернопіль	36	5	6.497·19	3	8.993·80	15.490·99
7. Чортків	28	9	6.777·56	7	14.454·42	21.231·98
	218	**62**	**71.025·78**	**36**	**114.209·40**	**185.235·18**

Район VII.

1. Городенка	34	—	—	9	8.082·67	8.082·67
2. Заліщики	31	12	9.068·99	14	19.620·45	28.689·44
3. Коломия	34	3	7.820·80	2	14.951·25	22.772·05
4. Снятин	31	—	—	—	—	—
	130	**15**	**16.889·79**	**25**	**42.654·37**	**59.544·16**

Район VIII.

Повіт	Кількість обслід. кооператив	Торгували скірою	Закуплено скіри за зл.	Торгували мануфактурою	Закуплено мануфактури за зл.	Разом закупл. мануфактури і скіри за зл.
1. Березів	2	—	—	1	5.470·04	5.470·04
2. Богородчани	2	1	54·—	—	—	54·—
3. Долина	19	4	2.609·79	1	1.215·25	3.825·04
4. Косів	22	14	15.276·66	11	42.119·39	57.396·05
5. Ліско	10	1	3.124·98	2	3.057 91	6.182·89
6. Надвірна	7	1	400·—	1	400·—	800·—
7. Печеніжин	11	—	—	—	—	—
8. Сколе	13	7	3.619·81	2	900·—	4.519·81
9. Сянік	1	—	—	—	—	—
10. Турка	5	2	1.559·40	2	273·52	1.832·92
	92	**30**	**26.644 64**	**20**	**53.436·11**	**80.080·75**

Зіставлення

Райони	Кількість обслід. кооператив	Торгували скірою	Закуплено скіри за зл.	Торгували мануфактурою	Закуплено мануфактури за зл.	Разом закупл. мануфактури і скіри за зл.
I.	56	5	5.044 13	3	3.080 84	8.124·97
II.	148	26	31.848·38	17	47.920·94	79.769·32
III.	83	7	18.899·81	6	12.970·85	31.870·66
IV.	177	41	99.432·28	17	70.520 43	169 952·71
V	254	62	60.813·06	47	87.682 19	148.495·25
VI.	218	62	71.025·78	36	114.209 40	185.235·18
VII.	130	15	16.889·79	25	42.654·37	59.544·16
VIII.	92	30	26.644·64	20	53.436·11	80.080·75
	1.158	**248**	**330.597·87**	**171**	**432.475·13**	**763.073·—**

Зіставлення по воєвідствам

Воєвідство:						
1. Львівське	315	53	107.901·65	34	78.364·02	186.265·67
2. Станиславів.	316	65	69.951·03	45	126.297·30	196.248·33
3. Терноп ль.	527	130	152.745·19	92	227.813·81	380.559·—
	1.158	**248**	**330.597·87**	**171**	**432.475·13**	**763.073·—**

На 1.158 обслідуваних кооператив лише 248 (21,3%) торгувало скірою, а 171 (14,7%) мануфактурою. Закупно скіри і мануфактури в тих кооперативах виносило 763,073·00 зол. Порівнюючи ці закупна з мінімальним запотребуванням, як подано вище, бачимо, що торгівля цими так потріб-

ними на селі артикулами є мінімальна. Але треба взяти під увагу те, що годі розбудувати кооперацію під кожним оглядом у відносно короткім часі. Наша кооперація захоплює що раз то нові галузі торгівлі і треба мати надію, що і торгівля наведеними артикулами перейде з часом на наших землях у великій мірі на кооперацію, як що кооперативи І. ст. найдуть в тім напрямі розумний, фаховий провід і підмогу з центра.

Інж. Ол. Охрим.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації.

(Закінчення).

Надбудова сільсько-господарської кооперації.

Для переведення своїх торговельних операцій мусять »Окружні Спілки« створити свою сільсько-господарську централю. Централею такою мігби стати Центросоюз під умовою цілковитої реорганізації і звинення споживчого відділу.

Сільсько-господарської централі не можу уявити собі инакше, як тільки у формі великої торговельної аґенції, якої завданням булоби винаходити для »Окр. Спілок« найкращі місця збуту на доставлені ними продукти та постаратись для них про найдогідніші жерела закупна запотребования ними рільничих артикулів. Всі ці операції повинна централя переводити не на власний рахунок, а тільки за відповідною провізією. Відділ організаційний повинен працювати в тіснім порозумінні з »Сільським Господарем«. Вся технічна робота, звязана з приготуванням продуктів до заладування чи до експорту повинна виконуватись в магазинах »Окр. Спілок«, для того постарається централя про доцільне уладження таких магазинів та вишколення потрібного персонаґу. Особливо мусілаб централя звернути увагу на відповідне поставлення таких магазинів в найдогідніших під оглядом комунікаційним місцевостях і спрямовувати туди для перерібки продукти тих »Окр. Спілок«, які задля трудностий комунікаційних чи з причини за малої кількости продуктів не моглиб самостійно заладовувати.

Під оглядом торговельних операцій централя булаб поділена на кілька відділів а то: 1) відділ збуту рільничих продуктів, 2) відділ постачання рільничих артикулів, 3) відділ збуту худоби і свиний, і 4) відділ сільсько-господарського промислу, 5) відділ організаційний.

1. Відділ збуту рільничих продуктів повинен занятися в першу чергу наладнанням збуту, а зокрема експорту яєць, наладнанням збуту збіжжа і инших рільничих продуктів. Тих инших продуктів досі в нашій кооперативній торгівлі зовсім не взято під увагу, а значіння їх для

села вже є велике і, з переходом до чимраз раціональнішої господарки, буде зростати. Для приміру наведу село Карлів і почасти дооколичні села снятинського повіту. Страшна малоземельність, а при тім доволі висока стопа життєва. Всі взялися до управи цибулі, яка поплачує. Жиди ладують десятки вагонів, але Пов. Союзові ані не снилося поцікавитись тою справою. Село Підпечари, біля Станиславова — село огородників; не поля а грядки — і люди аж пригорблені від праці. Управляють головно огірки і витворили самочинно, без статутів і без постороннього помочі торговельний синдикат, який продає гуртом всі огірки з села цілими вагонами. Але мусить продавати через посередників в Станиславові, бо тяжко знайти їм самостійно місця збуту. »Повітовий Союз приказує, щоб ми всі товари у них купували, але коли він зачне купувати наші огірки?« — говорять місцеві кооператори. — Величезне поле діяльности лежить облогом, вдячне поле. Селяни вже домагаються помочі від нашої кооперації в цім напрямі, однак теперішня наша торговельна надбудова такої помочі дати не може, бо не має до цего потрібного апарату.

Фасоля, мак, лен, овочі, клочча, цибуля, огірки, капуста, бараболі, кукурудза і т. д. майже все те іде через руки приватних посередників (деколи наші споживчі централі відкуповують у них ті продукти. щоб назад продати в иншім місці кооперативним споживачам). Все те жде часу, коли нарешті повстане сільсько-господарська кооперація.

Це будуче незаоране поле діяльности відділу збуту продуктів при сіл. гос. централі. Його завдання: з одного боку відповідне наладнання збірниць при »Окр. Спілках« і доцільне кермування ними, з другого боку основне, безнастанне слідження ринків збуту продуктів. Головну увагу треба тут посвятити відповідній ціновій політиці. Ціни призначує централя, а »Окр. Спілки« обовязані по тих цінах скуповувати продукти самостійно і через свої збірниці — поодинокі кооперативи. Ціни ті в ніякому разі не повинні бути нищі риночних.

Централя побирає певну провізію від оборотів. Надвишку, яку осягне »Окр. Спілка«, вона повинна, — по відтрученні певної частини на покриття коштів та скріплення запасного фонду, — повернути через кооперативи продуцентам у формі зворотів.

2. Відділ постачання рільничих артикулів. Тут треба посвятити головну увагу своєчасному і докладному обслідуванню запотребування »Окр. Спілок« в помічних погноях, насіннях, рільничих машинах, вугіллю, дровах, матеріялах і т. и. і на основі того заключити корисні умови з фірмами (»шлюси«). Відомо, що спеціяльно в тій бранжі можна через скупчення великого запотребування в одних руках осягнути великі користи і вплив на ціни. (Для приміру наводжу французькі рільничі синдикати). Централя побирає від оборотів провізію, по можности як найнищу і назначує »Окр. Спілкам« продажні ціни, щоб уникнути спекуляції зі сторони поодиноких управ. Надвишка того відділу повинна остати в цілости »Окр. Спілці« для скріплення її фондів. Цей відлам сільсько-господарської кооперації — відлам безумовно легший від попереднього і вже до певної міри розвинений Центросоюзом, однак виказує значні недомагання і не має значнішого впливу на ринок тих артикулів, головно наслідком невідповідної трохстепенної організації, причім артикули ці доходять до нашого селянина обтяжені зиском Центросоюза, Пов. Союза, кооперативи 1 степеня, ну і часто посередника, через якого замовляє Центросоюз, абож Пов. Союз. Кооператива 1 степеня виломлюється з повищих зглядів

з під торговельної карности і робить замовлення на власну руку, виступає, як дрібний покупець і тому рівнож не осягає відповідного рабату. Сяк чи так мусить консумент платити дорого.

Про інші відділи можна сказати, подібно як і про попередні, що розбудова їх можлива тільки при двостепенній організації. Уважаю, що двостепенна схема організації є для сільсько-господарської кооперації принціпом, всяке відступлення від якого збільшує непотрібно ланцюх посередників, доводить до роздріблення, ослаблення і закапарення цілої роботи, засуджуючи її згори на неуспіхи і провал. З двостепенної форми організації випливає неминуча конечність районізації, принайменше в наших відносинах, бо жадна централя не дійшлаб до ладу з 2000—3000 карлуватих кульгаючих під кожним оглядом кооператив. При обговореній тут формі організації ніяк не можна уважати сільські кооперативи 1 степеня членів »Окр. Спілки« ще одним щаблем сільсько-господарської кооперації, бо вони являються тут тільки торговельними підвідділами »Окр. Спілки«. Кооперативи 1 степеня остають надалі споживчими кооперативами, а відтяження їх від непосильної їм роботи в ділі сіл. госп. кооперації вийде їм тільки на користь, бо доведе до упрощення їх діловодства та допоможе поставити на належній висоті їх споживчий відділ.

Другою основною вимогою надійного розвитку сільсько-господарської кооперації є спеціялізація, — в першу чергу відокремлення від кооперації споживчої, яка формою своєї організації і її змістом становить в дрібний тип.

Щож тоді з Пов. Союзами? Вони остануть на дальше гуртівнями для споживчих кооператив 1 степеня, якими вони по своїй суті і тепер є, а утрату тої марної провізії за кілька машин і кількандцять ваґонів навозів чи вугілля річно і того вимушеного від купців коштом продуцента зиску чи відступного за кілька ваґонів яєць — покриють легко, через належну розбудову відділу ґалянтерійного, мануфактурного, шкряного і т. п.

Легко є видвигати проєкти, тяжко їх виконувати.

На запит: чому приміром наші кооперативи не експортують яєць, мимо того, що перепродують великі скількости їх — почуєте звичайно в дповідь: брак фондів.

Натомісць не говориться звичайно про те, що:

1) нема у нас під цю пору фахівців в ділі експорту яєць і є дуже мало персоналу, вишколеного в пакуванні і сортуванні яєць;

2) що тяжко наладнати корисний для продуцента збут при теперішній формі організації, де виступає аж три кооперативних посередника, з яких кожний всетаки хоче заробити. Таж прийдеться витримати острий конкуренційний бій з приватними експортерами; і не вистарчать тут відклики до кооперативної дисципліни, патріотизму і т. п., але треба буде дати нашим селянам-продуцентам реальні докази того, що їх господарський інтерес є найкраще збережений при кооперативній формі збуту продуктів.

Квестія фондів є тут зовсім другорядна. Знайшлися фонди на розбудову молочарства, на заосмотрення товарами стільки кооперативних крамниць, знайдуться тим більше на наладнання збуту продуктів і инших відділів сіл.-господарської кооперації.

Справа розбудови сільсько-господарської кооперації не є квестією фондів, але в першій мірі це квестія доцільної торговельної організації і вишколу фахових працівників.

Цій останній, так занедбаній у нас справі присвячу окрему увагу.

* * *

»Коли взагалі маємо якусь традицію, то слідуючу: все дасться зробити краще, як робиться тепер. Ніколи ми не є вдоволені способом, яким працюється в нашій організації; все думаємо, що належить робити ліпше і що вкінці так буде« — такі погляди висказує Г. Форд, вияснюючи тайну успіху свойого підприємства. Усвідомлюючи собі ріжні недомагання нашої кооперативної організації, які я стрічав на кожнім кроці в тягу моєї ревізорської практики, я нераз запитував себе: чи є в нашій молодій кооперативній організації свідомість власних недомагань і чи є стремління ці недомагання направити? Я пересвідчився, що коли і є ця свідомість і те стремління, то воно невистарчаюче, не досить інтенсивне, щоб можна бути спокійним за будуче організації.

Такі розважання привели мене до опублікування моїх спостережень і висновків. Моє постійне заняття не залишає мені доволі часу для такої праці і тому стаття вийшла не так основно оброблена і викінчена, якби я того бажав.

Я бувби дуже вдоволений, колиб справи видвигнені мною, знайшли відгомін в кругах наших кооператорів та привели до живої виміни думок в цій так важній і життєвій справі, якою є для нас розбудова сільсько-господарської кооперації.

інж. Р. Раковський.

До методики соймування захід.-укр. кооперації.

Система щорічних кооперативних зїздів, так, як вона установилася нашою практикою, не відповідає всім потребам кооопературного життя.

Система ця виникла із потреби влаштовування щорічних Загальних Зборів центральних установ. Отже маємо і щорічний загальний Збір Центросоюза — куди зїздяться представники ПСК і тих кооператив 1. ст., що удержують торговельні звязки прямо з Ц. С.; загальний збір »Народної Торговлі«, в якому беруть участь уповноважнені представники фізичних членів і члени-кооперативи; анальогічно побудований заг. збір Центробанку, загальний збір представників тих кооператив, що є членами Маслосоюза і врешті заг. зізд представників кооператив, що входять в склад РСУК (загальні збори цієї установи).

Чим займаються названі щойно зїзди?

Збори усіх т. зв. фахових централь присвячені виключно тільки торговельним справам і то самих тільки централь. Прим. на зборах Центросоюза говориться тільки про обороти та білянс цієї установи, про організацію її бюр і діловодства (включно до подробиць; на двох останніх зїздах, яких я був свідком, справа ведення біжучих р-ків повіт. союзів и бугальтерії Ц. С була чи не центральною точкою нарад зїзду! Уже навіть селяни звертають увагу на цю аномалію[1]). Відчувається, як аномалія, що на

[1]) Гл. Госп. Кооп. Часопис ч. 8: З кооп. життя копичинського району.

зїзді торговельно-товарової централі на весь край, майже не говориться про економіку цілого краю та кооп. установ; про стан господ. кон'юнктури про вигляди на найблищий час, і з окрема, не говориться про стан і діяльність хочби тільки торговельну самих Повітових Союзів, членів Ц. С.. Результат такий, що ніколи ще не ставлено на обговорення питання про стан нашої госп. спож. кооперації як цілости, не зроблено підсумків, не намічувано напрямних. Щож казати про не суто торговельну діяльність: організаційну, пропаґандистичну, кооперативно-освітню і аґрономічну? Цей бік справи остає досі цілковито поза увагою зїздів. Анальоґічно мається річ на зїздах Н. Т., М. С. і Ц. Б.

Про щож говориться на зїзді організаційної централі — РСУК? Знову вся увага зїзду звернена на діяльність цієї установи, як такої, та на вибір нових орґанів управління, при чому учасники зборів вважають головним і цікавим — те друге. У висліді — про проблєми кооперативної організації, про роботу в цьому напрямку на місцях; і в повітах не говориться зовсім а про анальоґічну роботу централі (РСУК) тільки дуже не богато. Очевидно, що на цьому терпить справа, бо загал кооператорів не має нагоди пізнати взаїмно методи праці людий з других районів, не піддається критичному розглядові хиб роботи на місцях, взагалі, діячі з місць не мають повної можливости вийти духом поза межі своєї льокальної »республики«.

На нашу отже думку, треба внести деякі поправки у нашу методику кооперативного соймування, беручи на увагу потенціяльно величезне (особливож в наших умовах традиційного партикулярізму) виховуюче значіння краєвих зїздів. Маючи надію, що ця наша замітка викличе живіший обмін думок і не підносячи ніяких претенсій не непомильність і повність, ми-б позволили собі вже тепер пропонувати такі корективи.

1) На зборах усіх фахових централь повинна стояти, як перша мериторична точка, реферат про загальне економічне положення і з окрема в цій бранжі, в якій працює централя (кредитовій, маслярській, споживчо-товаровій), який давби загальне тло для правильної оцінки власного положення;

2) На тих-же зборах, крім звіту дирекції про стан централі та її діяльність, повинен стояти загально інформаційний реферат про стан тих кооператив, що є членами централі (на зборах Ц. С. про стан ПСК, на зборах М. С. про стан молочарських кооператив). Очевидно, що тоді й звіти цих централь мусілиб містити відповідні огляди стану обєднаних кооператив (це вже робить М. С. у своїх обширних річних звідомленнях).

3) На зборах РСУК, які слід би перейменувати на »Краєвий Зїзд Західно-укр. кооперації, крім звіту з діяльности і стану самого РСУК, повинні стояти такі реферати: 1) про господ. сітуацію в краю (коротенько); 2) про господ. стан усіх типів і ступнів кооперації, обєднанях в РСУК (потипам); 3) про організаційну, педаґоґічну і аґрономічну діяльність в цілій кооперативній системі, (зокрема, очевино про такуж діяльність ПСК і РСУК); 4) вирішування евент. дискусійних проблєм кооп. будівництва.

Очевидно, що так збогачена програма Заг. Зборів РСУК вимагалаб, щоби цей зїзд тривав 2 дні; на цю дорогу фактично уже й ступив провід РСУК в цьому році, скликаючи VI краєвий кооп. зїзд на передодні заг. збору РСУК.

Ці наші думки піддаємо під ласкаву увагу кооператорів. *К. К.*

Невикористаний спосіб пропаганди.

З приємністю прочитав я у 45-ому ч. »Г. К. Ч.« надрукований жарт на 1. дію п. Ст. Батюка п. н. »Колись а тепер«. І хоч цей жарт може не найкраший під зглядом сценічним, то все таки треба радо вітати ініціятиву селянина, який з браку підходячих пєс з кооперативно-освітнього життя, сам береться творити, щоби знайти спосіб ширити кооперативну ідею живим словом зі сцени.

Що й не кажім, ми дійсно призабули або свідомо знехтували цей засіб пропаганди. Нема сумніву, що живе слово подане слухачам зі сцени далеко більше переконує маси, як навіть дуже добре написана промова. Про це не будемо сперечатись, що воно так є і так було; не дивно тому, що цей спосіб пропаганди використовується дуже часто і з добрим успідом у всіх народів.

Переглядаючи нашу драматичну літературу і шукаючи відповідного твору для пропаганди кооперативних ідей, не можна нічого відповідного знайти. Що правда є пєса з кооперативного життя довоєнного часу на Великій Україні: »Понад Дніпром« І. Тобілевича, вона однак у нас мало поширена і не зовсім підходить для широких мас по цей бік греблі. Вправді в послідних літах цю пєсу виставлено було в кількох місцевостях з нагоди кооперативних свят, не знаємо однак з яким успіхом, бо не було про це згадки. Не знати також, котре закінчення пєси виводжено перед очі глядачів, бо автор допустив до друку дві зовсім ріжні змістом і формою кінцеві дії.

З новішої драматичної літератури на Великій Україні є ще кілька пєс з кооперативного побуту (пр. »Сила на силу«, але до наших обставин з користю примінити їх не можна); у нас же досі в тому напрямі не створено нічого і не диво, що сам селянин робить спробу впровадити на сцену наше теперішнє життя. Цей факт є вже сам собою богатомовний і нема сумніву, що треба цю недостачу чим скорше усунути.

По наших селах нараховуємо в краю понад півтора тисячі аматорських гуртків, які, діставши до рук відповідно оброблену пєсу на кооперативні теми, певно зроблять багато для пропаганди кооперативних ідей, бо на представленнях звичайно буває ціле село. Наша молодь на селі ходить на представлення навіть по кілька разів і добра пєса з кооперативного життя може зєднати нам надійних кооператорів.

Тому варто без гаяння часу росписати конкурс на таку пєсу. Вона повинна би бути найвище на 4 дії, приноровлена до обставин сільської сцени. Видаток на неї вскорі вже зможе оплатитись зростом торгів по наших кооперативах. Конкурс повинен розписати Ревізійний Союз, а таку пєсу ми повинні побачити вже в цьому році підчас обходу ювилею наших центральних установ.

О. Дяків.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок.

Курс доляра і инших валют. Дня 16. лютого 1929 р. у Варшаві доляр П.-А. Сп. Д. коштував зол. 8·90. Приватно — 8·88½—8·89. Попит на доляри слабий, обороти малі. Для инших валют тенденція також слаба. Курси валют головніших держав — Франції, Анґлії, Швайцарії та Італії знизилися проти попередніх нотувань, чеська валюта утрималася, австрійська навіть піднеслася.

Запотребування валют дещо змен. шилося в порівнанні з попереднім місяцем.

За инші девізи у Варшаві платилося в золотих:

	Девізи (векслі) найвищ.	найнищ.	16. II. 1929
Анґлійські фунти штерлінґів (за 1 фунт)	43·30½	43·28¾	43·28¼
Швайцарські франки (за 100 фр.)	171 54	171·52	171 53
Чехословацькі корони (за 100 кч.)	26·38½	26·38¼	—

Золотий карбованець — 4·62; обороти виказав середні.

Товаровий ринок.

Гуртові ціни на головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в часі між 1 і 15 лютня 1929 р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця: 1-8 II.	9-15 II.	Жито: 1-8 II.	9-15 II.
Берлін . .	5·09	5 20	4·88	4 94
Чікаго . .	4·69	4·81	4·33	4·49
Ліверпуль	5·12	5·22	—	—
Новий Йорк	4·69	4·81	4·87	5·00

	Ячмінь:		Овес:	
Берлін . .	5·35	5·32(бров.)	4·83	4·82
	4·69	4 99(звич.)		
Чікаго . .	3·12	3·18(звич.)	3·79	3 74
Ліверпуль .	—	—	5·01	4·58

Ціни, на загал, на всіх світових ринках є нищі в порівнанні до цін, які були в тому самому часі в 1928 р. Ріжниця виносить від 9 до 20 центів.

Як бачимо з наведених даних, панує за границею стала звишкова тенденція, що набирає все більш виразних рис. Ціни особливо на пшеницю а також на жито підуть і далі в гору. Причини — великі запотребування імпортуючих країн і цінова політика держав, котрі стараються вдержати ціни на високому рівені. Найбільше замовлень на пшеницю надходить з позаевропейських країн — головно з Азії (Японія, Китай, Індія). Тому заладування в країнах експортуючих (Америка зросли в січні ц. р. на 20% рівняючи до попереднього міс. (126 міл. q. проти 105½ міл q.), а довіз до позаевропейських країн за тойже час подвоївся 28½ міл. q. проти 14½ міл. q. м. р.) Збільшився довіз і до европейських країн, але не в такій мірі, як до позаевроп. країв.

Швидку тенденцію на підвишку викузує за кордоном також жито — як відомо з причин його недороду в Америці. Вивіз жита з деяких країн експортуючих (Америка. Угри) подвоївся, але вивіз зі Сполуч. Держав і з Канади дещо зменшився.

Ціни вівса також підносяться.

На польських, краєвих ринках рух цін в часі від 1 го до 15. лютня представляється слідуючо (в долярах за q):

	Пшениця: 1-8 II. 1929.	9-15 II. 1929.
Варшава . . .	5 00	5 01
Познань . . .	4·61	4·76
Львів	5·36	5·33
	Жито:	
Варшава . .	3·85	3 96
Познань . . .	3·64	3·71
Львів	3·94	3·86
	Овес:	
Варшава . . .	3 70	3·75
Познань . . .	3·47	3 46
Львів . . .	3·67	3 59
	Ячмінь:	
Варшава . . .	3·93	3·93 (бров.)
	3·69	3·65 (звич.)
Познань . . .	3·93	3 93 (бров.)
	3·70	3·69 звич.)
Львів	—	4·21 (бров.)
	3·37	— (звич.)

На польських збіжевих ринках ціни від початку року знижувалися аж до початку другого тижня м. лютня; потім деякий час утримувалися на незмінному рівені, а від половини лютня почали підноситися і то доволі швидко.

Це підноситься передовсім до пшениці і жита. Виїмок для першої творить одначе Варшава, де ціни виявили релятивну стабільність з незначною звишковою тенденцією (1 гр.); зате в Познані ціна на пшеницю значно підскочила — протягом тижня на 15 центів за квінтал. Жито, котре знижкувало до лютого швидше від пшениці, почало швидко й підноситися в середині б. місяця — у Варшаві на 11 центів, у Познані на 7 центів. В наслідок того рух на біржах малий; охочих купувати небагато.

Ціни на ячмінь вже від довшого часу не виявляють жадного руху. Овес зростає в ціні тижнево на 4—6 центів за q. і виказує живіші обороти.

Мука. Запаси муки в краю мінімальні так житньої, як і пшеничної. Руху не помічалося майже жаднього. Заінтересування і подача малі. Пошукуються гірші ґатунки.

Нотовано в днях 11—16 лютня б. р. за 100 кґ в злотих:

	Мука: житня 70%	пшенична 65%
Варшава	48·00—50·00	66·00—70·00
Познань	46·20	59·50

Львів — через незначне заінтересування трансакцій майже не було.

Каша ріжних сортів у Варшаві за 100 кґ. в зол.:

Ячмінна	I. ґат. 46—48	II. ґат 48—52
Перлова	» A 61—65	»B 58—61
Гречана	» 58—75	
Краківська	» 100—135	» 90·110
Ячляна	» 75—82	» 65—75

Фасоля 16. II. 1929 за 100 кґ.: біла — 145—160 зол., цукрова — 160—170 зол.

Паша за 100 кґ. в золотих:

	Сіно пресов.:	Сіно звич.:
Познань	17·00—19·00	14·00—15·50
Львів	18·00—22·00	солод.) — —

	Солома прес.	Сол. звич.
Познань	6·50 — 7·00	4·50 — 5·00
Львів	8·00—10·00	— —

Макухи у Львові за 100 кґ. — **льняні** 47·00— 48·00 зол.

Ґрис у Львові за 100 кґ. — **житній** 22·00—22·5 зол. (без мішка), **пшеничний** 23·50—24·00 зол. (без мішка).

Яйця Ціни в час морозів сильно підскочили, відтак падають. За скриню свіжих яєць у Варшаві платили 22. II. зол. 480 (раніш 530 зол.) На ринку сильний брак товару. У Львові 23. II. — скриня в 1440 шт. коштувала 360—380 зол. стація заладування.

Місцеві гуртові ціни збіжа, плачені продуцентам в Польщі та на західноукраїнських землях в січні 1929 р. в злотих за квінтал (q.):

		Пшениця:	Жито:	Ячмінь:	Овес:	Картопля їдома	Картопля промисл.:
Польща (середня ціна)	I. 1928	48·44	38·97	36·29	34·55	8·31	6·40
	I. 1929	44·10	33·95	31·27	30·87	8·04	6·34
Варшава	» »	42·36	31·42	30·21	30·40	8·18	6·61
Познань	» »	41·72	32·62	31·88	31·88	8·67	6·78
Полісся	» »	44·78	34·40	31·91	32·46	8·35	6·76
Волинь	» »	42·54	32·07	28·00	27·58	6·99	5·08
Львів	» »	45·98	34·91	31·56	31·73	6·91	5·70
Станиславів	» »	46·44	35·51	30·89	30·94	7·20	5·06
Тернопіль	» »	43·02	32·47	272·4	28·09	5·86	4·08

Місцеві гуртові ціни не виявляють жадної загальної тенденції. На українських землях стан цін визначається виразнішим нахилом до спаду, з виїмком Станиславщини, де ціни на пшеницю піднялися на 30 ґрошів в порівнанні з груднем 1928 р. В Польщі ціни виявляли противну, не все виразно зазначену тенденцію: так у Варшаві пшениця і картопля йшли в гору, инші збіжа знижкували. В Познанщині всі ціни піднеслися значно; ріжниця, рівняючи з минулим груднем, виносить кілька десять грошів, приміром у пшениці — 37 гр., у жита — 26 гр. і т. д. Закупи слабі. Дефіцитні округи здержуються від замовлень, живучи з решток своїх місцевих запасів.

Масло. Гуртові ціни дня 23. II. 1929 за 1 кґ в злотих:

Львів десерове масло 7·20—7·40
Люблін » » 7·20

Деталічні ціни в тім же часі за 1 кґ в злотих:

Львів десерове масло 7·40—7·80
Люблін » » 8·—

Худоба і мясо. Ціна за 1 кґ живої ваги дня 22 лютня 1929. в злотих:

	Воли	Корови	Телята	Свині	Ялівки
Варшава	1·30—1 60	—	2·.0	2·00—2 50	—
Львів (25. II.) . . .	1·40 1·65	1·00—1 60	1 .0—1·42	—	1·45—1·60

В Познані за штуку живої ваги платилося 22. II. 1929. від 190 до 222 зл.

За кордоном: На віденському ринкові в 2 половині січня б. р. на ринку безрог ціни дещо росли, дякуючи зменшенню довозу з закордону; пізніше з причин підвишки довозового мита до віз змалів, попит зменшився як рівнож і ціни. 1 кґ живої ваги в дкормлених свиний коштував 2·00—2·15 шіл., худих (мясних) 1·70—2·25.

В Празі чеській в томуж часі ціни впали і обороти змаліли; польський експорт є в тяжкім положенні. Продавано на міському торзі 1 кґ живої ваги свиний з Польщі за 11·00—13·00 к. ч.

Ціни продуктів виживи у великих містах між 4 і 10 лютня б. р. (Wiadom. Statyst. ч. 4, 29 р.):

Артикули:	Міра:	Варшава	Познань	Краків	Львів
Житній хліб	1 кґ	0·55	0·50	0·52	0.51
Пшеничн. хліб.	1 кґ	1·11	1 —	—	1.05
Молоко . . .	1 літр	0·56	0·40	0·55	0 55
Масло	1 кґ	7 88	7·60	8 2)	7·20
Яйця	1 шт.	0·31	0 3	0·3)	0·25
Свинина (мнясо)	1 кґ	3·17	3·—	3 —	3·—
Солонина . .	1 кґ	3·33	3·—	3·60	3 10
Картопля . . .	1 кґ	0·23	0 16	0·15	0·17

Рівняючи до попередніх місяців, ціни значно піднеслися. Попит на масло великий, на инші продукти менший.

»Ножиці« в Польщі. »Ножиці« або розіпняття цін між промисловими і сільсько-господарськими продуктами усталюється в Польщі некорисно для рільництва. Про некорисне відношення цін жита до промислових артикулів свідчать слідуючі цифри: в той час як в 1927 р. 100 кґ суперфосфату становило рівновартість 38 кґ жита, в кінці 1928. року ціна 100 кґ суперфосфату відповідала вже ціні 44 кґ жита. Анальогічна зміна в цінах потасової солі і жита: 18 кґ потасової солі рівноварті були 32 кґ жита; так само вартість 75 кґ вугля рівняються вартости 106 кґ жита і відповідно 165 кґ цегли 252 кґ жита. Відношення ціни жита до ціни заліза, бензини, вовняних тканин, підошвяних шкір змінилося рівнож на некористь жита.

Ширшим обговоренням преважної справи »ножиць« в Польщі займемося в найблищих чч. К. Р.

Зріст протестів векслів. По даних статистичного уряду кількість запротестованих векслів досягла в грудні 1928. року в Польщі найвищої цифри від часи запровадження статистики. В одній Варшаві запротестовано 67.127 векслів, а на терені Польщі 315.128 векслів.

Статистика векслевих протестів виказує систематичний зріст кількости протестів до суми 60·2 міл. злотих. Листопад — 61·6 міл. злотих. В грудні згадана вище рекордова кількість векслів дала найбільшу досі суму 67·6 міл. зол. Звишка отже виносить цілих 6 міл. зол. за один місяць.

По важніших місцевостях статистика векслевих протестів представляється так: Варшава на суму 16·6 міл. зол., Лодз на суму 4·2 міл. зол. Третє місце в державі займає Львів з 8 тис. протестованих векслів на 3·3 міл. зол. Далі йде Люблін з 1·5 міл. зол. Брак готівки дає себе чимраз дуще відчувати особливо в чисто рільничих округах. Доказом тяжкої ситуації рільників служить той, приміром, факт, що в цілім найбільш упромисловленім шлеському воєвідстві число опротестов них векслів є нище, як в самім місті Люблині бо виносить там заледво 6·5 тис. штук векслів на суму 2 міл. золотих.

Найвища пересічна квота запротестованого векселя була в познанському воєвідстві — 399 зл., потім на Шлеску — 345 зол., на Поморі — 322 зол. і у Львові — 301 зол. В инших місцевостях держави пересічна сума векселя була значно нища: у Варшаві — 246 зол., в Лодзі — 172 зол., в Білостоці — 175 зол. Найнищу суму опротестованого векселя мало Полісся — 151 зол.

Ситуація у вовняному промислі. Всі галузі вовняного промислу переживають тепер тяжку кризу через мінімальне запотребування товару. Погіршення комунікації в звязку з завіями і морозами привело ще до гіршого стану: попит де далі зменшується і як

пише »Газета Гандльова« »і мови не має про те, щоб можна було рахувати на започаткування літнього сезону«. Більшість фабрик працює на сліпо, не здаючи собі справи про те, який товар матиме найбільший попит і збут. Чекають от е, що богато виробленого товару лежатиме на фабричних складах. З другого боку зауважено факт надзвичайного погіршення платездатности клієнтелі на що вказує зріст до небувалого ступня протестів векслів Столичні ґазети принесли чутку про оголошення в скорому часі векслевого мораторія; що правда, вістка ця не була підтверджена.

Знижка цін за бавовняні вироби. Через збільшення довозу закордонних прядільних виробів і одночасний брак збуту для краєвих виробів, обєднання бавовняних прядільень постановило на засіданні 13 лютого ц. р. зредукувати ціни на деякі бавовняні товари. Всі роди пряжі зістали знижені в ціні пересічно на ¾% від основної ціни. Окрім того змінені умови продажу на кредит в той спосіб, що за перші 30 днів загального 6 ти місячного кредиту не буде начислюватися процент. Згадана знижка цін і зміна умов продажу обовязує від 15 лютого 1929 р.

Цікавим є те, що подаючи цю вістку, офіціоз промислових кругів »Газета Гандльова« попереджає її заголовком: »Zniżka cen wobec groźby kryzysu«, тим самим ніби вже заповідає наближення господарської кризи в Польщі.

Перші ластівки передвісником кризи. Одна з поважних фірм шовківничого промислу в Лодзі, як подає »Газета Гандльова« під датою 15 лютого, виявила неплатездібність і внесла до промислового суду прохання про примінення до неї судового надзору. Пасива т єї фірми, котрої назви газета не подає, виносить 1½ міліонів злотих.

Велике враження в торговельних кругах справила вістка про те, що окружний торговельний суд в Лодзі уділив »Фабриці плюшу Мітлін і Гуральскі« відстрочку виплат на три місяці. Фірма ця вважалася ще до недавна одною з солідніших.

Так само пригноблююче враження в торговельних кругах викликало зголошення до суду цілого ряду фірм з проханням про відложення термінів платности і про встановлення над ними судового надзору. Між иншим зголосилися до суду в цій справі акц. сп. »Промисл шовковий в Польщі« та склад шовкових виробів »М. Тененбавм«.

Чужий капітал опановує польський гутничий промисл. Три найбільші нафтові концерни на Горішньому Шлеську — Гута Покою, Гута Бісмарка і Горішньо-шлеське обєднання Королівської Гути з Ламром перейшла в посідання німецького капіталу на всі 100 процентів. З приводу того польська преса на ґвалт вимагає інтервенції держави в справи господарчі.

Новий синдикат (картель). В першому тижні лютого ц. р повстав у Варшаві Синдикат продуцентів терпентини і деревної смоли. До синдикату приступило кількадесять фабрик Завданням синдикату є усталення відносин на внутрішньому ринку та перебрання експорту. Синдикат обіймає значну кількість підприємств, які знаходяться в лісовій полосі західно українських земель під Польщею.

Усе поспішно картелізується.

Вивозове мито на яйця. В Деннику законів (ч. 1. поз. 5 за 1929 в додаток до ч. 27. р. 1928 поз. 249) оголошено урядове розпорядження, встановлююче вивозове мито на яйця у висоті 20 зл. за 100 кг. брутто. Від цього мита звільняється малий пограничний вивіз та дрібні перевізки (до 50 шт.). Звільняються від митних оплат при вивозі яєць підприємства відповідно зареєстровані та, за дозволом міністерства скарбу, с.-г. продуценти і їх організації. Там же оголошено розпорядження міністерства промислу й торговлі про порядок реєстрації експортових підприємств.

Оба роспорядки увійшли в життя з 1 лютого 1929.

Вивіз яєць з Польщі в 1928 р. Вивіз яєць з Польщі в мин році зменшився. За рік вивезено 545.606 q в ціні 144.696 тис. злотих. В порівнанні з 1927 роком Польща вивезла менше на 17% що до кількости і на 15% що до вартости. В 1927 р. вивезено було 655.907 q на суму 370 тис. зл. Причиною упадку вивозу є погіршення за кордонами опінії про доброту яєць з Польщі.

Скандал із польським маслом у Льондоні. Анґлійська влада недавно секвеструвала 3 транспорта фальшованого на 60 марґаріною масла, що було вислане одною з приватних фірм у Варшаві. З того приводу в Польщі Голосніще заговорили про стандариза-

цію головно експортового масла — в миродайних урядових виробничих і експортових колах Польща є нині єдиною серед держав, експортуючих масло, котре немає стандаризації. Вже був випрацюваний відповідний проєкт з не відомих причин десь застряг і досі не зістав впроваджений в життя.

Вивозове мито на масло. В звязку з відкритими в останньому часі спробами вивозу за кордон фальшованого масла (з домішкою 60% рослинних товщів) в урядових колах обговорюється проєкт наложення вивозового мита на масло. Від цього мита звільнюватиметься лише доброякісне масло при відповідно зорганізованому експорті. Справу контролі і встановлення висоти мита уряд припоручив би кооперативним і купецьким союзам, які дістали би позволення на експорт без мита (подібно як це зроблено уже з яйцями і свиньми).

Вивіз масла з Польщі в 1928 р. збільшився поважно, досягши 109.744 q вартости 66.372 тис. зл, тоді як в 1927 році він виносив тільки 73.761 q в ціні 39.562 тис. зл.

Вивіз безріг і худоби з Польщі і участь в ньому укр. земель. В грудні 1928 р. вивезено з Польщі на захід через чеськословацьку границю:

Живих звірят:

1.165 транспорт. свиний в кільк. 91.887 шт.
1 » рогат. худоби » 16 »
19 » коний » 615 »

Майже весь товар пішов на задоволення ринків австрійського і чехословацького — з виїмком трох транспортів свиний в кількости 147 шт. відправлених до Італії.

З загальної кількости вивозу достарчили українські землі:

Воєвідство	Рогата худоба		Безроги	
	трансп.	штук	трансп.	штук
1. Львівське . .	1	16	—	—
2. Станиславівське	—	—	197	15.229
3. Тернопільське	—	—	180	15.520
4. Волинське .	—	—	2	139
Разом	1	16	379	30.888

Ціни на бекони з Польщі на льондонському ринкові знова впали. Бекони (свинське мясо) з Польщі коштували в Льондоні: 30. листопада 1928 р. 74—90 шіл., 21. грудня 1928 року — 70—83 шіл. Страт одначе польські експортери не мали.

Причина знижки: велика подача дичини і дробу та більший попит на бекони ірляндські й данські.

Підвишка привозового мита на безроги в Австрії. Під натиском місцевих годівельників (союзу Landbund) безрог, австрийський уряд вирішив піднести привозове мито на безроги з 9 на 18 шілінгів. Мета нового зарядження: через зменшення довозу піднести ціни безріг на австрійських ринках.

Для польських експортерів, з котрими місцеві австрійські продуценти провадять конкуренційну війну, і котрі були головними доставцями безріг на австр. ринок, подвоєння цла означає поважне утруднення. Той самий Landbund вимагає дуже різко обмеження континґенту (кількости) довожених безріг з Польщі.

Вивіз дерева з Рад. Союзу до Анґлії. Радянський Союз провадить великі деревні трансакції з синдикатом анґлійських імпортерів. В тих трансакціях беруть участь з англійського боку кількадесять великих торговельних фірм. Трансакції обіймають 500·000 стандартів радянського готового дерева.

Вивіз дерева з Рад. Союзу до Анґлії виносив в 1925 р. — 285.000 стандартів, в 1926 р. — 218.000 ст., в 1927 р. — 345.000 станд., в 1928 р. — 437.000 станд.. В 1929 р. буде поставлено на анґл. ринок дерева з Рад. Союзу на 250—350.000 станд. більше, як в минулому році. Між тим не має виглядів на довіз на анґ. ринок дерева з инших европейських країн. Таким чином зріст російського деревного експорту до Анґлії у відношенні до рівня того-ж експорту з инших европ. країн збільшився би на 20%. Поселання вивозу дерева з Рад. Союзу викликано трудною господарською ситуацією Совітів і грозить заострением конкуренційної боротьби на цьому полі з иншими експортуючими країнами, передовсім Польщею і скандинавськими державами.

Підвищення дисконтової стопи в Льондоні. Від 8. лютого підвищено в Льондоні офіційну дисконтову стопу з 4½ на 5½. Викликана ця звишка правдоподібно великими закупами Ім-

перським Банком золота на льондонському ринкові, як засіб в боротьбі з відпливом золота за кордон. Очевидно є це наслідок підвищення диск. стопи в Ню-Йорку, де стопа тепер виносить 5% Льондон, як видно, хоче дати капіталові кращі умови льокації, як Ню-Йорк — звичайний конкуренційний бій.

З життя української кооперації.

Українська кооперація перед форумом польського сойму.

Посол О. Луцький в промові при генеральній бюджетовій дискусії в соймі дня 31 січня 1929 р. порушив теж справу укр. кооперації. Він сказав м. и.:

Серед такої дійсности український нарід власними силами почав будувати собі вихід з цієї господарської недолі. З огляду на наше переважно рільниче населення, шукаємо цього виходу передусім в організації хліборобської освіти. Вона для нас тимбільше потрібна, що на всьому просторі українських земель в Польщі не маємо до цього часу ані одної державної рільничої школи. Другий шлях, на якому шукаємо виходу — це наша хліборобська кооперація, без якої дрібноземельне селянство не може вести видатної продукції, ані забезпечити собі справедливого збуту продуктів, — це та хліборобська кооперація, яка своєю безпосередньою співпрацею з кооперацією міських і робітничих консументів має так сильно причинитися до полагодження противенств поміж продуцентом і споживачем, конфлікту суспільно не менше важного, як конфлікт поміж працею та її винагородженням.

Серед яких умов прийшлося нам будувати нашу кооперацію? Державна адміністрація постійно утруднює нам оснування сільських кооператив. Передусім на Волині й Поліссю. Наведу лише кілька прикладів з останнього часу. Староства у Володимирі і Ковлі жадають, щоби зголошення організаційних зібрань були стемплювані на 6 зол. Кожний такий дозвіл треба поручити державній поліції. Представника поліції треба привезти і відвезти. Деякі староства, напр. в Ковлі, даючи дозвіл на організаційні кооперативні збори, самочинно викреслюють найважніші точки з порядку нарад, звичайно точку про вибір управи і Надзірної Ради. Без цього годі оснувати кооперативу. Дня 9 мая мин. року староство в Дубні не дозволило нам оснувати кооперативу в повіті з огляду на... публичне безпеченство. Загальні збори кооперативи в Боремлі розігнала поліція дня 22 липня мин. року, тому що відбувалися вони без очевидно зайвого окремого дозволу староства. П. старості в Дубні треба наперед зголошувати тексти всіх промов, коли бажається дозвіл одержати на організаційні наші кооперативні збори. В торговельних судах на Волині реєструються наші кооперативні статути тільки тоді, коли вони списані на польській мові ітд. ітд. Тільки виїмково одержують

наші кооперативні організації концесію на продаж тютюну та соли. Польський союз споживчих кооператив у Варшаві одержав згідно з законом зовсім легко концесію на гуртівню тютюну для своїх членів. Українські кооперативні союзи не можуть добитися цього права. Як важко осягнути нашим кооперативним союзам концесію на гуртівню соли, це засвідчує між иньшим і кількамісячне безуспішне змагання в цьому напрямку стрийського »Повітового Союзу Українських Кооператив« в справі гуртівні в Журавні, хоч тамошнє околичне населення від місяців тільки деколи може набути сіль. Дирекція державного тютюневого монополю засипана нашими скаргами в справі відмовлювання нам концесій навіть на деталічну продаж тютюну.

Всеж таки за 8 літ напруженої праці удалося нам зорганізувати коло три тисячі українських хліборобських кооператив, з 34 повітовими союзами, трьома великими краєвими фаховими осередками — »Центробанк«, »Центросоюз« і »Маслосоюз« — та свій, один з найбільших в Польщі »Ревізійний Союз Українських Кооператив«. Власне майно цих кооператив виносило вже з кінцем 1927 р. поверх міліонів золотих. Білянсова, одже значно вища, вартість нерухомостей цих кооператив означена в цьому часі на кругло 4 міліони золотих. Щадничі вкладки самого »Центробанку« сягали тоді до 1,200.000 зол. Щадничі вкладки инших кооператив осягнули в 1927 р. суму 1,500.000 зол. Вкладки до обороту наших инших сільських кооператив перевищували з кінцем 1927 р. уже також півтора міліона золотих.

Далі промовець закидає урядові, що відмовою кредитів укр. кооперативним установам він намагається шкодити укр. кооперативному рухові. Зокрема він наводить такі факти, як виповідження кредитів Банком Госп. Краєвого, відмову Центросоюзові кредиту на експорти яєць, здержання навозового кредиту, відмова навіть 20.000 Маслосоюзові на молоч. інвестиції ітд.

На вступі своєї промови посол О. Л. так схарактеризував »етатизм« польської держави:

Понад 40% суспільного прибутку забирає держава, четверта частина суспільного маєтку вже також є власністю держави. Держава стала найбільшим банкиром, промисловцем, купцем, підприємцем і має свої уділи майже у всіх картелях. Як найбільший господар господарює держава лиш денеде добре і рентовно. Відносини державної адміністрації до всіх робітників зовсім не зразкові. Це торкається передусім салінарних робітників, яким держава не признає прав, прислугуючих усім иншим державним робітникам.

Ювілей проф. Ф. А. Щербини.

Ювілей 80 ліття з дня народин загально поважаного і високо заслуженого ветерана укр. науки і теоретика статистики та кооперативного руху, проф. Федора Андрієвича Щербини відбився гомоном по всіх укр. землях. З участю самого Ювилята святкувала цей ювілей українська громада, що перебувала разом з ювилятом в Ч. С. Р., урочистою Академією в Празі дня 26. лютого ц. р. Провід Р. С. У. К. надіслав на руки ювилейного комітету привітання слідуючого змісту:

До Ювілейного Комітету
для вшанування 80-ліття народин проф. Ф. А. Щербини.

»Ветеранові науки, творцеві української статистики, теоретикові і горячому симпатикові кооперативного руху пересилає щирий привіт з 80-літтям Його життєвого шляху Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, центральне обєднання західно-української кооперації. Нехай живе ще довгі роки і трудиться для рідної науки професор Федір Андрієвич Щербина!»

За Раду РСУК інж. Ю. Павликовський, голова.

Редакція нашого журналу переслала від себе привіт слідуючого змісту:

»Вітаємо з цим радісним днем неструженого громадянина і наукового дослідника, палкого прихильника кооператевного руху. Ті зерна любови до людини взагалі, зокрема до трудового селянства, які засіяв Федір Андрієвич своїми трудами і своїми дослідами життя трудового селянства, западають глибоко в душі молодшого покоління. Вони будять в нього найкращі чуття гуманности і закликають до праці в користь поневолених. Зокрема українська кооперація, як масовий рух визискуваних і понижуваних, прийме Ф. А. Щербину в число своїх учителів і духових покровителів.

Жий нам, Батьку, довго і світи прикладом Невтомного Трудівника!«

Редакція »Кооперативної Республики«.

Кооперативні публікації. Перед нами »Вістник Повітового Союзу Кооператив« у Станиславові ч. 1. за лютий 1929, рік вид. І. Виходить що місяця. Поодиноке число 25 сотиків, формат великокнижковий, стор. 8. На зміст цієї нової друкованої кооперативної публікації склалися: редакційна передовиця, Господ.-кооп. курси в окрузі; Ощадностева акція в Станиславіщині; З коп. життя в окрузі; Вісти з Союзу (з організаційного відділу, з торговельного відділу). Оголошення.

В районі ПСК Станиславів находиться 171 кооператив, отже є це один з найсильніших кооп. осередків в краю. Як видко зі змісту публікації, робота йде в районі і в Союзі жива і творча. Спеціяльну увагу Союз присвячує розбудові кредитової кооперації по селах своєї округи на здорових підставах дрібної масової ощадности. Довідуємося далі, що заходом ПСК і »С. Г.« відбулися 4 однотижневі господарські курси та 3 теж однотижневі курси для кооп. діловодчиків (тих, які вже працюють в кооперативах). У відділі торговельнім подано інформації про спосіб замовлювання помічних погноїв, кілько їх потрібно для якого роду культури та про спосіб розплати і умови кредитування (до листопада 1929 на 8%). Тож з цього відділу довідуємося, що ПСК задумав спільно з Галичем і Калушем приступити до самостійного експорту яєць. Є теж вісти про досвіди зі штучними навозами, які буде переводити аґроном при ПСК.

Мимоволі насовується думка про раціональність ліквідації менших кооп. союзів і їх злиття у більші районові союзи, що дає більшу можливість раціоналізувати як організаційну, так торговельну роботу.

»Подільський Союз Кооператив« видав летючку п. з. »Брати—Селяне!«, в якій у популярній формі закликає до розбудови кооперативного життя на селі. На перше місце летючка ставить справу розбудови сільської кредитової кооперації:

»Нехай не залишиться у нас ані одного найменшого села, де-б не було свого народнього банку — кредитового товариства. Нехай не буде між нами ані одної людини, якаб віднеслася до цього байдуже; нехай ніхто не сумнівається в тому що дрібними вкладками ми зберемо великі капітали...«

»Тож нехай не знайдеться між нами ані одного чоловіка, який би махнув рукою і сказав, що це у нас не можливо. Ні, у нас є все можливе, як і у инших народів!«

Також льокальний часопис Яворова — »Українське Слово«, повітовий двотижневий часопис (видавець проф. Евген Яворовський) присвятив вже в 1 своїому числі увагу розбудові райфайзенок. Про цю справу читаємо у живо написаній статті дир. Харамбури. Також селянин М. Вахулович у статті »Як живе село« (ч. 2) говорить про цю справу:

»Щоб не стрінутись з замітом, що життя села змалював я надто чорними красками, хочу вказати і на вихід з лиха. Є багато виходів, але візьмім той, що для селян бувби найлекший. Берім напр. таку справу, як курення тютюну. Майже кождий селянин прокурює денно щонайменше 10 сот., а за рік прокурює 36 зол. 50 сот. На таку суму кождий курець себе добровільно оподатковує. Якби селяне заложили собі щадничу касу і кождий, замість прокурити 10 сот. денно, заніс їх на складкову книжечку, тоді в селі булаб подвійна користь. Перше мали би ті користь, що складають, бо мали би там готівку, котру пускають тепер з димом. Друге користали би тут ще ті, що мали би потребу позичати гроші. Не потребували би зараз платити лихварських відсотків. Крім того можна було би тоді піднести всі культурно-освітні установи«.

Тільки на цей раз з нашої »провінції«. Ми свідомо видвигаємо роботу наших »місць«, бо іменно в тій дрібній, негучній, органічній будівничій праці по закутках краю бачимо майбутність народу.

Семинар для сільсько-господарського кредиту. По думці поданій з краю і з ініціятиви професорів Української Господарської Академії в Подєбрадах (в Ч. С. Р.) зорганізовано при Академії семинар-курси для сіл.-господарського кредиту. Керовником семинара став проф. О. Мицюк. В члени семинара записалося 18 осіб (15 економістів і 3 аґрономи). Перші збори відбулися 3-го січня ц. р. і встановили реґулямін семинара-курсів. Всіма справами керує 5-ти членна комісія в складі керовника семинару проф. О. Мицюка, 2-х представників Аґрономічного Товариства і 2-х представників Т-ва для студій західно-українських земель. По закінченні курсів будуть видаватись посвідки тим, що прочитають принаймні 1 реферат і складуть репетиторіум (іспит). Робота почалася 17. І. 1929 і відбувається кожного тижня 2 години півріч них. Намічено розглянути: 1) Загальну теорію кредиту (основи), 2) Кредит на західно-українських землях. 3) Кредитова кооперація, 4) Виужиткування та ефектовність кредиту в сільському господарстві.

З кооперативного світа.

Ювілей проф. В. О. Тотоміянца.

15 лютого б. р. святкується 30-літній ювилей діяльности проф. В. О. Тотоміянца. Хто не знає цього кооперативного працівника? Хто не чув його призвища? Можна майже безпомилково твердити, що, після маститого проф. Шарля Жида, найбільшою популярністю між кооперативними верствами за останніх 10 років користується В. О. Тотоміянц І це не дивно, бо пісся того як в році 1899-му Тотоміянц прибув до Петербурґу з дипльомом Доктора Брюсельського Університету і низкою літ, які він провів в досліджуванні ріжних кооперативних організацій в ріжних країнах, Тотоміянц до цього часу працював цілком і виключно в кооперації. І з того моменту, як 30 років тому назад він випустив свою брошуру »Міць кооперації« (СПБ, 1899), він незмінно і цілковито віддає всі свої сили служенню кооперації. Він пише книги, брошюри, статті, читає лекції й викладає, з року 1904-го, на високих школах; приймає участь кооперативних конґресах; веде кооперативну пропаґанду і як публіцист, і як розїздний кооператор, та ин. Він пише по російськи, вірменськи, німецьки, італійськи, французьки, анґлійськи. Він торкається в своїх пра-

цях ріжних видів кооперації. І хоч перша його праця майже цілком була просякнута тенденцією бачити сю кооперацію в споживчих кооперативах, але пізніше він відмовляється від такого погляду і трактує в ріжних своїх роботах і инші види кооперації: сільсько-господарську, промислову, продукційну то що. Його книга »Сільсько-господарська кооперація«, що вийшла в початку нашого століття, витримала 4 видання; ріжних видів кооперації торкається й його друга праця: »Кооперація на російському селі« (1911). З инших його праць згадаємо »Споживчі кооперативи на Сході« (1907), »Копартнершип«, »Теорія, історія й практика споживчої кооперації«.

Свою педагогічну діяльність Тотоміянц почав ще 25 років тому на Вищих Курсах в Петербурзі, й з тих пір він безперестанно викладає ріжні кооперативні дисципліни на численних високих школах.

Після комуністичної революції Тотоміянц примушений був покинути межі б. Росії, але і в еміґрації, завдяки ласкавому відношенню Уряду ЧСР, він також не переставав працювати, викладаючи на ріжних високих школах Праги та видаючи майже кожного року свої праці на ріжних мовах. Остання праця, що видана під його редаґуванням, носить назву »Кооперативна Енцикльопедія«. Працездібности проф. Тотоміянца не можна не дивуватися, особливо приймаючи на увагу те, що за останні роки він майже нічого не бачить, з приводу хороби очей, через що є примушений працювати за допомогою своїх секретарів.

По своєму походженню (його батько був вірменин, а мати — на пів німка, на пів полька); по характеру своєї діяльности; по складу свого ума Тотоміянц може бути признаний інтернаціональним кооператором. І не дивно, що комітет по вшануванню ювилея проф. Тотоміянца склався з представників ріжних націй. Одначе, більшу частину свого свідомого життя Тотоміянц присвятив праці на кооперативній ниві б. Росії, на розвиток кооперації в якій він безумовно мав помітний вплив.

Але зараз і для нього ця країна є зачинена.... Цілком віддаючи свої сили кооперації, добре обзнайомлений зі всіма її видами, блискучий лектор, переконаний невтраліст в кооперації та людина, далеко стояча від активної політики Тотоміянц не може повернутися до СССР, де від кооперативних працівників вимагаються значно инші якости....

І зараз проф. Тотоміянц, далеко не по своєму бажанню живе в Берліні, де він, дуже слабо гонорується, викладає кооперацію на Високій Торговельній Школі.

Побажаємо ж йому сил продовжувати ще довги роки свою працю на благо кооперативного руху, на служення вільній, автономній, незалежній від адміністративних свавіль кооперації!

Проф. С. Бородаєвський.

Польська кооперативна школа у Присуші. Як відомо, першою відчула потребу окремого кооперативного шкільництва кооперація сільсько-господарська, взагалі сільського типу. Це ми бачимо на прикладі Німеччини, Чехії, Данії, В. України, Росії і т. д. Причина цього явища в тім, що коли пануючий в Европі тип торговельних шкіл міг (у фаховій ділянці торгівлі) ще з бідою вистарчити для торговлі мішаними і споживчими товарами, отже для потреб споживчої кооперації, то для кооператив сільсько-господарських, яких асортимент товарів і продуктів зовсім відмінний — треба зовсім иншого типу шкіл. В програмі таких шкіл мусить узгляднюватися економіка села, перерібка продуктів села, організація дрібного кредиту і т. д. — все річи, яких не дає тип торговельної школи, приспособлений для потреб торговця кавою чи хочби бавовною.

Отже не є дивним, що і в Польщі першу суто кооперативну школу створено заходом сільської кооперації. Є це »Średnia Szkoła Spółdzielcza w Przysusze«, що існує вже 4-ий рік у Присуші, воєвідство Кельце. Курс навчання у цій школі 3-літний: по її закінченні курсант обовязаний відбути ще 1-річну практику; що-йно на підставі цеї практики школа видасть дефінітивне свідоцтво на: крамаря, рахівника чи секретаря суспільновиховуючого виділу (у нас »повітовий організатор« при ПСК). По закінченні 3 літ школа видає тільки тимчасове свідоцтво.

Очевидно, що так серіозно підготовані кооперативні робітники можуть служити кооп. справі з більшим успі-

хом, як вихованці коротких, припадкових курсів або таки повні самоуки.

До школи приймають молодь, що закінчила повну 7-клясову народню школу. Оплата за навчання і побут в бурсі виносила в мин. році 80 зл. місячно, в р. 1929 виноситиме 90 зл. (35 зл. за науку, 55 за бурсу). Крім навчання школа звертає багато уваги на виховання в кооп. дусі.

При школі існує ще одна цікава установа: Рада Кооперативного Виховання, в якій може бути членом усякий прихильник школи і кооперативної ідеї.

(Czasopismo Spółdzielni Rolniczych).

З преси.

За упромисловлення краю. У »Громадському Голосі« (ч. 9) в статті »Будуймо свій промисл« ставить інж. П. Волосянка вже конкретно справу будови у Львові укр. промислової школи, як основи для розбудови укр. промисловости. Реальним в думках автора вважаємо головно те, що він не надіється, щоб школу міг заснувати і взагалі створити хтось инший поза кооперацією, яка »найбільше відчуває брак свого промислу«. І ми теж думаємо, що коли хочеться серіозно трактувати справу індустріялізації, то треба звернути очі передовсім до кооперації (розвинувшись, вона мусить творити власні промислові підприємства). З другого боку є реальні вигляди на розбудову сільських пром. варстатів у кооперативній формі (цеглярні, гарбарні, сироварні, сушарні овочу, ярини і т. д.)

На питання, то мавби занятися самим уже технічним устроєнням школи — »Рідна Школа« чи »Укр. Технічне Т-во«, автор відповідає, що це друге, з чим ми погоджуємося; на жаль одначе немає досі доказів на це, що це т-во взагалі цікавиться цією справою.

»Новий Час« (ч. 159 за 1928 р.) передрукував з »Кооп. Республ.« статтю М. А. Корчинського п. з. »Наука й навчання сусп. економії серед Українців у Польщі«, а в ч. 19 з 22 лютня 1919 р. повертаючи до цієї-ж теми у передовиці піддає під розвагу громадянства, чи не булоб на часі влаштувати у Львові приватний одно — чи дворічний курс політичних і економічних наук. Притоку для цього дає авторові статті констатований ними факт низького рівня громадянського виховання молодого покоління та існування прогалини між старшим громадянством і молодю.

Вповні співчуваючи самій ідеї серіозного громадського, а зокрема економічного (і притім в дусі кооперативизму) вишколу молодого підростаючого покоління, ми все таки думаємо, що створити таку вищу школу не зовсім легко, хочби з огляду на фінансовий бік справи. Але створити фахову кооперативну школу середнього типу, при якій моглиб теж мати місце періодичні коротшеречинцеві економічні курси для студенства инших шкіл, в тім числі університету і техніки, ми моглиб при добрій волі навіть вже з осени 1929 р. Очевидно, що залежить це в першій мірі від Ради РСУК.

Згодом з цеї школи моглаб вирости і спеціяльна школа вищого типу, або хоч постійний цього роду курс.

На боці лишаємо питання, яке поставив автор з »Н. Ч.«, чи вдасться цим способом зліквідувати прогалину між укр. старшою інтеліґенцією й молодим підростаючим поколінням студенства. Мабуть ні, бо мається враження, що справа надто скомплікована, щоб могла вирішитися приміненням якоїсь одної зарадчої міри.

Учительство і кооперація. Учительське Слово«, орґан »Взаїмної помочі укр. учительства« закликає в передовиці ч. 3. учительський загал до живішої участи в громадському житті:

»2400 членів згуртувало наше Т-во у своїх рядах! Коли приняти кругле число 3000 укр. учительства, працюючого в межах Польщі, то 80% наших товаришів обідналось у своїй становій організації...

»Велика скількість товаришів, що формально належать до ВПУУ, не беруть майже ніякої участи в її організаційному житті...

»З другої сторони звільна пробуджується рабська душа... І знов авдієнція, і знов прохання — о що? — О хліб? — Деж там, миж на посаді! Але те село — ех, к чорту з ним — от, можеб так до містечка, можеб на якийсь курс

— все то честь! Що там, що на селі свої люде„ своїж таки українські діти, а в містечку здебільшого чужі — але честь та ще й ласка... І знов обіцянка, тільки — ну побачимо. Гм, знова те якесь »тільки«, знова »побачимо«. Та щож побачимо? Ага, догадавсь — покинув читальню, покинув хор, покинув кооперативу і т. д...«

Такими кольоритними красками зясовано відносини серед учительства. Ми не можемо не висловити зі свого боку нашого співчуття провідним людям нашої учительської організації у їх благородних змаганнях до громадської активізації нашого учительства. Бо-ж воно, те учительство, моглоб записатися золотими буквами у історії укр. кооперації... якщоб тільки того захотіло. Маємо вже днесь гарні приміри, що може зробити учитель в школі і поза школою для кооперативної справи!

Всячина.

Місяць зїздів. Через нечувану катастрофу морозів і сніговій, яка привела до спинення зелізничого руху, не відбулися заповіджені на лютий зїзди: Сільського Господаря і РСУК. Зїзд С. Г. одкладено на 1. березня ц. р., зїзд РСУК, получений з VI. Краєвим Кооп. Зїздом відбудеться 13. березня ц.р. Як відомо, VI. Кооп. Зїзд присвячений преважній справі організації кооперативного кредиту.

На 2 березня скликається зїзд агрономів, присвячений зоотехнії (годівельній справі). 15. березня відбудеться зїзд Маслосоюза. В цьомуж місяці березні відбуде свій зїзд головне Т-во Просвіта, а на 1. квітня скликується зїзд »Р. Школи«, перерваний дня 2. листопада м. р.

Від Редакції.

З причин технічної натури, незалежних від Редакції, заповіджена нами стаття проф. Ф. А. Щербини не могла бути поміщеною в цьому числі „К. Р.“ і появиться у квітневому числі.

VI. КРАЄВИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ЗЇЗД

відбудеться

13-ого березня 1929 р. о год. 11-ій перед полуднем у Львові в салі Товариства ім. Миколи Лисенка, вул. Шашкевика ч. 5.

Порядок дня:

1) **Відкриття Зїзду.**
2) **Організація ощадно-позичкових кооператив (українських райфайзенок).**
3) **Організація українських кооперативних банків.**
4) **Організація Центральної Каси української кооперації.**

Дискусія і вирішення тез послідує по кожнім рефераті.

До участи в Зїзді запрошується умандатованих через Управу делеґатів кооператив — обєднаних в Ревізійнім Союзі Українських кооператив і запрошених гостей.

Делеґатами на Зїзд можуть бути кромі цього повновласники союзних кооператив, управнені до участи в Загальних Зборах Ревізійного Союзу Українських Кооператив, які відбудуться дня 14. березня 1929 р.

Рада Р. С. У. К.

Заввага: *Тези і резолюції подані в додатку до ч. 5. ГКЧ.*

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ВИДАВНИЧИЙ ФОНД

Адреса: **Ukrajinskyj Hromadskyj Vydavnyčyj Fond**

PRAHA VRŠOVICE, ul. Brožikova, 390, ČESKOSLOVENSKO

1. С. РИ-ДИК — **Міцність матеріялів,** курс високих технічних шкіл: технологічних ін титутів, механічних та інженірних відділів політехнікумів. **Зміст:** Розтяг, стиск, скіс, кручення, гнуття, динамічний обтяж. 364 ст., 8⁰ З додатком термінологічного словника та 214 рисунками. Ц. 3.00 дол
2. С. РУСОВА — **Теорія і практика дошкільного виховання.** 128 ст., 8⁰. Ц. 0,60 д л
3. Проф Др. В. ЯНОВСЬКИЙ — **Сучасне лікування венеричних хороб,** з чеської мови перекл. Др. А. Гончаренко. 118 ст Ц. 0.50 дол
4. Др. Ф БУРІЯН — **Пластична хірургія,** з 24 ілюстр., з чеської мови перекл. Др. А. Гончаренко. 32 ст. Ц. 0.30 дол.
5. Проф. О. ШУЛЬГИН — **Нариси з нової історії Європи.** 220 ст. Ц. 1.00 дол.
6. Др. А. ГОНЧАРЕНКО — **Загальна гігієна.** 204 ст. Ц 1.00 дол.
7. Проф. Ф. ЯКИМЕНКО — **Практичний курс науки гармонії** в 2 част. підручник для шкіл ріжних типів. **З задачником** 132 ст. Ц 1.00 дол.
8. І. ІВАСЮК — **Кубань,** економічно статистичний нарис. 120 ст. Ц. 0.75 дол.
9. М ПАВЛІЧУК — **Коротка анатомія** для студентів медицини. З передмовою акад. А. Старкова. 116 ст. Ц. 0.75 дол.
10. Пр ф Д. АНТОНОВИЧ — **Триста років українського театру** (нарис історії українського театру). 276 ст Ц. 1.35 дол.
11. Др ЯКИМ ЯРЕМА — **Провідні ідеї філософії Т. Г. Масарика.** Ц. 0 30 дол.
12. Проф. Є. ІВАНЕНКО — **Курс аналітичної ґеометрії.** 424 ст. Ц. 3.50 дол.
13. Проф. Ф. ЩЕРБИНА — **Статистика — Історія статистики і статистичних установ.** 2 8 ст. Ц. 1.50 дол.
14. К МИХАЙЛЮК — **Молочарство.** Підручник для виших сільсько-господарських шкіл. Ч. І. Молокознавство 164 ст. З 63 мал. Ц. 0 90 дол.
15. Проф. М ЧАЙКОВСЬКИЙ — **Альґебра,** курс середньої школи і для самонавчання. Кн. І. Ст XII + 452 Ц 3.70 дол.
16. **Модерне українське мистецтво:** Вип. І. Проф. Д. АНТОНОВИЧ — **Група Пражської Студії.** Франц. і укр. текст з 32 репродукціями. Ц. 0·90 дол
17. Проф. С. БОРОДАЄВСЬКИЙ — **Історія кооперації.** Ст. 448. Ц. 2.50 дол.
18. М. РАШЕВСЬКИЙ — **Рафінація цукру,** під редакцією і з додатками інж Л Фролова та з 30 мал. 224 ст. Ц. 1.50 дол.
19. ЮРІЙ ДАРАГАН — **Сагайдак.** Вірші. Ст. 64 Ц. 0.45 дол.
20. Акад. А. СТАРКОВ — **Загальна біологія,** з малюнками. Ст. 184. Ц. 1.00 дол
21. М. ГАЛАГАН — **Атомістично-молекулярна теорія.** (Нарис еволюції наукових поглядів на тонку будову матерії). З малюнками. Стор. 188. Ц. 1.35 дол.
22. Проф. М. ЧАЙКОВСЬКИЙ — **Альґебра,** курс середньої школи і для самоосвіти Кн. II. Стор. VIII+300. Ц 2.50 дол.
23. Проф. Д. ЩЕРБАКІВСЬКИЙ — **Українське мистецтво, т. II.** Старі церкви, надгробки і придорожні камені на Українському Поділлю, Буковині та на Покутті (Ілюстровано таксамо багато, як І том). Текст і підписи укр. та франц. мовою. Стор. 40+64 стор. ілюстрацій. Ц. 2.00 дол.
24. Гр. ЧУПРИНКА — **Твори,** перше посмертне видання під редакцією П. Богацького коштом фундації ім. Гр. Чупринки) Стор. XXV+534. Ц. 2 10 дол
25. **Українське мистецтво:** В. СІЧИНСЬКИЙ — **Архітектура старокнязівської доби** (X—XIII ст.). Стор. 56+24 стор. ілюстрацій. Ц. 1 50 дол.
26. Др. В. ГАРМАШОВ — **Шкільна гігієна,** з малюнками. Ст. 144. Ц. 0.80 дол.
27. Інж. Л. ФРОЛОВ — **Цукроварство,** з малюнками Ст. 440. Ц 3.00 д л.
28. Акад Проф. Др. Ст. СМАЛЬ СТОЦЬКИЙ — **Розвиток поглядів про семю словянських мов і їх взаїмне спорідненя.** Ц. 0,65 дол.
29. Проф. Л. БІЛЕЦЬКИЙ — **Основи української літературно-наукової критики.** Ст. 312. Ц. 1.90 дол.
30. Проф. Хв. ВОВК — **Студії з української етнографії та антропології.** З мапами та багатьма малюнками в тексті та на окремих (19 звич. і 4 кольорових) таблицях Стор. 356. Ц. 3.00 дол.
31. Проф М ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ — **Політична економія.** Популярний курс. Стор. 184. Ц. 1.00 дол.
32. Інж. Р. КАХНИКЕВИЧ—**Задачник до „Міцности матеріялів".** Ст. 160. Ц. 1·80 дол.
33. Проф. Л. ГРАБИНА — **Геодезія.** Часть перша, кн. 1. 191 рис. 44 таблиці та 3 мапи. Ц. 3.75 дол.
34. Проф Л. ГРАБИНА — Короткий істсричний нарис розвитку геодезичних вимірів. Ст. 75. Рис. 28. Ц. 0·75 дол.

3 ам центи = 1 к. ч.

Книгкупцям та при всякому більшому замовленні безпосередньо у Видавництві дається 40% знижка.

Увага!

ЗМІСТ „Кооперативної Республики“ за 1928. р. є поміщений в ч. 1/29 (за січень) в двох картках так, що можна їх вирвати без ушкодження числа і вложити до комплету річника 1928 р. при його оправі.

Адміністрація.

Абсольвенти(тки)

Торговельної Школи і курсів Тов. „Просвіта“ у Львові, вул. Корняктів, зволять подати у власнім інтересі місце свого побуту і рід заняття.

Управа Школи.

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та **для слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, виясняє основні поняття з теорії кооперації, дає вказівки про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар“, мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

„НОВА ХАТА“ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

для плекання домаш. культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:

На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: „УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО“
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. СЛОВАЦЬКОГО 14. II. ПОВ.

Важне для Кооператив, Кредитових Товариств, Молочарських Спілок і ин.

Вже вийшов і продається по всіх Книгарнях, паперових складах і Повітових Союзах Кооператив

Український Термінар і Календар на 1929. рік

який містить м. и. почтову і телеґр. тарифу, стемплеві скалі, адреси укр. установ, кооператив, адвокатів, нотарів, лікарів і ин.

Ціна 3 зол. **За післяплатою 1·50 зол. дорожче.**

Замовлення просимо слати:

„Народня Книгарня“ Станиславів, пасаж Ґартенберґів.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ КВІТЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem.

Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

Відповіді Ювілята 129
Ф. Щербина. Визначні риси кооперації і кооператив 130

Народнє господарство

О. Мицюк. Внутр. торгівля СССР. і положення селянства . . . 136
В. Доманицький. Пекучі питання 144

Проблєми кооп. організації і практики

М. Творидло. Шляхами розбудови с.-г. кооперації 148

Стор.

К. Коберський. Провідні думки в організації укр. райфайзенок 153
М. Корчинський. Завдання укр. кооп. банків та їх сучасний стан 161

З життя укр. кооперації

VI. Краєвий Кооперат. Зїзд . . 168
Загальні Збори РСУК. 169

Господарська хроніка 170

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК.

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 КВІТНЯ 1929	Ч. 4	РІК ВИДАННЯ II.

Відповіді Ювілята.

У відповідь на привіти надіслані ВП. проф. Ф. А. Щербині у день його 80-ліття одержали РСУК і наша Редакція слідуючі письма від шан. Ювілята:

До Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові.

Щиро дякую Ревізійний Союз Українських Кооператив за привіт з нагоди мого 80-ти ліття і за побажання трудиться довгі роки для рідного краю і науки.

12. III. 1929
Прага

З глибокою пошаною
Професор Ф. Щербина

До Редакції „Кооперативної Республики."

Низько кланяюсь Редакції „Кооперативної Республики" і щиро дякую за велику для мене честь бути в числі учителів і духових покровителів кооперації, яку я рахую самою великою у людей на всій земній кулі силою соціяльно-еволюційного розвиття і великою будуччиною всього людства. Дякую і за побажання довго жити, бо поки буду жити, доти буду служити рідному Українському народу і його країнам в дусі загально людських ідеалів.

18. III. 1929
Прага

З глибокою пошаною
Професор Ф. Щербина

До Редакції „Кооперативної Республики".

Високоповажаний Пане Редакторе!

Не маючи фізичної змоги відповісти усім тим товариствам й особам, які вшанували мене своїми привітаннями в день мого 80-ти літнього ювілею, дозвольте на сторінках Вашого Хвального Часопису принести щиру подяку тим, хто не забув мене в цей урочистий для мене день.

18. III. 1929 *З глибокою пошаною*
Прага *Ф. Щербина*

Визначні риси кооперації і кооператив*).

Проф. Ф. А. Щербина, Прага

Кооперативами називаються соціяльно освідомлені і діючими законами обумовлені ассоціяції праці і підприємств, що організуються в інтересах трудових мас. Формальною ознакою кожної кооперативи слуґжить її органічний, згідний з діючими законами статут, яким визначаються так характер кооператив, як і її функції в царинах народнього виробництва, обміну і споживання. Кооперативами через те не принято називати споріднені їм по природі форми ассоціяції, виникаючі і діючі на основі звичаєвого права або неписаного народнього закону. В цьому розумінні під назву кооперативи лише умовно підходять трудові, хліборобські або промислові артілі, але зовсім не підходять наприм. злодійські організації або розбійничі банди, що мають цілі, незгідні з загально принятою етикою і нормальними взаїмновідносинами людий.

Видатну особливість кооператив в першому випадку — у відношенні до артілів — становить вищий по розвитку культурний стаж кооперації, а в другому, цебто у відношенні до злочинних організацій — тотожність чистих ідей кооперації з загально-людськими ідеями етики, яка клеймить антисоціяльні насильства та переступницьку сваволю. Кооперативним формам, як пізнішому прояву культури та економіки, є властива спеціяльна риса виявлення творчости в дусі трудових ідеалів: — ассоціяції, солідарности і загально-людскости. В цілях досягнення, здійснення цих ідеалів кооперативи подають трудовим масам не тимчасову або випадкову допомогу, але систематично провадять трансформацію трудових засад в постепенному, еволюційному їх розвиткові.

В такому розумінні ідея кооперації обіймає 3 ґрупи явищ: 1) свобідну невимушену участь членів організації, 2) діяльність організації згідно з загально принятою етикою і діючими в її дусі законами і 3) осягнення найбільш корисних результатів діяльности, забезпечуючих права та інтереси народніх мас, згідно з засадами праці і

*) Витяг з виготовленої до друку праці: »Кооперація і процеси закона ассоціяції« проф. Ф. Щербини.

солідарности. Ідеольоґія, що обіймає ці три ґрупи процесів і явищ, складає »живу душу« кооперації. Кожній ґрупі явищ і процесів відповідають властиві ґрупи ідей. В першому випадку — ідея свободи особи, в другому — ідея взаємовідносин між людьми в їх колєктивній творчости і в третьому — ідея праці, як головного чинника в існуванні та розвитку людий. Отже ідеольоґія кооперації характеризується рухом колєктивної творчости в царині кооперації і свідомим розумінням масами відповідаючих ідеям кооперації процесів та явищ.

Самі по собі кооперативні ідеї не є щось незмінне в своїх формах і змісті. Форму і зміст дає їм дійсність, ті реальні обставини, в яких фактично здійснюється як діяльність людий, так її характер і напрямок, що обумовлюється взаємовідносинам людий між собою. Але через те, що реальна діяльність і взаємовідносини людий міняються, в міру розвитку, в постепенному їх рухові під впливом закона еволюції, — в томуж еволюційому напрямі міняються і ідеї, залежно від змісту, який в них вкладається. Не одна і таж є форма простої кооперації, як вона була утворена рочдельськими піонірами, і складної — союза кооперативних союзів, як вони були сформовані масами мислячих голов, при нинішніх умовинах кооперативного руху. В абстракції ідея кооперації для обох форм тотожна, але її реальний зміст не однаковий, і фактично кооперативи будуються не по абстрактних схемах, а в залежности від життєвих умов, якими і визначається той або инший реальний зміст ідеї.

Колиб 28 рочдельських ткачів умом, досвідом, енерґією і моральними спонуканнями переважали кожний в десятеро ґеніяльного Овена, то, давши зміст ідеї споживчої кооперативи, вони ні в якому випадкові не змоглиб внести реальний зміст в ідею неіснувавшого ще тоді союза кооперативних союзів. Вони не моглиб зробити цього не тільки в залежности від тих умовин, при яких почалося їх діло, коли вуличні хлопчики висмівали їх, а дорослі, глядючи на порожні полиці першої кооперативної крамниці, з іронією та жалем віщували неминучу загибіль кооперативі, але головним чином тому, що для ідеї союза кооперативних союзів не доставало в самому житті тих самих умовин, як і для здійснення ідеалів Овена. Еволюція не зробила ще свого діла.

Таким чином ідеольоґія кооперації розвивалася в томуж еволюційному напрямкові, в якому укладались основи існування людий, а в купі з цими умовами і ті або инші форми кооперації. Одно від другого невіддільне. Цяж невіддільність — основний камінь, на якому під впливом подвійної взаїмочинности думки і діла, розвивається кооперація, переходячи від одних форм до других і від одного комбінування їх до инших, більш складних. І самі по собі кооперативи і ідеольоґія, на якій вони будуються і розвиваються, врешті врешт однаково являються наслідком світового закона еволюції.

Закон еволюції, як відомо, проявляється в процесах безупинної діференціяції явищ і в рухові явищ від простих до складних. Це незмінно відбувається і в неорганічній природі, і в житті організмів, і в сфері соціяльного поступу людства. Кооперативи, по своїй природі і змісту, входять до третої ґрупи явищ — до соціяльної сфери. Цим вони відріжняються від анальоґічних біольоґічних форм, властивих нищим від людини тваринним орґанізмам. З цієюж видатною рисою є звязаний їх складний характер, цілком залежний від складних процесів духової діяльности людий з одного боку, і від такихже складних форм реалізації цієї діяль-

ности в житті, з другого. Інтелєктуальні здібности людий однаково обіймають і ті і другі процеси — і духово-абстрактні і духово-реальні. В першому випадкові інтелєктуальні процеси протікають головним чином в напрямі абстракції та дедукції, — а в другому — в напрямі спостереження реальних явищ та індукції.

В цьому відношенні духова діяльність людий розподіляється так би мовити на два потока еволюції, — на еволюцію ідеольогії згори, в порядку індивідуальної творчости в сфері ідеального будування, і на еволюцію ідеольогії знизу, в царині реальної масової творчости, — оскільки інтелєкт в обох випадках являється чинником, обумовлюючим аналізу та оцінку як ідеальних будов, так і реального буття. При такій подвійности течій індивідуального і масового думання, ідеольогія кооперації являється якби рівнодіючим чинником між тими і другими формами духової творчости людий. З одного боку абстрактні ідеї, втягаючи в себе все більш і більш елєментів реального змісту, тим самим все більш і більш стикаються з діючими процесами реального буття, а з другого — зачерпнуті з життя, зі спостережень реального буття, ідеї, під впливом яких формується життя і процеси соціяльної творчости, в свою чергу постепенно наближуються до вищих ідеалістичних передпосилок розумування. Своїм ростом реальне життя двигає і духове життя народніх мас. Оскількиб не були завершені кооперативи в тому або иншому стані їх розвитку, то з ідеалістичного погляду є бажаною ще більша їх довершеність. Одначе ця довершеність залишається в формі ідеального побажання до того часу, поки не осягнуть відповідного розвитку ті життєві умовини, за яких ідеї перетворюються в живе діло. Кооперативи та їх ідеольогія також поволі поступають наперед, як йде вперед все людське життя; і в цьому непоборна їх сила та світове значіння, а не лише в одних абстрактних ідеалістичних побудовах. Як би не були високі по задуму ці побудови і якими геніяльними умами вони не утворювалисьби в абстрактній формі — орґанічно, без відповідних їм форм живого буття вони аморфні (невиразні), а функціонально, в розумінні перетворення їх в реальне буття — нежиттєві.

В цьому відношенні історичне повстання і розвиток кооператив йшов шляхом постепенного зближення ідеольогії з еволюційними умовинами і характером трудового побуту народніх мас. Так, в напрямку злучення теорії з практикою, скеровує закон еволюції однаково і роботу мисли і її здійснення. Перші кооперативи — в дусі Овена і Фуріє — не принялися до народнього життя і оточення. А між тим умовини для перетворення покищо безтілесної ідеї кооперації в живе діло таїлися вже в глибині життя трудового населення. Комуністичні ідеали Овена та Фуріє через те саме були далекі ще від біжучої дійсности, від тих історичних щаблів розвитку, на яких находився загально-культурний розвиток народніх мас. Для високих ідей, обіймавших в собі і високі етичні проблєми і низькі по своїй матеріяльній природі форми виробництва, не найшлось в житті досить необхідних прихильників, ні ідейних захисників Овена, ні віруючих в його діло тисячів рядових робітників. Знаменитаж рочдельська споживча кооператива з її нескладною що до змісту ідеєю організації та доступними для розуміння рядових робітників злободневними потребами стала прародителькою кооперації. Сила та життєздатність кооператив залежить стількиж від внутрішнього їх розвитку, стільки і від еволюційної стихії, що двигає суспільним рівнем,

економікою та культурними поглядами народів. Без сумніву, що розвиток кооперації обумовлювався і на далі обумовлюватиметься розвитком культурности народніх мас. Підготовлене історично оточення живить кооперативи закріпленими в ньому еволюційно досягненнями, подібно як пожива кормить живий організм.

Фактично поступ кооператив і ширення їх серед культурних держав і народів відбувається в тому самому еволюційно-виживному сполученні кооперативних прагнень населення з назрівшими реальними умовинами в економіці і в культурному середовищі. Поодинокі кооперативи, що пустили міцні коріння в глибину народнього життя, або, инакше кажучи, в еволюційні умовини місцевого економічного середовища та культури, зєднавшися, утворили районові союзи; а ці останні, ґрупуючись в більш складні колєктивні організації, увійшли в тісний звязок з такимиж кооперативними союзами та вищими формами організації инших держав і народів. Кооперативи дісталися так на міжнародню арену звязків і зносин. Цей нинішний стан їх розвитку, який вони частинно вже закріпили за собою в царині міжнародньої економіки та міжнароднього ринку, ховає в собі умовини для дальнішого, ширшого розвитку кооперації.

Не треба спускати з ока, що кооперативам при безсумнівно високому стані розвитку властиві також як позитивні, так і неґативні риси, звявані з тим розвитком, і не стільки через недорозвиток ідеольоґії, скільки в залежности від тих антикооперативних умовин, за яких доводиться кооперації простувати на шляху її поступу. Так, міцна і по загальному признанню ідейно високо розвинена анґлійська споживча кооперація фактично черпає свої сили і вигідно оперує шляхом експльоатації тих придавлених нуждою вирібників, які в характері наємників і рабсько поневолених тубольців, добувають і приготовляють сировину, харчові продукти і инші речі споживання. Таким чином сама по собі кооперація в самих завершених її формах, при нинішних умовинах її існування і чинности, не забезпечує трудові маси вповні від експльоатації, що диктується сучасним економічним устроєм та антикооперативними умовинами. Це неминуче conditio sine qua nón історії і її розвитку. Все вороже, що стоїть на шляху поступу, відкидається одначе постепенними і частинними змінами. В цьому реформуюче значіння кооперації.

Кооперація родилась в умовах індустріяльних, а не хліборобських відносин; і її інтензивний розвиток почався спершу в царині споживання, а не виробництва. Цьому сприяли подвійного рода причини. По перше, самі по собі важніші потреби робітничого люду такі, що систематично спонукали його добувати перш за все ті продукти і предмети, без яких робітник не може ні існувати, ні приміняти фізичної праці і проявляти енерґії. Без харчу, одежі і житла немислиме існування людий. Індустріяльні робітники стояли і стоять в цьому відношенні в незрівнано гірших умовинах ніж трудове селянство, що має »свій шматок хліба« і власне житло а також — що особливо важне — власне господарство. По друге, предмети першої потреби тісніше, як всі инші вироби людий, звязані з безупинною виміною та широкими торговельними операціями, при чому предмети ці можуть бути доступні при певній оцінці всій поголовно рядовій масі, а придбання їх за даних умов являється простою річчю в складній організації торговельного обороту і обміну. Цілком натурально, що кооперація почалася з простіших і найбільш доступних форм організованого споживання, а кооперативні органінації зразу ж вміло опанували

техніку торгівлі та стали діловито вести грошеві операції. Нужда або, висловлюючись вульґарно, зуби і жолудок заставили індустріяльних робітників ціпко ухопитися за кооперацію. При таких умовинах ідеї Фуріє, Овена, Кабе, Луї-Блана, Ляссаля і др. падали вже на пригожий ґрунт.

Трудове хліборобське населення не находилося в таких умовинах, як населення індустріяльне, і не стояло на битій дорозі впливів першорядних теоретиків комунізму та соціялізму, що старалися впливати на народні маси при допомозі друкованого слова та за посередництвом інтеліґентного оточення. Хлібороби ізольовано працювали на своїх полях і нивах, далеко від місцевостей швидко циркулюючої думки та скупченого єднання людий — далеко від міст та промислових центрів, де кипіла умова робота і були відповідні умовини до того. До тогож і самі умовини примінення сільсько-господарської праці в значній мірі відтягали інтелєкт хлібороба в царину ознайомлення з природою — з землею, з ростинним та тваринним царствами, і вимагали бодай поверхового спостереження та аналізи процесів і явищ в тих царинах і звязаних з ними складних та ріжноманітних хліборобських робіт для рядових робітників. І не диво, що сільське трудове населення опинилось по заду кооперативного руху.

Але була й друга, більш визначна і характерна причина, в залежности від якої хліборобське населення деякий час стояло ніби в стороні від кооперативного руху або у всякому разі приймало менше активну, як індустріяльні робітники, участь в цьому рухові. Причина ця полягала в тому, що хлібороби і дрібні ремісники раніш і в більшому розмірі, як індустріяльні робітники, скоштували від плодів кооперації в примітивних, стихійних її формах. У сільсько-господарського населення, з часів самих примітивних стадій існування людий широко практикувались артілі та громадські форми співробітництва і взаємодопомоги. І в цьому напрямі не тільки раніше складалось асоціяційне життя сільсько-господарського населення, коли воно проходило фазу примітивного розвитку, але існує і до наших днів. От в цій обставині — за наявности примітивних асоціяційних форм праці у самостійно ведучих свої господарства хліборобів — і треба шукати тієї прогалини, яка існує в кооперативному русі на власних господарствах. Але це свідчить і про те, що переважаюча на земній кулі кляса — хлібороби, будучи історично підготовлені звичаями та навичками в царині асоціяційної праці і солідарности, можуть, спираючись на власне господарське виробництво, надати дальнішому розвиткові кооперації ширший, пляномірний і поступовий напрямок. В дійсности й помічається такий зворот кооперації в сторону хліборобського населення, що показали вже, наприклад, молочарські кооперативи. При умові цього звороту, що вимагає від кооперації прямих, безпосередніх, без всякої тіни капіталістичних домішок взаїмовідносин між сільсько-господарськими і індустріяльними ґрупами працюючих, тільки й мислимий правильний і нормальний хід кооперативної трансформації в еволюційному напрямі. В даний мент це »чергова злоба кооперативного дня«.

Але булоб необачно передрішувати, як це часто робиться в кооперативній літературі, долю кооперації в дальнішому її рухові. Здогади (марксизму) про те, що як тільки наступить царство соціялізму то й настане смертельний час кооперації, або відворотний здогад про зміну

під впливом кооперації самого соціялізму принайменше не вчасні. Якщо вони, як неминучі в соціяльних течіях крайности, й мають своє значіння, то значіння це обмежується лише на висвітлення, при допомозі анальогії та протилежности, ріжного роду спірних питань про ролю соціялізму і кооперації в загальному ході життя цивілізованих народів. Наукового елєменту в них мало і про якунебудь науково побудовану систему їх можна говорити лише умовно в розумінні добрих побажань.

Здавалосьби, що в кооперації, при її величезному розрості і блискучій показовій практиці, повинні вже були скластися наукові засади для визначення як її природи, так і функціонального значіння її процесів в напрямку соціяльної творчости. Але покищо це сфера спірних міркувань, яким не достає ні бездокірної обєктивної підстави ні технічно обоснованої методики, ні загально принятої концепції наукового походження. Якщо існуючі нині форми кооперації закріпили вже за собою незаперечну внутрішню силу, міць і властивости еволюційного руху, то, рядом з цим, в питанні про теорію кооперації виявляється таке перехрещення ріжних поглядів і таке змішання основних думок, що цим підривається самий принціп про єдиний плян і єдину конструкцію її будування. Можна сказати, що кооперація зробила ґіґантський крок в розвитку реальних форм на шляху загальної еволюції людства; одначе треба додати, що ні для визначення перейденого вже нею шляху, ні для нинішнього її складу не має навіть точного кількосного мірила — немає скількинебудь задовольняючо поставленої статистики. Не існують навіть приблизно точні дані про число ріжного рода кооператив і про кількість членів в них. Що до роду кооперативного майна і вартости його, розміру ріжного рода капіталів, пороблених кооперативами операцій і взагалі числових показчиків для внутрішніх процесів в кооперативах, то немає ніякої можливости звести до купи дані цього роду ні в цілому, ні в частинах. Потрібних для цього матеріялів або не має, або вони не вистарчають, а те, що є, не піддається ні уніфікації, ні табличному зведенню, ні взагалі конструктивним способам статистичної техніки. Це належить ще утворити.

Такі є основні риси кооперації і кооператив на тому ступні їх розвитку, до якого вони дійшли в даний мент. Кооперація, як форма соціяльного єднання і розвитку, що налічує з часів появи в 1844. р. першої рочдельської кооперативи всього лише 84 років існування, представляє однак собою на стільки міцний і бистро ростучий чинник, що, по степені проникнення до народніх мас, вона вже тепер заняла пануюче положення серед реформуючих життя народів течій, а кооперативи, розсіяні по всій земній кулі в міліонах одиниць, множаться не тільки кількосно, але й підносяться якісно. Це — не фантоми великих ідеалістів, не ілюзії революційних фанатиків, а жива еволюційна сила, що невпинно поновлюється в своїх власних процесах і в рухові у майбутнє.

Натурально, що питання кооперознавства, висунуті життям не одного тільки народа, а всіх культурних країн, диктують необхідність розробки єдиної кооперативної системи, як пляномірної дисципліни. Основні наукові завдання цієї системи зводяться: 1) до характеристики і аналізи ідеольогії кооперації, як склалась вона історично, 2) до заснування теорії кооперації на незмінних властивостях природи кооперативних процесів, 3) до клясифікації кооператив та відповідаючої природі кооперативних процесів статистичної техніки і 4) до розробки коопера-

тивної статистики, що обіймалаб як бухальтерські дані, що подаються самими кооперативами, так і загально-статистичні матеріяли, звязані зі спеціяльними завданнями кооперознавства.

Проф. Ф. Щербина

Народнє господарство.

Внутрішня торгівля СССР і положення селянства.

Світова війна, змілітаризувавши індустрію для потреб фронту, під свій кінець створила товаровий голод та подорощання краму, чому допомагав також початок спаду валюти.

З лютневої революції процес господарського занепаду поглиблюється, товаровий голод і інфляція зростають та гонять риночні ціни догори. Літом року 1917 списується частина продукції індустрії, напр. текстилі, а в більшости міст під ріжними назвами зявляються комісії по „реґулюванню" ринку, передвісниці пізнішого большевицького реґулювання товарообороту. Одбуваються розшуки „захованих" товарів, прокладаючи стежку пізнішим трусам, що одбувалися подекуди в супроводі розгромів, знущань, навіть убивств. На час жовтневого перевороту торговельні ґрупи були вже залякані, умови вільного творення цін захитані.

Перший після жовтня 1917 р. короткий піврічний період большевицької влади ставить приватну торговлю ніби поза законом, хоч остаточно ще її не забороняє. Наступивше зимою 1917/18 р. розладнення транспорту сприяє розриву єдиного ринку, його звужуванню, дробленню та завмиранню. Продукційність міста шалено спадає, а з деіндустріялізацією губиться попередній інтерес села до міста; натомісць, післяжовтневе місто тягнеться до села за будь якими продуктами прожиття, харчування.

Та ось приходить другий період комуністичного будівництва. Ніхто так не розкритикував приватну торгівлю, як основоположник французького соціялізму Фурє, а вільну конкуренцію, як соціяліст Люї Блян та потім анархіст Прудон. Комуністична ж концепція засадничо виключає свобідний ринок, вільну приватну торгівлю та конкуренцію. Обмін має реґулюватися орґанами влади, провадячися в натурі. В процесі будування комуністичного ладу торговельні підприємства підпадають конфіскаті і націоналізації (удержавленню). В один день 22. VII. 1918. в Москві опечатуються всі мануфактурні склепи та маґазини, а 23. VII. 1918. зявляється декрет про націоналізацію текстилі (тканини) і вслід за тим постанова ВСНХ про націоналізацію цього роду торгівлі. На листопад 1918 таких постанов ВСНХ було вже коло 900. А декрет Совіту Народніх Комісарів, чи скорочено „Совнаркому", з дня 21 листопаду 1918 „Об организации снабжения на-

селения всеми продуктами и предметами личного потребления и домашнего хозяйства в целях замены частного торгового аппарата" юридично приніс повну заборону всякої торговельної діяльности й скасування вільного ринку на всіх теренах СССР. В доповнення щойно згаданого декрету, ВСНХ видає 21. XI. 1918. наказ „О государственной монополи на торговлю некоторыми продуктами" і від цього часу встановлялася плянова система, за котрої всі функції торгівлі цілковито перебирала на себе держава. Комуністична влада перейняла на себе безприкладне в історії людства завдання задоволення в натурі основних потреб сто сорока міліонів населення. Історія не знає прикладів такого смілого розмаху; найбільший з анальоґічних витворів — держава Єзуїтів в Параґваї, порівнюючи, була дитячою іграшкою і при тім в умовинах цілком хліборобсько-натурального господарства. Дотодішня соціялістична література, давши блискучу неґацію торгівлі, ніколи не займалася позитивною стороною, проблемою заміни ринку і торгівлі єдиним пляном постачання. Хіба "воєнний соціялізм" (Kriegssozialismus) міг дати де-які, хоч і далеко невистарчаючі вказівки. Безсумнівно його дух витає в державнім постачанні (на рік 1920-ий 35 міл. душ, не числячи армії), в хлібній монополії, розпочатій року 1917-го, також і в „продразверстке", ідея якої й перша спроба примінення — в формі харчево-реквізіційних методів — належить ще царському міністрові Ріттіху і т. д. Село, яке ще мало що давати, було потрібне большовицькій владі а одначе з ним товарообмінних операцій їй ніколи не вдалося як слід налагодити. Які були назбирані конфіскатами убогі рештки краму — товарообмінний фонд — направлялися на села; але вони попадалися до рук „деревенской бєдноты", в той період опори влади на селі, яка помагала „виколачивать" хліб у середняка і заможнього селянина. Останні, у відношенні до товарозабезпечення, полишені були власній долі, а хліб у них забирався примусово. Скрахування ідеї загального постачання перш усього показалося на селі. В місті панувало державне розпреділення індустріяльних і сільсько-господарських продуктів по класовій ознаці. В ньому влада почувала себе ліпше; міське населення через одне тільки державне постачання опинилося цілком в її руках і тому стало тікати на села, місто вимирало, країна деурбанізувалася[1]). В цей період кожний вільний торговельний виступ, кожна спроба торгувати кваліфікувалася, яко злісна спекуляція, що ставилася в один ряд з контр-революцією й саботажом, за які карано смертю. Не дивлячися на це, всеж в уреґулюваній автоґенній[2]) системі полишається поважний прорив. Селянин, не перестаючи бути фактично автономним в своїй господарській діяльности, в меншій мірі, але так само ремісник-кустар і, зрештою, дрібний торговець, зосібна „мішочник" — ось та трійця, що під санкцією смертної кари, наперекір реґульованій совітській системі і як її доповнення, виношує на своїх плечах стихійний, нереґульований всенародній обмін. Дуалізм реґулюваного і стихійного моментів в економії СССР цього періоду не перестає існувати, в тім числі й в царині торгівлі.

Запаси націоналізованих товарів державного „сектора"[3]) росподілялися по картках задармо чи по фантастично низьких цінах. Те, що вприснуло з під конфіскати й удержавлення, лишалося по потайних при-

[1]) Де-урбанізація = „відмістовлення" (відмирання міст).
[2]) Одиородній,
[3]) Сектор — ділянка, діл.

ватних склепах і звідти виходило на живучий, але конспіративний, „вільний" ринок: то був збут з під поли. Ринок деформується; ціни відриваються від витрат продукції, від затрат на нове витворення продукту; їх означає гостра споживча потреба та тяжке, нечуване ризико продавця. Завмирання залізничого сполучення майже цілком ізолює від себе окремі райони. Ідею єдиного ринку підтримують тільки „мішочники", специфічний торговельний витвір часу, „надзвичайної фізичної витримки, призирства до тифу і обстрілу, безмежного терпіння, сміливости, дотепности, вміння поводитися зі зброєю". Голодуючі городяни з білизною, одежою, машинами для шиття, фарфором і п. річами простували на поклон насамперед за пудом сірого житнього борошна на село, перемагаючи смертельні загрози замерзання, тифу, подорожнього бандитизму і не знаючих пощади урядових „заградительних" залог по залізничих станціях.

Еквівалєнти[1]) товарообміну були вигідними для продуцентів споживчих продуктів, особливо жита. По всій европейській СССР за пуд жита давалося пересічно пудів:

в р. 1913	лену 0,04	шерсти 0,05	шкіри 0,06
в р. 1020	„ 4,10	„ 0,19	„ 3,30

Як бачимо, у відношенні до пуда жита інші товари різко впали в ціні. Через це в сільсько-господарських культурах запановує, як найбільш вигідна, сійба жита, поширюючися в своїй площі за рахунок пшениці, цукрового буряку, промислових рослин. В перші два періоди існування большевицького режиму тільки селянство мало задовольняючий споживчий рівень, унезалежнившися від міста та ставляючи опір владі.

Доповнення хлібної монополії „продразверсткою" означало вимогу для села віддати совітським апровізаційним орґанам все, що перевищувало згори призначені селянству убогі норми споживання. „Продразверстка" означала оповіщення війни селу. В містах організували величезну „продармію", озброєну артилєрією, броневими автами та кулеметами, що робили наїзди на села за збором „данини". На самих селах для тоїж цілі організується й озброюється місцева біднота — „комбєди" в Московщині, „комнезами" — на Україні. Зайвий пуд борошна селянство з початку ховає на горищах, в землю, в яри, гаї; а знайдене, відкрите продармією не завжди віддає без опору. Найбільш активний опір ставило українське селянство. В селі забирали „лишки" на міські авта часто під рятунковий вічевий дзвін селянства й тарахкотіння кулеметів продзалог, під заграви пожеж і стогін поранених. Опір топився в крови, і кількість одержуваної продразверстки з року на рік зростала[2]): без України було заготовлено в році 1918/19 — 108 міл. пудів хліба, в 1919/20 — 212,5, в 1920/21 — 284, а опріч того ще картопля, мясо, яйця, лен то що. Коли на рік 1920-ий зясувалася майже повна фізична перемога радянської влади над селом, тоді селянство береться до иншого, пасивного способу опору: до засівів такої лише площі, щоби врожаю вистарчало тільки для самого села. Посівна площа почала катастрофічно скорочуватися. Видний большевицький статистик п. Хряшова уважає, що на рік 1920 загальне скорочення сійби пересічно по СССР сягло 38%. Величезна аґрарна країна позбавляється харчевих запасів через пасивний опір селян з одного, і прод-

[1]) Еквівалєнт = рівновартість.

[2]) „Внутренняя торговля за 10 лет", вид. Наркомторга, Мос. 1928, ст. 34.

залоги — з другого боку. Що голод року 1921 був викликаний самим неврожаєм — невірно. Перші відомости про голод надходили вже в травні року 1921, бо весь хліб на південнім сході „продотряды“ пооднімали „під віник“. Лєнін зрозумів все значіння скорочення сівби — цеї страшної останньої загрози з боку селянства, і здав позицію.

15 березня року 1921 на зїзді компартії Лєнін проголосив нову економічну політику, скорочено „Неп“ — початок третого періоду большевицької влади. Основною ідеєю Неп-а було відновлення нормального товарообороту між містом і селом, створення, по виразу Лєніна, „смички“ між селянином і робітником. Для того через шість днів, 21 березня, видано декрет Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету „О замене продовольственной и сырьевой разверстки“, яким кладеться початок розкріпощення торговлі — перший смертельний удар по комуністичному будівництву, удар завдячений селянству. Силою цього декрету, по виповненні селянами призначеного податку, „продналогу“, той хліб, що у них ще зостався, полишався їм в їх повне розпорядження, для лєґального обміну на ринках і базарах. Узаконення обміну — державного, кооперативного і приватного — потягло за собою відновлення орґанів торгівлі: 29. XII. 1921 відновлюються знищені біржі; 28. VI. 1922 дозволено заборонені ярмарки; 9. V. 1922 покликано до життя в дусі соціялізму спеціфічну комісію для внутрішньої торгівлі, для фактичного реґулювання ринку. На кінець року 1920, що є найнищою точкою господарського занепаду, радянська продукція індустріяльна складала коло 15—17% довоєнного рівня; зрозуміло, що зі зменшенням подачі фабрикатів, різко падало і їх пряме та посереднє споживання. Задоволення потреб армії стояло на першому пляні, далі йшли міста, а на останнім місці що до одержання фабрикатів стояло селянство. В головнім воно було полишене власному виробничому „універсалізму“, чи задовольнялося кустарництвом, З Непом новоорганізовані державні орґани торговлі, щоб здобути державі засоби, безпосередньо чи за допомогою удержавленої кооперації, кидають на ринок останні дореволюційні запаси краму. На село відпущено здебільшого те, що йому не було потрібне: жіночі корсети, мужські циліндри, пудру, одекольони... Уцілівші приватні торговці, воскресши з небуття, не зразу повірили, що нова торговельна політика проголошена „всерьоз і надовго“, якийсь час вони вичікували й лише в першій чверти року 1922 починають появлятися на ринкові й то з обережности тільки в обсягу моментального обороту, щоб на випадок переміни в торговельній політиці можна було раптом зліквідуватися. З конспіративних склепів приватних купців вийшла значна кількість паперової тканини; приватний купець пішов в тютюнові крамниці, хлібопекарні, менше в млини. Не дивлячися на березневий (1922) клич Лєніна, що кожний комуніст повинен „вчитися торгувати“, як і треба було сподіватися, держ. торгівля й удержавлена кооперація торгували кепсько. Аж до р. 1928 в радянській пресі можна зустрінути подекуди признання, що приватня промисловість і торгівля працюють ліпше та дешевше, ніж державно-кооперативна. Незацікавленність персоналу дер. торгівлі і тут, як у націоналізованім виробництві, остається болючим місцем етатизму. Розірваний в двох попередніх добах большевицького правління ринок, з де-яким розкріпощенням господарської самодіяльности, починає з початком року 1922 знова зростатися в напрямку єдности, хоч все ще про загальну конюнктуру народнього господарства СССР не доводиться говорити; формування цін не перестає

шкандибати. Колишня собівартість товару або була забута, або стала не до вжитку; нової ще не могли вирахувати. Місто охоче продавало товари по цінах в залежности від міри потреби в грошах. Село охоче купувало, маючи платездібність в розмірі всеї решткн врожаю після відрахування продподатку і потреб власного споживання. Слабій подачі товарів протистав сильний платездібний попить. Зрозуміло, коли по раз перший за революцією діяґрамна крива[1]) ціни пуда борошна стала поволі опускатися, а крива ціни аршину ситцю, що після Неп'и почав віднімати популярність у борошна, стала геть прудкіше підійматися, йдучи на зустріч першій. Існуюча перед тим диспропорція цін на руч сільського господарства і на некористь промисловости зменшувалася, доки 11. вересня 1922 обидві криві не зійшлися на точці довоєнного товарового ідексу, в довоєнних співвідношеннях. Це викликало у совітських діячіві одушевлені похвали для Неп'и — одначе передчасно. Збігшися, криві продовжували бігти в тих же напрямках, розчиняючи так зв. „ножиці" цін.

Але перш чим перейти до них покажемо донеповський розмір унезалежнення села від міста, міру його повороту а з тим і цілого народнього господарства до натуральности та самовистарчальности й про нове втягування в обмін з початком Неп'и. Споживання населенням СССР виробів промисловости, по підрахунках П. Попова[2]), виказало, в 1912 р. суму 2.338 міл. зол. рублів, або 100%, в 1920 р. — 367 або 13·4%, тоб то зменшилося в 7·5 раз, а в 1921 р. — 399·1 або 14·5%. Як саме понизилося споживання на душу головніших товарів в 1921-22 р. в порівнанні з довоєнним, покаже ось яке обчислення проф. М. Боголєпова[3]):

Роки	Цукор	Сіль	Сірники короб.	Ситець аршин.	Чавун фунтів
	фунти				
До війни	20	33	25	22	72
в 1921/22 р.	2·3	13·1	5·7	3·8	3·5
у % %	11·5	39·7	22·8	15·2	4·4

Тоб-то в перший рік „Неп"и напр., замісць 20 фунт. цукру на душу за рік населення споживало тільки 2·3 фунти, або 11·5% довоєнного ітд.

Згідно з бюджетово-експедиційним дослідом проф. Літошенка по девяти губерніях[4]) — а) господарське споживання до війни дорівнювало 3·54 зол. рубл. на душу, в році 1920-21 спало до 1 р. 30 к., а в році 1921-22 до 0·94 руб.; б) особисте споживання — до війни дорівнювало 17·77 зол. рубл., в році 1920-21 до 2 р. 11 коп., а в році 1921-22 піднялося до 4·00 рубл. За його даними обидві ґрупи споживання з довоєнних 21 рубл. 31 зол. коп. на душу в період комуністичного будівництва впали до 3·41. В особистім споживанні найзначніший спад позначився

---

[1]) „На новых путях", вип. III, вид. СТО, 1923.

[2]) „Народное хозяйство СССР.", т. IV., стор. 7.

[3]) Діяґрама: рисункове представлення; „крива" у діяґрамі — кожна лінія, що представляє розвиток якогось явища (прим. рух цін представляються на діяґрамі у формі лінії, яка то скаче в гору то в низ).

[4]) „Вестник Пром. Торг. и Транспорта" за березень місяць року 1923.

в набуванні одежі, взуття, мануфактури та ґалянтерії: з 9·31 до 0·74; в господарськім — сільсько-господарського ремаменту: — з 1.39 кр. до 0·15 рубл. З часу „Неп"и починає збільшуватися на селі ужиток продуктів обробляючої промисловости. Риночність селянського господарства стала зростати, з величезними зусиллями перемагаючи досить стійну привязаність селянства до натурального задоволення низки потреб власного господарства. Ринкові прийшлося наново розбивати самовистарчальність селянського господарства. За час від проголошення „Неп"и до „ножиць" за один аршин ситцю давалося: на початку травня року 1922 — 1·68 фунт. борошна і в вересні року 1922 — 6·5 до 7·4 фунтів; за пару чобіт 3·5 пуда і 16 пудів, за фунт мила 3·2 фунт борошна і 9·75. В золотих копійках ціна одного аршина ситцю стояла 1 травня 13·4 к., а 1 вересня — 34·3. Так в цей час ціни на сільсько-господарські продукти спадали, а на фабрикати йшли до гори, доки не зійшлися, як сказано 11 вересня на довоєнних співвідношеннях.

Не зупинившися на цій точці, ціни на сільсько-господарські продукти після врожаю року 1922 продовжували йти вниз, а ціни на фабрично-заводські, встановлювані спочатку окремими радянськими трестами, синдикатами та кооперативами, використавши на свою річ добру конюнктуру, підносилися в гору; темп розходження кривих прискорювався. На 1. X. 1923. розходження цін осягло маскимуму: ціни продуктів сільсько-господарських були на 11·2% нище довоєнних, а промислові в 2·76 рази вище; рівень промислових цін перевищував рівень сільсько-господарських в 3·10 проти довоєнного співвідношення. За один сотнар жита можна було одержати еквівалент[1]) 4·15 метр. ситцю (до війни 23·72), 3·03 кґ. цукру-піску (14·6), 38·08 кґ. соли (165·8), 5·63 кґ. масла соняшникового (12·6), 1·25 кґ. махорки (6·52), 17·7 кг. гасу (нафти) (41·53), 4·72 кґ. цвяхів (24·36), 13·48 пачок сірників (44·6), тоб-то відносно основних пром. товарів хліб упав в ціні від 3 до 6 раз. За такого співвідношення цін індустріяльних і сільсько-господарських продуктів селянство не в силі було купувати промислові вироби, воно їх бойкотувало, їм зоставалося лежати в склепах, настала загальна кріза в „соціялістичній державі". То є парадокс, що кризи можуть бути за плянового господарства, але факт; на 1926-27 р. припала депресія, а часткові кризи в СССР. повторюються часто; взагалі, соціялізм в широкім змислі слова, усуваючи багацько болячок, все-ж остаточно не виключає кріз, як те категорично приймають ті, хто тільки вірує в соціялістичні концепції, але науково-економічно їх не студіює... Розходження діяґрамних кривих, так. чин., говорило про велику диспропорцію, нееквівалентність цін, на цей раз на річ промислових товарів, означаючи собою не „смичку", а розрив міста і села, робітника і селянина, індустрії й сільського господарства. Шукаючи виходу з кризи, що поставила питання реґулювання цін більш актуально, в уряді заходилися знижувати ціни на вироби удержавленої індустрії, а ціни на вироби сільського господарства з осени 1924 року, завдяки не зовсім доброму врожаю, стали підніматися наперекір владі (ліміти), і весною 1925 року „ножиці" замкнулися, але від кінця літа знова стали розчинятися; на 1. IV. 1926 р. „ножиці" значно зблизилися, але скоро ще дужче розійшлися. Ось ґрафічний вираз тих дуже спопулярізованих всесоюзних цінових но-

[1]) „Внутр. торгівля СССР. за 10 лет", ст. 77.

жиць (після гуртового індексу ЦСУ, б. Госплана, відношення ґрупових промислових і сільсько-господарських індексів до довоєнного загальнотоварового індексу, що дорівнюється 100):

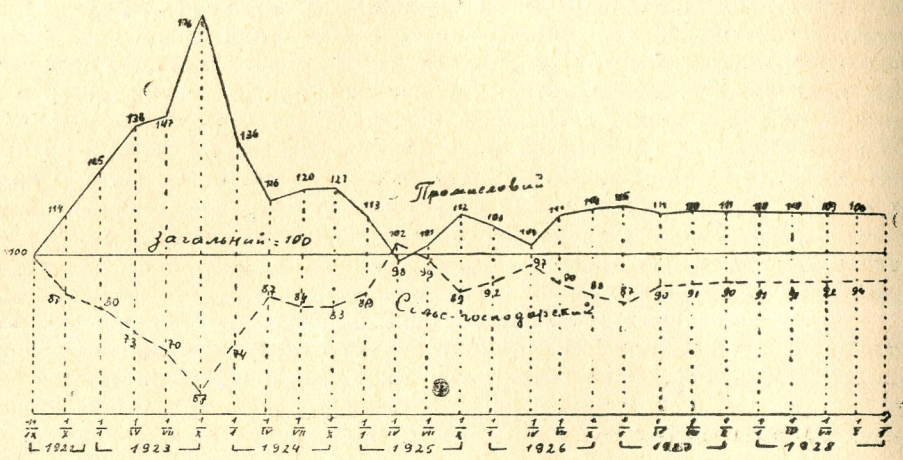

На 1. I. 1927 р. відношення індексу цін індустріяльного до індексу цін сільсько-господарського виробництва, „пащека ножиць“ виносить (114:83) 1·32. Одначе, розмір справжнього визиску села значно більший. Справа в тім, що для нашого висновку правильніше було-б порівнювати заготовчі хлібні ціни loco село не з гуртовими цінами фабричних продуктів, як бралося в данім разі, а з роздрібними цінами на фабрикати по селах. На жаль роздрібних індексів сільських взагалі не існує, і тому вирахувати дійсний розмір визиску села не є можливим. Часткова публікація в „Контрольных цифрах“ Госплана на 1926-27 р. індексу роздрібних цін на фабрикати на селі дала підставу проф. Кону[1]) підняти скромне відношення 1·32, що найменше до 2. Тоб-то подорощання промислових товарів для села виявлялося на 1. I. 1927 р. більше як у два рази значніше, ніж збільшення цін, які одержує село від держави за свої сільсько-господарські продукти. Протягом 1928 р. обмінні еквіваленти були такі, що селянин одержував за хліб тільки трохи більше половини того, що він одержував до війни. Виказуване співвідношення цін, виявляючи нееквівалєнтність обміну, є виразно втратне для сільського господарства. В протилежність до перших двох періодів існування радянської влади, на цей раз місто і пануюче в ньому державне господарство систематично стали визискувати село і приватно-селянське господарство. Державна промисловість своїми цінами (ножицями), стала стригти селянство і тим харчуватися.

Починаючи з року 1923-24[2]), маємо слідуючі підсумки цілого торговельно-посередницького обігу для СССР[3]):

---

[1]) »Русский Економический Сборник“, IX. 1927, Прага, стор. 82—83.

[2]) Ходить про так зв. господарський рік з 1 жовтня по 30 вересня.

[3]) Перші 4 стовпці взяті з вже цитованого джерела „Внутрішня торговля СССР за 10 літ“, ст. 41; останній до кн.: Б. Гухман і Громан „Основные вопроси економики СССР“, 1928, таб. 6—32; як ті так і другі відомости треба вважати приблизними.

	1923-4	1924-5	1925-6	1926-7	1927-8
	В міліонах червоних рублів.				
1. Державний	2960	4651	7377	8693	10790
2. Кооперативний	2934	5706	10158	14255	17450
Разом націоналіз.	5894	10357	17535	22948	28240
3. Приватний	4810	4000	5170	5200	5200
Весь товарообіг	10704	14358	23304	28148	33440

В цім загальнім товарообороті на держарне посередництво, що за пять літ зросло приблизно в троє, припадало головним чином гуртове (приблизно до 80%), на кооперативне, що зросло в пять разів, — майже в однаковій мірі гуртове й роздрібне, на приватне, що в остаточнім результаті виказало стабільність, припадало головним чином роздрібне (на 89%) посередництво. Приватня торгівля з часом релятивно уступає перед усуспільненим сектором: в 1923-24 р. вона продавала коло 45% всього товарообігу, в 1927-28 р. менше 30%. Отже на удержавленім торговельнім секторі лежить головна відповідальність за нееквівалентність цін і надмірне збільшування їх на індустріяльні вироби.

З часом, за десять років існування радянського режиму, та нееквівалентність для СССР. еволюціонувала і була в приватній торгівлі (що лише на 10-13% брала більше, ніж при державному і кооперативному посередництві), пересічно такою, що за один сотнар жита по заготовчих цінах можна було одержати:

Товарів:	За 1909—13 в осени	1923—4 липень—грудень	1924—5 липень—грудень	1925—6 липень—грудень	1926—7 липень—грудень
ситцю метрів	23·72	3·09	7·74	10·19	7·79
цукру-піску кґ.	14·06	2·24	5·72	8·36	6·07
соли кґ.	165·08	22·04	55·04	80·03	64·04
масла соняшн. кґ.	11·06	4·16	7·81	8·68	7·10
махорки кґ.	6·52	0·92	2·99	4·24	3·06
нафти (гасу) кґ.	41·53	12·60	32·51	45·03	34·27
мила кґ.	16·17	3·83	7·64	11·71	8·10
цвяхів кґ.	24·36	·348	8·67	13·40	10·40
сірників папок	44·60	9·97	21·40	34·77	27·86

„Хоч за останні чотири роки маються значні досягнення, каже, наводячи цю табелю большевицький автор Клушанцев, — але в порівнанні з довоєнним часом еквіваленти все ще не досить високі для сільско-господрських товарів[1])".

Наведені дані нееквівалентности в обміні будуть ще більше вражаючі, коли взяти головний предмет селянського прохарчування й збуту — жито і головний предмет селянського поромислового споживання й купівлі — ситець. Чому так сталося?

(Кінець буде) *проф. О. Мицюк*

[1]) Таж „Внутр. Торговля...", ст. 112; див. також ст. 282 і інші.

Пекучі питання.

З приводу статті інж. Г. Нянчура »Три пекучі питання«.

(Закінчення *).

Під цим кутом зору треба оцінювати і ті заходи, які підкреслив в своїй статті »Три пекучі питання« Др. інж. Г. Нянчур в числі 12 »Коопер. Республики за 1928р«: комасацію ґрунтів, меліорацію, ширення технічних культур. Поки вони (ці заходи) знаходились серед низки инших заходів для піднесення сільського господарства і намічались до одночасного розвитку з агрономічними заходами — вони напевне були раціонал-інтенсивними, себ то вимагали значних капіталів, але й могли приносити значний зиск на капітал. Але як лише їх виділити з системи заходів для піднесення сільського господарства, як щось самостійне і ні від яких других заходів незалежне, — так негайно раціональність цих заходів падає і вони стають тільки »інтенсивними«, а часом і невигодними.

І так: комасація ґрунтів може бути великим чинником сільсько-господарського поступу, коли поруч з землемірoм в тому ж селі працює агроном, коли населення підготоване до заведення раціональної сівозміни, польового травосіяння, посіву на полях просапних (окопових) рослин, коли, нарешті, землеустроєвий плян розроблений фахівцем-землеустрійником, який узглядниз вимоги майбутнього раціонального хліборобства. На жаль, західно европейські школи випускають добрих землемірів, але не »землеустрійників«. Щоби підготовити таких фахівців — необхідно мати школу, де б поруч з природничими, агрономічними і економічними науками (особливо організацією дрібних селянських господарств) викладався повний курс високих землемірських шкіл. Така спроба переведена на Наддніпрянській Україні у вигляді Землемірно-Землеустроєвих Інститутів та Технікумів. Одначе і та спроба поки що не привела до позитивних наслідків — науки землемірні поки що безмірно переважають там над науками агрономічними і організаційними. Тому сучасні землеустроєві пляни можуть мати в собі багато таких помилок, які потім не облегчать, а ще більше утрудняють роботу агронома. Отже підходити до питань комасації треба дуже обережно і поволі — одночасно з иншими заходами на селі.

Меліорація ґрунтів в умовах Західно-Українських земель зводиться майже виключно до осушування забагнених ґрунтів та до реґуляції річок (меліорацію пісків та гірські меліорації візьмуть на себе очевидно инші чинники). Праця ця, можна сказати, — »модна« — ціла Европа тепер провадить меліорації. Одначе і тут є багато моментів, що примушують обережно відноситись до меліорацій в наших умовах. Минаючи моменти гідрольоґічного, стратеґічного і т. п. характеру, спинилось лише на осушуванні земель з точки зору агрономічної і на »економиці« цього питання. Вода є позитивний чинник для рослинн, поки вона не переходить певного відсотку вохкоємкості ґрунту, поки по-

*). Див. „Кооп. Респ.« Ч. 3. за б. р.

вітряний режім ґрунту уможливлює розвиток культурної чи лугової рослинности. Разом з водою рослина одержує і всі мінеральні річовини, які в ній розчинені, в тому числі й азотові соли. Відводнюючи лишню воду по дренажних рурах та ровах в річки і моря, ми разом з тим відводимо в річки та моря і розчинену мінеральнуви живу рослин. Це треба завше памятати так при підготовці фахівців-меліораторів, як і при виготовленні меліораційних планів осушення. Проводючи аналогію з ветеринарією і медициною — осушка забагнених ґрунтів подібна до кровопускання у тварин.

Очевидно, як що й примінюємо цю міру, то мусимо примінювати її дуже обережно, щоб не нанести ще більшої шкоди нашим рослинам. Найліпше обмежуватись таким зниженням рівня ґрунтових вод, щоб на забагнених ґрунтах можна було завести культурні високопродуктивні сінокоси. Рослинність сінокосів, що росте протягом цілої весни, літа й осіні — буде тоді перехоплювати мінеральну відживу і пропускатиме до дренажних рур та ровів майже чисту воду.

При більш радикальних осушуваннях і при використовуванні змеліоруваних ґрунтів під однолітні рослини, втрати мінеральної відживи рослин неминучі. Про це все трудно балакати з фахівцями-меліораторами, бо виходять вони зі шкіл, в яких ні ґрунтознавству, ні біольогії (з окрема фізіольогії рослин) не відводиться належитої уваги, а в яких вся увага скерована на математичні розрахунки і технічні конструкції. Дивна річ: люди збираються поліпшувати умови життя рослини (водяно-повітряний режім ґрунту), не маючи жадної уяви про її (рослини) потреби і про механіку та хемізм физично-хемічних і біольогічних процесів в ґрунті. Цей дефект европейських меліораційних шкіл на сході Европи виправляють тим, що до меліоративної партії додають фахівця луговода. Але й таких фахівців-луговодів в Західній Европі школи випускають дуже мало. Через це доводиться дуже песимістично задивлятися на сучасні европейські меліорації.

Оцінюючи осушування ґрунтів з економічного боку, доводиться признати, що це є вкладання капіталу більш довготермінове і з меньшим відсотком на вкладений капітал, як то є при вживанні полевого травосіяння, сідерації гною-обірнику, помічних погноїв, расового насіння, сівозміни і т, п.

Тому в умовах Західної України мусимо бути з осушуваннями забагнених ґрунтів і реґуляцією річок дуже обережними і провадити їх лише поруч з заходами по лугівництву.

Нарешті третє пекуче питання, що його висунув інж. Нянчур — ширення технічних культур. Де-яким з технічних рослин я в своєму докладі II аґрономічному зїздові присвятив багато місця, але не всім. І то тому, що не приналежність культури до ґрупи технічних рослин чи до иншої ґрупи робить її для нас цікавою, але сума її властивостей в умовах Західно-Українських земель. Прикладом, найвигіднішою культурою на ґрунтах звязких явля-

ється конюшина, хоч вона до технічних культур не належить. Так само квасоля і кінський біб, як рослини просапні, збираючі азот і в той же час експортні мають велике значінна, не будучи технічними рослинами. Як про технічні, згадував я про культури цукрового буряку, картоплі, маку, цикорії, тютюну, льону, конопель лікарських рослин, проса широкорядним посівом, кукурузи, сої, городини і т. д. Всі ці рослини перероблюються на технічних підприємствах і всі вони можуть бути включені в групу »технічних« рослин. Одначе їх легко розбити на дві групи: 1) технично-промислові, які вимагають перерібки на місці або можуть перевозитись лише на недалекі віддалі, дають багато відпадків, що дуже ціняться в сільському господарстві (напр. буряки цукрові, картопля, городина, цикорія) і 2) технічно-товарові (торговельні), які не вимагають перерібкі на місці, можуть витримати далекі перевози, можуть бути експортовими культурами і лишають мало корисних для сільського гооподарства відпадків (мак, просо, кукуруза, соя, тютюн, лікарські рослини, льон, коноплі і т. п.). З цих »технічних« рослин я присвятив в своєму докладі окремі розділи цукровим бурякам, картоплі, городнім рослинам, тютюну, льону. Цикорії особливого значіння не надаю, бо, оскільки мені відомо, в Галичині є лише одна фабрика цикорії (в Судовій Вишні) — думаю, що ця фабрика цілком покриває потребу краю в цикорії і що поки що ця культура не має особливих підстав для ширенна в краю. Щоби ширилися рослини технічно-промислові — необхідно збудувати значне число дорогих технічних підприємств на місці продукції сирівцю (цукроварень, гуралень, крохмалень, сушарок і т. п.) Це вимагає значних капіталів, яких в краю поки що нема. Найлегче буде збудувати сушарки (для городини, картоплі, цикорії), також не дорогі крохмальні, але гуральні і особливо цукроварні вимагають дуже значних капіталів.

Значно легче збувати продукти другої групи — технічно-товарових культур. Первісна обробка продуктів цих культур (тертя льону та конопель, сушка і ферментація тютюну, сушка і сортування лікарських рослин) забирає багато часу і праці, але не вимагає особливо складних уряджень. Думаю, що з першої групи найлегше буде ширити городні культури, картоплю (яка й так займає на наших землях велитенські простори), а найтяще — цукровий буряк (може вдасться ширити його поки що як кормову рослину). Зате другу групу при всіх умовах буде ширити легко. Тому гадаю, що і кооператорам і аґрономам треба звернути серьозну увагу на технично-товарові культури. З них культура тютюну, лікарських рослин, лену та конопель мають блескучі перспективи не лише на внутрішньому ринкові Польщі, але й як культури експортові. Культура проса дуже вигідна з багатьох міркувань: вона вимагає дуже мало основних і оборотових капіталів, при просапці між рядів дає величезні врожаї, дає багато цінного корму для худоби, цінних харчів (пшона) — для людий, а при двострочному посіві і просапці міжрядів поліпшує і чистить від бурянів поля. Культура сої може мати величезне значіння при реорганізації відживлення населення, як єдина рослина, що дає повноцінні

білки (рослинні казеїни). Нарешті не можна не згадати ще раз про культуру, яка не є конечною, але яка в умовах Західної України є найвигіднішою — про конюшину. Помимо незрівняного позитивного впливу на ґрунт, вона може дати і цінний експортовий продукт - Західно-Українське насіння конюшини, яке завше цінилось в Скандинавських країнах та в Німеччині.

Я намітив низку пекучих питань з галузі рослинної продукції і то таких, рішаючи які, ми зможемо найпродуктивніше виужитковувати фактори, що є в першій недостачі: землю і капітал. Так само можна булоб намітити низку майже рівнозначних пекучих питань в тваринній продукції, як напр. корінна реорганізація і поліпшення нашого птахівництва і свинарства, раціональна годівля молочної худоби і т. п. Але очевидно ці питання мусить нам підкреслити фахівець-зоотехник. Тут я хочу ще звернути увагу лише на одну нову для нас річ. Як би ми не старалися ощаджувати кошти на будинки, машини і меліорації — все ж вкладати капітал і в цього роду майно доведеться. З другого боку, частину сільського населення треба відтягнути до промисловости і ремісництва. Щоб робити це доцільно — необхідно покликати до життя новий чинник — »суспільну інжінерію«. На обовязку таких »суспільних інжінерів« було б:

1) ширити технічно-промислову, художньо-промислову і ремісничу освіту в масах українського народу методами шкільними і позашкільними;
2) давати поради що до раціонального забудування селянського двору;
3) давати поради при плянуванні села і будові загальнокорисних будівель (шкіл, шпиталів, захоронок, лазень, шпіхлірів, кооперативних будівель, народніх домів, церков і т. п.);
4) турбуватися про будівлю ґрунтових доріг і містків;
5) проєктувати і керувати будівлею сільсько-господ. підприємств (млинів, сушарень, олієнь, ремонтних майстерень і т. п.);
6) керувати експльоатацією с. г. підприємств;
7) керувати продукцією будівельних матеріялів (лісових, цегли, дахівки і т. п.);
8) керувати ремонтом с.-г. машин;
9) дбати про електрифікацію села і т. п.

На жаль, дуже трудно знайти інжінерів з такою універсальною технічною освітою — здебільшого ми маємо вущих фахівців: архітектів. технольоґів, механіків, електриків і т. п. Очевидно тут треба йти трохи иншим шляхом ніж той, яким йде »суспільна аґрономія«, а саме — обєднувати кілька повітів в один більший район і для такого району творити »бюро суспільної інжінерії«, деб були заступлені всі інжінерські фахи. А згодом — за делілька років можна було б виховати і інжінерів-універсалістів (до чого зараз є сильне стремління, наприклад, в Німеччині) для вущих районів і в той спосіб наблизити інжінера до села та його потреб, як наблизили ми вже аґронома. Систему »суспільної інжінерії« мусіли б утримувати орґани самоуправи, — там де цього чомусь не робиться — там і за цю справу доведеться братись кооперації.

Очевидно по тій же схемі доведеться будувати і »су-

спільну санітарію, фізичне виховання та суспільну медицину«, бо ж здоровля нашого народу та його побут і вижившлення примушує нас звернути дуже пильну увагу в цей бік. І ні аґроном, ні інжінєр, без лікаря-пропаґандиста, без лікаря-ґіґієніста народнього побуту не зреорганізують — значить росходування, витрачання здобутих тяжкою працею матеріяльних цінностей буде залишатись так само нераціональним, як воно є нераціональним сьогодня.

Давно відомою річчю є, що всякі технічні знання даються людині легко лише тоді, коли вона до того підготована, цеб то коли вона має загальний розвиток, загальну »інтеліґенцію«. Учити аналь-фабетів технічним наукам марно трачений час, сили і кошти. Тому і аґроном, і інжінєр і лікар — всі вони однаково мають дбати про загальну освіту і виховання народу шкільними та позашкільними методами — всі вони мусять допомогати таким організаціям як »Рідна Школа« та »Просвіта«. Буйний розвиток загально-освітніх установ і організацій і то в рідній мові населення — це є передумова господарського побуту і господарської культури.

Як бачамо, пекучих питань не три, а значно більше і є серед них більш пекучі ніж ті, які висунув інж. Г. Нянчур. Дуже бажаним було б, щоб місцеві діячі також визначили пекучі питання — їм на місці видніше.

Доц. В. Доманицький.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Шляхами розбудови с. г. кооперації*).

(Її завдання й труднощі.)

1. Характер нашої сільської кооперації.

Перебуваючи до 1925 р. поза Галичиною, я міг читати лиш звіти про гарний розвиток нашої кооперації по війні. Читав я їх з певного рода резервою, бо, знаючи наше передвоєнне село, не дуже склонне до поступу, я не уявляв собі, щоби воно сталось нараз вже так приспосібленим до кооперативної ідеї. Колиж вернув і побачив кооперацію на власні очі, вже навіть зорганізовану у Повітові Союзи, і їх надбудову Центросоюз, я подивляв їх ріст, тимбільш, що навіть по тих селах, які я уважав просто недоступними для зрозуміння кооперативної організації, прозябали кооперативи. Ба що більше, я побачив нових, свіжих, перед війною цілком незнаних людей в рядах провідників кооперації, для яких кооперація сталася свого рода релігією, символом національної віри. З року на рік зростала вона, захо-

*) *Від Редокції.* Друкується, як продовження дискусії над розбудовою сільсько-господарської кооперації, започаткованої статтею інж. Раковського.

плювала нові круги, вишколювала людей, приєднувала навіть тих, що овіяні песимізмом до кожного нашого почину при кожній труднощі, віщували невдачі. А її характер?

Були це прості сільські крамики, що, як часто можна почути з уст декого, торгують »шварцом і перцем«. Очевидно зі зростом їх в глиб це вже не вистарчало, вони почали братися до дальших, серіозніших аґенд, якими є достава погноїв, насіння, перерібка та збут хліборобських продуктів. Та тут вони спинилися в розгоні, все щось стає і то чим далі, тим більше на заваді. І на цю тему виринула у наших кооператорів обширніша дискусія, спершу на повітових і центральних нарадах, анкетах, відтак перенеслася на шпальти кооперативних й некооперативних часописів.

Робимо собі вже закиди, немов то нинішний провід не доріс до тих завдань*), або доказуємо, що нинішня кооперативна організація вже костеніє в собі так, що не в силі піднятися того діла, тож — мовляв треба творити нову, правдиво хліборобську, з новими людьми, а цю, що є, лишити такою, як є. І тій, що нині є, стараються накинути чомусь назву споживчої. Дехто складає причини її кволости на фінансову неспроможність, другі екстремісти, відповідають, що »вже час викинути цю стару оклепану фразу поміж старі ґрати« ітд... В »К. Республиці« інж. Раковський говорить вже навіть про нинішні кооперативи, як про живих трупів, видить неминучий їх упадок, якщо вони не візьмуться до торговлі по його проєктам і не підуть наміченими ним шляхами. А що говорить це ні хто инший, а ревізор Р. С. У. К., той, хто що дня видить кооперацію і кооператорів в краю, тому то ця сумовитість набирає навіть серіозности. Коли одначе дискусія піде далі такими шляхами, то готова зачати поширюватися зневіра в нашу кооперативну спроможність. А що ми, перебуваючи століттями в неволі, набралися склонности до недовіря у власні сили ізза леда якої труднощі, то недовіря, готове справді в кооперацію втиснутися.

Тому хочу в цій статті кинути оком на шлях, яким йде наша кооперація і вглянути разом з читачами блище в причини, які стоять на перепоні дальшого росту нашої кооперативної організації. Зганити нинішню кооперацію та її роботу, не вглянувши в суть причин, чому вона така саме а не инша, є те саме, що нарікати на коня, а не подивитися, що він тягне, не спитати, що він їв та чи упряж не тисне. Ми не читаємо ні своєї давнішої ні чужої кооперативної літератури, не просліджуємо тих труднощів, які переходила чужа кооперація, заки дійшла до того, чим вона є. Не знаємо наприклад того, що заки данська кооперація виросла до нинішніх розмірів, то її піоніри мусіли перебороти дуже тяжкі перепони, та що цими перепонами й труднощами росла й двигалася вона, а сотки піонірів культури села, як Ґрундтвіґ, Колд не попадали у зневіру при найтящих неуспіхах. Тому вони нині великі, славні. Треба нам про цих великих кооператорів читати тоді, як нападає на нас зневіра.

Якою є нинішня наша кооперація? Очевидно є вона селянською, хліборобською, сільсько-господарською, бо вона є в 80% по селах, служить хліборобству. А що розуміють другі під хліборобською кооперацією? Хліборобською кооперацією є таке обєднання членів хліборобів, яке змагає до придбання більше пожитку для кожного члена.

Такі хліборобські обєднання можуть мати дуже ріжноманітні завдання.

---

*) При цьому не хочемо узнати того, що провід це ніщо инше, як емманація суспільности, та що провід може на жадання уступити місце другому.

Дотепер кооперативна практика уложила їх в чотири головні групи, які економісти і теоретики кооперації узнали влучними, а саме*):

1) Кооперативи для достави всіляких потреб хліборобам, 2) кооперативи для збуту хліборобських продуктів, 3) кредитові, 4) продукційні і для перерібки хліборобських плодів.

Затримаймося при першій категорії кооператив. Коли вглянемо в чужу кооперацію, то всюди побачимо, що там цього рода кооперативи доставляють своїм членам усе, почавши від перцю, шварцу, мила і всякої дрібноти, а далі машини, навози, насіння, аж до дорідної худоби; нікому й на гадку не приходить спорити, чи це не є припадково в більшости або в меншости споживча кооперація. Німці називають це коротко: landwirtschafliche Bezugsgenossenschaften.

Якаж є нинішна наша кооперація?

Вже видимо, що вона є таки сільсько-господарська, дарма, що називатимемо її споживчою. Вона зачала свою діяльність на селі від того, що найбільше було їй підходяче, а населенню зрозуміле і бажане, від достави артикулів першої потреби, від »соли і перцю«. Зробила правильно, що не зачала від збуту чи перерібки плодів, бо такі крамики, найлекші до ведення, є вступною школою до ведення властивої торговлі, до перерібки і збуту. Вони легкі тому, що не мають в собі того ризика, яке має в собі збут, а до якого селяне, мимо охоти до кооперативного збуту, все таки далеко не підготовані так само як не підготована інтеліґенція. З торговлі »сіллю і перцем« перейшли до закупна погноїв, насінь, сіль.-господарських машин і приладдя, а нині вже беруться до спільного ужитку таких машин, як сіялки, трієри, а навіть моторові молотілки. Це вже дуже поважний крок вперід, якого рішучо недоцінювати не можна, бо це поважний чинник для двигнення сіль.-госп. культури взагалі, та не менш поважна підготовка до збуту с.-г. продуктів. На шляху до негайного переходу до збутових операцій стоять одначе численні перепони, як уже згадано.

2. Перепони в розвитку нашої сільської кооперації.

а) Низький стан рільної культури і відсутність кредитової організації.

Першою перепоною є низький рівень нашої рільничої культури, піддержуваний господарською політикою польської держави. Польський етатизм наляг важкою рукою наші стремління до піднесення рільничої культури селянських господарств. Очевидно, з малою рільничою культурою краю рахується кожний експортер; мусить рахуватися й наша кооперація. Братися до експорту за границю, до джерел вищих цін, не так нині легко. Тому до цього беруться лиш ті, що є фінансово сильні, що мають давно вироблені звязки з заграницею, що і тут і там мають за собою сильні банки, як ручителів, що знають усі входи і виходи по урядах, та вміють з ними говорити. Це звичайно у нас жидівські купці. Але і вони ще не є експортерами в стислому значінні слова, а лиш агентами імпортерів заграничних держав. А щож ми, наша кооперація, молода, фінансово слаба, мало кому знана, без свого банку, без опертя о чужі банки!? Тому, коли й зачала наша кооперація збут, то зачала попри богато инших причин і з цієї причини лише з ролі посередника між нашими продуцентами та сильними фірмами, яким лекше

*) гл. Dr. Josef Gruntzel: Grundriss der Wirtschaftspolitik II.

о дозвіл на вивіз. Відси й виходить закид тих, що видять факти, а не видять причин, що ось наша кооперація є нічим иншим, як жидівським аґентом. Та, скажуть, можна братися до збуту с.-г. продуктів внутрі держави, входячи в звязки з краєвими консументами. Так, можна і треба. І кооперація береться (експорт яєць, чи експозитура Ц. С. в Катовицях і проче). Та зразу скажемо, що навіть й тут не таке воно легке. А не легке раз знова ізза обставин від нас незалежних, але й з причини труднощів в нас самих, таких, що є в усіх молодих кооперативних організаціях. Передусім треба нашим кооперативам дбати про кооперативні варстати продукції, щоби вони сталися місцем перерібки с.-г. плодів. Такий апарат необхідно наладнати, хочби лиш для нашого запотребування.

Та вернім до збуту рільних плодів. Мусимо знати, що це товар готівковий. А наша кооперація цього готівкового капіталу і до обороту не має. Не має його й населення ізза екстенсивности господарки. Значить, треба нашій кооперації або творити свій, або користати з чужого капіталу, якщо має вона взятись до збуту. Свойого капіталу вона не має тому, бо є ще за молода; як лиш дечого доробиться, мусить вкладати в інвестиції, в будинки, на приміщення, а цеж молодій кооперації конче потрібне. Тому й не диво, що наша кооперація власним капіталом так повільно уфундовує фабрику мила »Центросоюза«, хоть це продукційне підприємство конче потрібне. А чужий капітал? Досі випробована в кооперації засада каже: кооператива не повинна підніматися і провадити тривалого підприємства продукційного чи збутового чужим капіталом, тільки високими готівковими уділами членів, які добре розуміють справу. Кожний чужий гріш в кооперативнім підприємстві, це хитка дорога. А вже дикий капітал, що впливає в хліборобство чи кооперацію, кладе лиш свою грабіжну руку на неї для визиску. Мігби ще входити в рахубу державний кредит, бо він нині найдешевий. Та він може поставити нашу кооперацію на дуже слабких і хитких ногах, бо може бути в кожній хвилі відібраний, а тоді наша кооперація могла би заломитися. На щастя ми до нього ледви чи коли доступимо.

Виходить, що передумовою для створення продукції і збуту є потреба свого власного кооперативного капіталу, власної крови в господарському тілі.

Та чи воно можливе? Не улягає сумніву, що так. Хоч і бідні ми, то все таки є між нами немало грошей. Вони лиш розпорошені, або по чужих установах, або лежать непродукційно в наших таки кишенях, скринях. Їх кооперація наша майже не видить, не знає, ними не користується. Змобілізувати цей капітал, згуртувати його і урухомити, це також дуже важна передумова для продукції і збуту. Тому дуже на часі взявся Р. С. У. К. до діла, збудувати в кожному селі кредитову кооперативу. Коли зможемось на те і збудимо з народі до неї довіря та зрозуміння власного інтересу складати в кооперативах хочби найдрібніші щоденні готівки, тоді вона стане фінансовим покровителем нинішньої кооперації та її членів перед лихварями, а кооперативи дістануть сильнішу кров в жили. Коли ж створимо цілу сітку того рода кооператив в краю і обхопимо усі села, тоді щойно зможемо сказати собі, що ми заложили тривкі підвалини для удержання і скріплення на силах нашого селянського стану, шо ми створили ґрунт для будови кооперативних банків, для розвязки господарського питання села. Це причиниться до раціоналізації госп. процесу, а тим самим до його рентовности, до розбудови кооперації навіть серед тих тяжких об-

ставин в напрямі перерібки і збуту сільг.-госп. продуктів. До розвязки цего питання зачинають вже наші села та кооперативні організації приступати і то з успіхом. Ростуть райфайзенки. Та це є щойно кроплею в морі приватних лихварських задовжень, які обмотали наше населення.

Чому згадуємо тут про банки? Хто мав до діла хоч дещо з торговлею зі заграницею, а навіть з більшими товаровими оборотами тут в краю, той знає, що кредитування товару і навіть сам товар чи гріш (це також товар!), приходить і відходить лише за порукою банків чи через банки, як через концентраційні станиці, а инші прив. підприємства не мають в заграничній вимінній торговлі вальору ручиталів. Якщо ми не можемо з заграницею увійти в блищі кредитові чи вимінно-товарові стосунки, то звичайно ізза браку банків. І кредитова кооперація мусить мати свій банк та його вивінувати так, щоби він мав можність зближення з торговельним світом. Без уладження власної кредитової організації нема мови про правдивий розвиток сільг.-госп. культури, кооперативної продукції і збуту а навіть закупна товарів на більшу скалю.

Цю правду мусимо собі сказати, усі ті, що хочемо забирати голос в дускусії про будову і напрям розвитку нашої хліборобської кооперації, а не »викидати ту фразу між старі ґрати«.

Нераз можна почути твердження, що і без цих передумов й нині зачинається кооперативна перерібка і збут с.-г. плодів, або що конечність кредитування, чи взагалі фінансування можна заступити природною вимінью. Воно й правда. У нас природня виміна потреб за яйця, збіжжа, є принята і досить поширена; маєм також початки перерібки с.-г. продуктів. Але цей спосіб думання про будучий розвиток наших кооператив пригадує колишній проєкть в брошурі Танячкевича: »Як закладати правди на взір »Закомарської Правди«, по думці якого пропаґував автор скріплення народньо-господарських фінансів закладанням братських добродійних кас допомогових, в яких капітал закладовий мав творитися зі збірок на акафістах. Автор пропаґував це саме тоді, коли навкруги нас росли банки, концерни, трести, а до боротьби з капіталом росла вже й по наших селах модерна кооперація. Годі нині думати про кооперативну торговлю в формі найпримітивнішої, найбільш первісної вимінної торговлі, нині, коли форми кредитування сільг.-госп. кооперативної торговлі змодернізувалися на цілком инший лад. Між иншим нині твориться поза кредитом гіпотечним, особистим, чи иншими досі знаними формами кредитування цілком новий кредит, а саме кредит товаровий. Ми спинімся і на ньому.

Перед в цьому веде американська кооперація. В центральних пунктах, приступних для хліборобів, будуються кооперативні складові маґазини на такі хліборобські продукти, що не підлягають зіпсуттю, як збіжжа, бавовна, вовна, тютюн, сухі овочі; є і на такі, легко підлягаючі зіпсуттю, як масло, яйця, мясо, дріб, риба, сирі овочі, та мають холодільні. Це на те, щоби рільник для здобуття готівки не мусів кидати на ринок свій продукт зараз по жнивах тоді, як ізза надміру оферт ціна низька, але щоби мав можливий розділ продажі на довший час. Він має можність зложити свій товар в складі, а за нього дістати торговий бон, що його може всюди продати чи в касі виміняти на гроші. Очевидно зложити може лиш так зв. стандартизований товар, то є вирівнаний, добірний, бо лиш такий товар має збут на світовому ринку. Перша проба вийшла в часі війни, в 1914. році і до нині видосконалилася так, що нема майже рільника, що не хотівби з цього ко-

ристати. Він має право свій товар по певному умовленому часі відібрати за повною винагородою за перетримання, або віддає в продажу з тим, що коли кооператива продасть дороще, він дістане ріжницю. Нині ці складові доми видосконалилися по випробуванні системи так, що даючий знає, що дає і що назад дістане. Це дає рільникові кредит, а з другої сторони хоронить перед зіпсуттям товару дома. Це дозволяє не будувати дома стоділ, шпихлірів, а зате каже чим скорше молотити, приспособити. А зіпсуття та страти мишвою чи вогнем є в нас річю так звичайною, що про те і говорити не треба богато. — В 1926. році було виплачено на підкладі товарів понад 550 міліонів долярів, а такі папери так зв. рільні папери є фінансовими установами чи не найбільше пошукуваними, бо певні підкладом.

Далеко запровадило би нас входити в подробиці системи товарового кредиту, але читача бере мабуть заздрість, що такі досконалі кредитові уладження існують для нашого навіть хлібороба в Америці, миж тут важимося думати про торговлю в формі натуральної виміни. Тут ахілева пята слабости кооперації. На це повинна звернутися наша увага, а не на те, немов то причина браку збуту в закостенілости торг. кооперації. У нас цей кредит дуже пожаданий ще й тому, що ізза грошевої тісноти населення позичає часто гроші на підклад засіву. В Польщі взявся до створення товарового кредиту знов не хто инший, а влада. Вона створила рільний кредит заставовий. Одначе, як відомо, справа вже в зародках стала для дрібного рільника недоступною (див. К. Р. за 1928 р. ст. 422).

(Кінець буде.) *М. Творидло.*

Провідні думки в організації українських райфайзенок.

З реферату, виголошеного на VI. краєвім Кооп. Зїзді дня 15 березня 1929 р.

1. Організація кооп. кредиту є життєвою потребою економічного розвитку селянства.

Необхідність організації дешевого продукційного кредиту для потреб дрібного хліборобства стоїть у тісному звязку з цими змінами в структурі цього господарства, які воно переживає. Ці зміни випливають передусім із чимраз більшого втягнення селянського господарства у товарообмін (перехід від натурального до обмінно-грошевого господарства). Селянин, якщо хоче удержатися як продуцент, мусить заперестати бути універсалістом, який продукує найріжнородніші річи і то все для свойого спожиття. Він мусить стати спеціялістом у якійсь галузі продукції; инші-ж галузі мусить звести до необхідного мінімум. Такою спеціяльністю селянського господарства (у відріжнення від фільваркового) стає годівля дом. тварин; побіч неї теж деякі технічні культури, при яких зуживається богато особистої праці. На цей шлях, переходу до годівельного типу, стануло вже невідклично селянське господарство в таких краях, як Данія, стає

виразно у Німеччині; і нашого краю не мине ця необхідність, подиктована вимогами економічного поступу.

Процес перебудови ставить до селянства великі грошеві вимоги; селянство добуває капітал, але на умовах цього рода, які обертають в нівець усі користи від перебудови. Те саме діється з капіталами, які селянство з трудом добуде на інтенсифікацію управи ріллі, на помічні угноєння, на придбання так йому захвалюваних машин і т. и. Лихварські відсотки зїдають користи від цих інвестицій і селянин врешті решт стоїть на місці, розчаровуючись у своїх змаганнях. Не инакше стоїть справа з купном землі (при парцеляції, від кольоністів і т. д.). Дорогі відсотки на позичений (з трудом) капітал, при незвичайно високо вишрубованій ціні землі самої, зводять до абсурду ціле, здорове по суті, змагання селянської кляси до побільшення свого стану посідання землі. Ліквідація посілости землевласників — така бажана в інтересі економічному і національному — не йде цим темпом, яким моглаб іти.

Криком домагається розбудови селянського кредиту також инша особливість нашого економічного побуту. Є це факт випродування дрібними хліборобами своїх рільних плодів у осени, в наслідок чого ціни страшно падуть і спекулянти мають змогу те саме зерно і другі плоди продавати селянству на весні по значно дорощих цінах. Тільки організація кредиту зможе покласти кінець тій нездоровій господарській практиці.

З тих усіх причин справа розбудови кооперативного кредиту являється одною з кардинальних справ нашої національної а спеціяльно селянської економіки. Але за цею справою промовляє ще инший момент. А саме:

Ми будуємо (чи повинні будувати) повний організм власної кооперативної економіки (з природи річи це буде одночасно на яких 80% економіка укр. нації). Ми поклали уже підвалини під кооперативне опанування товарового обігу по наших селах і почасти містах; ми робимо перші спроби в ділянці раціоналізації укр. сільського господарської продукції. В кооп. молочарстві маємо завязки власного промислу; але майже в повному упадку і забуттю находиться ділянка грошевого обігу і кредиту. (Про асекурацію тут не говоримо з огляду на факт її удержавнення).

Розбудовуючи кооп. кредит, хочби з початку дрібний і коротко речинцевий, ми зробимо перший крок для заповнення цієї трагічної прогалини.

2. Продуктивно-творчий характер дешевого кредиту.

Організація модерного господарського життя носить назву кредитової системи (у відріжнення від первісної системи натурального і пізнішої обмінного або грошевого господарства). Нема днесь галузі господарського життя, яка обходилабся без кредиту у будь-якій формі (очевидно у т. зв. нормальних часах). Користується кредитом не лише сучасний купець, для якого кредит є засадою, а й промисловець і хлібороб. Притім ми маємо на увазі передовсім »продукційний« кредит, не кредит у старому розумінні, як способу »поратування« слабого і убогого; такий кредит, що так скажемо патольогічної закраски, відомий і давніше, навіть у часи натуральної господарки (у формі позичок в натурі: зерном, худобою, шкірами і т. д.) не є специфічним для модерного »кредитового« господарства. Властивістю цього госп-ства є продукційний кредит, кредит як засада у щоденній праці торговця, промисловця, сільсько-господарського підприємця. Сучасне підприємство прибігає до послуг кредитової установи не у виїмкових ви-

падках, не у менти »недуги«, а день у день; воно удержує в кредитовій установі біжучий рік, маючи через те змогу держати в безпечному місці і не без користи для себе зайвий гріш, чи знову навпаки: мати кожної хвилини до диспозиції потрібні в обороті капітали, за уміркований процент. Такий кредит не є ніякою аномалією, ніякою милостинею. Він дає кредитодавцеві без праці % на його капітал, а кредитоємцеві можливість розгорнути ширше свою діяльність і придбати тим способом дохід. Кредит в такій формі мобілізує зайву готівку в краю, перекидаючи її туди, де її потребують. Кредит у цьому вигляді вправді самий по собі не збільшує кількости матеріяльних дібр в країні, але уможливлює повне використання для господ. діяльности усіх вже існуючих дібр (капіталів), які без цього в значній мірі лежалиб не використані.

Нема днесь сумніву про позитивну ролю здорового кредиту. Навіть комуністичний устрій користується цією системою, заводить банки і каси, приймає вкладки на опроцентування і визнає взагалі процент. Кредит, якщо його ціна (себто опроцентування) не забірає у кредитоємця всього доробку, який він може придбати, вживаючи господарно позички, є здоровим явищем і розумним соціяльним урядженням. Він уможливлює розбудову господарств.

Отже, коли говоримо про необхідність власної кредитової системи, то маємо на увазі передовсім потребу раціоналізації і розбудови господарств селянства та господарські потреби наших кооператив та їх союзів.

Безумовно, що і цей другий, як ми сказали, нездоровий рід кредиту, кредит старий, як людський рід — споживчий, може теж грати позитивну ролю. Господарство, що потерпіло втрати з будь-яких причин, бажаючи, як кажуть, полатати діри, находиться у куди гіршому положенні, як господарство здорове, що поширюється. Використовуючи тяжке, примусове положення зруйнованого, злиденного господаря-нуждаря, чи ослабленої кооперативи, кредитовець управляє лихву, що доходить часто до фантастичних границь; в таких умовах 200, 300, 400 і більше % річно є звичайною річчю. Не можна сказати, щоби і тут не було потрібним активне вмішання з метою боротьби з лихварством; булоби фальшивим твердити, що кредитова кооперація не повинна йти з поміччю нещасним жертвам лихварства лише тому, що кредит їм уділений на перший погляд буде кредитом »споживчим«, непродукційним. В своїх дальших наслідках кожний кредит, якщо уділений не ледачим людям, може виявитися продукційним кредитом.

Ці дві основні ділянки нашого народнього господарства, які згадано, а саме:

1) трудове селянське господарство і

2) господарка кооперативних установ, як таких, вимагають отже поспішної розбудови відповідної системи кредиту, і то, у кооперативній формі. Безсумніву, що характер цієї кредитової організації та її методи праці залежатимуть в першій лінії від природи і економіки дрібних селянських господарств з одного боку, та організації і економіки наших кооператив, потребуючих кредиту для свойого розвитку.

В цьому рефераті я займуся першою справою, а саме питанням, про найдогіднішу форму організації кредиту для потреб трудових селянських господарств.

Поза дискусією оставляємо питання про те, чи справді кооперативна форма є найкращою формою організації цього рода кредиту.

Здається, вже навіть світ капіталізму не перечить факту, що кооперативна форма самопомочі одинока хоронить споживачів (товару чи кредиту) від визиску. (Відси й вороже відношення цього світа до кооп. руху.) Цей власне момент — необхідність боротьби з визиском, як відомо, викликав і у нас дискусію на тему потреби розбудови кооперативного кредиту і привів врешті до скликання цього зїзду.

Форма і організація кредиту для потреб дрібного сільського господарства вимагає узгляднення характеру цього господарства. Цій справі присвятимо головну увагу.

3. Чи наші зусилля біля організації кооперативної кредитової системи не будуть даремні?

Це засадниче питання треба нам вирішити, заки приступати до подробиць і обговорення форми кредиту. Два сумніви гризуть усякого, хто підступає до справи кооп. кредиту в наших умовах: 1) чи ціла акція в цьому напрямку має взагалі доцільність і 2) чи найдуться у нас потрібні для неї засоби.

Перший сумнів виникає у тих, хто, зжившися з нашою невеселою дійсністю, не досить виразно уявляє собі позитивні риси продукційного кредиту, у тих, що розумують так: позичивши, треба віддати. Щоби залатати одну діру, робиться другу діру, може навіть більшу і т. д. Безодні нашого злидарства не засиплеш, мовляв, ніяким кредитом. В наших, мовляв, умовах, годі надіятися чогось від кредитової організації, треба хапатися инших засобів.

Не заперечуючи, що й инші форми економічної діяльности є доцільні і необхідні, треба одначе запротестувати проти такого однобічного і роспучливого погляду на кредит. Вся річ у тім, щоби навчитися, говорячи уже образово, латати одну діру при помочі другої, меншої діри. Це є можливе, а саме тоді, коли позиченого капіталу вживається господарно. Господарно вжитий капітал дає прихід більший, як витрачено засобів; при допомозі дешевого кредиту, який не зїдає всього прибутку, оставляючи дещо і нам, можна поволи »залатувати старі діри«, стаючи на ноги. — Відси робимо прямий висновок, що праця над організацією дешевого, кооперативного кредиту мусить іти в парі з працею над піднесенням господарности, в наших умовах: над поправою хліборобської господарки і одночасно з кооперативізацією обміну селянськими продуктами (розбудовою кооператив для набування, збуту і перерібки продуктів). В такій комбінації селянин може мати дійсну і видатну користь з кооперат. кредиту і двигатиметься з нужди.

Отже нема підстав для песимізму, треба тільки вдуматися у льогічні звязки, які лучать грошеву господарку з рештою господарства.

Також другий сумнів про те, чи найдуться у нас капітали на розбудову кредитової кооперації — треба розвіяти. Твердимо з усією рішучістю, що засоби на це у нас є і при добрій волі ми їх можемо змобілізувати. Місцями укриття цих капіталів є: 1) зайві видатки на алькоголь, тютюн, всякі дрібні витребеньки і забави, які муситься вкоротити; 2) готівка, передержувана часто місяцями а то й роками по домах; 3) вкладки, які укр. населення держить по польських та жидівських касах і банках; 4) евентуально теж льокати капіталу українських еміґрантів що є за морем.

Головні джерела, це перші три, а з них найздоровішою основою для

розбудови сільських кас може стати дрібна масова ощадність. Правда, акція ця вимагає упертости і твердої волі, а ця не є до подумання без широкої пропаґанди основних ідей кооп. кредитового руху. Вона вимагає ідейних і палких прихильників по всіх закутках нашого краю і нашим завданням буде таких фанатиків дрібної ощадности виховати. Ми є певні, що нам це вдасться, якщо зуміємо сполучити льоґічно пропаґанду ощадности з пропаґандою абстиненції, а все вкупі осяяти ореолом національно-визвольних змагань. Пропаґуючи дрібно-вкладкову щадничу акцію ми обовязані одночасно клеймити, як національний злочин, марнотравство гроша на курення і піятики, на беззмістовні процеси, гру в карти і купно ріжних модних тепер на селі і в місті дрібничок. Треба раз на все поставити справу ясно, що досить із нас примусових податків і що немає права жалуватися на ті податки той, хто платить ще навіть більші суми у формі добровільних податків. Раз мусить бути ясність у цій справі. Тих 300—400 міліонів, які видаємо щорічно на самі напитки і куриво, це при нашій убогости занадто поважна сума, щоби організатори економіки (якими є кооператори) мали право проходити біля неї так собі, начеб її не було, керуючись фільософією батьків: »нехай буде, як бувало«. Отжеж підрахунки показують, що за всі свої плоди і продукти, які вивозить на ринок українське село, воно одержує не богато більше того, що видає за самий алькоголь і тютюн! (Вартість річного збуту наших продуктів біля 600 міл. зл. в золоті). Цеж таке страхіття, що тільки у світлі тих фактів можна вповні зрозуміти усю трагічність положення.

Тому клич абстиненції не є в наших умовинах просто собі справою осіб, індивідуального »хочу або не хочу«. Він мусить стати моральним наказом нації, як цілости, справою суспільною, колєктивним обовязком, наказаним істинктом самозбереження.

Його здійснення буде можливе при організації дрібно-ощадностевої акції. Так поглиблена концепція ощадности має всі вигляди на те, що зможе стати релігією наших кращих діячів серед селян, жіноцтва, серед молоді у школах, навіть серед інтелігенції (найменше на жаль здібної на цього рода пориви). Що вона може стати нею, на це вказують уже ті вістки, які одержуємо з ріжних сторін краю, як відгук цієї ще невеличкої пропаґанди, яка була розведена у останньому році. За прикладом відомого села Лапшина пішов уже цілий ряд сіл у Дрогобиччині, Коломийщині, Копичинеччині, Рогатинщині, Борщівщині, Самбірщині, Зборівщині, Станиславівщині і других сторонах. Зібрано уже тим спсобом десятки тисяч зол. і це є перші живі докази можливости мобілізації власного капіталу потрібного для розбудови райфайзенок. Маса, може навіть інстинктом, відчула, що виключність нашого трагічного господарського положення вимагає незвичайних, виключних засобів рятунку. Тільки якісь надзвичайні зриви волі і то масові є в силі вратувати в даних умовах українську селянську масу від потонення і повної руїни її господарств.

Приклади прямо зворушливої солідарности деяких громад, (як прим. Опаки у Дрогоб. пов.:) у ощадностевій акції дають нам змогу дивитися сміливо у вічі майбутности українського селянства. Нехай же не остане позаду і українське місто.

Правда, воля до масового чину, обчисленого на трохи дальшу мету і в імя не вузько-особистих цілий, є в нашому народі атрофована (притуплена) в наслідок століть рабства. Особливо нелегко у нас спонукати масу на чин на погляд дрібний, вимагаючий до того впертости і педан-

тичности, чин без зовнішних романтичних ознак героїзму. Без вагання позволимо собі поставити твердження, що вести в таких умовах ощадностеву і абстинентську акцію значить бути героєм сили волі і упертости. Воля, тверда воля, незломна воля — це є те, чого нам ще дуже а дуже не стає. І тому питання організації самостійного кооперативного кредиту в наших умовах є в першій мірі проблемою соціяльно-психольогічною. Традиційне »нехай буде як бувало« і »спускаймося на дно« треба заступити: свідомим тренінгом волі. Пробним каменем сили волі українського громадянина має стати нова масова акція, якої прапор піднімаємо, акція розбудови щадничої діяльности по всіх, навіть найглухіших закутках нашої землі.

Знаємо, що завдання не легке. Нелегке воно іменно через ту свою дрібність у роботі і жилясту, коли можна вжити цього терміну, впертість, без якої діло не піде. Але з другого боку велич справи, яку починаємо, і певність того, що діло це буде важною подією на визвольному шляху народа і зокрема селянства — можуть стати життєдайним сонцем, яке своїми промінням освітлюватиме трудовий шлях нових героїв кооперативної ідеї — організаторів райфайзенок.

Отже коли-б ми хотіли висловити короткими словами саму найважнішу передумову, від якої все залежатиме, то мусілиб сказати дві слові: гартуйте волю! Тоді діло піде і наші зусилля даремними не будуть.

Волю можна виробити вправою. Нагоду для того дає якраз ця акція, що стоїть перед нами.

4. Форма сільського кредиту у залежности від природи селянського господарства.

Рішучою помилкою є думати, що для селянського господарства потрібний тільки взагалі кредит; без огляду на форму його організації.

Передовсім грає визначну ролю питання про речинчевість кредиту. Відома сезоновість сільського господарства сама собою уже диктує деякі передумови. Досліди над економікою селянських господарств вказують на те, що, хоча ці господарства одержують значну частину свого грошевого приходу із годівлі тварин і то у ріжні пори року, то все таки важну ще ролю грають приходи із рільної господарки; плоди цієї господарки трудове село кидає на ринок головно осінню і зимою; весною-ж воно найбільше відчуває брак готівки, а це тим більше, що весна, це якраз пора вкладів у ріллю, сезонових інвестицій у господарство. Відомі нам цифрові дані про грошевий обіг у селянських господарствах на Чернигівщині (В. Україна) М. І. Кострова*) (з часів до війни) представляє табличка:

	I	II	III
	третина року		
Витрати в грошах	27,1%	46,9%	26,0%
Приходи »	5,8%	15,2%	79,0%

З повищого виходить, що дрібний кредит (а про такий власне говоримо, не маючи можливости братися відразу до організації більшого кредиту) повинен бути довшеречинцевий, придержуючись більше-менше 1-річного речинця сплати.

*) п. Височанський, Кооперативний кредит. Харків, 1928.

Це бувби один мотив і перша мінімальна межа довгости кредиту. Цій межі відповідає кредит на погної, дрібніші госп. прилади то-що. Але згідно з основною думкою, ми маємо на оці організацію кредиту продукційного, на розбудову селянських підприємств. Ясна річ, що кредит на купно господ. машин чи на заснування саду, або хоч-би розведення морв і шовківництва, повинен бути уже довшеречинцевим, на два-три роки, в залежности від характеру інвестиції. Стремління до організації такого кредиту є нашою дальшою метою.

Очевидно, що на перших початках, поки наші сільські каси оперуватимуть тільки невеликими вкладковими капіталами, нам прийдеться уділювати позичок навіть коротшеречинцевих, на місяць, може навіть на тижні. По тих одначе перших ступеньках ми згодом, але певно, перейдемо на вищі щаблі нашого вимріяного храму — власного кооперативного кредиту.

Треба на цьому місци розвіяти один, доволі неоправданий сумнів. А саме: підноситься побоювання, чи зможе мала каса уділювати позичок на довший час (рік і довше), коли вона сама оперуватиме »плинним« вкладковим капіталом. Отже, якраз мається річ навпаки. Досвід райфайзенок в Німеччині (а навіть вже і у нас) доказав, що найстабільнішим з усіх родів вкладів у банках є капітал з дрібних вкладок. Більші власники звичайно дуже чуткі на те, де вони ульокували свої капітали, і при найменшій, навіть неоправданій чутці про захитання каси чи невідповідну у ній господарку, зразу виповідають вкладки; цього не роблять якраз дрібні вкладачі, власники маленьких сум. Це й дало підставу дослідникам райфайзенського руху, проф. відомому К. Гільдебрандові вважати цілу інституцію райфайзенських кас одним із див модерного соціяльного будівництва; це тому, що каси ці зуміли (дуже простим способом) розвязяти питання на перший погляд неможливе до вирішення — про узгіднення довшеречинцевости кредиту з короткоречинцевістю (формальною) вкладів.

Другим фактором з економіки селянського господарства, що грає важну ролю, коли ходить про форму кредитової установи, є деякі специфічности сільського побуту. Вони можуть бути навіть неоправданими, може навіть негативними, але вони є фактами, твердою дійсністю, з якою не рахуватися реальне соціяльне будівництво не може.

Це є переповсм домий партикуляризм села. Село вірить головно собі і хоче мати »свої гроші« таки в себе. Не будемо спорити, чи добре воно думає, чи ні, але так воно є. А коли візьмемо на увагу, що з міста село має значно більше шкоди як помочі, то його недовіря до всього, що є поза селом, не буде таким уже незрозумілим.

Відси практичний висновок: каса мусить бути в селі. З окрема це відноситься до цього типу каси, що має збірати по селі дрібні грошики, сотики від парубка, від жінки, від дитини. Міська каса таких капіталів не притягне до себе, про це не може бути й дискусії. І не даром маємо по всьому майже світу таку величезну кількість сільських кас. Мають їх (в рр. 1918—1925): Німеччина 20.202, Австрія 1657, Бельгія 1925, Болгарія 1206, Фінляндія 1041, Франція 7877, Мадярщина 1145, Індія 25036, Італія 1928, Японія 2573, Латвія 311, Литва 432, Голяндія 1240, Норвегія 1561, Польща поверх 2500, Ромунія 3747, СССР 7738, Швайцарія 348, Чехословаччинна 4030.

Чи маємо ми бути виїмком від цілого світа і обмежитися до кас міського типу? Тип райфайзенки мусить у нас дійти до всіх своїх прав, як того льогічно вимагає селянська природа нашої країни.

Ці-ж самі специфічні умови сільського життя виключають ужиття векселя в райфайзенках, зокрема при дрібних позичках. Векслева форма кредиту створена не для села а для потреб торговельного обороту; вексель в торговельному обороті це не так форма забезпечення позички, як заступник гроша. Одержавши вексель, купець (чи банк) має можливість сейчас-же його есконтувати (передати далі), дістаючи до рук готівку. Таких векслів, здатних до есконту, з вимаганими в банковім обороті підписами сільська каса майже не має і тому вексель в райфайзенці має рацію тільки тоді, коли є вигляди на його реесконт. (Це може статися прим. при кредиті на машини, але й то не мусить бути).

Врешті ще одна і то рішаючої ваги особливість сільського побуту. Росходиться про форму відповідальности членів за зобовязання кооп. каси. Зовсім не є припадком або якоюсь примхою, що Райфайзен стояв за необмежену відповідальність. Питання про притягнення капіталів до сільської каси, це є передовсім питання їх забезпечення. Сільська каса сама по собі така скромна і непоказна річ, без репрезентативного льокалю, без блискучих вивісок, без імпонуючих цифр на уділах і запасних фондах... чим вона має заімпонувати населенню? Де аргумент, що цій установі безпечно повірити свої капітали? Кажуть: довіря до керовництва, до осіб, що її ведуть. Зовсім правильно, дуже часто це довіря рішає на користь установи. Але що станеться, коли це довіря захитається? Коли прийдуть нові люди, або старі стратять довіря? Яка сила тоді зможе задержати надвигаючу руїну каси?

»Необмежена відповідальність«, порука »цілого села цілим грунтом« є тим найвищим аргументом, який навіть в тім випадку зможе здержати вкладників від витягання своїх вкладок. Є це найсильніший аргумент в очах селянської психольогії, це є той яркий момент, що переконує; як відомо, на селі, що ярке — то красне, сильне; воно переконує і підбиває.

Чи необмежена відповідальність може бути небезпечна для членів? Такого аргументу не видвигають навіть засадничі її противники, бо доказати цю небезпечність не можна ніякими примірами з життя. Зате статистика доказує, що сільські каси скрізь є побудовані якраз на тім роді поруки. Відомі в інтернаціональній кооп. статистиці дані про рід відповідальности зібрав Dr. K. Ihrig*). Отже сільські каси ріжних країн були засновані на необмеженій відповідальности у таких відсотках:

Німеччина майже 100% (разом з міськими 88%), Болгарія 100%, Індія 100%, Японія 69%, Португалія 98%, Польща Каси Стефчика і познанські 100% (міські 80%), Франція Каси Дюрана 100%, Югославія 100% і т. д.

Чи маємо тільки ми із-за абсолютно незрозумілих упереджень бути виїмком від инших країн? Мусимо перебороти ці упередження, якщо нам дійсно залежить на тім, щоби змобілізувати свій власний, сільський (і разом з тим національний) капітал. Виключність нашого фінансового положення вимагає від нас певних виключних актів, нових методів роботи.

Особливість умов сільського і селянського побуту вимагає з категоричністю приняття основних засад райфайзенського типу кредитових кооператив, згідно з якими і уложено тези, предложечі VI. краєвому кооперативному зїздові.

Др. К. Коберський

*) Internationale Statistik d. Genossenschaften, Dr. K. Ihrig, Berlin 1928, ст. 148. Бракуючі дані додані нами.

Завдання українських кооперативних банків та їх сучасний стан.

Ідеалом кожного національного господарства назавше лишається стремління до можливо повного й всебічного заспокоєння потреб нації. Реалізувати цей ідеал почнемо, коли не будемо обмежуватися до виробництва »плодів земних« а продукуватимемо инші предмети нашого щоденного вжитку, як одяг, машини, знаряддя й инші, »їмже ність числа«, власними руками у власних фабриках, заводах, майстернях то-що. В добу, коли за чудесами техніки трудно навіть слідкувати, народ, що не тільки не будує своїх пароплавів чи повітроплавів, але й плуга, цвяха, чобота не вміє для себе зробити, ледви чи може вдержатися на арені історії.

Як природне стремління кожної одиниці до добробуту, так і кожна здорова нація вперто простує до народнього багатства, т. є. до найбільшого витворення матеріяльних цінностей через інтенсифікацію праці, ощадности та доцільне використання заощадженого суспільного доходу. Вистарчить згадати про німців чи анґлійців та їх богатство, зауважуючи, що більшість їх працює коло промислу, торгу та транспорту, а не коло землі, щоби знати, куди належить направити нашу економічну політику. Промисл, — ось в чім багатство нації. Український промисловий робітник, українське підприємство, власний капітал, як вислід напруженої праці та збірної ощадности, мають стати предметом особливої ваги і піддержки цілого громадянства.

Український промисл, висуваючись на перше місце серед проблєм нашого народнього господарства, разом з тим становить і спеціяльну проблєму нашої хліборобської кляси селян, що страждає від перелюднення. Можна ріжно оцінювати значіння еміґрації, як засобу, що злагіднює перелюднення. То боротьба за існування по лінії найменшого опору: частина синів пропадає для народу і тим полегчується доля тих, що лишаються. Та нині для українського народу і ця дорога — дорога найменшого лиха — закрита. Треба виходу шукати тут таки, на рідній землі. Інтенсифікація рільного господарства не зможе поспіти на природнім приростом нашого населення. В селі чим раз більше зростатиме число занятих рук, невикористаного часу, а з тим вяжеться півголодне існування й вироднення. Перед селом лежить одна тільки дорога: примістити зайві руки на працю в промислі; а на ціле громадянство падає завдання розбудувати та побудувати промислові варстати для тих, кого обраяна та виснажена земля наша не годна прогодувати.

Не розвязуються проблєми народнього господарства стихійно. Свідомо поставлену й широко усвідомлену ціль громадянство завше осягне, коли для осягнення тої ціли створить відповідний апарат та виробить правильну методу організаційної праці. Що до методи праці над упромисловленням нашого народнього господарства, то треба признати, що над нею ми ще систематично не працювали. Гадаю, що життя примусить нас до сотворення спеціяльного апарату, що займавсяби виключно проблємами нашого упромисловлення. Та малий, дрібний промисл, хоч слабий і кволий, ми маємо. До піддержки його та постепенної розбудови вже нині мусимо приступити. Треба, щоби вже сьогодня хтось взявся до постійної праці коло нього, його організації, зосередження круг його громадської уваги, утворення громадської атмосфери, що натхне вірою і дасть сили нечисленним ще піонерам нашого

промислу і т. д., а що найважніше — щоби вже нині була можність прийти нашому промислові з реальною допомогою.

Відомо, що скріплення й розбудова промислу може відбуватися тоді, коли для того мається організований кредит, цей могучий двигун упромисловлення та промислового поступу взагалі. Тож сама собою напрошується думка, чи не належалоби нашим повітовим кредитовим кооперативам, що їх зїзд з 13 березня ц. р. назвав українськими кооперативними банками, взяти на себе провід в організації українського промислу. Село, що досі заспокоювало свої потреби в дрібнім кредиті в наших повітівках, нині приступило до організації власних райфайзенок і за кількома десятками золотих не потребуватиме звертатися до наших кредитівок. Тоді, не покидаючи ні на хвилю обслуги села, тільки направляючи кредити на упромисловлення рільництва в широкому розумінні того слова, повітівки чи нині кооперативні банки, більше чим дотепер мають звернути свої очі в сторону ремесла і промислу, оживотворюючи його кредитом, а тим самим забезпечуючи працю надмірови наших робучих рук. В тих умовах навіть природньою видається еволюція наших повітівок від кредиту »взагалі« до кредиту спеціяльного, промислового, що надасть їм глибоко ідейного, а не просто »банкового« характеру, а разом з тим дає їм виразне, пляновою народньо-господарською політикою подиктоване місце в нашім суспільнім орґанізмі. Тим самим інституції, досі з невиразною, а в усякім разі незначною суспільно-питомою вагою, вибиваються на передові пости нашого всебічного відродження.

Придивімся тепер, як виглядають українські кооперативні банки своїм особистим складом та які засади лежать чи повинні лежати в основі їх організації, як кооперативно-банкових інституцій спеціяльного призначення. За основу мого обслідування взято дані зі статистики Р.С.У.К. за 1927 рік про 63 кооперативи, що містом свого осідку, особистим складом і иншими ознаками привели до висновку, що їх не можна віднести до типу райфайзенок.

Соціяльний склад членства.

На 31 грудня 1927 р. нараховувалося всіх членів 63 кооператив 44.718*) з того припадало:

1)	на рільників	35.457	або 79·—%.
2)	» ремісників	1.565	» 3·5%.
3)	» робітників і урядовців	4.660	» 10·4%.
4)	» инших	3.056	» 6·8%.

З того видно, що наш дрібний промисл дуже мало ще користується кредитом в наших кооперативних банках. Як що признати, що в категорії »инших« ховається якийсь відсоток дрібних промисловців, то загальна участь нашої дрібнопромислової витворчости ледве перевищує 5%. Постепенне збільшення відсоткового відношення промислового елементу до инших категорій учасників свідчитиме, що наші банки приступили до реалізації поставленої вище програми — упромисловлення народнього господарства.

---

*) В моїм докладі виголошенім на зїзді повіт. кред. кооператив подано було меншу цифру загального числа членів (36.000), як рівнож числа членів рільників (21.000). При обчисленні було пропущено членство »Дністра« і кілька кооператив. Сталося це з технічних причин. Виправляючи цим допущену похибку, разом з тим корігую висновки, що їх я, хоч побічно, подав тому зїздові.

Територіяльна діяльність.

Питання це для наших банків не має такого значіння, як для райфайзенок. Та всеж, коли маємо на оці плянову працю в напрямі упромисловлення нашого народнього господарства, коли на укр. кооп. банках лежатиме не тільки кредитування, але й організація промислу, тоді й питання про територію діяльности набирає де-якої ваги. Очевидячки, що порозуміння поміж сусідними банками при активній участи Р.С.У.К. і центральної каси найкраще розвяже це питання. Але ніяких господарських мотивів не можна знайти, щоби існувало два чи більше банків з тою самою територією діяльности і з тими самими завданнями. Пляновість будівництва та розум економіки говорить, щоби цього не допускати, а де вже це сталося, там належить довести до злиття (фузії) тотожніх кооператив. Подвійна адміністрація — то марнотравство, а конкуренція поміж кооперативами — то заперечення кооперації.

Рід і висота відповідальности.

В 63 кооперативах справа відповідальности представляється так:

Відповідальність	уділами	мають	2	кооперативи.
»	кратну від 2—5	»	47	»
»	кратну 10	»	11	»
»	кратну 30	»	1	»
»	необмежену	»	2	»

З того видно, що одної якоїсь засади що до роду і висоти відповідальности не приводилося. Типовою являється невелика 2—5 кратна відповідальність. Не один аргумент, що звичайно висувається на користь необмеженої відвічальности в кредитовій кооперації, не має бодай в нинішні часи жадного значіння, особливо для цього типу кооператив. Тут не має примінення принціп льокалізації в райфазенівському розумінні. Отже член не знає своїх товаришів по членству і не має жадного впливу на їх поведення відносно кооперативи. Тож можна признати, що кооперативи цього типу можуть, як засаду приняти відповідальність обмежену. Відповідно до існуючого стану та для забезпечення вкладчиків належалоби приняти десятикратну відповідальність.

Уділовий капітал.

В 63 кооперативах сума уділового капіталу досягла 683.045 зол. або коло 15·3 зол. на одного члена. Майже половину тої суми (325.970 зол.) має на уділах кредитовий банк »Дністер«. Виділивши »Дністер«, дістанемо, що на кожну кооперативу пересічно припадало 5.760 зол. Як той капітал розподілювався поміж окремими кооперативами, видно зі слідуючого:

Кооператив з уділовим капіталом було:

1) до	1000 зол.	9	
2) від	1000 до 2000	8	
3) »	2000 — 3000	11	
4) »	3000 — 4000	6	85·5%
5) »	4000 — 5000	11	
6) »	5000 — 10000	9	
7) »	10000 — 25000	5	
8) поверх	25000	5	14·5%

Таким чином більше як 84% наших кредитівок має на уділах менше 10.000 зл. Збільшення уділового капіталу являється постійним завданням і цього типу кооперації. З притягненням до себе »чужих« (в першу чергу — вкладок) капіталів припливуть і нові члени, що своїми уділами засилять уділовий капітал. Тут варто спинитися на двох факторах, що безпосередньо впливають на його збільшення, а саме: на висоті уділу (статутового) і засаді плюральности уділів.

Висота уділу.

В 63 кооперативах справа ця представляється так:

Уділ у висоті:	Мають кооператив:	в % %	
5 зол.	18	28·6%	74·6%
10 »	29	46 %	
поверх 10 до 25	13	20 %	26·4%
30 зол.	2	6·4%	
100 »	1	6·4%	

Типовим для цього типу кооператив, як бачимо, є уділ 5—10 зол. Цифра зближена до висоти уділу в наших райфайзенках. Маючи на увазі, що промисловий кредит виявляється у вищих кредитах на одного члена, ніж те можуть позволити собі наші райфайзенки, було би льогічним приняти, щоби їй висота уділу в банках була відповідно вища. Та приймаючи для цих кооператив плюральність уділів, як засаду, можна обмежитися і такою низькою запорукою, як 10 зол.

Плюральність уділів.

Засада ця будить серед нас поважні сумніви. Як не як провадить вона до подорожіння кредиту. Автор цих рядків належить до рішучих противників поширення плюральности уділів на райфайзенки. Та в укр. кооп. банках засада плюральности знаходить собі повне оправдання. Обєктом кредиту має стати »підприємство« з його живим постітним оборотом. Підприємство постійно потребує кредиту. Тож і відношення його до банку є живе, близьке. Підсилюючи свій банк підприємець живіше як селянин, відчуває, що робить те для себе, для свого підприємства. А з другого боку треба памятати, що сьогодні капіталу, як товару, що віддавав би в рамцях законного відсотку майже не має. Український промисловець чи селянин, як добродійство відчуває позичку на законні проценти. Дешеві жерела кредиту для нього закриті, а на приватнім ринку панує відсоток цілком лихварський. Платять його не тільки економічно слабі одиниці, а навіть великі фабриканти. Згадати вистарчить Лодзь, де фабрикант дає 36% річно за позичену на приватнім ринку суму. Тож позичка на 12%, що їх стягають наші кредитівки, без перебільшення може вважатися за добродійство. Як так, то не ображує чуття справедливости, коли член зі свого боку понесе, скажім »жертву« в формі уділів відповідно до користей, що їх він має від кооперативи, т. є. висоти позички. Відношення поміж уділеним кредитом і числом уділів, що їх має член виплатити, а разом з тим і межу, далі якої не належить відношення те збільшувати, означить в першу чергу здорова калькуляція. В усякім разі не повинно воно перевищувати 1 до 10, т. є. не можна стягати на уділи більше, як 10% від випозиченої суми. Не треба забувати, що за членом лишається право на виплачену ним на уділи суму, а крім того уділи належно опроцентовуються (дивіденда).

Дивіденда.

Допускаючи плютарність уділів, розглядаємо уділи, як примусову ощадність. З цього погляду, а також з звязку з промислово-оборотовим характером позички, треба признати справедливим і економічно оправданим, щоби на уділи в цих кооперативах непремінно виплачувалася дивіденда. Більша вигідність кооперативи в оперуванні уділами в порівнанні до вкладок чи кредитів вимагає, щоби дивіденда призначалася більша, ніж відсоток, що виплачується на вкладки.

Резервові фонди.

Сума резервових фондів досягала в 63 кооперативах 843.248 зол. З того на »Дністер« припадало 142.750 зол., а на Укр. Банк в Тернополі 153.236 зол. Решта (61) мала 547.207 зол., або пересічно коло 9.000 на одну.

Висота резервового фонду в окремих групах кооператив виглядала так:
Число кооператив з сумою резервового фонду:

1) до	1000 зол.	10	
2) від	1000 до 2000	10	
3) »	2000 — 3000	3	82%
4) »	3000 — 4000	8	
5) »	4000 — 5000	5	
6) »	5000 — 10000	15	
7) »	10000 — 25000	7	18%
8) поверх	25000	5	

Відношення подібне, як і з уділами.

Власне майно та його участь в активних операціях.

Разом власне майно в 63 кооперативах виносило:

Уділи	683.043
Рез. фонд	843.248
Разом	1,526.291 зол.

Для оцінки того, яку ролю власні фонди відогравали в активних операціях, вистарчить сказати, що білянсову вартість недвижимостей виказано на суму 1,248.441 зол. Можна припустити, що білянсова вартість нища від вартости реальної і таким чином чи не ціле власне майно виключено з активних операцій наших кредитівок.

Пасивні операції укр. кооп. банків: а) вкладки.

Вкладки на іменні вкладкові книжки досягли в 63 кооперативах суми 3,179.025 зол. З наших статистичних даних не можна дійти, скільки з тих вкладок носить суто ощадностевий характер, а скільки капіталово-льокаційний. Про скількість ощадностевих книжечок (що ототожнюємо з кількістю вкладчиків) дало відповідь 56 кооператив. Загальна сума вкладів виносила там 3,098.067 зол., а чисто вкладкових книжечок 5.315. Значить, пересічно один вклад досягає 583 зол., а число вкладчиків на одну кооперативу 97. З того, що на окремих вкладках спостерігаються суми 10, 20, 30 і більше тисяч золотих, бачимо, що пересіч справжніх, дрібних ощадностей є богато нища від виведеної (583). У нас вже не спорять, що вкладки, а в тім

масово ощадностеві мають творити найповажніше джерело оборотових засобів кредитових кооператив. Подані вище цифри яскраво свідчать, як далекі ми ще від масової ощадности і як мало ще в цім напрямі попрацювали. Громадсько-організаційна праця банків на чолі яких стануть найдіяльніші і найповажніші особи, відкриває самі світлі перспективи, коли зуміємо в масах розбудити ощадностевий порив, провадячи систематичну працю серед мас нашого робітництва, школярів, слуг, робітників і т. д. Особливо шкільна молодь і домашня прислуга повинні стати предметом сталого опікування й ощадностевого виховання по містах. Така праця, окрім безпосередніх користей для кооперативи, як джерело оборотових фондів, має далекосягле значіння в напрямі виховання відмінного від нас покоління, що і само ощаджуватиме і на оточення впливатиме в ощадностевім дусі. Праця серед домащньої прислуги має не менше значіння. Не треба говорити, які природні можливости криє в собі це джерело що до вкладок ощадности, а разом з тим той дуже численний жіночий елемент по містах, що в пошуках заробку кидає село і попадає в цілком чуже йому оточення, знайде в кооперативі опору проти лихих впливів міста, а згодом перетвориться в активний міський елемент. Що до характеру вкладів з боку речинцевости їх звороту, то, здається, правдивих безтермінових вкладів ми не маємо. Той факт, що кооперативи звичайно виплачують їх в якімсь часі по виповідженню, робить ті вклади терміновими.

Правдивих безтермінових вкладів в формі біжучого рахунку у нас, здається майже не зустрічається. Та воно й зрозуміло. Форма ця призначена не для сталих льокат, а для касових надвишок підприємств, а тих підприємств маємо ще так мало. З відродженням українського промислу форма та знайде у нас повне примінення.

Маржа.

Розмір маржі, як проблєми кооперативної політики для цього виду кооператив, не існує. Риночна ціль капіталу, закон подачи й попиту вкупі з охоронним що до висоти відсотків законодавством, є єдиними регуляторами маржі. (Маржа, це ріжниця між % від позичок і % на вкладки).

Готівковий кредит.

Виносив він 1,339.319 зол. Львина частина тої суми походила з нашої Центральної Каси. Сума та нища від власного майна та 2·5 рази менша від вкладкового капіталу.

Є серед нас кооператори, що вважають банковий кредит для кредитових кооператив навіть цього типу за явище не природне, а в усякім разі за явище ненормальне. На їх думку такий кредит суперечить ідеї самовистарчальности та криє в собі небезпеку для самого існування кооперативи. Трудно сю аргументацію зрозуміти. Таж нині стоїть вже поза всякими спорами, що розбудувати народнє господарство можна тільки при добрій організації кредиту. І чим більше його допливає до господарських артерій, тим скорше господарство доходить до розцвіту. Правдивість цього відноситься до кожного господарства, а, значить, і до нашого. Тож з цього погляду можна би з радостю привітати, коли би нашим банкам вдалося банковий кредит чисто комерційного характеру дістати. Самовистарчальність в буквальному того слова значінню відносно кредитової кооперативи являється нісенітницею. Адже ніхто й мріяти собі не позволяє, щоби кредитова кооперетива оперувала тільки власними фондами для заспокоєння нинішніх

і завтрішніх своїх членів. Коли вже говорити про самовистарчальність кредитової інституції, то тільки в тім розумінні, що існування кооперативи не залежить від відношення до неї тих, що їй дають кредит. А досягається це не дорогою заперечення банкових кредитів, а виключно і єдино гармонійними й активними операціями, а це належить до елементарних засад банковости. Розумна господарка здатна відхилити кожну небезпеку, що могла би повстати в звязку й банковим кредитом. Тому належить відкрито визнати банковий кредит за нормальне явище в кооперативах нашого типу, а границю його хай означує загальна банкова практика, а не якісь спеціяльні кооперативні засади, що їх в дійсности не існує.

Відношення поміж власним і чужим майном.

Відношення це в 63 кооперативах рівнялося:

Власне майно	1,526.291	як 1 : 3
Чуже майно	4,518.454	

В 13 більших польських банках (акційних) відношення те розпинається 1 : 6. А треба памятати, що банки ці відповідають тільки власним майном, тоді як кооперативи мають ще додаткову відповідальність.

Активні операції. Позички.

Операції ці в наших кредитових кооперативах обмежується до уділювання позичок. Про кількість позичок маємо дані тільки від 38 кооператив. Протягом 1927 р. видали вони 19.629 позичок на загальну суму 7,502.264 зл. Отже пересічна позичка рівняється 382 зол. Колиж не узгляднювати »Дністра«, де середня позичка виносить 415 зол. (11.005 позичок на суму 4,559.893 зол.), то пересічна та знижується до 341 зол.

Форма позичок.

Промисловий характер кредиту та признання банкового кредиту, як джерела оборотових засобів, говорить за тим, що дісконт векслів являється природньою нормою позичок в наших кооп. банках. Біжучий рахунок у своїй активній стороні стане колись поруч з дісконтом векслів.

Про решту активних операцій належить сказати, що їх наша кооперація не може і не сміє допускати. Згадаю тут про купівлю процентових паперів на власний рахунок та участь в підприємствах. Операції ці мають в собі ризиковний, значить і спекуляційний момент. А всякі спекуляційні операції, навіть в найкращім напрямі проваджені — для угрунтування кооперативи в кооперації не терпляться, осуджуються, забороняються. Коли симпатії до того чи иншопо акційного банку в широкій публиці можуть зародитися в вірі у спекуляційний ґеній його директорів, то в кооперативі довірений гріш (вкладка, уділ) дається виключно в довірю до кооперації, як такої, та до чести її провідників. Коли банкіра, що проспекулював чужі гроші можна назвати нечесним, то кооператора, що стратив би чужий гріш на спекуляції, належить назвати безчесним і відмовити йому одночасово імени кооператора.

Комісові операції.

Зі знаних банковій практиці комісових операцій наші кооп. банки можуть провадити тільки дві: приняття векслів на інкасо та товарово-інкасові. Досі мають вони мінімальне примінення. Пояснити це можна малим

розвитком торговельних оборотів в нашім торговельнім організмі, а також не виключено, що і мале в цім напрямі заінтересування керівників тих кооператив позбавляє їх додаткового доходу, що мігби облегчити відсоткове обтяження позичок на покриття адміністрації. Не треба додавати що, інкасові операції не можуть ускладнюватися жадним ризиковно-спекуляційним моментом, напр. приняття гарантії за заплату.

Розрахункові операції.

Вже нині існують помітні розрахунки поміж кооперативами ріжних видів і ступнів. Полагоджують ці розрахунки майже без участи нашого кооперативно-банкового апарату, очевидячки з великою шкодою для нашого грошевого обороту. Остаточне розвязання цеї справи покаже, яке місце займуть кооп. банки в нашій розрахунковій системі.

Кооперативний зїзд з 13. березня У. Р. ухвалив ідеольогічні й внутрішньо організаційні тези кур. кооперативних банків. По затвердженні їх Радою РСУК. стануть вони обовязковим для кожного кооператора дороговказом. На банки покладається місія просто таки історичного значіння. В історичнім процесі збірна воля є рішаючим фактором в осягненні тою волею висунених завдань. Тож від нас залежить, щоби упромисловлення українського народнього господарства пішло як найшвидшим темпом.

Мих. Корчинський.

З життя української кооперації.

VI. Краєвий Кооперативний Зїзд.

Цей краєвий зїзд складений з делеґатів кооператив і запрошених визначніших економічних і просвітянських діячів, радив 13. березня у салі Лисенка у Львові. В зїзді взяло участь 153 делеґатів і 19 гостей. По областям західноукраїнських земель це заступництво росподілялося таким способом:

Галичина: Повіт Бучач 4 особи, Борщів 6, Бібрка 6, Бережани 3, Самбір 4, Золочів 7, Зборів 4, Заболотів 1, Броди 11, Рудки 1, Жовква 4, Городенка 2, Товмач 2, Ярослав 2, Мостиска 2, Рогатин 3, Сокаль 2, Яворів 2, Снятин 2, Чортків 5, Збараж 2, Станиславів 5, Рава Р. 1, Калуш 2, Тернопіль 7, Радехів 3, Львів 26, Коломия 5, Косів 3 (усі три з сіл), Долина 2, Надвірна 1, Перемишляни 3, Сянік 2, Стрий 5, Ст. Самбір 1, Копичинці 1, Перемишль 2, Печеніжин 2, Коничинці 4, Підгайці 2, Дрогобич 3, Сколе 2, Заліщики 1.

Північні землі: Дубно 1, Томашів 3, Горохів 1, Холм 2, Береcть 1, Почаїв 1, Кремянець 1, с. Рожнів 1.

Невідомі з місця побуту 2 делеґати.

Між делеґатами було приблизно по половині селян і інтеліґенції.

На зїзд прислали привіти: „Товариство Кооператорів“ з Подебрад і гром. Адам Будинський із Залуча.

Зїзд був Радою РСУК призначений для вирішення тільки одної пекучої справи кооперативного будівництва: розбудови кредитової кооперації та її форм. Добре сталося, що зїзду не перевантажено иншими справами, бо це дало змогу РСУК підготовити належно і солідно самий зїзд а в ході нарад увага була сконцентрована на одному питанні. Безумовно це вплинуло на інтенсивність праць зїзду. Відповідно до того були побудовані й реферати — вони обіймали матеріял всесторонньо, не збуваючи справи формалістично. Реферати держалися порядку тез, усталених для зїзду на підготовчій комісії з рамени кредитової конференції, що відбулася літом 1928 р. і комісії з рамени РСУК.

В програму зїзду увійшли три го-

ловні питання: 1) форма організації льокальних кас (українських райфайзенок), 2) форма і завдання районових („повітових") кас п. н. „кооперативних банків" і 3) форма організації центральної каси кооперації. Відповідно до цього розділено і реферати. Суттєву теоретичну частину двох перших рефератів (др. К. Коберського і мец. М. А. Корчинського), які вносять значні зміни у нашу дотеперішню практику в ділянці кредитової кооперації, знайдуть наші читачі в цьому числі К. Р. Реферат др-а К. Левицького про завдання і форму організації Центро-Банку, як майбутньої центральної каси кооперації, зводився в суті річи до заперечення потреби змін у існуючому стані, не вносячи нічого нового в те, що в цій ділянці є.

Зїзд, передискутувавши основно два перші реферати приняв в засаді, з деякими змінами, предложені тези. Тези ці, як обовязуючі на найблищий час напрямні в ділянці кооп. кредиту, після їх остаточного стилістичного сформулювання, будуть нами опубліковані в травневому числі К. Р. Із суттєвих змін заслуговує на увагу скреслення формальної вимоги посідання 500 зл. капіталу при заснуванні кооперативи, сильніше підчеркнення ваги необмеженої відповідальности у райфайзенках і точне означення, коли можна допустити вживання векселя у райфайзенках.

Дискусія над третім рефератом велася вже при сильно здекомплєтованій салі. По довшій дебаті, в решті решт вирішено закликати усі кооперативи до поголовного членства і складання уділів в Центробанку, щоби, як висловився внескодавець інж. Ю. Павликовський, кооперація стала дійсним фундатором у цій установі; тоді і питання про перехід на членство тільки правних осіб назріє до свого природнього вирішення.

У резолюціях, ухвалених зїздом, кладеться обовязок на всіх ідейних кооператорів, щоби вони, під проводом організаційних відділів Повітових Союзів, приступили до широкого розпропаґування ідеї кредитової кооперації та ухвалених організаційних засад. До співпраці зїзд завізвав теж позакооперативні громадські чинники, діячів просвітянського, шкільного, професійного і політичного руху, виходячи із заложення, що розбудова кооперативного кредиту є за великою справою і надто важким завданням, щоб його можна було виконати силами самого кооперативного громадянства у вузькому розумінні.

Хід дискусії на цьому великої ваги зїзді подамо у травневому числі нашого журналу.

Загальні Збори РСУК.

Чергові річні Заг. Збори цієї установи радили дня 14. ц. м. при участи 388 делеґатів, які заступали 983 кооператив. Серед делеґатів більшість становили селяни, що являється доказом, що кооперативна організація має дуже твердий корінь в широких масах. Центральною точкою зїзду стала — (може через припадок) — не справа звіту з діяльности РСУК, тільки справа бюджету. Хоч через те зїзд, sit venia verbo, начебто наблизився до звичаїв парляментів, для яких бюджетова дебата являється головною справою, то все-ж таки огляд діяльности за минуле, друкований і розісланий в час на місця, повинен був більше зацікавити наш кооперативний загал. Перегляд пройдених етапів являється завсігди підставою для правильної оцінки сучасного стану і для намічення плянів праці на майбутнє (що правда дещо говорилося на цю тему у бюджетовій дебаті). Із загальніших питань порушено в дускусії (досить обширний звіт з дискусії був поміщений у ГКЧ. ч. 12) такі:

1. Квестію, чи мають кооперативи платити до РСУК теж % від торгу продуктами. Дир Обрізків (Коломия) заступав думку, що цей рід податку є неоправданий; зате дир. Мартюк (Копичинці) стояв на протилежнім становищі, а саме, що кооперативи повинні від кожного роду своїх доходів віддавати частину на організаційні цілі (а такий характер носить % для РСУК).

2. Справа оподаткування міського типу кооператив. Двох делеґатів-селян (Вахулович і Комищук) домагалися, щоби міські кооперативи платили від роздрібного торгу податок в тій-же висоті, як і сільські (¾ %).

3. Справа кооперативної школи. Кількох бесідників забирало слово до цієї справи; отже очевидно є вона болючою. Два делеґати-селяни (д. Сухоребський і д. Комищук) домагалися, щоби кооп. школа виховувала кооперативних ро-

бітників не лише для надбудов, але й для сільських кооператив.

4. Справа кооперативної пропаґанди. Говорило про неї кількох промовців, домагаючись головно плякатової пропаґанди.

5. Справа поведення ревізорів при роботі. Дехто з промовців домагався від ревізорів більше тепла і менше чистоформального відношення до діла. Вони висловлювали (оправдане) побажання, щоби ревізори були фактично інструкторами, щоби скликали поревізійні сходини членів і надз. рад.

6. Справа організації кооперативних робітників. Висловлювалися побажання, щоби з центра була дана в цім напрямку ініціятива.

7. Справа фахових централь. Висловлено передусім думку про необхідність засилення їх більшим капіталом; один з делеґатів підносив думку про ревізію відношення Центросоюза до Нар. Торговлі.

8. Справа участи жіноцтва в кооперації і виховання молоді в кооп. дусі. Говорило про це двох промовців (дир. О. Дяків і д. І. Блажкевичева, констатуючи сумний стан в цій ділянці. М. и. д. І. Б-ва підмітила влучно одну з причин: винні в части самі пропаґатори кооперативної ідеї, через те, що зі своїми закликами звертаються тільки до мущин.

9. Справа секатур з боку адміністрації. Висловлено побажання, щоби вийшов порадник, як боронитися в таких випадках.

На загал дискусія була річева; спроби внести инший елемент у дискусію (з боку дел. Ольхового з Комарна) були невдатні.

Збори вибрали у перве Раду у поширеному 18-членному складі (крім голови). В склад Ради увійшло, числячи по типам кооперації: 12 осіб, що або безпосередньо або посередньо звязані з господарсько-споживчою кооперацією, 2 з молочар. кооперації, 3 з кредитової і 1 від суспільної аґрономії.

Загальні Збори „Маслосоюза" відбулися 15. березня ц. р. Про перебіг цих Зборів напишемо у слідуючому числі К. Р.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок.

Курс доляра і инших валют. Дня 16. березня 1929 р. доляр П.-А. Сп. Д. коштував у Варшаві зол. 8·90. В приватному продажі його курс вагався між 8·89—8·90 зол. Готівкові обороти долярами дуже малі, одначе на приватному ринкові позначилася міцніша тенденція, дякуючи більшому запотребуванню банків.

Для инших валют тенденція не була одностайна. Курси валют ріжних европейських держав незначно вагалися; після знижки в початку місяця анґл. фунти, швайцарські і французькі франки почали підноситися в ціні. Запотребування валют збільшувалося, але в половині м-ця значно зменшилося.

За девізи платилося у Варшаві в золотих:

	Девізи (векслі) найвищ.	найнищ.	16. III. 1929
Анґлійські фунти штерлінґів (за 1 фунт)	43·29⅜	43·26½	43·28
Швайцарські франки (за 100 фр.)	171·53	171·50	171·53
Французькі франки (за 100 фр.)	34·84	34·82	34·83½

Золотий карбованець впав в ціні до 4·60 зл. при малому запотребуванні.

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на вичначніших світових ринках (біржах) в часі між 1 і 15. березня 1929 р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця: 1-8 III.	9-15 III.	Жито: 1-8 III.	9-15 III.
Берлін	5·26	5·37	4·86	4·94
Гамбурґ	5·32	5·31	4·91	4·94

Чікаґо . .	4·59	4·71	4·36	4·37
Ліверпуль	5·27	5·54	—	—
Новий Йорк	5·10	5·22	5·02	5·01
	Овес:		Ячмінь:	
Берлін . .	4·78	4·82	5·32	5·34 (бр.)
			4·99	4·99 (зв.)
Гамбурґ .	4·08	4·12	4·39	4·35 (бр.)
Чікаґо . .	3·58	3·57	3·02	3·02 (зв.)
Ліверпуль	4·58	4·58		

На всіх світових ринках ціни є значно вищі від тих, які були в тому ж часі минулого року. Ріжниця виносила від 30 до 55 центів за q. пшениці; у жита вона дещо менша.

З порівнання даних цього і попередніх місяців виходить, що всюди на закордонних ринках панує стала звишкова тенденція в цінах на всі роди збіжа. Темпо зросту цін дуже швидке. Особливо сильно звишкувала пшениця. Порівнуючи ціни пшениці хочби за останні два тижні, бачимо, що зріст цін в протягу тижня є дуже великий, виносячи 10 до 27 центів на квінталі, як то було приміром в Ліверпулі. Ціни в Америці на загал вищі як в Европі. Виїмок в загальній картині творить Гамбурґська біржа, де ціна пшениці навіть знизилася на 1 цент. На звишку цін на американських ринках впливають невтішні відомости про неврожай пшениці в Новому Світі, до чого прилучилися обави в звязку з катастрофальними морозами та погіршення комунікації. Передбачається дальший спекуляційний зріст цін.

Запотребування пшениці в Европі і по за нею велике, а тижневі заладування її в країнах вивозу значно перевищують заладування з тогож часу 1928 року. Уділ Рад. Союзу в забезпеченні імпортуючих країн пшеницею рівняється в цьому році зеро.

Жито також звишкувало, одначе в слабшій степени, з виїмком Берліна, де ціна на жито ще від лютого стоїть висока, правда при слабо виявленій в останньому часі знижковій тенденції. Запотребування жита в Европі велике і збільшується, але заспокоюється воно в меншій мірі з огляду на відомий недорід на широких просторах північної Америки. В порівнані до минулого року заспокоєння світового запотребування є майже у двічі менше.

Ціни на овес в Европі ростуть далі, тоді як на американських ринках вони почали виявляти знижкову тенденцію.

На польських краєвих біржах рух цін в часі від 1 до 15 березня представляється слідуючо (в долярах за квінтал):

	Пшениця:		Жито:	
	1-8 III.	9-15 III.	1-8 III.	9 25 III.
Варшава	5·44	5·74	4·00	4·06
Познань	5·12	5·38	3·82	2 83
Львів	5·82	6·20	4·07	4·32

	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	3·87	4·01	3·93	4·01 (бр.)
			3 75	3·84 (зв.)
Познань	3·87	3 79	3·87	4·86 (бр.)
			3.67	3·67 (зв.)
Львів	3·91	3 93	—	3·41 (бр.)
			3·76	— (зв.)

На польських збіжевих ринках від початку лютого ціни продовжують ступати в гору. Це слідно передовсім що до двох головних родів збіжа — пшениці і жита. Ступінь звишки, особливо для пшениці, сильний; у Варшаві пшениця підскочила на 30 центів за 100 кґ. (q.), в Познані — на 26 центів, а у Львові навіть на 38 центів за (q). Запотребування велике, але подача не є в стані покрити попит; тому ціни стоять високі, вищі, як на американських ринках.

Жито зростає в ціні, але в порівнанні до пшениці не дуже, з виїмком Львова, де було більше заінтересування і ріжниця за тиждень виносить +25 центів; у Варшаві +6, в Познані + 1 центів. Подача збіжа відносно мала але вистарчаюча для задоволення краєвих потреб. Вивозовий контиґент жита підвищено в березні з 15. на 25. тис. тон, що однак не вплинуло на поправу цін, як того сподівалися.

Ціни на овес зростають (в порівнанні до попереднього місяця) з більшою швидкістю, яка досягала тижнево 14 центів (у Варшаві). Ячмінь виявив рух тільки в останньому тижні і, як бачимо, лише на варшавській біржі.

Мука. Що до пшеничної муки то найбільше заінтересування викликали нищі сорти. Подача не вистарчаюча. Ціни піднеслися.

Нотовано в днях 11—15 березня б. р. за 100 кґ. в золотих:

	Мука:	
	житня 70%	пшенична 65%
Варшава . .	49·00—50·00	73·00—77 00
Познань . .	49·25— —	66·25—70·25
Львів . . .	55·00—56·00	76 00—77 00

Каша. Ціна ріжних сортів у Варшаві дня 10. III. 1929 за 100 кґ. в зол.:

Ячмінна	I сорт 52—56	II сорт 48—52	
Перлова .	А 68—73	В 60—68	
Гречана	палена 85—90	біла 90—98	
Краківська	ліп.сор.100-135	II сорт. 90-110	
Пшоняна	I сорт.90—97	II сорт. 85—88	

Всі роди каші спочатку подорощали через зменшення довозу і зріст попиту, а потім дещо впали.

Фасоля. Дня 10 III. за 100 кґ. в зол.: біла 170—190 цукрова 175—190, кольорова 50—70. Найліпший збут мала біла фасоля, не зважаючи на високі ціни.

Паша. В днях 11—16 III. за 100 кґ. в злотих:

	Сіно пресов.:	Сіно звич.:
Познань . .	17·00—19·00	15·50—17·00
Львів . .	I сорт (солодке) 24·00—27·00	
	II сорт. 20—23; III сорт 18·00—19·00	
	Солома пресов.:	Солома звич.:
Познань	52·00—53·00	4·75—5·25
Львів . .	окладова солома 12·00—14·00	

Макухи. за 100 кґ. в зол. (16. III. 1929) Познань: льняні 52·00—53·00. ріпакові 43·00—44·00. соняшникові 40·00—51·00. Кр ків: льняні 43·00 - 44·00. соняшникові 52·00—54·00.

Ґрис у Львові за 100 кґ дня 16. III. 1929: пшеничний 29·00—30 00, житній 26·00—27·00.

Солонина (американська) у Варшаві за 1 кґ. злотих 3·25. Американський смалець у Варшаві за кґ. зол. 3·50. Краєва солонина у Варшаві — 3 05 зл., смалець — 3·60 зл.

Яйця. На варшавському ринкові в кінці лютого відчувався брак товару, дякуючи чому ціна за скриню яєць (1440 шт.) досягала нечуваного рівня 530 злотих; потім з наладнанням достави впала до 480—420 злотих за скриню. У Львові нотовано яйця льоко станція заладування 360—380 злотих. Довіз був обмежений, тенденція міцна.

Дня 10 III. 1929 свіжі яйця коштували у Варшаві 15 зл. за копу.

Ціни продуктів виживи у великих містах в днях 4—10 березня 1929 в злотих (детайлічна продаж):

Артикул:	Міра:	Варшава:	Львів:
Житній хліб . .	1 кґ	0·55	0·53
Пшеничний хліб .	„	1·11	1·15
Мука (пшенична)	„	0·91	0·81
Молоко . . .	1 літр	0·56	0 55
Масло	1 кґ	7·97	7·00
Яйця	1 шт.	0·37	0·30
Свинина (мясо) .	1 кґ.	3·22	3·00
Солонина (солена)	„	3·31	3·10
Ковбаса (свиняча)	„	4·85	3·05
Картопля . . .	„	0·26	0·20

Масло у Варшаві за 1 кґ. 6·60—6·30 (в гуртовій продажі).

Стан конюнктури.

Загальне господарське положення в Польщі де далі погіршується. Місячне справоздання (за березень ц. р.) Банку Господарства Крайового вказує дальше значне заострення ситуації на грошевому ринкові в наслідок недавніх морозів. Процентова стопа на приватному ринкові піднеслася; виплатність погіршилася, обороти на біржах поважно змаліли. Ціни одначе зросли в наслідку комунікаційних труднощів. Вивіз вугля через недостачу вагонів знизився, продукція нафтової ропи зменшилася на половину, в торговлі застій. Лодський промисл значно обмежив продукцію, в деревному промислі також панує повний застій. Тільки металювомашиновий промисл задержався на дотеперішньому рівні, а в млинарстві помітно оживлення. Добре працюють фабрики помічних погнів, а особливо спіртовий промисл. Число безробітних зростає. Все це становить цікаву ілюстрацію до оптимістичних тверджень не переконуючої впрочім промови з діяґрамами премера Бартля.

Спеціяльно на грошевому ринкові зарисовується грізне положення в звязку з браком готівки і зменшенням товарового обороту. Сума протестів векслів значно збільшилася. Приватні банки обмежили дисконт векслів, через що останні поплили на приватний ринок, процентова стопа дійшла — у Варшаві до 3% в Лодзі до 3½ місячно. В Ґданську появилося богато польських векслів, а приватні особи шукають в тутешніх банках безпечніших приміщень для своїх вкладок.

Торговельний білянс Польщі в лютім б. р. Привезено з закордону товарів в лютім 1929 р. 411 198 тон вартости 264.954 тис. злотих. Вивезено 1.346.770 тон вартости 167.392 тис. злотих. Отже Польща видає більше гроша за кордон, як відтам одержує Т. ч. польська закордонна торгівля визначається сталим недобором гроша. Ві ємне сальдо торговельного білянсу виносило в лютні б. р. 97 міл. 562 тис. злотих.

В лютому минулого року недобір торговельного білянсу (надвишка привозу над вивозом) виносила 72.555 міл. злотих. В порівнанні ж з січнем т. року 1929 ситуація остільки погіршилася, що вивіз зменшився майже у двічи більше ніж привіз.

Протести векслів у Львові. Під цим зглядом Львів стоїть на третьому місці в державі. В січні ц. р. запротестовано у Львові 8.901 векслів на суму 3.416.000 зл. — на загальну кількість 366.631 штук векслів на суму 76,787.000 зл. в ці-

лій державі. В цьому відношенні Львів представляється дуже некорисно в порівнанні до инших осердків і дільниць польської держави. Причини цього явища є з одного боку загальні і добре знані а то: слаба покупна і споживна сила людности, перетяження податками і примусово-монопольними на річ держави асекураціями, брак оборотових капіталів, дорожнеча гроша. З другого боку є льокальні причини, що викликали у Львові те сильне піднесення хвилі векслевих протестів, які забирають 20—25% цілого векслевого обороту. По перше є це люта зима і звязаний з тим повний застій життя на провінції, далі упадок моральности у відповідних кругах, де під цим зглядом панує безглядна нестриманість у зараджуванні, собі на всякий випадок шляхом векся, котра доходить приміром до оплати векслями службового персоналу і т. п. Все це приводить дописувача Gazety Handlow-oї до висновку, що »масові векслеві протести є обявом сильної господарської крізи, котра потрясає Польщею". В цілій Польщі запротестовано було в січні біля 350 000 векслів на суму більше як 76 міл. злотих, з того у Варшаві найбільше — на суму 19 954.000 злотих.

Пан Дювей тратить довіря. Уся польська преса розголосила, що п. Дювей, фінансовий дорадник польського уряду з рамени американських фінансових кругів, втратив довіря своїх патронів; це сталося у звязку з тим, що всі, без виїмку, його рапорти про господарський стан Польщі були настроені на однаково оптимістичну нуту, тоді як факти з польської дійсности говорили друге. (Ми, як шан. читачі знають, ставилися критично до рапортів п. Д-я). Між иншим п. Дювей, після свого повороту з Москви, їздив до Америки, як кажуть, добувати там нових кредитів для Польщі. Вернув з негативним результатом. Навпаки, курс облігацій стабілізаційної позички на ню-йорській біржі навіть впав, замість піднестися. (Сьогодня він стоїть на 84 5% номінальної вартости хоч ще недавно стояв 87%).

Польські заходи о кредити і „Центральний Банк" у Варшаві. В найблищому часі має повстати у Варшаві Центральний Банк у формі акційної компанії з основним капіталом 25 міл. злотих. Облігацій буде випущено на суму 250 міл. зл. В міру їх розпродажу, основний капітал буде збільшуваний. Основний капітал складатиметься з 20-мільонового вкладу пол. державного банку. Решта вкладів на основний капітал поступить від краєвих кредитових інституцій. В міру розвитку операцій і приступлення до Ц. Банку инших кредитових інституцій участь держави має зменшитись. Це бувби отже ще один банк фактично державний, але вже у формі приватної компанії.

З метою сфінансування облігацій Центрального Банку утворюється нині в Парижі консорціум банків американських, англійських і французських. Досі польські цінні папери з ріжних причин не мали успіху на закордонних ринках. Створення Центр. Банку має привести до усунення тих вад і утворення одностайного сконцентрованого фронту польських банків у виступах за границею. З газет виходить, що французькі фінансові круги, з якими польський уряд веде переговори, що до кредиту, поставили вимогу організації центрального банку, *незвязаного безпосередньо з державою*, отже банку акційного. Переговори ці йдуть одначе вже досить довго і доволі пиняво. Часописи донесли, що у Франції вже начебто найшлись покупці на 25 міліонів долярів першого випуску облігацій Ц. Банку. Не знати лише, на який процент, а це головне.

Містерії з ціною вугля і дров. Нечувані морози минулої зими налягли важким тягарем на незаможне населення. Численні випадки замерзання людий і худоби по хатах (не десь у полі!), випадки, які траплялися майже виключно по селах, свідчать вимовно про те, кому як діється. Вони не тільки свідчать, вони *кричать* голосом протесту проти того страшного стану матеріяльної руїни, до якого дійшло в тому краю, який був колись „медом і молоком текучим".

У дні сибірських морозів село в більшости випадків не мало чим досить топити. Як на глум, негайно підскочили ціни дров і вугля. Власником лісів є держава і велика посілість, власниками вуглевих копалень — великі фірми, обєднані у картель. Очевидно, що своїм звичаєм вони і тисячі більших і менших продавців вугля використали величезну опалову скруту у вузько егоїстичному, матеріялістичному інтересі. Цікаво й тут, що головна звишка цін була не в гурті, а в детайлі. Розпочалася дика вуглева спекуляція. У Львові були випадки, коли за сотнар вугля жадали 12 золотих! Нормою-ж у лютім-березні рахувалася ціна 8 золотих, тоді як ще у січні ціна за горішньошлеський вугіль стояла 6 золотих!

Вуглеві копальні, гуртівники і детайлісти збогатилися за тих два місяці лю-

тої зими на грубі міліони коштом споживачів всього населення. Цікаво, що влада заховалася зовсім, але то зовсім пасивно супроти цієї оргії лихварства в торгівлі топливом.

Нехай цей „палець Божий", хоч і болючий, буде пригадкою українській кооперації, що є це одна дуже важна ділянка, якої вона майже не торкнулася — а це організація закупна топлива для своїх членів! Це є ділянка навіть зовсім не трудна до організації, а така важна при тім винищенні лісів і дорожнечі опалу, що скрізь тепер панує.

Кишеня споживачів і зарібки панів пекарів. Характерною подією останних тижнів є невдалий страйк львівських пекарів та його причини. А саме: у звязку з підвишкою цін жита і пшениці, (яка прийшла, бо мусіла прийти з весною, на те вже є збіжеві спекулянти на світі), львівські пекарі зажадали дозволу піднести ціну хліба і то не менше ні більше, як на 9 грошів на бохонці з 51 на 60 грошів за 1 кґ хліба). Не кажучи уже про те, що бохонець хліба, що має важити 1 кґ дійсно важить 90—95 дкґ, пекарі, як усі спекулянти, забажали використати й цю нову нагоду звишки цін муки. Перед апровізаційною комісією львівського магістрату вони арґументували свої нові домагання звишкою цін муки. Коли ж їм заявлено, що мука буде їм уділена з магістрату і то навіть на кредит, панове пекарі відійшли і страйк відкликали. Все-ж таки максимальну тарифу на хліб магістрат підвищив. Хліб тепер коштує 55 грошів, з пекарні Меркурого 54 гроші.

Отже в чім річ? Чи справді покривджено пекарів і чи є підстави для такої підвишки ціни хліба, яку дозволив львівський магістрат?

Отже треба ствердити, що навіть ця підвишка, яку дозволено магістратом, дає пекарням значно вищу ціну, як належалосяб. Пекарі одержали на 100% більшу надвишку ціни, як того вимагає ситуація. Докажемо це цифрами

Ціна житньої 70% муки в часі 25/2—2/3 ц. р. у Львові була 52—53 золотих. (Przem. і Handel ст. 433). Після підвишки, в часі 11/3—16/3 ц. р. була 55—56 зл. за 100 кґ. Виходить, що підвишка ціни була рівно 3 зол. на 100 кґ. або 3 гроші на 1 кґ. На 1 кґ. житнього хліба виходить пересічно 66 дкґ муки; значить, що на кожний бохонець хліба пекар мусить тепер платити за муку по 2 гроші більше, як давніше платив. Тимчасом ціна хліба підскочила не на 2 гроші, а на цілих 4 гроші! Ціну булки піднесено з 5 грошів на 5½, а самі булки вже скоро будуть як горішки.

Так використовують пекарні кожну нагоду, щиби визискувати ситуацію. Треба памятати, що не тільки місто купує хліб і булки, але купує їх великими масами і наше село, через кооперативи. Доказало це цифрове зіставлення інж. О. Охрима (Кооп. Республика за січень 1929 р.). Отже збут вже зорганізований, а це є перша підстава для кооперативного виробництва. Коли-ж нарешті повстане у Львові кооперативна пекарня? Коли зацікавляться цим Стрий, Тернопіль, Коломия і другі міста? Перемишль, Станиславів, Яворів, Рогатин, Суд. Вишня вже мають кооп. пекарні. Про їх стан готується стаття у нашому журналі.

Вивозове мито на жито і житню муку зістало доповнене новим розпорядком, допускаючим безмитний вивіз за дозволом міністерства скарбу. З того нового параґрафу ніби то користає в найбільшій мірі сама держава, а властиво її орґан — »панствова збіжева резерва«, що „перетворилася швидко, як пише „Рольник Економіста", з регулятора внутрішнього обороту попросту в купця, котрий дякуючи свойому становищу, використовує торговельний привілей у формі звільнення його трансакцій від мита". Правда, було заперечено цю вістку, подану денниками, але чого тільки в наш час не заперечується... Це бувби новий монополь і новий прояв етатизму.

Нове мито на вивіз вільшини. Мають бути заведені нові митні вивозові ставки на вільшину в розмірі 6 зл. від 100 кґ ваги.

Вивозове мито на масло. Економічний комітет міністрів ухвалив дня 2 березня впровадження вивозового мита на масло у висоті 600 злотих за 100 кґ. Від цього цла будуть увільнені транспорти масла за дозволом уповноважених міністром скарбу інституцій лише в тому разі, коли масло не міститиме більше 16% води й ріжних домішок. Згадане уповноваження дісталиб в першу чергу Союзи молочарських кооператив та промислово-торговельні палати. Запровадження цього

мита було викликане відомими скандалами з вивозом фальшованого масла, і воно буде правосильне аж до часу видання закону про стандартизацію масла.

Роспорядження про вивозове мито на масло увійде в життя по двадцять одному дні по оголошені його в деннику законів, що станеться мабуть в найкоротшому часі.

Мито на безроги. З метою реґулювання і зконцентрування експорту безрог в руках одної інституції, якою є синдикат експортерів безріг і худоби, та для досягнення вищих цін при експорті, міністерство скарбу, промислу й торгівлі та рільництва впровадили нове мито на безроги у висоті 30 злотих за биту штуку або 15 зл. за пів штуки. Вільною від мита буде тільки мала закордонна торгівля. Роспорядження це увійшло в життя від 1. III. 1929.

Видобуття вугля в горішньо-шлезьких копальнях виносило в першій декаді лютого ц. р. 729.857 тон, що при 7 днях праці дає на 1 день — 104.265 тон. Рівняючи до січня і грудня, означає то дуже поважну знижку видобуття вугля і то не зважаючи на сильні морози і збільшення попиту на вугіль в цілій Польщі як рівнож і запотребування закордону. З огляду на нечувані морози (30—40° С) цеї зими це зменшення продукції є дуже цікавим і досі не виясненим явищем.

Нові транспорти фальшованого масла. Достава на анґлійський ринок фальшованого масла з Польщі не тільки не устає після недавнього голосного льондонського скандалу, а є навіть зорганізована у величезних розмірах. Гнані жадобою наглого зиску і не знаючи напросто елементарних границь добросовісности, польські приватні експортери продовжують свої експерименти з висилкою масла з домішкою 60% маргарини. Так Зенон Берман достарчив більшу кількість цього „масла“ для чотирох анґлійських фірм. Тому, що льондонський апровізаційний уряд заборонив продавати цей продукт, як масло, а дозволив його продаж лише як маргарини — анґлійські імпортери дуже ошукалися на тій трансакції, на 5.000 фунтів штерлінґів і внесли скаргу на оборону своїх інтересів.

Дня 12 березня одержано у Варшаві знова телеґраму з Льондону про те, що 11 того ж місяця надійшов з Польщі новий транспорт фальшованого масла. На цей раз трансакція була переведена одною з ґданських фірм.

Новий прояв етатизму. Розпорядком польського уряду заводиться нове примусове обезпечення, яке діткне виключно сільське населення.

Предметом нового примусового обезпечення від огню є все движиме майно в рільних господарствах: збіжжа, паша, солома, живий інвентар з виключенням дрібних звірят і весь мертвий інвентар.

Предметом примусового обезпечення від помору (не від звич. заразливих недуг) є живий інвентар (коні, рогата худоба і безроги).

Предметом примусового обезпечення від граду будуть полеві ростини, крім городини.

Примус обезпечення движимостей від огню і живого інвентаря від помору може бути впроваджений на терені поодиноких повітів, по ухвалі повітового соймику (повіт. ради). Зате примус обезпечення земних плодів від граду може бути впроваджений лише на терені цілих воєвідств, по ухвалі воєвідського соймику.

Далі одначе розпорядок постановляє, що договір про обезпечення названих родів майна, заключений з приватним товариством обезпечень перед ухвалою примусу, остає в силі аж до часу його розвязання згідно з умовою. — Ця постанова дає змогу, ще поки час, обезпечити майно в українській установі (Дністер).

Новий цей мін. розпорядок, виданий в часі діяння соймової сесії, носячи характер законодатного акту, є новим доказом, як уряд не бажає визнавати законодавчої компетенції парляменту.

Розпорядок входить в життя дня 8. квітня 1929 р.

Похід етатизму.

Дискусія на тему „етатизм чи економ. лібералізм?“ не вгаває, не дивлячись на офіційну заяву міністра скарбу у бюджетовій комісії, яка говорила, що уряд, як такий не солідаризується із програмою етатизму. Правда, міністер Чеховіч, що складав цю заяву, пішов в димісію і навіть стоїть перед конституційним судом.

Отже є всі підстави для приватно-підприємницького світа („економічно-ліберального") для дальших побоювань, що держава захоче поширювати свої впливи у промислі, торговлі та инших господарських ділянках. Тим більше, що є уже нові факти, що вказують на такі тенденції урядових кругів.

Фактичний стан сьогодня такий: не рахуючи комунальних підприємств, в руках держави находяться: усі копальні соли і потасових солий; одинока більша рафінерія нафтових продуктів у Дрогобичі („Польмін") і кілька шахт та газових джерел в руках цього самого держ. підприємства; копальня вугля „Бжеще" (в краківськім басейні); величезні комплєси лісів; фабрики тютюневих виробів і вплив на продукцію спірту; велика фабрика погноїв у Хожові та на укінченню подібна фабрика азотових угноєнь в Тарнові; „Żegluga Polska" — торговельна фльотиля, портові урядження у Ґдині. До того треба дочислити вплив на промисл автомобілів, літаків та воєнних матеріялів; врешті держава прийшла в посідання акцій кільканацяти приватних підприємств так би сказати з мусу, бо ці підприємства не мали змоги сплатити довгів, затягнених у державних банках. Взагалі, пануюча від першої інфляції в Польщі засада, що промислові підприємства є на те, щоби державні банки їх годували дешевим кредитом із податкових гроший, приводить в многих випадках до прямої деморалізації промислу, над міру розпещеного і вибагливого. Ці підприємства, що перейшли таким чином в руки держави, і далі живуть на кошт держави, задовжуючись чимраз більше.*)

Хоч цей стан володіння держави в ділянці промислу вже доволі показний, то він ще не такий великий, міряючи його з приватним промислом; цей стан ще не падавби так у вічі, якби на цьому кінчилося. Так не є, навпаки — у ділянці фінансової господарки і кредиту значіння держави куди більше. Нерозвиненість приватної банковости в Польщі а з'окрема скупість на краєві капітали, при абстиненції заграничного капіталу, силою факту висунула три державні банки (B. Polski, B. Gospod., Kraj. B. Rolny) на визначне місце у польській кредитовій системі. Свідчить про те зіставлення уділених банками в Польщі кредитів (короткоречинцевих, бо це головний рід кредиту в цей час). Стан уділений всіма банками в Польщі кредитів виносив на день 15. V. 1928 — 2,739.8 міліонів зл. З цієї суми припадало на приватні банки 57%, решта походила з державних джерел.**) Виходить, що держава взяла на себе майже половину обовязку кредитування приватних громадян, тоді як в „нормальних умовах" не повинна зовсім мішатися у це діло, оставляючи за собою тільки фінансування публично-правних установ і підприємств.

Та цього ще не досить. Держава стала головною асекураційною установою, монополізуючи усі роди обезпечення, які тільки далися обняти асекураційним примусом. Цим способом держава мобілізує великі фінансові засоби; для населення це означає можливість втрачення цих фондів через безпосередню звязаність асекурації з долею держави та із змінчивістю політичної конюктури, із самих лише соціяльних обезпечень, по обчисленням Przegląd-u Gospodarcz-ого держава мала в своїх руках у 1928 р. 411 міліонів зл.!*) Цей капітал був в руках держави могучим засобом кредитування як державних так і привілейованих приватних підприємств.

Новими проявами ститистичної думки останнього часу є: створення пів-урядового „синдикату експортерів свиней" та оповіщений на днях примус асекурації рільних плодів та живого інвентаря і то знов у формі державного монополю. По інформаціям з кругів нашої асекурації польська держава вже тепер збірає з укр. населення около 13 міл. зл. з примусової асекурації; новий же примус мавби цю суму ще подвоїти (Діло ч. 63). *К. К.*

*) „Na froncie gospodarczym" Warszawa 1928, стор. 91.

**) „Przemysł i Handel" ювілейне видання 1918—1928, стор. 89.

*) P. G. ч. 1. за 1929 р. ст. 10.

Справлення помилки.

В ч. 5. „Кооп. Р-ки" за біж. рік на ст. 119 в замітці: „Ножиці в Польщі" трапився прикрий недогляд, який просимо виправити, а саме ціле речення, починаючи від слів: „18 кґ. потасової солі," до слів „252 кґ. жита" — треба читати: „за ту саму кількість потасової соли треба було дати в 1927 р. 18 кґ. жита а в 1928 р. 32 кґ. жита, за вугіль в 1927 р. — 75 кґ. жита а в 1928 р. — 106 кґ., за цеглу відповідно 165 і 252 кґ. жита."

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та **для слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає поучення про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар", мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п**та в усіх книгарнях.

„НОВА ХАТА" ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

для плекання домаш. культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:

На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: „УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО"
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. СЛОВАЦЬКОГО 14. II. ПОВ.

Важне для Кооператив, Кредитових Товариств, Молочарських Спілок і ин.

Вже вийшов і продається по всіх Книгарнях, паперових складах і Повітових Союзах Кооператив

Український Термінар і Календар на 1929. рік

який містить м. и. почтову і телеґр тарифу, стемплеві скалі, адреси укр. установ, кооператив, адвокатів, нотарів, лікарів і ин.

Ціна 3 зол. **За післяплатою 1·50 зол. дорожче.**

Замовлення просимо слати:

„Народня Книгарня" Станиславів, пасаж Ґартенберґів.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЛЬВІВ ТРАВЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem.

Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

К. К. До методики економічного будівництва 177

Народнє господарство

О. Мицюк. Внутрішня торгівля СССР. і положення селянства 180

Кооперативне виховання

А. Кущинський. Культурно-освітня діяльність кооперації 186

Проблєми кооп. організації і практики

М. Творидло. Шляхами розбудови с.-г. кооперації 193

Стор.

З життя укр. кооперації

О. Охрим. Члени старих і нових кооператив обєднаних в РСУК. 198
П. Панченко. Одляд діяльности ПСК. в Стрию за 1927/28 . 200
Нові методи праці 204
„Рік боротьби з манком" . . . 204
Пропаґанда між молодю . . . 204
Ощадно-позич. каса друк. робітників в Жовкві 205
Т-во укр. кооператор'в в Подєбрадах 205

Господарська хроніка 206

Нужда укр. селянства і податки . 211
Укр. промисловість 211

З преси 212

Всячина 213

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК.

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ТРАВНЯ 1929 | Ч. 5 | РІК ВИДАННЯ II.

До методики економічного будівництва.

Нація є такою, якою її зробить хід історії і не рахуватися з тим не може реально думаюча людина. Українська нація в ході історичних подій дозволила звести себе до ролі нації переважно дрібних хліборобів, до того ще таких хліборобів, яких господарства носять у переважаючій мірі споживчий характер. В столітті радія і моторів існує ще ряд таких аґрарних територій (на Сході Европи та Азії), які ще не встигли остаточно розпращатися із звичкою своїх дідів сіяти зерно, лен і коноплі для себе, держати корову теж тільки для себе і т. д. Коли би цей стан мав продовжуватися ще далі, то неминуче дальше зубожіння дрібно-селянського населення в цих країнах.

Новітнє господарське життя йде по лінії спеціялізації і стандартизації, які знову є прямим наслідком переходу від натуральної господарки до господарки обмінної. Суспільний поділ праці переводиться уже не тільки в межах оселі, району, чи навіть держави. Нестримним бігом еволюції міжнародніх звязків ми прийшли до обміну товарами і капіталами між континентами, і то обміну не лише деякими предметами люксусової натури (як це було в практиці від віків), але й головними предметами щоденної потреби — „хлібом насущним". Товарообмін між державами і континентами, а в рівній мірі і льокальний товаровий оборот, вимагає від продуцентів спеціялізації вже для того, щоби вони мали змогу давати того товару більше, більшими партіями і одної сорти. Перестарілий тип споживчого селянського господарства не відповідає тим вимогам; навіть даючи деякі лишки продукту для ринку, це господарство дає товар меншевартний і тому й одержує за нього дешевшу ціну.

Перебудова цілої селянської господарки є отже черговою справою дня; без вирішення цього питання не може бути мови про удержання конкуренційної здібности селянських господарств взагалі, а наших зокрема. Коли-ж справа стоїть так, то при рішаючій ролі селянства у структурі нашої нації всякому мусить бути ясно, що справа реорганізації селянської господарки є одною з кардинальних проблєм української національної економіки взагалі. На місце господарств споживчородинного типу повинні прийти господарства продукуючі на ринок,

збуваючі товар за гріш; гріш-же цей дасть змогу набути інші товари і продукти, необхідні для родини.

Споживчий характер носить не тільки господарка селянина. Також ці, ще убогі завязки торгівлі, які зорганізував Українець власним хистом і заходом, обслуговують здебільшого безпосереднє споживання. Українська торгівля (в даному разі говоримо про територію по цей бік рижської смуги) це є опять таки торгівля споживчими товарами і то найбільше роздрібна (отже найнищого степеня). Також організація грошевого обігу і кредиту служить по більшости потребам споживання, не продукції. Кредит на розбудову продукції, оскільки взагалі існує, організується у нас переважно не-українськими установами і фірмами. Коротко кажучи, ми є покищо більше споживачами, консументами, як продуцентами*).

Це, очевидно, нездорове явище, бо свідчить про примітивізм нації. Людська порода, яка зуміла виявити хист тільки для організації спожиття (і то не всього), себто тої функції, без якої вже булоб неможливим існування людини взагалі, мусить погодитися теж з наслідками своєї невторопности. Вона мусить помиритися зокрема з фактом, що сама вже стала обєктом визиску з боку тих, які навчилися організувати вищі форми суспільної економіки: продукцію не тільки для себе, а для ринку, для покупців (очевидно не з любови до цих „покупців," а з метою зарібку); торгівлю, і то не тільки в роздорбі, а й у гурті; кредит не тільки для потреб спожиття, а й далеко подуманий, на довший час розрахований кредит продукційний; асекурацію, транспорт і т. д.

Але хибно думають ті, що, в добрій інтенції допомогти розбудові продукції, торговлі і кредиту, дораджують занехати організацію споживання (хочби сільського); „всі сили" кинути на фронт розбудови промислу і торговлі. Вони допускаються цієї ж помилки, яку робили прим. довоєнні польські мужі стану в Галичині, які цілими десятьліттями голосили про шкідливість роздрібнення селянських ґрунтів і намагалися задержати цей процес законодавчими заборонами поділу ґрунтів. Нічого, як відомо, з цього не вийшло. Роздрібнення ґрунтів йшло далі і йде ще днесь, а це з тої причини, що не створено одночасно тих варстатів праці, в які мігби відпливати зайвий робітник села. — Правда, була навіть доволі криклива і патріотична пропаґанда за підпиранням „краєвого промислу," але вона не принесла більшого успіху, бо не подумано про організацію ширших ринків збуту для продуктів краєвого промислу. І так „w kółko Macieju" крутилася польська громадська думка, стоячи в суті річи на місці. Подібне розчарування мусять пережити й ті, хто хотівби на нашому ґрунті легковажити організацію спожиття, а з окрема

*) Примітивізм господарського кругозору має рішаюче значіння для цілого способу думання Українця в справах суспільних, культурних, політичних і т. д. Чи можна дивуватися прим., коли Українець — будучи споживачем, вважає своїм економічним визискувачем головно тільки того, з ким він безпосередньо стикається в господарських справах: сільського лихваря і крамаря, не бачучи тих більших і не менше зних експлоататорів, що стоять на вищих щаблях соціяльної драбини? Чи не повторюється тут історія з облогою зревольтованим селянством в часи Хмельниччини города онного (оспіваного в народній думі), куди схоронилися зненавиджені „жиди-рандарі"? невміння маси думати на дальшу мету і розбіратися у складній механіці суспільно-подарського та політичного будівництва зручно використовував у свій час для своїх й царат (кишиневські погроми і под.).

споживчу кооперацію, закликаючи до перекинення зразу „всіх національних сил“ на інші господарські фронти.

Життя, зокрема господарське, не видержує шабльонів. Воно пливе одночасно многими річками, при чому усі ті річки тісно повязані з собою поперечними, коли вільно вжити образового вислову, каналами. Притім, як завжди буває, хто не навчився добре плавати на одній річці, не повинен дуже поспішати у ширший світ. Або иншими словами: хто дозволив себе звести до ролі споживача, мусить в першу чергу навчитися бути добрим, розумним споживачем; діпнявши цієї мети, опанувавши дійсно, в розумінні европейської кооперативної практики, споживання, він вже через те саме придбає певні ощадности у своїх видатках, які зможе повертати на дальшу „господарську офензиву.“

Ті, що спеціяльно хочуть працювати для розбудови українського промислу повинні конкретизувати цю програму, указуючи, від чого починати на самий перед, а що малоб стояти тільки на другому пляні. Не старчить кинути голий клич: „організуймо промисл,“ значить: кидайся, хто куди може і „організуй“ (теж зразок примітивного думання). Треба раз на все засвоїти собі істину, що заки будувати фабрику чи хоч малу майстерню, мусить бути зорганізований попит на товар, який думається виробляти. Розбудовувати можна тільки такі роди промисловости і сільсько-господарські ринкові культури, для яких виробів при даній конюнктурі є запевнений збут, і то по можливости збут організований продуцентами самими. Маючи зорганізований через кооперативи збут на мило, львівський Центросоюз міг сміливо братися до фабрикації мила і міг мати вигляди на успіх в цьому ділі; поки нема зорганізованого збуту на мануфактуру, годі приступати до засновування кооп. ткальні чи хочби прядільні; коли виявиться, що укр. кооперативи збувають уже поважні кількости сала і вудженин — можна буде думати про ширшу розбудову кооперативних мясарень. Завсігди живий попит на масло дав нам можливість ще до війни успішно розбудовувати кооперативне молочарство. Вже сьогодні є значні вигляди на розбудову кооперативного пекарства і т. д. Тому, що ми є покищо вповні „незалежні“ тільки у нашому домашньому споживанні — реальний вигляд на розбудову українського по формі товарообміну мають головно ті галузі продукції, що виробляють товари, необхідні в тім споживчім господарстві, очевидно, оскільки буде відповідно розбудований і завершений самий апарат для розділу цих товарів між населення.

Дрібно-господарський характер великої більшости укр. населення з більшою, як би це могло бути, силою видвигає вагу кооперативної форми у організації економіки, яка має трансформувати наше господарство.

Не є припадком явище, що з усіх наших починань на господарському фронті безсумніву найбільшими успіхами можуть повеличатися кооперативні організації. Тут на ніщо не придаються анальогії з життя других народів, які зуміли розбудувату свою економіку капіталістичними методами. Ані примір Америки, ні навіть Німеччини в цьому випадку не є аргументом. Діло в тім, що наш край не є ні Америкою, ні Німеччиною; нема в тих краях ні того перенаселення, що в нас, а з другого боку, міжнародній капітал зовсім не виявляє бажання розбудовувати якесь господарське життя у нас. Про нас самих мусимо думати

ми самі і починати мусимо тими дрібними, розпорошеними силами і засобами, які у нас ще є.

Очевидно, що треба починати без задніх думок, кооперативно, ставлячи собі метою службу загалові, усім тим, яких потреби ляжуть в основу економічного будівництва. Льоґіка нашого життя в цім випадку покривається цілковито з концепцією кооперації, як суспільного руху: вона каже будувати економіку не ради абстрактних стремлінь до зиску, тільки для задоволення конкретних і реально вже існуючих людських і то масових потреб, з найбільшою матеріяльною і моральною користю для самих потребуючих.

Точкою зачеплення для діячів на полі укр. кооперативної економіки повинні бути ті позиції господарського боєвого фронту, які ми вже опановуємо; розбудовуючи їх хоч повільно, але пляново, можна йти вперед. До організації виробництва йдеться тільки через організацію торгівлі і кредиту. Иншого шляху нема.

К. К.

Народнє господарство.

Внутрішня торгівля СССР. і положення селянства.

(Закінчення.*)

Чому відставання рівня сільсько-господарських цін від рівня індустріяльних стало хронічним, хоч з року 1900 до року 1913 весь час було навпаки, чому тримався весь час на низьких цінах хліб, продукт нереґульованого автономного селянського господарства? Це диктувалося загальною радянською економікою: знижка сільсько-господарських цін підіймає купну силу червінця, збільшує реальну зарібну платню робітника, дає дешеву сировину промисловости, полегшує збут сільсько-господарської продукції на зовнішнім ринку і робить цей збут зисковним. Цим завданням служило, особливо від року 1924—25, реґулювання хлібного ринку. Зовнішній ринок для окремих господарств був зачинений цілковито, експорт монополізовано державою; лишався тільки внутрішній ринок, на якому також стреміли до монополії і безпоседнього реґулювання хлібних цін. Реґулювання плянового хлібообороту провадилося збиранням продподатку (податку в натурі) і державним постачанням. Наприклад, в році 1922—23 було зібрано продподатку коло 415 міліонів житніх одиниць, значно більше, ніж потрібували міста, армія, робітники. Лишки продподаткового хліба викидалися дешево насамперед на столичні ринки. В грудні року 1922 столичні ціни на хліб були нищі, ніж повітові

*) Гл. „Кооп. Р-ку" ч. 4 за квітень 1929, ст. 136—143.

ціни й пересічні ціни по цілому СССР. Так формовані низькі столичні ціни впливали на зниження цін в цілому Союзові, систематично обезцінюючи продукцію сільського господарства. На місце продподатку заведено в році 1824—25 сталих основних заготовщиків (скупщиків), протиселянський „єдиний фронт“ покупців, що має не допустити підвищення цін на хліб в часі заготовок. Одночасно підчас заготовок, на осінь, всім тягарем налягає на селян податкова шруба, яка примушує селянство збувати хліб за безцінь. В той же бік діє обмежування приватного довозу на транспорті; зокрема до боротьби проти збуту селянських продуктів стає політика залізничих тарифів. Після того, як Москва була забезпечена хлібом, починається приблизно з листопада 1922 різке підняття перевізних хлібних тарифів. Коли вартість зерна і тарифи перевели на тверді золоті копійки, то по тарифних ставках на 15. I. 1923, кошти довозу зерна в порівнанні з 1913 р. збільшилися: для віддалення 500 верст на 60·08%, для 750 верст на 42·01%, для 1.000 верст на 21·65%. В цілім ряді випадків залізнича тарифа, напр. на кінець травня року 1923, дорівнювалася всій ріжниці в хлібних цінах між столицями й ссипними пунктами, тоб-то для збуту хліба треба було або піти на знижку ссипних цін, що платилися селянину, на весь розмір тарифи, або залишитися без такого збуту. Тому, що на таку редукцію супроти місцевих цін не можна було згодитися, то в суті річі залізничі тарифи на хліби стали заборончими, викликавши, як вже згадано, успішну конкуренцію возового транспорту. Утруднюючи тарифними заходами збут сільсько-господарських продуктів, уряд одночасно протеґував збут фабрикатів. Відношення коштів перевозу до ціни ситцю за віддалення 250 верст сягало в Москві у відсотках: в 1913. році 8·75%, а по тарифі 20. січня 1923 р. тільки 2·5%. Підкреслене протекційне відношення до індустріяльних виробів не торкається одначе хліборобського знаряддя. Починаючи від року 1923—24 структура селянських бюджетів перебудовується в напрямі збільшених видатків на основний капітал коштом особистого споживання. В той же час залізничі тарифи на перевіз машин і знаряддя, так важливих у відбудові селянського господарства, залишилися вищі від довоєнних. Яка послідовна антиселянська тарифна політика!

Поруч з посереднім, властиво вже від проголошення Неп-а, почалося й пряме реґулювання в ріжноманітні способи заготовчих і збутових цін на сільсько-господарські продукти. Найбільшого розвитку воно досягає в 1924—25 р., коли в інтересі міста і на шкоду села, цінові еквіваленти стають незадовольняючими для села. Тому, що в цінах реалізується радість і горе господарюючого субєкта, невигідність їх продовжує впливати на знижку (аж до повної нівеліровки) зисків селянської маси та загальмовує темпо нагромадження (капіталів), без якого не може бути поступу. Хоч надто високі хлібні ціни з народньо-господарського погляду є небажані, тягнучи за собою низку відємних наслідків і зосібна подорожіння виробів індустрії, то й низькі, особливо штучно-дешеві хлібні ціни, є не менш шкідливі, бо знижують людський життєвий рівень міліонів селянства і підривають його купну силу. Підраховано, що пензенський*) селянин до війни купував на 20 зол. рубл. промислових виробів на душу, а в р. 1921—22 тільки за 1 руб. 96 коп.; вологодський*) купував за 23·3 зол. рубл., а став купувати лише за 6 рубл. 31 коп., костромський*) за

*) Місто Пенза на Московщині; Вологда там-же; Кострома там-же.

48·8 і 7·57 і т. д. Загалом селянство стало купувати в чотири рази менше. Завдяки цьому приходить до того, що при індустріяльній недопродукції виступає криза перепродукції і брак збуту для промислових товарів.

А чому тримано на вищім (проти довоєнного) рівні ціни фабрикатів, що вироблялися вже на удержавлених фабриках? Насамперед тому, що, як вже зазначалося, вищого рівня цін вимагають вищі (проти довоєнних) кошти виробництва. Ось скільки фунтів борошна (муки) платилося пересічно в СССР на місцях виробництва за одиницю нищенаведених товарів (ціни гуртові) [1]):

Товари	1913	I. X. 1921	1. X. 1922	1. X. 1923
Цукор рафін., фунт	6,3	8,6	18,3	23,0
Сіль, фунт	0,4	0,8	0,7	2,3
Чоботи, пара	221,9	114,8	234,4	637,5
Ситець, аршин (ситець = перкаль)	5.5	5,3	9,4	30,3
Сукно, аршин	94,8	38,5	122,0	497,0
Нафта (газ), фунт	1,9	1,5	0,4	3,8
Мило, фунт	4,9	3,7	6,0	12,3
Тютюн, фунт	49,9	8,6	20,8	164,2
Сірники, коробка	0,4	0,3	0,2	1,3

На перше листопада 1923 за радянської організації самого виробництва з його крізами недопродукції [2]), подорощання цукру проти довоєнної ціни з 6,3 до 23 за фунт, було більш, як в $3^1/_2$ рази, соли — майже в шість раз, чобіт майже втроє, ситцю в $5^1/_2$ раз і т. д.

І після року 1923, радянська організація націоналізованого індустріяльного виробництва не була здібна „нормально-дешево“ виробляти товари „нормально-доброї“ якости. До підвищення рівня цін фабрикатів, як раніш ми показали, веде обєктивна обставина — кепська організація самого виробництва, і субєктивна — низька продукційність праці за високої її оплати. До того ж приводять накидки підприємства на власні кошти. Одні з цих останніх залежать від підприємства, другі, звичайно більші, приписуються владою [3]), як обовязковий посередній податок на: доми відпочинку, утримання заводських комітетів, комсомольського клюбу, оплату днів виходу на маніфестації та демонстрації, шефство над військовими частинами, комунальні послуги, утримання вищих технічних шкіл, утримання непрацюючих заводів, обовязкові пожертви і т. д.

В ціну фабричного виробу, таким чином, включено побори на бюджет радянських установ, інституцій, закладів. Все це є можливе при монопольному безконкуренційному становищі державного виробництва і за влади, що не турбується про споживачів, між якими найзначнішим по чисельности є селянство. Щоби не було конкуренції індустріяльних підприємств, щоби ліпше працюючі і, значить, маючі нищу собівартість підприємства

[1]) С. Шерман. „Спор о ценах России,“ кн. III. „Економ. Вестник“, Берлін 1924.

[2]) Індустріяльна недопродукція зменшує еквівалєнт за сільсько-господарське виробництво аж до кризи сільсько-господарського збуту; село не хоче збувати за безцінь свої товари і у нього відпадає охота не тільки поширювати, але й удержувати існуючий розмір своєї продукції.

[3]) Збірник „На новых путях“, т. IV. праця А. Соколовського.

не давили на знижку цін подачею селянам виробів по нищих цінах, обєднано їх в 1922. році, в цілях головним чином збуту, в синдикати. На рік 1928 всі головніші галузі індустрії обєднано в 15 синдикатів та два трести, що обіймали на той же рік 88% індустрії Союзу. По своїх завданнях ці синдикати й трести, на відміну від капіталістичних, є установами універсального характеру; вони є й продуценти, „і доставці товарів, і орґани збуту виробів, і фінансуючі установи, і орґани нормування праці, і організації праці“ (Ґольцман). Вони можуть кошти виробництва безкарно побільшувати непродукційними накладними видатками, щоб, як податок, перекласти їх на плечі покупця. Але на накладних видатках, начислюваних синдикатами та трестами на фабрикати, ще справа для покупця далеко не кінчається.

З фабрики виріб простує до споживача, на село, облипаючи додатковими накидками, а саме коштами транспорту, утримання етату державної й кооперативної торгівлі і т. д.

„Коли радянське господарство“ — слушно каже проф. С. Кон (Экон. Ж. N-го 170. 1927) — „не вміє продукувати нормально дешевих товарів нормальної якости, то воно не вміє забезпечити й нормально дешевої достави їх до споживача“ (Рус. Экон. Сб. під ред. Прокоповича т. IX). Пересічний розмір торговельних накидок від фабрики до детайліста на промислові вироби втроє перевищує розмір довоєнних накидок (див. індекс „оптоворознічних ножниць,“ Торг. Пром. Газета, 14. I. 1927): до війни вони виносили 20—25%, на 1. I. 1926 від 65 до 72%. Державна й кооперативна торгівля, як вище зазначено, роблять накидки лише на 10—13% менше від приватньої торгівлі, яка, обтяжена навіть вищими податками, терпить ще й від півпримусових оплат, платить дороще за помешкання й взагалі терпиться владою тільки, як необхідне зло. Зниження торговельних накидок оповіщене було в році 1925 черговим „ударним“ фронтом, але ця кампанія була найбільш невдалою з усіх. Дня 2. VII. 1925. дано було роспорядження протягом місяця знизити на 10% ціни за невистарчаючі товари в державній й кооперативній торгівлі. Одначе воно не було здійснене через опір урядового торговельного апарату [1]).

В той же бік шрубування цін діє брак потрібних товарів[2]). В додаток, від початку 1923 р. до послуг промисловости поставлена тверда валюта, червінець; селові ж залишено „совзнак,“ котрого швидкий спад так само гнав ціни вгору, діючи як специфічний податок на село. Про це далі.

Отже в головнім ми маємо уявлення про те, чому підтримується високий рівень цін на фабрикати, а низький на сільсько-господарські продукти, з чого повстали цінові ножиці, знаряддя визиску селянства.

Під формою монополії зовнішньої й внутрішньої торговлі проводиться в СССР господарська диктатура; монопольно-організована велика промисловість систематично визискує сільське господарство; можна сказати, веде півпаразитарне існування за рахунок останнього. Поліпшування оплат праці урядовця і робітника робило з нього тихого співучасника в розділі вивласнених у селянства матеріяльних цінностей. Витягування ж з сільського господарства максимума його засобів обезкровлювало

[1]) »На аграрном фронте«, N. 3, 1927, стаття Львова.

[2]) З приводу цього зявилося богацько анекдотів. В однім з них, селянка, повернувши з Москви, росповідає, що вона побувала і в кооперативі:... »І чого тільки в тій кооперативі, каже вона, не має!... І цукру... не має, і чаю... не має, і ситцю... не має... Лишень сірнички є, та й то на двайцять штук запалюється тільки один«.

його, гальмувало підйом його продукційности, а підривом купної здібности посередньо било і по національованій промисловости в формі кризи збуту.

Показуючи на XII. зїзді компартії роззявлені пащеки ножиць, Троцький звернув увагу присутніх на те, що всі завоювання радянської влади та й сама влада будуть роздавлені, як що отвір тих ножиць не зімкнеться. Коли ж одначе, весною, року 1925. відбулася „смичка“ ножиць хоч і не надовго, то радянські діячі побоювалися, щоб часом село не почало стригти місто. Для радянської влади є властивим завжди борсатися в протиріччах — між необхідністю нагромадження капіталів (в тім числі й селянством) з одного боку, і небезпекою повстання більших багацтв та заможних ґруп з другого. Мені прийшлося раніш висловити думку, що не голодний селянин, а нагодований є більш здібний до революційних протестів. В 1928 р. в комуністичній пресі зустрівалися признання, що за три врожайних роки село розбагатіло і виросло та веде „атаку“ на совітську політику хлібних цін. „Одне, мовляв, діло — село голодне, друге — обросле сальцем товарового і грошевого нагромадження.“ З літа 1925 ножиці, як сказано, появилися знову, все з тим же невигідним для селянства співвідношенням цін між продуктами національованого господарства і селянського господарства. І до нині, завдяки незамкненому отвору ножиць (дивися діяґраму *) відбувається часом драматична боротьба між селянином, який не хоче віддати свого хліба за безцінь, та державними закупочними організаціями, які від 1927 р. монополізували увесь закуп хліба, і які хотять взяти хліб як найдешевше, щоб вийти з „кризи, що болюче вдарила б по важніших галузях народнього господарства“ (Наркомторг Микоян, „Правда,“ 12. II. 1928). Завдання відбирання засобів від селян на потреби держави й радянської промисловости, переливання крови з здорового організму в хорий, покладено на орґани торгівлі. Одначе в минулому 1928. господарському році довелося уживати на хлібному фронті крайніх заходів: а) кинуто на „куркуля“ партійний апарат, б) віддано під контролю комуністів хлібозаготівлі, в) примусово витягувано з села грошеві лишки, г) широко вживано арт. 107 карного кодексу (який карає підвищення цін шляхом скупу, приховання чи неподання на ринок товарів), д) пущено в рух „заґрадітєльниє“ відділи, що мали перешкаджати перевозу хліба на вільну продаж, е) переслідування міліцією селян за те, що без патентів вивозять хліб на базар, як і звичайні торговці, е) продаж хліба в приватні руки й по приватній ціні прирівнювано до спекуляції, ж) привертаючи часи комнезаможників, притягнено було до боротьби з куркулем сільську голоту, яка помагала викривати лишки й якій за це від сконфіскованого хліба віддавано 25% „позику,“ і т. д., і т. д. Український комісар юстиції Порайко („Правда“, 15. II. 1928) хвалиться, що рішучі репресії дали добрі наслідки. Але другий наскок, в квітні—травні дав »провал«. Крім того позначилося де-яке скорочення весняних засівів. В липні Риков заявляє про наявність хлібної кризи. Справді в містах зявилися черги, „хвости“ на хліб. В половині серпня в цілім ряді міст, в тім числі і в Москві, повна відсутність білого хліба. Зроблена закупка хліба на американському ринкові не є виходом з катастрофи. Предмети першої потреби стали обєктом спекуляції. В такій пролєтарській цитаделі, як Ленінґрад, на листопад 1928 р. дров не вистарчає, хліб — такий Ersatz, що

*) В ч. 3 „Кооп. Республики“ за б. р. на ст. 142.

добра свиня його не їстиме; до нього домішувалися „заїржавілі“ оселедці, півсмердючий сазан і судак та ще й картопля з льняним олієм. З січня 1929 р. в більших містах і промислових осередках цілого Союзу, відроджуючи добу воєнного комунізму, впроваджено хлібні картки („заборныя книжкі“*); в цілій низці міст в той спосіб хліб видають тільки комуністам.

Пишуть, що в 1928 зібрано хліба тільки на 4 міліона менше як в 1927, а саме — 698,8 міліонів пудів. Коли це правда, то чим зясувати голод підчас врожаю? Не згадуємо вже про Степову Україну, де по офіційних даних голодує три міліона селян зза неврожаю. Але ж голод міських та індустріяльних осередків? Тут приходиться насамперед пригадати все те, що ми раніш писали про невистарчальність транспорту. Врожайним був минулий рік для Сходу Союзу — на Сибіру, Уралі, Казакстані. Хліб там зібрано, але залізниці безсилі його підняти. І в більшости хліб лежить під голим небом. Там хліб гниє, а в містах голод. Знов повернули примари доби воєнного комунізму, відновилося „мішочництво.“ На східньоволзький район набігає мішочників за борошном, як сарани; по річках транспортують хліб на човниках; возовим транспортом доставляють хліб з Тульської губернії до Москви, з Павлограду до голодного Мелітополя; з Таганрозької округи у вересні й жовтні густо тяглися »цілі валки селянських возів з хлібом: лиш зникне з овиду ланцюг однієї — як за хвилю показується голова другої. Валки перевалюють через кордон на Україну... на базари в Макієвку, Сталіно і в инші місця Донбасу‹, де хліб коштував по 9 крб. за пуд, цеб-то багато дороще від офіційної ціни.

З тих чи инших причин кріза на хлібнім „фронті“ в 1929 р. не переможена; вона впрочім є крізою всієї економічної політики большевицької влади з її ставкою на тяжку індустрію й пролєтаріят, які по думці марксизму-лінінізму єдино ґарантують можливість переходу до соціялізму. Активний та пасивний опір такого стихійного фактора, як 23 міліонів селянських господарств, загрожує крізою режиму. В рядах навіть „загартованих в минулих боях“ большовицьких партійців самої Москви зазначилися вагання: „ми, кажуть, переіндустріювалися,“ „треба скоротити темпо індустріялізації“ й посилити темпо розвитку сільського господарства („Правда,“ 20. X. 1928), бо воно деґрадує. В керуючих колах, одначе, це трактується, як „правий уклон,“ близький до контр-революції... і „змичка“ продовжує виявлятися у катастрофальнім визискові сільського господарства і селянства.

15. XII. 1928. *Проф. О. Мицюк.*

*) В початку січня 1929 р. всесоюзн. староста (тоб-то президент) Калінін виступав серед робітників в Подільську (під Москвою) і робітники його питали: „Стоїть сам він в чергах („хвостах“), чи його жінка заступає?..“

Культурно-освітня діяльність кооперації*).

Кооперація на Західно-українських землях в своєму організаційному та ідеологічному розвитку досягла на сьогодня того щабля, коли, для дальшого її поширення настирливо стає на чергу питання про розвинення відповідної культурно-освітньої діяльности. Потрібно піднести наш кооперативний рух в ідейному відношенні та посилити його в розумінні обслуговування краще підготовленими фаховими робітниками.

Увагу до цієї справи з боку українських кооператорів було видно з перебігу нарад на кооперативних зїздах, що відбувалися у Львові. Особливо ж яскраво про потребу такої роботи висловлювались і підкреслювали свої вимоги представники з місць — уповноважені від кооператив та кооперативних повітових союзів на Річних Зборах Ревізійного Союза.

Відповідаючи на цю сучасну потребу української кооперації в Галичині й на Волині та бажаючи приняти посильну участь в шуканнях отих низових кооперативних робітників, від праці і від вимог яких найбільше залежить і майбутнє нашої кооперації, ми і подаємо цю статтю. В ній ми хочемо поділитися своїми загальними висновками з літературних студій про культурно-освітню і виховну діяльність кооперації ріжних сторін: подати визначення цієї галузі кооперативної роботи, намітити її основні завдання та вказати на ті форми, в яких вона може переводитись. Низові кооператори-практики та кооператори-провідники й керівники — в Союзах — хай вибірають собі з цього те, що вони знайдуть найдоцільнішим і можливим до здійснення в конкретних умовах життя тої кооперативної організації, в якій вони працюють, та в залежності від тих матеріяльних засобів, якими розпоряжає дане кооперативне обєднання.

* * *

...»Поширення кооперативних ідей та підвищення духового і культурного рівня та національного світогляду населення...«

(Із завдань »Дніпросоюза«)

...»Британські кооперативи .. розріжняють у своїй просвітній діяльності два завдання: завдання спеціяльно кооперативної підготовки і завдання загального виховання в дусі кооперації...«

(Проф. Штаудінґер. »Просвітня діяльність анґлійських кооператив« ст. 10).

Кооперація — найширша форма людської взаємодопомоги та самодіяльности у ріжних галузях життя — з одного боку, та кооперація — підприємство для набуття матеріяльних вигод — з другого боку, ось ті два крайні полюси, між якими вміщаються ріжні розуміння кооперації. Не дивлячись на своє столітнє існування, вона ще й досі не має одного всіми визнаного змісту та всієї ширини її соціяльних завдань. Кожна епоха, кожний нарід, кожна кляса по своїому повторюють і по своїому виявляють кооперативні ідеали та принципи, які вони вкладають в кооперативний рух. Ці

*) З цією статею починаємо друк циклю статей на дуже у нас болючу і занедбану справу кооп. освіти, шкільництва, книгарства і пропаганди. — Редакція.

ідеали звужуються або поширюються в залежности від того оточення і умов, в яких розвивається сама кооперація.

Але в користь загальної кооперативної думки треба сказати, що вона постепенно стремить до ширшого й глибшого розуміння кооперації. Тому на сьогодня для більшости кооперативних діячів і провідників є визнаний погляд, що трактує кооперацію, як соціяльний рух, в якому маси учасників мають на меті шляхом солідарної і спільної діяльности поліпшити свій не тільки матеріяльний, а і духовий стан.

Таке розуміння кооперації, яке определює її діяльність не тільки в економічній галузі життя кооперативних мас, а також і в сфері задоволення їхніх духових потреб, підтверджується на сьогодняшній день вже і силою фактичного життя. Кооперативний рух, розростаючись серед ширших народніх мас та змагаючись за свої дальші досягнення, зустрів на свойому шляху серед инших перешкод одну найповажнішу — це культурну непідготованість широких верств населення до приняття кооперативної ідеї та до її як найліпшого практичного переведення в життя.

З другого ж боку у населення, обєднаного в самодіяльних кооперативнив орґанізаціях з поліпшенням матеріяльного добробуту натурально почались підноситись істотні для людини потреби духового характеру. Задовольнити і ці потреби при допомозі своїх кооперативних орґанізацій, які часто ці культурні потреби самі і викликали, було льоґічним стремлінням скооперованих мас. Кооперативний рух не міг не відповісти на ці потреби.

Тому ми бачимо, що в практичному житті кооперативні орґанізації разом зі своєю господарською діяльністю дуже часто розвивають і діяльність культурно-освітню. Обсяг і зміст цієї діяльности міняються в залежности від тих обставин, серед яких приходиться розвиватися кооперації в кожній даній країні і в кожному даному часі. Загальний економічний стан і рівень культурного розвитку населення, соціяльні риси обєднаних в кооперації верств суспільства, політичні моменти, нарешті національні і навіть природні риси і особливости даного народу, — все це рішуче впливає і на силу самої кооперації, і на обсяг і зміст її культурно-освітньої діяльности.

В стислішому розумінні під культурно-освітньою діяльністю кооперації ми розуміємо таку діяльність кооперативних орґанізацій, яка направлена на задоволення та підвищення духових потреб скооперованих мас і ширших верств суспільства та піднесення їхнього загально-освітнього рівня, а з окрема на ширення кооперативної свідомости і знання.

Відносно погляду, що культ.-осв. діяльність кооперації направлена не тільки на задоволення потреб учасників кооперативних орґанізацій, а має на меті обслуговувати і сторонніх осіб, ми можемо зустрінути принціпове заперечення. Нам можуть закинути, що таким правилом ми порушуємо основний кооперативний принціп, по якому з вигід діяльности кооперації мають користуватися лише члени кооперативних обєднань. Проти такого зауваження ми подаємо ось такі міркування:

Згаданий принціп, встановлений кооперативною практикою, повстав в сфері господарських відносин. Ми ж тут маємо діло з такою галузею кооперативної роботи, в якій господарські операції мають тільки значіння необхідного засобу, а суть самої діяльности полягає зовсім не в економічній сфері, а тому прикладати безоглядно той принціп тут булоб не доцільно. Самі ж завдання культ.-осв. діяльности кооперації, що мають на меті між иншим і прикликання до свідомої участи в кооперативному русі ширших верств суспільства, льоґічно вимагають встановлення як раз протилежного

принципу у виборі обєкту для цієї праці. Тому то стояти в опозиції до скерування культ.-осв. роботи кооператив в напрямі поширення її і серед нескооперованих мас, ми вважаємо неоправданим навіть і з теоретичної точки погляду. Про практику ж не приходиться й говорити, бо вона нам дає силу фактів, які стверджують якраз нашу позицію.

Тут може тільки йти річ про неможливість поширення культ.-осв. діяльности поза межі кооперативних обєднань через відсутність матеріяльних та інтелєктуальних сил і активности даної кооперативної орґанізації.

Далі, загально відомо, що навіть в такій важливій галузі діяльности кооперації, як підготовка фахових робітників і керівників для кооперативного руху, практика звертається не тільки до учасників цього руху, а дуже часто вербує цих кандидатів на майбутніх кооперативних діячів і з числа сторонніх осіб, які до того часу жадної участи в кооперації навіть не приймали. І здоровий змисл говорить, що висловлюватися проти того немає рації, коли, розуміється, тільки при цьому випадку не обійдено без уваги кращих кандидатів з числа, так би мовити, вже кооператорів.

Нарешті безперечним фактом є те, що видавнича діяльність кооперації, як один з найширших проявів її культурно-освітньої роботи, розраховується і призначається для широких мас населення, а не тільки для самих учасників кооп. руху.

Єдиним винятком, в якому слід залишити »непорушеним« принціп »непоширення« культурно-освітньої діяльности на сторонніх осіб, це буде той випадок, коли ми маємо діло з кооперативізацією цієї діяльности. В кооперативній практиці вже мають місце оригінальні види кооператив для одержання навчання, для задоволення яких будь инших духових потреб членів цих обєднань (напр., видавничо-»споживчі« кооперативи в Празі і в Ризі, просвітні орґанізації »Читаліщета« в Болгарії). Такі кооперативні обєднання утворюються лише для спеціяльних цілей культурно-освітнього характеру і існують звичайно в формі і по принціпах споживчих кооператив. Тому то тут і мають бути обовязково додержані і відповідні принціпи.

* * *

Що торкається ріжних завдань, які ставляться перед культ.-освітньою діяльністю кооперації в широкій практиці ріжних країн, а з окрема в кооперативному житті Анґлії, Франції, Німеччини, Бельґії, Швайцарії, Ірляндії, Фінляндії, Болгарії, Японії та в минулому нашої української кооперації (Галичина, Наддніпрянщина, Кубанщина), то всі ці завдання можна звести до наступних трох провідних напрямних:

1. Піднесення загально-освітнього і культурного рівня учасників кооперативного руху та ширших верств суспільства.

Виконання цього завдання має на меті, крім задоволення духових потреб учасників кооперації, (що теоретично є одним із загально-кооперативних завдань), найкраще забезпечити ґрунт для дальшого розвитку і досягнень кооперативного руху та для поширення і глибшого усвідомлення кооперативної ідеї серед населення.

2. Розповсюдження кооперативної ідеї.

Виконання цього завдання має на меті, з одного боку, — прикликати ширші верстви населення до участи в кооперативному русі, а з другого боку — дати загальній масі учасників кооперативного руху мінімум відо-

мостей про кооперацію, необхідних для притягнення обєднаних мас до свідомої і активної участи в цьому русі і, таким чином, зміцнити кооперацію внутрі.

3. Підготовка фахових робітників в кооперації.

Провідною метою цього завдання є дальше внутрішнє зміцнення і озброєння кооперативного руху кращими провідниками, урядовцями та иншими працівниками на кооперативному полі, відрядженими кооперативними обєднаннями.

Всім цим завданням мають служити спеціяльні навчальні заходи, що давали б теоретичну та практичну підготовку своїм слухачам.

Вибір форми цих заходів, себ то чи мають бути для нашої мети утворені школи, чи курси, чи окремі виклади, чи инші які відповідні заклади, а рівнож определення їхньої програми та термінів навчання на них залежить, з одного боку, від специфічних умов і потреб місцевого життя, від матеріяльної можливости того кооперативного обєднання, яке орґанізує ці заклади, від його ступня, а з другого боку, — від того виду кооперації і тих конкретних завдань, для обслуговування яких утворюється даний заклад, чи вибірається якась инша форма культ. освітньої праці.

Розглянемо по черзі усі три роди кооп. культ.-освітньої діяльности.

1. Загальна культурно-просвітня діяльність кооперації охоплює ту частину культ.-осв. діяльности кооперації, яка направлена на піднесення загальної, так би мовити, грамотности і свідомости та культурного рівня скооперованого, а також стороннього населення. Нині вже являється загально принятим правилом, що такого роду загально-просвітня діяльність належить до компетенції кооперативних орґанізацій, відколи поширення завдань кооперації і поза межі економічних відносин стало фактом. Так, ми вже маємо конкретні приклади кооператизації такого роду діяльности. А саме: В Америці (Ню-Йорк) існує кілька університетів, членами якого являються студенти, а в останніх роках і професори, що задовольняють кооперативно-орґанізованим шляхом свої потреби в освіті. Ці школи тепер навіть утворили власний кооперативний Союз. В Болгарії, як вже згадувалось, культурно-освітні т-ва »Читаліщета«, анальоґічні нашим »Просвітам«, починають в своїй орґанізації переходити на кооперативну форму. Далі відомі численні приклади утворення кооперативних артілів театральних артистів під назвою »кооперативний театр«, орґанізація кооперативних видавничих т-в і навіть союзів, як наприклад »Книгоспілка« в Харкові. В Бельґії і Анґлії існують так звані »університетські т-ва«, що мають на меті кооп. шляхом підносити освітній рівень своїх учасників.

2. Кооперативна пропаґанда й аґітація є необхідна галузь загальної кооперативної роботи. В практичному кооперативному житті вона фактично являється орґанізаційним принціпом, без якого кооперативний рух не міг би успішно поширюватись, а самі масові учасники цього руху не знали б про справжні завдання кооперації та не мали б мінімального розуміння її засад.

Торкнемося в кількох словах того розуміння »пропаґанди« й »аґітації«, яке ми маємо на увазі.

Кооперативною пропаґандою ми вважаємо діяльність, направлену на розповсюдження кооперативної ідеї, виховання кооперативних мас і поширення відомостей про кооперативне життя та про роботу кооперативних орґанізацій.

Під кооперативною ж аґітацією ми розуміємо таку діяльність, яка має на меті прикликати когось приняти участь в здійсненні кооперативної ідеї

в житті, себ то чи (спочатку) вступити до кооперативної орґанізації, чи (потім) активно і практично працювати над виконанням якогось конкретного завдання чи хоч би сталого використовування свого кооперативного підприємства.

В кооперативній практиці обидві ці діяльности майже завжди нерозривно звязані і навіть переводяться часто в формі одних і тих же конкретних заходів.

3. Кооперативна фахова освіта, як показує й сама назва, направлена головним чином, на орґанізацію і ведення ріжноманітних навчальних закладів.

При цьому, до цієї частини культ.-освітньої діяльности кооперації ми відносимо не тільки орґанізацію суто-фахової кооперативної освіти, але також, як виняток, і орґанізацію тих навчальних закладів, які по своїй програмі мають на меті підготовити спеціялістів з инших галузів знання. Розуміється, при цьому ми маємо на увазі підготовку таких фахівців, які є потрібні при практичному обслуговуванні ріжноманітних потреб скооперованого населення в залежности від даного виду кооперації і коли відповідної підготовки потрібних сил не дають инші кооперативні установи. Наприклад, для сільськогосподарської кооперації потрібно мати аґрономів, для споживчої — товарознавців, для всякого виду кооперативної орґанізації — бухгальтерів, лєкторів, кооператорів-педаґоґів, ревізорів-інструкторів і т. п.

Кожний із цих трьох родів культурно-освітньої діяльности кооперації може бути поділений відповідно до тої методи, якою ця діяльність переводиться, і з огляду на її обєкт-людину, — на такі три види:

1. Дошкільне виховання.
2. Шкільна освіта.
3. Позашкільна освіта.

Дошкільне виховання охоплює в собі низку заходів, що направлені на розвиток людини в дитячому віці (до 6-7 років) і які творять у дитини перші підстави не тільки до дальшого розумового розвинення, а і до загального виховання.

Шкільна освіта має на увазі освіту і виховання молодого покоління так званого шкільного віку (від 7-8 до 20 років). Її заходи предбачають обовязкову присутність спеціяльних установ-шкіл чи постійних курсів і при своєму вихованні характеризується примусовим характером відносно використання цих заходів учнями.

Позашкільна освіта має на увазі всебічне виховання дорослих осіб. Низка заходів цього виду культурно-освітньої роботи в протилежність до шкільної освіти характеризується добровільністю їх використання та широким приміненням принціпу самодіяльности у тих колах суспільства, для яких ця діяльність провадиться.

Заходи ці направлені на гармонійний розвиток дорослої людини в напрямках: інтелєктуальному, морально-соціяльному, естетичному і фізичному. Обсяг же цих заходів залежить від загального рівня культурности та від того ступня і ширини програми шкільної освіти, яку перед тим одержала дана ґрупа населення. Чим ширшу шкільну підготовку пройшли учасники позашкільної освіти, тим ширші їхні духово-культурні потреби, а тому і обсяг заходів позашкільної освіти для задоволення цих потреб має бути ширший.

Що торкається самого здійснення культурно-освітньої діяльности кооперації, то в залежності від тих способів орґанізації, які зустрічаємо в кооперативній практиці, ми розріжняємо:

1. Культурно-освітню співпрацю кооперації з иншими орґанізаціями та установами.

2. Самостійну культурно-освітню діяльність кооперації.

3. Культурно-освітню кооперацію.

Під культурно-освітньою співпрацею кооперації розуміємо таку форму культурно-освітньої діяльности, при якій робота провадиться не самостійно кооперативними обєднаннями, а спільно з иншими, некооперативними орґанізаціями, установами, чи навіть і з приватними особами.

В таких випадках, при влаштуванні якихось культурно-освітніх заходів, кооперативна орґанізація приймає в них участь або активно-орґанізаційною співпрацею через своїх представників, або — лише пасивно — грошевою допомогою тій установі, яка бере на себе компетенцію влаштування таких культ.-освітніх заходів, що з них може користуватись і членство даної кооперативної орґанізації чи взагалі кооперативний рух.

Ця форма культурно-освітньої діяльности кооперації є початкова орґанізаційна стадія. Вона має місце при недостачі матеріяльних чи інтелєктуальних сил даного кооперативного обєднання, або взагалі при малій ідейности кооперативного руху даної країни, як напр. в Росії або Німеччині, а також в тих випадках, коли предбачається влаштувати такі широкі культурно-освітні заходи, які орґанізувати самій кооперації є не під силу або являється недоцільним. На вибір цієї форми, по части, впливає також і вид кооперації. Так, скажім, кредитова кооперація скоріше вибере саме цю форму орґанізації культ.-осв. діяльности і при тім ще може тільки як допомогу ріжним культ.-осв. орґанізаціям, бо це для неї буде практичніше, тоді як споживча кооперація такою культ.-осв. діяльністю не задовольниться.

Як найпростіші приклади цієї форми можемо взяти влаштування кооперативами ріжних розваг спільно з товариствами »Просвіта« чи иншими установами; орґанізація кооперативних курсів разом з місцевою самоуправою (земствами — як то було на Наддніпрянщині); орґанізація Вищої Кооперативної Школи в Болгарії, яка утримується і провадиться кооперативними союзами спільно з державою.

Самостійна культурно-освітня діяльність кооперації є така форма орґанізації культурно-освітньої роботи, при якій заходи для її переведення влаштовуються самостійно власними силами кооперативного обєднання.

Ця форма діяльности являється другим і з кооперативного погляду вищим щаблем її орґанізації і зустрічається у міцніших матеріяльно і інтелектуально багатших кооператив та, як загальне правило, — серед кооперативного руху просякненого глибшою ідейністю, як наприклад, Анґлії, Франції, України. Окрім того ця форма орґанізації діяльности вибірається і в залежности від виду кооперації; споживча кооперація, що покликана обслуговувати особисті потреби членів, скорше ніж яка инша вибере для свого вжитку саме цю форму.

Прикладами, що ілюстрували б цю форму можуть бути: Кооперативна школа ім. В. Доманицького, що була орґанізована »Дніпросоюзом«; Вища початкова загально-освітня школа при Дзенгелііївському кредитовому т-ві; ріжні вистави та літературні розваги, що так часто влаштовують кооперативні т-ва; видавнича діяльність кооперативних союзів і т. п.

Культурно-освітня кооперація, як говорить вже й сама назва, є, з точки погляду теорії кооперації, найвища форма орґанізації культурно-

освітньої діяльности. Тут ми маємо вже кооператизацію цієї залузі життя, про що ми вже мали нагоду згадувати.

В культурно-освітніх кооперативах можуть обєднуватись: або особи, що бажають задовольнити якби звичайні споживчі потреби — свої потреби в знанні чи в инших духових інтересах, або — особи, що, маючи якісь духові здобутки, хотять їх передати, инакше кажучи, »збути« ці цінности комусь иншому найвигіднішим для себе способом, або нарешті, — особи, що бажають спільною працею витворювати, ніби продукувати нові духові чи культурно-освітні цінности.

Про приклади таких кооперативних форм культурно-освітньої діяльности ми вже згадували: Ню-Йорські університети, брюсельське університетське т-во, болгарські »Читаліщета«, Рижська й Пражська видавничо-споживчі кооперативи, Харківська »Книгоспілка«; кооперативні театри організовані артілями артистів, російські бухгальтерські курси організовані спілками бухгальтерів і т. п.

Підходючи тепер до кінця всієї системи ріжних форм культурно-освітньої діяльности кооперації, зазначимо, що всі численні по своїй ріжнорідности ці форми, що мали місце в практичному кооперативному житті, можна поділити на дві ґрупи:

1. Культурно-освітні заходи кооператив.
2. Культурно-освітні кооперативні установи.

Під культурно-освітніми заходами кооператив розуміємо поодинокі, не звязані між собою системою і послідовним пляном засоби (заходи) для здійснення культ.-освітніх завдань кооперації.

Така форма культ.-осв. діяльности завжди зустрічається в кооперативній практиці, коли дана кооперативна орґанізація лише починає цю галузь своєї роботи. Часто і без всяких глибших міркувань про ціль і значіння культ.-осв. діяльности кооперативне т-во так, ради якогось свята влаштовує товариську забаву, а при нагоді може й якесь читання чи лекцію. Инколи т-во і розуміє вагу й необхідність провадити культ.-осв. діяльність, але його незначні матеріяльні засоби дозволяють йому почати здійснення цих потреб тільки в формі такої принагідної спорадичної акції. Нарешті, буває, що керуючі орґани опираються і на свідомість потреби культ.-осв. роботи і мають на те кошти, а все ж-таки спочатку, як то кажуть, для першої спроби влаштовують лише окремі найпростіші заходи. Це потрібно для перевірки того заінтересування, з яким поставиться членство т-ва, для точнішого вияснення напрямків, в яких слід провадити діяльність для задоволення духових потреб даної ґрупи населення, для перевірки конкретних способів, в яких би культурно-осв. діяльність найширше використовувалась тими, для кого вона провадиться, нарешті — для постепенного розвинення самого зацікавлення і поширення потреби в цій діяльности.

Коли ж в даній кооперативі є не тільки ширші матеріяльні можливости, а й почуваються більші потреби до розвитку культ.-осв. діяльности серед членства т-ва та його блищого оточення, тоді дане кооперативне обєднання не може задовольнитись тільки принагідними безпляновими заходами. Тоді таке кооперативне обєднання, дивлючись на свою культ.-освітню діяльність, як на частину своєї загальної роботи, вводить її в певну систему, починає провадити її по певному пляну.

Так, в решті решт, створюється спеціяльна культурно-освітня кооперативна установа. Це є спеціяльний заклад при кооперативній орґанізації (може бути і самостійний); він має своє урядове управління

і являється найдосконалішою, складною формою переведення в життя завдань культурно-освітньої діяльности кооперації.

Прикладами для культурно-освітніх кооперативних установ можуть бути: кооперативні читальні, кооперативні книгозбірні, кооперативний народній будинок, кооперативний театр, кооперативна школа і т. д. і т. д.

А. Кущинський.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Шляхами розбудови с.-г. кооперації*).

Та коли б ми створили цілу сіть кредитову, то тим створили б ми лиш одно звено можливостей для кооперативного збуту, бо є ще инші перепони, які приходилосьби побороти.

3. Технічно-торговельні труднощі.

Ми згадували вже про інтервенційну, зглядно етатистичну політику польських урядів. З окрема в нормуванні торговлі худобою чи збіжжам влада виявляє найбільш хаотичну політику. Торговля всіми земельними плодами, худобою і її продуктами є реґулювана митною політикою, при чому митна тарифа та дозволи чи закази вивозу і привозу міняються немов образи в калєйдоскопі, а купно чужого збіжа державою та знов дозволи на вивіз ніколи не причинюються до усталювання цін, а противно до безнастанних вагань. До того ще сама держава йде на зарібки і тут, бо (прим. за довіз пшениці треба платити 11 зл., а за її вивіз за границю 20 зл. від 100 кґ.). Так і у всім**). А буває, що влада нераз цілком звільнює від оплат так привіз як і вивіз, так що вагання нераз дуже великі. Боротьба зі сусідніми державами, так зв. ізольована політика господарська також робить своє. Купець збіжа стається тим самим предметом примх не продажі і попиту, але уряду. Він не годен предвидіти, чи купуючи збіжа заробить чи стратить, грає в газард. А щоби звільнити себе від ризика, він важиться купувати лише майже за безцін, щоби виминути скалю можливих вагань. Лиш протекційники, що стоять близько престола, можуть діставати пільги вивозові, або зорєнтуватися, коли прийде новий розпорядок, й купувати та робити золоті інтереси коштом продукуючих рільничих мас. Така політика розтягається на щораз нові зем. плоди, навіть на солому. Як довго це буде, годі передвидіти, так як годі вперід знати, чи поставите крок на певний ґрунт, йдучи трясучкою. Один переб.жить скоро, другий осторожно та повільно, третій западається

*) Докінчення дискусійної статті п. інж. М. Творидла. Дальші голоси в дискусії помістимо в слідуючих чч. К. Р. застерігаючи собі слово на кінці. — Редакція.

**) Наприклад цього року випр дано калуські і стебницькі потасові соли до Румунії і на цьому зроблено інтерес, а для хліборобства в Польщі спроваджує Банк Рольни ті соли з Німеччини, так що Німці роблять знов на нас інтерес.

раз-враз. І тепер подумайте пробувати кооперативною дорогою збувати збіжа, худобу не то на експорт за границю, але до обороту внутрі держави. Кілько ризика, скільки практики й знання річи треба, скільки непевности переживати. А ми вже згадували о тім, що зем. плоди є після звичаю у нас готівковим товаром, не кредитовим, та що не ви рішаєте про ціну, але великани, між якими ви трабант. І чи в нас це все є можливе вже? Чи є вишколення? Чи не треба приступати осторожно? Тому й не диво, що при таких обставинах в Польщі впав у нас »Союз для збуту худоби«, стративши на експорті свиней, бо не мав таких саме членських уділів і оборотового капіталу до видержання, ні вишколених людей, хоч пропаґаторів ідеї було не мало; що Ц. Союз, стративши раз на експорті яєць, не важився зараз вдруге ризикувати ізза браку готівки до ризика і нині приступає до діла дуже осторожно, мимо того, що теоретики ідеї мали і мають повну рацію пропаґувати цей збут за границю.

Хто не має нічого спільного з торгівлею, хто не поносить безпосередньо відповідальности, тому не тяжко виступати публично з критикою про нездарність кооперативного проводу в ініціятиві збуту, та кидати от так собі твердження, що »низи до того вже приготовані«; тому не в голові осторожність, з якою наші ПСК. чи ЦС. мусять поступати. Навіть по створенні належної сітки кредитових кооператив ще не зможуть рости проєктовані окремі кооперативи для збуту як гриби, хоч би й незалежні від дотеперішніх, зі самостійними повітовими союзами для збуту і окремою централею, коли нинішній кооперативний апарат, будь що будь вже яко-тако вишколений, мусить до цього діла братися з найбільшою осторожністю.

До ведення збутової торгівлі треба крім капіталу та знання ринків ще куди більше практики, інтеліґенції і сприту, як до ведення кредитівок такі закупочних кооператив. А чи між нашими рільниками цих конечних умов вже є стільки, скільки потрібно, щоби з успіхом виступити перед пребогатьма противниками і ворогами не лиш чужими, але й своїми, може кожний, що працює в кооперації сам собі відповісти. В порівнанні до спільних закупів є спільний збут рільничих плодів куди тящим кооперативним підприємством. Підчас як при спільних закупах вистарчає звязок з кількома добрими фірмами, а то й з одним лиш нераз доставцем, щоби попровадити спілку вже яко-тако, то при спільному збуті виступають цілком нові вимоги. Тут треба мати до діла не з кількома знаними фірмами, а з широкою непевною в купні публикою, між якою треба вишукувати покупців. Треба осторожно і з трудами запізнаватися з ринком, знати фінансову силу відборців, вишукувати дороги до них, навязувати нитки зі знанням річи.

Коли кооператива зачинає ту чинність, то першу трудність найде у власних таки членів, доставців, бо не так легко переконати кожного з них з окрема про очевидні користи спільного збуту. Не один член рільник є легко склонний до того, щоби зломити установлену кооперативою ціну, як лиш дістане від кооперативи хоч би дещо нищу ціну, мимо того, що на усіх инших товарах дістав вищу. Кожний думає, що його товар є найліпший і боїться змішати з чужим. Треба вже виробленого кооперативного змислу до цього, щоби член відлучився від свого товару і передав його в руки управи, треба й управи такої, щоби члени кооперативи виробили собі до неї, до її купецького хисту повне довіря.

Словом, далеко простіша є справа дешево купити, як — в понятті кожного з окрема продуцента — дорого продати.

Наш рільник, ошукуваний цілими віками в продажі несумлінними куп-

цями, звик до того, що в торгівлі так мусить бути, ба навіть, що й він мусить відбирати страти також підступом. Торги в безконечне, це невідлучне зявище при купні-продажі. Дотримати умову, річ майже неможлива. Центросоюз міг би богато розповісти про якість бараболь продаваних йому з порукою за чистоту, величину й доброту, про стухлі додатки в ваґонах кукурузи, тому нині не спішить перебирати товару на ризико, волить посередництво. А вже найгірше те, що наш товар ніколи не є вирівнаний, висортований, вичищений, бо досі від селянина того ніхто не вимагав. Конюшину куповано у нього без чищення на кускуті, збіжа не трієроване і несортоване ітд. Годі зібрати в повіті ваґон однородної фасолі, збіжа, яблок чи чого; усе то мішанина. А це не є товар, це є сирий продукт, що в торгівлі трактується як сурогат товару.

4. Необхідність стандартизації товару.

Значиться, зі збутом звязане ще одно нове питання, проблєма господарности, то є уміння продукувати і приготовлювати сирий товар на купецький, бо так як можливість продукції залежить від ринку збуту, так ринок збуту залежить від якости продукції. Найліпшою рецептою для здобуття ринку є стала доброта товару. Це може одиноко дати стандартизація товару. З тим словом приходимо до нового питання, яке нині сталося модерним гаслом в міжнародній торговлі і без розвязки якого неможливо нам станути на ринку між купцями, навіть як що ми створили би сіть кооператив для збуту.

Рільник мусить продавати свій дрібний товар по цінах низьких так, як продуцент ґросіст, а знов потреби господарські мусить купувати по цінах детайлічних, то є по високих. Щоби це обминути, він мусить лучитися до продажі з другими.

Такими обєднаннями можуть бути лише кооперативи, а вони осягнуть ціль, якщо призвичаять і навчать членів добору оферованого до продажі товару, щоби мати товар вирівнаний, словом, як спонукають рільника до зраціоналізування товару так, як це діється у фабриці. Значить, хто з членів хоче продавати через кооперативу товар по вищих цінах, мусить продукувати і доставити товар добрий, одностайний товар, т. зв ринковий. Наприклад: жито однородне, а не мішанину. Допровадити до того не так трудно. Так прим. копичинецький ПСК. допроваджує до того, що вже за рік-два селяньство в цілому повіті буде мати лише петкуське жито, а заводячи моторові молотілки і трієри по селах, одержуватиме від кооператив лише товар першої якости. Так само може кооперація поправити якість кожного збіжа, чи иншого насіння в цілому краю, може допровадити до поправи і вирівнання овочів, городнини, яєць, масла і пр. Лиш цією дорогою може кооперація мати до розпорядимости великі кількости однородного товару, який має на ринку назву торговельного. Така раціональна стандартизація сільгосп. продуктів, такий еволюційний процес в твореннi власного товару, означеного нац. маркою, є найважнішим завданням нашої кооперації при починанні її збуту. На її службу повинні йти наші не то лиш кооперативи, але усі національні сили, бо це одна з передумов господарського успіху. Стандартизація товару дасть тим більші користи, чим більше цього однородного товару в силі дати на ринок. Облекшення збуту при тих умовах є очевидне, за ним знов йде упрощення і прискорення та подешевіння цілого

торгового процесу. Краща ціна, зближена спільна мова продуцента з відборцем, консументом, усуває непевности й свари. Бо ось подумайте, що наш товар з ґарантією якости, в нашому опакуванні, може переходити з рук до рук через цілу низку посередників, та нерозпакований нічиєю рукою приходить під вашим іменем до консуманта і робить у вашому імени добру опінію у всіх. Ви маєте запевнений збут на все, вже може не через купців, але у самого консумента. Де нема стандартизованого товару, там ціна вагається між найкращою і найгіршою якістю, очевидно з тенденцією до найгіршої, навіть коли би якість часом була й кращою.

Не будемо розводитися над тим більше, бо хто вглубиться в ідею стандартизації, тому ясне, що тою дорогою можна допровадити кожний товар до можливої перфекції. Тоді цей товар може легко найти товаровий кредит.

Стремління до стандартизації сприяють мимоволі єднанню продуцентів у кооперативні спілки для продукції, а вслід за тим для перерібки та збуту, а ці кооперативи знов скріплюють стандартизацію. Перша завела це Данія на молочні вироби, відтак Америка. Нині обхопила стандартизація в Америці майже всі хліборобські продукти, почавши від збіжа, а на городині, овочах і звіринних продуктах скінчивши.

Це явище бачимо нині у всіх майже краях, в богатьох дякуючи впливам і ініціятиві держави, в инших дякуючи приватній ініціятиві кооператив або дякуючи обом чинникам, що себе взаїмно доповнюють.

І наші кооперативи стануть в світі першим звеном в збутовій кооперації взагалі, якщо члени в зрозумінні свойого інтересу візьмуться в кооперативній дорозі до поліпшення товару. На щастя дорога у нас і в цьому напрямку вже зачалася і робить в нас перші кроки, йдучи тим способом з допомогою слабим господарським одиницям.

5. Кумуляція аґенд чи спеціялізація?

Та ще одно: кумуляція чи спеціялізація? Усюди, головно в Данії і Америці є засада, що коли кооператива буде мати ріжні цілі в своїй діяльности, то сили будуть розпорошені, висліди гірші.

Мусимо одначе не забувати того, що у цих краях йшла в початках кооп. праця кумулювана, а щойно зі зростом аґенд, свідомости, фахового вишколення поступала спеціялізація. Та нам до спеціялізації нині ще дуже далеко. Ми початкуючі.

Зясовуючи собі ще раз все тут сказане, а саме, як нам братися до кооперативної продукції, перерібки і збуту, який є найсильнішим чинником в двигнені господарства, як впровадити наше хліборобство в цей модерний устрій кооперативного життя, приходимо до ось таких висновків:

6. Висновки.

1). Нам треба фінансових засобів. Є певне одначе, що не дістанемо на це державного попертя, але й не сміємо його бажати, бо хто дає, той в неволю бере. А знана ще одна правда, що попертя зі сторони держави, це зворот до упадку. Значиться нам треба поставити власну фінансову організацію, від найменшої низової кред. кооперативи почавши, а на кооперативних банках скінчивши.

2). Зокрема треба нам зміряти до створення товарового кредиту, у формі зачетів під товар відданий до перехования чи збуту на час кращої конюктури, коли ринок не буде засипаний оферентами.

3). В слід за тим треба товарових маґазинів районових, уладжених по знаним вже чужокраєвим взорам.

4). Треба дорогою творення цих установ приучувати до стандартизації товарів.

5). Для осягнення цієї цілі треба занятися поширенням однородного товару (насіння чи иншого продукту) у відносних районах краю, треба поширити кооперативні машини сівні, а далі молотільні і приладдя до чищення та сортування насіння.

6). Треба приступати крок за кроком, осторожно, до творення власних промислових заводів, таких, що є в тісній лучности з хліборобством, бо вони є для населення найбільше зрозумілі; вони причиняться до інтенсифікації рільного господарства (нпр. млини).

Сказано »нам треба«. Та по правді цією саме дорогою наша кооперація вже нині поступає. Поступає поволі, може заповолі. А це якраз денервує тих, що хотілиб видіти все скоро, нараз. Поступає поволі тому, що є за молода, непрактична, а з другої сторони тому, що стрічає надмірні перепони в самій суспільности, для якої і з якою працює та в обставинах від неї залежних, з якими треба зводити боротьбу. Але і та боротьба не є нещастям, бо вона саме сталить характери. Лиш коби скорше, інтенсивніше, та без пропонованих експериментів, бо ми за бідні, щоби собі могли на них позваляти.

Ми вже зачинаємо набувати і творити торговельну кооперативу, товарових фахівців, вже зачинаємо шукати ринків збуту, поносити ризико, пізнавати потреби відборців, навязувати зносини тривалі, виробляти собі опінію, визбуватися несловности у виконуванні зобовязань. І це все є завдатком для тих, що по нас виконають діло краще, бо по утертих підуть дорогах, а не по таких незнаних, крутих стежках, по яких нам приходиться ходити та слухати не раз принагідних дорадників, що діла незнаючи, легко в блуд впровадити можуть. —

Та ще одно*).

Чи не сталися ми, кооператори, аж надто купцями? Властиво не так купцями, бо і ними ми ще не є, як радше тими, що в погоні за заробітками забуваємо на властиву ціль кооперації? Один з наших економістів, що від кількох літ буває на заг. зборах Ц. Союза, замітив, що кожні збори роблять на нього враження більше зборища купців або бірж товарових, ніж таких зборів, на яких родяться кооперативні ідеї, погляди. Додати хіба належалоби тут, що страта-зиск, це тема зборів більшости П. С. К., при чому на питання кооперативного виховання вже не стає часу.

Прикладом цих тверджень хай послужить ще факт, що деякі кооператори зовсім відмовляються занятися при допомозі повіреної їм кооперативної організації поширенням книжки, бо мовляв »нема попиту«, а по правді тому, що поширення її не дає такого доходу, як другий товар! За те бували випадки продавання навіть такого товару, що кооперації навіть не лицює його поширювати. Нібито купецька калькуляція, а звичайно невміння калькуляції пхає деякі наші кооп. організації в чужі руки з оминенням власних кооп. осередків.

Такі і тим подібні факти цілком не впливають корисно на коопера-

*) Хоч ці кінцеві уваги ш. Автора відбігають від самої теми, одначе Редакція їх пускає з огляду на їх актуальність взагалі — *Ред. К. Р.*

тивне виховання, кооперативна ідея перестає захоплювати людей, вона буденніє, ржавіє, а на тілі кооперації виростають галапаси, яких шкідливість проявляється у виді манк чи инших хоріб.

На щастя це прояви спорадичні, з якими кооперація, як цілість, бореться і то успішно, а не дастся заперечити, що кооперація є нині найкращим нашим учителем. *М. Творидло.*

З життя української кооперації.

Члени старих і новоосновaних кооператив обєднаних в РСУК.

(З матеріялів статистичного відділу РСУК.)

Слідкуючи за статистикою кооператив, членів РСУК., зауважуємо, що число членів на 1 кооперативу в кооперативах 1 ст. з року на рік зменчується. Зменшення членів на 1 кооперативу датується, від 1923 р. почавши. Пересічний стан членів кооператив 1 ст. в перечисленні на 1 кооперативу був такий:

Рік	1922	1923	1924	1925	1926	1927
	350	278	245	166	139	128*)

Наведені цифри вказують на поважне і стале обниження числа членів на 1 кооперативу. За причину зменшення пересічного числа членів на 1 кооперативу подавано передовсім те, що богато членів в кредитових кооперативах не доповнили до належної висоти своїх уділів і через те їх вичеркнено зі списка членів (гол. 1923—1925 р.), що безперечно мусіло вплинути на зменшення пересічної цифри. Як другу причину зменшення пересічної цифри членів на 1 кооперативу, подає статистика приняття нових кооператив в члени РСУК. з невеликим числом членів. На цю другу справу хочемо нині звернути увагу. В останніх трох роках припадало членів на 1 кооперативу І. степеня:

Тип	1925 р.	1926 р.	1927 р.
госп.-споживчі	127	99	91
молоч.-споживчі	127	141	137
міські-споживчі	201	212	190
кредитові	690	591	556
инші	328	251	240
пересічно	166	139	128

*) В тім і фізичні члени Нар. Торг. і Центробанку.

З наведеної таблиці видно, що у всіх типів, з виїмком міських кооператив, в 1926. р. пересічне число членів зменшується і то менше-більше в однаковім відношенні. З 1925 на 1926 рік пересічне число у всіх типів зменшилося на 27 членів, з 1926 на 1926 рік на 11 членів.

Можна припускати ріжні причини зменшення пересічного числа членів. Між иншим можна-би думати, що члени зі старих кооператив виступають. Але так воно не є. Противно, число членів в старших кооперативах, як виказує порівнання за два останні роки, у всіх типах кооператив зростає.

Кількість членів старих кооператив.

Тип	Кількість коопер.	Число членів в роках		Число чл. зросло на	Число чл. зросло на 1 кооп.	Кількість член. на 1 коопер,	
		1926	1927			1926 р.	1927 р.
госп.-спожив.	960	90.935	97.963	7.028	8	94	102
молоч.-спожив.	163	22.913	25.780	2.867	17	141	158
міско-споживчі	18	4.023	4.413	390	21	223	224
кредитові	74	41.186	42.189	1.003	14	556	570
инші	26	6.623	7.050	427	16	255	271
Разом	1.241	165.680	177.395	11.715	10	133	413

Найбільше прибуло членів в абсолютних цифрах в госп.-споживчих кооперативах. 960 госп.-споживчих кооператив виказують протягом одного року прибуток 7.028 членів. Однак в перечисленні на 1 кооперативу приріст нових членів в тих кооперативах показується найменший, бо лише 8 членів на 1 кооперативу, підчас коли міські споживчі кооперативи виказують 21 членів приросту на 1 кооперативу.

Коли порівняємо в наведених таблицях кількість членів в перечисленні на 1 кооперативу, то бачимо, що в першій таблиці, де брано під увагу всі кооперативи (І. ст.) без огляду так-би мовити на їх вік, пересічне число членів на 1 кооп. в 1927 р. у всіх типів кооператив є нище, ніж таке число в другій таблиці, де брано під увагу самі лише кооперативи старі, т. є такі, що найменше вже з початком 1926 р. були чинні, як члени РСУК. Виходить отже з того, що число членів в старих кооперативах зростає. Як видно з таблиці, пересічне число членів в одній кооперативі піднеслося зі 133 на 143 членів. Правда, приріст членів в старих кооперативах не так то великий і становить пересічно 10 членів протягом року, або 6·9% річно, але всеж таки їх прибуває, а це свідчить про укріплення кооперативної ідеї.

Причиною обниження в останніх роках пересічного числа членів на 1 кооперативу є отже виключно те, що в тих роках принято в члени РСУК. поважну кількість новоосновaних кооператив з дуже малою кількістю членів. Для ілюстрації про стан членів в новопринятих кооперативах наводимо дані з 214 кооператив всіх типів.

(Див. табл. на ст. 200)

Порівнюючи число членів у старих і нових кооперативах, бачимо, величезні ріжниці між кількістю членів одних і других. Ріжниця ця найбільше видна в кредитових кооперативах, коли поставимо проти себе 570

Члени в новоприйнятих кооперативах:

Тип	Кількість кооператив	Число членів в 1927 р.	Кількість чл. на 1 кооп.
госп.-спож.	193	11.020	57
молоч.-спож.	14	896	64
місько-спож.	4	387	97
кредит.	2	177	88
инші	1	57	57
Разом	214	12.537	59

членів в старих коопоративах і 88 в новоприйнятих*). Поважною є ріжниця в госп.-споживчих кооперативах: 102 і 57 членів. В загальнім висліді кількість членів в нових кооперативах всіх типів є кругло $2^1/_2$ раза менша, ніж кількість членів в старих кооперативах і ця обставина є причиною, що кількість членів в перечисленні на 1 кооперативу взагалі маліє. Розуміється, що цього не булоб або булоб не в такій мірі, як-би старі кооперативи збільшували склад свого членства швидшим темпом, як це діється зараз.

Інж. Ол. Охрим.

Огляд діяльности ПСК в Стрию за адміністраційний рік 1927/28.

Стрийський Повітовий Союз Кооператив має районом своєї діяльности: — Стрийський, Скільський (в цілости), Жидачівський, Долинський і Дрогобичський повіти (частинно), в яких знаходиться 26.482 самостійних селянських господарств, що є сконцентровані в 180 громадах. З цієї кількости, — поки що скооперовано 42.70% селянських господарств і 70% громад. Таким чином, перед ПСК ще стоїть трудне і велике завдання, — обєднати біля себе і цю другу, поки що не організовану, частину селянських господарств, запровадивши в них ріжного роду кооперативні обєднання.

Як зростає в районі діяльности ПСК кооперативний рух, — видно з того, що Союз в році 1926/27 мав своїми членами — 125 кооператив з 9.530 родинами, — в минулім 1927/28 році вже нараховувалося — 131 кооператив з 11.388 родинами, з якої кількости — 29 споживчо-молочарського, а решта чисто споживчого характеру. Цей поступ наперед треба вповні віднести на рахунок діяльности організаційно-люстраторського відділу Союза.

У відповідний спосіб з бігом часу побільшується і власне майно кооператив, що показують слідуючі дані: в році 1925/26 — кооперативи, члени ПСК, нараховували своїх власних маєтків (уділи й запасний фонд) — на суму зл. 54.572·92, в 1926/27 — зл. 91.928·61 і в році 1927/28 на суму — зл. 162.852·66, з чого 61.161·96 зл. — припадало на уділи і 106.690·70 зл. — на запасові фонди. З цього бачимо, як зростає власне майно коопера-

*) Це явище є природне: в останніх роках засновуються кредитові кооперативи сільського типу; вони й не можуть мати більшого числа членів. — Ред.

тив, але все-ж його є поки що замало, бо кооперативи, щоб збільшити свої оборотові засоби, — затягають грошеві й товарові кредити, яких в р. 1927/28 було на суму — 221.247·70.

Торги кооператив виносили:

в р. 1926/27		в р. 1927/28	
Торги за товари	1.058.018·34 зл.	Торги за товари	1.793.395·41 зл.
» » продукти	161.266·42 »	» » продукти	257.351·87 »
» » перетвори	297.763 09 »	» » перетвори	616.608·22 »
» » трафіку	126.045·17 »	» » трафіку	168.582·29 »
» » ріжні	3.763 75 »	» » ріжні	19.663·43 »
Разом на суму —	зл. 1.646.856·74	» » помічні гної	22.170·20 »
		» » машини	5 861·10 »
		Разом на суму зл. —	2.884.632·52

Як бачимо з цього зіставлення, — торги кооператив майже вдвічі збільшилися, порівнючи з р. 1926/27, при чому в році 1927/28 зауважуємо відрадне явище, а саме — торг помічними гноями і господарськими машинами, що показує певний культурний поступ нашого села в способах ведення своєї свласної господарки.

Видатки адміністрації виносили:

в р. 1926/27 . . зл. 104.219 20, а в р. 1927/28 . . зл. 176.781·86

Як бачимо, ці видатки збільшилися, але такий стан річей не можемо віднести до негативного боку кооперативної сільської господарки, бо цифри ці показують також і збільшення кількости людей, занятих в кооперативних підприємствах; таким чином, видатки ці на адміністрацію переважно в більшости своїй залишаються серед нашого населення, побільшуючи його життєві засоби й добробут.

Чиста надвишка, за оплатою всіх податкових тягарів, адміністрації і того, що було видано на добродійні та культурно-освітні цілі, — виносила:

в р. 1926/27		в р. 1927/8	
Чиста надв. . .	28 797·74 зл.	Чиста надв. . .	43.704·33 зл.
Запас товарів .	93.765·62 зл.	Запас товарів	131.615·97 зл.

Подані цифри красномовно говорять самі за себе і жадних коментарів не вимагають.

В році 1927/28 виказали 45 кооператив недоборів: товарових — на суму зл. 12.766·50 і касових насуму зл. 2.937·75. Ці недобори стягаються Управами кооператив в добровільний спосіб і через судове заскарження великої втрати на них кооперативи не мають, але все-ж це явище є негативного характеру, з яким треба боротися всіма мірами й засобами. Але найбільшою хоробою в житті, не помилимося коли скажемо, цілої нашої кооперації, є надмірне розборговування товарів, яке чим далі, тим робиться страшнішим. Так, кооперативи стрийського району розборгували товарів: в році 1926/27 на суму зл. 55.024·82, а в році 1927/28 на суму зл. 101.015·25. Як бачимо, розборгування побільшилося майже вдвічі в порівнанні з роком 1926/27. Застрашаючий факт, страшне зло, на яке вже давно звернула свою увагу дирекція Повітового Союза, поборюючи в самий рішучий спосіб цю шкідливу практику своїх кооператив.

Нам залишилося ще додати деякі цифрові дані про самий Повітовий Союз, як кооперативну централю, щоб покінчити цей коротенький нарис.

Власне майно (уділи і запасовий фонд) Стрийського Повітового Союзу Кооператив виносило:

в році 1925/26	в р. 1926/27	в р, 1927/28
Уділи . . . . 11.000 зл.	Уділи . . . 19.627 зл.	Уділи . . ,. 30.665·80 зл.
Зап. фонд . 13.400 зл.	Зап. фонд . 14.153 зл.	Зап. фонд . 40.446·66 зл.
Разом . . . . 24.400 зл.	Разом . . . 33.780 зл.	Разом . . . 71.112·66 зл.

Як показують ці цифри, — власне майно Союза постійно зростає. Щоби збільшити свої оборотові засоби, Союз був примушений в р. 1927/28 вистаратися о позичку (готівкову, товарову і векслеву) на суму зл. 267.315·21, хоч мав змогу і право, на підставі дозволу Загальних Зборів Союза, — затягнути позичку в значно більшій сумі, а саме до 10-и кртної висоти власного майна. Кредитуючись на суму зл. 267.315·21 — Повітовий Союз в той же час спромігся на виплату старих боргів, що були затягнуті в році 1925/26 на суму — зл. 98.785 і в році 1926/27 на суму зл. 218.990, — разом виплативши зл. 317.775. Таким чином, відношення власного майна до чужого в році 1297/28 було 1 : 3·75, в той час, як в році 1926/27 — це відношення було 1 : 6·48. Як бачимо, відношення власного майна до чужого значно поліпшилося.

Обчислюючи власне й чуже майно Союза від початку ділового року до 30. XI. 1928 року (операційний рік кінчається з днем 30 червня), себ-то збільшуючи операційний рік Союза на 3 місяці, — ми одержимо слідуючий стан оборотового майна Союза:

Власне майно:

Запасний фонд	40.456·86 зл.
Уділи	31.852·17 »
Надвишка з року 1927/28 .	8.248·69 »
» з 30 XI 1928р. .	1.276·70 »
Разом власного майна на суму . . .	81 834·42 зл.

Чуже майно:

Кредит готівковий . . .	71.864·06 зл.
» товаровий	75.234·73 »
» векслевий	223.547·54 »
» лядовий	18.385·23 »
» инших	7.657·23 »
Разом чужого майна на суму . . .	396.688·79 зл.
Разом оборотового майна	478.523·21 зл.

Запас товарів Повітового Союза на день 30 вересня 1928 року виносив (по цінах брутто) — зл. 204.745·12 і був розміщений в слідуючий спосіб: в централі в Стрию — на квоту зл. 126.704·90, в складницях Союза: в Болехові — на квоту зл. 12.384·29, в Журавні на квоту зл. 28.156·79, в Синевідську — на 11.150·60 зл. і в склепі »Центросоюз«, що був перебраний Союзом, — на суму зл. 26.348·54.

Торги, що в 1926/27 році виносили — зл. 1.126.026 (3.000 зл. денно і 9.624·15 зл. на кооперативу річно), в 1927/28 році — вже виносять суму — зл. 1.519.396 (4.220 зл. денно торгу і 12.540·47 зл. на кооперативу річно). Торги значно збільшилися, але мусіли-б бути ще більшими, коли-б кооперативи строго додержувалися торговельної дисципліни, купуючи товари лише у свойому Союзі.

ПСК уділив товарових кредитів своїм членам в році 1926/27 на суму — зл. 61.793·23 в році 1927/28 на суму зл. 59.158·64 та крім цього — на 81.500 — в готівці. Стан уділених кредитів таким чином майже не змінився у порівнанні з роком 1926/27.

Кошти завідування в році 1926/27 при 22 урядовцях Союзу, — виносили — зл. 71.346·40, що рівнялося 6¾% (від торгів), а в році 1927/28 — при 35 урядовцях Союза — кошти адміністрації виносили суму 97.119·03 зл. і рівнялися 639% від торгів. Таким чином, кошти завідування в порівнанні з попереднім роком зменшилися, бо збільшилися торги.

Старий будинок Союзу на улиці Міцкевича, що стояв у білянсі — 12.000 зл., був проданий і замісць цього був набутий новий будинок на ул. Дрогобицькій за суму — зл. 91.525·69. Мимо того білянс Повітового Союзу за рік 1927/28 виказав чистої надвишки — зл. 8.248·69.

В такому вигляді представляється господарський стан Союза за минулий адміністраційний рік.

Що до організаційної його діяльности, то в році 1927/28 було переведено 5-ма люстраторами Союза — 248 кооперативних люстрацій і аґрономом Союзу — було зброблено 141 поїздок і 176 викладів по селах на аґрономічні теми. Крім цього ним-же було запроваджено 45 досвідних піль в 43 селах і відбуто 12 поїздок, в справах запровадження меліорації і комасації по селах. В квітні 1928 року відбувся також 1 тижневий ветеринарно-господарський курс в Стрию.

Праця аґронома, як також й інструкторського відділу Союза, — привела до того, що кооперативи закупили для спільного ужитку своїх членів — 25 сівалок, 19 трієрів, 5 лацухових борін, 32 сонди, 6 плянетів, 2 поглиблювачі і 3 ветеринарних аптечки. Крім цього, було продано приватно — 100 залізних плугів Завадського, 4 культиватори, 2 сівалки, 3 поглиблювачі. До того ж, у весіннім і осіннім сезоні адміністраційного 1927/28 року було продано Союзом — 56 вагонів штучних навозів, переважно (томасини, а цієї лише одної осени, вже було продано — 78 вагонів томасини. Як бачимо, справа інтенсифікації селянського господарства завдячує Союзові і набирає все більшої ваги. Завдяки пропаґанді та аґрономічним викладам — поширюється також по селах модерний спосіб управи рілі, а головно — пересаджування збіжжа. Цієї осени вже було пересаджено до 100 моргів поля.

12. XII. 1927 року Повітовий Союз Кооператив, як вже було сказано вгорі, перебрав у власність склеп »Центросоюз«, яким до цього часу управляв і зробив в цьому році, як показує в горі приведений цифровий матеріял, — значний поступ в продажі сільсько-господарських машин, погноїв і других річей, необхідних в господарстві нашого селянина. Відчинив також новий відділ мануфактурний, перевів декілька анкент, нарад, уділив допомоги культурно-освітнім організаціям, організував місячний кооперативно-господарський курс в Стрию і т. д.

Взагалі Повітовий Союз Кооператив в Стрию, зробив значний поступ наперед і став інституцією, що не тільки купує і продає, але й привчає своїх членів до нової модерної господарки через пропаґанду сільсько-господарських машин, помічних погноїв, лекціями аґронома, курсами, відчитами, рефератами і т. д.

Резюмуючи все вище наведене, приходимо до висновку, що Стрийський Повітовий Союз знаходиться в доброму стані і має тенденцію до все більшого розвою, як під оглядом господарської, так і культурно-освітної діяльности. Союз, кермований твердою рукою, піде швидким кроком наперед в напрямі всебічного розвитку, несучи світло культури на село. До цього часу зроблено велику роботу, але не менше праці, тяжкої, буденної праці чекає впереді... Але плянова і систематична організаційна робота, що буде вестися в попередньому темпі, в скорому часі заповнить прогалину і зро-

бить незроблене і незабаром ми будемо свідками повстання в районі діяльности Союза нової густої сітки кооперативних заснувань, що остаточно усунуть посередницький капітал в місяцях ділання Союза, організують спільну закупку і продажу, поширять систему дешевого селянсько кредиту, поліпшать техніку ведення сільського господарства і взагалі змодернізують ціле сільсько-господарське життя нашого селянина, підносячи його культурний і матеріяльний добробут.

Стрий, 8. січня 1929 році. *Др. Петро Панченко.*

Нові методи праці. З 3. ч. „Вістника" Пов. Союзу Кооп-в в Станиславові довідуємося, що цей ПСК скликав 17. березня конференцію крамарів свого округа, на 19. квітня ц. р. конференцію справників. Цей новий тип кооперативних нарад належить горячо привітати: він йде м. и. по лінії думок, висловлюваних уже кілька разів на сторінках нашого журналу: від екстенсивного способу праці мусимо переходити до спеціялізованого, зате тим інтенсивнішого методу. За спеціяльними конференціями крамарів і справників мусять прийти спеціяльні наради книговодців, далі членів Надзорних Рад; так само мусимо приступити до спеціялізації в кооп. курсовій справі: на місце розпливчастих, широко програмово закроєних курсів загального типу мусять прийти спеціяльні курси: крамарів, книговодців, справників, молочарів, членів контрольних комісій; очевидно, що треба залишити і загально-освідомлюючі курси для широкої маси членства.

З огляду на вагу справи дозволимо собі переповісти за станиславівським Вістником перебіг конференції крамарів з 17. III. ц. р.:

»Провідником кон-ії вибрано Н. Н. з Ляцького шл. Справи референтував дир. М. Швалюк. Ціллю кон-ії було притягнути до співпраці в кооп. будівництві також крамарів, та при помочі дискусій і рефератів зробити з них кадр свідомих і ідейних робітників. Референт поставив собі дальше за ціль повчити наглядно, як треба вести лядовий денник та переводити перебір та передачу товарів, як також перебір товару після фактури від доставця. Спеціяльну увагу присвячено боргам. Стверджено, — що вони є раком і т. д. Дальше референт повчив про права і обовязки крамарів і їх відношення до членів Управ і Надз. Рад. Поручено крамарям богато читати з области кооперації і сільського-господарства... Референт звернув угагу на удержання чистоти в крамниці як: одягу, рук так звагалі порядку. Далі йшла мова про підпирання виробів кооп. і укр. промислу. — Чи була після реферату дискусія, у звіті не подається; в кожному разі нарада мусіла викликати велике зацікавлення, коли учасники висказали побажання, щоби подібні конференції відбувалися хоч раз в місяць.

»Рік боротьби з манком« проголошує »Вістник Повітового Союзу Кооператив« в Станиславові (ч. 2). Цим роком є рік 1929. Щоби піддержати цю акцію, заповідає »Вістник« постійне оголошування імен осіб, котрі допустяться надужить в кооперативі »на вічну ганьбу і сором«, як кажеться у статті п. н. »Небезпечна хороба«.

Почин станиславівського кооп. центру треба горячо привітати.

Пропаґанда між молодю. Відрадним явищем останнього часу є поява зацікавлення кооперацією між шкільною молодю, покищо, здається, тільки у Львові. Крім шкільних кооператив, що існують уже від довшого часу при декотрих школах, проявляється теж зацікавлення теорією і ідеольогією кооп. руху. Провід львівського пластового коша влаштував для своїх юнаків пропаґандистичний цикль викладів про кооперацію; виклади стрінулися з живим заінтересуванням молоді (у числі до 60 душ). Лекторами були: др. К. Коберський, мец. М. А. Корчинський, інж. О. Охрим і др. В. Левицький (усі з Ревіз. Союза). В закінченні курсу взяв участь голова Ради РСУК інж. Павликовський, який в звязлій формі підчеркнув національне значіння кооперативного руху та відбулося спільне фотоґрафування учасників викладів. Пластові куріні в краю повинні піти за прикладом Львова.

Також мужеська учительська семинарія Рідної Школи у Львові задумала улаштувати в себе цикль викладів про кооперацію.

Ощадно-позичкова каса друкарських робітників в Жовкві. Дня 2. лютого біжучого року українські друкарські робітники м. Жовкви заснували цю касу з метою збірання дрібних ощадностей від членів каси і уділювання їм дешевих позичок. Організація каси має деякі своєрідні риси. Органи каси складають: Загальний Збір членів. Управа каси, як орган виконавчий, і контрольний орган — ревізійна комісія. Управа складається з 3-х осіб — голови скарбника і секретаря (книговодця), які провадять безплатно всі аґенди каси. Ревізійна комісія обрана в складі поки що 2-х осіб. Вступаючий член каси мусить заплатити уділ у висоті 5 золотих, платних тижнево по золотому. Вписового не має. Вкладки поділяються на обовязкові і добровільні. Примусова обовязкова вкладка платиться по весь час членства в касі. Висота обовязкової вкладки визначена у двох розмірах, а саме: для тих, що одержують до 30. золотих тижневої платні, вкладка виносить 1. зол., а для тих, що дістають по над 30 зол. тижнево розмір обовязкової вкладки рівняється 2 зол. Вкладки в цьому розмірі побираються кожного тижня при виплаті. Крім цих обовязкових вкладок збираються добровільні ощадности, в довільній висоті, яка доходить в поодиноких випадках до 10 зл.

На день 15. IV. б. р. в членах каси рахувалося 16 осіб. І на той вже день, тоб-то за 11 тижнів праці каса зібрала на ощадність 297 золотих, з чого 80 зол. вписового, 40 зол. добровільних вкладок і 177 зол. обовязкових вкладок. Користало з каси 11 членів, які зверталися до каси 23 разів. Позичок каса видала на суму 295 зол. Розмір позички вагався між 10—50 зол. Гроші позичаються на тижневі ратальні сплати і не довше як на десять тижнів.

Зацікавлення м ж робітниками до цієї справи повстало, як наслідок пропаганди ощадностевої акції, яку веде наш журнал. Ініціятива заложення ощадно-позичкової каси вийшла від робітників, які складають »Кооперативну Республику«.

В слідуючому числі подамо подрібніщі дані про стан укр. робітничої організації на Зах.-Українських землях.

„Товариство укр. кооператорів в Подєбрадах."

В останньому часі українська кольонія в Подєбрадах зацікавилася живіше економікою Зах. України. Т-во укр. кооператорів влаштувало два реферати: 27. XII. 1928 тов. П. Орун: »Народна Торговля«, 8. I. 1929 тов. Ів. Прокопів: „Кооперативний збут худоби на Зах. Україні«. Присутні на обох рефератах (по 15 осіб) зацікавилися цими темами та розвинули живу дискусію. Йшов спір про те, чи »Народна Торговля« є дійсно центром споживч. кооперації та кооперативою III. ступня. Присутні прийшли до висновку, що »Нар. Торговля« повинна зреформуватися в »Зах. укр союз. спож. кооп.« — виділяючи своїх фізичних членів в окреме спож. т-во I. ступня. Склади »Н. Т.« на провінції повинні злитися з існуючими П. С. К. Пожадане рівнож, щоби »Нар. Торговля« дбала про повне задоволення своїх членів та приступила до організації власної продукції. Назва »Нар. Торговля« теж не відповідає завданням кооперації, бо кооперація не »торгує« в традиційному розумінні цього слова.

Тов. Ів. Прокопів подав критичний огляд кооп. збуту худоби на Зах. Україні та накреслив плян його відновлення. Дискусія розвинулася головно біля питання районізації, фахового персоналу, комісійної системи збуту та перерібки.

24. II 1929 »Т-во укр. кооператорів« спільно з »Т-вом економічно-суспільних студій Зах. України« — влаштували реферат тов. Івана Прокопова: »Сільсько-господарська кооперація на З. У.« Референт схарактеризував коротко розвиток сіл.-госп. кооперації, дискусію про розбудову сільсько-господарської кооперації, що ведеться на сторінках »Кооп. Республики« та подав свої думки в цій справі. Референт викликав живу дебату, яка тривала 3 год. і закінчилилася 27. II. Присутні 22 особи) дійшли до висновку, що сіл.-госп. кооперація повинна виділятися в окремі спеціяльні галузі. Для цього необхідно підготовити спеціяльний персонал, бо сучасний персонал не в силі виконати поставлених завдань. У союзному будівництві треба обмежитися дво-ступневістю, творячи велико-рентонові сіл.-госп. кооп. I. ступня. Звернено рівнож увагу на те, що в літературі й практиці ще не всі кооператори правильно розуміють поняття сіл.-госп. кооперації, змішуючи це поняття з »сільською« або »селянською« кооперацією. Це три окремі поняття,

які випливають з клясифікації по завданнях, по територіяльному положенні і по соціяльному складу. Під сільськогосп. кооп. розуміється кооперацію в галузі сільського господарства (набування предметів для сіл.-господарства, сільсько-господарське виробництво та збут сільсько--господарських продуктів). В це поняття не вміщається споживча і кредитова кооперація, хочби вона була і на селі і складалася з самих селян (сільських господарів).

28. II. 1929. Заходом »Т-ва екон. сусп. студій Зах. Укр.« — відбувся реферат тов. інж. Григ. Денисенка (асистент-ститистик): До питання статистично-економічних досліджень західно-українського села.« Присутних було 20 осіб. Дискусія тревала 2 години.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок.

Курс доляра і инших валют. Від початку квітня далася відчути на краєвих біржах небувала від 1926 року звишка доляра Спол. держав Америки, котрий коштував в половині квітня на 3—4 гроша дороще від попереднього курсу. Курс доляра доходив до 8·94 злотих. Польські часописи не ставлять цего зміну курсу ам. доляра в звязок з курсом злотого. Попит на доляри збільшився. Поправилися також курси инших валют, з виїмком чеських корон і австрійських шілінґів, які знижкували. В другій половині квітня розпочався зворот до погіршення курсів валют; очевидно це сталося в наслідок інтервенцій Польщі на біржах.

За девізи платилося у Варшаві в злотих:

	Девізи (векслі): найвищ.	найнищ.	22. IV. 1929.
Анґлійські фунти штерлінґів (за 1 ф.)	43·38½	43·27½	43·33
Швайцарські франки (за 100 фр.)	172·08	171·65	171·22
Французькі франки (за 100 фр.)	34·95	34·84½	34·76
Чеські корони (за 100 кч.)	26·39¼	26·45½	26·33

Золотий карбованець виявив міцнішу тенденцію, піднісшися до зл. 4·63.

Торговий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в часі між 31. III — 8. IV. 1929 р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця: 23-31 III.	1-8 IV.	Жито: 23-31 III.	1-8 IV.
Берлін .	5·30	5·30	4·89	4·89
Гамбурґ	5·03	4·95	4·66	4·58
Чікаґо .	4·41	4·31	4·08	4·00
Ліверпуль	5·45	5·40	—	—
Новий Йорк	4·93	4·90	4·79	4·75

	Овес:		Ячмінь:	
Берлін .	4·79	4·78	5·32	5·32 (бр.)
			4·99	4·99 (зв.)
Гамбурґ	3·94	3·94	4·17	4·09
Чікаґо	3·34	3·38	—	—
Ліверпуль	4·58	4·65	—	—

Бачимо отже на світових ринках поважну знижкову тенденцію цін на пшеницю і жито, а то в більшій мірі в Америці і меншу в Европі, з виїмком Берліна, як перевозового ринку, де ціна обох згаданих родів збіжа удержувалася стало на одному рівені. Факт знижки стоїть в звязку з розвіянням поголосок про зменшення в біж. році площі світового засіву пшениці; (ці поголоски причинилися свого часу до недавного піднесення цін). Пізніше відомості про гарний врожай пшениці, особливо в заокеанських краях, розвіяли ці побоювання, після чого прийшла знижка. В Европі до зниження ціни причинилася подача збіжа з позаевропейських країв, звідки більшість заладовань направлялася до Европи. На спад цін жита вплинула зокрема знижка ціни на пшеницю, котра заступала жито.

Овес всюди знижкував, а для ячменю ситуація не була такою, щоб надавалася до якогось б. м. стислого означення, хоч

в більшости випадків переважала також знижкова тенденція.

На польських краєвих біржах рух цін в часі від 1—15. IV. 1929 р. представляється слідуючого (в долярах за квінтал — q):

	Пшениця:		Жито:	
	1-8 IV.	9-15 IV.	1-8 IV.	9-15 IV.
Варшава	5·63	5·68	4·05	3·97
Познань	5·28	5·26	3·72	3·67
Львів	5·95	6·00	4·15	4·06

	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	4·20	4·09	4·11	4·11 (бр.)
			3·96	3·90 (зв.)
Познань	3·70	3·63	3·87	3·87 (бр.)
			3·67	3·68 (зв.)
Львів	5·87	3·74	—	4·21 (рр.)
			3·72	3·63 (зв.)

В останніх днях звітового періоду на польських краєвих ринках не запанувала якась виразніше означена тенденція; богато сильніша вона була для пшениці і слаба для инших родів збіжа. Дякуючи митній політиці польської держави ціни на пшеницю в Польщі є вищі від цін за кордоном. Цими заходами вони штучно утримуються так високі в інтересах польських продуцентів пшениці (як відомо головно дворів). Охорона ж жита, переважно селянського хліба, не є так інтензивна, як пшениці і тому ціна жита в Польщі дуже низька, богато нища як за кордонм і має сталу тенденцію до спаду. До того треба додати, ще добрий врожай. Зацікавлення на жито не велике і конюнктура для нього на ринках в Польщі дуже не певна. Можливі всякі несподіванки.

Овес виказав у Варшаві і в Познані знижку, але у Львові з причини лихої комунікації піднісся на 5 центів за 100 кґ. Ячмінь поправився в ціні після деякого застою в попередніх періодах. Ціни орієнтаційні.

Мука. Ціна піднеслася завдяки малому забезпеченню ринку і малій подачі; це відноситься передовсім до житньої муки. Підвищення ціни на пшеничну муку мало сезоновий характер і викликане було передсвяточним збільшенням запотребування.

Нотовано в днях 2—6 цвітня б. р. за 100 кґ. в золотих:

	Мука:	
	пшенична 65 %	житня 70 %
Варшава . .	74·00—78·00	51·00—52·00
Познань . .	65·25—69·25	48·00— —
Львів . . .	78·00—80·00	54·00—55·00

Каша. Тенденція міцна. Запотребування велике. Ціни знизилися на 3—5%

Нотовано у Варшаві 15 цвітня 1929 р. за 100 кґ. в золотих:

Ячмінна	I сорт 52—56	II сорт 48—52	
Перлова	A 68—78	B 60—68	
Гречана	палена 80—92	біла 90—98	
Краківська	I сорт 100-135	II сорт 90-100	
Пшоняна	I сорт 90—98	II сорт 85—88	

Фасоля. Дня 15. IV. 1929 за 100 кґ. платилося у Варшаві при гуртов. продажі в золотих: білої фасолі — 155—170, цукрової фас. — 155—170 У Львові дня 6. IV. 1929 р. біла — 100 — 125, краса 70 - 80 кольорова — 50—55.

Паша. В днях 2—6 IV. 1929 платилося за 100 кґ. в золотих:

Сіно пресов.:
Львів I сорт 25·00-27·00 II с. 20·00-23·00.
Сіно звич.: III сорт 18·00—19·00.
Познань сіно пресв. 17·00— 19·00, сіно звич. 14·00—17·00.

Солома пресов. Солома звич.
Львів (оклад.) 15·00—16·00 4·50 4·75.

Макухи. за 100 кґ. в зол. (26. IV. 1929). Познань: Льняні 38 % — 52·00—53, ріпакові 36 - 38 % — 43·00—44·00, соняшникові 48—52 % — 49·00—51·00. Львів: льняні — 48·00—49·00.

Ґрис. У Львові за 100 кґ. дня 6. IV. 1929 р. в золотих: житні й без мішка — 23·50—24·00, пшеничний без мішка —26·00 —26·50.

Солонина. У Варшаві 15. IV. 1929 за 1 кґ в золотих: краєва солонина - 3·25, смалець — 3·60; американська солонина — 3·30, смалець — 3·55.

Худоба і мясо. На ринку значне запотребування. Одначе ціни, що виявили перед святами тенденцію на підвишку, з причин надмірної подачі товару скоро почали падати. Цей факт викликав нарікання на вивозову політику уряду, згл. підпираного урядового Синдикату польських експортерів безрог і худоби, котрий взявся „нормувати експорт“, а властиво хотів піднести ціни на польські безроги в Празі і у Відні шляхом обмеження вивозу з Польщі. Це збільшило краєву подачу і згадану знижку цін. В звязу з тим „Газета Гандльова“ намагається оправдати Синдикат, мовляв, не вони винні, а вся вина полягає в неупорядкованости (ще!) обороту безрог на внутрішньому ринкові, а по за тим... „епідемії та подорожіння беконів на льондонському ринкові“ (??!). Хто винуватий, а хто правий — судити не нам. Політика уряду і згінників, обеднаних у „Синдикаті“, приводить до матеріяльних втрат

цілий селянський стан в Польщі, як головного продуцента безрог.

Ціна за 1 кг. живої ваги дня 6. IV. 1929 р. в золотих:

	Воли:	Корови:	Ялівки:	Телята:
Варшава	1·30—1·50	—	1·80—2·00	
Львів	1·50-1·65	1·40-1·60	1·45-1·55	1·05-1·26
Познань	1·26—1·46	1·00—1·60	1·40—1·90	

Ціни на безроги є такі низькі, що польські офіційні органи мабуть зі сорому, їх навіть не подають. По наших приватних відомостях за менші штуки до 100кг ціни вагаються між 1·20—1·50 зл. за кг. живої ваги. За більші шутуки (поверх 100 кг.) ціни доходять до 1·70—1·80 за кг. живої ваги.

Мясо. У Варшаві за кг. в золотих: волове — 2·40—3·50, телятина — 2·00 —3·00.

Господарські зарядження нового польського уряду. Уряд Світальського, який прийшов на зміну уряду професора Бартля, розпочав свій дебют кількома потягненнями економічної натури, які стремлять до поправи головно напружених кредитових відносин. Першим таким актом було припинення державної контролі приватних вкладів у банках; другим ще важнішим, підвищення дисконтової стопи Польського Банку з 8% на 9%. Очевидно, в слід за тим прийде також підвищення максимальної норми відсотків (вони кажуть про піднесення її з 12% на 13% річно). Почтова каса ощадности піднесла відсоткову стопу на вкладки. Усі ці заходи, як видно, зміряють до витворення таких умов, щоби в краєвих банках і взагалі грошевих установах громадилися краєві і закордонні капітали, зокрема, щоби зачали надходити більші вклади закордонних фірм і приватних осіб а ті, що вже є в Польщі, щоби не мали втікати за кордон. Такі зарядження подорожують взагалі кредит, але очевидно, що нема иншого виходу.

Дисконтова стопа сьогодня виносить: в Німеччині 6·5%, у Франції 3·5%, в Англії 4·5%, в Америці 5%. Ці цифри вказують приблизне напруження кредитової ситуації.

Трохи кредиту для польських банків. По дуже довгих заходах вдалося нарешті декільком польським банкам одержати із закордону деякі кредити; але характерно, що кредити одержали тільки **приватні банки.** Навіть кредит 2½ міліона дол., про який від довгого часу клопотав Банк Рольни, з призначенням на фінансування закупна погноїв на надходячу засівну кампанію, був уділений не прямо Б. Р-ому, тільки посередництвом двох приватних банків (з Французьких жерел). Другу більшу суму виклопотав Синдикат пол. зелізн. гут у Катовицях в заг сумі 245 тис. фунтів шт., з чого майже половину уділів Банк французько-польський, решту 4 великі німецькі банки (т. зв. 4 Д-банки). Опроцентування виносить 8%, включаючи провізію.

Державі, як такій, очевидно в наслідок постійних політичних невзгодин і кріз, досі не вдалося одержати за кордоном нових кредитів; навпаки, курс стабілізаційної позички понизився. Уряд рішив отже зарятувати себе **внутрішньою позичкою**, яку розписує у висоті номінальній 100 міл золотих.

Могучий польський Банк. „Банк Звіонзку Спулек Заводових в Познаню" оголошує свій білянс на день 31. грудня 1298 р.

Банк мав: власних капіталів 22,465.340 зл., загальна сума в кладів 129,000.000 „ „ сума уділених кр-тів кругло 120,000.000 „ „

Банк існує у формі акц йної спілки, носячи характер пів-кооперативний, пів-капіталістичний У вкладах і на біжучих рахунках мають приватні особи величезну перевагу над кооперативами; також у позичках, уділених банком, участь приватних осіб була вдвоє більша, як кооператив. Зизк за рік 1928 виносив велику суму 1,530.972 зл. В кожнім разі ці цифри свідчать про заможність населення Західної Польщі, на якої терені банк головно розвиває свою діяльність. Яка частина акцій банку находиться в руках кооператив, звіт не подає. Заг. Збори банку ухвалили: 10% зиску придїлити до запасного фонду і виплатити 5½% дивіденду на акції. Висота якції 1000 зол.

Новий закон про акційні спілки, який увійшов в життя з дня 1 січня 1929 р. стоїть на засаді мельдунковій з виїмком тих підприємств, які мають характер публичної ужиточности. Для цих останніх вимагається концесій міністерства промислу й торгівлі. Сюди належать фабрики і продаж зброї, заліза, міді, цинку, олова й деяких бітумічних мінералів, експльоатація лісів, електрики, водотягів, різень, ельвоторів, летничих засобів і для плавби, залізниць, телєфонів, трамваїв, механічних пекарень, копалень, магазинів товщу та т. п. На Шлеську обовязуватиме той закон з хвилею, коли його апробує тамошній автономічний сойм. (»Н. З«.)

»Банк Рольни« і його кредити. Львівський відділ »Банку Рольного« видав »Informacje w sprawach kredytów, udzielanych przez Państwowy Bank Rolny«. З цієї публікації довідуємося, кому і на які цілі буде уділювати кредитів цей державний банк.

Перша ґрупа кредитів, це є »інвестиційні позички« на упромисловлення і розбудову хлібор. господарств — безпосередньо петентам. Друга ґрупа, це позички на купно землі при парцеляції (це головний кольонізаційний фонд!). Це є теж кредит довгоречинцевий. Трета ґрупа, це кредити короткоречинцеві, головно кредит в штучних погноях; цей кредит уділюється через комунальні каси ощадности. Сюди теж належать кредити на пашу. Цей кредит уділюється через кооперативи, громадські і повітові каси ощадности і тільки на цільовоґонові посилки. Далі одначе кажеться, що кредит можуть одержувати лише ті молочарські кооперативи, що обєднані в Małopolskim Związku Mleczarskim! (Кредит 8-мисячний). Таким чином свідомо і офіційно виключено від кредиту всю українську молочарську кооперацію!

Далі йдуть кредити на закупно с.-г. машин, що їх уділюється машиновим секціям при кооперативах, комунальних касах і под.; через комунальні (повітові каси) згл. кооперативи. Кредити на закладання садів і кредити на спорудження плянів меліорацій. Кредити на закуп годівельних штук видаються через комунальні (повітові) каси ощадности, або »належито зорганізовані« кредитові кооперативи. Тут-же замітка: »zgłoszenia o pożyczki na zakup materjału zarodowego winne być w każdym poszczególnym wypadku zaopiniowane przez Małopolskie Towarzystwo Rolnicze we Lwowie...«

Також уділення кредиту на заснування садів залежить від опін.ї цьогож M. T. R!

Як бачимо, справу обставлено так, щоби унеможливити українському хліборобові користання з кредиту, створеного за його податкові ґроші.

Кріза в милярстві в Польщі? З огляду на те, що укр. кооперація має уже власну фабрику мила буде не від річи поцікавитися станом цього промислу. Рік 1928 був для милярського промислу в Польщі ґіршим, як рік минулий, так що фахова і економічна преса говорить про крізу в цій ділянці господарства. Хоч споживання мила виказало в 1928 р. зріст на 10%, одначе продукція зменшилася на кілька відсотків. Недобір покривано з провінціональних запасів. Привіз товщів ростинних і звіринних, також поважно змалів, майже на 4½ тис. тон за рік. Найбільше долягала кредитова тіснота, брак ґроша на ринку. В торгівлі панувала продаж на борг на довгі терміни — під кінець року аж на 4—6 місяців. Наслідком того фінансово слабі фірми, через брак оборотових засобів, не могли вести продукції в попередніх розмірах. Вони майже зникли з ринку. Середні підприємства обмежили виробництво до мінімума. Тільки великі підприємства, які диспонували значними оборотовими засобами, збільшили свою продукцію від 5 до 15%, одначе не в такій мірі, щоб заспокоїти ринок. Припускають, що 10% підприємств на добре зійшло зі сцени.

При непевній і неясній конюнктурі в промислі на ринку панували хаотичні відносини. Деякі купці, як запевняє торговельна преса, що мали великі запаси мила, збували його за ціну нищу від цін фабричних(?), з огляду на потребу ґроша для покриття инших зобовязань. Це стара пісенька фабрикантів, яка все приводить — так і тут приведе — до поспішної злуки фабрикантів — до »порозуміння між витворцями мила», яке очевидно прибере модну форму синдикату (картелю).

Шовківничий промисл в Польщі. Продукція сирівця в Польщі представляється сьогодні слідуючо: в цілій державі існує 300 пунктів годівлі шовковника, продукуючих 7 тис. кґ. сирівцю, що рівняється 20 тис. метрів готового виробу. Рівняючи до споживання шовку в Польщі, ця кількість зникаючо мала. — Уряд, згл. міністерства рільництва, освіти, військове і комунікації — звернули на цю справу пильну увагу і вже опікуються нею, пропаґуючи кожне в своїм ресорті морвові шкілки, поширюючи дотичні знання ріжними шляхами — практикою, курсами, літературою. Особливо міністерство комунікацій, відчинивши 29 морвових шкілок при всіх дирекціях залізниць (з річн. продукцією в 1·800 тис. посадок), проєктує обсадження річно 250 кільометрів залізниць морвою. По 10 роках 2.500 км. морви вистарчить, щоб дати продукцію сирівця, яка покрилаб ціле запотрібування краю, котре виносить кругло 30 міл. злотих річно. У нас на шовківництво звернуло увагу краєве т-во господарське »Сільський Господар« і веде досить інтенсивну пропаґанду цього дохідного промислу.

Польща приступила до міжнароднього картелю рур. По довшвх пертрактаціях зістали підписані в січні б. р. в Брюселі умови, на яких Союз польських продуцентів рур має приступити до міжнароднього картелю рур. Осягнуто порозуміння відносно внутрішньої організації польського промислу рур та усталено для Польщі вивозовий контингент на закордонні ринки. Досягнено також порозуміння в справі поділу замовлень і достав між ріжними державами в тому числі і з Німеччиною.

Картель вапняного промислу має незабаром повстати. Тепер ведуться вже між промисловцями бувш. Зах. Галичини переговори з метою скартелізування вапнового промислу. Картель обійме 14 підприємств окрім тих, що знаходяться в краківській окрузі. Укон ституування картелю наступить в найблищому часі.

Догляд держави над картелями. Міністерство торговлі і промислу готує проєкт закону про державний надзор над картелями, взоруючись на анальогічнім німецькім законі.

Надзорові держави підлягатимуть всі картельні умови гірництва, промислу й торгівлі, які мають метою, в дорозі взаїмних зобовязань чи контролі, обмеження продукції, реґулювання збуту, цін, примінення тих чи инших умов продажу і закупна. Умови цього рода мусять бутя писемні та зголошені до картельового реєстру.

При міністрі промислу має бути комісар для справ картелів, котрий має провадити реєстр картелів. До цього реєстру треба зголошувати всі умови, не виключаючи вже існуючих, та участь в закордонних умовах. Незголошення потягатиме за собою наложення комісаром грошевої кари до 50.000 зол. Проти цієї міри можна буде відкликатися до картельового суду, котрий, в разі відхилення відклику, визначає зі свого боку термін зголошення умови. У випадку, коли рішення суду не булоб виконане, той самий суд накладає кару до 200 тис. зл. та може уневажнити умову.

Ухвали, умови й порозуміння вважаються загрожуючими публичному добру тоді: 1) коли продукція чи збут товарів або свобода обміну буде обмежена без належного узасаднення; 2) коли ціни будуть підвищені або утримувані на рівені також економічно неоправданім; 3) коли, хоронячи інтереси учасників, картель надуживатиме господарської переваги зі шкодою і покривдженням інтересів инших союзів чи поодиноких підприємств.

Проєкт закона предбачає суворі карні міри: за зложення фальшивого зізнання перед картельовим судом предбачений арешт до 1 року або гривна до 500 тис. зол.; за відмовлення перегляду книг — арешт до 6 тижнів або гривна до 100 тис. зол. Виконування умов розвязаних судово карається гривною до 500 тис. зол. (»Prz. Sp.«)

Мита на збіжа в Польщі. Нині обовязують такі вивозові мита на рільничі продукти:

Назва товару:	Митна ставка за 100 кґ:
Жито	зл. 15·—
Пшениця	» 20·—
Овес	» 10·—
Житня мука	» 15·—
Пшенична мука	» 20·—
Сіно	» 15·—
Ріжні висівки	» 5·—

Пшеницю, пшеничну муку і висівки за дозволом мін. скарбу можна вивозити за кордон без мита. Виняток цей зроблено в інтересах поміщиків, як показала практика.

Рівночасно на ті самі збіжа заведено постійні привозові мита, а саме:

Від 2. листопада 1928 р. для жита у висоті 11 зол. за 100 кґ.

Від 16. грудня 1928 р. для пшениці у висоті 11 зол. за 100 кґ.

Окрім того існують в Польщі привозові мита на продукти млинарські — пшеничну, житню і ячмінну муку.

Таким чином Польща відрізала себе зовсім від світового збіжевого ринку — не хоче ані вивозити ані привозити (хіба за спеціяльними дозволами, але ті не кожний може дістати). В тім і ціла деморалізація існуючого стану річей.

Скільки землі має розпарцелютися в р. 1929. Державний земський уряд опублікував плян парцеляції на 1930 р. На західноукраїнських землях уряд дозволив розпарцелювати:

у воєвідстві волинському 20.000 гект. (з того вже розпарц. 7222 га);
» поліському 11.000 га (вже розпарц. 8372 га);
» тернопільському 9.000 га (вже розпарц. 5258 га);
» львівському 7.000 га (вже розпарц. 2731 га);
» станиславівському 6.000 га (вже розпарц. 3437 га).

Коли в р. 1929 не буде добровільно розпарцельована така кількість, як призначено окремим воєвідствам, то земуряд визначить поіменно, хто і скільки

має розпарцелювати. Як одначе показують цифри, добровільна парцеляція йде скорше, як урядовий »примус«. Лиха господарка великих власників примушує їх добровільно парцелювати добра.

Нужда укр. селянства і податки.

(З промови сенатора М. Кузьмина в Сенаті дня 6. березня 1929):

...Буває, що за пасовисько для одної корови наймаються на ціле літо. Тих, що ціле життя працювали на цих землях, викинуто на вулицю без ніякого відшкодування, позбавляючи зовсім варстату праці і засуджуючи на голодову смерть. Прошу панів, існує погляд, що сільське населення у відношенні до інших суспільних ґруп, так само у відношенні до передвоєнних часів, платить за низькі податки. Маю дуже докладні дані що до податків в одній громаді пов. Зборів, а саме Озірній з населенням коло 6 тисяч душ. Перед війною податки в тій громаді виносили: постійні податки — 12 тисяч корон, додаток до податків разом зі шкільним річалтом — 6 тисяч, разом 18 тисяч корон, себ-то числячі по 14 корон за 100 клгр. жита (беру найвищу ціну), виносило 1.285 корців жита. Сьогодня таж сама громада платить: постійних податків — 60.248 зол., громадських додатків — 28.089 зол. і 2 гр., дорогових податків до повітових виділів 20.186 зол. 48 гр., а разом — 109.143 зол. 50 гр., себ-то, числячи по 32 зол. за корець жита, — 3.100 корців, отже громада платить податків в 2½ рази більше, ніж перед війною. Додаю, що в тій громаді ніщо не змінилося на користь підвишки податків; навпаки: було знищених около 200 господарств, які до нині власними силами відбудовуються. Правда, є в тій громаді кілька купців збіжжа, які оплачують оборотовий податок, але й тут платить властиво рільник, а вони є лише посередниками. Купець, платячи селянинові за збіжжа, обчислює з процентом всі наложені на нього тягарі і остільки менше платить; через те така величезна ріжниця поміж біржевою ціною а цінами місцевими. До того треба ще додати інші оплати, які стягають чи то громади, чи поліційні органи і то під натиском, як ЛОП (Ліга Оборони Повєтшней), дім поліціянта, дім дитини, примусова асекурація; коли додамо ще до того будівлю народніх шкіл, церкви, читалень — все те без ніякої допомоги від уряду, а дальше всі ті кари, які так численно спадають на село, як кари за псів, гноївки, виходки, комини, таблички при возах, курення папіросів навіть в полі, задержка руху на селі, їзда по лівій стороні, дальше — ярмарочні оплати, оплата комінярів, — то матимемо картину правдивого пекла, картину руїни та знищення.

Кожна інституція має свойого власного екзекутора: громада свого, виділ повітовий — свого, каса хорих — свого, убезпеченевий уряд — свого, скарбовий інспектор — свого, ну й суд — свого возьного. Дуже часто буває, що вся ця екзекуторська братія сходиться разом в одному селі, кожний в асисті поліції, і робить наступ, щоби стягнути кілька чи кільканайцять тисяч злотих в той час, коли ціле село не має й сто злотих готівки. І тоді то святкує оргії лихва, страшна лихва, рівнозначна зі смертю даного платника. Сільські кредитові каси, що перед війною розвивалися з такою інтензивністю і удільовали в таких випадках допомоги, тепер ті каси зза екстермінаційної фінансової політики польського уряду у відношенні до українського села дуже бідні. А тут треба заплатити не тільки відповідну належність, не тільки кару за опізнення, але й кошти екзекуції, — а тому то посада екзекутора нині є найдохідніша в Польщі.

Українська промисловість у жовтні - грудні 1928. Протягом першого кварталу українська промисловість (без Цукротресту) випустила продукції на 438.600.000 карб., в тому числі підприємства всесоюзного значіння якими керує на Вкраїні Москва — на 262 міл. карб. та республиканської промисловости, цебто яка є в роспорядимости і в посіданні Укр. республики — на 130 міль. карб.

Проти четвертого кварталу минулого року випуск продукції збільшився загалом на 15%, а проти анальогічного періоду 27—28 р. — майже на 17%. Зокрема виробництво республиканської

промисловости збільшилося проти першого кварталу минулого року на 24%, а місцевої майже на 46%.

Продуктивність праці збільшилась за цей період пересічно у всій промисловости України на 3,4%.

Дніпрельстан цього року переходить до основних робіт. Всі підготовчі роботи на Дніпрельстані закінчено і тепер будівництво переходить до основних робіт, звязаних з бетонним мурованням для греблі і будування фундаменту гідростанції.

Правління Дніпрельстану уже замовило мости для Дніпрельстану: один одноарковий міст, через Старий Дніпро, замовлено за кордоном в чехословацьких заводах, а другий, через Новий Дніпро, замовлено у Південсталі (Харків). Нові мости виготовляється з високосортної і не ржавіючої стали. Металь для мосту, що його виготовлятиме Південсталь, ввозиться зза кордону.

Нині перед правлінням Дніпрельстану повстає питання про розміщення замовлень на механізми та металеві конструкції. Передбачається розмістити ці замовлення так: Краматорському заводові намічається дати замовлення на 160 тон механізмів і 840 тон конструкцій, Ленінградському Маштрестові 2.800 тон механізмів і стільки ж конструкцій. ГОМЗ-а має одержати 400 тон механізмів, 2.800 конструкцій і нарешті Південмаштрестові передбачається дати замовлень на 500 тон механізмів і 4.600 тон конструкцій.

До весни Дніпрельстан замовить і має одержати такі додаткові механізми: 20 ваґонів-думкарів (самоперекидних) і 75 радянських плятформ; замовлено 19 паровозів американських і радянських, 10 залізничих кранів, 14 дерикових кранів, 2 електричні екскаватори великої сили, 10 бурових варстатів, 50 пневматичних машин для буріння в ґраніті.

Укладені договори з ріжними організаціями на постачання 8.000 тон металю, 60.000 тон палива, 100.000 тон цементу, 6 млн. штук цегли. Заготовляється 140.000 куб. метр. лісоматеріялів. Всі ці матеріяли цілком забезпечують постачання робіт просягом усього будівельного сезону.

Закінчено майже всі роботи для впорядкування робітничого житла з водогоном та каналізацією. До весни засадять понад 30.000 дерев і 100.000 кущів для організації парків, дитячих майданчиків то-що.

Деревообробний комбінат. ВРНГ УСРР затвердило плян будування в Києві деревообробного комбінату*). Комбінат почнуть будувати цього року й закінчать через пять років. Будівництво коштуватиме 3—3,5 міл. карб

На будівництво 1928—29 р. Українліс асигнував 412.000 карб., при чому на суто будівельні роботи асигновано 260.000 карб., а решту на встаткування. Більшість потрібних машин вже є.

Цього року мають збудувати сушарню для лісоматеріялів, щоб постачати їх київському будівництву, цех, щоб різати стандартні дошки перед тим, як сушити їх та фанерно-різальний цех. Крім цього збудують цього року силову станцію.

*) Підприємство комбінуюче кілька ріжних ділянок праці — *Ред. К. Р.*

З преси.

Кооперація а приватне купецтво. Під цим заголовком містить часопис »Торгівля і Промисл« (що виходить з нового року у Коломиї) полємічну замітку, в якій виступає проти кооперативних діячів за їх неприхильне відношення до приватних купців, хочби Українців. Автор замітки не скупить сильних виразів (»нездорові відносини«, »безглуздя«, »нерозвага«, »дурійка«) на означення »гріхів«, яких буцім-то допускаються кооперативні установи.

»Гріхом« є на думку автора передовсім те, що укр. кооперативні гуртівні (Повіт. Союзи) не хочуть продавати товару приватним купцям-Українцям. Автор у своїй купецькій наївности запитує патетично: »чи можна представити собі будь-де у світі купця, що покупцеві, який приходить до нього за товаром, не хоче його продати? Не вжеж ті панове не є купцями...« і т. д.

Другим гріхом кооперації є те, що вона проповідує: »ви не йдіть нічого купувати до приватного купця«. Автор припускає такий випадок, що тим приватним купцем є якраз Українець і обурюється, як можна голосити цього роду

кличі. Автор погрожує навіть »заподанням назвиск« тих осіб, що таке роблять і думають.

Очевидно, що трудно вести дискусію з людьми, які стоять ідеольогічно на зовсім відмінному становищі, як кооперація. Уступити на цій точці, для кооперації значилоб визбутися своєї душі, заперечити саму себе. Коли кооперативні союзи будуть на те, щоби постачати товар конкурентам членів союза — то до чого ми нарешті дійшлиб з ціллю кооперацією? Треба раз погодитися з тим, що стаємо більш-менш повною нацією, з усіма консеквенціями тої повности і навіть конфліктами. Маємо нарешті кооперацію — маємо і організацію приватного купецтва, які в кооперації бачитимуть свого антаґоніста. На те немає ради. Переможе ця система (бо маємо діло з двома ріжними системами, а не примхами окремих осіб, як думає шан. автор з Т. і П), яка буде дешевше обслугувати споживача. Національна солідарність тут ні при чому; не треба уживати навіть цього слова, бо як каже заповідь — не треба „взивати імени Бога всує."

Хто відкриває в селі чи місті конкуренційне підприємство до кооперативи, той мусить числитися з наслідками своєї тактики. Для добрих-же робітників, що шукають праці і зарібку, в кооперації найдеться завше місце. Поле до праці безмежне, треба тільки засвоїти собі спосіб думання кооперативний, а не приватно-капіталістичний.

„Учительське Слово" орган народнього учительства містить у ч. 4. в додатку „Шлях навчання і виховання" замітку д. І в. Ющишина про книжочку А. Божиковського: „На зустріч майбутности", видану заходом РСУК. Як автор, так і рецензент — учителі і це їх зближує. Д. Ющишин підносить високо простоту стилю книжечки, яка у невишуканій а щирій формі розказує про заходи сільського вчителя біля організації кредитової кооперативи (райфайзенки) та про його при тім переживання. Він закликає своїх товаришів по фаху наслідувати приклад А. Бож-го.

Ми це теж робимо. Чим швидше стане в ряди кооперативних робітників та ідейних симпатиків цього руху — український учитель, тим швидше піде розбудова цього надійного руху. Нехай з низу, з сіл виходить ініціятива, бо нічого не поможуть і голосні фрази з центра, якщо не буде кому робити роботи в низу.

Всячина.

Міжнародний день кооперації припадає в біжучому році на 6. липня, що є першою суботою в тому місяці. Польська кооперація обходитиме цей день за прикладом попередніх років 2. червня. б. р.

Кооперативна організація польської молоді у Варшаві. У Варшаві повстала видавнича кооператива польської молоді »Zew« (»Поклик«), організована молодшими кооператорами. Організація цієї кооперативи взорується на анальоґічних товариствах молоді, дуже поширених в Німеччині і в Австрії.

Кооператива „Поклик« має метою видавання часопису, присвяченого кооперативній самоосвіті, урядження культурних розривок, літних відпочинків і т. под.

У нас є доволі активний гурток академіків в Кракові, які студіюють і цікавляться справами кооперації. Вони організовані, як кооперативна секція при Студентській Громаді у Кракові. Улаштовують дискусійні сходини з доповідями і рефератами, зголосили участь у популярних видавництвах нашої централі РСУК.

Українська текстильна гуртівня у Львові. Від року існує у Львові, заснована з ініціятиви Союзу укр. купців „Текстильна гуртівня« у формі кооперативи. Оскільки нам відомо, в членах цієї торговельної організації є не лише приватні купці, але й деякі кооперативи. Кооператива ставить навіть услівя, щоби кожний покупець, що хоче користати з кредиту, став членом кооперативи. (Чому не взагалі кожний покупець? Аж тоді це булоб дійсно по кооперативному). Уділ виносить 20 зол. Кооперативи повинні, на нашу думку, масово приступити до цієї кооперативи, щоби при її допомозі розбудувати так важну, а кооперативно зовсім не зорганізовану ділянку торгівлі мануфактурою. За інформаціями слід звертатися до Торговельно-Промислового Банку, Львів, Боїмів ч. 4.

Чи ми бідні? Під таким заголовком містить яворівський льокальний орґан „Українське слово“ слідуюче:

»Що по наших селах видно біду — це правда, але щоби ми були бідні — це вже незгідне з правдою. Я переглянув кооп. книги в двох кооперативах: в Поруденку і Порудні. Це найбідніші села Яворівщини. В Поруденку прокурюють люде місячно 500 зол., а село числить 450 душ. В Порудні ще більше прокурюють. Яворівський повіт прокурює місячно 60.000 зол., річно 720.000 зол. За ті гроші ми купили би 20.571 сотнарів жита. А скільки наш народ пропиває? — Даймо собі слово, що від сьогодні перестанемо курити і пити. Хто не має вже стільки сили волі, хай обмежиться до половини. Заощаджені гроші складаймо на щадничі книжочки по наших кредитових кооперативах і не признаваймося, що ми бідні.

Сумний досвід »Рідної Школи« з протиалькогольними картами. Цьогорічний дохід »Рідної Школи« з розпродажі протиалькогольних карт виносив брутто 570·01 зол. (»sage und schreibe«). Через те, що друк карт коштував 269·50 зол., »Рідна Школа« одержала на чисто 300 зол. з цілої, на велику скалю закроєної акції, на яку витрачено чимало сил і друкованого паперу. (»Ми Молоді!« орґан укр. протиалькогольного руху).

І яким чолом може громадянство виступати проти зовнішніх ворогів і шкідників, коли його самого розкладає найбільший ворог: власна інертність і разом з тим нечесність з собою (що иншого голосимо, що иншого робимо).

Польський уряд і протиалькогольний рух. Ніхто й не думав, щоби польський уряд міг станути на становищі боротьби з алькоголізмом. Відомо, які великі доходи пливуть державі із консумції алькоголю. Але аж такої щирости, яку проявив міністр внутрішніх справ ґен. Складковський, мало хто сподівався. Коли іменно українські посли внесли інтерпеляцію в справі невиконування староствами закона про плєбісцити проти коршем та про пряме ігнорування урядом плєбісцитних ухваль громад, ґенерал Складковський у своїй відповіді інтерпелянтам, станув на засадничому становищу, що до українських громад та їхніх плєбісцитів польський протиалькогольний закон не відноситься. Бо, мовляв, плєбісцити українських громадян, носять.... політичний характер.

Що подумає світ про таке становище урядового чинника в державі, міністра, та ще й лікаря, у справі першорядної ваги для здоровельного стану населення?

Щоб одначе не думав ґенерал Складковський і хочби концесій на шинки уділено ще навіть більше, як є тепер, українське громадянство мусить залишити споживання алькоголю, бо инакше матеріяльна руїна доведе його до загибелі.

Як видно з вісток, що їх реєструє журрал „Ми молоді!“ протиалькогольний рух у нас все таки прибирає на силі, не дивлячись на наш традиційний консерватизм.

Дашавський ґаз до Львова. Воєвідська комісія 25. січня б. р. затвердила дефінітивно проєкт акційної спілки »Ґазоліна« на будову ґазотягу з Дашави через Стрий до Львова і усталила техничні умови його виконання.

Частина цього ґазотягу на відтинку Дашава-Стрий була виконана ще в 1927 р. Залишається ще проложити ґазотяг на віддаль 70 км. зі Стрия до Львова. Руротяг проведено буде в напрямку на Миколаїв-Дроговиже-Наварія-Сокольники до гродецької рогачки. Рури вироблятимуть Сосновецькі товариства рур і заліза під доглядом досвідної механічної стації львівської техніки.

Викінчення і віддання до вжитку ґазотягу у Львові наступить в осени б. р.

Еміґрація сезонових робітників до Німеччини. Товариство Опіки над Українськими Еміґрантами у Львові оголошує, що після звідомлення Еміґраційного Уряду, будуть могли виїхати з львівського воєвідства рільні робітники до Німеччини з таких повітів і в такому числі:

Яворів	200
Рава Руська . .	200
Любачів	200
Ярослав	500
Самбір	200
Ланьцут	300
Пшеворск . . .	100
Тарнобжеґ . . .	900
Ряшів	300
Ніско	400
Кольбушова . .	900

Звертається увагу всім, щоби уважали, коли буде оголошений час зголошень рільних робітників в поодиноких громадах в повище згаданих повітах.

Відносно воєвідства тернопільського і станиславівського нема ще приділу відповідного контиґенту. На випадок приділу для тих воєвідств буде це оголошене пізніше.

Впадає у вічі, що на укр. воєвідства призначено мінімальні контиґенти.

Міжнародній сільсько-господарський конґрес в Букарешті. Міжнародня сіл.-господарська комісія постановила скликати 24-ий Міжнарод. сільсько-господарський Конґрес до Букарешту на 7. червня 1929 року. Конґрес потриває 4 дні а по скінченні його відбудуться численні екскурсії до визначних сіл.-господарських підприємств.

Конґрес складатиметься зі 7 секцій і 2-х підсекцій і радитиме в таких справах:

I. Секція: Аґрарна політика — а) аґрарна політика в Румунії, б) організація сіл.-госп. ринків і вплив їх на ціни рільних продуктів.

II. Секція — Організація с. г. підприємств: а) рільнича рахунковість, уніфікація метод, б) організація праці в рільництві.

III. Секція — Кооперація: безпосередні зношення між кооперативами споживачів і кооперативами продуцентів та індивідуальними продуцентами.

IV. Секція — Продукція рослин з підсекцією винарства: а) впливи природних умов на методи управи рослин, б) рільна меліорація, в) боротьба зі шкідниками рослин, особливо з іржою та комахами.

Винарська підсекція: а) небезпечність надмірного розвитку вин в Европі, б) селекціоновані ферменти у виробі вин.

V. Секція — Звіринна продукція з підсекцією годівлі риб: а) вплив природних умов на методи годівлі, б) кризи в годівлі коней, в) продуція вовни.

Підсекція годівлі риб: розведення риб в солодких водах.

VI. Секція — Сільсько-господарський промисл: положення і майбутнє цукрового промислу.

VII. Секція — Жінка в сільському господарстві: а) роля жінки на селі і її участь в сіл. промислі, б) умови життя сільської жінки і засоби до поліпшення тих умов в Румунії і инших краях.

Ціни в кооперативних і приватних крамницях. По даних анкети часопису »Сполем!« дотично висоти цін в кооперативах і приватних склепах — виявляється, що ріжниця між цінами в перших і других, як показують нище наведені дані, дуже поважна.

Порівнання ґуртових цін з кінцем жовтня мин. року в Каліші і в Лодзі, виказало, що в приватній торгівлі ціни є вищі. Це відноситься особливо до Лодзі. Так наприклад ціна житньої муки була вища в Каліші на 5·3%, в Лодзі на 8·3%, пшенична мука — в Каліші вища на 4·6%, в Лодзі на 2·6%, американський смалець в Лодзі на 5·7%, риж в Лодзі на 18·8%.

Порівнання деталічних цін в Мазов. Міньску виказало в приватній торгівлі у відношенні до кооператив таку надвишку: пшенична мука від 5·3 до 7·1%, американський смалець — 10%, оцет — 16·7%, звичайне мило — від 5.3 до 9·1%, нафта — 7·7%.

Слід би і в нас улаштувати таке порівнююче обслідування цін!

Український Державний Інститут Сільсько-госп. економіки. В листопаді 1928 р. урухомлено в Харкові Держ. Інститут сільсько-госп. економіки. Зявданням Інституту є класти наукові підстави під пляновий розвиток сільського господарства. Інститут є в початковій стадії організації, та всеж успів уже придбати визначні наукові сили. При Інституті є покищо такі катедри: сільсько-господарської економіки й організації сільського господарства. Перша катедра працює над методольоґією плянування сільського господарства та прослідує процеси діференціяції села. Друга аналізує проблєми районування сільського господарства, селянських господарських бюджетів і прослідує справу технічних культур. При цій катедрі організується окремий кабінет для студій над аґрономічними роботами й аґрікультурним рухом на селі. Крім того є ще катедри: індустріялізації сільського господарства й усуспільнення сільського господарства. При цій останній є кабінети кооперації та великих радянських господарств. Накінець є катедра аґрарної політики, що досліджує фінансово-кредитові справи сільського господарства.

Це теоретичні знання. Практичні справи обслуговує, покищо, одна катедра, а саме катедра меліорації та землепорядкування. (Діло).

Поширення ґеольоґічних досліджень на Україні. На Україні швидко розвивається добутна промисловість. Це вимагає яко мога скоріше виявити природні багатства.

В звязку з цим дослідна робота Геол. Комитету набуває великого значіння. Президія ВУНГ заслухала доповідь Укр. ґеол. Комитету, з якої виявилося, що за останній рік, завдяки розвиткові робіт Геол. Комитету виявлено на Україні багато корисних копалин. Розвідки в Нікопільській окрузі значно поширили відому площу покладів манґанової руди.

На Маріупільщині знайдено значну кількість лосняка (слюди). Поруч цього,

за пропозицією низки трестів, велись розвідкові роботи що—до цементної сировини для забезпечення сировиною Амвросіївського цементного заводу в Донбасі, велись розвідки вогнетривалих глин і кварцитів у ріжних районах. Укр. ґеол. Комітет працював також над виявленням запасів подільських фосфоритів. На розвідні роботи ґеол. Комітет витратив минулого року понад 290 тис. карб., а в наслідок цих робіт виявлено користних копалин майже на 1 міліярд карб.

При обговоренні доповіді на президії відзначалось, шо треба посилити звязок Укр. ґеол. Комітету з промисловістю. Він повинен перебудувати свою роботу так, щоб була найбільша користь для промисловости. Українська Академія Наук повинна допомогти геол. Комітетові в його роботі, зокрема вона повинна допомогти видати ненадруковані роботи. Президія ВРНГ визнала за потрібне клопотатися перед центром про збільшення асиґнувань на закінчення 3-хверстового ґеольоґічного здіймання території України, а також треба збільшити асиґнування на опрацювання наукових матерялів.

Кабінет дослідження Шевченкового життя. Культ. освітні заклади Києва готуються до Шевченківських роковин. Київська філія Інституту ім. Шевченка відкриває кабінет дослідження Шевченківського життя і літератури другої половини 19 століття, а також організує архів, де буде зосереджено важливі документи з життя й творчости Шевченка та з історії нової української літератури.

Архів стародавніх актів виставляє кілька цінних історичних документів про Тараса Шевченка, зокрема про його роботу в комісії, що опрацьовувала стародавні акти у 1847 році, коли Шевченко служив за художника і змальовував стародавні памятники.

Концертна подорож першої капелі кобзарів. Повернулася з великої концертової подорожі І-ша українська художня капеля кобзарів. Капеля подорожувала 7 місяців і відвідала Надволжжя, Урал, Сибір та Далекий Схід. Репертуар складали народні пісні і художні твори українських композиторів. Дано капелею підчас подорожі 179 концертів і перебувало на них біля 85 тис. слухачів. В самому Владивостоці було влаштовано 19 концертів, що пройшли з великим успіхом.

Підчас подорожі капеля кобзарів не обмежувалася лише концертною діяльністю, а й провадила серед українського населення Сибіру й Далекого Сходу культурно-освітню роботу: знайомила з новітньою творчістю українських композиторів, розповсюджувала журнал »Музика масам«, давала поради та вказівки керовникам хорових і музичних гуртків що-до репертуару та збирала етнографічний матеріял.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Увага!

ЗМІСТ „Кооперативної Республики“ за 1928. р. є поміщений в ч. 1/29 (за січень) в двох картках так, що можна їх вирвати без ушкодження числа і вложити до комплєту річника 1928 р. при його оправі.

Адміністрація.

Від адміністрації.

Комплєти „Кооперативної Республики“ за 1928 рік продаються по зниженій ціні. Цілий річник 548 сторін великої вісімки коштує всього тільки 10 золотих.

Повні комплєти на вичерпанні, тому треба поспішати з зомовленням.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та для **слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає поучення про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар“, мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п·** та в усіх книгарнях.

„НОВА ХАТА“ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

для плекання домаш. культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:

На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: „УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО“
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. СЛОВАЦЬКОГО 14. II. ПОВ.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЛЬВІВ ЧЕРВЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

К. К. Дух будування 217

Народнє господарство

С. Ґольдельман. Індустріялізація господарства Радянської України 220

Проблєми кооп. організації і практики

К. К. До дискусії 226
Я. Маренін. Дещо про збіжеві кооперативи 229
К. Коберський. Треба раціоналізувати управління кооперативами 232

Кооперативне виховання

Іван Чепига. Кооперативні книгарні 236
Михайло Росткович. Наші шкільні кооперативи 242

З життя укр. кооперації

Володимир Лисий. Освітньо-кооперативні курси в Тернополі. 4. XII. 1928.— 3. III. 1929 . . . 245

Стор.

Міська споживча кооперація у Львові 250
Робітнича кооперація 251
Ювілей кооператора 251
Зміни в законодавстві про с.-г. колективи 252

З кооперативного світа

Ант. К. Кооперація серед сільських господарів у Південній славії 252
Міжнародній кооперативний курс 254

Господарська хроніка 254

Небувалий спад цін на жито, його причини і наслідки 257
Новий експортовий скандал . . . 258
Опінія п. Дювея про господарську ситуація в Польщі 259
260

З преси 261

Серед книг 262

Всячина 263

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК.

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

10 ЧЕРВНЯ 1929 | Ч. 6 | РІК ВИДАННЯ II.

Дух будування.

Вернер Сомбарт, один з філярів сучасної економічної науки, автор книги про „Новочасний капіталізм", є головним ідейним антаґоністом К. Маркса, а його життевий твір є що до солідности і наукової глибини достойним конкурентом автора „Капіталу", цього найяркішого виразника течії історичного матеріялізму. Вернер Сомбарт не є геґеліянцем, хоч говорить про „духа історії"; його „дух капіталізму", якого кроки на протязі століть він слідкує оком соціольоґа-дослідувача, не має рис духа-абсолюту, якоїсь позаземної надлюдської істоти. „Дух капіталізму" в концепції В. Сомбарта має кість, мясо і кров; ви відчуваєте в ньому „душу" живої істоти-людини, яка, злучена у більші соціяльні комплекси, у певних періодах історії оформлюється у свого рода „типи". Був отже в началі дух первісного комунізму, був дух февдалізму, дух цехового ладу, настав після нього дух капіталізму.

„Дух капіталізму", так, як його характеризує В. Сомбарт з його позитивними і неґативними рисами, є духом індивідуальної підприємности, ділового торгового розмаху, який будує, організує, творить, експльоатує і, коли натрапить гідного себе конкурента — бє та руйнує, не визнаючи ні етики ні права, не знаючи теж иншого закона, крім закона зиску і сили. В такій безоглядній суматосі „вільної гри сил", прозваної теж „господарським індивідуалізмом" (або „господарським лібералізмом"), який найшов своє теоретичне умотивування в ідеольоґії перших клясиків політичної економії, т. зв. менчестерців, затрачувалася чимраз то більше свідомість самої основної мети народнього господарства: продукції для споживання. При пануванні „духа капіталізму" в його чистій формі все існує тільки через зиск і для зиску. Якщо „зиск" може бути досяжний і без продукції — навіщо продукувати? (приклад: біржова спекуляція). Якщо зиск може впасти на купця навіть без поліпшення методів виробництва, а просто шляхом картельної змови, яка подиктує вищі ціни — то що стоїть тому на перешкоді? Нема ніякої для того перепони з точки погляду „духа чистого капіталізму".

Такою була фільософія новочасного капіталізму з самих його

народин і такою в суті річи є днесь, у час, охрещений тим самим Сомбартом як „Zeitalter des Hoch-kapitalismus“*) — не дивлячись на засадничі зміни у методах праці сьогоднішнього капіталізму. Дух будування в цій системі не є ціллю; будуванння, конструктивна діяльність у ділянці техніки й адміністрації підприємств не є метою самою в собі; — це все є тільки засоби для досягнення властивої цілі — зиску; колиж зиск може бути досягнений без того, зрештою коштовного накладу, тоді дух будування попадає у неласку; мало того, в разі потреби його місце заступає його противник — дух руйнування. Придивляючись сьогоднішним методам „Hoch“-капіталізму инколи не можеш рішитися, якого елементу тут більше, будуючого чи руйнуючого. Останній ґрандіозний прояв „духа руйнування“ — світова війна, спричинена понад сумніви принаймні на половину конфліктами між ведучими величинами капіталістичного світа на тлі погоні за зиском — говорить самий за себе голосніше, як все инше. Чиж треба після того дивуватися, коли світліші уми капіталізму похитують сьогодня із сумом головою над майбутністю цієї системи? Людина Нового Світу — Генри Форд проголошує уже (щиро чи нещиро, не будемо судити) засадою модерного підприємця не зиск ради зиску — тільки „Service“ — Службу, службу загалові покупців (-„споживачів“)*) — чим в суті річи заперечує на 80% самий капіталізм. Не можна теж инакше розуміти того гону до „раціоналізації, стандартизації, нормалізації, концентрації“ і под. реформ, який не вгаває уже близько від 20 літ. З нього пробивається виразно стремління капіталістичних кругів реформувати свій світ із внутрі, пристосувати його до змінених умов кипучого життя, віддаючи зокрема неминучу дань ідеї усуспільнення господарського життя. Ця ідея вимагає піддання великого виробництва, торговлі і грошівництва певній пляновости, якійсь вищій суспільній рації, якаб заступила стару анархістичну засаду конкуренції і війни всіх проти всіх. Чи не мають цієї самої мети усі реґляментуючі змагання модерної держави, без огляду на свою назву: демократична державна контроля, соціялістична націоналізація, фашистівський етатизм і т. д.? Є певні підстави добачати у всіх тих проявах стремління до параліжування в капіталізмі „духа руйнування“, піддаючи все господарство верховній і єдино будуючій засаді — служення інтересам загалу, всього народу.

Не є отже нічим дивним, коли відмираюча на ділі система „вільного господарства“, в його чистій формі, вмірає теж у світі теорії і немає вже сьогодня визначніших наукових оборонців. Останній її авторітетний політичний оборонець, анґлійська ліберальна партія — у своїй господарській програмі робить так далеко йдучі відступлення від менчестерських засад „вільної торгівлі“ і „невмішування держави“, та такі великі уступки на річ ідеї господарської демократії, якою тепер живе у Анґлії робітничий світ — що в суті річи ціла програма затрачує своє обличча. І не може теж нікого дивувати факт, що чолові люде капіталістичної науки і практики, як згаданий проф. Сомбарт або навіть

*) „Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hoch-kapitalismus“. Verl. Duncker-Humblot München, 1927.

**) Вдумливий читач напевно відчує тут схожість з основною засадою кооперації — служби суспільству (членам). Діло тільки в тім, що по концепції Форда цю службу організує він самий — благородний і розумний підприємець; по нашій концепції — самі потребуючі, члени.

найбільший авторитет у ділянці приватної економії — проф. Шмаленбах (промова у Відні) співають уже похоронну пісню системі „вільної гри сил". Сомбарт дає вислів резиґнації ось такими словами: „ми не можемо уже споглядати в цім напрямку, у якому розвивається світова історія, не можемо вірити в те, у що вироджується капіталізм з необхідности річей; можемо вбачати спасіння тільки у повороті до минулого... Обличча клясиків і соціялістів були звернені вперед, наше споглядає взад"...*) На думку Шмаленбаха необхідність будувати чимраз більші підприємства (картелі, трести), примушує збільшувати щораз більше т. зв. постійні видатки і постійний капітал у підприємствах, що тягне за собою необхідність визволяти господарське життя від ризика зажертої конкуренційної боротьби, піддаючи його певним вищим реґулюючим чинникам. Шмаленбах посувається так далеко, що признає у цій справі слушність предсказанням соціяліста Маркса (його теорія механічної концентрації промислових підприємств) і не заперечує компетенції організованого суспільства впливати на ведення приватних підприємств — в першій мірі держави. — Ця свідомість пробивалася теж у останній великій на цю тему науковій дебаті підчас чергової сесії славетнього „Verein für Sozialpolitik" у Цюриху 1928 р.

Та дивним є без сумніву, що у всіх тих наукових розважаннях і загляданнях у майбутнє досі чомусь не всі авторітети звертають належну увагу на кооперативний рух. Традиційна звичка німецьких наукових кругів, що тягнеться ще від Ліста, ідентифікує „суспільство" з „державою" і в даному разі, говорячи про бажаність впливу організованого суспільства на господарське життя — мається на увазі передовсім державу і самоврядування. Кооперації придається ще за мало значіння. Не заперечуючи, що в певних умовах і ділянках вмішування держави і самоврядних органів у господарські процеси є бажане, доцільне і можливе — все-ж таки не можна бути одностороннім і в цій справі, коли не хочеться повторити помилок усіх т. зв. доктринерів. Невдачі етатизму в Рад. Союзі, а останніми часами в Польщі (хочби цьогорічний скандал із спадом цін жита), зате постійний і невгомонний похід наперед кооперативної форми господарювання — вказують на те, що не вільно легковажити цієї „третьої сили", молодої, буйної і свідомої своїх завдань. Ця нова сила не має в собі нічого із „духа руйнування"; вона є чистою формою вияву „духа будування". В тім її економічна оправданість та морально притягаюча міць, що ставить її вище руйнуючо-будуючого „духа капіталізму"; одночасно ця система має значну перевагу над системою „етатизму" тому, що виростаючи вільно, без офіційности і примусу, є вільною від усіх тіней бюрократизму і казьонщини, які є звичайними сопутниками державних а навіть і самоврядних господарських підприємств та установ. — Але таке признання кооперація собі здобуде; чим пізніше світ науки усвідомить собі свою помилку, тим гірше для... світа науки. Не завадить ще додати, що в наших специфічних, західно-українських умовах ні етатизм ні навіть самоврядування — якого тут м. и. не має — не можуть бути програмою піднесення і розбудови української економіки, працюючої в інтересі українського споживача і дрібного продуцента.

К. К.

*) Названий твір.

Індустріялізація господарства Радянської України.

1.

Економічна політика радянської влади скерована, як відомо, у бік індустріялізації народнього господарства України. Політика ця поставила собі завданням досягти того, аби в можливо короткий час зросла та частина населення країни, яка своїм існуванням є найтісніше звязана з долею промислового виробництва, для якої це виробництво є головним джерелом існування. Для цього природньо необхідним є поширення можливостей примінення людської енергії, людської праці до промислової чинности, отже необхідне поширення кількости існуючих закладів та підприємств, заснування нових промислових одиниць, необхідне удосконалення і поновлення урядження устарілих технічно закладів, їх перебудова, розширення.

Індустріялізація є явищем, яке спостерігається в сучасному господарському житті цілого світу. Скрізь зростає значіння промислової чинности в порівнанні з иншими, скрізь зростає питома вага промислового виробництва у цілій народньо-господарській продукції; кількість населення, яке жиє з промислових занять, зростає швидше від того, що є заняте в сільському господарстві. Змалюємо це явище одним прикладом, взятим з господарського життя Німеччини.

Німці обчислюють кожний раз людність своєї країни по фахах. Роблять вони це, мабуть, найкраще з усіх. Такі обчислення проробили вони, починаючи з 1882 р вже чотири рази; останній раз в році 1925. З тих обчислень видно, що коли у 1882 р. на кожних 100 мешканців заняті були в сільському господарстві та лісництві 40, а в промисловости та ремеслі — 35, то в 1925 р. відношення це змінилось на протилежне: в сільському господарстві на кожних сто мешканців залишилось лише 23, а у промисловости стало вже аж 41; також зросла та кількість люду, яка занята в торгівлі, транспорті та в комунікації: цих з 10 стало цілих 17 на кожних сто душ.

Отже загалом беручи, нема підстав перечити самому напряму радянської економічної політики, наставленому на індустріялізацію. Не можна перечити не тільки тому, що індустріялізація лежить в руслі господарського розвитку, але також тому, що з ширенням промислової чинности зростає народній добробут, бо праця промисловости значно більш видайна, ніж праця сільсько-господарська. Зокрема це відноситься до сучасного українського сільського господарства, яке перенасичене людьми, що, не маючи куди дітися, примушені залишитися при землі, яка не в стані прогодувати всіх тих, що біля неї працюють, особливо при відсталій техніці українського хліборобства.

Ось що ми читаємо у книжці керівника урядової статистики: ...„У 1926 р. кожен робітник, занятий в с.-г., виробив продуктів за рік пересічно на 160 карб.“[1]). Правда, ці дані відносяться до цілої продукції. Тому що в сільському господарстві частка обігового капіталу, який зужи-

[1]) Вольф, Сільське господарство України, Вид. ЦСУ УРСС, 1927, ст. 67.

вається в процесі продукції, є меншою ніж в промисловсти, через те дані про чисту продукцію мусять нам дати більш правильне уявлення про видайність людської праці в обох основних галузях нашого господарства. Відповідальний український радянський статистик[1]) наводить ось які цифри чистої продукції на одного робітника у 1925 р.: в с.-г.—127·8 карб а в промислі — 523·8. Подібні є дані про суму, яку вносить до народнього доходу річна праця в обох ділянках: від с.-г. одержується 120·2 карб. на кожного учасника, а від промисловости — 483·5.

При такому стані річей нема нічого дивного, що скрізь помічається тяга людий від сільського господарства до промисловости, або, як звичайно кажуть, від села до міста. В цілому людському господарстві спостерігається безнастанне пересування продукційних сил — людий та капіталу — з одної ділянки господарства у другу, з галузі у галузь, в залежности від видайности праці в них, від ступня їх прибутковости, і все під тиском закону найменших витрат, закону господарности, який направляє цілу господарську діяльність людий.

Більша видайність промислової праці є одною з причин ріжности рівнів споживання міста та села. Особливо це відноситься до споживання продуктів промисловости, яких нехліборобське населення споживає в значно більшій скількости та вищій якости, ніж населення села. Автор статистичної розвідки про народньо-господарський білянс України[2]) наводить що до цього питання слідуючі дані.

Так зване непродуктивне, цеб то особисте спожиття на душу населення, оцінене в довоєнних карбованцях, отже по цінах тих продуктів перед війною, змінялося за три роки підряд ось як:

	Господарський рік 1923/24	1924/25	1925/26
Спожиття на душу цілого населення .	57·9	64·5	75·6
Хліборобське населення	42·6	45·8	55·3
Нехліборобське населення	124·2	142·3	155·3

Хоч продукти сільсько-господарські обходяться міському населенню дороще ніж хліборобському, а з другого боку, хоч селяне споживають більш грубу їжу, (як житній хліб, картоплю), одначе, загалом беручи, ріжниця в споживанні хліборобських продуктів обома категоріями населення є дуже мала. Зазначений автор вніс у вищенаведені цифри певну поправку, приняв умовно споживання с.-г. продуктів та борошна цілим населенням по коштовности цього споживання нехліборобським населенням. Після тих змін ріжниця в коштовности цілого споживання у обох категорій населення за ті ж роки виявилась ось якою:

	Господарський рік 1923/24	1924/25	1925/26
Споживання на душу нехлібороб. насел.	124·2	142·3	155·3
„ „ „ хлібороб. населення	87·5	91·3	106·3
Мешканець міста споживає більше від мешканця села на	36·7	51·0	49·0

Наведені нами приклади більшої видайности промислової праці та більшого добробуту промислового населення відносяться не лише до українського господарства з його відсталою хліборобською технікою.

[1]) Мишкис у журналі „Хозяйство Украіни", січень 1928 р. ст. 79.
[2]) Мишкис. Баланс нар. хоз. Украины за 1925/26 г., Изд. ЦСУ УССР, ст. 44 та сл.

В Америці ще перед війною вирахували, що промисловий робітник вкладає в народній дохід річно 1.300 долярів, а сільсько-господарський лише 230.

Відограє в цьому явищі велику ролю висока якість та інтенсивність, трудова насиченість промислової праці (праця машинами). Праця сільсько-господарська проста, примітивна, а тому й вартість її не є високою; коли вона перетворюється у добра, вартість останніх так само буває невеликою. Промислова чинність зуживає у своїх виробах велику скількість високої якости людської праці, тому її видайність висока; вона дає продукти, в які вкладено багато праці. Віденський економіст Ґрунцель наводить такий приклад зростання вартости продукту в міру збільшення та ускладнення праці, що прикладається до нього ступнево у виробничому процесі: шматок залізної руди вартости 75 пенсів, після перероблення у залізну шину, виноситиме 5 долярів; цвяхи зроблені з цього заліза, виноситимуть — 680 дол., а спружини для годинників — вже 200.000 дол.

З другого боку, промисловість задовольняє більш високі, більш складні потреби. Харч в елєментарному його вигляді та сировину постачає сільське господарство; харчові продукти вищої якости потребують вже промислової обробки, для чого служать: млини, пекарні, молочарні, маслярні, цукроварні, фабрики овочевих консервів, тютюневе та ціґаретове виробництво, броварні, гуральні, виробництво лікерів та инших люксусових напоїв. Вовну та бавовну постачає сільське господарство, але текстильні вироби та одяг — промисловість; дерево постачає лісове господарство, але будівельні матеріяли вже тартаки, меблі — столярні та мебльові фабрики; зерно дає сільське господарство, але ось борошно (муку) — вже млини, — в сучасних умовах, з великими механічними паровими та дізелевими двигунами; хліб — фабрика хліба та печива. Ми могли би собі уявити це взаємовідношення як піраміду, де внизу широкий шар с.-г. продуктів, багатих кількістю та дешевої вартости, а чим вище, тим шари ці стають тоньші та вущі, але якість їхня вища та вартість більша. Бо чим далі в гору, тим більше втілено там людської та машинової праці й вона все вищої якости.

2.

Процес індустріялізації господарства відбувається скрізь, по цілому світі. Скрізь зростає вага промисловости, яко джерела існування населення. Отже мусимо спостерегти те саме явище також в українському господарстві. Лише тут цей обєктивний процес, що скрізь є виявом певної економічної закономірности, ще підштовхується економічною політикою радянської влади, усприятнюється нарочито, пляново та систематично, без відповідного узгляднення потреб та інтересів инших ділянок народнього господарства.

Як подивитись на господарську структуру Великої України, то першим враженням буде, що маємо до діла з виразно аграрною, сільсько-господарською країною. Справді, населення В. України нараховує в біжучому році 30 міл. 867 тис. людий, з котрих хліборобського 24,152.700, а нехліборобського — 6,714.300, або 21·75%, лише трохи більше $^1/_5$ частини населення[1]).

Але як ми придивимося блище до господарської структури нашої

[1]) Контрольные цифры народного хозяйства УССР на 1928/29 год. Харьков, 1929. ст. 2 — II: Таблиці.

країни, саме з погляду росподілу її загальної народньо-господарської продукції, то побачимо малюнок значно відмінний.

Продукція народнього господарства радянської України в 1927/28 госп. році[1]).

Господарські ділянки:	у цінах довоєнних (в млн. довоєн. карб.)		у цінах сучасних (в млн. радян. крб.)	
	абсол. числа	у % %	абсол. числа	у % %
Сільське господ.	2131·8	52·2	3168·1	47·5
Промисловість	1792·3	44·0	3041·7	45·5
Будівництво	155·3	3·8	465·7	7·0
Ціла продукція	4079·3	100·0	6675·5	100·0

Кілька цих цифр розкриють нам чимало з того, що діється зараз в українському господарстві. По перше ми з них вичитуємо, що хоч в сільському господарстві В. України заняті майже чотири пятих її населення, то в загальній її продукції частка сільського господарства рівняється тільки половині. Маємо т. ч. чергове підтвердження низького рівня продуктивности нашого сільського господарства в порівнанні з иншими ділянками господарської праці; а з цього висновок, що завданням економічної політики держави мусілоб бути сприяння відповідними заходами зміні цього стану в напрямі підвищення продуктивности тієї ділянки народнього господарства, від котрої існує, очевидно зовсім убого, переважаюча більшість населення країни. Коли ж головна увага економічної політики уряду направлена у зовсім другий бік, саме на усприятнення розвитку промисловости, то в якій би високій мірі цей розвиток не оправдувався майбутньою користю цілого народнього господарства, ба навіть і сільського господарства — на сьогодняшній день ця політика здійснюється, принаймні — посередньо, а як побачимо далі, то й просто за рахунок, а тим і на шкоду сільського господарства і його виключного носія на В. Україні — селянства.

Друге, що з цих цифр вичитуємо, це є важливий висновок, що сучасна В. Україна не може розглядатися, як країна переважно аґрарна, бо по структурі своєї продукції, вона є нині країною аґрарно-промисловою. При тій рівновазі в загальній продукції, яку в ній мають зараз сільське господарство, з одного боку, та промисловість і будівництво[2]), з другого, і зважаючи на те, що поширенню промислової чинности сприяє властивий сучасному господарству закономірний напрям до індустріялізації, економічна політика держави повинна була ставитись особливо дбайливо до сільського господарства, щоби, як не усунути, то принаймні змягчити той вражаючий контраст в добробуті хліборобського і нехліборобського населення. Це ж є зараз ледве чи не найтящою проблємою

[1]) Там же, ст. 5, 6 та 11, 12. Вартість будівництва в довоєн. крб. там не наведена тому ми її вирахували самі за індексом коштовности будівництва, який у дотичному році рівнявся — 3 (1913 р. = 1) — Див. „Эконом. Обозр." ч. 10, 1928, стаття „Итоги и перспективы". Відсотки в наведеній вгорі таблиці вирахувані нами.

[2]) Будівництво помешкань як для житла, так для приміщення господарських закладів, шкіл та ин., є промисловою чинністю; статистика богатьох країн зараховує будівництво, яко галузь, до промисловости.

у взаємовідносинах влади й селянства, з одного боку, та села і міста, з другого.

Рівновазі в структурі продукції має відповідати рівновага в добробуті дотичних ґруп населення, а тим досягнеться і релятивна рівновага у професійному складі населення. Ось завдання для здорової економічної політики, яка має на меті дійти до співзвучности обох основних цілей економічної політики взагалі — досягти найдальшого розвитку продукційних сил країни поруч з релятивно можливим урівнанням в добробуті.

Приклад иншої країни, яка давно вже ступила на шлях індустріялізації, але поруч з тим не занехувала інтересів сільського господарства, а навпаки рішучо узгляднювала потреби останнього в своїй господарській політиці, поможе нам розібратися блище, в якому напрямі намічена нами лінія економічної політики правдоподібно скерувалаби українське господарство.

Німецька промисловість є джерелом існування 25,06 млн. людий,
Німецьке с. г-во „ „ „ 15,69 „ „

Отже значіння промисловости що до кількости населення, яке від цих занять існує, перевищує значіння сільського господарства на 60%.

Як що візьмемо для порівнання міру участи в продукції, то побачимо, що:

чиста продукція промисловости рівняється 23,5 млн марок, а
„ „ с. г-ва „ 10,0 „ „ .

Тоб то, вага промисловости на 135% більша за вагу сільського господарства[1]).

Порівнання обох головних ділянок німецького господарства по двох ознаках — фаховій структурі населення та структурі продукції — показує нам, що стан німецького сільського господарства не можна рахувати вповні втішним, бо й там продуктивність промисловости є вищою за сільське господарство, а тим і добробут обох ґруп населення є неоднаковий. Дійсно, державна влада та суспільство в Німеччині в останній час пильно заняті питанням кризи свого сільського господарства та шуканням шляхів до поліпшення стану останнього. Але який величезний контраст в малюнку в порівнанні з положенням на В. Україні!

Бачимо в Німеччині, що ділянка народнього господарства, в якій занято більше людий, також більше і продукує, хоч і там немає повної відповідности між обома ознаками. У нас же спостерігаємо протилеглість обох ознак: сільське господарство, в якому занято більшість населення, продукує меньше ніж промисловість, де занята меншість населення, а відціля вражаюча ріжниця в добробуті обох категорій населення.

Порівнання кількости хліборобського та нехліборобського населення України з розміром продукції сільського господарства та промисловости, як ми це робили вище, не є стислим, бо існують значні категорії нехліборобського населення, доля котрих є звязана з цілим народнім господарством, яке вони обслуговують, як от: цілий урядовий апарат, торгівля, транспорт та комунікація; сюди ж слід віднести виконавців особистих послуг, армію, безробітних, рантьерів (пенсіонери та под.).

Тому, переходячи до розгляду міри індустріялізації В. України під впливом радянської економічної політики, ми порівняємо в першу чергу

---

[1]) Weltwirtschaftliches Archiv, Bd. 29/I, S. 35-II:, K. Lange, Industrie und Landwirtschaft.

поодинокі ділянки народнього господарства по ознаці числа самодіяльних їх учасників[1]).

Кількість занятих в тисячах:	Господарський рік			
	1924/25		1927/28	
	абсол. дані	у %%	абсол. дані	у %%
Ціле самодіяльне населення . .	14.713·3	100·0	16.074·7	100·0
У тому числі:				
1) Заняті у с. г-ві	12.265·8	83·4	12.937·0	80·4
2) „ „ промисловості .	827·8	5·6	1.086·5	6·7
а) великій	406·8	—	678·4	—
б) дрібній	421·0	—	408·1	—
3) Заняті в будівництві . .	76·5	0·5	177·8	1·1
4) „ „ трансп. та комунік.	204·6	1·4	252·0	1·6
Разом (2-4)	1.108·9	7·5	1.516·3	9·4
5) В торгівлі	188·4	1·3	238·4	1·5
6) На держ. та гром. службі .	332·8	2·2	442·3	2·7

Маємо динаміку професійного складу самодіяльного населення В. України за останнє чотирьохрічча. Беремо цей період тому, що початком політики активного підпирання індустріялізації треба вважати рік 1924/25, з котрого почалося вкладання нових капіталів до промисловости з метою її відбудови, й яка в цілому, як взяти пересічно велику, так зв. „цензову" промисловість, була ведена на початок 1927/28 госп. р., що до фізичного розміру продукції, майже до передвоєнного стану. Цей же рік визначився зновуж, як взяти пересічно всі галузі української великої промисловости разом, надвишкою над довоєнною продукцією в розмірі 17·9% її тогочасного обсягу[2]).

Зіставимо тепер у релятивних числах взаємовідношення обох головних ділянок народнього господарства В. України — сільського господарства та промисловости з будівництвом — по двох ознаках: професійній структурі населення та співучасти в продукції, а тоді контрастність стану обох цих ділянок виявиться нам у цілій її виразности.

Господарські ділянки:	Кількість самодіяльних учасників	Вартість загальної продукції
	у %% до цілого за 1927/1928 госп. рік	
Сільське господарство . . .	80·4	47·5
Промисловість з будівництвом	7·8	52·5

При оцінці економічної політики радянської влади ми повинні увесь час памятати от ці чотири цифри!

Що торкається поступу індустріялізації, то оскільки він виявляється в пересуванні населення від хліборобства до промислових занять, ми можемо виміряти його порівнанням наведених вгорі даних за чотири остан-

[1]) Контрольные цифры, II. ст. 2. Відсотки вирахувані нами. До „самодіяльних" зачислюються всі безпосередні учасники господарської чинности; не включаються ті, що утримуються першими, хоч би допомагали в домашньому господарстві.

[2]) Контрольные цифры, I. ст. 39.

ні роки. Там знаходимо, що відсоток самодіяльних учасників сільського господарства знизився за цей час на 3%, в той же час відсоток учасників промисловости з будівництвом зріс на 1·7%, а всіх инших фахових ґруп — на 0·9%; разом всі — на 2·6%. Отже частина страти в селянстві не попала ні до промисловости, ні до иншої ділянки господарства; вона, видно, влилася до лав безробітних, що тинялися в 1927/28 р. по містах в кількости 211 тисяч (тільки „самодіяльних", отже без родин!), даремно пошукуючи для себе „місця під сонцем" індустріялізованої країни.

Як порівняємо темп цієї індустріялізації з динамікою того ж процесу в Німеччині, то побачимо, що там за цілих 43 роки, з 1882 по 1925 р., відсоток самодіяльних учасників сільського господарства знизився на 11·7%, а відсоток їх в промисловости піднявся на 7·6%. Під цим зглядом слід визнати успіх індустріялізаційного процесу на Україні дуже поважним. Але як взяти на увагу инші ознаки, то виникають сумніви що до глибокосяглости цього процесу, реалізація котрого, як побачимо далі, вимагає великих жертв як від цілого народнього господарства, так особливо від сільського господарства. Так в той час, як хід індустріялізації Німеччини відбувався в супроводі абсолютного зменшення хліборобського населення — за 43 роки на півтора міліона, або на цілих 10%, спостерігаємо тимчасом на Україні протилежне явище: за три останні роки кількість хліборобського населення зросла на 5·7%, а — нехліборобського лише на 4·0%. Отже розвиток нашої промисловости поки що не є в стані втягти зайві кількости сільського населення. Аґрарне перенаселення тяжить на українському сільському господарстві. Вага темпу індустріялізації останніх років ослаблюється також тим міркуванням, що українська промисловість була за час революції та російсько-української війни зруйнована остільки, що її продукція впала до $^1/_5$ частини передвоєнного її стану. Темпо її дальнішого розвитку ледво чи зможе бути таким швидким, яким було початкове темпо її відбудови. Так основна ґрупа української промисловости, а саме галузі, що продукують засоби виробництва, а тому найважніші для індустріялізації, — вже виявили значне ослаблення темпів свого розвитку: на 63·4% в 1925/26 р. у відношенні до попереднього року; 26·7% — в 1926/27 р. та лише 21·4% в 1927/28 р.

На слідуючий раз ми зупинимося докладніше на індустріялізаційній політиці радянської влади і на відношенні її до інтересів селянства.

Проф. С. Гольдельман (Прага).

Проблєми кооперативної організації і практики.

До дискусії.

Відкриваючи на сторінках К. Р. дискусію на тему „шляхів розбудови сільсько-господарської кооперації", редакція журналу пішла на стрічу лунаючим з усіх сторін голосам про необхідність вияснення цеї справи. При тім вона мала на меті не теоретичну, тільки конкретну практичну ціль:

вияснення, чи і оскільки ми можемо т у т, на західно-українських землях, приступати уже в б л и щ о м у ч а с і до організації сільсько-господарської кооперації та у якій конкретній формі? Що саме розуміється під терміном „сільсько-господарська кооперація" — чи „сільську" кооперацію взагалі, як формулує це поняття один з наших дотеперішніх дискутантів, інж. М. Творидло — це випливало із кількох статтей, що були давніше поміщені у К. Р. (найобширніше трактувалося це питання в перекладі одного розділу з книжки др. Е. Давіда під назвиною „Кооперативізація сільского господарства" (К. Р. ч. 9. за 1928 і ч. 1. та 3. за 1929 р.) Під поняття сільсько-господарської кооперації в усталеній термінольогії кооп. теорії підпадають операції біля збуту с.-г. продуктів і набування товарів, потрібних для ведення сільських г о с п о д а р с т в (отже не споживчих товарів); вреші перерібка с. г. продуктів.

Розуміється, що, відкриваючи дискусію на названу тему, редакція К. Р. не виходила із заложення, що для ведення с.-господарських збуто-постачальних операцій м у с я т ь бути створені якраз і то зразу окремі кооперативи, а це з тої причини, що економічне життя всіх країн не йде і не може йти по однаковому шабльону; з другого боку ті форми, в яких існує якийсь вид кооперації в других краях с ь о г о д н і, не були такими у ч о р а, коли ще відносини були инші. В кожному разі редакція свідомо помістила наперед загально інформуючу статтю др. Е. Давіда, як теоретичну підготовку до практичної дискусії. З цієї статті читачі К. Р. могли бачити, що сільська збутова і закупочна кооперація виникала на заході у кількох ріжних формах, та що остаточно перемагає у більшости країн тип с п е ц і я л ь н о ї кооперативи з б і л ь ш и м р а й о н о м діяльности.

Поміщуючи, як першу дискусійну статтю обширнішу розвідку інж. Р. Раковського, ми були свідомі того, що це є спроба шукання шляхів, з якої не одною тезою можна спорити; та все таки стаття містить чимало вірних обсервацій з життя. Автор, після критичних уваг що до стану т. зв. господарсько-споживчих кооператив та їх централь, прийшов до висновку, що розвиток збуто-закупочних операцій вимагає творення районівок, на зразок теперішніх районових молочарень, районівок, яких членами булиб місцеві, уже чисто споживчі кооперативи. Що автора склонює до такої якраз концепції правної структури пропонованих районівок, він ширше не викладає; здається, що згляд на можливість скорішого зібрання потрібного уділового капіталу.

Друга з черги дискусійна стаття, інж. М. Творидла, після загального вступу, з яким не всякий мусить погодитися, полємізує тільки з частиною виводів першого дискутанта, причім до певної міри через мале непорозуміння. А саме ця частина розумування інж. Т-ла, що має на меті доказати необхідність розбудови системи кооп. кас і банків, як одної з п е р е д у м о в розбудови ширших с.-г. збуто-постачальних операцій, очевидно не йде в засадничий розріз з думками першого дискутанта; в кожнім-же разі виводи на цю тему інж. Творидла дуже цінні і на місці в даному разі тим, що у їх світлі з тим більшою випуклістю виступає на яву величезна вага розбудови кредитових кооператив — і то в обох видах: сільських райфазенок і міських кооп. банків.

В дальших своїх виводах інж. М. Т-ло бере в оборону головним чином централю господ.-споживчої кооперації, вияснюючи, чому вона приневолена бути обережною у розбудові с.-господарського ділу; ця частина має свою рацію по думці засади: „audiatur et altera pars" („вислухати і другу сторону").

Що до позитивної частини статті інж. Рак-го, а саме, що до проєкту творення збуто-постачальних (більш-менш універсального типу) районових кооператив на підбудові з сільских споживчих кооператив та що до пропозіції передачі цим кооперативам тих господарських аґенд, які сьогодня сповнюють Повітові Союзи — то мимо всієї сміливости такої концепції, досі проти неї не висловився ніхто. Позволимо собі звернути увагу на те, що як скрізь, так і тут не може бути, і в практиці мабуть таки не буде шабльону; та що навіть після створення цього рода районівок в деяких випадках, де будуть на те люде і охота, вони можуть захотіти, крім продажі збіжа чи картопель, занятися доставою споживчих товарів для сільських кооператив і на відворіт. Навіть якби хто хотів заборонити Повіт. Союзам закуповувати прим. погної, машини чи вугілля, то неодин з них не підчинивбися такій постанові, якщо має відповідний для того апарат і досвід. Що-ж до способу наладнання с. г. спеціяльних кооператив, (як прим. для збуту меду, цикорії, буряка, сушення ярини і т. д.), то ці ділянки нашої евентуальної с. г. кооперації досі не бралися на увагу дискутантами.

Звернемо м. ин. увагу на факт, що, находячися в недуже від нас відмінних культурних умовах, Велика Україна мала ще перед 4 роками тільки один тип сільсько-господарських кооператив (крім споживчих, які там існують, як спеціяльні споживчі кооперативи з домішкою тільки обмінних операцій продуктами, як яйця, збіжа). Це були т. зв. „універсальні сільсько-господарські товариства“, які були там всім: і касою і господарсько-культурним кружком і збуто-постачальним торговельним органом. Від кількох літ одначе рішаючі в с. г. кооперації круги переходять постепенно до типу спеціяльних с. г. кооператив, з великими районами діяльности, яких є сьогодні уже кільканацять типів (кооперативи: машинові, маслярські, беконярські, меліораційні, бурякові, насінньові контрольно-молочні, яйчарські, тютюнові, виноградарські, пасічницькі, сільськогосподарські коллєктиви, комуни і т. д.). Універсальних с. г. кооператив стає менше і тільки більші з них є наділені правами кредитових кооператив в тім сенсі, що одержують з гори кредити до розділу між членів; позатим вони ведуть аґрикультурно-освітню роботу, займаються набуванням машин, насіння та подібними загальними чинностями.

Отже як бачимо, одного шабльону нема і там. Це мусять мати на увазі ті діячі укр. кооперації, що передумують над цією проблємою у нас. Через те, що справа не є проста, як в цілій кооперативній роботі, так і тут необхідна розважність і критицизм; в жадному разі не можна таких справ рішати поспішно.

Певний звязок з нашою дискусією, хоч не безпосередній, має також стаття інж. Е. Храпливого (поміщена у Г. К. Ч. ч. 19-20 б. р), в якій її автор ставить справу розбудови с.-г. кооператив у звязок з кредитово-допомоговою акцією самоврядувань, яку заповідають урядові чинники (обіжник м-ва хліборобства з січня 1929). Пропозіція інж. Хр-ого викликала у кооперативних кругах голоси спротиву. Вирішенням спірної справи займеться найблища Рада РСУК.

Так виглядає в коротких словах хід дотеперішньої дискусії над поміченою справою; вона очевидно не вичерпана і не вмовкатиме ще довший час, хочби з перервами. Щоби улекшити шан. охотникам участь у ній, ми пропонуємо розкласти матерію на ряд окремих питань і обговорювати окремо: форму збуту яєць, організацію збуту безріг, збут збіжа, набування погноїв і машин (як воно відбувається тепер і чи

є які недомагання у цій ділянці) і т. д. Очевидно, що кооперативні робітники на місцях є найбільше покликані забрати голос у цій справі.

Не завадить заглянути теж до нашого кооперативного минулого. Керуючись такою думкою, ми помістимо у найблищому числі статтю інж. Ів. Прокопова на тему: „Кооперативний збут худоби в Галичині до війни і після неї".

К. К

Дещо про збіжеві кооперативи.

Від року підготовляється у нас основно ґрунт під розвиток кредитових кооператив. Від кількох літ розписується в пресі про як найкращий підхід до творення їх. І є такі, що не хочуть йти утертими слідами Райфайзена і Шульце, не хотять обертати готовим грошем, але хочуть той гріш замінити на инше обігове средство — на збіжжа.

В 1925. р. засновалася в Сушні равського повіту Спілка Ощадности і сільсько-господарського кредиту „Згода", яка в зареєстрованім своїм статуті ставить собі, як ціль, в арт. 5: а) виробляти всіми доступними способами у своїх членів охоту щадити і поширювати серед них розуміння плянової та розумної ощадности; б) приймати грошеві ощадности з правом виставляти поіменну посвідку на вкладку і їх відповідно опроцентовувати; в) організувати для своїх членів низькопроцентовий сільсько-господарський кредит і то так грішми, як і зерном. Для того, щоби виконати це останнє завдання кооператива: г) закладає і веде збіжеву комору; д) допомагає матеріяльно всім починам, звязаним зі сільським господарством, але тільки тоді, коли ці почини матимуть загальний характер і відповідатимуть інтересам принайменше більшости своїх членів. В арт. 8. додано: „кожний член зобовязується ощадити річно щонайменше 25 кґ. однородного збіжжа. В арт. 18. говориться про необмежену відповідальність членів.

За трилітній час свого існування кооператива начислює 115 членів, з яких тільки 7 вплатило уділи грішми, а решта збіжжам. Висота уділу після постанов статута виносить 10 зол. Може бути принята в зерні (30 кґ. пшениці або 50 кґ. жита, вівса, ячменю). Одна недогідність, що забогато сортів збіжжа. На уділи з кінцем ділового року зложили члени 4.317·70 кґ. збіжжам, а 38·72 зл. грішми. 12 членів зложило вкладок: збіжжам в кількости 524·50 кґ., а грішми — 92 членів суму 239·11 зл. Грошеві вкладки є чисто ощадностеві. На позички видано 5.552 кґ., з чого користало 90 членів. Позички збіжжам видаються на передновку в березні, а при кінці грудня кожний член зобовязаний його віддати. На випозичене збіжжа підписує член реверс з двома ручителями. Відсотки платяться з долу і то у висоті 16% від позиченого збіжжа. З тих 16% ухвалою Загальних Зборів сейчас приписується, як дивіденду, 12% до вплачених уділів, а 4% лишається на покриття адміністрації і як чистий дохід. Перехування збіжжа примітивне. Винаймається комору та назначується двох членів, які за замаґазиноване зерно відповідають солідарно; крім випадків елементарних нещасть.

Як з цих даних видно, організація цеї кооперативи подібна до тої,

яка була колись в громадських чи читальняних шпихлірах. В 1900. р. таких шпихлірів було у нас 682. Богато цих шпихлірів перемінилось потім на позичкові каси. Причиною цієї переміни був брак досвідних людей до ведення та контролі таких шпихлірів. Нині замісць Повітових Рад, які колись контролювали такі шпихлірі, вибрано Надзірну Раду, а на місце громадських урядників управу. Одначе ці „шпихлірі" в формі кооперативній стоять до населення блище, як передвоєнні шпихлірі. Це бачимо по більшім заінтересованню членів спілкою, як довоєнним шпихлірем. Передвоєнний шпихлір — це була каса для тих, що мали силу і рядили громадою. Теперішня спілка — це каса без ріжниці як для бідних, так і богатих, але тільки член має право запомогти себе в тяжкім переднівку.

* * *

Хто інтересувався такими збіжево-кредитовими кооперативами, той певно мусів поставити собі кілька важних питань, як ось: перше, чи з правного боку є допустиме, щоби існували збіжеві кредитівки, які, крім провадження збіжевої комори, займалисяби і грошевими операціями; друге, чи творення таких збіжевих кредитівок є з економічного погляду вказаним з причини умертвлення капіталу через сезон; третє, чи їхнє творення може скріпити довіря до ощадности і чи дає запоруку сталости (в розумінню валюти) вкладок; четверте, чи такі кредитівки не моглиби, з хвилею їхнього розвитку, стати початком наших елєваторів, які реґулювалиби ціну нашого збіжжа.

Розгляньмож бодай поверхово отсі питання.

1) Закон, говорячи про кредитові операції, має на думці тільки операції грошево-векслеві. Збіжжа — це продукт! Підпадає під категорію промислових свідоцтв та оборотових податків. А чи перепроваджування всіх вкладів і збіжевих позичок книжково з заміною на золото стоїть в суперечности з законом? — Що до останнього, то думаю, що ні. Та хочби так і було, все таки стрічатися будемо з одною великою невигодою, а саме браком книговодців на місцях, яким буде тяжко справитися з перечислюванням збіжжа на гроші при хитаннях біржевих цін. Вже ця одна недогідність може нам принести більше шкоди, як користи. З тої причини мусимо підпирати змагання до творення однородних спілок, а не мішаних. Але це тільки один бік справи.

2) Що до другого питання, то можна дуже легко стрінутися зі закидами, що продане збіжжа в осени, а зложене до кас як гроші, принесе більше користи для даного села, як збіжжа, яке через переховування в магазині стається мертвим капіталом. Щоби совісно і докладно на це відповісти, треба мати певні статистичні дані, треба не тільки глянути на збіжеву конюнктуру в теперішній хвилі, але також в довоєнну добу. Не вдаюся в статистику. Беру стан села в дану хвилю, як він представляється. Дорожнеча, часто брак гроша, як і попит за землею викликали ще більшу лихву, як було дотепер. Селянин жадає землі і, де є лиш нагода — купує. Через це видає більше, як його власна господарка враз з закупленою землею йому приносить. Задовжується так, що дуже часто стрічається, що на закупно землі, випродавши перед тим свій живий інвентар, позичає гроші, платячи 48% відсотків. А коли прийде передновок, запозичує не злоті, але збіжжа, щоби в першій мірі його засіяти. Із запозиченого пів сотнара зерна віддає $^3/_4$ осіню. Возьмім тепер під увагу

ціну збіжжа в осени, а на весні, яка є пересічно о 30% більшою від осінньої, то виходить, що такі збіжеві кооперативи будуть якраз чинником поборювання лихви головно на переднівку, а дотеперішні лихварські відсотки остануться, як капітал, в даному селі.

3) Мусимо собі здати ясно справу з того, що збіжеві кооперативи в своїх початках будуть чистими шпихлірами та що зложене зерно через кілька літ буде завсіди розпозичене, доки через ощадностеві вкладки і через приняття нових членів не назбирається запас понад потребу, який буде можна у відповідній хвилі продати. Складаючи вкладку чи уділ збіжжам, наш селянин нічого не ризикує. Він добре розуміє, що це йому не змарнується. Він пережив не одну девалюацію та через це має недовіря до кас, коли розходилося про вложення більших вкладкових сум. Справді селяне вкладають, але не золоті, тільки доляри і то на дуже короткий час. Вложити щорічно 25 чи 50 кг. збіжжа до збіжевої кооперативи для селянина не представляє такої трудности тим більше, що не дає він тут грошей, тільки зерно. І коли фактично поведемо цю акцію правильно, то, думаю, що така збіжева кооператива в кожнім селі моглаби мати річно яких трицять сотнарів збіжжа, як оборотовий капітал на будуче. Крім цього кожний навіть одноморговий рільник впишеться в члени такої кооперативи, бо в хвилі скрути, а головно неврожаю він знає, що, як член такої кооперативи, поратується в ній. І тоді напевно ця кооператива буде мати $^3/_4$ господарств у членах, в той час, коли споживча пересічно начислює $^1/_4$ членів.

4) При добрім і умілім розвитку збіжевих кооператив за якийсь час кожна з них буде мати запаси збіжжа понад потреби села. Гріхом булоби, колиб це зерно мало бути замаґазиноване на другу весну, як це було в довоєнних часах. Коли передвоєнні шпихлірі згромаджували означену кількість збіжжа, ніхто не хотів з довжників стягати випозиченого, бо в першій мірі не знав, де його примістити. А хоч і був шпихлір, то нищили в нім збіжжа не тільки миші, але і недогляд. По друге, богато клопоту мав з тим громадський писар чи війт, за яку то роботу йому нічого не плачено. Тож раз записавши в книги довжника, мав він чистий спокій і переставав дбати про випозичене збіжжа. Стягав хіба лишень тоді, коли зходила нагла потреба в якихсь громадських випадках, або коли довжник не повинувався, як слід, своїй зверхности. Ці недогідности при кооперативній формі відпадають зовсім — тим більше, що кооперація уже має зорганізований апарат контролі та ревізій, які не далиби змоги кооперативі зійти на манівці. Збіжеву надвишку можна буде легко у відповіднім часі продати і то по добрій ціні, а гроші зложити до каси. При помочи їх можна буде в осени частину збіжжа вже від селян закуповувати, а другу частину ужити на будову відповідних маґазинів.

Передвоєнні і теперішні шпихлірі обтяжують адміністрацію зависоко. Не є виключене і це, що з часом такі кооперативи будуть змушені будувати для себе спеціяльні маґазини, забезпечені від всяких елєментарних нещасть, через що і збільшать видатки. А в тім випадку одно село не дасть ради; мусять повстати районівки так само, як це вже діється з молочарнями.

* * *

Збіжеві шпихлірі чи доми були найліпше поставлені перед війною в Анґлії і Німеччині. Анґлійські рільники збували своє збіжжа не так

через маґазинування, як на основі прібок (задля його однородности), через свої кооперативи. В Німеччині знова велика посілість будувала маґазини при помочі кредитів уряду, стараючися заразом опанувати в цілости збіжевий ринок і не числячися ані з дрібними рільниками ані з приватними купцями. Наслідком того ці маґазини упали, а на їх місце повстали менші маґазини, головно в Гесії і Баварії і то при касах Райфайзена. На замаґазиноване збіжжа плачено найвище $^3/_4$ риночної ціни. Завдатки виплачували сільські каси. Цілий край покрито сіткою малих маґазинів, які були сцентралізовані. Місцевість, де знаходилася така централя, мусіла вповні відповідати всяким вимогам для збуту чи перерібки того збіжжа. Ціллю дрібних маґазинів було не лише саме маґазинування, але рівнож його чищення та сортування.

* * *

Збіжеві кооперативи повстали у чужих народів в цілком инших обставинах, як у нас. Там творено спеціяльні кооперативи для збуту збіжжа в цілі осягнення доброї риночної ціни; а ми, що не маємо його на збут, мусимо старатися в першій мірі через такі кооперативи запобігти лихві на переднівку. І щойно в будуччині прийдеться може поставити завдання боротьби за кращу ціну. Та все таки шпихлірі в наших умовах можуть грати ролю не тільки, як орґан кредиту, але й як засіб раціоналізації торгівлі збіжжам. Ми, не маючи збіжжа на збут, мусимо його спроваджувати і за спроваджене збіжжа платити дань не тільки державі, але й посередникам. Є в нас околиці, що продають збіжеву надвишку, але є й такі, яким треба ще докуповувати і трансакція ця не йде через наші кооперативи, але через приватних купців; маючи до розпорядимости готівку, вони передержують зерно та продають його нам таки з добрим зарібком. В цім напрямі успішна, як досі, спроба села Сушна все таки варта застанови і може навіть наслідування. Хто знає, чи ця форма економічної організації не має більше даних для свого розвитку, як ми звикли думати? Не беремося катеґорично твердити, але пробувати ніколи не зашкодить. Це може бути або прямо кооп. зсип з кредитовими завданнями, або хочби збіжевий відділ при здоровій, добре завідуваній сільській кооперативі.

Я. Маренін.

Треба раціоналізувати управління кооперативами.

Принята в основу нашого зразкового статута РСУК система колеґіяльного управління (найменше трьох-членна управа) є згідною з демократичним духом кооперативного будівництва і разом з тим відповідає нашим традиціям, як суспільства par excellence сільського, де громадське життя опирається, як у всіх цього типу суспільствах на засаді сусідскости (Nachbarschaftsprinzip, відоме соціольоґічне поняття). На тій засаді будується, як відомо (бо инакше і не може бути) вся громадська робота в ділянці освітній і культурній. Цей принціп виявляється єдиноможливим також

в керуванні господарськими установами такого самого, суспільного характеру: кооперативами. Зовсім отже природньо, що також правні вимоги майже усіх країн, де є спеціяльне кооперативне законодавство, предбачують колєґіяльну форму управління для кооперативних установ. А одначе... в практиці дуже часто колєґіяльна форма безпосереднього завідування кооперативою виявляється невідповідною. Говоримо виразно про „безпосереднє" завідування, розуміючи під тим щоденне виконування ділової праці в кооперативі.

Особливі сумніви викликує ця форма колєктивного завідування, яку приписує наш зразковий статут кооперативи, де згори зазначено, що один з членів управи має бути „справником", себто торговельним та ідейним провідником, другий „книговодцем", третій „скарбником". Бо що діється, коли між членами нема нікого, хто знає книговодство, або хоч і знає, то не має поза своїми особистими справами досить вільного часу і ідейности, щоби вести ще рахівництво кооперативи? Тоді вибірають врешті решт „найвідповіднішого" з тим, що він „привчиться"... Він-же „привчається" так, що книги за него пише повітовий інструктор, зявившися в ряди годи в кооперативі. Чи не краще булоб в такім разі вибрати до управи людей, хочби і не зовсім компетентних на книговодців, зате енергійних, непоблажливих та вміючих контролювати, а на книговодця приняти людину фахову, як службовика і відразу поставити організацію на здорові ноги?

З ріжних сторін краю вже доходять вісти, що настає вже крайня пора переходити від системи аматорства в завідуванні кооперативами до фаховости. В першу чергу це торкається уряду крамаря згл. молочаря, в другу зараз чергу функції книговодця (рахівника). На місце „самоучки" — крамаря мусить нарешті прийти людина, що відбула хоч кількамісячний теоретичний і практичний курс товарознавства і ведення крамниці (молочарні; що до підготовки молочарів, справа у нас з самого початку краще поставлена, та все таки трапляються ще аматори і тут). Дати селові фахового крамаря мусимо за всяку ціну, та сьогодня ця справа не є темою наших розважань. Ходить головно про книговодця, того, що згідно зі зразковим статутом РСУК має бути одним з керманичів кооперативи — членом її управи.

Стан, який у нас сьогодня створився, в наслідок принятої статутарної формули, є приблизно такий. В кооперативах менших розмірів, де діловодство не є ще ускладнене і обороти не дуже великі, в наслідок великої праці інструкторського апарату Повітових Союзів та РСУК, книговодці вже сяк так опанували вміння вести нашу (касову) систему книговедення. Одначе і цей здобуток збірних зусиль є часто під загрозою зогляду на виборний терміновий характер уряду такого книговодця. Розуміється, коли члена управи - книговодця „скинуть" з уряду за зловживання, стверджені ревізією, то жалувати немає чого; трапляються одначе випадки, коли людину усувають з инших, не кооперативо-ділових мотивів: ізза ворожнечі на тлі особистому, фамілійному, політичному, конфесійному і под.. В такому разі вишкіл книговодця мусить починатися наново, da capo.

Коли одначе такі випадки є все таки випадками, які можуть, але не мусять мати місце, то зовсім инакше виглядає справа, коли діла кооперативи розростаються і далеко оставляють за собою ті форми, в яких кооператива починала своє життя. Коли до споживчого відділу долучиться молочарня, збут продуктів, коли кооператива зачне доставляти, погної, вугіль,

дерево, виробляти цеглу, душити олій і т. д., тоді навіть вправлений член управи-книговодець уже не годен подолати тих обовязків, трактуючи їх як побічне заняття. Тоді або його господарство почне занепадати, або, що буде частіше, буде забагнюватися рахівництво кооперативи; разом з тим ціла кооперативна справа буде гальмуватися у своїм розгоні. Входимо у стадію, коли тільки фаховий робітник може подужати завдання.

Ідім одначе далі: кооператива розростається ще дужче, так що обіймає сіткою своїх операцій ще й сусідні, кооперативно менше активні оселі (такі приклади уже маємо, а при нормальному ході подій їх повинно бути чимраз більше і більше, поки не дійдемо до форм, в яких існує сьогодня кооперація на заході). Тоді вже не тільки функція книговодця вимагатиме спеціяліста і то постійного, незалежного від примхи хвилі, але й функція справника, торговельного і ідейного провідника (референта). (Якщо кооператива виростаб до таких розмірів, в яких сьогодня існує більшість наших Пов. Союзів, тоді прийшлосяб розділити ще й ці дві функції, створюючи в проводі дві окремі референтури: торговельну і організаційно-ідеольоґічну). „Доходячий" справник уже не подужає завдань; він мусить або занехати своє домашнє господарство, або занедбувати роботу в кооперативі. Очевидно, у більшости випадків, він зробить це друге, хочби з цих міркувань, що не може він в цілости побудувати свою матеріяльну екзистенцію на виборній посаді кооперативного урядовця, не маючи забезпечення тривалости цього відношення. Якщо-б кооператива погодилася приняти його, як контрактового робітника-справника, хочби під контролею „доходячої" Управи, ґарантуючи йому постійність праці під умовою солідного поведення, то наслідок бувби такий:

1. кооператива узискалаб вправного і фахового, постійного управителя;

2. цей управитель трактував-би працю в кооперативі, як свій життєвий фах і присвячував-би їй максімум часу особливо, коли-б кооператива зацікавила його обітницею надзвичайних додатків до платні в нагороду за пильність;

3. управа кооперативи малаб мимо всього в своїх руках вирішування усіх важніших справ і можливість постійної контролі над справником.

Коли-б кооператива рішилася на такий спосіб завідування, тоді замість трьох кепсько платних членів Управа моглаб удержати одного-двох досить добре платних службовиків, які уже полагоджувалиб все, включно до самостійного складання білянсів.

Треба тут-же замітити, що цього рода система управління кооперативою не тільки не є новістю в кооперативній практиці, а навпаки, є правилом у більшости кооперативних установ на Заході, які хоч трохи переходять т. зв. карликуваті розміри. Як тільки кооператива ступить на вищий щабель свого розвитку, відразу виникає питання про постійний фаховий провід, незалежний від виборности. А вже й мови не може бути про т. зв. доходячу управу, коли кооператива має членів розкинених по кількох (-нацяти чи -десяти) селах, бо тоді хіба мусілиб члени управи рекрутуватися тільки з громадян цеї оселі, де міститься осідок кооперативи. Отже всі т. зв. районові кооперативи мають „управителів" (menager в Анґлії, Geschäftsführer або Betriebsleiter у Німеччині, správce в Чехії), які є відповідальні перед управою за успішне ведення кооперативи. Персонал (книговодці, маґазинєри, продавачі) підлягає управителеві або прямо Управі; це залежить від місцевих обставин чи навіть особистих зглядів.

Очевидно і нашим кооперативам прийдеться поволі переходити на систему фахового завідування, примінюючи чужі зразки до наших обставин.

Розуміється, що як все так і тут головна річ люде. Є дуже можливо, що в неоднім випадку можна обійтися без формального назначування постійного книговодця чи вже просто тому, що довіря до члена управи-справника чи книговодця є таке велике, що він, не сумніваючись в тревалість своєї посади, присвятиться всеціло праці в кооперативі, занехуючи иншу працю і живучи в тій благій надії, що реальна та ідейна праця завсіди буде оціненою. Одначе, чи є ґарантія, що ці люде не помиляються в своїх розрахунках? Чи не краще все таки забезпечити їм правно ці їхні сподівання, а тим заохотити їх до тим більшої ревности у праці?

Не можна скривати, що система одноособового завідування (т. зв. система двох очей, Zweiaugensystem) скриває в собі певну небезпеку: це є можливість впровадження в управління диктатури одиниці, котра буде обходити контролю ховаючи кінці у воду і т. д. Для того, особливо в наших умовах дуже ще слабого розвитку почуття громадських обовязків (відома прим. річ, що наші кооп. контрольори-члени Надз. Рад здебільшого зовсім не повнять своїх обовязків), ми не булиб за тим, щоби приняти систему одиноко відповідального управителя, якому підлягавби рахівник, крамар і т. д. В наших умовах найвідповіднішою формою управління для більше розвинених кооператив треба уважати систему платних фахових однорядних (собі службово рівних) службовиків: справника, книговодця, маґазинєра. Всі вони булиб однаково відповідальні перед Управою, яка мусілаб бути безплатною, або одержувати тільки дуже невелику винагороду. Сьогодня засада платности „директора“ (члена Управи) навіть тоді, коли він зовсім не підготовлений для ведення припадаючих на нього статутарно чинностей, святить уже такі тріюмфи, що боротися з цією конпенцією не буде легко. А все таки ми думаємо, що стояти на цьому місци завсігди не зможемо і прийдеться ступити на щабель вище. Не може бути мови про те, щоби можна було вступити відразу на два щаблі в гору: до системи службовицької колєґії в ролі управителів (яку мають наші Повітові Союзи), а це з тої простої причини, що нема змоги оплатити аж трьох людей, як фахових управителів, з цілоденним заняттям. Коли отже нема змоги дійти до колєґіяльної фахової управи, а не можна залишатися при старій колєґіяльній нефаховій формі управління, то не остається нічого, як приняти форму мішану: фахового керовництва через службовиків, так-би сказати „в будні“, з колєґіяльним обговорюванням головних питань на щотижневих „неділ ьних“ засіданнях управи. Таке вирішення справи булоби компромісом між чистою формою „системи двох очей“ і чистою формою колєґіяльного завідування.

Колиб ми рішилися в конкретнім випадку до переходу на нову систему управління, тоді не завадилоб перевести зміну обовязуючого у нас зразкового статута в цім напрямі, щоби пропустити в статуті точне означування функцій кожного з членів Управи. Але і без такої заміни у статуті можна реалізувати нову форму завідування, бо ж навіть при удержуванні фахового книговодця чи ще й справника (з не-членів Управи) треба, щоби хтось з членів управи мав спеціяльне завдання мати нагляд над книговодством, хтось над торговельною діяльностю і касою. Треба бути тільки свідомим того, що формула поділу праці між членами Управи, принята в основу нашого статута, була придатною формулою в часах, коли

наша кооперація ще тільки народжувалася (формула ця була створена ще до війни) та що вона зовсім не перечить уводженню доцільних форм організації, коли життя того вимагає.

Цих кілька думок кидаємо під розвагу практичних діячів кооперації, відчуваючи, що цього рода дискусія зачинає бути потрібною. Булоби добре, якби ще дехто забрав слово у цій справі на сторінках „Кооперативної Республики".

К. Коберський.

Кооперативне виховання.

Кооперативні книгарні.

(Дискусійна стаття)

Не можна ще сьогодня сказати, що кооперація обхопила вже всі галузі промислу і торговлі в границях польської держави: богато є ще областей і ділянок, де дуже мало, а то й майже цілком не має ще кооперації.

Одною з тих мало скооперованих галузей є торгівля книжками і канцелярійним та шкільним приладдям. До цього часу у нас дуже мало українських книгарень і складів паперу, а ледве незначне число кооператив цього роду. І от на цю аномалію нашого економічного, а тим самим культурного життя хочу звернути увагу в отсій статті і піддаю тут мої думки під дискусію наших кооператорів. Вірю, що дискусія висвітлить не одне в тій квестії і в результаті доведе до поширення кооперації і в цьому напрямі.

Про вагу книгарень для культурно-освітнього руху не буду тут говорити. Зверну лише увагу на економічну сторону цього питання. На перше місце висуваються тут дві користи із повстання більшого числа українських (кооперативних і приватних) книгарень: перше: українська суспільність, покриваючи своє запотребування в українських книгарнях (особливо з початком шк. року), заробок оставить в українських руках. А той заробок, як викажу дальше, є досить поважний і сягає в одному лише році висоти майже 2 міліонів зол. Через засновування кооперативних книгарень зиск посередника останеться в руках споживача книжки. читача, як члена книгарської кооперативи. Друге: при більшій кількости українських книгарень буде українська книжка розходитися інтенсивніше і численніше; а це мати-ме вплив на розріст української книжкової продукції і на розвиток українських видавництв. Що при такому стані піде також розвиток української літератури, то розуміється само собою.

І ці два моменти: зиск в руках споживача книжки і розвиток української книжкової продукції — промовляють за тим, щоби наша суспільність .звернула увагу на потреби закладання кооперативних книгарень і складів паперу.

Як досі стоїть справа, то маємо у Галичині ледви кілька книгарських кооператив: Коломия — книгарня вид. спілки укр. учительства, Станиславів — Книгарня „Народнього Базару," Стрий — книгарня „На-

роднього Базару", Чортків — „Українська Книгарня", Перемишль — книгарня „Народнього Базару" — і здається вже всі.*) Прочі книгарні — це або власність культурно-освітніх товариств (Львів, Городенка), або приватні підприємства. Під цю пору число українських книгарень в Галичині сягає ледви до 20-ти.

Кілька причин зложилося на те, що у нас мало книгарень. Згадаю лиш декілька важніших: до недавна непоборимі труднощі в осягненні дозволу на ведення книгарні (тзв. книгарські концесії), брак відповідних капіталів у охочих, вкінці брак вишколених книгарських працівників. Інші причини, а головно та, що книгарня у нас ще недоплачує, як слід, можна усунути, а властиво вони усунуться самі постепенно, в міру розвитку книготоргівлі. Суспільність призвичаїться до книжки і буде її шукати сама. Певно, що треба і в цьому напрямі праці і реклями, але то вже справа самої організації книгарської справи.

Як вже вище згадано, книгарня являється незвичайно важним засобом поширення освіти. В нашому випадку є важне поширення кооперативної освіти в найширших верствах народу. Сюди належить рівнож поширення кооперативної преси, що також прекрасно може сповнити книгарня. Особловож коли книгарня є кооперативою і в ній будуть працювати люде переняті кооперативними ідеями і кличами, то зрозуміло, що вона принесе богато хісна для кооперативної справи. Кооперативна книгарня матиме особливий відділ гарно підібраної кооперативної літератури, яка у нас останніми часами починає гарно розвиватися. Повинна буде подбати теж про кооперативну літературу, яка в особливо великому числі виходить на Р. Україні і яку тепер вже не важко дістати. Книгарня може увійти в зносини з кооперативами своєї округи і при їх помочі поширювати кооперативну літературу. Кромі цього можна з часом подумати про плянову кольпортажу друкованого слова при помочі відповідних книгонош, які йшлиб хата від хати і продавали книжки. Це одначе пляни на будуче в міру розвитку кооп. книгарень.

Добре зорганізовані і заосмотрені літературою книгарні можуть стати з часом освітніми центрами своєї округи, з яких розходиласяб література і ширилассяб освіта пляново, а не так доривочно, як досі.

Як вже вище згадано, одною з важких перепон, які недозволяли закладати нам книгарень, були тзв. концесії. Тепер ця перепона відпадає бо після нового промислового закону, який обовязує від 7. червня 1927. р., концесій на ведення книгарень вже не треба. Вистарчає зголошення у політчної власти найнищої інстанції, цебто в старості. Блищих інформацій що до отворення книгарні може уділити кожний правник, обзнакомлений з новим промисловим законом і з виконавчим розпорядком до нього. Впрочім коли розвинеться дискусія на цю тему, то можна сподіватися, що появиться фахова стаття якогось правника, яка подасть вказівки, як поступати при закладанні книгарень що до правної сторони.

За те важною перешкодою в праці над закладанням книгарень є брак вишколеного персоналу; словом, людей які моглиб проватити книгарню. Причина цього браку звичайна: мале число існуючих досі укр. книгарень має мале число працівників, а особливо мале число практикантів. З окрема що до практикантів, то положення під цим зглядом тепер досить

*) Автор поминув львівські і волинські видавничі і книгарські кооперативи — Ред. К. Р.

прикре. Звичайно береться на практику хлопчину, не питаючися, яку він має освіту, а звичайно задоволяються фатком, що кандидат на практиканта вміє читати й писати. Цього розуміється, як на будучого, скажім, крамаря, може від біди висталоб, але на книгаря, то так як би ніщо. Не буду тут вичисляти яких прикмет і якого вишколення вимагає книгарський фах — крім стисло торговельного знання. Але не можу поминути того, що кожний книгар мусить знати і то добре: історію і теорію літератури (української особливо, але й чужих літератур — польської, німецької, російської, французької — бодай загально), історію всесвітню, енцикльопедію инших наук, знання музики і її історію, бібліографію, теорію критики і ин. А цего всього укінчена народня школа, розуміється, не дає. Видять це прим. польскі книгарні і вже від кількох літ товчеться між ними думка про книгарські курси, а то й особливу фахову книгарську школу.

Очевидно, у нас на разі ще далеко до цього, бо і число українських книгарень ще мінімальне і ще завчасною булаб ідея не то книгарської школи, а навіть книгарських короткотермінових курсів. Тому тут треба инакше зарадити при помочі вже існуючих книгарень. Але про це пізніше.

Заходить ще третя перешкода: брак капіталів на урухомлення книгарні (все одно, кооперативної чи навіть приватної). Цю перешкоду можна усунути розмірно легко — коли справою книгарень зацікавиться верховна установа укр. кооператив і зробить її „ударною“ справою, коли не найблищого, то блищого часу. Именно, при повстанні більшого числа кооперативних книгарень можнаби поробити старання в українських фінансових установах в напрямі відкриття векслевого кредиту 3-6 міс., з якого з одної сторони моглиб користати українські книгарні зареєстровані в перебудованім СУНіК (не в нинішнім, який є мертвородженим твором), а здругої — ті векслі булиб, просто сказати, згрошевлювані українськими видавництвами (також зареєстрованими в СУНіК). З того процедеру вийшлоб ось що: книгарні малиби товар, який досі лежить в магазинах видавництв, і припадає порохом, а українські видавництва малиб капітал, який пішовби на поширення діяльности видавництв. І коли досі українські кооперативи головно ПКС, оперують векслевим кредитом і заосмотрюють кооперативи, свого району — мукою, цукром, нафтою, милом і иншими товарами, то так само моглиб заосмотрювати їх книжками чи шкільними приборами. Це булоб легке до переведення, бо книгарня булаб в місці осідку ПСК, а може навіть під його дахом.

Певно, це думка, кинена під розвагу, але її можна розглянути, змодифікувати, паредискувати і оживити. Це є задачою дискусії на ту тему, яку малаб викликати отся стаття.

З черги насувається слідуюче питання в цій справі, а саме: чи треба під цю пору закладати кооперативні книгарні, і в котрих саме місцевосцях? Значить, иншими словами, чи є ще місце на пару книгарень і чи вони можуть мати вигляди, вже не кажім на ґрандіозний розвиток, а на можливість існування без тзв. банкроцтв і тим подібних катастроф. Це питання оскільки важне, оскільки треба бути обережним у творенні нових кооперативних клітин, щоби не вийшло таке, що натворимо легкодушно велику кількість кооператив на те, щоби вони по трох-чотирох місяцях падали і підривали довіря до кооператив і до кооперативних ідей.

Коли хочемо відповісти на перше з тих питань, а именно, чи є вигляди на існування дальших книгарень на українських тириторіях в границях Польщі, то треба вперід усвідомити собі, чи і хто веде досі кни-

гарні на нашій території і чи вони сповняють бодай сяку-таку позитивну місію супроти українського народу. Знаємо всі, що майже в кожнім місточку є книгарні, правда примітивні, так що ледве їх можна назвати книгарнями, але факт є, що вони існують. Продають вони все: і книжки, і шк. прибори, і мило, і сіль, і муку і ще, що там схочете. Але всі вони чужі для нас, бо в чужих вони руках тай байдуже їм до населення, їм аби лиш покупці. З початком року торгують вони шкільними книжками, зшитками, олівцями, чорнилом і иншим приладдям, а в протягу року чим дасться: питає хто за книжкою, то буде книжка, а хто за дьогтем, то буде й дьоготь. Правда, ведуть ще бюра часописів. Але для українського народу вони не сповнять ніякої місії: ні під зглядом національним, ні соціяльним, ні виховуючім, — а вже очевидно шкодять нам під зглядом економічним. І ці власне згляди примушують нас застановитися, чи місто тих всіх Танненбавмів, Крайзлів, Тіллінґерів, Шперберів, Оренштайнів, Айзенштайнів і инших не моглиб бути в тих містах і місточках українські книгарні і то к о о п е р а т и в н і? Колиб так дійсно було, то не лише під моральними зглядами, але й під економічними булиб вони плюсами для української нації, малиб і сповнялиб якусь місію. І коли до цього часу всі ті чужі для нас і національно і економічно книгарні удержуються, хіба не самим лиш міським населенням, а головним чином дооколичним сільським то при добрій волі, при відповідній підготовці можна в тих же містах отвирати українські кооп. книгарні, здобуваючи цю саме сільську клієнтелю, яка йшла досі в чужі пороги. Розуміється, що прим. протягом одного місяця у всіх містах на укр. території не повстануть відразу українські книгарні. Це бувби надто коштовний і — скажім — ризиковний крок. Ні, вони повставати повинні постепенно, при чому можна буде використати набутий досвід, і протягом яких 3 до 5 літ українська територія зможе вкритися сіткою несогірше просперуючих книгарень, які з кожним днем будуть поширяти свій круг ділання і будуть кріпшати.

А простір, в якому вони мають поширятися і кріпшати, є великий. Бо візьмім під увагу всі народні школи, всі громадські і парохіяльні уряди, всіх українських адвокатів, яких найдете вже в найменших місточках, де є суди, потім всю українську інтеліґенцію сільську і міську, а в кінці сільське населення, яке вже починає питати за книжкою, примушене до того тими катаклізмами, які вона переходить від 1915 року, то можна цілком, не впадаючи в оптимізм, сказати, що вигляди на удержання і на розвиток українських книгарень на українській території є вистарчаючі. Колиб задати собі трохи труду і зібрати приблизний статистичний матеріял, то побачилиб ми, що і при існуючих приблизно 3.500 народніх школах (все одно, чисто українських чи польських, чи утраквістичних), при українських середніх, яких число доходить до двох десаток, і при великому числі української академічної молоді, книгарні на українських землях (лиш Галичина) торгують річно приблизно до 8 міл. золотих, що лиш при 20% зиску дає зиску 1 міл. 600 тисяч зол. брутто. Коли сюди вчислимо уряди громадські, парохіяльні, кооперативи, приватні підприємства, інтеліґенцію, які потребують канц. приборів, дальше, село з потребою книжки, а вкінці візьмемо під увагу Волинь, Холмщину, Полісся і Підляшшя, то можемо приняти, що річно українське населення викидає в чужі руки біля чотирох міліонів зол. зиску, які колиб існували того рода українські підприємства, осталиб в руках купуючих.

Розуміється, що тих пару цифр не має претенсій на точність, бо

досі в цьому напрямі у нас ніхто не переводив статистики. Ті числа взяті приблизно після числа шкіл і їх пересічної фреквенції. За те певним фактом є, що чужі книгарні у нас, удержуючися, опираються якраз на повищих чинниках. З цього простий висновок: треба постепенно отвирати українські кооп. книгарні і до них через відповідну працю перетягнути тоту клієнтелю, яка є підпорою чужих книгарень.

Друге питання, в яких місцевостях отвирати такі книгарні? Відповідь: кооперативні книгарні належалоб отвирати в кожному повітовому місті, при ПСК. На Галичину припалоб ще около 50 книгарень, вчисляючи тут і Лемківщину. Волинських обставин не знаю, але здається мені, що і там далосяб дещо зробити в тому напрямі. *)

В той спосіб можна довести до того, що з існуючими вже книгарнями в Галичині і на Волині можнаб до 4 – 5 літ осягнути до 100 українських книгарень, з того що найменше 75% кооперативних. Приймаючи з річного торгу книжками і шк. приладдям около 4 міл. золотих зиску, то при максимальному числі українських книгарень — 100, на одну випадалоб пересічно около 40 тис. зол., що можнаб назвати вже вистарчаючим станом не лиш для утримання, але й для дальшого розвою книгарні.

Певно, що такий стан не легко осягнути, але за 4 – 5 літ напруженої праці і книгарень і преси, спеціяльні свята книжки і місяць книжки, дальше, шляхом усвідомлення громадянства що до клича „свій до свого" можна хоч не такий, але приблизний стан все таки осягнути.

Значить і можність існування і місце для українських книгарень на зах. українських землях є. Розходися тепер лише про те, щоби дати ділу початок і то в такій формі, щоби воно мало, такби мовити, „щастя", — словом, щоби зробити добрий початок.

Яких приціпів треба держатися при основуванні українських кооперативних книгарень? На це питання хочу дати також приблизну відповідь.

Компетентні кооперативні чинники повинні виробити зразковий статут для кооперативних книгарень, який м. и. дававби книгарні можність вести продажу книжок (взалалі), часописів, журналів, шк. і канц. приборів та вести прилюдну випозичальню книжок. Статут обовязувавби книгарні належати до РСУК так само, як і инші кооперативи. Це треба в статуті зазначити, щоб новоповсталі книгарні не йшли одни одинцем, а поволі починали творити між собою якусь звязь, що при більшому числі книгарень може мати велике значіння й силу в ріжних справах, які дотичать книгарень, прим. в справах податкових, рабатів і ин.

Книгарні належить основувати все в центрі повіту, тзн. в повітовім місті. Найкраще булоб, якби почин до цього дав кожний ПСК, який в початках примістивби книгарню у своїй домівці. Членами книгарської кооперативи повинні б стати в першу чергу всі учителі повіту, свідоме селянство, духовенство, вся міська і сільська інтеліґенція: спеціяльно між селянством треба повести інтенсивну пропаґанду так, щоби воно творило більшість членів. Уділи повинні бути малі, а колиб були більші, то треба, щоби були сплачувані ратами, аби в той спосіб уможливити вступ в члени найширшим масам. Одним словом, треба зацікавити справою книгарень всі верстви населення, які не лише мають бути членами кооперативи, але й покупцями. Річ треба трактувати не з патріотичного

*) Автор не поінформований: на Волині є кільканайцять укр. кооп. книгарень. — Ред. К. Р.

боку, але з чисто економічного, навязуючи до культурного значіння книгарні для цілого повіту.

Коли книгарська кооператива вже оснується і поладнаються всі урядові формальности, тоді книгарня може почати свою працю, навязуючи контакт з українськими видавництвами і другими книгарнями в краю.

Для самого-ж ведення книгарні ПСК. повинен вишукати відповідного для цієї справи чоловіка, якого треба вислати на 5–6 місяців (на свій кошт чи будучої книгарні) до одної з найблищих укр. книгарень на практику, в часі якої будучий управитель зазнакомиться блище з відповідним книгарняним діловодством, пізнасть, де і як замовляти книжки, шк. і канц. прибори, навчиться, як обслуговувати гостей і ин. Розуміється, що така піврична пркактика може бути невистарчаючою, але всеж на початок добра і така. Пізніше можна буде подумати про дальшу книгарську освіту. Кандидат на управителя книгарні має бути людиною бодай з половиною середньої, як не цілою середньою освітою (таких є тепер досить, що не знають, що з собою зробити), невідражаючого зверхнього вигляду, гладкий в обході з людьми, меткий, порадний і чесний. А головне, щоб він любив світ книжок, щоби мав інтерес до друкованого слова і умів відчувати духові потреби своїх будучих клієнтів.

Не потребую згадувати, що кандидат на управителя книгарні повинен знати основи самої кооперації, розуміти її ідеї і вводити їх в життя. Він-же має бути оруддям живої кооперативної пропаганди!

Такі книгарі з півричною практикою — але за те з доброю волею і охотою до дальшої фахової освіти, до праці — можуть стати у наших обставинах піонірами книгарської справи і зможуть при помочі кооперативної організації рушити книгарське діло вперед. Бо, як всяке діло, як кожна кооператива не залежить лиш від самих організаційних рам, але головно від людей, які працюють в тих рамах, які дають їм зміст.

Збираючи все досі сказане, кінчу: компетентні кооперативні чинники повинні розглянути ґрунт, на якому працюють і по відповідній підготовці приступити до організації кооперативних книгарень — на цілій території зах. українських земель. Організаційні рами для цього, матеріяльні засоби і працівники знайдуться на початок в самих кооперативних кругах, треба лише справу рушити з місця.

Праця в цьому напрямі принесе користь передовсім самому кооперативному ділу, а дальше українській культурі і освіті, бо отворить горізонти для поширення книжки між найширшими верствами українського народу.

Без поширення книжки, фахового і ідеольогічно-виховного змісту, шкода надіятися на тривале закріплення кооп. руху в масах; без книжки з усіх царин знання не може бути також мови про культурне двигнення мас взагалі.

Іван Чепига.

Наші шкільні кооперативи.

(Під дискусію).

Дуже добре й дуже на часі, що Редакція Г. К. Ч. порушила справу „шкільних кооператив". Це справа надзвичайно важна й пекуча, бо ці легковажені й недоцінювані „шкільні кооперативи" мають нам доповнити ряди старіючихся вже кооператорів і створити кадри молодих кооператорів і кооператорок, яких нам брак, а без яких не мислима праця на народньому полі.

Є це поважна справа і дуже на часі, бо такі діточі кооперативи, які зараз існують в більшости наших сільських і міських шкіл деморалізують молодь. Вони вщіплюють зневіру, нехіть, а то й ворожнечу до кооперації. Такі кооперативи без напрямної, без глибшої думки, без ідейного проводу, фахової опіки (скажім, — такі кооперативи тільки для моди) існують хіба лише на те, щоби їх управи робили товарові й касові манка, тому що там нема жадного книговодства і майже жадної контролі, а виновників не шукається серіозно і не карається. Товарові манка оправдують звичайно тим, що був кепський замок, або хтось розбив шафу і закрав товар. Але хто, чи управа, чи хто з молоді, чи може хто сторонній, цього не доходиться, як слід. По більшій части не можна перевести, як слід, контролі, бо нема заведених потрібних книг, а це дає вільну руку до надужить. В цих кооперативах нема жадних статутів, або хочби яких будь правильників. А в деяких шкільних кооперативах зовсім не вибирають надзірної ради й управи, тільки іменують їх згори з поміж пластунів, тому що уважається їх за найбільш солідних і довіренних, і в цей спосіб стараються позбути манк в кооперативі і привернути довіря до неї у молоді.

В деяких шкільних кооперативах бували і бувають такі дивогляди, що учитель-опікун, чи опікунка кооперативи замість перестерігати цього і захочувати дітей та управу шкільної кооперативи, щоби вони брали товари до своєї кооперативної крамниці в Повітовому Союзі, або в кооперативній книгарні, ганьблять управу за це, що купує товари в своїх інституціях, говорячи: „Пощо даєте заробляти кооперативі, пощо даєте з себе здирати, чи ви не маєте ікса іпсильона?! Купуйте у него!".

Був і такий випадок, монахиня-опікунка кооперативи перестала брати товар до шкільної кооперативи в своїй установі та написала по товар до жида гуртівника у Львові, але фірма відповіла монахині, що ці товари можна набути в тім а тім українськім склепі; а аґент тої фірми, будучи в даному місті, показав в українськім склепі лист монахині і додав: „Дивіться! так у вас попирають свої своїх!"

Опікун кооперативи не контролює, як калькулюється товар. Через те виходить таке, що нотатка в шкільній кооперативі коштує 5 ґрошів дороще, чим в склепі, мимо цього, що той склеп дає шкільній кооперативі 10% опусту, а шкільна кооператива не має жадних адміністраційних видатків.

Ще цікавішим дивоглядом є ощадностева сотикова акція по школах. Збирання сотикових ощадностей не переводиться правильно після якоїсь норми, тільки припадково, доривочно. Для цієї цілі не основано ощадностевої кооперативи, а про статут або бодай про якийсь правильник, про якісь книги, хочби бодай касову, немає навіть що говорити. Організація ощадностей виглядає так: директор визначує господаря кляси, щоби занявся збіркою ощадностей в клясі, а цей, шкодуючи на це години при-

значеної на науку, визначає одного або двох учеників або учениць і поручає їм переводити сотикові збірки або просто кладе пушку на стіл. Такі збірки є звичайно безконтрольні; що з ними діється, мало хто знає. Ученикам не видається жадних посвідок, ані книжочок, ані навіть листків, деби стверджувалося побрані квоти. З цих зібраних грошей не дається перед учениками звітів. Часами десь якийсь професор скаже ученикам загально, що кляса зложила тільки а тільки грошей, і на тім кінець.

Ученикам говорять звичайно, що ці гроші ощаджується, на це, щоби по матурі зробити довшу прогульку. Рідко котрий учитель вияснить в школі глибше народньо-господарське значіння цих дрібних ощадностей. Що цікавіше, я питав учеників і учениць з ріжних шкіл, в якій касі зложені їх гроші, як ощадність, чи в „касє ощендносьці", чи в якій нашій щадничо-позичковій інституції, і жаден ученик, жадна учениця не була в силі на це відповісти. А чейже діти повинні знати, хто буде обертати їх грішми, чи вони будуть причинятися до розвитку нашого економічного, національного життя, чи їх ощадности будуть ужиті чужими інституціми проти нас.

Як бачите, є це питання першорядної ваги.

В деяких польських народніх школах і ґімназіях ці ощадности переводяться від кількох літ під напором уряду. В деяких польських ґімназіях ця ощадностева акція цілком скрахувала. На запит, чому ученики не хотять щадити, відповідають: „Я і я, і я щадив в народній школі; я повинен мати вже 15 зл., я 20 зол., я 10 зл. і т. д., а не маємо тепер ані ґроша." А щож сталося з вашими ощадностями? — питаюся. „Ми не знаємо, що з тим школа зробила і тому ми воліємо самі собі складати до каси."

Чи в такий спосіб ведена кооператива може виховати належно молодь? Чи вона може навчити наших дітей організаційної дисципліни, солідарности, йти прямо властивим шляхом до цілі?

З цього бачимо, що це не є кооператива, а тільки кепська крамничка, яка існує хіба на те, щоби вишколити „манколєрників," які все і всюди будуть киринити, заломлювати одностайний кооперативний фонт, кооперативну солідарність, а тим самим будуть ширити зневіру до кооперації і взагалі до народньої роботи. А шкільна кооператива має якраз противну задачу. Вона має вишколити, виховати нашому народові гарних, ідейних, щирих кооперативних робітників, які потрафилиби своєю невпинною працею, знанням і запалом зорганізувати народ в необоримі солідарні лави кооператорів для добуття кращої долі.

Щоби шкільна кооператива могла це робити, як слід, мусить бути взірцево ведена. Книговодство і контроля мусять бути як найкраще поставлені. Опіка над такою кооперативою мусить спочивати в руках енергійного, ідейного учителя, зовсім перенятого кооперативними ідеями, який не жалівби труду і потрафивби запалити молоді душі до цієї великої ідеї. Він мусить довести до того, щоби молодь створила в першу чергу кооперативний кружок і то не на папері, але чинний. В такім кружку мусілаби бути кооперативна бібліотека і кооперативна читальня. Там мусілиби відбуватися відчити, реферати, ґутірки, спільне читання кооперативних творів й дискусії на кооперативні, економічні та инші теми. Вони малиби бути так вміло ведені, щоби молодь мусіла переконатися про велике значіння кооперації для нашого народу. Ці опікуни кооперативних кружків мусять так вести справу, щоби душі молоді загоріли жаждою щирої праці на кооперативному полі.

Треба конче подумати над тим, в який спосіб найкраще можнаби згуртувати всю молодь в цих кооперативних кружках. Що зробити, щоби ці кружки стали чимсь милим, дорогим, приємним для молоді, яким способом і відки добути тої притягаючої сили, яка дозволилаби нам добути належний і хосенний вплив на молодь? Відносини в шкільних кооперативах є погані ще й тому, що кожна кооператива йде своїми власними дорогами, по більшій части некооперативними, а це має поганий вплив на молодь, а через неї і на народ, який в часі ферій святочних і великих стрічається з такими молодими псевдо-кооператорами, а нераз ще й шукає в них поради в справах кооперативи.

Всякі спроби Повітових Союзів самих впрост або через посередників навязати взаємини зі шкільними кооперативами і її молодю, в більшій части є безуспішні через опір учительства, хоч не можна сказати, щоби не було директорів і учителів щиро відданих ідеї кооперації. Учителі-опікуни кооператив говорять, що вони не можуть допустити до цього, щоби організатори Повітових Союзів мішалися до справ шкільних (то зн. до шкільних кооператив). Вони заслонюються Головною Управою »Рідної Школи«, яка нібито є противна цьому, і кажуть, що в остаточности могліби допустити до шкільних кооператив організаторів ПСК., але тільки за згодою Головної Управи.

Наше учительство, з малими виїмками, не тільки не причинюється до поширення книжок і часописів кооперативного змісту, але в більшости є навіть цему противне. А як серед молоді не поширіться кооперативної літератури, як молодь не буде нічого читати про кооперацію, як її не буде кому загріти до цього, то з неї не вийдуть кооператори, не вийдуть народні робітники. Якщо мають існувати по школах такі кооперативи, що деморалізують молодь, то краще, щоби їх не було.

Тому нам невільно полишити шкільні кооперативи на призволяще. Ревізійний Союз мусить переговорити з Головною Управою Рідної Школи в тім напрямі, щоби не тільки не кидала колод під ноги тим, котрі хотіліби поширити кооперативні ідеї серед молоді (якщо це взагалі правда), але ще противно, щоби Головна Управа наказала своїм кружкам та управам шкіл, щоби їх учительські збори йшли якнайбільше на руку кооперативним робітникам та ще й самі при кожній нагоді пропаґували кооперативні ідеї і кольпортували кооперативні книжки й часописи. Я сказавби більше, Головна Управа повинна наказати, щоби в її середніх школах введено вже тепер обовязкові лектури з области кооперації для молоді. (Ми вже маємо досить гарну кооперативну літературу).

Тепер є стан молоді застрашаючий... Один з львівських кооператорів в розмові зі мною тішився, що Ревізійний Союз видав дуже гарну і популярну книжочку для молоді „До великих діл"! Книжочка справді гарна і для нас популярна, але не для теперішньої ґімназійної молоді. Що ви на це скажете, що молодь вищої ґімназії не була в силі зрозуміти цієї книжочки? Їй треба було до кожного уступу давати обширні пояснення.

Чи це може остати так далі? Безумовно ні!

Ревізійний Союз і педаґоґи, які працюють на кооперативному полі, мусять підшукати в своїй і чужій кооперативній літературі відповідні гарні і дійсно популярні книжки, часописи й журнали, щоби вже й найменші ґімназісти могли їх читати з приємністю і з користю для себе. В наших щоденниках, тижневиках і в діточих місячниках повинен бути осібний відділ, присвячений для по-

пулярізації і пропаґанди кооперативних ідей. Кооперативні часописи мають в руках і читають по більшій части тільки кооператори, а через відступлення кутка для кооперації в усіх наших часописах і журналах приневолений бувби й ширший загал запізнатися з кооперативними ідеями. Мені видиться, що учеників треба щойно підготовити до зрозуміння книжок кооперативного змісту, до зрозуміння книжок про народню господарку. Одним із перших і найважніших кроків в цій підготовці буде обовязкова наука про кооперацію. Але її треба вести після старанно обдуманого й передискутованого пляну педаґоґів-кооператорів і кооператорів фахівців. Річ ясна, що цю науку про кооперацію мусілосяб трактувати рішучо поважно і серіозно, але і з любовію для молоді. В цей спосіб можна би створити сильні огнища кооперативного духового, ідейного життя серед молоді.

Кромі цього мусить Ревізійний Союз подумати і то зараз і серіозно про створення організаційної та пропаґандистичної централі для шкільних кооператив (що правда на превеликий жиль Р.С. не рушив справи пропаґанди живим словом по селах і містах ні крок наперід, хоч це є його найважнішим завданням). Ця централя малаби обєднувати і шкільні кооперативи по селах і містах, досліджувати їх і надавати напрям в праці. Краще булоби, якби в порозумінні і згідній співпраці з Ревізійним Союзом створив таку централю Головний Виділ Рідної Школи. Але ледви чи він матиме в розпорядимости стільки досвідних, підготованих учителів педаґоґів, щоби міг це зробити. Тому мусить це зробити Ревізійний Союз в порозумінні з Головною Управою Рідної Школи.

Це неможлива річ, щоби Ревізійний Союз займався тільки ревізіями кооператив і т. п. Він мусить вже раз взятися до свого властивого завдання, до якого є призначений. Він мусить вже раз остаточно зорганізувати пропаґанду, мусить висилати своїх вишколених пропаґандистів по всіх усюдах, по селах, містах і школах з відповідними рефератами і світлинами. Це поглиблювання й розяснювання кооперативних ідей та теорій і їх поширювання є якраз найпершим і найважнішим завданням Ревізійного Союзу. А він якраз під цим оглядом не дає майже ознак життя.

В тій справі булаби дуже пожадана дискусія.

Михайло Росткович.

З життя української кооперації.

Освітньо-кооперативні курси в Тернополі. 4. XII. 1928. — 3. III. 1929. р.

Вже з початком 1928. р. вирішила Філія „Просвіти“ в Тернополі започаткувати ювилейний рік „Просвіти„ основанням сталих зимових освітніх курсів.

Філія здавала собі справу з труднощів, які мусить стрінути ведення першого освітнього курсу для дорослих. Відразу Виділ філії стрінувся з браком взірців для таких курсів, з браком досвідчених провідників таких курсів, з браком відповідної літератури, достосованої до наших відносин.

Не говоримо вже про браки матеріяльної і технічної натури. Самі отже початкові приготування освітніх курсів заняли богато часу при обговоренню цеї нової інституції на Виділі. А коли ця справа прибрала конкретні форми у членів Виділу, рішено підшукати відповідних лекторів для поодиноких викладів. Треба признати, що ця ідея знайшла прихильний відгук у тернопільської інтеліґенції, бо на зазив філії зголосилися самі кращі сили з готовістю ведення курсів в поодиноких предметах.

На день 18. мая 1928. р. скликано в тій ціли всіх будучих лекторів курсу на конференцію. В основній дискусії вказано методи, які мають просвічувати всім прелєґентам. Що до завдання курсів були між промовцями дрібні ріжниці, чого не було відносно методів навчання. Відносно застосування для курсантів інтернатського життя виявилося, що воно хвилево буде нездійсниме. Показалося рівнож конечним відступлення від типу чисто загально-освітніх курсів, а то з цієї причини, що наші убогі відносини змушують і певно будуть змушувати нас рівночасно долучувати до освітнього матеріялу практично-фахові дисципліни.

Не буде це чистий тип освітніх курсів, але буде він достосований до наших убогих відносин.

Дня 18. мая 1928 р. усталено в головних начерках програму курсів і вирішено, що лектори мають зійтися ще раз перед вакаціями, щоби на вакації розібрати між себе вже докладно означений матеріял. Така конференція відбулася перед феріями, пізніше і по феріях.

У висліді цих приготувань назначено отворення курсу на 4. XII. 1928. р. Дійсно дня 4. XII. 1928. р. відкрито освітні курси, на яких виголосили інавґураційні реферати голова Т-ва „Просвіти“ Михайло Галущинський і Др. Карло Коберський, як представник Р. С. У. К., в присутности курсантів, лекторів і відпоручників місцевих товариств. По рефератах, які відбулися в салі „Української Бесіди“ в Тернополі присутні учасники відфотоґрафувалися. — Отворення курсів відбулося в святочнім настрою згідно зі звичаями, практикованими на народніх університетах Західньої Европи.

На освітній курс вписалося 36 кандидатів, а укінчило 33. Між ними 2 дівчині. З цего 2 самоуків, 22 з укінченою народньою школою, 7 зі школою виділовою, 2 з одною і двома ґімназіяльними клясами.

Це є максимальне число, яке можна приняти на курс, однак в практиці показалося, що і це число є за високе. По повітах учасники курсів поділилися так:

19	походило	з Тернопільського	повіту
5	„	зі Скалатського	„
3	„	з Теребовельського	„
2	„	з Бережанського	„
2	„	„ Збаражського	„
1	„	„ Перемишлянського	„
1	„	„ Підгаєцького	„

Вік курсантів виносив від 14 до 35 літ; — пересічно 20 літ. — Спостереження на курсі виказали, що курсантів з віком нище 18 літ належалоб приймати з певною обережністю.

На 33 курсантів 7 мало самостійне господарство від 1—15 морґів землі. Решта жила при родичах, котрих маєтковий стан вагався між 1 і $^1/_2$ — до 25 морґів.

На 33 курсантів: 29 перебувало на власний кошт, 2 на кошт кооперативи, 2 на кошт читальні і кооперативи.

Розподіл годин на поодинокі предмети був з гори уложений; однаковож в практиці показалося, що це не є до переведення з повною точністю з цеї причини, що лєктори мають рівнож иньші заняття.

Курс відбувався в будні від $8^1/_2$ год, до 1. год., а в пополудневих годинах від 4 до 7. — Окрім цього були і надзвичайні години режісерства, ґімнастики, співу і тп. — в полудневих годинах, у вечірніх годинах по вечері, в неділі і свята. Мимо широко закроєного пляну, щоби в неділі і свята відбувати прогульки в околицю, до кабінетів, до елєктровні і т. д. — цього пляну не виконано з причин від проводу курсу незалежних. Уможливлено учасникам курсу оглянення фільму Шевченка, громадянських свят, і роздано курсантам дари в книжках. Брак інтернату дався відчувати на кожному кроці, про що ми ще згадаємо в кінцевих замітках, і цей брак не дозволив належно вихіснувати вільного часу курсантів для особистого співжиття лєкторів з курсантами.

Після остаточних обчислень в часі 3. місяців з 10-дневною перервою на Різдвяні свята на курсі було приблизно 400 год. викладів.

Найбільше годин випало на слідуючі предмети: історія і теорія кооперації приблизно 70 годин, книговодство 60 годин, укр. література 33 год., практичне режісерство 33 годин, суспільно-політичні науки 30 годин, аґрономія 25 годин, руханка 25 годин, історія і ґеоґрафія 20 годин, громадське виховання 20 годин, технічне ведення освітньо-культурних товариств 18 годин, природа і техніка 18 годин, ґіґієна 16 годин, спів 15 годин, кооперативна організація 10 годин, молочарство 10 годин, і праця по читальнях 10 годин.

Окрім цього понище 10 годин припало на слідуючі предмети: найосновніші поняття з політичної економії, товарознавства, кооперативне право, ведення курсів для неграмотних, західно-европейські літератури, основні поняття з права приміненні до села. Були і поодинокі години на такі теми як: значіння поодиноких промислів, на тему алькоголю і т. п.

Окрім цего приготовлювано курсантів до відограння пєси Ґрінченка: „За батька“, яку курсанти відограли на великій сцені в „Міщанськім Брацтві“ дня 3. марта 1929. р.

Дня 2. марта 1929. р. пращала Філія „Просвіти“ курсантів в великій в великій салі „Української Бурси“ спільною вечерою. На програму спільної вечери зложилися промови голови Філії, делєґатів товариств, а вкінці прегарний і річевий відчит курсанта Петра Ґуралечка з Качанівки, пов. Скалат: „Чого я на курсі навчився“.

Під проводом курсанта Карася Миколи з Товстого, пов. Скалат відспівали співаючі курсанти китицю пісень, які вивчили в часі курсів.

Вечір цей був торжеством для лєкторів і курсантів; і на підставі наших спостережень вечір цей курсанти дуже мило згадують, так що він полишить незатерте враження в житті курсантів.

З нагоди цего торжества роздано курсантам посвідки участи на освітньо-кооперативних курсах і кооперативну літературу (по 10 книжочок), які щедро пожертвував Ревізийний Союз Українських Кооператив для цієї цілі. Головний Виділ „Просвіти“, на жаль, не надіслав хоч по одному при-

мірникові своїх книжок, мимо цего, що ми в тій справі відносились до нього з проханням.

При кінці курсу уряджено анонімний анкетний листок, в якім поставлено слідуючі питання:

1) Кілько літ Ви ходили до школи і кілько кляс Ви скінчили?

2) Який Ви маєте маєток, або який маєток мають Ваші родичі?

3) Чому Ви приїхали на освітньо-кооп. курс в Тернополі?

4) Чи Ви перебуваєте на цім курсі на власний кошт, чи за Вас платить яка українська установа?

5) Чи Ви задоволені тим, що викладалося на курсі?

5) Що найбільше зацікавило Вас з прослуханих предметів?

6) Які предмети були для Вас неясні і чому?

7) Котрі лектори вилкладали найцікавіше?

8) На які предмети — на Ваши думку — треба було звернути більше уваги: на кооперацію, на господарські виклади, чи на загально образуючі предмети?

9) Що треба опустити — на Вашу думку — з тих предметів, які тепер викладалися?

10) Що треба нового додати до таких викладів?

11) Чи треба — на Вашу думку — такі курси скоротити, чи продовжити?

12) В який спосіб Ви думаєте заохотити Ваших товаришів, щоби на слідуючий рік приїхали на освіт. кооп. курс?

13) В яку пору — на Вашу думку — булоби найкраще улаштувати такий курс — по осінніх роботах — чи від січня починаючи?

14) Чого Ви найбільше навчилися на цім курсі?

15) Що думаєте робити на початок в свойому селі по скінченні курсу?

16) Подайте назвиська учителів, котрі найцікавіше викладали?

17) Чого ви хотіли навчитися на цих курсах і не навчилися?

18) Які маєте загальні бажання до цего курсу?

19) Яку ціль — на Вашу думку — має цей курс?

20) Чи волілиб Ви мешкати спільно зі своїми товаришами на курсі, чи осібно?

21) Як думаєте дальше продовжувати своє образування?

22) Як думаєте поширити самообразування між своїми товаришами?

23) На яку річ Ви звертаєте особливу увагу в Читальні?

24) » » » » » » » в кооперативі?

25) » » » » » » » в ґімнастично-пожарничих товариствах.

26) До кого будете звертатися за порадами в цих справах?

27) Яких професорів хочете мати адреси?

28) Чи не мучили Вас виклади і котрі?

29) В який спосіб думаєте поширити бібліотеки по селах і до кого будете звертатися за порадою при закупні книжок?

Деякі з цих питань мають загальне значіння для освітніх курсів і тому ми їх зреферуємо на підставі відповідей.

На питання, чи слухачі задоволені тим, що викладалося на курсі, відповіло 13 — дуже задоволені, 18 — задоволені, 1 — трохи задоволений, 1 — недоконче. Між иньшими трох подало, що було за мало часу на всі предмети.

На питання, що найбільше зацікавило з прослуханих предметів, відповіло: 20 — історія України, 20 — українська література, 10 — рахунки, 10 — книговодство, 8 — аґрономія, 8 — історія кооперації, 7 — суспільне виховання, 6 — політичні науки, 5 — всі предмети, 4 — гігієна.

Курсанти вичисляли по кілька предметів, які їм припали до вподоби.

На питання, на які предмети треба було звернути більше уваги, відповіло: 19 — на кооперативні предмети, 11 — на загально образуючі, 10 — на аґрономію.

Трох курсантів відповіло, що треба на таких курсах звернути більше уваги на дискусії над виложеним матеріялом.

На питання, що треба додати до таких викладів, відповіло: 18 — взагалі продовжити, 5 — продовжити ще на один місяць, 1 — продовжити на 15 — днів, 6 — вистарчить 3 місяці.

На питання, в яку пору булоби найкраще улаштувати такий курс, звучала відповідь — від осени через зиму.

На питання, чи волілиби мешкати спільно чи осібно, відповіли 29 — спільно.

На питання, чого хотіли і не навчилися на курсі, відповіло 10 — пасічництва і ветеринарії.

На питання, як думають продовжати своє образування, відповіло 21 — спільним читанням книжок і дискусіями над прочитаним.

З анкетного листка характеристичне є рівнож це, що курсанти відріжняли зовсім добре, котрі предмети вони вважають для себе найцікавішими, та хто з лєкторів найцікавіше викладав. Відповіді на ці питання є одначе розбіжні.

Відповіді на анкетний листок були зовсім оригінальні і в більшости писані з повним зрозумінням. Не є однак вичерпуючі, бо на 29 — питань дано їм трохи більше як годину часу на відповідь і тому — як опісля жалілися — не мали часу зібрати основно своїх думок, а давали відповіді від руки.

Дня 29 марта 1929. р. зібралися лєктори на осібну конференцію в цілі обговорення відбутого курсу. Стверджено однозгідно, що брак інтернату не дав змоги зжитися з курсантами і через те лєкції переважно відбувалися зовсім офіційяльно. Звернено увагу, що лєктори замало звертали уваги на дискусії, хотяй курсанти рвалися до дискусії і прямо пожирали кожну матерію.

Завважено в часі курсів, що курсанти з найбільшою увагою відносилися до кожної галузі знання. При тримісячнім часі курсу — мимо цего, що лєктори мали обовязок поза практичними предметами тільки познакомити і зацікавити їх до самообразування в поодиноких ділянках — оказалося, що час курсу є закороткий навіть при зменшенні програми. Рішено отже слідуючі курси уряджувати бодай на термін чотирох місяців.

Браки цьогорічного курсу привели лєкторів до надзвичайно серіозного ставлення справи цілей і методів курсу; в слід за цим напровадили на думку, що для самих лєкторів є конечною теоретично-освітяньська література, а для курсантів відповідні підручники і відповідні твори зі всіх галузей знання. Курсанти по вислуханні лєкцій випитувалися, чи з даного предмету є що небудь відповідного в українській літературі. Це викликає потребу видавати бодай літоґрафовані конспекти лєкцій враз з заподанням літератури.

Порушено, між иньшим, питання вечірних освітніх курсів для самого міста Тернополя за взорами таких курсів по великих містах.

Виявилося, що такі курси можуть уряджувати покищо лише центри з поважнішою кількістю інтеліґенції, охочої і підготованої до цеї дуже тяжкої праці, бо в противнім разі такі курси булиби звихнені.

Ведення таких курсів малоби бути освітньою школою для лєкторів і для учнів. Лєктори мусять основно самі попрацювати над собою, щоби їх учні мали користь з курсів.

Теоретичні міркування на тему освітніх курсів полишаємо до иншого місця, ці інформаційні рядки мають на меті вказати, як відвічальне і серіозне діло є ведення освітніх курсів.

Володимир Лисий.

Міська споживча кооперація у Львові.

До зрозуміння потреби кооперативної організації для нашого народа підійшов скорше наш селянський, чим міський елємент. Коли сьогодня наша кооперативна організація начисляє понад 2.500 кооперативних одиниць першого ступня, то це є головно кооперативи сільські. Міських споживчих кооператив першого ступня на основі статистики з 1927. р. начисляємо всього 42 одиниці, з яких кілька вже нечинних. Таке мале число міських споживчих кооператив вказує, що ідея спільництва не промостила собі досі дороги до нашого міщанства та мійської інтеліґенції. Що воно так є, то між иншим підтверджує ще і цей фахт, що ті існуючі міські споживчі кооперативи виказують незначні обороти, а по друге, рік річно стверджуємо сумні одиничні факти припинення діяльности кооператив цього типу. Спеціяльно Львів не мав досі щастя до міських споживчих кооператив. До 1926/7 р. існували у Львові 4 льокальні споживчі кооперативи у ріжних частях міста і всі 4 припинили свою діяльність наслідком тих чи инших обставин. Чималу вину в упадку цих кооператив поносить також їх заряд, який не вспів зацікавити кооперативою своїх членів та повести її так, щоби вона відповідала їх потребам. Що успішний розвій кооперативи залежить в першу чергу від працездатности заряду, то про це хіба не приходиться спорити, а доказом цього чимало примірів з життя нашої кооперації.

Під цю пору існують у Львові ще 3 споживчі кооперативи*), а то »Студенська Самопоміч« в Академічнім Домі, »Єдність« на Левандівці та споживча кооператива українських приватних службовиків „Скупс" на Личакові. »Студенська Самопоміч« обслуговує виключно студентів, мешканців Українського Академічного Дому. Про діяльність цеї кооперативи можна згадати хіба те, що вона не вспіла досі вийти поза вузкі рамці дрібної продажі споживчих артикулів для мешканців Академічного Дому. Попри цю торговельну діяльність веде вона ще й діл кредитовий, уділюючи час від часу дрібні позички своїм членам.

З початком 1928 р. повстає на Левандівці споживча кооператива »Єдність«, яка обслуговує в більшій части наше міщанство цього передмістя. На основі оборотів цеї кооперативи за діловий 1928 р. можна припускати, що ця кооператива закріпить своє існування, оскільки очевидно, — як це у нас звичайно водиться — не введеться до кооперативи партійної боротьби, що може дуже легко привести її до упадку, як це мало місце в кооперативі „Праця" на Личакові.

В жовтні 1928 р. основано споживчу кооперативу українських приватних службовиків »Скупс« на Личакові на кольонії будівельної кооперативи »Власна Хата«. Ця кооператива обслуговує виключно українських приватних службовиків, що замешкують доми кооператави »Власна Хата« на вул. Пісковій. Обєднує вона 32 членів, що зложили на уділи і вписове понад 1.000 зл. Очевидно цей капітал далеко не вистарчає для самовистарчальности міської споживчої кооперативи, але при деякій піддержці з боку кооперативи »Власна Хата« діло постепенно наладналося до тої міри, що зараз кооператива »Скупс« має власних оборотових фондів около 2.000 зл., а місячні обороти (торги) кооперативи виносять понад 5.000 зл. Кооператива ста-

*) Крім »Народньої Торговлі«. — Ред.

рається покривати всі запотребування своїх членів в хатні потреби і то добірною якістю товару та приступною ціною. Ці два елєменти закріпили довіря членів до кооперативи та дають їй змогу поширити свою діяльність і поза межі кольонії кооп. »Власна Хата«. В останніх часах покриває свої запотребування в кооперативі »Скупс« українське населення сусідньої околиці, що й довело до ліквідації приватного склепу, який сусідував з кооперативою.

На основі дотеперішньої діяльности та розвою вище названих обох кооператив можемо сміло ствердити, що і міська споживча кооперація має дані для розвою по містах на західно-українських землях, очевидно при належній постановці кооперативного підприємства на дійсно кооперативних засадах.

Подаючи цих кілька рядків під розвагу нашому міському громадянству, хочемо пригадати, що коли лунає зараз клич про здобуття міст, то побіч освітньо-культурної праці не сміємо забувати також і на кооперативну сторінку, яка серед теперішніх обставин відограє чи не найважнішу ролю в житті українського народа. *П П.*

Робітнича кооперація. В 5. ч. К. Р. ми помістили інформацію про кредитову кооперативу друкарських робітників у Жовкві. Сьогодня можемо привести нові вісти з области робітничої кооперації. А саме: часопис »Вперед« з 15. квітня ц. р. приносить п. з. „Робітнича каса в Перемишлі таку інформацію:

З осередків, в яких робітниче життя і робітничі установи розвиваються найкраще, є безперечно Перемишль.

Тамошнє зорганізоване українське робітництво створило й веде свою пекарню, мясарню, корінну торговлю і трафіку. На меті — перекусня.

Ці всі установи, які повстали з малесеньких початків, є доказом чималої творчої й організаційної здібности українського робітництва. Є вони доказом, що чесна і безкорисна праця, відважна але й розважна робота, першорядна якість виробів робітничих підприємств є ґарантією розвитку і довіря до тих підприємств.

Здобувши вже міцну матеріяльну і моральну підставу для своїх вже існуючих установ, перемиське українське робітництво зробило ще о один крок дальше і приступило до отворення робітничої каси — кредитової кооперативи п. н.: Каса українських робітників і селян »Праця«, кооператива з необм. відп. в Перемишлі.

Ціль її: дати робітництву й селянству догідний й дешевий кредит та зібрати ощадности хочаб і найдрібніші. Вкладки є забезпечені недвижимостями, а їх вартість доляровою валютою. Отже кожний вкладчик має повне забезпечення своїх ощадностей.

У Львові, крім 3 споживчих кооператив (про які окрема згадка) і кількох кооператив службовиків (як кредитова кооп. »Супруга«, »Власна Хата«, допомогові каси при Нар. Торговлі, Маслосоюзі і Дністрі), працює ще кілька кредитових кооператив, яких членами є головно робітники, ремісники, зелізничники, служащі трамваїв і под. Ці кооперативи працюють по окремих районах Львова, носячи льокальний характер (більше менше райфайзенського типу). Це є кред. кооп. »Йордан« на Клепарові, »Єдність« на Левандівці, »Самопоміч« на Богданівці і наймолодша: »Рідний Дім« на Городецькім. Усі ці кооперативи розвиваються зовсім добре, деякі виявили навіть особливу рухливість (Левандівка, Городецька). Обі ці кооперативи розвивають відділи дрібної ощадности, також між молодю.

Ювілей кооператора.

Кооперація Стрийщини, на почин ПСК в Стрию, відсвяткувала 20. V. 1929 року ювилей одного з піонірів кооперативного руху в повіті о. Андрія Пеленського. Ювілят народився в 1864 р. в Комарні. Громадську діяльність почав ще на гімназійній лавці закладанням читалень на селі і як дописувач до газет про життя Комарнянщини. Всю свою увагу о. А. П. вскорі звертає на економ. сторінку життя нашої провінції. До перших починів о. А. П. на цьому полі належить заснування, попри инші підприємства, культ.-національного значіння також крамниці (пізніше кооперативної) і позичкової каси в с. Книгиничі рогатин. повіту, де Ювілят був парохом. Найбільшою одначе заслуженою ініціятивою о. А. П. була організація в 1898 р. спільного збуту безрог до Відня, що причинилося до припинення визиску села згінниками і до піднесення цін на безроги. В звязку з цією акцією о. А. П. засновує в Станиславові кооперативу з мясарнею. Це нове поле кооп. діяльности вимагає фахового знання і о. А. П. їде до Відня для дослідження справи торгівл безрогами. — Поза тим о. Ювілят знаний в нашому кооп. світі як основник 17 райфайзенок і инших коопе-

ратив в ріжних місцевостях, куди тільки приводила його священича діяльність. Останнім тереном його громадської і кооп. діяльности була і є Стрийщина. Тут о. А. П. працює з тією ж енергією і завзятістю і з його іменем звязаний цілий ряд кооп. починів, між якими перше місце займає без сумніву оснування ПСК. в Стрию, головою Надзірної Ради котрого о. Ювілят нині є. — Шановному Ювілятові шлемо від себе щирий привіт.

На Вел. Україні.

Зміни в законодавстві про с.-г. колєктиви. Радянська преса доносить: Колєгія Наркомзему затвердила додатки та зміни до нового земельного кодексу в частині колєктивізації сільського господарства.

Між иншим надалі для створення с.-г. комун та артілей треба буде мати в їхньому складі не менше від 50 дорослих працездатних членів. У т-вах спільного обробітку землі повинно бути обєднано не менше як 20 господарств.

Щоб заохотити селянство організуватися в колєктиви, а також щоб усіма способами допомогти розвиткові колєктивізації, колгоспам дається цілу низку пілг. Посамперед колєктиви мають право на першочергове перед індивідуальними господарствами наділення їх землею, а також на першочергове забезпечення їхнього господарства лісовими ділянками та иншими допоміжними угіддями. Колєктиви поза чергово землевпорядкуються за кошти держави, дається їм окремі пільги по с.-г. податку, в першу чергу постачається їм с.-г. машини, кредит, угноєння то-що.

Окремі члени господарств (двору) мають право вступати до с.-г. колєктивів без згоди инших членів двору, при чому їм вилучається належна частина землі та майна. Право рішаючого голосу на загальних зборах колєктивів мають тільки члени колгоспу не позбавлені виборчих прав.

У новому земельному кодексі уточнено також справу переходу цілих земельних громад на колєктивні форми госпорарювання. В разі переходу цілої зем. громади на статут т-ва спільного обробітку землі, окремі заможні господарства цієї громади (за визначенням РВК) не користуються з пільг та переваг, що їх надається т-ву в цілому (кредит, с.-г. податок, то-що). Вилучати землю окремим членам колєктиву із загальної усуспільненої площі не дозволяється. Новий кодекс буде передано цими днями на затвердження уряду.

Від Редакції. Історія кооп. руху доказує, що податкові, кредитові і ин. полекші не є здоровою підставою розвитку кооперації, бо так побудовані кооперативи падуть при кожній зміні обставин.

Всеукраїнський Центральний Кооп Музей, що працює у Київі, переходить на новий статут Міжкооперативної Центральної Культурної Установи, з правами юридичної особи. Урочисте відкриття відбулося в травні.

Управа музею заходиться біля зібрання матеріялів про кооперативний рух на всіх етноґрафічних українських землях. Длятого управа музею звернулася з відповідним проханням про надіслання потрібних матеріялів м. и. теж до РСУК, для того, щоби доповнити відділ »західно-української кооперації«. Відділ цей вривається на р. 1913, коли були надіслані до Київа відповідні експонати на II. Всеросійський Кооп. Зїзд в Київі.

З кооперативного світа.

Кооперація серед сільських господарів у Південнославії.

Найбільш поширеним видом кооператив в південній Славії являються кредитові кооперативи. В 1928 р. в цій країні було 4.126 кооперативних т-в, з яких:

2.452	або 59,4%	кредитових
1.039	» 25,2%	споживчих та закуп.
97	»	молочарських
57	»	скотарських
77	»	машинових
47	»	будівельних
37	»	рибальських
25	»	виноробів
200		ріжних инших.

Всі ці т-ва обєднані в 17 обласних союзах, з яких 13 входять яко члени в »Союз союзів« в Білграді, що був заснований 1919 року. В цей же »Союз

союзів« входить ще і »Закупочна централя сільсько-господарських кооператив в Південній Славії«.

З усіх існуючих нині 4126 кооператив, 2440 т-в зареґістровані як т-ва з необмеженою відповідальністю, а 1.686 т-в — з обмеженою відповідальністю.

По відомостях 12 областних союзів вони нараховують в своїому складі 310.581 членів.

Найбільшим з областних союзів є сербський »Центральний союз сільсько-господарських кооператив« в Білграді, заснований в 1895 році; в склад його входять 1959 т-в з 78.256 членами. Паєвий капітал його виносить суму 5.923 дінарів, обіг 1926 року досягав 751,651.748 дінара, а його вклади 12 міліонів дінарів.

Слідуючим по своїх розмірах є союз в Любляні з 519 членами кооперативами. Оборот його в 1926 році виносив понад 600 міліонів дінарів, а вкладки понад 100 міліонів дінарів.

Центральний хорватський союз з осідком в Аграмі має 300 кооперативів з 44.124 членами, паєвий капітал 242.500 дінарів, обіг 155 міліонів дінарів і вкладів понад 13 міліонів дінарів.

Німецький центральний сільсько-господарський кооператив в Новому Саді, заснований в 1923 році, обєднує 70 кооператив з 10.000 членами та 450 індівідуальних осіб. Паєвий капітал його виносить 147.000 д. Окрім цього німецького союза існує ще »німецька централь на кооперативна каса«. Обидві ці централі мали в 1926 році обіг 250 міліонів дінарів.

Центральне закупочне Т-во в Південній Славії, засноване в 1904 р., обєднує нині 101 кооператив і 13 инших юридичних особі, та 1813 індівідуальних осіб.

Таким чином, кооперативний рух в Південній Славії подібно тому, як і в инших новостворених державах Европи, розвивається з яскраво виявленим національним принціпом. Кооперативні централі утворюються не в загально-державному масштабі, а по окремих народностях, що населюють даний до певної міри штучно зєднаний державний твір. Дехто з місцевих кооператорів вважає, що таке розбиття кооперативних сил по національних ознаках шкодить успішному розвитку кооперативного руху в цілій країні. Розуміється цей погляд бувби вірний, колиб кооперація була лише явищем економічного порядку. Оскільки ж цей рух є одним із здорових проявів і загально-національного життя даного народу, себ то належить до явищ порядку соціологічного, то таке відокремлення кооперативних обєднань, а з окрема обєднань вищого ступеня, по національних принціпах треба визнати льогічно нормальним. В цій тенденції криється стремління до вільної творчости власних національно - культурних осередків. Ця творчість, базуючись на організації власних самодіяльних економічних установ, готує певніший ґрунт і для дальшої народньої творчости в сферах духових.

По тій же причині національної тенденції у кооператив Південної Славії знаходимо ще одну знайому для передвоєнної галицької кооперації рису. Це замалі власні уділові і оборотові капітали. Південно-славянські кооперативи у великій мірі залежать від чужих в соціяльно-кооперативному розумінню капіталів. Ці капітали постачає не народня маса учасників кооп. руху, а приватні для т-в особи: патріотичні кола інтеліґенції та до певної міри національна буржуазія з причин національно-політичних подібно, як то було в історії галицьких кооперативних установ і що лише поволі виходить з практики сучасної української кооперації, о скільки вона спирається вже на власні сили низової народньої маси.

Що торкається загальної характеристики сучасного стану кооперації сільських господарів в Південній Славії, то вона нині переживає той ступінь, коли універсалізм в завданнях кооперативів першого ступня починає відступати перед спеціялізацією цих обєднань по окремих галузях сільського господарства, як то помічаємо нині і на Наддніпрян. Україні. Ця тенденція проявляється і в числі нових кооператив. Так, на 97 всіх існуючих молочарських т-в в останньому році, новозаснованих припадає 20 кооператив або 20%, тоді як на 2452 кредитових т-в, що виконують власне функції універсальних т-в, заснувалося нових 24 або лише 1%.

Ант. К.

Розвиток Міжнароднього Кооперативного Союзу. За десять років розвиток М. К. С. представляється в таких даних: в той час як в 1918 р. до нього належало 22 країни і 42 кооперативних централі, обіймаючі 25 міл. членів, то з кінцем 1928 р. до М. К. С. належало вже 37 країн і 100 кооп. центральних союзів, обіймаючих 50 міл. членів.

З Міжнароднього Кооперативного Союзу. Дня 6 лютня 1929 р. відбулося в Празі (Ч. С. Р.) засідання Екзекутиви Міжнароднього Кооперативного Союзу. Обговорено ряд організаційних справ в звязку з майбутнім Міжнароднім Кооперативним Конґресом, котрий відбудеться в 1930. році у Відні. Є проєкт сполучення цього конґресу з міжнародньою виставкою кооперативної продукції і метод кооперативної пропаґанди.

Рішено також, що міжнародний кооперативний курс відбудеться в біжучому році в Газі в днях 13—27 липня.

Міжнародній кооперативний курс відбудеться в б. р. в Гаазі (Голяндія). Улаштовує цей курс Міжнародній Кооперативний Союз в порозумінні з Центр. Союзом голяндських споживчих кооператив за прикладом минул. року в літі, в днях 13—27 липня.

Виклади відбуватимуться що дня рано, а в пополудневих годинах улаштовуватимуться оглядини і прогульки до гааґських кооперативних установ і підприємств. Поза тим передбачається дві спеціяльні екскурсії до Маркен і до Алькмаар. В програмі викладів актуальні проблєми: міжнароднє кооперативне виховання, кооперативна преса, купівля на рати і продаж на кредит, відношення коопер. руху до державних торговельних і промислових підприємств. Крім того ряд викладів про голяндський кооперативний рух, організацію ревізій в голяндській кооперації, про чеський кооп. рух і німецьку кооперацію в Чехословаччині.

Кошти побуту на курсі виносять (повне утримання) 4 фунти штерлінґів тижнево та титулом вписового 10 шілінґів.

Запис триває до 1 липня. Зголошення приймає Секретаріят Міжнароднього Кооп. Союзу.

Рекордові числа в анґлійській кооперації. Число членів споживчих кооператив в Анґлії досягло 5,572.038. Річний оборот двох гуртівень — Анґлійської і Шкотської — виносить 105 міл. фунтів штерлінґів, а продукція їх власних фабрик — 38 міл. фунтів штерлінґів. Кооперація в Анґлії є нині найміцнішою економічною організацією краю.

Сильний розвиток кооперації в Німеччині. Споживча кооперація в Німеччині виказує в останніх літах дуже швидкі поступи. Обороти кооператив, приналежних до Центрального Союзу німецьких споживчих кооператив виносили в 1928 р. 1.046.000.000 марок мім., на 165,000.000 мк. більше, як в минулому році; цебто звишка виносить 18,7%. Кооперативна гуртівня в Гамбурзі виказала в 1928 р. оборотів 444,000.000 мар. нім.; в порівнанні з минулим роком зріст оборотів виносить 19%. Власна продукція гуртівні виносила 105,000.000 мк.; побільшення рівняється 66%. Гамбурська гуртівня дає тепер працю 7.564 робітникам на 1.604 особи більше, як перед роком.

Державна Рада споживачів і кооперація. Сфери організованих споживачів Польщі зістали сильно діткнені фактом, що при утворенні Державної Ради Споживачів було поминено, як видно зі складу її членів, представників кооперативних організацій. Державна Рада споживачів є покликана до переводжування догляду над споживчими артикулами. До так важної функції не був покликаний найбільш заінтересований чинник.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок.

Курс доляра і инших валют. В часі від 13 до 18 травня б. р. тенденція для валют не була виразною. Для більшости їх переважала знижкова тенденція, що започаткована була ще в початку травня. Поправилися — однак не дуже — французькі та швайцар. франки. Доляр Північно - американських Сполучених Держав в готівкових оборотах коштував на приватному ринкові від 8·89¼ до 8·91½ злотих. Попит на доляри досягав високого ступня.

За девізи (закордонні векслі) платилося у Варшаві в злотих:

	Девізи:		
	найвищ.	найнищ.	18.V.1929
Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·27½	43·25½	43·26¼
Швайцарські франки (за 100 фр.) . .	171·78	171·74	171·78
Французькі франки (за 100 фр.) . . .	37·87	34·84½	34·87
Чеські корони (за 100 кч.)	26·38¾	26·38¼	26·38½

Золотий карбованець впав в ціні до 4·60 зл.

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в часі між 1. V. — 15. V. 1929 р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:		Жито:	
	1-8.V	9-15.V	1-8.V	9-15.V
Берлін	5·32	5.27	4·85	4·78
Гамбург	4·71	4·68	4·33	4·17
Чікаго	4·21	3·92	3·70	3·54
Ліверпуль	5·25	5·15	—	—
Новий Йорк	4·42	—	3·96	—

	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	4·80	4·74	5·32	5·32 (бр.)
			4·99	4·63 (зв.)
Гамбург	3·69	3·67	3·86	3·86 (бр.)
Чікаго	3·38	3·24	—	—
Ліверпуль	5·07	5·00	2·75	2·75 (зв.)

На світових збіжевих ринках отже спостерігаємо дуже сильну і швидку знижкову тенденцію, що вже виразно зазначилася в минулому місяці. Ця тенденція є загальною не лише для всіх біржевих осередків, але також майже для всіх головніших родів збіжа, з виїмком ячменю, який тримається на рівені цін попереднього місяця. Всі біржі оперують привозовим збіжем, яке походить з країв врожаю; це відноситься передовсім до пшениці, подача якої була всюди велика і це властиво спричинило знижку її ціни. У відношенні до того самого періоду минулого року, ціна пшениці є нині о много нища, більше, як на 2 ам. доляри пересічно. — Жито виказує зріст запотребування, одначе остільки незначний, що це не вплинуло на загальну тенденцію в русі цін. Ціна вівса підпала також знижці, однак найменший в порівнанні до жита і пшениці.

На польських краєвих біржах рух цін в часі від 1. V — 15. V. 1929 р. представляється слідуючо (в долярах за квінтал — q):

	Пшениця:		Жито:	
	1-8.V	9-15.V	1-8.V	9-15.V
Варшава	5·68	5·62	3·93	3·74
Познань	5·34	5·14	3·63	3·26
Львів	5·89	5·56	3·85	3·45

	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	4·02	4·01	4·05	4·05 (бр.)
			3·82	3·69 (зв.)
Познань	3·58	3·46	3·70	3·69 (зв.)
Львів	3·65	3·38	3·37	3·07 (зв.)

Мука. Запотребування середнє, але на пшеничну муку воно є релятивно більше, ніж на житню. Ціни є нищі від цін попереднього місяця.

Нотовано в днях 13—18 травня б. р. за 100 кг в злотих:

	Мука	
	пшенична 65%:	житня 70%:
Варшава	70·00—75·00	46·00—47·00
Познань	63·50—67·50	42·50
Львів	74·50—75·50	46·00—47·00

Каша. Заінтересування слабе, обороти малі та відчувається гострий брак готівки.

Нотовано у Варшаві 11 травня 1929 р. за 100 кг в гурті, льоко станція заладування в злотих:

Ячмінна	I. гат.	55—60	II. гат.	48—52
Перлова	A	72—78	B	— —
Гречана палена		78—83	біла	80—87
Краківська	I. гат.	100-135	II. гат.	90-100
Пшоняна	I. гат.	90—97	II. гат.	85—88

Фасоля. Дня 11. V. 1929 р. за 100 кг платилося у Варшаві при гуртовій продажі в злотих: білої фасолі 135—145, цукрової фасолі 155—170. У Львові дня 18. V. 1929 р.: біла фасоля 90—120, кольорова 45—50. Ціни нищі як в попередньому місяці.

Паша. В днях 13—18 травня 1929 р. платилося за 100 кг в злотих:

	Сіно прес.:	Сіно звич.
Львів	18—22	— —
Познань	— —	15·50—16·50
	Солома прес.:	Солома звич.:
Львів	8—10	— —
Познань	6·50—6·75	— —

Макухи. За 100 кг в злотих (18.V.1929). Познань: льняні (38%) 51—52, ріпакові (36-38%) 41—42, соняшникові (48-52%) 39—41. Львів: льняні макухи 48—49.

Ґрис. У Львові за 100 кг (18. V. 1929) в злотих: житній без мішка 19·50—20·00. пшеничний без мішка 21·25—21·75.

Солонина. У Варшаві 18. V. 1929 р. за 1 кг в злотих: краєва солонина 3·80, смалець 4·—; американська солонина 3·40, амер. смалець 3·55.

Худоба і мясо. На ринку в половині травня загальна тенденція визначалася стриманістю по міцнішій на початку місяця тенденції. Подавалися добре вигодувані штуки з Познанщини й Галичини. Ціни на безроги дещо ступили вгору. Попит був великий, а заспокоєння його не завсігди задовольняюче, особливо що до молодняків для викормлення.

Ціна за 1 кг живої ваги дня 18. V. 1929. в злотих:

	Воли:	Корови і Ялівки:	Телята:
Познань	120—156	60—142	120—180

Ціни на безроги у Варшаві в зл. за штуки: понад 150 кг живої ваги — 250—252, повномясні від 120—150 кг жив. ваги 238—242, від 100—120 кг жив. ваги 230—232, повномясні від 80—100 кг жив. ваги 220—222; мясисті свині у вазі понад 100 кг живої ваги коштували 200—210 зл.

Мясо. У Варшаві нотовано за 1 кг в злотих: волове 2·60—3·20, свинина 3·75-3·80 (бочок 3·50), телятина 2·60-2·80.

Яйця. В другій половині квітня положення на більшости яйчарських світових ринків унормувалося і ціни наблизились до стабілізації. В першій половині мая в загальному положенні і цінах не зайшло поважніших змін. Певне зміцнення положення, яке зазначилось на більшости яйчарських ринків в другій половині мая пояснюється тим, що в країнах експортуючих яйця велику кількість товару поглинює консервування, що тягне за собою зменшення експорту і зміцнення цін.

Німеччина. В загальному положення спокійне, великих оборотів нема, достави теж невеликі, ціни на нормальний товар трохи пішли вгору. В звязку з високими цінами консервування не прибрало в Німеччині більших розмірів. Ціна на яйця в дні 16 V. в пфенігах за штуку льоко вагон Берлін була слідуюча: німецькі питні (Trinkeier) важчі за 65 гр—12½, німецькі свіжі важчі за 65 гр—12, данські 18 гр—13, голяндські 68 гр—13, болгарські, румунські, венгерські і югославянські — 10-10¼, російські нормальні—9¾, польські нормальні—9¼.

Англія. 21 квітня увійшло в силу розпорядження, після якого кожне ввезене з заграниці до Англії яйце мусить мати на шкаралупці знак, вказуючий з якої країни воно походить, напр. »Poland« або ж напис »Forling« т. б. яйце заграничне. В останньому часі на англійському ринкові попит на яйця вищих сортів слабий, на яйця нормальні добрий. Ціни останніх трохе підвищились. В дні 14. V. платили на лондонському ринкові за 120 штук в шілінґах і пенсах: анґлійські 13/—15/, датські 12/3—14/, голяндські бронзові 13/—14/, польські блакитні 9/6—9/7½, польські червоні 8/6.

Данія. В першій половині мая ціна на данському ринкові за 1 кг піднялась з кр. 1·10 на кр. 1·20. В останніх днях попит з боку ринків заграничних зменшився, але ціна тримається на високому рівні.

Польща. Значний попит з боку заграничних імпортів, продукція і достави досить великі, але ціни тримаються високі, а в багатьох місцях ще підвищились трохи. Варшава і Люблин виказують тенденцію слабшу. В середині місяця мая ціни за нормальну скриню (1440 штук) представлялися так:

Львів	— яйця експортові	— дол. 24·50
Станиславів	оригінальні	— зл. 195·—
	експортові	— дол. 25·—
Тернопіль	— оригінальні	— зл. 185—190
	експортові	— дол. 25
Краків	— оригінальні	— зл. 192—190
	експортові	— дол. 25·—
Варшава	— оригінальні	— зл. 190—200
Люблин	— оригінальні	зл. 185
	перероблені	— зл. 195.

Сенчанин

Ціна вугля від 1 цвітня б. р. була підвищена з 34·80 і 38·50 зл. відповідно на 38·05 і 42·— зл., цебто вже в самому ціннику, на місці виробу, підвишка хитається від 6% до 9·5%.

Незалежно від цієї підвишки переведена була дальша прихована підвишка, а саме: знесено 3% рабат, з котрого до 1 цвітня користали гуртівники, так що в результаті підвишка вугля виносить від 1-го цвітня не 4½%, як подавала преса, але вагається між 9 і 12,5%. (Sp.)

Небувалий спад цін на жито, його причини і наслідки.

На весні ціни на збіжа ступають сильно вгору. Але в біжучому році сталося щось незвичайне: ніким не передбачена нагла, велика знижка цін на жито на краєвих біржах, а особливо в Познані. Від довшого вже часу помічається для жита на збіжевих ринках в Польщі виразна і поступаюча знижкова тенденція, але те, що сталося тепер, носить характер прямої цінової катастрофи. Коли ще на початку травня ціна жита в Познані виносила 32·50 зл., а дня 10 тогож місяця спала на 29 зл., то 24 травня виносила вже 26·50 зл. за квінтал; то значить, що відносно цін з травня 1926, цеб-то після найбільшого врожаю (1925) знижка виносить 9 зл. на одному квінталі. — В травні 1928 року жито коштувало 52 зл. за q, в 1927 р. — 51 зл. — У Львові ціна жита доходила тими днями до 25·50 зл. за q. — Пануюча тенденція і положення на ринку змушують до припущення, що знижкова тенденція потриває довший час *).

Такий наглий спад ціни за жито висунув на порядок денний нову тему для дискусії. Як перед тим все мовчало, а навіть, не задумуючися, сипало похвали на адресу уряду за його господарську політику, — так тепер, коли ця політика — політика »збіжевих резерв« — комплєтно скрахувала, — посипались сензаційні рєвеляції, обвинувачення, шукання винних. Заговорили — але вже вслід за фактами - про »ревізію способів і середн ків, котрими послугуються міродайні чинники при усталенні засад збіжевої політики«. Політика творення збіжевих резерв привела до того, що держава понесля величезні страти, котрих розміри окреслюють що найменше на 17.720.000 злотих (Gaz. Handl.), по одних обрахунках, поданих з познанських рільничих сфер, а після других (варшавські купецькі сфери) сума страт на резервах доходить до 19·1 міл. зл. З другої сторони є характерно, що в 1927—28 р., коли ще не творено державних збіжевих резерв, держава також понесла страти — наслідком закупу на весні збіжа за границею — в розмірі біля 20 міл. зл. п. Щоб зарадити цьому на будуче, між ин. й приступлено до творення резерв. Одначе і ця політика, при забороні експорту, та через брак добре налагодженої статистики і точних статистичних даних, привела, як бачимо, до тих-же сумних результатів. В краю оказалися більші чим треба запаси жита, сягаючі понад 50.000 ваґонів. Крім того ще з Німеччини довезено 3·500 ваґонів і це перенасичення ринку викликало наглий спад ціни на жито, або як висловлюється одна ґазета — прямо »збіжевий чарльстон«. Створилася дуже критична ситуація. Уряд, щоб рятувати положення, став тепер перед конечністю в и в о з у частини нагромаджених резерв жита за кордон. Одначе перспективи для цього не є й там блискучі, або принаймні хоч би вигідні для Польщі, бо заграничні біржі нотують рівнож знижкову тенденцію для жита (гл. вище ціни збіжа).

Міжміністеріяльна комісія, на підставі ухвали ради міністрів, здецидувалася дозволити безмитний вивіз жита. Вивозові мита на жито з н е с е н о дня 31. травня ц. р., як рівнож на житню муку. Дозволено теж вивезти 25.000 тон вівса і 5.000 тон макухів (!). Збіжеві трансакції звільнятимуться від оборотового податку. Надмір жита, що пішов би т. ч. на експорт, по заспокоєнні внутрішніх потреб, обраховується в купецьких сферах на кілька сот тисяч тон. Знесено теж обмеження що до перемолу пшениці на білу муку.

Заборона вивозу жита в свою чергу спричинилася в значній мірі і до страт в торговельному білянсі країни, які обчислюються що найменше на 5[illegible] міл. зл.

Цей факт, що знижка цін на жито прийшла на передновку, є для переважаючого в нашій господарській системі і структурі типу дрібного продуцента селянина відрадним явищем, даючи йому можність в тяжкій звичайно хвилі за дешево набути головний споживчий продукт. Заможніші селяне понесуть деякі втрати; зате для збіжевих спекулянтів, які мали замаґазиновані більші кількости зерна, ціновий крах означає величезний удар.

Противно мається річ з пшеницею в Польщі, де відчувається її брак. Краєві резерви пшениці були остільки малі, що вже протягом осени були майже зужиті. В минулому році Польща спровадила з закордону більше як 200.000 тон пшениці. Нині в звязку з загальною конюнктурою на внутрішньому збіжевому ринкові польські господ. круги видвигають домагання дальшого обмеження довозу пшениці і поставлення в блищому часі в звязок і залежність цього довозу зі справою вивозу жита.

В кожному разі польський етатизм в ділянці господарської політики (нормування цін та торговельного руху, експорту та імпорту) потерпів поважну

*) Дня 28. V. ціна жита впала вже до 2·50 зл. за q.

невдачу. Виявилося, що справа не така легка і проста, як декому здавалося, бо господарством не так легко командувати, як військом.

Новий експортовий скандал. Після голосних скандалів з польським маслом на льондонському ринкові, наспіли свіжі алярмові відомости — на цей раз з висилкою зіпсутого збіжа до Німеччини. По перших того роду відомостях зі Штетіна про надіслання транспортів зіпсутого збіжа з Польщі, одержано інформації, що до порту в Штетіні прибули три нові транспорти, наладовані польським збіжам, яке в часі перевозу цілковито зіпсулося — зіпріло. Польська преса вбачає в цьому і кричить про злу волю Німців, котрі винні, мовляв, тим, що »приняли такі сорти, які не надаються до вивозу. Бо прецінь Польща має збіжа, перевишуюче найліпші канадійські сорти«(!?). Але з другого боку годі було закрити факт, що державні магазини посідають величезні кількости перележалого збіжа (головно для військових цілей), яке через довший час переховування легко псується. В такому стані збіжа, »яке ніхто не хотів в краю набути«, очевидно, висилається за кордон, як реклямове. В дійсности. як бачимо, є це рекляма на компромітацію, до якої довела політика творення без почуття міри державних резерв та бюрократична короткозорість і негосподарність. Змушена признати недоцільність і скомпромітованість цієї політики, та сама »Газета Гандльова« звалює всю вину на »повну незорганізованість збіжевого експорту«, а, проливаючи слезу над осиротілістю Польщі на закордонних ринках, шкодує, що державний Експортовий Інститут не взявся досі за більші вивозові трансакції зі збіжам і не постарався »про унеможливлення махінацій, котрі загрожують впрост доброму імени держави«. І при чому тут Німці — насувається мимоволі питання.

Зниження ціни житнього хліба. В наслідок наглого спаду ціни на зерно і завдяки великій подачі муки знижено у Варшаві від дня 21 V. б. р. ціну за питлюваний житній хліб до 50 ґрошів за 1 кг в гурті і 52 ґрошів в роздрібі, за разовий хліб 40 ґрошів в гурті і 42 ґроші в роздрібі. Т ч. хліб подешевів на 3 ґроші. У відношенні одначе до теперішньої ціни житнього збіжа, хліб мусівби коштувати ще дешевше.

Застрашені такими несподіваними обявами на збіжевому ринкові пекарі поновили свої енергійні настоювання перед міністерством внутрішних справ що-до відложення терміну механізації (поліпшення) пекарень, вказуючи на брак ніби то для цього фондів. Як відомо, механізація пекарень — передовсім кооперативних — криє для приватників небезпеку дальшої знижки цін через масове випікання дешевшого і кращого хліба. Хоч останнє є в інтересах як найширших кругів споживачів, зачувати, що міністерство має прихилитися до жадань пекарів і термін механізації пекарень буде відкладено на дальші 5 років.

На порозі кризи. Внутрікраєві торговельні відносини стало і систематично п о г і р ш у ю т ь с я. Обороти фірм поважно маліють. Експортові можливости також не перестають бути мізерні. До зменшення темпу оборотів і поємности внутрішнього ринку причинилося ослаблення споживної здібности і сили суспільства, яке гостро відчуває брак готівки і оборотових засобів взагалі. До цього застою в торгівлі привели ще виняткові обставини, в звязку з тяжкими атмосферичними умовами: погіршення комунікації, як наслідок лютої і затяжної зими. В деяких ділянках обороти впали більше, як на 50% — приміром, у торгівлі вовняними виробами, — порівнюючи з попереднім роком. Обороти на біржах так само впали.

До ознак часу належать також все більше і частіш нотовані факти неплатездатности у формі судових доглядів і банкроцтво фірм. У варшавському окружнім торговельнім суді за чверть року зареєстровано було в одному лише торговельному відділі 25 упадків фірм і 20 судових доглядів. З другого боку прольонгати зобовязань і неофіціяльні угоди з вірителями є тепер звичайним, буденним явищем, через що цифра упадків і судових доглядів над фірмами є ще релятивно невелика. Всюди панує настрій з а г а л ь н о г о н е д о в і р я, що впливає на зменшення кредитових операцій при рівночасному натиску запотребувань на приватному грошевому ринкові, який реаґував на це підвищенням неофіційної процентової стопи. Ця стопа доходить иноді до 4% в місячнім відношенні. Взагалі господарська кон'юнктура в Польщі увійшла в фазу гострого фінансового напруження. Надії на імпорт закордонних капіталів не є світлі, хоч би які гороскопи і успішні перспективи відкривала познанська вистава, про що дуже й дуже сумніваємося.

Значний дефіцит торговельного білянсу. Торговельний білянс (відношення вивозу до привозу) представляється в цвітні б. р. слідуючо: привезено зза кордону 543·651 тон товарів вартістю в 321·1 міл. золотих. Вивезено за кордон 1,526.758 тон товарів вартістю в 214·3 міл. золотих. Відємне сальдо торг. білянсу (перевага привозу над вивозом) за цвітень б. р. виносить 106.815 тис. золотих, які відійшли за кордон. Рівняючи до минулого місяця привіз виказує збільшення вартости на 87·8 міл. золотих, а вивіз 52·8 міл. зол. В привозі заслуговує на увагу зріст в позиції помічних погноїв на 22·1 міл. зол. За 4 місяці відємне сальдо торг. білянсу виказує суму 354 міл. зол. (в 1928 р — 370 міл. зол., а в 1927 р. — 27 міл. зл.).

Опінія п. Дювея про господарську ситуацію в Польщі.

Фінансовий і економічний дорадник Польщі з рамени американських фінансових кругів п Дювей видає, як відомо, за кожний квартал свої справоздання про господарський стан держави, якої фінансовим доглядачем він є. Його справоздання містять не лише спостереження і факти, а й практичні поради в господарських справах та подають вказівки що до розвязання тих чи инших проблєм. Не треба хіба додавати, що всі його ради йдуть по лінії інтересів і бажань т. зв. господарських сфер, — головно великого промислу і купецтва.

Останнє справоздання п. Дювея за І-ий квартал б. р. обговорює дві проблєми біжучої господарської політики Польщі: — інвестиції і податки.

Справоздання ще не вийшло в світ на польській мові. Але »Газета Гандльова« (8. V. 1929) поспішила докладно зреферувати його головні постуляти, очевидно з метою натиснути на уряд цілим авторитетом Дювея, щоб прискорити реалізацію основного під цю хвилю домагання згаданих сфер — знижеьня податків, які поносить промисл і торгівля.

Ось як виглядає господарська ситуація в Польщі на підставі спостережень її американського фінансового дорадника.

Найперше справоздання п. Дювея звертає увагу на брак в Польщі інвестиційного капіталу, який властиво в цій державі в часі її повстання не існував. За відбудову повоєнних знищень мусів взятися сам уряд, який видобував для цього засоби дорогою податків; кредитуючи рівночасно з конечности й приватні підприємства. Типовим прикладом тих інвестицій держави були залізниці, котрі нині розпоряджують 10.500 милями нормального і 2½ тис. миль вузького тору. Відбудова залізниць коштувала уряд 856 міл. зл. бюджетового доходу.

Що до розміру державних боргів, то Дювей подає суму 460 міл. долярів, ц. то 15 долярів на одного мешканця. — Загальна сума довготермінових позичок, затягнених Польщею за 10 літ, виносить 461½ міл. долярів, в чому 250 міл. споживчого кредиту на вижившення населення по війні.

Далі справоздання визнає конечність податкової реформи. Досі уряд керувався головно стремлінням збільшити державні доходи, які обертав на цілі господарської розбудови (?!). Поспішність, з якою будувалася податкова система, завинила її досить незадовольняючий стан. Податковий тягар не є рівномірний для всіх груп населення, а деякі з них поносять дуже великі тягарі. Тут п. Дювей про око похвалює господарську політику уряду і »жертвенність громадянства«. Мимо цього, однак, насуваються йому поважні сумніви що до дальшого слідування тої політики. (!)

Розвиток публичної (державної) господарки, форсований етатистичними експериментами, значно випередив зріст приватної торговлі, промислу і рільництва, які почали нидіти, а з другого боку державна податкова помпа виссала, при недостачі капіталів взагалі, значну частину заробкових доходів приватної торговлі, промислу і рільництва. В результаті сталося, що торгівля і промисл опинилися без резерв; виробництво і обороти зменшилися; а в дальших консеквенціях все те потягло за собою зріст числа і суми запротестованих векслів та підвишку процентової стопи. Иншим доказом браку капіталів є факти продовжування векслевих термінів. — Запотребування гроша є більше від його банкових льокат.

Запаси девіз (векслів) і золота в Банку Польським проливають ще більше світла на ту ситуацію, яка під цим зглядом представляється:

	Обіг банкнот і негайно платних зобовязань:	Золото і належитости зі заграниці:	Відношення резерв до білетів і обігу зобовязань
30. 7. 1928	зл.: 1.779.200.000·—	зл.: 1.373.300.000·—	77%
31. 12. 1928	зл.: 1.819.500.000·—	зл.: 1.370.500·000·—	75%
	зл.: 40.300.300 —	зл.: 2.800.000·—	

Тривалість запасів девіз (загр. векслів) і золота, не зважаючи на пасивний платничий білянс, піддержувалася виключно закордонними позичками, котрі в 1928 році вплинули в сумі 272.500.000 зл., та короткотерміновими закордонними зобовязаннями у висоті нетто — 336.000.000 зл. З цієї суми 259.000.000 зл. є платні на протязі трох місяців або в коротшому часі. В разі їх остаточного виняття при незміннім стані резерв запаси золота і девіз зменшилисяб зразу на 59%.

Цей стан резерв свідчить про те, що торгівля і промисл могли тільки в дуже малій степені користати з краєвої кредитової резерви. Брак оборотового капіталу спричинив малу подачу добрих векслів, а крім того недостаточність резерв приводила до того, що торгівля і промисл змушені були над міру користати з дорогого банкового кредиту. В парі з тим росла загальна процентова стопа і кошти торговлі — також в рільництві. Все це не сприяло розвиткові господарського життя.

В другій частині справоздання подає Дювей свої поради, від котрих заносить доволі виразною антіетатистичною тенденцією.

Що до інвестицій (розбудова підприємств), то він радить залишити при уложенні бюджетів м-в ту точку погляду, якою досі керувався уряд в інвестиційній політиці, узгляднюючи виключно те, що може виконати сама держава. Дювей пропонує обмеження урядової програми, що, на його думку, має привести до оживлення загальної господарки краю. Приклад — залізниця. Чистого доходу держава мала від залізниць за останній рік 20 міл. долярів, з чого більшу частину приділено на інвестиції. Дювей радить переливати цю надвишку до загальних доходів держави, а на додаткові залізничі інвестиції затягти позички на світовому ринкові на 30—35 літ, при чому тягар уморення позички паде і на майбутнє покоління, що рівнож користатиме з залізниці. Цей приклад має значіння і для инших державних підприємств.

Зміна інвестиційної політики неминуче потягне за собою реформу і поправу податкової системи в звязку з відшуканням нових джерел доходу. Небезпека зросту безробіття не є також аргументом проти, тому що зменшення податків так підносить промисл і викликує приватну ініціятиву, що безробіття швидко спадає, тоді як великі податки противно створюють атмосферу господарської депресії і побільшують зло.

Отже податкова реформа повинна торкнутися податкової системи, як цілости, і повинна зміряти до »усунення нерівности і до більш гармонійного розложення податкового тягару«. Наприклад, промисл і торгівля неслушно обтяжені величезним оборотовим податком, а доходовий податок розвивається дуже повільно.

Нарешті треба зредукувати державні видатки — передовсім на інвестиції, хоч би навіть великої видайности і ощадностевого характеру — щоб тільки краєва продукція могла забезпечитися оборотовим капіталом, що є можливе одиноко дорогою збільшення зисків.

Загальний висновок: обмеження державних податків означає рівночасно зменшення доходових вимог та уможливлює переведення зміни податкової системи в напрямі зменшення податкових тягарів. Останнє підносить приватну ініціятивність та побільшує приватні заробітки, що в свою чергу децидує про побільшення оборотових капіталів і резерв. А це причинюється до обниження процентової стопи, збільшення платень і купної сили гроша.

В нафтовому промислі. В березні стан цього промислу, рівняючи до попередніх місяців, поправився. Правда, продукція не досягла звичайного в цьому часі рівня. Загальна продукція ропи в березні б. р. в окрузі Ясла, Дрогобича

і Станиславова дала 55.380 тон (в лютні 47.176 тон). Порівнання з березнем виказує одначе поважне згіршення; — в березні 1928 року видобуто було 61.832 тон. У вертничому русі заповідається оживлення, при чому зацікавлення збуджує 6 нових копалень. В стані підготовки знаходиться 9 нових отворів, з чого 7 в Бориславі.

В цегольничім промислі. Мертвий сезон в цій бранжі був в біж. році дуже довгий. Працювали в зимовім періоді тільки ті цегольні, які розпоряджали штучними сушарнями. Праця відбувалася в дуже тяжких умовах. Лише в початку цвітня небогато цеголень приступило до підготовчих праць, а деякі ще й зовсім не розпочали праці. Попит на цеглу, завдяки повному застою в будівлянім русі, був у цвітні мінімальний. Одні тільки дахівки тішилися ліпшим попитом.

Наслідком такого стану ціна цегли поважно впала. В порівнанні з 1928 роком знижка виносить 25%. В промислі повний брак оборотових засобів і застій в праці. — Від січня 1929 р. цегольні перейшли на виріб цегли нового формату. Але, як виявила калькуляція, виріб нового роду цегли коштує на 8% дороще від дотеперішнього. — В керамічнім промислі з початком травня кон'юнктура почала поправлятися.

Лиха кон'юнктура в Лодзі, яка є головним осередком текстильного промислу, ще погіршується. На бавовняному ринку попит на літні товари був остільки незначний, що трансакції належали до дуже великої рідкости. Крім загально-господарських причин, про які ми вже нераз згадували в нашому журналі, до повної стагнації причинився спізнений сезон на літні матеріяли, холодна весна. З другого боку дуже вплинула на погіршення ситуації хронічна неплатездатність клієнтелі. У векслевих оборотах прийшло до повної катастрофи, бо на протести векслів клієнтеля заявляла повну неплатність. Банкротства є на порядку деннім. Страти доставців при тім величезні. Все це депримуюче впливає на стан торговельних відносин. — Купці не є в стані спродати одержаний товар і вертають його фабрикантам, через що товар на складах згромаджується у величезних кількостях. Дуже непокоюче поділала на торговельні круги недавня звишка на приватнім ринку курсу доляра. Попит на доляри був великий з огляду на те, що посідачі готівки бажали для певности складати свої льокати в цій валюті.

На вовняному ринкові кріза також нечувано поглибилася. Фабрики обмежили виробництво при чому в середньому, а особливо в дрібному промислі редукція праці прийняла поважні розміри. Сподіванки на рух в передлітньому сезоні також завели, бо й цей сезон покінчився повним фіяском. Можна сподіватися дальшого а то масового зменшення виробництва. Виріб, наприклад, дамських вовняних тканин виносив вже в цвітні 60% продукції того самого часу в минулому році.

Купецтво скаржиться на непомірне податкове обтяження, яке переступило податкову здібність цього джерела доходів, забираючи велику пайку оборотового капіталу, і на нерівномірне розложення тягарів. Констатуючи ненотований зріст упадків і надзорів над торговельними фірмами, воно домагається: 1) обниження податку з деталічної торговлі на 1%, 2) вилучення з підстав оподаткування страт, 3) переклясифікування підприємств з поділом на 8 категорій, 4) впровадження до вимірових процедур звичайної явности, 5) заведення засади обмеження податкової екзекуції. Нарешті ґреміум купців в Лодзі домагається примінення на терені Лодзі як найліберальнішої політики та застосування ліберальних засад до перепровадження актуальних вимірів оборотового податку. (Як відомо, на поміч торговельним кругам поспішив фінансовий дорадник Польщі п. Дювей).

З преси.

З приводу появи »Статистики зах. укр. кооперації«.

Інж. М. Творидло, реферуючи на сторінках »Діла« (ч. 109 з 19 травня ц. р.) появу чергового річника Статистики західно-української кооперації (за 1927 р.), і сконстатувавши великий поступ у методично-оглядовій частині цього видання (обробленій інж. О. Охримом), якій він признає прямо »неоцінену вартість«,

піддає сумніву доцільність клясифікації (чи як він висловлюється, номенклятури) кооператив, що лягла в основу цілого збірника і теоретично-наукового огляду. А саме, інж. М. Т-ло сумнівається в доцільности поділу західно-укр. кооперації на групи: господарсько-споживчої кооперації. молочарсько-споживчої, міської споживчої, кредитової та »иншої«. Мотивом, для чого автор підносить свої сумніви, є згляд на чужоземного читача, який, читаючи в нашій кооп. статистиці про існування такої великої кількости »господарсько-споживчих« кооп-ив, буде склонний думати, що все це є кооперативи міського типу, бо на заході, мовляв, під »споживчими« розуміються лише робітничі та урядничі кооперативи. Автор для того пропонує нову номенклятуру, а саме: 1) кооп-ви для заспокоювання с. г. потреб, 2) для перерібки і збуту с. г. продуктів, 3) кредитові, 4) инші.

Нам здається, що небезпека непорозуміння, якої побоюється п. інж. Творидло, не є оправдана. Бо сама назва »г о с п о д а р с ь к о-споживча кооп-ва« вже зверне увагу чужинця, що діло йде про сільські, а не міські кооперативи і то не чисто-споживчого, а споживчо-господарського типу, отже мішані. Зрештою не тільки місто на заході має споживчу кооперацію, а й село (Данія, Швайцарія, почасти Франція, Німеччина і т. д.). Правда, не зовсім ясною є назва »молочарсько-споживча кооперація«, хоч з другого боку один погляд фахівця на білянс і рахунок оборотів цих кооператив дасть йому змогу зорієнтуватися, з яким типом кооператив він має діло. Треба сказати, що цей тип — споживчо-господарсько-маслярської кооперативи є в нас мабуть чи не унікатом у цілому кооперативному світі; отже й готової назви для нього з чужої мови взяти годі.

Підтягати наші сучасні господарсько-споживчі кооп-ви під номенклятуру »сільсько-господарських кооператив«, — на те не маємо ні права, ні потреби, бо що-йно тоді виниклоб баламуцтво, і то серед нас самих. Тоді нам прийшлосяб справді ніяковіти перед чужинцями, колиб вони побачили, що те, що ми шумно проголошуємо »с. госп. кооперацією« — є в суті річи невеликими сільськими крамницями з початком збутово-закупочних господарських операцій та, що головне, з маленькими оборотовими фондами та льокальним районом діяльности.

Отже ніякої зміни у клясифікації, на наш погляд, вносити не треба; зате дійсно виникає вже пекуча потреба трактувати окремо, незалежно від повітових кооп. банків, усі льокальні кредитові кооперативи райфайзенського типу. Необхідно слідкувати уважно спеціяльно за цим, ще молодим кооперативним рухом і дані про життя цих установ подавати окремо від решти кредитових кооператив.

Під кличем »ощадности і абстиненції..« робиться щось иншого.

І. У органі протиалькогольного руху »Ми Молоді« читаємо: »Організація Українців міста Львова розсилає перед святами »довірочно« летючки, в яких заохочує громадянство, щоби пило пиво з львівського бровару. Мотиви: якби в нас поширився абстинентський рух і зачали банкротувати броварі, то .. кількох Українців стратилоби місце в броварах. Не знати, чому більше дивуватися: цинізмові львівського бровару, що хапається навіть таких засобів для пропаґанди своїх виробів, чи — (не знаємо навіть, якого вжити слова) поважної організації, яка не жахається — в імя яких ідеалів? — піти проти загального змагання свого народу та пропаґувати піяцтво. (»Ми Молоді« ч. 5-6, 1929).

ІІ. З допису »...Бесіда є товариством касиновим і тому (чому? — *Ред.*) мабуть автори допису в органі »Ми Молоді« не можуть того зрозуміти, що в касинових т-вах можна грати в карти і випити склянку пива. Видко, хочуть вони осягнути те, щоби взагалі розвалити і товариське життя в Тернополі та щоби замісць у Бесіді тернопільські громадяни шукали розривки по жидівських шинках...« (»Діло« ч. 111 з 22 травня 1929).

Чи автор цього недопису в запалі красномовства не »пересадив сакраменту«, порівнавши «Бесіду« з »шинком«?

Серед книг

30 let české zemědělské družstevní práce. Praha, 1929.

Тільки що оголошене Центральним Союзом (Ustřední Jednota) сільсько-господарських кооператив в Празі ювилейне видання під цією назвою, уявляє з себе видатне явище в кооперативному житті взагалі. Це видання, як то ми

бачимо з невеликої передмови, що написана з рідким таланом та патосом, має своєю цілю дати перегляд наслідників, досягнутих Чехословаччиною в царині сільсько-господарської кооперації на 10-ню річницю відродження Чехословаччини до незалежного політчного життя та одночасно до 30-х роковин існування й діяльности зазначеного вище Центрального Союзу. Ця книжка по думці її ініціяторів, »мусить бути для всіх кооперативних працівників майбутніх поколінь документом того, що було досягнуто сільсько-господарською кооперацією по рік згаданих двох ювилеїв.«

Це видання містить в собі 622 сторінки фоліового формату та відзначається чепурністю і смаком. Його зміст відповідає його зовнішньому вигляду. Це справедливо на тільки відносно стилю де яких статей, але особливо що торкається змісту вміщених в згаданому виданні матеріялів. В цьому відношенні розглядувана нами книга уявляє з себе невичерпальне джерело як для вивчення стану сілького господарства в Чехословаччині взагалі, так і для зясування сучасного положення ріжних галузей сільсько-господарської кооперації в республиці.

Кожний з 14 відділів, на які розподіляється книга заосмотрений не тільки коротенькою історією розвитку відповідної галузі кооперації, але й відомостями про її сучасний стан. Дуже широкий при цьому ужиток відграє система діяґрам.

Надзвичайно вдалою є медода якої вжито в цьому виданні — по раз перший з такою повнотою та послідовністю — це широке ілюстрування тексту фотоґрафіями не тільки видатних представників влади та діячів кооперативного руху в галузі сільського господарства Чехословаччини, але й, що особливо цінно, багатьох явищ з численних досягнень сільсько-господарської кооперації в ресбулиці. Перед читачем безперервно проходять чудово виконані фотоґрафії, що представляють ріжні будинки, де працюють кооперативи, склепи, фабрики, приладдя і инше, що звязано з діяльністю кооператив.

Незалежно від цього, фотоґрафії малюють сучасний стан сільського-господарства в чехословацькій республиці взагалі та типи сільського населення ріжних частин республики. Всі ці фотоґрафії не тільки надають характер повної реальности тому, що викладається в тексті, але й дозволяють читачеві скласти собі ясну уяву про характер і детайлі тих явищ, про які говориться в тексті.

Нарешті, ті висновки, які можна зробити з цього видання про те, що зроблено за 30 років діяльности Ценльного Союзу сільсько-господарських кооператив, дуже прихильні. Чехословаччина має в цей час 12 центральних кооперативних сільсько-господарських союзів. В складі їх членів на 1 січня 1928 року було 9.572 кооператив; з них кредитвових 5.320. В цих кооперативах було біля 28 міліонів кч. уділів (паїв) і майже 35 міліонів запасового капіталу. Вкладки, внесені членами, досягали 1.710 міліонів кч. Розмір кооперативного продажу, що був виконаний в році 1927 12-ма централями торговельного характеру, дорівнювався 142.000 ваґонам на суму — 1.021 міліонів кч.

Чеська мова, на якій видана книга, натурально, служить для багатьох кооператорів перешкодою для ознайомлення з детайлями її змісту. Але система доповнення тексту фотоґрафіями, з одго боку, і переклад важніших частин тексту на французьку мову, з другого — значно поширюють круг осіб, що могли-би ознайомитися цілком самостійно зі змістом цієї книжки, навіть в деяких її детайлях

Вітаючи появлення цього видання, ми не можемо не висловити подяки Центральному Союзові чеських с-г. кооператив за блискучу спробу ознайомити всіх, хто цікавиться справою, з тим надзвичайним розвитком сільсько-господарської кооперації в Ч. С. Р., що є наслідком, головно, впертої роботи Центрального Союзу сільсько-господарських кооператив в Празі. Наслідки цієї праці величезні. Але ще більш блискучі можливости в тому-ж напрямкові, можливости, що заповіджені остільки вдалим минулим...

С. Б.

Всячина.

Використання вітряних рухачів на Україні. За останні два роки Наркомзем збудував у південних округах України близько 100 вітряних криниць. Вітряки для цих криниць споруджено здебільшого на заводах.

Цими днями Наркомзем має одержати 4 вітряки ріжних систем з закордону. Їх передбачається використати в Одеській окрузі для глибоководних свердлових криниць. Т-во »Електрика« передбачає провести також спробу використання цих вітряків, як рухачів для електромоторів.

Польський інститут домашнього господарства. Організації, що входять в склад Головної Ради господарського виховання жінок а то: секція домашнього господарства при інституті наукової організації праці і кружок студій домашнього господарства — приступили до підготовки заложення інституту домашнього господарства у Варшаві. Подібні інституції існують вже від давна в Америці, Англії, Німеччині і инших країнах. Також в Польщі виникає потреба установи, яка сталаб осередком всіх стремлінь до піднесення і розповсюдження раціональнних засад хатньої економіки. Що зацікавлення в тому напрямку зростає, тому дають доказ численні курси економіки домашнього господарства, варення і т. д. Число учасниць на таких курсах постійно зростає. В інституті передбачуються слідуючі відділи:

1) розглядання раціональних метод праці в домашнім господарстві;

2) навчання в формі курсів домашнього господарства ріжних степенів, відчитів, фахової книгозбірні і читальні;

3) порадня в справах господарського виховання;

4) технічні і практичні досвіди на всіх ділянках домашнього господарства і випрацювання взірців;

5) збір взорів і плянів урядження хати і знарядів;

6) досвідчення поживи: випробування і видавання припасів до варення.

Інститут задуманий, як кооператива з уділом 100 зл. Організаційна комісія урядує в Товаристві злучених земянок вул. Маршалковська 149.

Привітання. З нагоди Великодніх Свят Редакції Г.К.Ч. і »Кооп. Республики« одержали таке писемне привітання:

»Стрий, дня 12 травня 1929.

Всі службовики Стрийського Повітового Союзу Кооператив, зібрані з членами Надзірної Ради Союзу і Вп. Гостями на дружній святочній зустрічі при однім столі, шлють сердечне привітання Хвальній Редакції Г.К.Ч. і »Кооп. Республики« у Львові«.

Слідує сорок підписів.

Редакція „Кооп. Республики" сердечно дякує та зі свого боку шле привіт і побажання дружности в праці на користь спільної справи.

Ред. »Кооп. Р-ки«.

Нові ґазові шахти. В окрузі Ясла закінчено роботи при верченні нових ґазових шахт з початковою видайністю 100 куб. метрів і з усталеною продукцією 57 куб. метрів за годину. Друге верчення докінчено недавно на отворі Nr. 4. копальні »Винниця« з тою самою силою продукції і з тою самою усталеною пересічною нормою.

Нова беконарня в Польщі. В Шубині к. Бидґощі урухомлено нову беконарню; »Anglo - Bacon - Faexory« з виробничою здатністю 300—500 шт. безрог тижнево.

Справлення помилок.

Проситься виправити в **ч. 5 „Кооп. Р-ки"** за б. р. такі помилки:

на стор. 205: ряд. 10 з гори в 2 кол. зам. „вписового" треба „уділів".
„ „ „ 26 „ „ треба читат „робітничої **коопер.** організації.
„ „ „ 7 з низу „ зам. „велико-рентові" — „влико - районові".

В **ч. 4 "Кооп.-Р-ки"** за б. р. виправити:

на стор. 138 ряд. 18 з гори зам. 1020 треба 1920
„ 140 „ 7 „ „ „революцією" — „революції"
„ „ „ 22 „ „ 2338 — 2738.
„ „ „ в табелі 1 рядок зам. 22 — 25.
„ 143 в 2 табелі. 4 „ „ 11·06 — 12·06.
„ „ „ 9 „ „ „папок" — „пачок".

На стор. 140 треба перемінити порядок приміток під текстом в той спосіб: примітку що є під 3), поставити під 1); приміту, що є під 1), поставити під 2); а примітку означену 2) поставити під 3).

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Увага!

ЗМІСТ „Кооперативної Республики“ за 1928. р. є поміщений в ч. 1/29 (за січень) в двох картках так, що можна їх вирвати без ушкодження числа і вложити до комплєту річника 1928 р. при його оправі.

Адміністрація.

Від адміністрації.

Комплєти „Кооперативної Республики“ за 1928 рік продаються по зниженій ціні. Цілий річник 548 сторін великої вісімки коштує всього тільки 10 золотих.

Повні комплєти на вичерпанні, тому треба поспішати з замовленням.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР

(перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та **для слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає поучення про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар“, мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

„НОВА ХАТА“

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

для плекання домаш. культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:

На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: „УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО“
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. СЛОВАЦЬКОГО 14. II. ПОВ.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЛИПЕНЬ СЕРПЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

Маніфест Міжнароднього Кооперативного Союза . . . 265
Проф. В. Тотоміянц. Деякі проблеми міжнароднього кооперат. руху 266

Народнє господарство

С. Гольдельман. Індустріялізація Рад. України та інтереси селянства 270
А. Антонович. Продукція тютюну на укр. землях під Польщею 276
Е. Давід. Кооператизація сільського господарства . 278
Інж. І. Коцюба. Молочарство в Чехословаччині 281

Проблєми кооп. організації і практики

Мих. Корчинський. Підстави й міра спеціялізації в сільськогосподарській кооперації . 284

Кооперативне виховання

К. Коберський. За вишкіл кооперативного робітника . . . 292
Про навчання кооперації в школах 302

Стор.

Сторінки минулого

Інж. І. Прокопів. Кооперативний збут худоби на західно-українських землях 307

З життя укр. кооперації

Ол. Охрим. Борги в нашій кооперації 310

З кооперативного світа

А. Доде-Бансель. Продаж на кредит в споживчій кооперації Бельґії 313
Кріза у сіль. кооперації Німеччини та наука з цього для нас . . 316

Господарська хроніка 317

Торговельний білянс Польщі . . 319
Загальна господарська ситуація Польщі 320
Світова кріза в цукроварстві . 321

З преси 322

Серед книг 324

Всячина 328

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ 1929 | Ч. 7-8 | РІК ВИДАННЯ II.

МІЖНАРОДНІЙ ДЕНЬ КООПЕРАЦІЇ
припадає цього року на 6. липня 1929.

Маніфест Міжнароднього Кооперативного Союза.

До кооператорів всього світу!

Семий кооперативний день свята і пропаґанди буде святкуватися у всіх краях, що приналежать до М. К. С. дня 6. липня. Очікуємо ще могутнішої маніфестації кооперативної солідарности, як коли небудь другим разом.

Кооперативний рух росте національно й інтернаціонально, постійно що до числа членів, оборотів, одушевлення і господарської сили в усіх цивілізованих краях світа. Його метою є побудування нової культури на засадах справедливости, рівноправности і братерства і на непродажнім праві кожного члена суспільства добиватися свойого визволення від кожночасного соціяльного лиха шляхом вільного спілчанства з подібними собі другими громадянами.

Кооперативний рух йде до своєї ціли, організуючи на засаді взаїмности виріб і розподіл потрібних товарів і потреб у найліпшій якости по уміркованих цінах; розділюючи добутки і приощаджені через таку роботу засоби між тими, що це спричинили; заводячи свобідну, явну демократію в управлінні і нагляді над усіми їхніми підприемствами, і нарешті плекаючи суспільні чесноти і найвищий ступінь громадського почуття серед своїх прихильників.

Споживчі кооперативи видатно зменшили кошти спожиття своїх членів, збільшили реальну вартість зарібків, скоротили час праці, піднесли ступінь освіти працюючих і сталися твердинею для захисту вольнностей народа.

На міжнародньому форумі кооперативний рух обстоює усунення всіх господарських обмежень та инших перешкод для вільних

звязків між народами, стоїть за господарську співпрацю націй і — в льогічній послідовности — за загальний мир.

Зустріваючи свій семий День свята і пропаганди Міжнародній Кооперативний Союз вітає з задоволенням постійний похід своїх засад і поступ у здійснюванні кооперативної цілі. Він закликає своїх членів — скрізь маніфестувати єдність нашого руху і довіря до його здібностей, піднести на ще вищий щабель рівень добробуту і культури і в решті-решт дійти до здійснення Кооперативної Спільноти.

Від М. К. С.

Ваніо Таннер
президент.

Генри Й. Мей
ґенер. секретар

Деякі проблєми міжнароднього кооп. руху.

(Погляд на рік 1928.)

Проф. Др. В. Тотоміянц (Берлін). *)

Кооперативний рух, як наймолодший з усіх соціяльних рухів, все ще шукає нових форм і проблєм. Він находиться у плинному стані; у мало котрих країнах він є одноцілий, так мовити, монолітний; деякі країни мають також свої характерні форми кооперативної організації. Одначе ця многоформна і творча робота не є безприниціпною, вона не виливається у вузький практицизм, будучи заплідненою загальними засадами, що їх оставили апостоли кооперативного руху, як рочдельські піоніри, Райфазен і другі. Закріпленню тих старих, у практиці випробованих кооперативних засад є присвячена стаття відомого кооператора проф. Шарля Жіда у „Міжнародньому кооперативному огляді" (орґан Міжн. кооп. Союза) ч. 1/28. Ця стаття є відповідю на даремні зусилля російського большевизму, котрий критикує старі принціпи кооперації і намагається накинути старому, високорозвиненому кооп. рухові Західньої Европи свої принціпи, та безуспішно.

Проф. Жід стверджує, що марксівське клясове становище, котре намагається поставити кооперацію безносередньо у вир клясових боїв ослабає навіть у західньо-европейських краях. Це слідно прим. у Анґлії, де останній конгрес професійних спілок значною більшістю голосів відкинув таке становище. Також принціп невтральности кооп. руху, або, як висловлюється проф. Жід, „відкритих дверей", ще не застарівся і якраз у Швайцарії та Швеції, де цю кооперативну невтральність перестерігається найдужче, кооперативний рух розвинувся найкраще.

Большевицькі кооператори вважають кооперативну організацію чисто пролетарським рухом. Проф. Жід оспорює цей погляд, підносячи факт, що серед кооперативно зорганізованих споживачів відсоток робітництва падає чимраз більше, зате постепенно збільшується членська

---

*) Цю свою оригінальну статтю надіслав нам ласкаво прихильник нашого журналу ВП. Проф. В. Тотоміянц в німецькім тексті. — Редакція.

участь в споживчій кооперації инших ґруп, як прим. службовиків, державних урядників, селян і членів вільних фахів[1]). Приняття большевицької програми малоби такий наслідок, що половина кооперативного руху відкололася-б. Кооперативний рух не має метою стати якраз пролєтарською організацією. Проф. Жід звертає увагу на труднощі, які часами виникають в кооп. організації на ґрунті відносин між кооперативними підприємствами та їх персоналом.

В цьому самому часописові за минулий рік появилася дуже цікава стаття провідника шведського кооперативного руху Йогансена, в якій він ставить пропозицію засновування міжнародніх кооперативних підприємств. У цьому пляні немає нічого фантастичного, бо капіталістичні трести стають чимраз більше на шлях міжнародности. Також у кооперативній практиці ми мали такий приклад: Народній Банк у Mentone, що носив назву „французько-італійського" і працював для пограничного населення обох держав. Тому творення в майбутньому інтернаціональних підприємств, по думці Йогансена, матиме свою вагу, раз для того, щоби ослаблювати діяльність міжнародніх картелів, а по друге тому, щоби видвигнути міжнародній характер кооперативного руху.

У швайцарському „Червоному Огляді" (вересень 1928) находимо статтю Ф. Шнайдера на тему „Соціялдемократія і кооперативний рух", у якій оцінюється швайцарський кооп. рух зі становища соціялдемократії. Автор пише таке: не є добре, що наш кооп. рух є загальним рухом і охоплює усі круги населення[2]). Через те рух є поставлений на можливо найширшу базу; одначе автор знаходить, що це е не тільки корисне, але і шкідливе, бо привело за собою розколення кооп. руху; так одні вважають споживчу кооперативу засобом для здобуття матеріяльних користей, другі трактують її, як передступінь вищої форми господарства.

В протилежности до автора приведеної статті ми не знаходимо у тій ріжниці думок ніякого лиха. Важнішими від думок є вчинки. Хто називає себе соціялістом або комуністом, а притім не купує нічого або мало у консумі, цей не є кращим кооператором від того, хто й не зове себе соціялістом, але є вірний своїй кооперативі.

Далі стверджує п. Шнайдер, що помимо великого розросту загального Споживчого Т-ва у Базелі, число приватних склепів не зменшилося, тільки зросло. З другого боку належить ствердити, що Базель є одним з найдешевших міст у Швайцарії. Це належить приписати благодійній діяльности наших консумів. Хліб (білий) стоїть нетто 48 сантимів за кільо. Що торкається числа перекупнів, то їхнє число зросло в останніх роках не тільки у Базелі, але й у многих містах Европи. Це одначе не значить, що зросли їх торги а навпаки! Цей приріст пояснюється обставиною, що в тракті війни і революції підірвано чимало

---

[1]) Від Редакції: Як відомо, проф. Ш. Жід стоїть на становищі т. зв. німської школи, яка відмовляє кооперативного характеру кооперативам дрібних продуцентів, як продуцентів (прим. селян). Кооперація, по думці цієї школи, будується на обєднанні людей тільки, як с п о ж и в а ч і в (без ріжниці їх стану і професії). Життя, як відомо, не зовсім виправдало такий, хоч дуже прямолінійний, зате односторонній погляд. Більшість кооп. теоретиків уже сьогодня не відмовляє кооп. характеру таким кооперативам, як райфазенки, кооп. молочарні, закупочні кооперативи і т. д.

[2]) Як видно з дальшого, і тут мається на увазі тільки споживчу кооперацію. — Редакція.

екзистенцій і вони не могли кинутися до нічого иншого, як тільки до торгівлі.

Одним з найважніших питань, що займали пресу в р. 1928, було питання про відносини між міськими і сільськими кооперативами. І так стрічаємо у „Konsumgenossenschaft", орґані Союзу Нім. Госп. Спілок у ЧСР, під датою 1. XI. 1928 статтю п. з. „Торгівля, сільсько-господарські кооперативи і ми". Тут звертається увагу на велику конкуренцію, яку робить спож. кооперативам гуртівниче обєднання купців при набуванні виробів сільських кооператив. Наближення обох родів кооперації піде швидше, коли зміниться політичне їх забарвлення, коли міські споживачі не бачитимуть у кожнім селянині лихваря, а на відворот, сільське господарство зрозуміє, що й міські споживачі уявляють собою високий культурний чинник. Часопис далі рекомендує, щоби обєднати ідею рочдельських піонірів з думками Райфайзена до видатної праці для добра всього люду. Гуртівня анґлійських споживчих т-ств вже приспособилася до потреб сільських споживчих кооператив, створивши перед пару роками відділ для продажу с. господарських маших, приборів і т. д., крім того приняла в члени ряд с.-господарських кооператив, а саме після ліквідації сільсько-господарської закупочної гуртівні. Літом 1928 р. вона улаштувала у Менчестрі також с.-господарську виставу.

Взагалі споживчо-кооперативний рух зробив у році 1927/28 (від вересня до вересня) у Анґлії великі поступи і так: прибуло 394.376 нових членів, уділові капітали зросли на 4,840.529 фунтів шт., щадничі вкладки по спож. кооперативах на 2,722.222 фт. шт., резервові фонди на 2,653.009 фт. шт., оборот збільшився на 30,187.493 фт. шт., а число персоналу на 14.769.

Звертаємо увагу, що таких успіхів досягнено помимо штрайків і безробіття; такий є нестримний похід кооперативного руху! Ці матерільні успіхи стоять у звязку з пропаґандистичною або правильніше з виховною працею кооператив. „Co-operative News" з 16 листопада 1928 опубліковують статистику засобів, що були вжиті на ту ціль. Обчислюють, що кожний член платить річно на виховну роботу квоту рівновартну 50 нім. пфеніґам (= 1 зл. 10 гр. в польській валюті) *). Пять великих кооператив видало такі суми на загально корисні цілі:

Одна продукційна кооператива	5.591	фунтів	шт.
„ анґлійська спож. „	4.935	„	„
„ шкотська „ „	13.218	„	„
Шкотська гуртівня спож. кооперації	38.067	„	„
Анґлійська „ „ „	43.382	„	„

Помимо тих видатків на загально-корисні цілі, ціни товарів у споживчих товариствах не є ні трохи вищі, як у приватних склепах. Деякі харчі є навіть трохи дешевші, а коли візьметься під увагу кращу якість і ретельну вагу, то кооперативна організація торгівлі є для споживачів значно корисніша, як приватна торгівля. У Німеччині і Анґлії є кооперативні ціни пересічно на 5 до 10 % дешевші, як у приватній торгівлі; при тім ще не узгляднено товарових зворотів. Ці факти можуть споживачі самі перевірити; це спробували зробити господині одного австрій-

*) Зразкова виховна праця анґл. кооперації буде предметом блищого розгляду у вересневому N-г Кооп. Республики. — Редакція.

ського містечка. Отже господині і довіренці кооперативи у Ґринбаху біля Schneeberg рішили закуповувати на протязі тижня усе, що треба у ріжних склепах і під кінець побачили, що коли навіть деякі товари були дешевші, то цілість закупна за тиждень від купців у Ґринбаху була дорожча, як у споживчій кооперативі.

Одно зі статистичних дослідувань, переведених штокгольмським споживчим т-ством, носить титул: „Ціни у нас і де инде". На поперек через цілу обгортку цієї публікації є надрукований вислід підрахунку за окремі місяці, при чім листопад перечеркнено червоно, з дописком: „Ви можете що року один місяць жити безплатно". Розгляд довгого ряду цін показує наглядно, що товари, що походять з власного виробу кооперативи, є спеціяльно дешеві. Прим. хліб був у кооперативі пересічно дешевший на 20 %, масарські вироби на 10,5 %. Такий важний товар, як картопля, виказує ріжницю на 10,5 % і т. д. Ціни рижу і ґрисику (манни) вагалися значно, але в пересічі були дешевші на 25 %.

Такі і инші матеріяльні користи притягають кооперативі чимраз то нових членів, але мимо того є краї, де кооперація ще не стала масовим рухом. Споживачі належать до економічної категорії, що не є такою активною, як прим. продуценти. Ці останні (за виїмком хіба дрібного селянства) обороняють свої інтереси значно енерґійніше; споживачі зате дозволяють себе значно легше визискувати. Щоби пробудити консументів з їх сну, підняв один відомий французький письменник, що має доступ до великих французських ґазет, енерґійну часописну кампанію. Панові Перрфе (Pierrefeu) вдалося скласти мобілізаційний комітет споживачів; як повідомляє орґан проф. Ш. Жіда „L' Emancipation" (жовтень 1928), цей комітет має уже відділи в усіх великих містах Франції; у Марселі самім є 45.000 членів і це число ще зростає. Члени мають покорятися розпорядкам виділу, щоби робити єдний фронт проти здорожування товарів. Є надія на допомогу найбільших французських обеднань, як бувших фронтовиків і воєнних вдів.

Важко сказати, чим скінчиться ця акція у Франції, але коли вона не буде йти у контакті зі споживчою кооперацією, тоді ледви чи вона лишить які глибші сліди за собою. Це показав досвід американських, французьких і швайцарських ліґ продавщиць, котрі, що правда, роблять чимало для виховання споживачів, але не мають видатнішого економічного значіння, а чисельно майже цілком не ростуть.

Взагалі можна сказати, що добу ґеґемонії капіталістичних продуцентів ми по більшости маємо уже за собою і що тепер наступає доба організованих споживачів. Маємо надію, що ґеґемонія споживачів приведе до вічного мира, якого керманичі продукції не могли, або не хотіли досягти.

Проф. Др. В. Тотоміянц.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ЧИТАЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ НАШ ЧАСОПИС,

який змагає

до піднесення у нас кооперативного руху на вищий щебель досконалости!

Індустріялізація господарства Радянської України та інтереси селянства.

В попередній статті („К. Р-ка“ за б. р. ч. 5) ми зазначили, що здійснення політики індустріялізації вимагає поширення можливостей приложення людської праці до промислової чинности, а це ж обумовлено поширенням кількости існуючих закладів, заснуванням нових промислових одиниць, поновленням урядження технічно вже застарілих закладів, їх перебудовою та розширенням. Це все формулюється в тямці капітального будівництва, а це останнє реалізується шляхом нових капіталовміщень.

Для капіталовміщень очевидячки необхідні засоби; й ось в питанні про джерела тих засобів ми стикаємося з особливостями долі сільського господарства з одного боку та промисловости, з другого, в економічній політиці радянської влади. До розгляду цього питання ми й переходимо.

Джерелом капіталовміщень, або, ширше беручи, фінансування кожного господарства є в першу чергу власне його нагромадження: частина прибутку направляється на зміцнення капіталу того ж господарства.

Ось в цьому першому пункті й виявляється, що удержавлене промислове господарство В. України, як рівняти зі сільським господарством, нагромаджує дуже повільно.

Нагромадження в млн. довоєнних крб. по господарських ділянках[1]).

	1923/24	1924/25	1925/26
Сільське господарство . . .	165·6	78·5	224·2
Промисловість	11·4	82·8	91·1

Бачимо, що в першому з наведених років промисловість не тільки що не дала чистого прибутку, але ще зїла 11·4 міл. свого основного капіталу. „Рентабельність нашої (відноситься до цілого СССР) промисловости зовсім не висока: пересічно вона у 1925/26 р. дала 5·9% до основного капіталу, тоді як у передвоєнний час відсоток цей рівнявся — 18·7%“[2]).

Політика радянської влади дбає про те, аби перепомпувати оті нагромадження села до промисловости, про що ми читаємо часто в урядовій економічній пресі. Так в пляні фінансування народнього господарства України на 1928/29 р. зустрічаємо висновок про те, що оскільки „основна маса потреб мусить бути профінансована за рахунок бюджетних ресурсів“, то тим зміцнюється роля бюджету у справі „перероспреділення народнього доходу,“ тоб-то у перебранні засобів від сільського господарства до промисловости[3]). На иншому місці ми читаємо, що „темп зросту до-

[1]) „Хозяйство Украины,“ ч. 2 за 1928 р., ст. 58.
[2]) „Бюллетень Конюнкт. Института,“ ч. 11/12 за 1927 р., ст. 44.
[3]) Контр. цифры на 1928/29 г. I, ст. 187.

ходів... має місце лише у відношенні до доходів хліборобського населення," а тому слід подбати про те, аби селяне поміщували „ці засоби з ощадних кас у паї кооперації, як також у державні позички," що в умовах радянської України, де кооперація також удержавлена, значило би простий перехід засобів населення, за нікчемний відсоток, до державної скарбниці[1])... Другий радянський автор зазначає зовсім просто, що „слід створити плян, як витягти грошеві лишки населення"[2])...

Що ощадження населення, в тому числі й сільського, находять собі вигідний ужиток у промисловости, є звичайним явищем у цілому світі. Воно власне повинно розглядатись, як одна з головних підвалин загального процесу індустріялізації, який скрізь здійснюється шляхом пересування продукційних сил від сільського господарства до промисловости, тоб-то праці — людий та капіталу — грошевих засобів. Але це пересування мусить бути вільне, з доброї волі власників тих засобів, та викликатись вигідністю їх примінення в промисловости; нарешті це мають бути справді ощадження, цеб-то лишки, у вживанні котрих у власному господарстві пекучої потреби не має.

Всі ці умови здійснюються скрізь — по за межами СССР — в той спосіб, що населення вміщає свої ощадження або часово вільні засоби до щадничих кас, кредитових кооператив або приватних банків, дістаючи за ті вміщення певний відсоток, а ці кредитові інституції вже направляють ці вміщення далі, до ріжних господарських галузів, у тому числі також на промислове будівництво, дбаючи при тому про найбільшу вигідність цього вміщення. Більш маєтні верстви набувають акції та обліґації ріжних промислових підприємств, дістаючи по них дохід у формі усталеного відсотка або дивіденди.

На Радянській Україні ціла ця організація вільного переливання засобів з одного господарства до другого не існує. Вся кредитова організація там удержавлена й роспоряджає виключно засобами, які їй уділені державною скарбницею і які ця остання дістає від населення — головно від сільського — примусово через систему податків. Майже ціла велика промисловість там також удержавлена, акцій та обліґацій у формі, яка вживається в цілому світі, там немає, отже відсутня також і можливість добровільного притягнення вільних засобів населення до її фінансування. Тому і фінансується там промисловість головним чином з державної скарбниці, або банками, які живляться з того ж джерела, тоб-то з державного бюджету або ж шляхом дальніших випусків паперових грошей. Паперові гроші, як відомо, коли кількість їх перевищує потребу господарського обігу, підупадають у своїй купній здібности. Відомо, що курс радянського червінця стоїть на закордонних біржах дуже низько, приблизно меньш одної третини його примусового офіційного курсу в краю. Тяжкі наслідки для населення такого стану валюти відомі.

На Радянській Україні фінансування індустріялізації переводиться шляхом примусового перепомповування засобів населення, а власне засобів селянства, до промисловости, у першу чергу, через державний бюджет. Ось як слід розуміти наведений нами вище вислів офіційного урядового документу про ролю бюджета в справі „перероспреділення народнього доходу." Коли ж дохід населення примусово перероспреділюється, то, оче-

[1]) „Хоз. Укр." ч. 1 за 1928 р. ст. 12, 15—16.
[2]) „Хоз. Укр." ч. 7 за 1928, ст. 36.

видячки, вже не узгляднюється, чи являются ці засоби справді ощадженням, лишками, у власному господарстві конче не необхідними, чи ні. Дані про рівень добробуту українського селянства, які ми наводили в попередній нашій статті, дають підстави до рішучого сумніву у наявности тих „лишків“ у вкраїнського селянства, які що року нараховує урядова статистика. Низький рівень техніки, а відтіля і продуктивности, а тому і прибутковости українського селянського господарства, свідчать про велику потребу самого цього господарства в капіталі для його піднесення. Що засобів для поліпшення господарства не вистарчає, видно з того, що, в протилежність до промисловости, наше сільське господарство в головній своїй галузі — зерновій — ще не досягло передвоєнного рівня. Ось дані за останній рік в порівнанні з даними року 1913, принятими за 100:

Рік	Врожай з 1 десятини:	Загальний збір	Збір на 1 душу:	Особисте споживання на 1 душу: [1])
	У відсотках до 1913 року			
1913	100	100	100	100
1927/28	88·3	89·5	81·3	91·0

Що торкається живого інвентаря, то „загальна кількість худоби була відбудована вже в 1926/27 році, але склад її погіршився завдяки зросту кількости овець і зменшенню числа свиней.“ Тільки продукція технічних культур зросла, що говорить про вперте стремління селянства при всіх несприятливих умовах підняти своє господарство.

Ось тут ми стикаємося з другою — поруч з бюджетом та інфляцією — системою мір, якими радянська влада пересуває грошеві засоби селянства без відповідного еквіваленту до промисловости. Це її політика цін.

На Рад. Україні, яка входить складовою частиною до народнього господарства цілого СССР, ціни реґулюються державною владою, а властиво майже виключно нею встановлюються. Уможливлене це тим, що вільна конкуренція, вільне взаїмовідношення попиту і подачі на ринку усунуто тим, що, по перше, позакраєва торгівля монополізована державою; отже позакраєві товари поступають на ринок лише у кількости та в тих ґатунках, які встановлюются урядом через його торговельні органи; природньо, що також ціни на ці закордонні товари призначаються урядом зовсім не відповідно до цін цих товарів в місцях їх походження. По друге, внутрикраєва торгівля на Україні вже у 1925/26 році находилась, що до суми продажу, на 74%[2]) в руках державних органів або контрольованих ними кооператив; з того часу роля приватної торгівлі зовсім підупала; — зокрема це відноситься до так зв. хлібозаготівель, цеб-то закупок хліба у селянства, до котрої приватна торгівля в останньому році зовсім вже не допускалась і в яких рівень цін згори примусово призначається державою, тоб-то самим монопольним покупцем. Нарешті, що до промислових виробів, то, оскільки майже ціла велика промисловість належить державі, остання природньо сама ж і призначає ціни тих товарів, як монопольний їх продавець.

[1]) Контр. цифры на 1928/29 р. I. ст. 43.
[2]) Україна в цифрах, вид. ЦСУ УСРР, ст. 90.

Отже, маємо оригінальне положення, що держава у відношенні до сільсько-господарських товарів монопольно призначає ціни, як покупець, себ-то зацікавлена в можливо нищих цінах; у відношенні ж до промислових товарів, як також привозових з закордону, вона є монопольним продавцем, себ-то зацікавлена в можливо високих цінах. Тому на Рад. Україні відсутня є рівновага у цінах сільсько-господарських та промислових, рівновага, яка так-сяк, а всеж існувала у передвоєнному часі.

Ось покащики (т. зв. індекси) цін товарів обох категорій на Україні[1]).

Індекси цін 1927/1928 р. (Ціни 1923 р. = 1000).

Індекс гуртових цін ЦСУ СССР на Україні:

а) Загальний	1.712
б) Промислових виробів	1.898
в) Сільсько-господарських товарів	1.598
Відношення б : в	118%

Селянський індекс (ціни, по котрих селяне продають свої товари та купують промислові вироби):

а) Індекс відчужування	1.552
б) Індекс набування	1.923
Відношення а : б	80,7%

Загально-промисловий індекс відпускних, прейскурантних цін НРНГ УСРР:

Для всієї промисловости союзних трестів України	1.713
в т. ч. а) для фабрикатів виробничо-технічного споживання	1.507
б) для фабрикатів особистого споживання	2.019
Для всієї промисловости республ. трестів	1.499
в т. ч. а) для фабрикатів виробничо-технічного споживання	1.300
б) для фабр. особ. споживання	1.749

Ми навели три урядові покащики цін на В. Україні. Перші два вказують, що, в порівнанні з передвоєнним рівнем цін, продукти сільського господарства розцінюються принаймні на одну пяту дешевше, ніж продукти промисловости. В попередні роки це взаємовідношення було ще значно гірше. Лише вперта неохота селянства продавати свої продукти за дешево та купувати промислові вироби за дорого примусила уряд до деякого змягчення контрасту в цінах.

Третій з наведених нами покащиків цін дуже яскраво підкреслює урядову політику цін. Бачимо там, що рівень цін виробів продукційного споживання є значно нищий від рівня цін продуктів особистого споживання.

Бо-ж вироби першої категорії купує сам уряд як матеріяли, паливо та урядження для державної промисловости; очевидно йому нема рації платити за ці вироби дорого. Але товари другої категорії набуває населення, яке є на чотири пятих селянське, як ми вже знаємо; то-ж нехай воно платить дорого, а тим спричинюється до збільшення прибутків промисловости, тоб-то до фінансування індустріялізації.

Більш конкретну уяву про ступінь ворожости цієї політики цін до селянства ми одержимо, коли порівняємо так зв. обмінні еквіваленти, а саме

[1]) Статист. Хроніка, 1928, ч. 118.

скільки за певну одиницю с.-г. продуктів можна було дістати промислових виробів перед війною й зараз. Наводимо кілька тих еквівалентів по цілому СССР за осінь 1927/28 р.

Можна було одержати за один сотнар жита по державних заготовчих цінах [1]):

	Пересічно у пятиріччі 1909/13	У році 1927/28	
	в прив. торг.	в коопер.	в прив. торг.
Метрів ситцю (перкалю) . . .	22·72	12·48	10·60
Кґ цукру піску	14·6	7·4	7·2
Сотнарів соли	1·66	1·28	0·85
Кґ соняшникової олії	12·6	8·5	5·2

Бачимо, що фактично бічні промислові продукти селянського споживання подорощали вдвічі, порівнюючи до ціни жита.

Нині пригадаймо собі табелю, приведену в попередній статті („К. Р-ка" ч. 5, ст. 223), в якій представлена продукція народнього господарства В. України у цінах передвоєнних та сучасних. Ми там бачимо, що як би наше сільське господарство діставало за свою продукцію передвоєнні ціни, продукція його склала би 52,2%, цеб-то більш половини цілої народньо-господарської продукції. Нині ж, завдяки урядовій політиці цін, скерованій на шкоду інтересів сільського господарства, продукція останнього, виказана в її сучасних цінах, уступає перше місце промисловості, взятій разом з будівництвом.

* * *

Нам залишається ще придивитися до розміру капіталовміщень у господарство В. Україні за останні роки, щоби оцінити міру зусиль, яких вимагає від країни політика індустріялізації. Щоби належно оцінити долю обох головних ділянок нашого господарства при переведенні цього капіталовміщення, наводимо дотичну урядову статистику, як для сільського господарства, так для промисловости.

Капіталовміщення на Радянській Україні (в млн крб.) [2]).

Ділянки господарства	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	Разом за 4 роки абсол. числа	% %
Ціле народнє госп-во .	356,5	624,1	926,6	1045,3	2952,5	100,0
Теж саме без с.-г-ства .	177,4	407,4	587,4	762,0	1934,2	65,5
Сільське господарство .	179,1	216,7	339,2	283,3	1018,3	34,5
Промисловість разом з електро-будівництвом	103,1	249,7	362,7	480,8	1196,3	40,5

Роздивляючись ці табелі, ми тимчасом полишимо на боці важливу справу про джерело тих капіталовміщень до поодиноких ділянок народнього

[1]) Экономическое Обозрение, 1928, ч. 10.
[2]) Контр. цифры на 1928/29 г. ст. 166.

господарства. До цього питання ми вернемся трохи згодом. Тут вистарчить констатувати, що й помимо питання про джерело фінансування, сільське господарство в справі капіталовміщень поставлене на значно дальше місце, ніж йому слідує хоч би по його питомій вазі в народньо-господарській продукції. Ця вага, як нам відомо, обчислена у 52·2%, а в капіталовміщеннях воно дістало лише 34·5%. Як взяти на увагу ролю сільського господарства, яко джерела існування 4/5 населення країни, низький рівень його видайности й відповідно високий рівень його потреб у капіталовміщенні, тоді фактична частка виявиться вже зовсім мізерною.

Але головна вага справи полягає в тому, що переважна частина капіталовміщень до сільського господарства джерелом своїм має саме ж це господарство, бо в наведені суми зараховані видатки самих селян на поліпшення свого господарства, природній зріст худоби, набуті с.-г. машини тощо, участь же державних засобів, цеб-то взятих з цілого народнього господарства, є порівнюючи мала. Протилежний малюнок маємо в промисловости, де у фінансуванні першу ролю відограють державні засоби, взяті переважно від селянства; оскільки ж капіталовміщення походять від власних прибутків промисловости, то останні завдячують також змальованій нами в горі радянській політиці цін. Саме з того ж офіційного джерела, з котрого взяті нами дані для попередньої табелі, ми дізнаємося, що з загальної суми капіталовміщень у сільське господарство в 1927/28 р. в розмірі 283·3 млн. крб. походять з державних засобів тільки 91 млн. крб., або 32%; власні ж засоби селянського господарства дали 68%. Инакше положення з фінансуванням промисловости. Ось дані за 1927/28 р.[2]):

Потреби промисловости в засобах.		Джерела задоволення цих потреб.	
На капіталовміщення . .	417·7 млн	Власні засоби пром-ти .	263·3 млн
На инші потреби . . .	173·0 „	Банківське кредитування	49·0 „
Разом .	590·7 „	Фінансування держави ·	206·3 „
		Инші засоби	22·8 „
		Разом .	590·7 „

Ми вже знаємо, що засоби банків також є державні; отже фінансування промисловости за рахунок державної скарбниці, цеб-то за рахунок цілого народнього господарства, складало у минулому господарському році 255·3 млн, або у відношенні до капіталовміщень того року 61% останнього; удвічі більше від того ж відсотку у сільському господарстві. Що ж торкається власних засобів, то вони походять з амортизаційних відчислень та з чистого прибутку, одним з джерел котрого є високі ціни готових промислових виробів при низьких цінах с.-г. сировини та засобів харчування промислового виробництва.

На цьому можемо тимчасом припинити нашу аналізу радянської економічної політики в ділянці індустріялізації. Ми далеко не охопили всіх звязаних з цією темою питань, бо цього не дозволили нам обмежені розміри журнальної статті. Зокрема варто розглянути вплив прискореної індустріялізаційної політики на внутрішню структуру українського господар-

[2]) Контр. цифры, ст. 186.

ства і звязану з тим здатність останнього задовольняти мінімальні потреби населення у промислових виробах. Але ми сподіваємося ще вернути до цього питання у иншому звязку.

На прикінці варто пригадати колишній вислів одного з большевицьких лідерів (Преображенського), що індустрія великих европейських країн повстала в наслідок немилосердного визиску кольорових колоніяльних народів, індустріялізація ж СССР може здійснитись лише в наслідок такого ж визиску його селяства, яке має виконати ролю тих колоніяльних невільників. Перебіг взаємовідносин за останні роки свідчить, що селянство радянської України з цією ролею не погоджується.

Проф. С. Гольдельман.

Продукція тютюну на українських землях під Польщею.

Коли приглянемося статистиці продукції сирівцю тютюну в році 1927, побачимо, що землями, які найбільше продукують тютюну, являються українські землі під Польщею. Східна Галичина 1927 р. віддала до монополю 4,253.293 kg а Волинь 235.517 kg, що становить разом 4,508.810 kg. Всі инші землі в Польщі, де росте тютюн, віддали всього 288.552 kg сирівцю. Разом монополь в цілій Польщі викупив 4,797.362 kg. Запотребування тютюну в Польщі пять разів більше, то значить, що краєва продукція покриває лише 20% краєвого запотребування, а недобір мусить монополь покрити спроваджуванням 80% сирівцю з заграниці.

Належить зазначити, що лише в Галичині удаються вищі ґатунки циґарового тютюну, який цвите червоно, а саме »мушкателька« та угорський т. зв. »породий«. В инших округах управи тютюну в Польщі удаються лише тютюни до люльки, т. зв. махорки та бакуни, що цвитуть жовто. Що більше: в Галичині, а саме на Поділлю та Покуттю роблено в ріжних місцевостях досвіди з управою вищих сортів заграничних тютюнів, як український »дюбек«, »самсун«, »смирна«, »трапезунка« і много инших заграничних (Італія, Америка, Булгарія, Туреччина), вже дуже шляхотних папіросових тютюнів. Роблені проби з управою цих ґатунків прекрасно удались і дали на загал дуже гарні висліди.

Згадані вище ґатунки вимагають крім вмілої управи, справних і вироблених ґрунтів і теплого клімату. Відповідні ґрунта і теплий клімат на нашому Покуті та Поділлі є, однак вміння і знання управи та конечних для цього відповідних сушарень не маємо. Саме зза цієї тільки причини не можемо цих ґатунків тютюну управляти та мати в десятеро вищі доходи. При добрій волі наших плянтаторів, коли вони створять організацію, навчаться від своїх інструкторів на зимових курсах, чи то на оказових плянтаціх управи цеї дуже шляхотної рослини, сміло можемо сказати, що управа тютюну поплатиться.

На українських землях під Польщею є дві округи управи тютюну:

I. Східно-галицька округа управи тютюну. До цієї округи належать воєвідства:

а) Тернопільське. Повіти: 1) Борщів, 2) Бучач, 3) Чортків, 4) Гусятин, 5) Копичинці, 6) Підгайці, 7) Скала, 8) Тернопіль, 9) Теребовля, 10) Заліщики, 11) Збараж.

б) Станиславівське воєвідство. Повіти: 1) Городенка, 2) Коломия, 3) Косів, 4) Печеніжин, 5) Рогатин, 6) Снятин, 7) Станиславів, 7) Товмач.

II. Волинська округа управи тютюну:

в) Волинське воєвідство. Повіти: 1) Кремянець, 2) Дубно, 3) Здолбунів, 4) Рівно, 5) південна частина пов. луцького, 6) Горохів, 7) Волинський Володимир.

В 1927 р. площа, віддана під управу тютюну в Галичині, виказує в hà 2.278, а на Волині 373 hà. Разом на українських землях плянтації тютюну займали площу 3.651 hà. В Галичині на 2.278 hà було окремих плянтаторів 40.217, а на Волині 6.676 плянтаторів. Разом на українських землях під Польщею сума плянтаторів виносить 46.893. Приймім, що на цих землях мешкає 80% Українців, то, по вичисленню процентовим рахунком, українських плянтаторів було 37.510.

Беручи пересічно, площа під управою тютюну виносить на одного плянтатора кругло 1.670 m^2.

З вище наведених чисел прийдемо до остаточного висновку, що плянтаторами тютюну у переважаючій сильно більшости являються українські селяни і то малоземельні.

Управа тютюну та її значіння.

Коли приходиться говорити взагалі про управу тютюну та її значіння, належить глядіти на цю справу з точки зору значіння управи тютюну для економіки сільського господарства.

Постараюся обговорити вплив управи тютюну на піднесення наших господарств, чи то посередньо чи безпосередньо. Зачну від доходів. Сміло можна сказати, що управа тютюну на наших землях поплачується. Візьмім, примір: з 1 hà = $1^3/_4$ морга = 10.000 m^2 віддається пересічно (після статистики) 1.867 kg. Ціни залежно від якости і технічної вартости виносять 1·45—2·60 зл.

Числім пересічно за 1 kg сухого сирівцю 1·52 зол., то випадає, що з одного ha одержимо 2.737 зол. 84 гр. З того відчислюю на кошти звязані з управою половину т. є. 1.368 зол. 92 гр., то все таки 1 ha тютюну принесе чистого доходу 1.368·92 зол., отже більше, як управа збіжжа чи навіть цукрових буряків.

Другою досить важною справою, як з поданої вище статистики бачимо, є це, що тютюн управляють наші дрібноземельні селяне. Відомо кожному, що на українських землях під Польщею є надмір робочих рук. Промислу домашнього майже у нас немає. Це саме відноситься і до фабричного промислу. Виїзд за границю з одної сторони є утруднений, а з другої сторони, не кожний має стільки грошей, щоб туди виїхати. Робучу силу нашого селянина-господарського зарібника використовують фільварки, бо в деяких околицях платять робітникам дуже лихо.

Малоземельні селяни не повинні висилати членів своєї родини на лихо платні роботи по фільварках, лиш зарадити собі в цей спосіб, щоб знайти заняття на своїому варстаті праці, а саме на плянтації чи то тютюну, чи

буряків, хмелю, цикорії, чи вкінці братися до пересаджування збіжжа. Однак до того треба організації, треба закладати при кооперативах чи кружках Сіл. Господаря спільні розсадники, будувати кооперативні сушарні, подбати про відповідних інструкторів, які б служили порадою, учили нових метод управи і т. п.

Дальше управа тютюну, як рослини на загал вибагливої під зглядом кліматичним, ґрунтовим, угноювання, потребує відповідної механічної обрібки ґрунту, чим вона поліпшує поле і оставляє його по собі у високій культурі та в справности. Рослина посіяна чи посаджена на тютюновій плянтації за доданням відповідної кількости гноїв, знаходить тут сприятливі умови до свойого розвитку. Примушує господарів до введення відповідного плодозміну, що приводить рівнож до піднесення на вищий ступінь культури наших ґрунтів. Крім тих користий є ще одна: плянтатор, а навіть його сусіди, заощаджують видатки на купно курива. Гріш заощаджений таким способом рівнож належало б дочислити до приходів з управи, а викурений тютюн знова до загального збору з засадженої площі.

Вкінці при управі тютюну приходить мені ще одна важна справа на думку. Управа тютюну в противенстві до цукрових буряків, не потребує на загал великого запотребування живого інвентаря. Цілу роботу, почавши від закладання розсадників, до кінця можна виконати руками. Навіть вказаним булоби, щоб землю, місто орати плугом, копати таки таким примітивним знарядом, як лопата. Тому, беручи й це під увагу, для малоземельних і для многочисельних родин широких кругів нашого селянства управа тютюну є одним з средств, якими далося б поліпшити їх добробут. В будучности, коли спільно і зорганізовано візьмемся до управи, то створимо для малоземельних наших селян один з »домових промислів«, бо після мене управа тютюну сміло заслугуватиме на цю назву.

Антін Осип Антонович
канд. інж. рільництва.

Кооператизація сільського господарства.

Кооператизація сільсько-господарської продажі*).

В давніших часах продажа продуктів дуже обтяжувала сільських господарів непродуктивною працею. Селянин був не лише продуцентом і перерібником, але заразом також купцем. Як продавець, мусів він часто їздити на ринки, часто без бажаного успіху. Усамостійнення торговельної діяльности відібрало від нього пізніше через посередництво торговця збіжам, картофлями, худобою, маслом, яйцями, гусьми, овочами і т. д. конечність власної праці на ринку, одначе дало йому всілякі некористи.

Особливо зле для дрібного сільського господаря було, що він, як окрема особа, зі своєю невеликою кількістю продукту був безборонний супроти гандляра. Тому, при незанадто великому віддаленню від міського ринку, селянин аж до останніх часів волів сам продавати принаймні ті продукти, які не потребували дальшого перероблення. Він віз в осени свої картофлі, свою

*) Див. »К. Р.« ч. 3 за б. р. ст. 97.

капусту, свої овочі до міста й пробував знайти там покупців. А селянка старалася раз або два рази на тиждень продати на ринку своє масло, сир, яйці, ярину й усякі інші дрібні продукти. Кожного разу тратила вона пів дня, поки могла заробити трохи грошей, а крім того ще досить часто, по скінченні ринку, мусіла вона ходити по каменицях в місті, щоби випродати решту свого товару. Такий звичай ще й досі задержався по деяких місцевостях Німеччини, і там, де до міста веде залізниця, спрацьовані постаті селянок з великими кошами наповнюють четверту клясу. Кооператива для продажі покликана скрізь покласти кінець цьому становищу. Вона вже розпочала в цьому напрямі енергійну працю.

Данська селянка вже не потребує, як ми бачили, сама продавати продукт своїх молочних коров; але вона не потребує також тратити час на продажу яєць. Кооператива для продажі яєць відбирає від неї цю тяжку працю. Перша така кооператива була заснована в 1895 р. В тому часі вивіз данських яєць незвичайно занепав наслідком лихого стану, в якому яйця доходили до споживачів. Торговля яйцями була спекулятивним ґешефтом, і споживач часто міг одержати цей цінний, але делікатний засіб поживи лише тоді, коли він знаходився в такому стані, який дуже зменшував його вартість або взагалі робив неможливим його споживання. Кооперативне обєднання поставило собі ціллю забезпечити покупцям лише свіжий товар. Для цеї ціли кожне яйце штемпелювано числом члена і окружної кооперативи. Коли цей спосіб почали наслідувати несовісні конкуренти, тоді кооперативи для експорту яєць завели охоронені законом спеціяльні знаки. Поруч з цим дбали вони за заведення поліпшених пород курей і тим способом осягнули, що тепер поруч данського масла й данських шинок також данські яйця, як товар першої кляси, побивають на лондонському світовому ринку кожну конкуренцію.

В 1908 році було в Данії вже 695 яєчних округ, які числили 50.789 членів. Число курей зросло з 5·9 міліонів в році 1893 до 11·8 міліонів в році 1909. Одна третина загального числа курей охоплена кооперативами для продажі яєць. При цьому треба взяти на увагу, що велике число господарств не має жадної потреби в кооперативній продажі яєць, бо в цій густо залюдненій країні є досить нагоди для корисної продажі.

Успіхи Данців в области хову курей і продажі яєць швидко почали наслідувати також інші країни. Незвичайно швидко почала боронитися від данської конкуренції що до яєць дрібно-селянська й дрібно-орендаторська Ірляндія. В 1897 році були засновані перші кооперативи для хову курей і продажі яєць; в 1900 році було там уже 21 таких кооператив з 2.569 членів. Вартість продукції яєць піднеслася з 87.140.009 марок в 1897 році до 108.120.000 марок в 1900 році.

На початку біжучого століття почали основувати кооперативні організації для продажі яєць також в Німеччині. В богатьох випадках продажею яєць займаються молочарні, загальні кооперативи для продажі й інші сільсько-господарські кооперативи. В річному справозданні Дармштатського Союза, пізнішого Державного Союза, на рік 1900 читаємо про цей рух: »дуже радісною стороною кооперативного руху останніх років є збільшене поширення кооператив для продажі яєць. Засновано вже 16 кооператив цього рода. При цьому, як наприклад в Бадені, численні сільсько-господарські споживчі кооперативи, а де инде кооперативи для хову дробу або молочарні переняли спілкову продажу яєць. Найбільший поступ осягнула ця сторона кооперативної діяльности досі в Гановері, Ольденбурзі й Бранден-

бурзі. Одначе цей рух починає ширитися також по инших округах, в Померанії, Саксонії, Шлезьку і т. д.«. В році 1917 в Державному Союзі були окремі кооперативи для продажі дробу й яєць.

Живий організаційний рух треба відзначити також в области продажі худоби. В 1899 році засновано в Берліні централю для збуту худоби. В 1917 році Державний Союз числив 104 окремі кооперативи для збуту худоби.

В тому самому часі сільсько-господарські союзи взялися також до кооперативної організації продажі збіжа. На конґресі Дармштатського Союзу (в Бреслав) в 1899 році ухвалено організувати продажу збіжа за допомогою шпихлірів, а окремі кооперативні шпихлірі організувати в союзи. Кооперативні шпихлірі мають заразом посередничити у визичуванні збіжа, а також дбати за закупно й продажу ріжних предметів, потрібних для сільського господарства. Головною ціллю було поставлено: »осягнення здорової продажі й здорового творення цін на збіжа«. У виконанні цеї резолюції сотворено »Німецьку шпихлірову комісію«, яка складається з делеґатів Дармштатського Союзу, Нейвідського Центрального Союзу, Союзу сільських господарів і инших дрібніших союзів. Для осіб, які мали займатися основуванням і веденням шпихлірів, уряджено спеціяльні виклади; для поширення цього руху засновано також окрему ґазету. Реґулярні викази запасів збіжа по шпихлірах, а також осягнених цін мали уможливити взаїмну виміну запасів, допомогу при доставах, виміну збіжа до засіву, спільне очищення клєверу. Пізніше навязано реґулярні зносини з провіянтовими урядами й иншими публичними заведеннями а також з союзом млинарів.

Далі, за фінансовою допомогою держави, в богатьох місцях почали будувати шпихлірі, в яких збіже підлягає раціональному очищенню, сортуванню, осушуванню й переховуванню, так що таким чином збіжа, яке походить від численних дрібних сільських господарств, може з успіхом виступати на великих ринках. Цей рух, покликаний до життя з великою енергією, не показав одначе такої сили поширення і здібности до життя, якої від нього сподівалися. Богато новозаснованих шпихлірів занепало. В 1917 році Державний Союз числив лише 26 стоваришень для переховування збіжа.

За допомогою кооперативної організації й централізації продажі селянин одержує охорону проти несолідних покупців і посередників. Кооператива виступає, як управителька його інтересів; вона знає стан ринку й може його використати. Одначе ця справа може мати також сумнівні наслідки, а саме небезпеку диктування цін на ринку предметів споживи коштом безборонних споживачів. Сільський господар має добре право на ціни, які винагороджують йому його тяжку й повну журби працю так, щоби також він міг жити, як культурна людина. Індустріяльне робітництво не може відмовляти селянам того, чого воно домагається само при продажі своєї робочої сили. Але воно має право боронитися проти кожної проби лихварського підвищення цін, яке роблять організовані доставці засобів поживи, використовуючи примусове становище своїх голодних співгорожан. Те, що ми в цій области пережили й ще переживаємо, падає здебільшого на неконтрольовану посередницьку торговлю. Одначе, на жаль, фактами доведено, що існують також такі сільсько-господарські продуценти, які домагаються і вимушують лихварські ціни за свої продукти.

Тут потрібне доповнення до сільсько-господарських організацій про-

дажі й збуту, яке хоронило би споживачів від довільного підвищування цін і яке заразом забезпечувало би також селянству їх справедливі господарські домагання. Цю подвійну задачу можна розвязати лише за допомогою стислого господарського звязку між сільсько-господарськими кооперативами й споживчо-кооперативними організаціями. В цій области вже зроблено деякі успішні початки.

Е. Давід.
(пер. М. З.)

Молочарство у Чехословаччині[1]).

Чехословацьке молочарство вже до війни пишалось великими досягненнями в ділянці організації як кооперативних, так і приватних молочарень. Наслідком однак світової війни з господарським упадком підупало в ще більшій мірі молочарство. Беручи за підставу доставу молока в літах 1914—18, бачимо слідуюче:

Край	Доставлено молока 1914	1918	Спадок в %
Чехія	112,086.821	31,434.077	71.96
Морава	95,882.108	16,190.731	83.13
Шлеськ	8,117.212	19,937.148	76.14
Словаччина	11,480.426	6,440.426	43.90
Підкарпатська Україна	425.208	245.600	42.15
ЧСР	227,191.775	56,248.227	75.38

Загальна молочарська продукція, як видно з наведених статистичних дат, в 1914—18 р. впала на 75·38% передвоєнної продукції.

Спадок продукції молока, спричинений світовою війною, мав за наслідок, що богато підприємств припинило свою діяльність цілковито, а деякі лише на час. За весь той час, ц. то на протязі від 6 місяців до 6 літ, припинило свою діяльність аж 156 молочарських підприємств.

Рік 1920 являється переломовим в застою молочарства. Зі зростом звіринної продукції заінтересування молочарством набирає щораз то ширших розмірів, а її організатсри шукають шляхів раціональної перерібки і збуту. В тому напрямі керманичі молодої чехословацької республики, доцінюючи вагу і значіння кооперації, взялися в першій мірі відновляти діяльність давніх кооперативних установ в тому і молочарських, які наслідком воєнного лихоліття втратили своє господарське значіння. З визначною піддержкою правительства відновлено не лише передвоєнні, але приступлено до основування нових молочарень в першу чергу в історичній Чехії. Весь же доробок на тому полі, який до війни вспіла осягнути Чехія, був в подавляючій більшости вислідом впертої і завзятої праці чеських рільничих кругів без державної опіки.

---

[1]) На увагу наших молочарських кругів. — Ред.

Молоко дрібних і середніх господарств уважалося до війни на торговельному ринкові гіршим, і воно оставалося до перепродажі в більшости дрібним торговцям. Доба повоєнна як в багатьох напрямках, так і тут перевела богато змін. Зменшення достави молока від великої посілости переходить на середню і дрібну. Слабе економічно дрібне і середнє господарство організується в найдогіднішій формі, — кооперативно і то в швидкому темпі. За час 1920—28 р. заложено 15 одних тільки споживчих модерно визброєних парових молочарень, котрі заосмотрюють гігієнічно приготовленим пастеризованим молоком більші індустріяльні осередки і міста своєї території. Богато старих, ручних молочарень догідної реконструкції змодернізовано на парові відповідно до стандартної перерібки молочарських продуктів.

Що до територіяльного розмежування молочарської організації представляється корінна Чехія слідуючо: Східня і середня частина краю заготовляє молоко в більшости для прямого спожиття, полуднева взялася енергійно за організацію сироварства, головно мягких сирів, яке ще до недавна, завдяки догідній митній конюнктурі в Німеччині, виявляло тенденції значного розвитку. З заведенням Німеччиною вищого мита послідувала зміна в організації виробу, що потягнула значні матеріяльні шкоди. Ті непомірні шкоди, які таким чином понесло молочарство східньої і середньої Чехії, слід, за загальною опінією чеських фахових кол, приписати в першій мірі на рахунок слабого кооперативного освідомлення продуцента цієї частини краю. Ось головна причина, що кооперація не заняла тут такого становища, як в иншій частині краю.

Набутий чехословацьким молочарством досвід може бути повчаючим і для нас, а то, щоби при основуванні того рода підприємств більше численося з настроями і калькуляцією членів-доставців, які в часі гіршої торговельної конюнктури виявляють, як продуценти, тенденції характеру опортуністичного.

Під оглядом технічного визброєння підприємств найкраще представляється північна частина Чехії, де вже перед війною був розроблений і переведений в життя докладно опрацьований плян. Повоєнні зміни, які тут зайшли, торкаються переходу від маслярства до заготовки споживного молока для більших промислових осередків району.

Загально історична Чехія висказує 25% прямого спожиття молока; решта припадає на перерібку в масла і сири.

Тяжкі втрати завдала війна і зміна політичних границь також Мораві. Богато споживчого молока, яке до війни забирали австрійські краї, головно Відень, оставало тепер в краю. — Реконструкцію старих передвоєнних молочарень переведено відповідно до вимог часу, в напрямі поширення маслярства і сироварства так, що лише частина молока припадає для міських і промислових осередків. Вироби Морави в тому напрямі мають вже подекуди ціну стандартного продукту: т. зв. »моравське масло« та знані »ломоуцькі сирці«. З усіх країв Чехії отже Морава в продукції масла і сирів вибивається на перше місце.

Словаччина і Закарпатська Україна, звісні до війни в области молочарства з виробу т. зв. »словацької бриндзі«, наслідком війни стратили львину часть свого дорібку і їм прийшлося по війні зачинати все наново. Екстенсивна рільнича господарка тих країв, мала свідомість населення в порівнанні з вище культурними краями решти держави ставлять їх і що до молочарської організації на останнє місце. Розбудова молочарства в тих

краях іде в напрямі закладування відповідних маслярень, бриндзярень і сироварень. Завдяки витревалій праці, в уліпшенні якости бриндзі осягнено в обох краях значні успіхи. А Закарпатська Україна спеціяльно в стандартному устійненні краєвого виробу »швайцарського сиру« (ементальського) дійшла до такої досконалости, що Чехословаччина на торговельному ринкові успішно поборює конкуренцію оригінальних швайцарських виробів.

Шлеськ все своє молоко збував і нині збуває у великих промислових осередках, не маючи навіть змоги покривати цілого краєвого запотребування.

Після статистики стан молочарень в 1928 р. в цілій ЧСР. є слідуючий;

Молочарські підприємства	Приватні	Кооперативні	Разом
Сметанкові стації	4	85	89
Молочарський консум	137	28	165
Маслярні	65	215	280
Сироварні	79	10	89
Сир-ні оломоуц. сирців	87	—	87
Бриндзярні	41	3	44
	413	341	754

Як видно з вище наведених статистичних дат, прибуло від 1920 р. 218 молочарських підприємств. Природна річ, що той стан мав великий вплив і на торговельну політику відносно цього продукту. Зі зміною державних кордонів, а з тим і господарських обставин, втратило чехословацьке молочарство дуже поважний процент збуту своїх продуктів, головно молока до Австрії, так що загальний експорт молока падав ще і в р. 1928. Мимо однак тої зміни господарської конюнктури чехословацьке молочарство успішно бореться на внутрішньому торговельному ринкові. І так, коли в р. 1923 довіз масла до ЧСР. виносив 345 ваґонів вартости біля 100 міліонів к. ч., то в 1927 р. він падає до 76 ваґонів. З другого боку вивіз сира з кожним роком росте: в 1923 р. він виносив 118, в 1927 р. — 384 ваґонів. Вивіз масла досі незначний. З імпортових сирів приходить в увагу головно сир швайцарський т. зв. »топлений«, з експортових — »словацька бриндзя«, оломоуцькі сирці та деякі сорти півтвердих сирів.

Ми є свідками, що чехословацьке молочарство, втративши найблищі ринки збуту — сусідні краї, в наслідок зміни державних кордонів чи високого цла, не йде зі своїм продуктом в значній мірі вже усталеним, стандартним до опанування чужого ринку, але старається витиснути з краю заграничний продукт і це йому у великій мірі вдається. Алеж і при тій всій справности організаційна сторінка переростає торговельну спроможність. Загалом в 1928 р. помічається певний застій, що з проволіканням грозить крізою, а розбудова молочарства за тих обставин натрапляє на непоборимі трудности.

На загал беручи, чехословацьке кооперативне молочарство, яке нас найбільше цікавить, завдячує свій розвиток пляновій, витревалій і систематичній організаційній праці, загальній кооперативиій усвідомленности населення та тій розумній торговельній політиці, яка свій успіх і силу опирає в першій мірі на краєвий ринок. В організаційній роботі велику прислугу віддає належне присвячування уваги контролі молочности худоби,

що в наслідках дає звишену пересічну дійність коров. Контроля перерібки, часто уладжувані вистави і оцінки молочарських продуктів дають уліпшену його якість. Інтенсивна пропаганда серед населення за збільшенням консумції молока, ведена не лише організаціями заінтересованими в молочарстві, але й установами суспільної опіки, при визначному матеріяльному поперті державними чинниками, дає можливість як найкращого вихіснування молока під оглядом технічним, а в напрямі торговельнім скорий оборот капіталу. Слабою сторінкою є непомірний організаційний розріст в порівнанні з торговельним, який в проволіканні того стану може витворити не лиш небажаний застій, але й значні матерільні втрати. Знаючи однак чеську витревалість в праці та торговельний хист, ми певні що і ці хвилеві труднощі вспіє вона побороти для себе успішно.

В чехословацькому кооперативному молочарстві находимо богато повчаючого і для нас, як в ділянці організаційній, так і в торговельній. Нам слід дбайливо стежити за його організаційними а ще більше торговельними досягненнями, щоби в першій мірі охоронити нашого продуцента перед тими неприємними досвідами, яких свідками ми ще недавно були в чехословацькім молочарстві. Високі досягнення чехословацького рільництва в плеканні молочної худоби спеціяльно і в молочарстві взагалі від найтящих початкових кроків до нинішніх успіхів — це вислід змагання населення, яке, оперте о світлу традицію тугих змагань, іде побідно до кращого завтра.

Інж. П. Коцюба.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Підстави й міра спеціялізації в сільсько-господарській кооперації[1]).

За сільсько-господарську кооперативу признаємо таку, що в змісті своєї діяльности має обслугу хлібороба, як продуцента в двох напрямах: збуті продуктів його праці чи їх перетворів і постачанні засобів і знаряддів хліборобської продукції. І обєктивно і субєктивно, з погляду інтересів хлібороба, кооператива залишиться сільсько-господарською незалежно від того, чи діяльність її охоплює всі види хліборобського збутопостачання, чи обмежується до одного або кількох його предметів. Так само не втратить вона свого с.-г. характеру, коли провадитиме обслугу хлібороба не тільки як продуцента, але й як споживача.

У нас переважає цей останній тип по селах. Первісно мав він на оці не ідеольогічно й статутово, а фактично хлібороба переважно, як споживача, хоч і тут були деякі сільсько-господарські моменти, як продаж цвяхів, мотуззя, коломазів і т. д. З року на рік потреби хлібороба, як ви-

[1]) Друкується як продовження відомої дискусії. — Ред. К. Р.

рібника, все більше й більше звертають на себе увагу кооперативи. В 1927 році торгівля „продуктами“ в т. зв. господарсько-споживчій кооперації досягла 21% загального торгу, а в т. зв. молочарсько-споживчій — 52,6%[1]). Можна думати, що відсоток цей з року на рік буде зростати так, що хлібороб-споживач може відійти в тінь перед лицем хлібороба-вирібника. Хоч не виключено, що з ростом селянського добробуту прийде збільшена консумція (цукор, кава, мануфактура і т. д.) і обидва роди торгів урівноважаться. Очевидячки, можна бути невдоволеним осягненими наслідками. Належить шукати шляхів, яким чином хід кооперативізації нашого сільського господарства приспішити. В бігу розпочатої дискусії поки що намічено один до того шлях: спеціялізація у вущому або в ширшому розумінні. Нинішній тип нашої сільської кооперативи мав би набрати чисто споживчого характеру, а поруч з ними повинна народитися спеціяльна сільсько-господарська кооперація, що складаласяб з кооператив союзного характеру з більшим районом діяльности, а членами мали би бути тіж таки споживчі кооперативи. Цей проєкт називаємо спеціялізацією у вущому розумінні, бо, виділюючи обслугу хлібороба, як споживача, задержує універсалізм в сільсько-господарській ділянці. Друга наша течія господарсько-кооперативної думки стоїть за спеціялізацією в ширшому розумінні. Хоч досі, правда, ця течія не виступила ще в обробленій закінченій формі, але з того, що звідти завше чути заклик повернути на шляхи хліборобської кооперації цілого світу, особливо Данії, належить прийти до висновку, що пропонує вона спеціялізацію в ширшому розумінні: для кожної ділянки хліборобської продукції й потреби окремий вид кооперації. В цій статті будемо говорити про спеціялізацію в ширшому розумінні, бо викриття підстав і міри її примінимости дасть в той же час критерій до — оцінки спеціялізації в вущому розумінні.

Перевагу засади спеціялізації над універсалізмом в с.-г. кооперації можна приняти за такуж істину як та, що продаж фабрикатів власного виробництва в споживчій кооперації має перевагу над продажею в кооп. крамницях тих же фабрикатів з приватних фабрик. І та і друга істина стануть плодотворними в своїх економічних висновках і в руках господарського політика тільки тоді, коли в данім господарськім організмі існують обєктивні економічні передумови для переведення абстрактних правд в життя. Адже організаційні форми кооперації будуються не відповідно до абстрактних формул, а відповідно до структури національного та індивідуального господарства, їх технічно-культурного рівня і капіталових засобів.

Колиби сторонники спеціялізації в нашій сільсько-господарській кооперації проаналізували обставини, що обумовили спеціялізацію с.-г. кооперації в Данії чи якій иншій країні, та доказали, що у нас існують такі самі чи ті самі обставини, тоді реформаторські гасла їх мали би повне оправдання, а кооперації лишилося б як найскорше переорганізуватися на нових основах. Придивімся до с.-г. кооперації Данії, цієї взірцевої країни спеціялізації і постараймося винайти, які чинники обумовили там спеціялізацію[2]).

[1]) З. У. К. за 1927 р. Заг. огляд.

[2]) Дані про кооперацію в Данії черпаю з „Informations kooperatives“ N 5(89) за 1929 р. Вид. Bureau International du travail при Лізі Націй: „Danemark: Le monwement coopératif agricole danois“ і St. Wojciechowski: „Kooperacja w rozwoju historycznym“.

Данське сільське господарство утворило таку многовидатність в кооперації: 1) молочарство, 2) бойні (різні) свиней, 3) яйчарство, 4) збут худоби, 5) купно, продукція та продаж насіння, 6) закупно паші, 7) закупно помічних погноїв, 8) достава і фабрикація будівельних матеріялів і инші види. Попри те існує сільська споживча кооперація. Торги с.-г. кооперації досягли в 1926 р. 1.333 міліонів корон. Як велике власне майно тої кооперації, не маю даних. Про розмір його можна судити по тому, що 1927 р. обезпеченева премія від вогню одних тільки молочарень виносила біля 85.000 корон. Яким чином те власне майно повстало і звідки черпаються грошеві засоби для обслуги таких грандіозних оборотів? Інж. Р. Раковський вважає, що фінансове питання в с.-г. кооперації має другорядне значіння.*) Твердження це для нього так самоочевидне, що не потребує навіть обосновування. Для мене ж не підлягає сумніву, що поки с.-г. кооперація не розвяже фінансової проблєми свого існування, до тої пори неможливе саме її існування.

„Дрібні хлібороби" — пише Ст. Войцєховскі — „ціле своє майно мають ульоковане в землі й інвентарі та постійно відчувають недостачу оборотового капіталу, що його, в міру поступу техніки, потребують що раз більше... Тому висота уділів у хліборобських кооперативах доводиться до мінімума, часто їх зовсім немає, а натомість виступає солідарна порука членів, на підставі якої можна дістати капітал зі сторони" (підкр. мої М. К.). Данія в цім не служить виїмком. Данський хлібороб не складає уділів, щоби за зложені ним гроші купувала кооператива у нього самого йогож таки продукти. Безмежно великі засоби на інвестиції своєї кооперативи та для її оборотів дістає він зі сторони: в банках, в касах ощадности і в малій части в кредитовій кооперації. Часом держава приходить з міліоновими кредитовими допомогами. Довгоречинцевий кредит дає можність данській хліборобській кооперації інвестувати десятки міліонів корон в свої підприємства. Уряджения одних тільки кооперативних боєнь на 1926 р. виносило коло 29 міл. корон. Відсутністю припливу гроша у формі кредиту наша хліборобська кооперація ріжниться від такоїж кооперації всякого иншого народу. Інвестувати і на оборот гроші черпати примушена вона з власних фондів, т. є з фондів хлібороба-члена. Яким же чином можемо провести засаду спеціялізації в молочарстві, яйчарстві, збуті свиней і т. д.? Як і в Данії, так і в нас за молоко, яйце, свиню і т. п. треба платити членові готівкою. В Данії готівку ту дістає кооператива в кредитових установах, а ми того дістати не можемо. Реформаторів наших я розумію так, що не за 50 літ, а вже від нині пропонують вони перейти від нашого універсалізму на спеціялізацію. Тож перед тим, як кидати гасло, мусять вони доказати, що від нас нині залежить поставити себе в ті самі умови що до кредиту, як то має місце в Данії. Проєкт інж. Р. Раковського, щоби на спеціяльну районову с.-г. кооперативу гроші у висоті кілька сот золотих дали обєднані в ній споживчі кооперативи, фінансової проблєми зовсім не розвязує. Про організаційну сторону проєкту, що живцем її взято зі взору молодих наших районових молочарень, говорити тут — то значить виходити поза межі поставленої теми. Вяжеться вона з висуненою вже життям проблємою про великі чи малі райони повітових (властиво районових) союзів.

Можна розглянути с.-г. кооперацію других країн, і ми всюди по-

*) Гл. К. Р., березень 1929 р., ст. 113.

бачимо, що спеціялізація являлася там і тоді, де і коли кооперація могла роздобути більші чи менші кредити. Отже, не боячись докору в поспішности висновку, можемо вважати за доказане, що спеціялізація в с.-г. кооперації народжується, живе та розвивається тоді, коли дістає вона можність притягнути зі сторони для своїх інвестицій та оборотів організований капітал у формі кредиту. Таким чином доступність кредитування являється першою передумовою спеціялізації в с.-г. кооперації*).

Спеціялізація в с.-г. кооперації передумовлюється ще приявністю спеціялізації в індивідуальних господарствах і звязаною з тим сталістю роду запотребувань тих господарств. Иншими словами, хлібороб тоді приступить до яйчарської, молочарської, беконярської і т. п. кооперативи і прийме на себе звязані з тим тягарі і ризико, коли куроводство, молочне господарство, годівля свиней і т. п. стане спеціяльністю його господарства. Господар з 5—10 курами, що річно приносять по 50—60 яєць, не буде організатором яйчарської кооперативи, тоді як сільський куровод зі 100 курей, з яких кожна дає йому річно 150—250 яєць, відчує потребу в спеціяльній яйчарській кооперативі і явиться її організатором, як то має місце в Данії. Так само з годівлею корів, свиней і т. п.

Після 80 років минулого століття, в наслідок кризи, що її пережило европейське хліборобство, Данія від зернової господарки перейшла на господарку чисто годівельну. Коли де-не-де сіють овес, ячмінь, жито, то вживають їх для годівлі, а всяку муку на харч дістають безпосередньо з Америки.

Для ілюстрації чисто годівельного характеру господарства наведу деякі обчислення, взяті зі згаданих вище джерел або виведені з уміщених там даних. Данія має 228.000 самостійних сільських господарств. З них 111.000 має до 5 гект. землі кожне та припадає на них всіх 124.000 корів. Решта господарств мають понад 5 гект., при чому господарства з площею від 5 до 15 гект. займають половину цілої ужиткової площі Данії, а є їх коло 60.000. Всіх господарств з площею понад 5 гект. є таким чином 118.000, а припадає на них 2.300 тисяч корів, т. є на кожне господарство в середньому приходиться по 13 корів. В 1927 р. до всіх 1.373 кооперативних молочарень постачалося молоко від 1.375.000 корів, цебто на одну молочарню припадало біля 1000 корів, а кожна корова давала в середньому 2.926 кґ молока річно.

В 1926 р. кооперативні бойні (всіх 48) обєднували 176.000 членів (це на 228.000 самостійних господарств!), які доставили на бойні коло 1.5 міліонів свиней, то є в середньому по 9 свиней від одного обєднаного господарства.

В 1925 р. нараховувалося в Данії біля 20 міліонів тільки таких курей, що несуться. На одно господарство (незалежно від розмірів) приходиться в середньому коло 85 курей. Носність курки доходить до 170 а то і 250 яєць на рік. Належить зауважити, що кооперативний збут яєць у 80% проходить через спеціяльні яйчарські кооперативи, а коло 20% яєць збувається через кооперативні бойні свиней.

Поданих відомостей й даних вистарчить, щоби скласти собі уявлення про видатно годівельний характер данського сільського господарства. Масова спеціялізація індивідуальних господарств неминуче мусіла привести до спеціялізації в кооперативній організації; перша обумовила

*) На це вказує і інж. М. Творидло. „К. Р." за квітень 1929 р., ст. 151.

останню. Тих кілька даних дають українському господарському політикові багато до роздумування при намічуванні блищих шляхів нашого с.-г. кооперативного будівництва та для порівнання, чи стан наших індивідуальних господарств є нині вже, чи в блище десятьліття буде такий, щоби для обслуги їх потребувалася і була реальною спеціялізація. Отже другою передумовою спеціялізації в с.-г. кооперації є спеціялізація в індивідуальних хліборобських господарствах.

Ще одна риса — не економічного, правда, порядку — облекшила проведення спеціялізації в данській кооперації. Данія давно вже не знає анальфабетів. Знамениті данські народні університети, через котрі пройшли сотки тисяч селян, винесли данського селянина на таку культурну височінь, що селяне Ірляндії, Німеччини, Франції чи України культурно стоять далеко, далеко позаду його. Тому, як каже С. Войцєховскі, „не бракує на селі людей для основування й провадження кооператив, не глядячи на їх велику спеціялізацію й число“ (підкр. моє. М. К.). Отже спеціялізація в кооперації сама по собі потребує ще великого числа спеціялістів.

Обмежуючись цим що до особливостей данського сільського господарства, які обумовили там до краю посунену й славну в своїх наслідках спеціялізацію, не можу не зацітувати тут одного місця з праці Д-ра Кайзенбрехта, доклад якого використовують згадані вище „Informations coopératives“. Він стверджує: „Данські хлібороби стремлять до спеціялізації; для кожної окремої діяльности твориться звичайно спеціяльна кооператива. Наскільки можливо, вона твориться поміж людьми, що знають один одного. Взаїмне довіря, що панує в цього рода товариствах, показується більш сильним, як всі статутові зобовязання та всі умовні кари. Всюди, де занехувалося цей чинник (взаїмне довіря. М. К.) або штучно згори творилося кооперативи, виходили невдачі“. Це також треба мати на оці при заступленні нинішньої хоч і універсальної льокалізації на побудовану на спеціялізації районізацію.

* * *

Чи наше хліборобство має хоч одну зі згаданих вище умов, щоби скористати з переваг спеціялізації?

Звернім перш усього увагу на росподіл земельної площі по ґрунтах, анальоґічних до ґруп данського хліборобства.*)

Карлуватих господарств до 5 гект. маємо понад 77% (на 1.253.124 всіх господарств приходиться допятигектарових 968.077). В Данії таких господарств тільки 49%. Господарств з площею від 5 до 20 гект. є у нас 21% (262.392), а в Данії понад 26%. Такий землерозподіл спонукує нас, не менш ніж Данію, закинути зернову господарку, котра на малих клаптиках землі не може бути ні раціональною, ні поплатною, а найскоршим темпом переходити на господарку годівельну. Висококультурній Данії, в звязку з необмеженим майже кредитом, вдалося перестроїтися за яких 50 років, маючи при тому найвдячніші ринки збуту й шляхи зносин (Анґлія, море).

Що до кредитових можливостей нашого хліборобства, то в нашім хліборобі данський селянин має свою протилежність. Селян инших націй

*) Цифрові дані беру у К. Коберського: „Економіка укр. зем. під Польщею“.

можна в тій чи иншій мірі рівняти до Данця, нас же можна тільки протиставляти. Стан нашого селянського кредиту загально відомий. Тому можна тут обмежитися до сконстатування, що наша хліборобська кооперація не має жадних надій на одержання ні довгоречинцевого кредиту на інвестиції, ні короткоречинцевого на оборот. Потреби й того і другого можна міряти на сотки міліонів, якими ні нині, ні в блищі роки ніхто нас не порятує. Тому, коли б ми цілою душею хотіли піти за прикладом данського селянина і найскорше відсепарувати ріжні галузі с.-г. кооперації на основі спеціялізації, то ми не могли б цього зробити, бо не маємо за що бойні вибудувати, парові молочарні улаштувати, худобу, свиней скуповувати і т. д. і т. д.*). Ця одна обставина повинна заставити нас задуматися, що, маючи з данським селянином одну ціль, — в блищі роки, а скорше десятиріччя чи не змушені ми йти до тої мети відмінною від Данців дорогою.

Не маю даних та й не входить в завдання цієї статті представити стан нашого годівельного господарства. Тільки для ілюстрації, а разом з тим хоч і для поверхового порівнання подам, що в 1927 р. в 5 воєвідствах, де мешкають українці, нараховувалося 2.781 тис. рогатої худоби; то є 2 з чимось штук на одне господарство. Скільки в тім було дійних корів даних нема. Тодіж налічувала та статистика свиней коло 1.831 тис. штук, то зн. по одній з чимось свині на одне господарство. Годівля курей на загал обмежується кількома штуками на господарство, випадкової якости та з низькою несучістю. І так — куди не глянь. Не инакше стоїть справа з культурою зернових чи промислових ростин, як лен, хміль, бурак, городовина і т. д. Правда, є на нашій землі райони, що визначаються якоюсь спеціяльністю в господарюванні, напр. рогата худоба в горах і на Поліссі, зернова господарка на Поділлі. Мають вони таким чином технічно-господарську підставу до організації спеціяльної кооперації для збуту худоби та збіжево-збутової. На перешкоді стоїть тільки фінансова сторона справи. Без розвязання фінансової проблєми не тільки не можна збудувати кооперативного збуту худоби, а, як показав свіжий та блищий досвід вчорашнього дня, не вдасться навіть утримати старої, випробуваної організації, якою був наш „Союз для хову і збуту худоби".

Ці міркування приводять мене до висновку, що на універсалізмі опертий наш кооперативний устрій на низах і в первісних надбудовах, як найбільше відповідає аґро-культурному рівневі нашого сільського господарства і рівневі накопиченого капіталу. Проголошення сьогодня гасла спеціялізації вважаю руйнуючим для всього, що здобуте, і безсилим створити на руїнах нове, життєздатне. Цьому висновкові не суперечать: спеціялізація в кредитовій кооперації і розвоєві тенденції в нашім молочарстві; тенденції, що щойно намічуються.

Справді. Для народження, існування й нормального розвою кредитової кооперації організований вже раніш капітал не є неминуче потрібний. Кредит, сторонній капітал не є передумовою народження й розвитку кредитової кооперації, як то має місце в збутовій і постачальній с.-г. кооперації. Навпаки. Кредитова кооперація сама є інструментом накопичення капіталу, а з тим умовою існування спеціялізованої с.-г. кооперації. Так само друга передумова с.-г. спеціялізованої кооперації

*) Кооп. збут худоби, навіть збіжжа, буває або комісовий або готівковий. *Прим. Ред.*

— спеціялізація індивідуальних господарств — очевидячки для кредитової кооперації не має ніякого значіння.

При відсутности довго і короткоречинцевого кредиту наше кооп. молочарство могло повстати тільки при приміненні універсалізму в низовій кооперації. Доходи з товарового торгу уможливили інсталяцію хоч і примітивних машин, а вимінний характер того торгу (товари за молоко) значно скоротив запотребування на оборотовий капітал кооперативи. Як добродійно відбивається універсалізм на степені обслуги хлібороба-продуцента і хлібороба-споживача, показують цифри нашої статистики за 1927. року. В тих кооперативах, що поруч зі споживчим відділом провадили молочарню, товарові торги досягли 23.500 зол. на одну кооперативу, а торг продуктами — 26.000 зол., тоді як в инших сільських кооперативах середній торг досяг всього 8.400 зол., з чого коло 20% припадає на „продукти". Як велике значіння має така сполука для зменшення готівкового обороту на селі, що завжди страждає на безгрошівя, це питання заслуговує на окрему увагу. Та не підлягає сумнівові, що ці додатні сторони сполучення не усувають життєвої потреби переходу від маленьких, ручних на великі, механічною силою двигані молочарні. Життя шукає й намічує деяку розвязку. В усякім разі і тут, як і всюди, питання лежить не в консервативній любови до універсалізму, а в браку допливу капіталів.

Зі сказаного випливають такі завваги методольогічного і кооперативно-політичного характеру:

1) Теоретично і практично абстрактний спір про перевагу спеціялізації над універсалізмом (чи навпаки) є безплідний. Належить приняти, що в принципі спеціялізація забезпечує краще, доцільніше виконання завдань с.-г. кооперації. В теорії спеціялізація має свою границю там, де користи спеціялізації проковтуються викликаними спеціялізацією збільшеними адміністраційними коштами. Конкретно — то є справа простої рахуби, а не консерватизму чи реформаторства.

Увага ця відноситься в повній мірі до організації збуто-постачальних централь чи централі. При тому не можна признати за достатній аргумент на користь окремих централь для кожної з основних галузей с.-г. продукції ту обставину, що одна дирекція не може однаково добре розумітися і на беконах, і на худобі, і на яйцях, збіжі і т. д. Варта пригадати собі англійський споживчий союз, де дирекція керує десятками союзних ріжного роду фабрик, власними пароплавами, провадить десь на Цейлоні власні плянтації кави, в Европі та Америці закуповує найріжноманітніші продукти споживи, доставляє погної і машини і т. д. Те, що дирекція не є і не може бути фахівцем у всіх цих справах, зовсім не говорить за те, щоби для кожної чинности союзу творити окрему централю. Спеціялісти можуть однаково добре обслужити і той і другий вид централі.

2) Науковий дослід має перевірити, чи можна признати за доказане, що для спеціялізації в кооперуванні підставових галузей хліборобської продукції (годівля, зернові й технічні рослини) потрібні дві передумови: а) інвестиційний й оборотовий кредит і 2) масова спеціялізація продукції в індивідуальних господарствах. А далі дослідити чи існують в нашім господарстві і в якій галузі його ці передумови для реалізації гасла спеціялізації. Ті, хто думає, що наше сільське господарство вже готове до спеціялізації, приймуть на себе труд доказати: або, що вказані дві передумови має наше господарство, або, що передумови ті не конче для

спеціялізації в с.-г. кооперації потрібні, бо наше господарство виявляє якісь инші (і які саме?) властивости, що можуть служити базою для спеціялізації.

3) Принявши, що кредит і спеціялізація в індивідуальних господарствах служать передумовою спеціялізації в кооперуванні основних галузей с.-г. продукції, належить розслідити: а) в яких галузях с.-г. продукції, де вже мається спеціялізація в господарюванні, при нинішнім стані грошевого ринку, нашого і чужого, можна запровадити спеціялізацію в кооперуванні. Ілюструю це двома прикладами. Гірське господарство спеціялізувалося на скотарстві, себто має другу передумову до організації скотозбутової кооперації. Лишається практично розвязати, як здійснити першу передумову — кредит на закупно (оборотовий) чи (й) на бойню (інвестиційний) — засобами нашого чи чужого грошевого ринку*). За другий приклад беру фахову централю. Спеціялізація тут також має другу передумову існування незалежно від того, чи в низовій організації панує спеціялізація чи універсалізм. Коли низовий апарат має спеціяльний характер, то не потребує окремого пояснення, що тим самим фахова централя набуває другу передумову свого існування, а до розвязання лишається питання фінансове, кредитове. Універсалізм низової кооперації коригує відсутність спеціялізації в індивідуальних господарствах, дає можність провадження збутових операцій і для централі заступає спеціялізацію індивідуальних господарств, бо доставляє централі масово той продукт, що його продукція в індивідуальних господарствах не носить масового характеру. Далі належить розслідити: б) які галузі господарювання хлібороба, що піддаються кооперуванню, не залежать чи мало залежать від обох передумов спеціялізації, а значить, де вже сьогодня можна запровадити повну спеціялізацію. Прикладом останнього випадку може служити кредитова кооперація, про яку я вже згадував. Хоч, аналізуючи глибше, знаходимо, що кредитова кооператива для свого існування потребує першої передумови — кредиту у формі вкладок ощадности чи вкладів, а не потребує спеціялізації в індивідуальнім господарстві члена, та, беручи під увагу, що під кредитом в цій статті розуміли ми кредит у вущому, спеціяльному значінні, технічно висловлюючись, кредит банковий, — можна сказати, що само існування кредитової кооперативи зовсім не залежить від обох передумов. Другим прикладом незалежности чи малої залежности від обох передумов хліборобського кооперування можуть служити деякі види меліоративної кооперативи, напр., для осушення ґрунтів. Вклад капіталу тут майже цілком може бути заступлений працею самих членів (незалежність від першої передумови), а зміст кооперативної діяльности (копання ровів) не залежить від спеціялізації в індивідуальній господарці члена (незалежність від другої передумови). Йдучи цією дорогою, можна буде викрити всі галузі нашої нинішньої хліборобської діяльности, що до яких з самого початку можна примінити принціп спеціялізації.

Не універсальні проєкти спеціялізації, а муравлинне вивчення кожної ділянки господарської діяльности на-

*) Прикладаючи подані в цій статті методольогічні уваги належало би прослідити трагічну повоєнну історію нашої централі: „Союз для хову і збуту худоби.“ Дослід мав би направитися на: 1) чи стан годівлі худоби у нас дає підстави до спеціялізації в збуті худоби і б) чи стан нашого грошевого ринку на передодні катастрофи був такий, що банкроцтво було неминуче, або що „збут худоби,“ хоч мав абиякі передумови до спеціялізації, збанкротував, бо ми самі до того допустили і з яких причин.

шого хліборобa покаже, де і в якій мірі можна примінити засаду спеціялізації. *Мих. Корчинський.*

Крім інж. Р. Раковського за спеціялізацією у нас висловилися ще дві відповідальні особи: інж. Є. Храпливий та інж. Ю. Павликовський. Перший поки що обмежився сухо дидактичною заввагою такого змісту:[1]) „І тут мусимо станути з цим питанням (окремішности с.-г. кооперації, спеціялізації. М. К.) ясно і недвозначно, а не підтяганням під назву сільсько-господарської кооперації кооперативних установ иншого типу, закривати наші організаційні браки та хиби. Цим хіба не збудуємо сільсько-господарської кооперації, та не знайдемо зрозуміння ні у своїх, а тим більше у чужих, які беруть отсі поняття, згідно з принятими в цілому кооперативному світі основами, ясно й недвозначно, та вимагають від нас, щоби ми виказувалися дійсною сільсько-господарською кооперацією". Другий, хоч і побіжно, але категорично висловився за спеціялізацією в привітальній промові на першім засіданні нової Ради Р. С. У. К. 24 травня ц. р. Можна мати певність, що з цих сторінок почуємо їх голос, їх наукову арґументацію за спеціялізацією, як конкретним завданням нинішньої реальної кооперативної політики. І для економіста і для кооператора голос покликання на „цілий кооперативний світ" не має ні наукової, ні практичної вартости. В звязку з цим до часу появи публікацій названих кооператорів відкладаю оцінку проєктів інж. Р. Раковського. *М. К.*

Кооперативне виховання.

За вишкіл кооперативного робітника.

(З приводу кампанії кооп. курсів в 1928 р.)

I.

Справа кооперативного виховання взагалі, а вишколу кооперативних робітників зокрема була предметом ширшого зацікавлення в зах.-укр. кооперації тільки в початках її розбудови після війни. Роки 1921—1923 були роками оживленої роботи біля організації курсів для кооперативних робітників як сільських, так повітових і центральних. Відбулося кілька кооп. курсів у Львові, заходом К. К. О. К., переважно одномісячних, для інтеліґентів; в краю відбувся ряд курсів для робітників льокальних кооператив, переважно теж одномісячних. Також тодішня кооперативна преса (Г. К. Ч.) присвячувала доволі місця справам кооперативного виховання (прим. стаття Ю. Павликовського: »Навчання кооперації на Вел. Україні« в ГКЧ ч. 7—8 1921 р. і йогож »Праця школи для ідеї демократизації суспільного госпо-

[1]) Г. К. Ч. ч. 18—19 за 1929 р. стор. 3.

дарства« ГКЧ ч. 3—4 за 1921 р.). Справа ця була теж окремою точкою нарад І. краєвого кооп. зїзду (2. XI. 1921) — реферат дир. І. Филиповича.

Згодом праця над вишколом кооп. робітників упала на плечі повставших на місцях районових кооперативних Союзів; Союзи влаштовували (і влаштовують) кооп. курси в міру своєї орієнтації що до їх потрібности. Очевидно, що при масовім засновуванні кооператив в р. 1924—1927 запотребування в таких курсах мусіло бути найбільше; згодом курсова діяльність Союзів і »комітетів організації кооператив« мусіла ослабати — на це треба було бути приготованим. Ті райони, що вишколили хоч сяких-таких книговодчиків і крамарів, звертали від тепер більше уваги на торговельну ділянку, полишаючи організаційну опіці своїх »люстраторів«, себто інструкторів при ПСК. Зате від 1927 р. змагається курсова діяльність кооперації на північно-західніх землях, організована і керована Інспекторатом РСУК в Луцьку.

Крім низки курсів на північно-західніх землях (які були обговорені на сторінках »Кооп. Республики«), відбулися у 1927 р. в Галичині ось такі курси для вишколу робітників господарсько-споживчої кооперації.

Миклашів (пов. Львів) — 3 тижні; Комарно — 9 тижнів; Городенка — 5 тижнів; Галич — 6 тижнів; Чортків 7 тижнів; Радехів 1 тиждень; Перемишль — 5 тижнів; Підволочиська (Збараж) — 2 тижні; Станиславів — 3 тижні; Сокаль 4 тижні. Отже в цілому краю відбулося всього 7 курсів більш-менш місячного типу і 2 коротші курси. Курси в Галичі і Чорткові носили мішаний кооперативно-освітньо-господарський характер.

Центр — Ревізійний Союз — улаштував в 1927 р. двомісячний курс для вишколу кооперативних інструкторів (листопад—грудень 1927), очевидно теж головно для обслуги господ.-споживчої кооперації.

Молочарська кооперація в особі своєї фахової централі улаштувала в 1927. році 3 окружні курси одномісячного типу: в Камінній (пов. Городенка), в Горожанній (пов. Рудки) і у Войнилові (пов. Калуш). Усі ті курси тішилися великою фреквенцією і мали на ціли вишколити молочарів для численно повстаючих молочарень (очевидно для малих, бо годі думати, щоби районова молочарня могла задовольнитися молочарем з 1-місячним вишколом).

Коли взяти на увагу велику вже в 1927 р. сітку господарсько-споживчих кооператив, то прийдемо до думки, що $7+2=9$ курсів на таку велику організацію це майже ніщо, та що під цим зглядом рік 1926. не дописав*).

Иншого типу курсів, прим. для робітників кредитової кооперації, в 1927 р. (ні, як далі побачимо, в 1928 р.) не було влаштовано.

Поза короткоречинцевими курсами функціонувала в 1927 р., як звичайно, »Торговельна Школа Т-ва Просвіта«, в якій кооперація була (1927/28) предметом обовязкового навчання. В першій і другій клясі навчанню кооперації є присвячено по дві години в тижні, в третій клясі 3 години. В цих межах подаються учням основні знання з історії, теорії і організації кооперації та з кооперативного законознавства. Крім цього на третім році мають учні можливість ознайомитися з основами рахівництва, заведеного в господ.-

*) Виказ курсів за 1927 р. був складений нами на підставі вісток в кооп. пресі; за 1828 р. ми мали до диспозиції анкетні матеріяли РСУК зібрані на основі квестіонара, розісланого до всіх повіт. осередків.

споживчій кооперації. Хоч отже цього ще замало, щоби відповісти усім потребам, які ставить життя до кооперативного робітника, то все таки певна кількість вихованців цієї школи що-року вступає в ряди співробітників кооперативних підприємств, що правда, як мається враження, головно у містах. (Неохота до праці на селі є явищем, яке помічається часто у нашої повоєнної молоді, явищем наскрізь негативним, а навіть небезпечним).

Рік 1828 приніс помітне оживлення освітньо-виховної діяльности, очевидно в наслідок інтенсивної пропаґанди, розведеної в кооперативній пресі. Технічно допомогло справі опублікування зразкових програм курсів (Г. К. Ч. ч. 48. з 30. листопада 1927 р.). Під заголовком »Кооператори на курси« подано там подрібні пляни навчання для 3 типів курсів: для книговодчиків — місячний курс, для крамарів (7 днів) і для членів Управ і Надз. Рад (7 днів). Оскільки ці пляни стали основою практичної роботи на місцях, можна судити з відомостей про курсову роботу в 1928 р.

Господарсько-споживчий сектор (діл) кооперації, в особі Повітових Союзів Кооператив, улаштував в 1828 р. кількадесять курсів, найріжноманітного роду що до часу і характеру навчання. Всеж таки в грубих рисах курси, можна поділити на три типи:

1. Тип кооперативний у вущому розумінні;
2. тип загально-освітній, в тім числі з узглядненням кооперації;
3. тип кооперативно-господарський.

1. Кооперативні курси у вущому розумінні. До таких зачислюємо: 4-тижневий кооп. курс, що відбувся в Тлустім (лютий—березень); 3-тижневий курс в Калуші (березень); 3-тижневий курс у Косові (грудень); 2-тижневий курс у Сяноку (листопад).

Це все були курси, що своєю програмою підходили або старалися підходити під тип загально-кооперативного курсу, якого кращі слухачі могли б стати на селі кооп. книговодчиками, слабші крамарями, евент. помішниками крамарів. На однім курсі вузько кооперативних предметів, виголошено кілька викладів з аґрономії.

До категорії цих курсів належать теж всі місячні курси улаштовувані луцьким Інспекторатом РСУК (зимова кампанія цих курсів за 1928/29 описана п. інж. О. Кіцерою в »Кооп. Респ.« ч. 2 за цей рік).

Окреме місце займають в цій ґрупі 7—10 денні курси для книговодців; ця під-ґрупа виявила значну життєздатність. Відбулися такі курси заходом Повітових Союзів (всі, крім Товмача — 7 денні): Стрий (26 курсів на протязі 1927—1928 р.), всі 7-денні; Станиславів (Товмач) (2 курси), Бібрка (2 курси), Борщів (2 курси), Жовква, Тернопіль по 1 курсові.

Ці однотижневі курси обмежувалися головно до науки книговедення. Їх слухачами були частинно вже практикуючі книговодчики кооператив, частинно зовсім новики, які тільки цікавилися цею справою. Як бачимо зі списка, курсами цього типу зацікавилося покищо всього 5 кооп. центрів; з цього найбільша цифра припадає на Стрий. А шкода, бо курси цього типу є легкі до влаштування і разом з тим богаті в результати.

Учасниками першої ґрупи курсів, місячних були майже виключно новики, у віці від 15—30 літ. Програма цих курсів, судячи по тих неповних відповідях на анкету, що були надіслані, обіймала більше-менше ці самі предмети, що були обняті пляном, опублікованим у ГКЧ (1927 р.) — але тільки в грубих зарисах. Прим. курс в Тлустім обіймав: книговедення, історію кооперації, рахівництво, основи кооп. закона, векслевий закон, основи

товарознавства, торговельне листування (інші ПСК не подали нам своїх програм до відома). В цій програмі бачимо деякі прогалини:

а) побіч історії кооперації необхідно дати слухачам всякого кооп. курсу виклад принціпів кооперації (кооп. теорії);

б) не можна поминути так важної справи, як податки і важніші адміністративні та санітарні приписи;

в) ширше знання векслевого закона і не таке важне для сільської кооперативи, щоб його трактувати як окремий предмет, особливо коли не викладаються податкознавство і адміністр. та санітарні приписи. Його можна трактувати в межах »загального законознавства«;

г) не можна оминути на кооперативному курсі предмету: »праця на селі« (можна це назвати теж »організацією села«, вчислюючи сюди як економічну, так і культурно-освітню організаційну роботу на селі). Подрібний плян цього предмету подано у згаданій вище програмі РСУК.

Учасникам місячних кооп. курсів видавалися посвідки про їх участь в курсі, однак звичайно без зазначення, для якої праці курсант надається. Під цим зглядом також нема одностайности. Ці курси є тільки півсредством, по думці засади »arme Leute kochen mit Wasser« (бідні люди варять воду). Вони мають і ще матимуть якийсь час деяке значіння для тих кооператив, які не в силі оплатити хоч сяк-так підготовлених спеціяльних робітників, а примушені довіряти книговодство і справництво і крамарство особам, які трактують це, як побічне заняття. Очевидно, що так вивчені кооп. робітники не є ще в силі вести своє діло добре і бездоганно; відси й ці великі недомагання в рахівництві кооператив, манка, відсутність контролі і т. п. Якоїсь майбутности цього типу курсам віщувати нема підстав, якщо віримо в поступ і бажаємо його.

Більше оправданости мають тижневі курси спеціяльного типу, з яких покищо принявся курс для книговодців.

Тижневих курсів для крамарів в 1928 р. не було; кілька кооп. союзів заступило їх одноденним (в Борщеві 2 дні) анкетами з участю крамарів, на яких обговорювалися такі справи, як ведення лядового денника, контролі закупів, манк і под. Зате тижневі спеціяльні курси для книговодців виявили себе, як видно з приведених даних, життєздатними; очевидно однак, що курси так коротко треваючі, не можуть вишколити крамаря з новика; вони можуть мати значіння тільки, як довишкіл для вже практикуючих крамарів, згл. їх помішників, як свого рода »військові вправи«. У всякому разі треба бути свідомим того, що це є тільки півсредство, необхідне в даний момент, а в жаднім разі не є це школа крамарів.

2. Кооперативно-господарські курси. Цього роду курсів відбулося в 1928 р. три: Дрогобич (4 місячні, від листопада почавши), Стрий (1 місяць в грудні), Самбір (1 місяць, грудень, заходом філії »Сільського Господаря«).

Що до цих курсів, маємо всесторонні матеріяли (плян, розклад годин, інструкції, зразок посвідки) з Борщева, з инших курсів маємо тільки короткі відомости. Найбільше очевидно нас цікавитиме дрогобицький курс, з огляду на його солідний час тривання (4 місяці). Инші курси включили в програму навчання, крім кооперативних і торговельних предметів, ще дещо з аґрономічного циклю наук; очевидно, це мусіло відбитися відємно на розмірі фахового кооперативного навчання і ще більше віддалити ці курси від типу спеціяльного курсу, наближуючи їх до типу загально-освітнього, про який буде мова далі. Не заперечуючи зовсім корисности і цього рода

курсів, ми мусимо бути свідомі того, що цей тип курсів ще дальший від ідеалу спеціялізації у навчанні, ніж тип одномісячного чисто-кооперативного курсу.

Дрогобицький кооперативно-господарський курс тривав від 1. листопада 1928 до 28. лютого 1929 р.; мав таку програму:

Основи кооперації.
Наука про торгівлю і товарознавство.
Книговедення споживчих і кредитових кооператив.
Кооперативне листування.
Кооперативне правознавство.
Купецькі рахунки.
Сільське господарство.

З усього видно, що цей курс повинен найбільше відповісти сучасним потребам господарсько-споживчих кооператив 1. ступня, хоч і він має свої недомагання. Головним недомаганням дрогобицького курсу треба визнати відсутність в його пляні предмету, »організація села« (чи »праця на селі« у вище вже означеному змісті). Маючи під оком молоду людину через 4 місяці, є гарна нагода для того, щоби зробити з неї не лише торговельщика чи книговода, а й громадянина взагалі. Перебуваючи на селі, така людина, якщо буде для цього підготована хоч інформативно, зможе чимало зробити в освітньо-культурнім, приватно-шкільнім і господарсько-освітнім напрямку.

Також що до способу кваліфікування абсольвентів видно в дрогобицькому курсі свідому руку. Курсантів поділено на 3 ґрупи: здібних до ведення книговодства (таких виявилося всього 5 на 23 іспитантів), здібних до ведення кооп. крамниці самостійно (12), в ролі торг. помічників (6).

Цей вислід дрогобицького курсу дуже повчаючий. Виявляється, що по 4 місяцях навчання здібність до самостійного ведення книг в кооперативі 1. ступня набуває всього на всього не ціла 1/5 слухачів! В світлі цього одного факту можна відразу оцінити педагоґічну вартість переважаючого у нас досі типу одномісячного загальнокооп. курсу. Очевидно, колиб курсанти за цих 4 місяці не мали до вивчення жадних инших предметів, крім хіба купецьких рахунків, тоді висліди іспиту були б куди кращі; годі одначе випускати в світ кооператора-книговодця без знання елементарних річей з кооперознавства, законознавства і т. д.!

Як не як, а курс типу дрогобицького треба визнати найщасливішою спробою з усіх дотеперішніх, в нас практикованих форм вишколу робітника 1-степенної сільської кооперативи — що торкається його довгости і пляну навчання (очевидно не входячи в подробиці цього пляну). Комбінація навчання кооперації з основами економіки сільського господарства є в наших умовах не тільки бажаною, але і конечною.

3. Загальноосвітні курси (кооперативно-господарсько-освітні). Таких курсів відбулося 2 більших і кілька 1 тижневих. Більші: Тернопіль (грудень 1928 — березень 1929, 3 місяці; курс описаний подрібно др. В. Лисим у »Кооп. Республиці« за червень ц. р.); Борщів (4 тижні, листопад—грудень).

(Подібного рода курси були улаштовані трохи раніше, бо в 1927 р., в Галичі і Чорткові; тревали вони 6 згл. 7 тижнів). З цих всіх курсів був найкраще досі поставлений курс в Тернополі, зорганізований спільними силами місцевої інтеліґенції, що гуртується біля філії »Просвіти« і Под. Союза Кооператив. Цей курс наближався до типу народніх (селянських) університетів (зимових шкіл), з тим одначе, що присвячено чимало часу і уваги

вивченню кооперативних дисціплін (150 годин на всіх 400). З цього факту, що з кооперативних предметів не викладано ні товарознавства ні науки про торгівлю, треба судити, що організатори курсу поставили собі завдання дати курсантам головно можливість бути в разі потреби книговодцями у сільській кооперативі (споживчій). Чи їм вдалося досягти намічених двох цілей: дати за 3 місяці вистарчаючу загальну освіту і ще навіть фах — не маємо певних вістей; здається одначе, що на перешкоді цьому мусіла станути перетяженість курсу навчальним матеріялом. Сумніваємося, чи навіть продовження часу тривання цього курсу на місяць (курс має повторитися знову в 1929 р.), зарадить вповні цій трудности. Це покаже, очевидно, досвід.

Крім цих двох довших курсів відбулося ще кілька однотижневих загально-освітніх курсів в районі ПСК Станиславів (Підпечари, Павелче, Чернів, Петрилів). Очевидно, що ці курси слід зачислити до категорії агітаційних курсів, в роді тих, які влаштовує від осени 1928 р. Інспекторат РСУК на північно-західних землях (побіч місячних кооперативних курсів).

4. Молочарсько-кооперативні курси. Також молочарський сектор кооперації прийшов уже до пересвідчення, що від системи місячних курсів слід нам перейти до інтенсивнішого типу навчання. В 1928 р. централя — Маслосоюз — перейшла вже до типу довшеречинцевих курсів і влаштовує їх менше — один курс в році. Перший цього роду курс тривав від 21. січня до 12. цвітня 1928 р., отже близько 3 місяці (цьогорічний, другий такий курс тривав уже довше: від 26/I. до 29/IV. 1929 р.). На 52 зголошень принято лише 27 осіб, головно тих кандидатів, яких поручали кооперативи. Курс скінчило 25 курсантів, з того 16 з »дуже добрим«, 9 з »добрим« вислідом. Підготовка слухачів: 18 з сільською школою, 5 зі середньою, 1 з вищою. (На диво однак найкращі успіхи виявила перша ґрупа!). 23 курсантів найшло приміщення у будинку Маслосоюза в Стриї, 2 мешкало приватно. На жаль не маємо в руках програми цього курсу, послужимо собі отже програмою кусу з 1929 р. Викладано: 1. Основи кооперації і кооп. молочарство; 2. молочарство і сироварство (техніка); 3. хемія і молоч. бактеріольогія; 4. будова ледівень і молочарень; 5. досліджування молока; 6. молочарське книговодство; 7. годівля домашніх тварин; 8. калькуляція; 9. про спілки контролі молочности, 10. ветеринарія; 11. рахунки; 12. загальне книговодство.

Як бачимо отже — програма курсу вичерпує вповні технічну і рахівничу частину вишколу молочаря і під тим зглядом курс поставлений взірцево; слабше стоїть справа з економічною і культурницькою частиною виховання (для навчання засад кооперації був тільки доїздячий лєктор, і так перетяжений своїми обовязками, як директор М. С.; не викладано економії селянського господарства; не викладано про культурну і освітню працю на селі). Ці недотягнення в організації молоч. курсів в Стриї треба-би вирівнати, хочби коштом продовження курсів ще на тиждень-два.

5. Аґрономічні курси з додатком кооперативного навчання. Не можемо поминути на цьому місці й тих курсів, що, хоч формально не були влаштовані кооперативними установами, то все таки узгляднювали й кооперацію в ході навчання. До таких курсів належав курс в Коршові, улаштований »Сіль. Господарем« при визначній допомозі Окружного Союзу Кооп. у Коломиї, в часі від 1. листопада 1928 до січня 1929. Предметом навчання на цьому курсі була загальна наука про сіль. господарство (отже цикль т. зв. енцикльопедії сільського господарства).

По закінченні цього загального курсу, що вівся під проводом аґрономів пп. Дмитренка і Каплистого, слідував $1^1/_2$ місячний спеціяльний годівельний курс (для тих самих слухачів) з участю пп. інж. Холєвчука і проф. Михайлюка. В навчання на цій фактично »зимовій господарській школі« вплетено теж виклад основ кооперації (дир. Обрізків) — на жаль не знаємо в якому розмірі.

Розуміється, що маючи на ціли виховати доброго рільника із загальною тільки орієнтацією про вагу кооперації для селянського господарства, зимова школа в Коршові не мала безпосереднього значіння для вишколу кооперативних робітників. Те саме треба сказати про садівничу (фактично загально-господарську) школу тов. »Просвіта« в Милованні, де також подаються загальні відомости про основи кооперації (школа ця триває що року по 7 місяців; до навчання кооп. предметів виїздить туди кожного року хтось з персоналу РСУК, приблизно на 1 місяць).

Це є фактичний матеріял з курсової кампанії за 1928 р. з частинним узгляднєнням 1927 і 1929 р. Очевидно, що в майбутньому такі огляди треба буде робити від літа до літа, з огляду на те, що, як бачимо, всі курси відбуваються у зимовий час.

Методичним висновкам з цього фактичного матеріялу присвятимо дальші рядки.

II.

Перше, що вдаряє при перегляді того, що досі у нас робилося в році 1928. (і в попередніх роках) в ділянці кооп. курсів, обслугуючих господарсько-споживчу кооперацію, це їх припадковість що до місця улаштування, отже безпляновість в розумінні територіяльнім. Чимало районів повіт. Союзів не мали жадних курсів. Очевидно, що курси виникали тільки там, де найшлися люде, що розуміли вагу цієї справи і мали час і змогу занятися цим ділом. Де цих обставин не було, там і курсів не було. Це є перший мінус справи.

Другим недомаганням є надзвичайна пестрість в організації курсів що до часу тривання та, що до укладу програм навчання; ми бачимо тут вагання від крайности до крайности: від обмеження курсу до чисто т. зв. торговельних знань, навіть без належного узгляднення теорії кооперації і тим більше без економічного поглиблення навчання та без уфундування кооперації в економіці сільського господарства — до переваги аґрономії і ветеринарії або загально-освітніх предметів над кооперативними і економічними предметами.

Насовується отже відразу висновок, що кооперативне навчання треба піддати плянуванню і уодностайненню. Виникає тільки питання: котрий з описаних вище типів кооп. курсів належить покласти в основу цієї нормованої, так сказати, стандартизованої системи? (Зазначуємо, що маємо на увазі покищо тільки вишкіл робітників для сільських кооператив).

Коли ходить не про загальну виховну діяльність, а про спеціяльний вишкіл фахових кооперативних робітників, тоді з усіх повище описаних типів курсів треба перше всього вилучити з під уваги всі т. зв. загально-агітаційні короткоречинцеві курси (короткі курси довишколу теперішніх наших книговодців і крамарів мають своє велике оправдання, що ми зазначили на своїому місци). Треба собі усвідомити, що такі курси не в силі підготовити ані крамаря, ані тим більше книговодця для кооперативи, навіть малень-

кої. Вони мають свою рацію і дай-Бог, щоби їх роблено як найбільше — але значіння їх було і буде все тільки аґітаційне. Таких курсів зроблено уже кільканацять луцьким Інспекторатом РСУК, зроблено їх більше десятка у Львівщині (інструктором Центросоюза п. Хархалісом), кілька в районі станиславівського і стрийського ПСК і т. д. Вони повинні трактуватися, як засіб освідомлювання масовика про вагу кооперації і аґрикультури взагалі. Звичайно на тих курсах подаються, крім основ кооперації — поняття про раціональне хліборобство і ветеринарію. Подібні аґітаційні курси ведуться масово на Рад. Україні під назвою »шкіл кооперативної грамоти«, теж в невеликому змістовому розмірі, хоч там ці курси подумані, як вечірні зимові лєкції на селі. В »Кооп. Будівництві« 1928, кн. 12 (додаток: »Культ. освітня робота«) подані точні пляни і методичні вказівки для ведення таких курсів для кооперативного масовика, і то окремі пляни є для міста, а окремі для села. Плян для »сільської школи кооп. грамоти 1. ступня« обіймає 108 годин, а саме призначено на:

кооперативну грамоту	60 годин
українознавство (історія револ. руху на Україні)	12 »
ділові вирахування (практична аритметика) . .	16 »
спеціяльну частину (рахівнича грамота)	20 »

Навчання подумане, як розмови на означені теми; для кожної одногодинної розмови подана точна програма. Програма держиться рямок економіки, очевидно й економіки с. господарства; вона не заскакує ні в аґрономію ні у ветеринарію. Навчання отже подумане більше інтенсивно, як у наших аґітаційних кооперативно-аґрономічних курсах.

Ті, що у нас працюють в тій діянці, запевняють, що додача до кооперативних предметів дещо технічних знань (з аґрономії і ветеринарії), збільшує зацікавлення селян курсами; цей момент, очевидно, треба брати на увагу. — Позатим програма наших західно-українських курсів кооперативної грамоти в основі може бути та сама, що на Вел. Україні. Треба-би тільки побажати, щоби таких курсів відбулося як найбільше вже у зимовий час 1929/30 заходом усіх місцевих кооперативних центрів. Вони можуть бути або центральні (по 1—2 людей, делєґованих від кожної кооперативи району), або льокальні, в характері вечірних лєкцій. Цей другий рід лєкцій надається навіть більше для аґітаційних курсів, бо тоді авдиторія буде завсігди многолюдна, можуть теж доходити люде з других осель. Такі сільські вечірні лєкції не є уже новістю і на західно-українській землі; минулої зими відбулися такі курси в кількох селах; автор цих стрічок мав нагоду бути на такому курсі, вправді загально-освітнього типу, з узглядненням кооперації і агрономії, і переконався про надзвичайну життєвість такого навчання, (очевидно тільки для масовика, не претендуючи на вишкіл кооп. робітника).

Швидше моглиб убігатися о таку ролю місячні кооперативні курси (з додатком основних знань з економіки сільського господарства — без аґротехніки і ветеринарії). Такі курси у нас ще матимуть якийсь час оправданння в тих районах, де немає змоги улаштувати інтенсивніше навчання. Плян навчання таких курсів не може виходити поза рямці окреслені нашою програмою з р. 1927. Цей тип курсів буде ще якийсь час в названих районах підготовлювати робітників для сільських господарсько-споживчих кооператив, даючи їм загальне і неповне знання, яке вони муситимуть відтак доповнювати самонавчанням (часто експериментуванням коштом кооператив).

Більше користи для вишколу кооп. робітника (книгододця) може бути з зимових курсів тернопільського типу, вже хочби з цеї причини, що, попрацювавши інтелєктуально 4 місяці, абсольвент такого курсу має вже значно більше, чим місячний курсант, інтелєктуальних і головно моральних даних, необхідних в кооперат. роботі. Одначе, як не як, а тернопільський зимовий курс остане все таки зразком загально-освітньої школи, предтечою українського довговижиданого людового університету, і не є ідеалом потрібної нам школи сільських кооп. робітників. Те саме треба сказати про другу новість в ділянці позашкільної освіти, яку приніс нам 1928 рік — коршівську зимову господарську школу. (Також про милованську госп. школу).

Рік 1928, як бачимо, приніс нам кілька, і то мусимо відразу сказати, щасливо подуманих новостей у ділянці позашкільної, загальної і фахової освіти. До названого уже зимового людового університету в Тернополі і до коршівської зимової господарської школи долучуються: зимовий кооперативний (з додатком основ с. господарства) курс ПСК. в Дрогобичі і зимовий кооперативно молочарський курс Маслосоюза в Стрию. Дивним дивом ці новости збіглися в одному році і виявляють повні анальоґії що до часу тривання: всі тривали 3—4 місяці. Це свідчить хіба вимовно про те, що свідомість необхідности реформування позашкільного й фахового навчання пробиває собі шлях стихійно.

Це нас утверджує в думці про необхідність перейти на цілому фронті від екстенсивного підготовлювання сільських кооп. робітників до інтенсивнішої форми, до зимової школи. Місячні кооперативні курси — це півсредство, яким ми собі досі випомагали в біді — треба заступити формальною зимовою школою кооперативних робітників. В цім згляді почин дрогобицького ПСК є нам заохотою і доказом, що час для зроблення такого кроку вперед уже наступив також для господ. споживчого сектора кооперації (молочарський діл, як бачимо, вже станув свідомо на цей шлях).

Піддаємо цю думку під розвагу ширшого загалу і спеціяльно Ради РСУК, яка повинна фінансово допомогти цій акції. На наш погляд треба-б уже найблищої зими улаштувати зимові кооперативні школи (для господ.-спож. і кредитової кооперації) в таких центрах: Львів, Тернопіль, Станиславів або Коломия, Дрогобич або Стрий, Сянік або Перемишль, Луцьк, Кремянець (евент. також Береcть). Про те, щоби вдалося влаштувати цього рода добре поставлені курси у всіх місцевостях, де є коопер. союзи — здається, шкода думати; та ледви чи й є на це потреба. Школи ці мусіли б тривати по 3—4 місяці. Пляни навчання, розклади годин, підручники, друки, мапи, діяґрами і т. д. мусівби доставити РСУК. Він теж мусівби дати до кожної школи вишколеного педаґоґа, як управителя, і евент. ще одного чи двох учителів, в міру відсутности місцевих фахових сил. Кошти урядження і ведення школи малиб покрити в части також ті кооперативні союзи, що находяться в районі, для якого улаштована школа. — Для того, щоби призначений для цеї функції персонал РСУК мав заняття теж в часі, коли школа не відбувається, в літній період, ці особи моглиб працювати в літі в характері ревізорів; це тим більше бажане, що лєктор практичної школи мусить бути у тісному постійному контакті з практичним життям. Персонал РСУК, призначений для цієї педаґоґічної діяльности, мігби улаштовувати що зими 2 тури шкіл: від жовтня до січня і від січня до квітня. Тоді булаб можливість відбути що року у всіх названих місце-

востях по одній зимовій школі, навіть колиб РСУК приняв для цеї мети всього декілька нових, фахових і кваліфікованих сил, використовуючи теж декого із свого теперішнього персоналу.

Зроблення такого кроку вперед вимагає ситуація. Від аматорства муситься перейти до систематичного навчання. Те, що ми досі називали кооперативними курсами, крім згаданої уже випадковости що до місця улаштування, носило ще великі внутрішні недомагання. Обсервація кількох таких курсів на місцях переконала мене про те, що мимо всеї доброї волі, яку вкладається в цю справу організаторами, вони не мають змоги поставити її на належнім педагогічнім і методичнім рівні. Матеріял мусить бути точно обдуманий і розмежований між лекторами та розложений пляново на окремі години. Теоретичні виклади треба пляново доповнювати практичними вправами, екскурсіями до кооператив, кабінетними досвідами (товарознавство) і т. д. Необхідна теж контроля, чи виклади дійсно відбуваються, бо й це часом трапляється і дезорганізує курс. Цього всього часто не в силі виконати люде, хоч з найкращими намірами, але не фахівці у веденні цього рода шкільництва. (Як примір, подам, що на однім з курсів викладач книговедення хотів починати навчання цього предмету від ліквідаційної, отже найвищої книги). Необхідно теж ділити слухачів вже починаючи від половини курсу на дві ґрупи: здібніші мають вчитися на книговодців, слабші на крамарів.

Тип зимової кооперативної школи, організований більше-менше на зразок дрогобицької, з необхідними поправками, з узглядненням засад економії с. господарства і елєментарних знань з аґрономії і ветеринарії та українознавства повинен стати у нас на довгий час пануючим типом масового вишколу кооп. робітників для сільських господ.-споживчих (і евент. теж кредитових) кооператив*). Цей тип повинен виперти місячний кооп. курс, як уже невистарчаючий. — Зате тип тижневого спеціяльного курсу д о в и ш к о л у книговодів і крамарів матиме ще якийсь час своє оправдання, поки маємо на селі недовчених кооп. робітників або й самоуків.

Кооперативне навчання треба і н т е н с и ф і к у в а т и, с т а н д а р т и з у в а т и і п л я н у в а т и. Ці три модерні кличі сучасної економіки мають свою повну актуальність також для навчальної справи. Централя зах. укр. кооперації мусить ввести нарешті якісь загально-обовязуючі, добре передумані норми у справу вишколу робітників найчисленнішої і, на жаль, під цим зглядом найслабше зорганізованої галузі кооперації — господарсько-споживчої; опікунчу руку централі мусять почути також ті райони, які або зовсім не мають в себе курсів або неналежно організовані.

Що торкається инших галузей, то актуальною є справа вишколу робітників для райфайзенок, які виростають уже десятками. Це справа лекша, як з робітниками господ.-спож. кооперації і тут вистарчать одномісячні курси, які можуть евент. йти рівнобіжно з повище проєктованими зимовими школами для споживчої кооперації.

Про методи вишколу кооп. робітників для більших кооператив і кооп. союзів цим разом не говоримо; може до цієї теми прийдеться приступити згодом.

К. Коберський.

*) Викладу кооперації в умовах аґрарної країни не можна собі уявити без навчання основ с.-господарської економії і загальних засад аґрикультури. З цієї теж причини не відповідає вимогам нашого кооп. життя чистий тип торговельної школи, перенятий з німецьких зразків, де цей тип обслуговував инші потреби.

Про навчання кооперації в школах*).

(Під розвагу учительству всіх типів наших шкіл до початку нового шкіл. року.)

Народньогосподарське значіння доброї кооперативної організації для нищого і середнього хліборобського стану нашої республики вказує на одну з найбезпечніших доріг. що ведуть до богатого і скорого розцвіту наших сільсько-господарських відносин та до успішнішого вилікування тяжких ран, які зазнало наше хліборобство протягом довголітньої війни. Тільки усильна опіка дальшим розвоєм і раціональне вибудування нашої кооперації може створити для нашого виснаженого хліборобства міцну базу для повторного і швидкого його оздоровлення, нову підбудову для народньогосподарського розвитку хліборобського стану, котрого вага була так виразно засвідчена війною, нарешті закріпити певний напрям, який веде до нашої самовистарчальности на полі хліборобської продукції.

Належна кооперативна організація вимагає одначе не тільки усильної чинности кооперативної централі, але також систематичного виховання в кооперативному дусі всього хліборобського стану і виплекання правдивого розуміння кооперативних засад. Треба буде богато девчім ще виховувати громадян нашої республики, особливо навчити їх дивитися на працю не з погляду чистого еґоїзму, тільки з вищого альтруїстичного становища, зі становища інтересів цілости, а не одиниці. Отже потребуватимемо виховання в чистих, правдивих кооперативних засадах, що коріняться в альтруїзмі, а не в хибній закоханости у власній користі. Що руїнничі воєнні відносини приводили до вибуялого еґоїзму, є природньою річчю у членів всіх верств, але нашою повинністю буде піднести в демократичній республиці прапор моральної очисти нашого нутра, в мирних відносинах мати на думці інтерес цілої республики, цього найдорощого нашого добра й при господарській праці, навчитися правдивим почуванням до товариша в співпраці та спільними силами прямувати до великих діл, дс матеріяльного добробуту всіх громадян. В цьому відношенні кооперативні організації сповнять своє виховуюче завдання, навчаючи громадян-хліборобів пильній праці на моральнішій основі, як індивідуальний еґоїзм.

Що кооперативна ідея не була у нищого і середнього стану завсігди правдиво зрозумілою, а головно відчуваною, для того є богато доказів, бож кооперативні підприємства часто гинули тільки через те, що моментально, в першому році не приносили членам очікуваного зиску, абож просто тому, що кооператива відразу не могла конкурувати в цінах з приватними підприємствами. Тут бракувало правдивої кооперативної дисципліни у хліборобів, не доставало справді внутрішнього кооперативного зрозуміння, котре в Анґлії, Франції і Данії було причиною вимріяного кооперативного розцвіту для блага не тільки членів, але й цілости. Хліборобів треба виховувати усильно і систематично в кооперативному дусі та прищепити нашому

*) Це, що тут містимо, становить витяг з меморіялу Централі чеських сільськогосподарських кооператив, поданого міністерствам освіти і хліборобства в самих початках розбудови чехословацької республики (в січні 1919 р., отже в 3 місяці після створення ЧСР). Меморіял той має і для нас актуальне і практичне значіння в звязку з назріваючою у нас потребою організації кооп. навчання, тим більше, що здійсненню, хоч би й частинному його постулятів Чехія завдячує факт закріплення своєї державности на ґрунті здорових економічних відносин, котрі створює кооперація. Такі були мотиви, що спонукали Редакцію »К. Р-ки« до поміщення повищого витягу. — Редакція.

молодому республиканському поколінню кооперативні почуття і кооперативну солідарність.

Центральне обєднання господарських кооператив у Празі, як найвища кооперативна централя, є вповні свідоме необхідности кооперативного образування громадян-хліборобів і займається реорганізацією кооперативного навчання, проєктуючи систематичне введення кооперативного виховання для мущин і жінок як у школах, так і в практичному житті, в слідуючих основних зарисах:

I. Перші засади кооперативного мислення може дати чуткій дитячій душі вже народня школа, заводячи до читанок, котрі є для дітей першим джерелом пізнання, відповідні, легкі статті з кооперативного життя. Модерне навчання в демократичній республиці піде, річ певна, в напрямі позитивної господарської роботи, вилучуючи з основ зайве забавкарство, на котре було страчено богато часу, неплідні старозавітні ретроспективи, так чужі для душі дитини, а буде прислухуватися до дійсного практичного життя.

Також при так званому »реальному навчанні« інтеліґентний вчитель і учні народньої школи можуть звернути увагу на значіння в господарському житті гасла: »Що одному тяжко, те всім в гурті легко« та збудити зацікавлення кооперативною думкою.

Значіння народньої школи в цьому відношенні не можна не доцінювати тому, що для богатьох сільських господарів народня школа заступає єдине теоретичне навчання, служить єдиною підготовкою до життя, а життєпис і діяльність Кампеліка (засновника райфайзенок на Чехах — Ред.) з вказівкою на кампелічку, що повстає в громаді, не є сільському хлопцеві більше неприступні, ніж доля Гольоферна або Навуходоносора. Пригадки кооперативно вихованого учителя, якщо він має можність навязати на статті в читанці, були б в народній школі першим предметом передумування про кооперативне життя.

II. Міщанська школа моглаб вже систематичніше занятися кооперацією при т. зв. краєзнавстві або основах науки про обовязки громадянина, де мають бути або й справді будуть узгляднені перші засади народнього господарства. Ця найголовніша дисципліна мусить увійти в кров усіх громадян, подаючи найбільше приводів до практичної, плідної праці, котрої в нашій республиці буде в першій мірі як найбільше потрібно. Особливо там, де додана є при міщанках т. зв. IV кляса (доповнюючі курси), було б можна присвятити кооперації бодай в головних рисах систематичні виклади кооперативно вихованого вчителя.

Те саме відноситься і до доповнюючих сіл.-господарських шкіл, котрі мають служити практичній підготовці до життя дрібного хлібороба і торговця, де учні могли б виховуватися в кооперативному дусі, дістаючи поучення про вагу споживчих і ощадностевих спілок та ріжних типів кооператив. Богато опіки мало б уділюватися навчанню кооперації на учительських інститутах, а то по можности в осібній дисципліні або в більшому розділі науки про обовязки громадянина. Наш чеський учитель є в більшости випадків ширителем кооперативних думок, займаючи звичайно місце рахівника споживчого або ощадно-позичкового товариства й даючи в народній і міщанській школі нашій сільській молоді перші початки науки про кооперацію. Тому то навчання кооперації на учительських інститутах мало б провадитися особливо дбайливо. Учитель є не тільки учителем молоді, але в тому кооперативному розумінні є він також учи-

телем дорослих і незашкодило б, коли б і для дорослих учителі улаштовували виклади про сучасні народньо-господарські питання. Отже потрібне учительству не тільки кооперативне виховання, але й народньо-господарське вже на вчительському інституті тому, що пізніші курси не є вже обовязкові, а богатьом основи тих дисциплін з учительського інституту є єдиним джерелом відомостей для їхнього практичного життя і виховуючої чинности.

III. Значно поглиблене мало б бути навчання кооперації в основах середніх шкіл, а то: в нищих клясах відповідними статтями читанок, що супроводилися б фаховими викладами та пізніше при народнім господарстві, заведення котрого до основ середніх шкіл є необхідне. Нища середня школа дає підготовку до фахової школи, де треба вже припускати у слухачів знайомство основних знань, а тому не належить обминати таких важливих явищ, як господарські. Для практичного навчання народньому господарству або принаймні його маркантним проявам знайдеться там досить часу, як що усунеться з основ середніх шкіл весь зайвий баляст, котрим основи середніх шкіл ще за часів Австрії безславно обростали.

Вища середня школа являється для многих абсольвентів останньою школою, або є для них підготовкою до студій у високих або вищих фахових школах. Тут треба усунути жахливі прогалини в програмах вищих середніх шкіл заведенням до них науки про обовязки громадянина та про народнє господарство, при котрому знайшлось би богато нагод для річевих викладів про кооперацію — бож вона є движучою підоймою народогосподарської науки і життя. Усунений би був тим той смутний факт, що високошкільний студент щойно на високій школі має вчитися засад народнього господарства, звичайних правних понять і головних засад конституціоналізму, замість того, щоб справді науково працювати в тому напрямі та на здобутих вже основах будувати далі.

IV. Збільшену увагу треба присвятити кооперації тим більше на фахових господарських школах, нищих і вищих.

В програмі нищих середніх господарських шкіл можна віднести систематичні виклади кооперації до народнього господарства; тож не обмежуватися лише однією згадкою, як досі діється, тільки ознайомити учнів з розвитком кооперації у инших народів, перебрати його роди і форми у нас та їх народньо господарське значіння і викласти основи кооперативного закона.

В програмі вищих середніх господарських шкіл кооперація викладається нині коротко в народнім господарстві (розділ про сіл.-господ. кредит — щадниці) та в торговельній науці (заробкові і господарські товариства). Тут треба рішуче всунути до народнього господарства систематичний, кількагодинний виклад про кооперацію, дещо обширніший, як при пляні нищих середніх господарських шкіл, треба підкреслити самодопомогові господарські кооперативи, як засіб до піднесення хліборобства, докладно викласти організацію сіл.-господарського кредиту та кооперативного самодопомогового спілчанства з погляду правного і економічного. Також при господарській технольогії, де викладається про крохмалення, цукроварство, гуральництво, молочарство й млинарство, було б на місці поговорити про вагу фахових кооперативних підприємств. До господарської технольогії можна було б долучити коротку науку про товари, оскільки ними сільські кооперативи займаються. В книговодстві требаб було б ввести окремий розділ: »книговодство в кооперативних установах«.

Абсольвенти середніх господарських шкіл стають часто службовиками кооператив або як самостійні господарі стають функціонарями кооператив, а тому фахове кооперативне образование для них є практично необхідне.

На вищих господарських інститутах (господарських академіях) вказаним було би заведення господарської кооперації, як особливої дисципліни, а не злучення матеріялу, що дотичить кооператив, з народнім господарством і економікою с.-г. підприємств. Тут треба дати слухачам вже повніші відомости, з котрих вони могли б прямо черпати для практики. Господарській кооперації могло б відвестися принаймні дві години тижнево а то по слідуючій програмі:

1. Народньо-господарські і культурні основи кооперації, господарське значіння кооператив для хліборобства та їх історичний розвиток і стан в поодиноких краях взагалі а в чехословацькій республиці зокрема.

2. Кооперативне право в найголовніших діючих постановах (включно з правом ревізії).

3. Форми і спосіб ведення кооператив.

4. Зносини кооператив з урядами.

5. Кооперативне книговодство.

6. Кооперативне товарознавство.

V. Ані на торговельних школах так дворічних, як і на торговельних академіях кооперація не може бути поминена. Богато абсольвентів торговельних шкіл стає службовиками с.-г. кооператив або ощадно-пожичкових товариств або нарешті кооперативних централь. А тут не вистарчить їм одна лише торговельна освіта. З історії англійської кооперації відомо, що прославлені »рочдельські піоніри« свої успіхи завдячують між иншим тому, що приймаючи службовиків, вимагали від них не тільки торговельних знань, але й кооперативних.

На двохклясових торговельних школах можна в крайнім разі узгляднювати кооперацію в торговельній науці, при лекціях про стоваришення та в більшому обсязі як досі. А на торговельних академіях не тільки при торговельній науці і торговельнім законодавстві, але і в народнім господарстві. Теоретична часть народнього господарства могла б бути скорочена на користь практичних проявів в народнім господарстві нашої республики, котрими в дійсности є ріжні форми нашої кооперації.

VII. Що торкається високих шкіл, то треба взагалі стало домагатися заведення викладів про »сільсько-господарську кооперацію« а саме: що найменше протягом 2 семестрів 2 години тижнево на високій сільсько-господарській школі і на правничому факультеті, крім того — заведення »кооперативного семинаря« в обох семестрах по 1 год. тижнево. На філософічному факультеті »для кандидатів професури на середніх школах« вистарчили б одногодинні тижневі лекції про кооперацію в однім семестрі. На високій торговельній школі 2 години і семінар.

Проєкт викладів про кооперацію на високій сіл.-господарській школі і на правничому факультеті (обовязкові колегія) містив би:

I. семестр (2 години тижнево):

1. Вступ до кооперації, або загальні основи і теорія, історія і організація, вначіння і правне оформлення кооперації з докладним переглядом кооперативної літератури і викладом кооперативного права.

2. Як дбати про загальний добробут на селі.

3. Нарис податкового і поборового права (приписи податкові і про оплати).

II. семестр (2 год. тижневих);

4. Наука про кооперативну організацію, засади оснування, ведення і ревізії поодиноких родів кооператив з оглядом на організаційні відміни, на союзне будівництво і на зносини з урядами.

5. Хліборобське і торговельне товарознавство.

Кооперативний семинар (для обох семестрів по 1 год. тижнево):

1. Кооперативне книговодство і ревізія.

2. Рахівництво для старших слухачів з тяжчими прикладами. Закладання і замкнення книжок. Критика білянсів особливо з боку податкового.

3. Народньо-господарські росправи з обсягу кооперації.

4. Росправи про правничо-кооперативні квестії.

5. Вправи у викладі, диспутації про кооперативні справи.

6. Екскурсії до кооперативних підприємств, взірцево і зле ведених з ревізійними висновками що до них.

Для філософічного факультету та високої торговельної школи заведення викладів про кооперацію мало б головно те значіння, щоб середньошкільні учителі на торговельних школах мали належну підготовку для навчання кооперації. Тут вистарчила б така програма:

1. Вступ до кооперації з народно-господарського становища, коротка історія і організаційні засади кооперації з нарисом кооперативного права.

2. Наука про кооперативну адміністрацію, засади оснування, ведення і ревізії поодиноких родів кооператив.

VII. Одначе здійсненням наведених проєктів не були б вповні задоволені всі вимоги що до навчання кооперації. В першій мірі тут ходить про образування службовиків кооператив та їх централі, що рішилися по абсольвуванні середньої або фахової школи стало посвятити свої сили кооперації і від котрих вимагається спеціяльне кооперативне виховання. Тут було б вказаним заснування бодай у Празі спеціяльної однорічної кооперативної школи, котра давала б своїм слухачам теоретично-практичну підготовку для кооперативного фаху будь-то в низових товариствах чи в кооператив. централях. Швидкий кооперативний розвиток в цілій чехословацькій республиці буде вимагати богато фахових сил, котрі досі не мають кооперативної освіти, але радо б її здобули в найкоротшому часі. Приняття до однорічної кооперативної школи, що була б прилюдною чи державною установою, бо з поміччю держави організованою центральним обєднанням господарських кооператив, — вимагало б абсольвування середньої чи господарської школи, торговельної академії або щонайменше двохрічної торговельної школи. На однорічній кооперативній школі викладалося б такі дисципліни:

1. Народнє господарство і народньо-господарська політика — 3 год. тижнево.

2. Сільсько-господарська економіка і кооперація (організація і адміністрація) — 3 години.

3. Кооперативне право і право ревізії — 3 години.

4. Енцикльопедія права — 3 години.

5. Історія кооперації — 1 година.

6. Кооперативне фінансове право і приписи що до оплат — 2 год.

7. Грошівництво і кредит — 1 години.

8. Достава і транспорт — 1 година.

9. Кооперативне книговодство — 5 год.

10. Кооперативне товарознавство — 2 год.

11. Організація торговлі — 2 год.

12. Ревізії — 2 год.
13. Аґрарна статистика — 1 год.
14. Кооперативна ґеоґрафія — 2 год.
15. Енцикльопедія хліборобства — 3 години.
16. Кооперативна кореспонденція — 3 години.

(Кінець буде.)

Сторінки минулого.

Кооперативний збут худоби на західно-українських землях.

У нас зацікавилися кооперативним збутом худоби пізно. Щойно 1910 р. почав писати про це „Економіст", орган Ревізійного Союзу. Прикладом для західно-укр. землях була „Сільсько-господарська аґенція для збуту худоби" у Відні. Ініціятиву бере на себе „Сільський Господар". З свого органу „Господарська часопись" він поширює дві відбитки: а) про кооперативну організацію збуту худоби, б) інструкції для т-в та їх мужів довіря.

Перше т-во повстало 13. X. 1910. у Яйківцях. З кінцем 1911 р. було 62 т-ва, а з кінцем 1912 р. 65 т-в. Районом діяльности т-в був судовий повіт. Та було ще багато повітів, де окремих т-в для збуту худоби зовсім не було. У 56 т-вах 31. XII. 1911 р. було 29.879 членів або пересічно 533 члени на 1 т-во. Під цим оглядом наші т-ва були більші від американських (140 чл.), але менші від данських (1500 чл.). На 1 т-во припадало пересічно 19 громад, а на 1 громаду 28 членів. Отже богато селянскотарів залишалися поза т-вами, а кооперативні центри не вели у пресі пропаґанди за побільшенням кількости членів. Коли взяти на увагу сучасні воєвідства, то з 41 т-ва припадало: на Станиславівщину 18, на Тернопільщину 13, на Львівщину 10.

Один пай виносив згідно статуту 20 к. а. = 4 доляри. Великий пай пояснювався широкими завданнями, які ставили собі т-ва. Вони повинні були опертися на власних силах. Кредитова кооперація ще не могла би дати відповідної суми капіталів. Як знаємо з прикладу Данії, там міста (муніціпалітети) давали кооперативним різням довготермінові позики. Та в нас місто чуже — польсько-жидівське. 56 т-в мали на 31. XII. 1911 р. 380.821 к. ав. заявлених паїв і 39.628 кор. сплачених. На одного члена припадало 13 к. заявлених і 1 кор. і 32 сот. сплачених паїв. З цего бачимо, що члени не виконували вимог статуту і не вносили бодай по 2 к. місячно.

Т-ва одержували також допомоги від австрійського міністерства. Маю відомість, що 7 т-в одержали 20.336 к., отже майже по 3.000 к. на

1 т-во. Та ці допомоги не приносять добра кооперації. Ними Австрія вбивала самодопомогу і самодіяльність т-в. Держава повиннаб давати лише довготермінові позики.

З початку т-ва збували худобу в коміс. Та через брак свідомости члени почали вимагати завдатків. Т-ва закладали у себе кредитові відділи і видавали 75% сподіваної ціни. На ці завдатки треба було капіталів, а їх не було. Т-ва та їх союз ішли на уступки і не вели широкої пропаґанди, не вияснювали селянам, що в комісійній системі збуту їх поратунок, бо тоді не треба великих капіталів і тоді кожний сам поносить ризико за свою худобу, а не ціле товариство. Коли зберуться капітали, то їх треба уживати на організацію мясарень.

У 1911 р. товариство продало 73.575 штук худоби і свиний та 32 гуски за 6.070.882 кор. На 1 т-во припадало 1314 штук на 108.408 к. або 30 ваґонів (рахуючи пересічно 40 штук на 1 ваґон — бо висилалося головно свині 72.879 шт.). На 1 громаду — 60 штук або 1,5 ваґона, на 1 члена — 2,5 штук на 203 кор. Під цим оглядом американські т-ва були сильніші, бо там 1 т-во збувало у 1913 р. на 550.000 кор. а. У слідуючих роках обороти впали.

10. III. 1911 р. закладено „Краєвий Союз для збуту худоби", який перебрав всі організаційні функції „Сільського Господаря". 20. V. 1911 р. відбувся краєвий зїзд т-в для збуту худоби. Реферат про організацію т-в виголосив Яр. Литвинович, який відбув перед тим довшу практику при віденській аґенції. Селяне виявили велике зацікавлення кооп. збутом худоби. Слідуючі загальні збори відбулися дуже пізно, бо аж 16. XII. 1913. і при дуже слабій участи членів. Як причину запізнення подавала дирекція — невирівнання субвенційних рахунків з міністерством. Взагалі-ж тісний звязок діяльности Союзу із субвенцією держави гальмував свободу рухів Союза і зокрема присипляв його чуйність та відвертав його увагу від розбудови власної фінансової і організаційної бази.

Упадок оборотів у 1912 р. дирекція пояснювала так: 1) ненормально швидкий зріст збутової діяльности у 1911 р., викликаний заразою прищиці, яка утруднювала вивіз приватним експортерам; 2) загальне зменшення вивозу; 3) конкуренція згінників; 4) несвідомість селян, які вимагали великих завдатків, а коли т-ва не могли виплачувати таких сум, то вони продавали худобу згінникам. Союз іде на уступки, покидає комісову систему і в 1913 р. починає операції на власний рахунок.

Чи мала повну рацію дирекція Союзу? Чому у 1911 р. кооперативи могли більше вивозити чим приватні скспортери? Чи до них не відносилися ветеринарійні приписи? А може вони мали привілеї від держави, яка використовувала їх для своїх цілей? З. П. висловлюється у Г. К. Ч. з 1925 р. ч. 21 ст. 4, що дійсно віденське правительство реґулювало нашими транспортами ціни на віденському ринкові в інтересі міщан. Загальне зменшення вивозу не може бути причиною упадку операцій, а хіба зменшення годівлі, зниження цін, обмеження вивозу. Збільшеній конкуренції згінників та упадкові свідомости членів треба і можна було протиставити збільшену пропаґанду кооперативних ідей та комісової системи збуту, збільшення капіталів т-в та організацію перерібки для збуту на місцевий ринок.

Союз відкрив був мясарню у Львові та в Коломиї, але ці підприємства, з невідомих для мене причин, не дали бажаних наслідків.

Членами союзу були т-ва та фізичні особи і цим повторив союз

помилку американської та німецької кооперації. Пляновою організацією нових т-в у 1912—1914 р. союз не займався. Він реагував лише на ініціятиву низів.

За два роки 1911—12 обревізовано всього 24 т-ва або 37% всіх т-в для збуту худоби. Беручи на увагу, що кооперативний збут худоби являється найтящою формою збуту, ревізій зроблено дуже мало. Треба було ревізувати що року всі т-ва, щоби підготовити їх до нової праці.

Союз видавав книги й обіжники, а дирекція їздила на провінцію, влаштувала екскурсію до Відня і т. п. Та всеж-таки реальні обставини вимагали від Союзу ширшої організаційної та освідомлюючої діяльности. Не було пляновости в роботі. Союз не влаштував ані одного курсу для низових діячів кооп. збуту худоби, хоч таких курсів треба було у кожному повіті.

І при тих невеликих досягненнях кооп. збут худоби мав деяке значіння. Оборотами він перевищував молочарську кооперацію. Т-ва приносили користи як членам, так і не-членам, бо вони впливали на підвищення цін на місцевому ринкові. Вони привчали селян до того, що вигідніше продавати худобу через т-во на вагу, чим „на око" згінникам.

„У літах 1916 до 1918 став союз якби реквізіційним урядом Відня. Переводження достав і росплати з доставцями за достави, головно для війська, відбувалися по наказам згори й при помочі та за контролею уряду. Була скрута в Австрії — якжеж не використати в скруті віддавна попирану організацію „рутенів", що так легко все даються вести кожному чужому правительству?!" [1]) — пише З. П.

Гірко відплатили т-ва за австрійську допомогу. Австрія використала нас добре. Вмерла небіжка і забула нам повернути аж 4 міліони корон довгу за доставлену худобу [2]). Пропали гроші! Але чомуж наша преса мовчала про це аж до 1926 р.? Чи вияснено, як слід, цю справу всім пострадавшим селянам?

Не стало Австрії, заснув і наш Союз, а з ним і т-ва. Пробудився Союз аж 1922 р. та якось не міг взятися до роботи. Замісць допомог — довги, замість Австрії — Польща, гніт адміністраційного режіму, некорисні ветеринарні приписи і т. п. До Відня аж два кордони!

Ревізійний Союз взивав т-ва, щоби вони відновили свою діяльність, та вони мов і не чули. Ніхто не їхав на провінцію з рефератами, не скликував загальних зборів заснувших т-в. А самі вони й не прокинулися. Панувало недовіря до Союзу, який (на думку членів) запропастив міліони небіжці Австрії.

У 1924—25 р. Союз проявив деяку діяльність. У 1925 р. збуто всього 4.905 шт. худоби; та це 15 разів менша кількість, порівнуючи з 1911 р. Союз відкрив був на короткий час і мясарню. Він змінює статут, позбувається фізичних членів, покидає комісійну систему збуту, а все це не вратувало його. Не було основного — організованих, свідомих та діяльних низів! У 1927 р. Союз збанкротував неславно, а кооперативна преса не висвітлила цього факту. Ходять непровірені чутки про Союз та ніхто їх не спростовує, не вияснює.

Були спроби кооперативного збуту худоби на Буковині (перед війною) та на Закарпатській Україні (по війні). Та й там тепер — нічого не

[1]) ГКЧ. 1925, ч. 21, ст. 4. [2]) ГКЧ. 1926, ч. 43, ст. 1.

має. Мертвеччина у кооперативному збуті худоби на всій Західній Україні у широкому розумінні. Як вийти з цього становища і що робити далі, про це говориться мало.

Цей огляд склав я на підставі розкиданих відомостей у кооперативній пресі. Мені тяжко було з Чехословаччини зібрати всі відомости. У своїому огляді я старався поставитися критично до минулих помилок, щоби вони більше не повторялися. Буду вдоволений, коли знавці справи доповнять мої думки. Через критику минулого — до кращого майбутнього! *Інж. І. Прокопів.*

З життя української кооперації.

Борги в нашій кооперації.

Болючим питанням в нашій кооперації є справа боргів. Стремлінням кооператорів в тім напрямі є зовсім зліквідувати, а в найгіршім разі обмежити борги в кооперативах до мініма. Щоби представити наглядно стан боргів в нашій кооперації І. і ІІ. степепя, наводимо таблиці, з котрих легко можна виробити собі образ про розміри розборгования в кооперації.

Табл. 1. Госп.-споживчі кооперативи І. ст.

Рік	Кількість кооп.	Власне майно	Запас			Довжники товарові	Відношення боргів в %/% до	
			Товарів	Продуктів	Разом		Власного майна	Запасу тов. і прод.
1925	789	933.518·73	1,178.498·88	34.814·39	1,212.413·27	332.846·67	34,6	26,6
	на 1 кооп.	1.183·2	1.493·6	44·1	1.537·7	409·2		
1926	1059	1,282.609·26	1,705.946·80	82.268·22	1,801 215·00	907.945·62	70,8	50,4
	на 1 кооп.	1.211·1	1.620·3	80·5	1.700·8	857·4		
1927	1396	2,117.195·77	2,419.008·57	147.257·20	2,566.265·77	1,500.212·75	70,9	58,5
	на 1 кооп.	1.516·6	1.732·8	105·5	1.838·3	1.074·6		

Табл. 2. Міські споживчі кооперативи.

Рік	Кількість кооператив	Власне майно	Запас товарів	Довжники товарові	Відношення боргів в % % до	
					Власного майна	Запасу товар.
1925	26	86.354·60	129.930·46	24.943·00	28,9	19,2
		3.321·3	4.997·3	959·3		
1926	20	92.944·78	135.299·43	60.541·22	65,1	44,7
		4.647·2	6 764·9	3.027·0		
1927	36	128.265 14	255.475·44	134.267·48	104,7	52.5
		3.562·9	7.096·5	3.729·6		

Щоби здати собі справу, в якій мірі є розборгований товар, мусимо навести деякі цифри, що могли би служити для порівнання. В нашім випадку наводимо білянсові цифри власного майна і запасу товарів.

В таблиці 1 під рубрикою 3 бачимо постійний зріст власного майна в господарсько-споживчих кооперативах. З 1.183·2 зл. 1925 р. підноситься власне майно до 1.211·1 зл. 1926 р. і до 1.516·6 зл. 1927 р.

Рівнож запас товарів подибуємо з року на рік більший. З 1.537·7 зл. 1925 р. підноситься запас товарів в 1926 р. до 1.700·8 зл., а в 1927 р. до 1.838·3 зл.

З порівнання рубрики 3 і 6 бачимо, що запас товарів все є більший від власного майна; значить, кооперативи орудують і чужим капіталом, згл. кредитом.

В табл. 2., де представлені ті самі дані з міських споживчих кооператив, бачимо лише з року на рік зріст запасу товарів; натомість зріст власного майна в 1927 р. заломлюється. З 4.647·2 зл. 1926 р. зменшується воно до 3.562·9 зл. 1927 р. Зате і в однім і в другім типі кооператив зауважуємо постійний зріст товарових довжників. Товарові довжники господарсько-споживчих кооператив підлізли з 409·2 зл. 1925 р. до 1.074·6 зл. 1927 р., а в міських споживчих з 959·3 зл. до 3.729·6 зл. на 1 кооперативу!

Відношення боргів до власних фондів стало зростає і в 1927 р. в госп.-споживчих кооперативах дійшло до 70·9%, а в міських споживчих борги переросли розмір власних фондів і виносять 104·7% власного майна.

Рівнож зауважено сталий зріст боргів у відношенні до запасу товарів. В 1927 р. більше ніж половину запасу товарів розборговано, бо в госп.-спож. 58·5%, в міських 52·5%. Перед трома роками було це відношення куди краще, бо в госп.-спож. кооперативах було розборговано округло 1/4 запасу товарів, в міських округло 1/5. Замість того, щоби обмежувати розборгування товарів, бачимо з року на рік поважний зріст боргів. Не думаємо розводитися над шкідливістю товарового кредитування. Вже рочдельські піоніри поставили ясну засаду, що товар у споживчій кооперативі продається тільки за готівку. Рівнож не входимо в причини розмірів боргів, чи це явище походить зі злої організації, чи з убожіння села, чи з браку кредитових кооператив і ин.

Будучи сама по собі шкідливою, система кредитування стає просто небезпечною, коли розмір уділеного кредиту переступає розмір власного майна кооперативи. Ми вже сказали, що в госп.-спож. кооперативах розборговано товарів до 70·9%, в міських до 104·7% власного майна.

Для ще переглядніщого образу наводимо зріст власних фондів і товарових довжників. Коли візьмемо суму власних фондів одної кооперативи в 1925 р. за 100 одиниць і рівнож за 100 суму розборгуванвя товарів, то одержимо слідуючий образ:

Рік	Господарсько-споживчі кооп-ви		Міські споживчі кооперативи	
	Власне майно	Довжники	Власне майно	Довжники
1925	100	100	100	100
1926	137	281	107	243
1927	227	464	148	538

З наведених чисел видно крайньо некорисний зріст довжників у відношенні до зросту власного майна. В господарсько-споживчих кооперативах зріст довжників є округло два рази більший, ніж зріст власного майна; в міських споживчих зріст довжників перевищує округло чотири рази зріст власних фондів в 1927 р. Це невідрадне явище є крайньо некорисне в нашій кооперації і треба найти спосіб, як би без шкоди для кооперації і для її членів вибрести, вийти з того положення.

Стан розборгування товарів в порівнанні до власних фондів представляється ще гірше у Повітових Союзів Кооператив. Табл. 3.

Табл. 3. Повітові Союзи.

Рік	Кількість ПСК	Власне майно	Запас			Довжники товарові	Відношення боргів в % % до	
			Товарів	Продуктів	Разом		Власного майна	Запасу товар.
1925	23	60.859·44	339.176·60	3.530·89	342.707·49	168 555 02	277,0	49,2
	на 1 ПСК	2.646·0			14.900 3	7.328·5		
1926	25	148.650·61	563.819·78	14.640·12	578.459·90	214.640 99	144,4	37,1
	на 1 ПСК	5.946·0			23.138·4	8.585 6		
1927	26	351.999 61	1,030.809·05	18.215·53	1,049.024·58	496 851·53	141,1	47,4
	на 1 ПСК	13.538·4			40.347·1	19.109·6		

Як видно з таблиці (3), розборговано в ПСК товарів на 141·1% власного майна. Але бачимо тут відрадне явище, що відношення це значно покращало від 1925 р., коли було розборговано товарів на 277·0% власного майна. Рівнож відношення розборгування до запасу товарів є далеко менше, ніж в кооперативах І. ст. і виносить 47·4% проти 58·5% в госп.-споживчих і 52·5% в міських споживчих.

Куди краще, ніж в кооперативах І. ст., виглядає відношення власного майна і боргів в ПСК.

Коли, як це ми робимо вище, візьмемо стан власного майна і боргів з 1925 р. за 100, то дістанемо образ:

Рік	Власне майно	Довжники
1925	100	100
1926	244	127
1927	578	294

Бачимо тут зовсім відмінне явище як в кооперативах І. ст. Власне майно зросло кругло два рази скорше, ніж стан довжників.

Дещо інакше представляється справа боргів в молочарсько-споживчих кооперативах. Табл. 4. (див на стор. 313).

В молочарсько-споживчих кооперативах розборговано в 1927 р. товарів на 60·7% власного майна. Коли візьмемо під увагу те, що з того 10% становлять зачети на молоко, то всього 50·7% власного майна розборговано товарами, проти 70·9% в госп.-споживчих і 104·7% в міських кооперативах. За те розборгування товарів в порівнанні до запасів товарів є 12 разів більше від самого запасу. Це можна пояснити тим, що в молочарсько-споживчих кооперативах береться на борг на рахунок молока, котрий що місяця ліквідується. Замітний є в молочарсько-спожив-

Табл. 4. Молочарсько-споживчі кооп-ви.

Рік	Кількість кооп.	Власне майно	Запас				Довжники			Відношення боргів в процент. до	
			Товарів	Продукт.	Молоч. продукт.	Разом	Товарові	Молоч.	Разом	Власного майна	Запасу товар.
1926	182	457.009·25 2.511·0	315.073·28 1.736·7	11.798·24 64·8	32.158·18 176 7	360.029·70 1.978 2	180 789·25 993.3	87.643·02 481·6	268.432·27 1 474·9	58,7	74,5
1927	276	902.272 48 3.269·1	38.016·58 137·7	501.988·63 1.818·8	43.558 81 157·9	583.564·02 2·114 4	456.977·92 1 655·7	90.958·78 329·6	547.936·70 1.985·3	60,7	93;9

чих кооперативах високий запас продуктів. Запас той виносить тут 1,818·8 зол. на 1 кооперативу, проти 105·5 зл. в госп.-спож. кооперативах.

З наведених таблиць видно, що розборгування товарів в наших кооперативах є на загал дуже велике. Явище це тимбільше невідрадне, що з боргів тих користають на половину нечлени!

Завданням кооперативних робітників є в інтересі української кооперації і її членів позбутися боргів. Не є це неможливе, як показує започаткована в тім напрямі акція інсп. РСУК т. Капусти у його районі. Помічною стане тут також акція організації і розбудови кредитових кооператив.

Ол. Охрим.

З кооперативного світа.

Продаж на кредит в споживчій кооперації Бельґії.

Система продажі на кредит займає все більше й більше місця в американській торгівлі. Вона вже непокоїть економістів силою своїх розмірів.

Між тим безперечно продаж на кредит — коли вона практикується в скромних розмірах — представляє неоспоримі вигоди як для покупців, так і для продавців. Ці вигоди такі непереборимі, що анґлійські і німецькі кооперативи — так від початку стислі в продажі за готівку — переступили цей приціп принаймні що до певного роду предметів першої потреби, але лише довшої консервації, як умеблювання, постільні річи ітп.

І ось бельґійська кооперація рішуче ступила на цей шлях тому, що Кооперативний Союз в Льєжу[1]) завів у себе продаж на кредит.

---

[1]) Головне місто провінції тієї ж назви в південній Бельґії, осередок високо розвиненої культури і промисловости.

Чим є цей »Союз Кооператив«? Це є обласна філіяльна кооператива, якої діяльність розтягається на третину Бельґії. Її місцем осідку є Льєж, 26 rue Saint Lambert.

Вона повстала наслідком фузії більшости кооператив названої области. Перед війною, кожна місцевість льєжської округи, навіть найменша мала свою кооперативу. Її район був обмежений рівнож як і її можливости. Супроти всіх зусиль деяких кооператорів, спроби концентрації кооперативних сил не уставали. Скорше противне сталося правдою. А саме: Льєжська »Народня Кооператива« — колиска теперішнього »Кооперативного Союзу« — була перед війною в тяжкій ситуації. Вона піднеслася дякуючи зусиллям кооп. товариств району і тим самим фузіям кооператив району стала на порядку дня.

Нараз вибухла війна і область була занята ворогом. Деякі кооперативи були розграбовані, другі спалені, а особливо під впливом окупації харчування населення ставало все більш тяжким. Щоб усунути ці труднощі »Народня Кооператива« в Льєжу перетворюється в кооперативну гуртівню, котра заосмотрювала в предмети споживи протягом війни инші кооперативи району. Це нове товариство називалося тоді »Кооперативний Союз льєжської провінції«. Воно одержувало, дякуючи енергії і відданости справі кооперативних робітників, богато товарів першої потреби — включно до голяндського хліба — і перешкодило вивозові багатьох бельґійських споживчих продуктів до Німеччини.

Рік по окупації дорожнеча сильно зросла. Коли масло дійшло до недосяжних цін, мешканці заміняли його »сиропом« або яблучною мармелядою, котрих ціна ступила до гори також в неймовірний спосіб. Тоді »Кооперативний Союз« закупив сиропярню в Мітеру і виробляв у великій кількости той »сироп«, конфітури і штучний мед, котрі продавав дешевше, як у приватних купців.

Скоро Кооперативнй Союз дав доказ такої щасливої ініціятиви, що від 1917. р. адміністраційні ради кооператив округи ухвалюють їх фузію з названим товариством.

Ось підсумки кооперативного руху у Вальонії у ті ріжні епохи.

	1914	1916	1928
Маґазинів	113	161	282
Членів в них	26.230	38.185	71.700
Уділовий капітал	1,335.335	1,374.328	7.500.000
Обороти	15,817.000	18,818.973	270,000.000

Кооперативний Союз розгорнув свою чинність на 220 громад. Він має 16 пекарень, які випікають річно 22 міліони кґ. хліба, 5 різень, маслярню, паларню кави з місячною продукцією 50.000 кг., 2 млини на ячмінь, фабрику медівникових виробів. табачну фабрику, друкарню і тартаки.

Він заснував в Мішеру ряд кооперативних робітень, де виробляються чеколяди, цукорки, конфітури, сиропи, овочеві консерви, муштарди, маргарина, мило, обува, предмети для удержування останньої ітп. Ці робітні згодом перейтли від нього до Загального Стоваришення бельґійських кооператив.

Кооперативний Союз провадить тзв. каси солідарности, котрі від 1918 р. до 1928 р. видали підмог на 11,692.248 франків. Його каса ощадности одержала за той самий час на ощадностеві вкладки 74,500.000 франків. — Він має 282 склепів, крім того 28 спеціяльних і краєвих мага-

зинів та сотку »Народніх домів«, де по традиції працюють з кооперацією робітничі партії і синдикати (проф. спілки — Ред. К. Р.).

Наслідком того Кооперативний Союз в Льєжі переводить справжню контролю цін в цілій окрузі. Ця контроля простягається на провінції Льєж, Лємбург, Брабан, Люксембург, Намір і Данвер.

З огляду на це не має нічого надзвичайного в тому, що Союз пильно дбає за підсилення своєї діяльности, доставляючи своїй клієнтелі предмети умеблювання, сипяльні потреби, предмети домашнього господарства ітд. Членами Союзу є в більшости робітники, тому Союз, допускаючи продаж на кредит деяких товарів, прихилився тільки в бік вигід для робітників.

Організація кредиту. В момент, коли цей кредит був заведений, адміністраційна рада настояла на необхідности підсилення продажі за готівку продуктів біжучого денного споживання. Цього додержувалися дуже пильно. Як-що тут й практикувався кредит, то лише за повним персональним ризиком і відповідальністю керівників. Само товариство про це не знало. Воно допускало продаж на кредит лише виняткова для вище згаданих предметів і єдино з метою дисціплінувати членів і попередити надмірні зиски певного роду комерсантів, котрі змушують платити собі дорого за кредити, що вони уділюють при продажі товарів довшої консервації. Рада Союзу хоче таким чином облегчити і інсталяцію дом. господарств молодих людий, щоб цим паралізувати підприємства тзв. робітничих готелів: правдивих розсадників розпусти і алькоголізму.

Завдання означування висоти кредиту припадало керовництву кожної філії, під контролею адміністраторів місцевої кооперативної секції. Окрім того, в разі купівлі на кредит, беруться такі поруки: покупець мусить заплатити при відпущенні йому товару одну пяту частину вартости товару і зобовязується заплатити цілість місячними ратами на протязі що найбільше двох років. Довжні суми опроцентовуються тільки на 5%. Безперечно це не є надмірний відсоток. Ціни на річі, продавані на кредит, є тіж самі, що й при продажі за готівку. Дружина покупця-позичальника через свій підпис солідарно поділяє відповідальність за накуп свого чоловіка. Вони разом з тим зобовязуються не продавати і не заставляти відпущених їм на кредит річей, поки ці останні не будуть сплачені. Більше того всі ці річи мусять бути обезпечені в кооперативнім асекураційнім товаристві »Провидіння«.

»Кооперативний Союз«, здається, повинен-би був посилити поруку що до цієї продажі на кредить і вимагати, приміром солідарної гарантії двох членів товариства, несучих відповідальність за заплачення вартости відпущених на кредит річей. Але управа вважає таку запоруку зайвою, довіряючи порядности самих членів і їх високій свідомости. Судячи по кількости молодих домашніх господарств, що повстають в його окрузі, Кооперативний Союз вважає, що він може досягти в цій новій области збільшення оборотів на десять міліонів.

А. Доде-Бансель[1])
(пер. В. Л.)

[1]) Автор надісланої для „Кооп. Республики« статті A. Daudet-Bancel є почесним секретарем Центрального Союзу споживчих союзів Франції та членом Найвищої Кооперативної Ради в Парижі.

Кріза у сільській кооперації Німеччини та наука з цього для нас.

Кооперативний світ з великим жалем слідкує за подіями, що відбуваються у сільській (кредитовій і с. господарській) кооперації в Німеччині. Ці події є: ліквідація Райфайзенського Банку, одинокого досі загально-державного (не провінціонального) коопер. банку і заходи Пруської каси біля розтягнення далекойдучої контролі а фактично кураделі над кредитовими і с. господарськими кооперативами. Ці події не є наслідком якоїсь одної причини; ряд обставин збігся на те, що сільська кооперація у Німеччині опинилася у тяжкій ситуації.

Передовсім загальна кріза хліборобської продукції, яка давить німецьке сільське господарство уже від ряду літ. Рільне господарство у Німеччині, а головно великої власности, не рентується — про те вже не має сумніву, це признають уже неоднократно і нехліборобські круги устами своїх відповідальних людей і органів. Свідчить про те наглядно зростаюча задовженість хліборобських підприємств, особливож лятифундіяльних на Сході (Поморя Сх. Пруси, Шлеск, Меклєнбург). На 31. жовтня 1927 загальна задовженість с. господарства досягла суми 10,4 міліярдів марок, (хоч війна очистила усі гипотеки). За один рік 1927 прибуло нових довгів на 1.100 мільонів м. (в тім 600 міліон. гіпотечних). З огляду на те, що стопа відсоткова тепер значно вища, як до війни, загальна сума відсоків, яку тепер платить рільництво, е вже вищою від довоєнної суми відсоткового обтяження. Так швидко поступила »відбудова«, коли так можна висловитися, довоєнного задовження села. Що при тім страждає більш велика власність, як дрібна, це явище природнє і воно підтверджує також розвиткові передвоєнні тенденції [1]).

Таким чином кріза німецького сільського господарства є перш усього »кризою задовженості« [2]). Через те, що кредитовцем є, крім приватних банків, кредитова кооперація, сталося, що кредитові кооперативи розборгували свої ліквідні засоби, боржники не вивязуються, як слід, зі своїх зобовязань і самі кооперативи увійшли теж в кризу, яка у них носить характер — кризи ліквідности. Серед таких умов виникло питання про яке говоримо.

Що торкається спеціяльно кризи і початої ліквідації Райфайзенського Банку, інституції, що була фактично заснована ще самим Райфайзеном (як »Найвідська каса«) то тут грав ролю ще другий фактор, той самий, який на передодні війни привів до упадку другий великий банк сільсько-господарської кооперації — банк Reichsverbandy — конкурента Райфайзенського Союза. Це була нещасна забаганка — робити »люкративні« інтереси (грішми, складеними союзними кооперативами). Як дізнаємося посередно з енунціяції »Landw. genossenschaftsblatt« (орган Райф. Союза) N-r 8/29, інтереси ці не зупинилися навіть перед торгівлею кораблями та довели до кругло 50-мілионової страти і арештування виновників цеї легкодушности із складу дирекції Райф. Союза. Справа ця тягнеться вже пару літ, бо союзні кооперативи, традиційно вірні своїй централі, все таки не хотіли допустити до ліквідації Банку і втрати самостійности райфайзенського руху. Але загальна фінансова скрута і кріза сільського господарства добили Райфайзенський Банк; як дізнаємося зі згаданої вище енунціяції, Пруська Каса Кооператив (офіційна інституція), цей традиційний ворог незалежного кооперативного руху і спеціяльний антагоніст райф. банку, дістала від уряду припорученння покрити страти банку, себто перевести його санацію. Одночасно Пруська Каса наказала Райф. Союзові обєднатися зі своїм конкурентом — державним Союзом с. господ. кооператив (з азівським Reichsverband-ом). Умова про злиття вже вироблена і жде тільки на паралєльну апробату з боку покликаних органів обох Союзів.

Так пімстилося на великій і старій організації — легковаження теоретичних засад кооперації; до того довела її некооперативна погоня за »інтересами« взагалі; на такі експерименти може

[1]) М. Розенфельд у 6. томі »Аграрних проблєм«, вид. Міжнар. Аграрного Інституту, Москва 1926.

[2]) Тягар відсоткового обтяження тим більший чим більший розмір с. господарського підприємства. На 1 гектар управної площі припадало тих тягарів (у Східній Німеччині) в р. 1925/26:

при	господар.	1— 20	гектар.	29,1 мар.
»	»	20— 50	»	27,2 »
»	»	50 - 100	»	30,8 »
»	»	100—200	»	39,0 »
»	»	200—400	»	43,7 »
»	»	поверх 400	»	36,0 »

собі евент. позволяти приватна акційна спілка, та в ні»кому разі не кооперація, установа що береже дрібні капітали міліонів членів.

Пригадуємо на цьому місці, що ця-ж сама погоня за інтересами убила свого часу згаданий вище банк »Reichsverband«; там в гру входила спекуляційна торгівля ґрунтами. Також чимало народніх банків систами Шульце у Німеччині зійшло на манівці і потерпіло невдачі.

Це свідчить, яку величезну вагу належить привязувати до вповоювання в душі кооперативних робітників справжніх кооперативних засад (цієї »теорії«, яку і в нас ще так часто легковажать ті, що її не знають).

Але не добре стоять справи і в самій Пруській Касі. І вона терпить від неліквідности в наслідок надмірного розкредитування фондів; виявилося, що головною опікою каси тішилася велика земельна власність, а ця якраз тепер відчуває найбільші фінансові труднощі. На цім тлі прийшло навіть до кризи в проводі каси: Пруське правительство зняло з посади предсідника каси п. Земпера і назначило на його місце п. Кенплєра. Кенплєр у спеціяльному інтервю виклав свою програму, яка стремить в основі до розтягнення більшої контролі над способом уділювання кредиту кооперативам, що кредитуються у Пруській Касі. Сама Пруська Каса має бути перемінена на щось в роді акційної спілки, причім більшість акцій буде в руках пруського уряду. Пр. Каса буде стреміти з гори до реорганізації кооперативного апарату, до »поборювання паралєлізму в роботі на місцях« (очевидно до фузіонування кас в одному районі і под.). С. г. кооперація Німеччини підняла голоси протесту проти »встрявання урядових чинників« у її незалежність, дехто навіть охрестив пляни Кенплєра як »холодну соціялізацію сільського господарства«, одначе годі повірити в успішність опозиції, коли с. г. кооперативи фактично є в руках пруської каси через заборженість.

Так стоять справи у Німеччині. Вони вказують на ненормальности, які мусять виникати тоді, коли кооперація не розбудовує власної фінансової бази і дає себе зловити на легку по формі але небезпечну по змісту кредитову залежність від офіційних чинників. *К. К.*

Господарська хроніка.

Грошевий ринок

Курс доляра і инших валют. В часі від 17 до 22 червня б. р. початково стримана тенденція набирає поволі міцнішого характеру. Курси чужоземних валют виказують поліпшення; це відноситься до всіх валют з виїмком італійських лір, які знижкували.

Доляр Північно-америк. сполучених держав коштував в готівкових оборотах на приватному ринкові від 8·88¼—8·88 золотих. Обороти невеликі.

За девізи (закордонні векслі) платилося у Варшаві в злотих:

	Девізи: найвищ.	найнищ.	18.V.1929
Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·24½	43·23¼	43·23¾
Швайцарські франки (за 100 фр.) . .	171·65	171·51½	171·65
Французькі франки (за 100 фр.) . . .	34·88½	34·86½	34·88½
Чеські корони (за 100 кч.)	26·41	26·38½	

Золотий карбованець впав в ціні до 4·58 зл.

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в часі між 9. VI. — 25. VI. 1929 р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:		Жито:	
	9-15.VI	16-22.VI	9-15.VI	16-22.VI
Берлін	5·05	5.13	4·49	4·54
Гамбург	4·28	4·46	3·96	3·91
Чікаго	4·00	4·11	—	3·33
Ліверпуль	4·92	4·92	—	—
Новий Йорк	4·39	—	3·73	—

	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	4·37	4·36	—	—
			4·27	4·27 (зв.)
Гамбург	3·52	3·47	3·81	3·75 (бр.)
Чікаго	3·22	3·24	2·52	2·55 (зв.)
Ліверпуль	4·64	4·64	—	—

Як бачимо, на світових збіжевих ринках після знижки настуиив в другій половині червня поворот до цін з кінця травня б. р., цебто прийшла підвишка, не всюди одначе певна і однаково сильна — сильніша в Европі і слабша в Америці. Рівень цін пшениці в порівнанні до инших років утворився пересічно в послідньому часі нищий, але він є ще вищий від цін передвоєнних. Завдячується це доброму врожаю пшениці в Америці і нормальному в Европі за минулий рік. — На ціни жита вже від довгого часу має вплив пшениця в напрямі зниження цін за жито на всіх світових ринках з виїмком Берліна, де рівень цін є високий і стало підноситься під впливом охоронних митних заходів держави.

На польських краєвих біржах рух цін в часі від 9. VI — 22. VI. 1929 р. представляється слідуючо (в долярах за квінтал — q):

	Пшениця:		Жито:	
	9-15.VI	16-22.VI	9-15.V	16-22.VI
Варшава	5·26	5·39	3·36	3·31
Познань	4·90	5·03	2·97	2·96
Львів	5·41	5·38	3·30	3·14

	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	3·28	3·22	2·97	2·97 (зв.)
Познань	2·93	2·97	3·14	3·14 (зв.)
Львів	2·79	2·84	2·74	2·64 (зв.)

До кінця червня на польських ринках тривала для жита дуже слаба тенденція наслідком великої подачі цього збіжа. Нотовані час від часу звижки були хвилевими реакціями біржі і до оживлення не доводили. Обороти були дуже малі. В краю надто великий надмір жита, що знаходиться в посіданні приватних власників та у державної збіжевої резерви. Питання, що робити з цим хлібом — майже не до розвязання. Знесення вивозового мита прийшло трохи запізно і зістало без впливу на ситуацію. Не зважаючи на знесення вивозового мита, експорт жита з Польщі відбувається в дуже малому розмірі з за великої тісноти на ринках збуту і тому за неспріятливої конюнктури цін за кордоном, а в останньому часі він майже цілковито припинився. Збіжева резерва держави і тут виявляє властиву їй бюрократичну млявість і нерухливість, задержуючи в своїм посіданні величезні запаси жита. — Пшениці на ринку й далі бракує. Ціни підносяться доволі швидко. Знесення обмеження перемолу пшениці збільшило попит на нюю та підігнало зі свого боку ціни до гори. Розіпяття цін жита і пшениці непомірно високе.

Овес піднісся в ціні мабуть в звязку з дозволом міністерства торговлі і промислу — правда ще не зреалізованим — на вивіз за кордон 25 тис. тон вівса. Вивозове мито на овес, зістало з днем 1 липня також знесене, бо в краю нагромадилися поважні його запаси. Хто попікся на гарячій воді, дує і на зимну. Ціла політика »знесення, усунення«, здачі статистичних позицій в регулюванні оборотами збіжем і т. под. набирає вже ознак панічности. Етатизм поволі виходить з моди.

На ячмінному ринку не заходили жадні зміни.

Мука. Для муки тенденція на загал була стримана, але що до пшеничної — то позначилося деяке заінтересування.

Нотовано в днях 17—22 червня б. р. за 100 кг в злотих:

	Мука	
	пшенична 65%:	житня 70%:
Варшава	70·00—75·00	42·00—43·00
Познань	66·00—70·00	40·25 —
Львів	74·00—75·00	45·00—46·00

Каша. В торгівлі застій. Обороти мінімальні. Нотовано у Варшаві 22. VI. 1929 р. за 100 кг в гурті,. льоко стація заладування в злотих:

Ячмінна	I. гат.	55·5—	II. гат.	48—52
Перлова	A	68—75	B	— —
Гречана палена		66—69	біла	68—72
Краківська	I. гат.	100-135	II. гат.	90-100
Пшоняна	I. гат.	80—90	II. гат.	75—80

Фасоля. Дня 22. VI. 1929 р. за 100 кг платилося у Варшаві при гуртовій продажі в злотих: білої фасолі 114—120, цукрової фасолі 135—150. Ціни нищі, як в попередньому місяці.

Паша. В днях 17—22 червня 1929 р. платилося за 100 кг в злотих:

	Сіно	
	солодке	квасне
Люблин	16·00—17·00	8·00—9·00

	I сорт	II сорт
Львів	12·00—12·00	8·00—10·00
	Солома	
	рівна	мята
Люблин	12·00—12·50	10·00—10·50
Львів окладова	7·00—8·00	

Макухи льняні у Варшаві дня 22. VI. 1929 р. 43—45 злотих за 100 кг.

Ґрис. У Познані за 100 кг (22. VI. 1929) в злотих: пшеничний 20·00—21·50, житній 18·50—19·50. У Львові пшеничний 15·25—15·75, житній 14·75—15·25.

Солонина. У Варшаві 22. VI. 1929 р. за 1 кг. в злотих — в гурті: краєвий смалець 4·—, краєва солонина 3·80; американський смалець 3·55, американська солонина 3·40.

Худоба і мясо. В половині червня ціни на ринку підпали значному ослабленню. Знижкова тенденція заповідається як надто тривала і задержиться аж до початку жнив.

Ціна за 1 кг живої ваги дня 15. VI. 1929 в злотих:

	Воли:	Корови і Ялівки:	Телята:
Познань	130—168	70—160	120—200

Ціни на безроги в Познані в злотих за штуку: понад 100 кг живої ваги. вигодувані 236—240; повномясні вагою 120—150 кг. — 226—232, від 100 до 120 кг. — 218—224, від 80 до 100 кг. — 210—216; мясисті понад 80 кг. — 196—204. Торг спокійний.

Мясо. У Варшаві нотовано за 1 кг. в злотих: волове 2·40—3·00, телятина 2·00—2·80, свинина 3·00—3·40.

Яйця. Сучасне положення (15-31. V. до 1-15 V. 1929) на світовому яйчарському ринкові значно ріжниться від положення в тому часі в попередніх літах. Ціни удержуються на високому уровні і вже майже нема надії на їх обниження. Холодильники, в країнах імпортуючих яйця, законсервовували тільки незначну кількість товару, бо все чекали на знижку цін. Країни експортуючі яйця проводять жваву консервацію у себе дома. Радянський Союз в цьому році дуже мало яєць подав на ринки, що не могло не відбитись на загальному положенні цих ринків.

Лише в кінці травня зявилась була на світових ринках більша кількість товару, в звязку з чим панувала знижкова тенденція і деякі ринки, як наприклад англійський, переживали депресію. Але вже в половині червня майже на всіх ринках довози зменшились і ціни пішли вгору.

Німеччина. Ринок оживлений, ціни підносяться, товар головним чином йде до холодильників, привози з Рад. Союзу порівнюючи малі, в половині червня нонтовано на берлінському ринкові в перемінах за штуку франко вагон Берлін: німецькі питні (Trinkeier) важчі за 65 гр.—13, німецькі свіжі важчі за 65 гр—12½, данські і шведські 18 лб. —13½, голяндські і белгійські 68 гр— —11½—12¼, російські більші 9½—10.

Англія. Привіз яєць зменшився, ціни піднялися на всі сорти без винятку, трансакції відбуваються досить жваво, в шілінгах і пенсах нотовано за 120 штук: англійські 12/6 — 16/6, данські 12/3—14/3, голяндські бронзові 13/0— —14/9, польські блакитні 8/9—9/0, польські червоні 8/0, росийські 8/0—9/3.

Голяндія. На яйчарському ринкові значний рух при доброму попиті з боку заграничних покупців, нотовано в фл. за штук 5—7.

Данія. Має добрий попит з заграниці, нотовано в кр. за 1 кільограм 1 20.

Польща. В звязку з загальним зменшенням продукції в краю привіз товару зменшився, але відбувається дуже регулярно при сприятливій погоді, яка в останньому часі панує. Попит з заграниці добрий, ціни залишаються на високому уровні, місцями мають тенденцію до піднесення.

Львів. Торговля оживлена, за скриню яєць в 1440 штук сорт 45/48 і 48/50 кілгр. платять дол. 23·25—23·50.

Станиславів. При доброму попиті і майже не змінених цінах за скриню в 1440 орігінального товару платять золотих 180—190. Пересвітлений експортовий товар льоко граница, дол. 25—26.

Тернопіль. Добрий попит зі сторони заграничних холодильників, за скриню в 1440 штук непереробленого товару платять золотих 196; товар експортовий льоко граница дол. 25·50—26.

Варшава. На яйчарському ринкові спокійно, за непереробленої скриню в 1440 шт. платять зол. 200—215.

Масло. На ринку подача і довіз великі. Ціни обнизилися в середньому на 15%.

Торговельний білянс Польщі. Після обчислення Головного Статистичного Уряду торговельний білянс за травень б. р. представляється так: Привезено до Польщі 484.104 тис. тон за 272.232 тисяч зл. Вивезено за кордон 1.611.89 тис. тон за 226,852 тис. зл. Відємне сальдо (перевага привозу

над вивозом) виносить 45.380 тис. зол. В порівнанні до торговельного місяця наступило незначне релятивне поліпшення, бо вивезено на дещо більшу а привезено на меншу суму золотих.

Хвиля векслевих протестів досягла свого кульмінаційного пункту в травні ц. р., коли осягнено найвищий процент векслевих протестів, а саме 5·72%. В червні хвиля протестів знизилася. Найбільший уділ в деконті займають векслі вовняного промислу та рільничі.

Загальна господарська ситуація Польщі представляється зовсім невтішно. Панує всюди глибока депресія, яка не будить надій на краще. »Інститут бадання конюктури« приходить до такого безнадійно-песимістичного висновку: „Naogół nie nie należy oczekiwać w ciągu roku bieżącego zagadniczej zmiany na lepsze". „Konjunkt Gospod". ч. 6 за червень б. р.

Наслідник премєра Бартля п. Світальскі і його міністр фінансів п. Матушевскі розігналися були в початках свого урядування до дальшеідучих реформ фінансової натури, однак згодом їх розгін став ослабати. Перші реформи стреміли явно до створення в Польщі атмосфери і умов, приваблюючих закордонний капітал до інвестицій в Польщі. Отже підвищено відсоткову стопу, знесено контролю приватних льокат у банках, в дорозі простого розпорядку зменшено оподаткування рент, знесено обмеження вивозу жита і заповіджено далекойдучу реформу податків. Що до цієї останньої, то зі всіх голосів, що далися чути в цій справі, виходить ясно, що зміна має йти на гірше, то значить на ще більше перекинення податкових тягарів з плечий заможніщих на плечі бідніщих. Таку зміну заповіджено що до податку грунтового (сильніще обтяження малих господарств), доходового; а найбільшою уступкою цим разом для купців і взагалі для торговців мала-б бути ревізія податків від оборотів.

Ці всі дарунки і надії на дарунки в користь світа, капіталу і торговлі досі не виявилися як щось, що здібне відразу змінити настрій закордонних фінансістів. В напрямі припливів капіталів до Польщі і досі не слідно ніякого поступу. Підвищення дисконтової стопи до дуже вже напруженого виміру 13% згл. 9% не тільки, як видно з цього, не привабило нікого до інвестування свого капіталу у Польщі, але навіть очевидно пошкодило цій справі, підорвавши довіря заграниці до стабільности відносин у Польщі. Я відома річ, що капітал воліє навіть меншу ренту, але твердо забезпечену. На »легкі зарібки« лакомляться тільки дуже темпераментні підприємці; пересічний фінансіст міжнародного характеру держиться здалека від »екзотичних країн«, як от від концесій у СССР., від Балканів і взагалі всього, що в його уяві ще не закріпило своїх форм. Оминає і Польщу.

До тих »темпераментніших« фінансістів Нового Світу належить п. Гарріман: Він нещодавно вицофався із участи у мангановій концесії в Рад. Союзі, побачивши, що надії на надто скорий і легкий заробіток не здійснюються і як пущено чутку пресою, закидає сіти на Польщу. Мавби одержати концесію на елєктрифікацію значної частини Польщі, шляхом використання передовсім водної сили. Говорять про заснування спеціяльного акц. товариства, з участю в ньому деяких санаційних діячів-економістів. Блищих подробиць ще не знаємо.

З інших фінансових заряджень нового уряду впадає у вічі обмеження інвестицій у міністерстві зелізниць, це йде по лінії прпозицій п. Дювея, який радить менше розбудовувати, щоби таким чином оставало більше капіталу до обороту. Також у інших міністерствах заряджено далекойдучі ощадностеві міри. Отже. як бачимо, уряд приходить до переконання, що треба на довгий мабуть час »притягти пояса«, не піддаючись надіям на чужу поміч. Пищить з цього приводу в Польщі усе, що будувало свої пляни на надіях на поміч з боку держави (субвенції, кредити). Терпить найбільше будівельний рух, а далі очевидно рільництво і взагалі продукція.

Позатим життя не принесло »більших змін«, крім тих хиба, про які звичайно у світовій пресі не пишеться До тих останніх належить прим. західноукраїнський передновок, який цього року прибрав прикріші форми, як давнішими роками. У малоземельного селянства повне вичерпання засобів хліба. Продати нема чого, бо прим, бараболя йде вже навіть по 2-3 золоті за корець (а подекуди як в Журавенщині, навіть по півтора золотого!), так що селяни воліють кормити нею безроги, як дарувати свою працю за безцін (Це

не шкодить, що в Карпатах за бараболю беруть гандлярі по 12 зол.; таку вістку маємо прим. із Лавочного! Ячмінь там йде по 47 золотих! Це свідчить, яке ще велике поле перед українським кооператором в ділянці перекиданнь сільських продуктів з долів у гори з метою зменшення лихви. Гори вже готовляться »сходити на доли«, — вже лаштуються до своєї літньої мандрівки на подільські лани взагалі на доли партії бойківських і гуцульських робітників і робітниць. Але й тут їх не чекають гаразди, бо без своєї професійної організації вони є віддані на безприкладну, просто цинічну експлоатацію. Зорганізувати цей україн. робітничий (властиво заробітчанський) рух, уняти його в певні карні ряди — це є теж першорядної ваги економічна (і разом з тим національна) проблєма; нехай і про те думають кооператори. В першу чергу треба-би навчити наших сільських робітників користати з добродійств колєктиввого договору, який діє на даній території. А там прийшлаб і активна участь у заключуванні таких договорів.

Світова кріза в цукроварстві. Ця кріза, започаткована перед літами, увійшла до доволі гострої стадії, яка прибирає подекуди катастрофальний характер. Вона проявляється в дуже низькому рівені цін на цукор на світових ринках, що провадять трансакції цим продуктом. Безпосередною причиною цінової кризи в цукровому промислі є перепродукція, при чому, як запевняють знавці з промислових кругів, ця перепродукція відноситься не до буракового цукру, а тільки до меленого цукру з цукрової тростини, що росте в заокеанських краях. Висота надпродукції, як виходить з відношення світової продукції до світової консумції, виносить 3.938.000 тон. за шість років. Другою причиною кризи вважається вперте стремління всіх країв, продукуючих буряковий цукор, до самовистарчальности і практика думпінґу. Це були передовсім европейські держави, які, енергійно підпираючи власне виробництво, обмежували мурами охоронних мит довіз цукру з позаєвропейських країн, головно з Куби і Яви. Так виникла відома боротьба буряка з цукровою тростиною на европейському континенті, де з часу війни і повоєнного упадку виробництва встиг зайняти майже монопольно домінуючу позицію кольніяльний цукор. Згадана тенденція до витиснення заморського цукру з Европи тільки сприяла поглибленню і загостренню кризи. Нарешті третьою причиною кризи і міліярдових страт великих фірм є брак довіря до продукту, як наслідок біржевої спекуляції і спекуляції на якости товару. Богато солідних фірм, не бачучи кінця і краю катастрофальному станові, цілком відсунулись від трансакцій з цукровим товаром.

І таким чином запаси цукру в цілому світі зростають стало і швидко; річно на яких 10 % (на рік 1928/1929). Правда, світове споживання цукру відсотково є вище від продукції, одначе не остільки, щоб поглинуло цілу надвишку продукції попередніх років.

В Польщі річ представляється, при позірній на зовні подібности до загальної ситуації в Европі, дещо відмінно. В краю так само є надмір цукру, перепродукція. Але тому тільки, що споживання є дуже низьке і спотребовує трохи більше половини краєвої продукції. В той час, як річний зріст споживання виносить всього 10·76 %, (за останній 1928/28 госп. рік), продукція збільшилася за той же рік на 24·08 %. В краю мусілиб залишитися т. ч. дуже поважні кількости цукру і він мусівби бути дешевий. Однак так не є. Цукор в Польщі, як відомо, належить до люксусових предметів споживи для богатьох шарів суспільства. Причиною низького проценту споживання цукру в Польщі є високі ціни на цукор в краю. А це в свою чергу є наслідком думпінґу, який провадить Польща в дуже сумнівній цілі, з метою активізування свого торговельного білянсу. Тим способом вона коштом споживачів покриває страти на цуквові в закордонній його продажі. Про опанування внутрішнього ринку та про піднесення краєвої консумції вона і не думає, не розглядаючи взагалі справи під кутом інтересів споживача, тільки все, як досі було, задиляючись на справу з точки погляду інтересів продукції та уроєних фікцій про поправу торговального білянсу. Цукроварські сфери (власники цукроварів) теж дивляться крізь призму своїх інтересів і бачуть розвязання кризи в дальшому піднесенні цін на цукор в краю та вперто і сліпо домагаються цього при очевидній шкідливости і безглуздости цього домагання в загальній політиці думпінґу.

З преси.

Погляд польських аґрарних кругів на етатизм. До пекучого в Польщі питання про безпосереднє вмішування держави у господарське життя в ролі підприємця (т. зв. етатизм) ми досі чули вже погляди як прихильників такої системи (тих, що є тепер хвилево при кермі уряду), так і виразних її противників (з кругів промислу і торговлі). Тільки аґрарні круги казали довго чекати на себе. В квітневому числі »Rolnik Ekonomista«, орґану польських великовласницьких професійних Союзів пише на цю тему W. Wakar. Він застерігається проти скрайного індивідуалізму у господарстві, визнаючи вагу держави як реґулюючого речника. Характерні під цим зглядом слідуючі уступи статті:

»W ten sposób zbliżenie państwa i jednostki w zakresie działalności gospodarczej nastąpiło obustronnie. Społeczeństwo czyni odpowiedzialnym rząd za ceny i stan produkcji... Gospodarstwo narodowe zaczyna więc być identyfikowane z państwem. Nawet w gospodarce ściśle prywatnej zaczynają być podkreślane momenty społeczne, to znaczy przedsiębiorca uważa się za sługę społeczeństwa, państwo zaś świadomie wpływa lub wpływać usiłuje na podział bogactwa narodowego z jednej strony (np. świadczenia społeczne), z drugiej zaś podział sił gospodarczych pomiędzy różnemi dziedzinami produkcji i wymiany. Rząd więc jest dzisiaj organizatorem pracy gospodarczej narodu. — Jeżeli mamy nazywać to etatyzmem, to taki etasyzm albo niema w społeczeństwie przeciwników albo też ci przeciwnicy są już za burtą nawy dziejowej... Bynajmiej nie dążymy do zdania na łaskę egoizmów ekonomicznych — zasobów kraju, rozwoju gospodarczego i kierunków wytwórczości, uważamy to bowiem za wartości narodowe, które powierzamy do strzeżenia i regulowania rządowi«.

Nie możemy jednak pojęcia państwa zamykać w rządzie ani w elicie społeczeństwa, mającej nań wpływ bezpośredni. Skoro więc, jak wskazywaliśmy, uspołecznienie gospodarstwa narodowego ustępuje obustronnie, to znaczy zarówno w rosnącym wpływie rządu, jak w rozwoju funkcji społecznej poszczególnego przedsiębiorstwa, błędem byłoby ich przeciwstawianie sobie albo ich wzajemne zwalczanie się...«

»...Złym i szkodliwym jest nastrój, przy którym identyfikuje się państwo z rządem, a naród jest traktowany jako niezróżniczkowana masa rządowa, zwłaszcza zaś w tym zakresie gospodarczym. Nie szczędziliśmy wyżej uwag krytycznych w stosunku do obecnego stadjum organizacji wielkoprzemysłowej. Nie znaczy to jednak, że przedsiębiorstwa rządowe stoją od niej wyżej. Podział funkcji gospodarczych narodu musi uwzględniać konieczność i potrzebę obu systemów i przeprowadzony być na podstawie kryterjum praktycznego celowości narodowej«.

»... Złe są przywileje przedsiębiorstw państwowych, uwalnianie od podatków, od ceł, od przewoźnego na kolejach itd.«

»Nie mówimy o przedsiębiorstwach państwowych, które są w dziedzinie rolnictwa (poza lasami) bez znaczenia. »Sowchozów« ani »Kołchozów« u nas się nie tworzy, lecz majątki państwowe dzierżawi się lub parceluje«. Що торкається отже с. господарства, то погляди польських офіційних етатистів (книжка »Na froncie gospodarczym«) є обережні і автор не бачить причини полемізувати в цій площині з етатистами. Все ж таки, на його погляд є засадниче росходження в цілях: статисти і в ділянці хліборобства не доцінюють ролі підприємця, господарської одиниці, задивлені у фетиша держави (чи його втілення — правлячої »еліти«, себто уряду). Автор незгідний, як бачимо далі ні з ціллю етатизму ні з його методами. Що до ціли він (слушно) вбачає в ньому варіянт ідеї соціялізації (»etatyzm, choćby przybierał kształty najbardziej rewelacyjne, nie jest ani niczem nowem ani wogóle niczem innem, jak paleniem się niedopałków XIX wieku, zwłaszcza owego »prawa do pracy« (czy do płacy), do którego chce się sprowadzić udział obywatela w twórczości gospodarczej, poddając jej treść i kierunek jakiejś komendzie«.

»... Gdy zaś etatyzm, właściwy przecież już i rządom poprzednim, sięga ultimów, gdy w imię fetyszu państwa, odrywanego od społeczeństwa, kooperacji społeczeństwa (автор має тут на думці не кооперацію у вущому розумінні, тільки самоорганізацію господарських одиниць

та їх співпрацю) przeciwstawia dyktaturę grupy rządzącej — niekoniecznie zbieżnej z elitą gospodarczą narodu, choć pełnej dobrej woli — zostaje wówczas ów etatyzm zawadą normalnemu rozwojowi i właściwej koordynacji sił twórczych kraju...«

На тім автор кінчить. Як видно з цього, аґрарні круги в суті річи приєдналися до фронту промислової і торговельної буржуазії, який не є проти »еліти«, взагалі, тільки бажавби, щоби цією правлячою елітою були вони самі. В тім суть цілої полєміки. Під видом високотеоретичної дискусії ведеться фактично »rozgrywka« (модне тепер в Польщі слово) по части політичного по части професійного характеру

Позатим в статті є ряд цікавих екскурсів на загальні теми, з яких деякі носять навіть глибший характер. Стаття варта прочитання, бо привчає до думання економічними і економічно-державницькими категоріями, не дивлячись на соціяльно-клясове наставлення автора. *(К.)*

Відчит про німецьке селянство. На зїзді рільничої палати Віртемберґії виголосив проф. Минцінґер-Гогенгетм лєкцію на тему »Селянська праця, селянська плата і селянська нужда«. За журналом Rolnik-Ekonomista подаємо короткий зміст цікавого цього реферату, який свідчить, що й Захід нарешті зачинає (за прикладом Сходу) звертати більше уваги на життя селянства:

»Селянське господарство є господарством родинним. Послугуючись виключно працею членів родини, воно теоретично повинно-б запевнити власникам найбільший дохід. Так булоб справді, якби ця праця була підперта достаточним технічним знанням, відповідною дозою організаційних і торговельних здібностей а передовсім колиб загальна ситуація сприяла розвиткові рільництва. Ця ситуація одначе ще ніколи не була такою несприятливою, як під цей час. Особисті здібности господаря натура розділює нерівномірно, подібно як ріжними є умови почви, підсоня і т. д. Тому побіч господарств, які мимо сучасної кризи остали ще незадовжені, стрічаємо господарства, що удержуються тільки дякуючи нагальному обмеженню усіх життєвих потреб. Отже бачимо два типи селян: одні, це люде свобідні, другі — це раби вірителів. Кілька літ вистарчило, щоби поділити німецьких селян на дві ґрупи і з жалем треба ствердити, що друга ґрупа становить значну більшість[1]).

Далі говорив докладчик: Думка, що селянинові мимо всього ведеться краще, ніж капіталістичному власникові більшої посілости, походить відси, що взагалі при обмірковуваннях труднощів сільського господарства Німеччини занадто мало уваги звертається якраз на селянство, його інтереси і болячки. — Далі докладчик подрібно розглядає рід і плян денної праці селянина, порівнюючи її з пляном і розкладом праці фабричного робітника. Інтересні дані автора про працю господині-селянки. Після його обчислення вона працює 3800-4400 годин річно, це є біля 12-14 годин денно пересічно. З цього на працю вдома припадає 59-94%, на працю в полі 6-40%.

Теоретично можна-би сподіватися, що селянин, одержуючи крім »чистого зиску з підприємства« ще оплату своєї праці у свойому господарстві, повинен стояти значно краще від великого власника, котрий мусить оплачувати наємну працю. Одначе селянин (звертаємо увагу, що наш термін селянин не цілком віддає суть німецького слова Bauer; »бауер«, про якого й говорить проф. М. Гогенгайм, є зажиточний селянин, приблизно від 10-20 ґектарів ріллі в гору) є не тільки робітником у свойому господарстві, але щей власником-капіталістом, що мусить теж числитися з опроцентуванням свойого капіталу, тим більше, що на ньому тяжать часто обовязки сплати рідні ітд. Коли взяти на увагу, що при обчисленнях береться в рахубу ледви 5%, як річне опроцентування селянського капіталу в господарстві, то, ділячи основну суму на кількість перепрацьованих годин, побачимо, що винагорода за працю члена селянської родини не досягає навіть рівня наймарнішої оплати помічничих сил у містах. Після переведення обчислень виявляється, що оплата за годину праці члена селянської родини виносить біля 20 феників (за працю мущини).

З повищого виходить ясно, так закінчив докладчик, що німецький селянин навіть при найбільшім накладі праці і ощадности може собі вигосподарити звледви мінімум необхідне для існування.

Референт повинен був зробити заключення: що одною з причин лихого стану річей є невистарчаюча організація селянства у ділянці торговлі і кредиту. Німецька селянська кооперація

[1]) Пор. у цьому числі Р. К. статтю п. з. »Криза в с.-госп. кооперації Німеччини«.

(як і французька) находиться у стадії застою і дивної залежности з одного боку від чужих селянству великовласницьких кругів, з другого боку від фінансової організації великого капіталу, а почасти і надмірної опіки держави, що граничить з обмеженням свободи її рухів.

»Совєтская« економіка на Радянській Україні. В книжці VI (19 червень) 1929 р. Літ. Наук. Вістник подає таку відомість з українізаційної політики Совітів. Державне Видавництво України так заохочує українського робітника, селянина і інтеліґента до читання української книжки: випускається в світ в 1928 р. праця Гофунґа »Практическое зубоврачеваніе« і визначається ціна одного примірника цієї російської книжки на 1 руб. 80 коп. На туж саму книжку в українській мові ставиться ціну 5 карб. 50 коп. Так само за російську книжку Данілєвського »Фізіологія человєка« береться 1 руб. 60 коп., а за туж книжку українською мовою — 5 карб. 60 коп. Економісти ломають голову: коли так здевальвувався український карбованець у відношенні до російського рубля. Чи завинила тут політика »нашого« емісійного банку (див рец. на кн. II Праць. катедри при Київ. Кооп. Інст.), чи це спеціяльний податок на українського читача, як за царя платилося цло за галицьку укр. книжку. Український читач, щоби ухилитися від податку, купує російську книжку — на втіху »українізаторам«.

Мак.

Серед книг

Праці Науково-дослідчої Катедри при Київському кооперативному інституті ім В. Я. Чубаря. Кн. II. 376 ст. in 4°.

Том за томом наукових праць випускає київська кооперативна Катедра. Кожна праця другої книжки свідчить про високу наукову напруженість в працях співробітників Катедри. Кооператор, що свою творчу волю може доцільно направляти тільки в світлі глибокого наукового досліду сотень проблєм кооперації, знайде там неоцінимий матеріял для збогачення своєї економічної освіти, а з тим і для успішности своїх зусиль у веденні міліонів до кращого завтра. Зокрема перед західноукраїнським кооператором при читанні тої книжки виринуть і розрішення знайдуть многі проблєми з життя нашої кооперації, що висуває велику скількість тих самих питань, над якими мучимося чи повинні мучитися і ми тут. У зміст другої книжки ввійшли такі наукові праці і матеріяли:

В. М. Целаріус. Кооперація в освітленні XV партійного Зїзду ВКП(а) та науково-дослідча робота. Переповідається та коментується ухвали XV Зїзду, що дихають трохи більшим розумінням вільного кооперативного руху.

П. Пожарський. Соціяльний склад української кооперації.

І. М Подольський. Основні питання з теорії селянського кредиту. Стаття аналізує круговорот (оборот) ріжних складових частин капіталу в підприємстві, дає формулу транформацій гроша від моменту позички до часу реалізації виготовлених продуктів. Особливо цінні уваги його що до модних тепер не тільки на Радянщині кредитів так зв. »спеціяльного призначення«. Полемізує він проти надто поширеного розуміння »споживчого« кредиту і йде так далеко, що кредит з кооперативи господареві на весілля признає за доцільний і потрібний кредит, колиби під впливом і контролею кооперативи цим обумовилося зменшення видатків на ріжні приняття та пиятику. Виявляє тут автор вдумливе відношення до побуту, що не міняється з дня на день, в наслідок чого селянин, не діставши позички в кооперативі, справить таки гучне весілля, зазичивши у лихваря чи продавши коні або корову. Практика в деяких місцевостях України показала, що позичка на весілля при товариській контролі з боку орґанів кооперативи врятувала господарство від підупадення. В кінці автор дає теоретичні підстави до означення, в яких межах дане конкретне господарство може користуватися »конструктивним« кредитом.

К. Пажітнов. Розвиток сільської кредитової кооперації в Німеччині за останні 15 років. Ч. II. Грошеві і товарові операції. Автор закінчує огляд німецької сел.-кре-

дитової кооперації, а український читач дістає в руки наукову обрібку розвитку, інфляційного упадку і нового росцвіту селянської кредитової кооперації в Німеччині, подивляючи віру німецького селянина у свої сили, його непохитне довіря до своєї каси, високу ощадностеву культуру його, а разом ясніша стає та дорога, що її має в блищі роки пройти наш селянин.

І. Ф. Омельченко. Організація в с. г. колєктивах. Завдання організації праці в комгоспах.

П. Діброва. Молочарські товариства в Німеччині. І. Зріст Молочарських товариств у Німеччині. Студіювання умов і шляхів розвитку молочарської кооперації в Німеччині автор уважає тим ціннішим, що має воно велике практичне значіння для України, бо оба краї знаходяться в дуже подібних умовах що до молочарства. І там і тут молочарство стоїть під впливами двох факторів: росту запотребування внутрішнього ринку і конкуренції масла закордонного, данського і сибірського. Під цими обома факторами живе й наше молочарство. Тож західноукраїнський кооператор знайде там богато повчаючого.

Ф. І. Крижановський. Комгоспи та їх правне становище.

Я. М. Калиновський. Основні питання планування кооперації. Кооперація, як економічна сістема, все і всюди була запереченням laissez faire'ізму, а пляновість лежить в основі кооперативної орґанізації. За нею нині почала поволі йти і капіталістична система господарювання. Тож для кооператора теоретичні основи господарського плянування мають першорядне значіння. Хоч велико-українська кооперація перебуває в иншім господарськім оточенні, як наша, то всюди виведені автором основи плянування дадуть нашим кооператорам знаряддя до будування наших власних плянів. Ознайомившись з цілим комплєксом методів і питань плянування, наш читач зрозуміє, як поверховно бренять заяви де-кого з нас, що ніби то західноукраїнська кооперація має вже викінчений плян своєї роботи.

П. Височанський. Основи питання фінансування збутових операцій системи с.-г. кооперації. Розріжнивши поняття »фінансування« від поняття »кредитування«, автор дає формулу грошевої маси потрібної для проходу сільського продукту до споживача, а саме: $\frac{м, а, в,}{о}$ де м — маса продукту, а — вартість одної партії продукту, в — кількість окремих операцій (виплат), а о — кількість оборотів, що їх зроблять вкладені в операцію гроші. Належною кредитовою політикою величину »в« можна звести до 1, а тоді висловлена у формулі величина при инших рівних досягне найнищої межі. Хоч автор має на оці Україну, де цілий кооперативний збут фінансується державою, та всеж будить нашу думку в напрямі організації кооперативного збуту в умовах цілком відмінних і примушує шукати й шляхів до того також цілком відмінних.

Г. Пищоленко. До питання про визначення оптимального району сільськогосподарських кредитових товариств. Загально відомо, яку ролю відограють державні кредити в кредитовій кооперації Радянської України. Можна було думати, що там момент льокалізації не має засадничого значіння, тоді як на західно-українських землях від безкомпромісового проведення в житті цього принципу залежить, бути чи не бути селянському кредитові. Та автор, проаналізувавши стан сільських кредитівок білоцерківщини, приходить до висновку, що й на Радянській Україні »райфайзенівський принціп льокалізації до певної міри не втратив свого значіння й на сьогодні«.

Л. Лозевич. Організаційно-господарські оптимуми молочарського товариства. (В умовах Волинського Полісся). Вийшовши з того, що оптимуми молочарської кооперативи треба вязначати в районі діяльности, раціональній структурі апарату та білянсу й належних видатках на одиницю продукції, автор, проаналізувавши дані 57 кооператив, обєднаних в »Поліському скотарсько-молочарському Союзі«, виводить оптимуми що до кожного з тих елементів. Не треба говорити, що стаття має для нас не тільки теоретичне значіння, особливо при організації молочарства в цьогобічному Поліссі.

Т. Я. Коцюба. З статистики сільсько-господарської кооперації Німеччини.

М. Васильєв. Споживча кооперація Франції 1924 року.

А. Кирпач. Сучасний стан робітничої кооперації в Німеччині.

Огляд Літератури з статистики споживчої кооперації з 1922 до 1926 р. На ділі згадується тільки про російську літературу.

Хроніка Катедри.

Резолюція Плєнума Вукоради про діяльність Катедри. Висловивши признання, Плєнум між иншим приняв таку ухвалу: »однак вважати, що... звязку Катндри з кооперацією, а особливо з її центрами ще не досить і визнати за найакту-

альніше завдання К-ри вишукати форми такого звязку«. Це нам пригадає про необхідність й у нас зорганізувати науковий апарат для вивчення життєвих проблєм нашої кооперації та погодження практики з вислідами науки.

Такий зміст 2-ої книги »Праць«.

Ми не спинялися на змісті усяких праць не тому, що не доцінюємо їх наукової вартости, а лиш тому, що мають вони для нас тільки віддалений теоретичний інтерес.

Мушу закінчити одною увагою для західно-українського читача: на стор. 281 в статті П. Височанського знайде він таке місце: »...емісія н а ш о г о (підкр. моє М. К.) дореволюційного держбанку хиталась протягом року 1909...«. В 1909 році не мали ми нашого держбанку, як не є нині наш »Польський Банк«. Чи таке розуміння »нашого« випливає з духу і змісту теперішньої українізації? Як би хотілося почути в цій справі вияснення і то не так від названого автора, як хочби від старого борця за визволення України, співробітника Катедри Федора Івановича Крижановського!

Мих. К.

Др. Матвій Стахів. **Хто відповідає за полеві і лісові шкоди?** (Бібліотека »Сільського Господаря« 1929 р. ч. 59, стор. 104., 16⁰, ціна 80 гр.)

Незвичайно просто та ясно, чистою мовою дає у своїй книжочці Др. Стахів зіставлення старих і нових приписів що до полевих і лісових шкід. Висвітлені там з погляду права питання обходять кожного нашого хлібороба. Щоби в тім переконатися, варто бодай побічно переглянути зміст тієї книжечки. Там говориться: про право полювання, винагороду за шкоди від дикої звірини, про полеві і лісові переступства, кари за них і процесове поступовання, приписи що до публичних доріг і т. д. і т. д. Кожна українська кооператива стає осередком не тільки економічних інтересів селянина, але разом з тим і добрим порадником у всіх справах, що звязані з земле- чи лісокористуванням. Тож придбання книжочки Дра Стахова в бібліотеці кожного організаційного центра і кожної кооперативи прислужиться і селянинові і ростові значіння і впливу самої кооперативи на свій загал. *М. К.*

Іванна Блажкевич. **Пушистий король.** В-во »Світ Дитини«, Львів 1929.

В книжочці під назвою »Пушистий король« росповідає авторка на 79 сторонах 16⁰ про годівлю кріликів. Книжочка незвичайно цікава. Не лише цікава тим, що подає докладно про годівлю, плекання і користи, які дають крілики, бо очевидно, раз пишеться про крілики, то все це треба подати, але книжка приковує нашу увагу с в о є р і д н и м і у н а с з о в с і м н о в и м способом викладу. Книжка присвячена для молоді і, виходячи з того заложення, авторка, з одної сторони як педаґоґ, а з другої, як знавець годівлі кріликів, старається легким способом передати знання і вщепити любов до того пожиточного звірятка найменчій братії.

Книжка передовсім богата ілюстраціями і то так ілюстраціями кріликів ріжних пород, про які мова в книжці, почавши від диких (подається 12 ілюстрацій ріжного рода кріликів), як і ілюстраційних приміщень для кріликів, почавши від примітивної пачки чи бочки аж до гарно урядженої кріликарні.

Авторка, будучи добрим педаґоґом, знає, що не можна подавати дитині таких реальних річей, як годівля кріликів і т. п., сухими реченнями, тому ніби знижується, так би мовити, сходить в діточу сферу думання і легким стилем у формі оповідання розказує про життя крілика, про його звички і уподобання, про мешкання, їду, чистоту, розмножування, про користи з мяса і шкірок, про раси і т. д.

Але і тим ще не задоволяється авторка. І щоби ще більше упріємнити дитині читання і науку, вбирає цілі поодинокі уступи в поетичну форму. Вже перший уступ книжки »Уладження палати для пушистого короля і його достойної родини« зачинається віршом, якто Данко побачивши богато кріликів в учителя, мріє в своїй діточій головці, як би то йому розвести в себе крілики. Не знає ще, що скаже на те тато, але мама вже дала на це свою згоду і:

Ладить Богдан крілям хату.
Вже має роботу:
Зробив дверці вигідненькі,
Виплів сітку з дроту.

І драбинка вже на сіно
Висить чепурненька.
І на їжу пушка з бляхи
Стоїть чималенька.

Очевидно тато старається для Богданка пару кріликів і той заводить собі свою господарку. В поетичну форму убране оповідання про приспосіблення паші так на літо як і на зиму, при чім вичисляється які зела, непотрібні на полі треба виполювати. І знов же другий уступ: »Королівські страви і надбання запасів на зиму« зачинається віршом. Читаємо м. и.:

Тих присмаків повно всюди,
Де око не гляне:

Всюди полин і кульбаба —
І тебе, ромене

Наш королик білесенький
Споживає радо...
Богдан чує, що працює
На цілу громаду;

Бо як його королята
Мають пашу свіжу,
То щораз менше хабазя
Виростає в збіжу.

Книжка поділена на девять уступів і кожний з них зачинається віршом, а потім в легкій формі пояснюється кожний уступ.

Вже самі назви уступів мусять притягнути малого читача. Пр. »Королівська родина збільшається. Виховання королят«. І тут описується то віршом то прозою розмножування і спосіб плекання молодих. Або: »Ріжні королівські династії«, де то віршом та прозою описується раси кріликів, які Данко бачив на виставі.

По виставі походжає
Наш Богдан і заглядає,
Бо в серденьку чує біль,

Що не прибув на виставу,
Показати свою славу,
Український який кріль.

За тим іде цілий виклад про раси кріликів, почавши від дикого, їх господарська вартість і приноровлення до наших відносин.

В уступі: »Корол жертвує собою« описуються користи з кріликів, а то матеріяльні користи зі шкірок і мяса і духові користи дитини, що вчиться при роботі-забаві ботаніки та зоольогії.

Уступ »Щедра королівська родина заставляє стіл для своєї прислуги смачними стравами« оповідає, як то Богданко і Зося приймають всякими смачними стравами гостей, а прозою описане приправлення ріжного рода страв з крілячого мяса.

В семому уступі описуються шкірки кріликів, їх виправа та пожиток.

Зима! Студінь вже надходить,
Наш Богдан не дбає

Він і шапку і кожушок
Тепленький вже має.

В уступі »Найнебезпечніші заговірники на життя і здоровля королівської родини« описані важніші хороби кріликів, подані їх причини і спосіб, як їх усунути.

В кінці, в останнім уступі »Як шанують пушистого короля инші народи, а як легковажать собі його Українці« подана статистика, кілько кріликів годують поодинокі народи і яку мають з того користь. І тут богато поезії. Заохочуючи до плекання кріликів у нас, кличе авторка:

Отже і ми не лінуймось
Королів розвести

І віддати їм належні
Гонори й почести.

Чепурно і дбайливо видана та бездоганно викінчена книжка написана з любовю до пожиточних господарських звірят-кріликів і з любовю до малих читачів. І треба лише, щоби того рода книжок появилося в нас як найбільше з всякої области господарства, бо коли дитина зацікавиться фаховою літературою поданою у формі поезії і легкого оповідання, а дитина тільки такою може зацікавитися, то доросла людина, вихована на такій именно літературі легко візьме до рук і наукову працю. Получити приємне з пожиточним, науку, працю з забавою — оце є велике завдання педаґоґа і з того завдання вивязується в своїй книжці І. Блажкевичева знаменито.

І коли ми на такій літературі виховаємо молоде покоління наших господарів і господинь, то певно в короткому часі нагонимо те, що віками занедбали наші батьки-діди.

Поява такої книжки про кури, корови і т. д. вже змалку вполїть любов до практичного знання, а в слід за тим піде підвищення продукції і добробут в село.

О-м.

Левко Войчак. **Діточа кооператива,** практичний порадник для учителів вселюдних шкіл. Львів 1927, видання »Світ Дитини«. стор. 64 — 16-тки. — Хоч і пізно, то все таки позволимо собі звернути увагу кооператорів і прихильників кооп. руху, врешті всіх тих, для кого книжечка автором самим написана — учителів, на повищу скромну, зате цінну працю гром. Войчака. Як дійсний педаґоґ, автор методичним способом викладає передовсім, на підставі власного досвіду у школі, як »навести дітвору на ідею спільноти« (розділ 1-й), подаючи як взірець чотири пляново уложені розмови з дітьми, з яких кожна зачинається казкою а кінчиться висновком про вагу солідарности. Далі йдуть »вступні пояснення« про економічну ролю кооперації. Цей розділ автором розроблений за мало. Прим. замало сказати: »належить вияснити дітворі, в загальних чертах, устрій капіталістичної торговлі і визиск, якого предметом є споживець (— споживач?), а підметом: фабрикант, гуртівник, і посередник. Це завдання мабуть навіть складніше, як пояснити ідею солідарности і тут слід би тему зробити і подати готову схему розмов. — Як третій розділ йде »Орґанізація спілки« з учнів: уложення статута збірними зусиллями самих учнів під про-

водом учителя, згл. передискутовання зразкового статута; установлення висоти уділу (автор радить найбільше 20 с. і 5 сот. вписового). Не конче годимося з тим, щоби членові при звороті уділу виплачувалися обовязково відсотки на його уділ за весь час членства. Навпаки, відсотку не повинно бути, зате тим більші товарові звороти. Добре робить автор, що вибір членів Управи і Надз. Ради оставляє самим дітям, хоч і підчеркує необхідність впливати на добір найкращих одиниць. Назначування управ згори вважаємо головною хибою існуючих у нас діточих кооператив, рівнозначною із запереченням кооперативного їх характеру. До участи в Заг. Зборах автор допускає всіх дітей від 3-ого відділу в гору.

Управа у автора складається з 4 осіб, три звичайні з додатком продавця (автор каже »склепаря«); ми-б додали: о скільки ведеться крамниця. Книговодець тут зоветься писарем і добре. Ціла книжечка має на увазі споживчу кооперативу, не обговорюючи близше техніки збірання ощадностей, що в діточій кооперативі обовязково повинно мати місце; автор допускає однак збільшення членів Управи і до 5 осіб (прим. бібліотекаря, провідннка спорту і т. д.). Це зовсім слушне становище. Каденція урядування управи — 5 місяців (шкільне півріччя).

Широко і гарно описано відтак як відбути Заг. Збори, перше засідання Управи, як пустити в рух крамницю, вести продаж, калькуляцію, вести при тім потрібні записи, касу і касову книгу; окремо описано обовязки писаря, продавця, скарбника і справника та Надз. Ради. Нарешті автор кидає кілька теплих слів заохоти на адресу своїх товаришів по званню — учителів, щоби не зражувалися можливими навіть з початку труднощами і вели кооперативне діло в школі вперто в перід:..

» ... та доживеш і побачиш благодатні наслідки своєї праці. Тоді забудеш про всі труди і Твоя радість буде Тобі найкращою нагородою за працю«. ..

Закінчується ця цікава і дорогоцінна книжечка додатками: зразок статута для шкільної кооперативи і взірці книг і формулярів, які належить вести в шкільній споживчій кооперативі.

Хоч автор і предбачує можливість приймання вкладок ощадности, то не подає блище діловодства, що заводиться тепер у наших райфайзенках; його описано у »Орґанізації укр. райфайзенки«, яка друкується власне у ГКЧ.

Як найбільшого поширення бажаємо цій гарній і добрій книжочці. *К.*

Всячина.

Надвишка, а не зиск. Канадійський кооперативнй закон увів оргіційно круг кооперативних понять новий термін, — терміну »знак« канадійська кооперація уживатиме термін »надвишка«. Останнє поняття без сумніву більше відповідає духові кооперації й точніше відзеркалює її мету. Кооперативне підприємство тим м. ин. і відріжняється від приватно капіталістичного підприємства, що воно не ставить собі за ціль осягнення зиску, а якраз навпаки старається своїми методами і способами заспокоєння потреб своїх членів поборювати, нищити зиск приватних торговців чи підприємців який повстає при їх способах і методах задоволення тих же потреб їх клієнтів отже не з праці, тільки з конюнктури. Кооперація является т. ч. запереченням, повною неґацією зиску в приватно капіталістичному розумінні і цьому відношенні вона є антитезою до звичайних поглядів на цю справу. Вона хоче усунути знак в кожній його формі. Коли чи наслідку її операцій і лишається надвишка, то, як громадський доробок, вона мусить знайти відповідне призначення (звороти членам, загально-корисні цілі).

Також в Польщі урядово вживається лише терміну »надвишка«. В укр. кооперації чомусь і досі переважає термін „зиск«, що не є правильне.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Увага!

ЗМІСТ „Кооперативної Республики“ за 1928. р. є поміщений в ч. 1/29 (за січень) в двох картках так, що можна їх вирвати без ушкодження числа і вложити до комплєту річника 1928 р. при його оправі.

Адміністрація.

Від адміністрації.

Комплєти „Кооперативної Республики“ за 1928 рік продаються по зниженій ціні. Цілий річник 548 сторін великої вісімки коштує всього тільки 10 золотих.

Повні комплєти на вичерпанні, тому треба поспішати з замовленням.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та для **слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає поучення про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар“, мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

„НОВА ХАТА“ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

для плекання домаш. культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:

На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: „УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО“
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. СЛОВАЦЬКОГО 14. II. ПОВ.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ВЕРЕСЕНЬ 1929

ależytość pocztową opłacono ryczałtem.

Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

Народнє господарство

Проф. Ол. Мицюк. Зовнішний обмін і сільське господарство СССР. 329
Сенчанин. Польське кооперативне яйчарство 337

Освіта і виховання

М. Росткович. Нові завдання на освітньо шкільному полі . . . 342

Проблєми кооп. організації і практики

Інж. д-р Д. Няньчур. Шляхи розбудови с.-г. кооперації . . . 346

Дрібні дописи

Микола Тимощук. Чи рентується в нас в теперішних умовинах продукція молока? 357
Г. Няньчур. Про деякі недомагання і потребу направи . . 358

Стор.

Господарська хроніка 361

Господарське положення в Польщі 362
З приводу підвижки ціни цукру . 364
Обєднання польських рільничих організацій 365

З життя укр. кооперації

Споживча кооперація на Великій Україні в р. р. 1926—28 . . 367

З кооперативного світа

Нові визначення мети кооперації 369
Сільсько-господарська кооперація в Радянському Союзі . . 370
З польської кооперації 371

З преси

На вздогін за Кооперативною Республикою 373

Всячина 374

Т-во економ. та сусп студій Зах. Земель України в Подєбрадах 376

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ВЕРЕСНЯ 1929 | Ч. 9 | РІК ВИДАННЯ II.

Народнє господарство.

Зовнішний обмін і сільське господарство СССР.

З часу світової війни зовнішня торговля б. Росії занепадає; по цінах 1913 року в 1913 р. експорт дав 1520 тис. руб., в 1915 р. — 274, зрештою, в 1917 р. — кінець війни й перший рік революції — 137 (9% від 1913 р.). З приходом до влади большовики оповістили декретом з дня 22. IV. 1918. повну монополізацію і націоналізацію всеї зовнішньої торгівлі, а інтервенції і блькади на два роки перервали цілком зовнішний лєґальний обмін. Між численними наслідками цього явища зауважимо лише, що зосібна припинення закордонного збуту потягло за собою нечуваний спад внутрішних цін і через те зниження продукції у вивозових галузях „всього“ господарства та перехід від товарности до натуральности й екстензивности сільського господарства. Під кінець другого періоду большевицького режиму в 1920 році, потреба в довозі закордонних товарів і в збуті своїх надзвичайно загострилася; з другого боку відсутність СССР. на закордонних ринках негативно відбивалася й на цілім світовім господарстві. Ось чому після деякої гри в політичу невинність, під тисненням власних народньо-господарських інтересів, закордонні держави починають виявляти охоту до включення большовицького СССР в міжнародний оборот, де семилітня відсутність країн б. Росії відчувалася не стільки в ролі продуцента, навіть доставця сирівців, скільки, гол. чин. в ролі споживача продуктів европейської індустрії. В наслідок того дня 10. I. 1920. постановою Верховної Ради Антанти була знята блькада СССР і з дозволу тоїж Ради в 1920 році підписують з СССР мирові договори (разом з торговельними), насамперед Естонія, Литва, Латвія, Фінляндія і Польща.

Перша з великих держав, що підписала на другий день оповіщення Неп'а,* 16 березня 1921 року, торговельний договір з большовиками, —

*) Неп оповіщено 15 III; на звязок між запровадженям його і підписанням торгов. договору з Анґлією було нами вказано в статті »Причини і розв. схід-евр. революції«.

Анґлія стремить до негайного використання можливостей радянського ринку для збуту своїх виробів, чи для розчищення їм доступу инших ринків шляхом направлення конкуренційних товарів на радянський ринок. Німеччина підписала торговельний договір з совітською владою 6 травня того ж 1921 року. Обтяжена контрибуцією, вона переслідувала ту ж політику, що й Анґлія, бажаючи повернути собі те становище імпортера і посередника, яке вона займала відносно б. Росії до світової війни. В 1926—1927 рр. вона цього таки досягла. Инші держави, які відмовлялися входити в офіційні зносини з рад. владою, не перешкаджали, одначе, своїм громадянам приватно провадити торговельні зносини з СССР. І так поволі в міжнародних колах повстали пляни економічного опанування СССР, як кольонії. Господарська кріза в Західній Европі мала полагодитися за рахунок злиденного СССР, — розуміється при рівночаснім недопущенні розвитку його продукційних сил в обсягу індустрії.

Поза тим чисто економічно-експортні можливости в часі виходу (1922—24 рр.) СССР на зовнішний ринок були не дуже сприяючі. Відсутність б. Росії, а потім СССР на міжнароднім ринкові протягом світової війни й революції компенсувалася усильним виробництвом і збутом других країн. Місце на світовому ринкові б. Росії й України не пустувало. Оскільки можливо його захопили конкуренти. В збуті сільсько-господарських продуктів, передовсім зернових, б. Росія займала до війни перше місце на світовім ринкові. А що сталося вже в 1919—20 р., показує слідуюча табеля пересічного річного чистого вивозу (вивозова надвишка) в міліонах квінталів*:

Країни	Пшениця		Инші зернові продукти		Всі зернові продукти	
	1909—13	1919—20	1909—13	1919—20	1909—13	1919-20
Росія	42,8	3,2	60,4	2,5	103,2	5,7
Румунія	14,4	0,2	15,6	8,4	30,0	8,6
Канада	24,5	46,5	0,1	4,2	24,4	50,7
С. Д. Америки	26,5	71,6	12,3	40.6	38,8	112,2
Арґентина	25,9	35,8	35,1	34,3	61,0	70,2
Австралія	13,5	25,3	0,5	0,2	13,0	25,5
Індія	13,8	0,2	38,7	18,6	52,5	18,8

Порівнаймо з цим розвій за тойже час хлібних цін за пшеницю Winter Nr. 2. по даних збіжевої біржі в Чікаґо:
1914 р. — 100, 1917 р. — 226, 1920 р. — 266, 1921 р. — 142, 1922 р. 121

Виняткові риночні умови підчас світової війни і безпосередньо повоєнного трьохліття підняли хлібні ціни на світовому ринкові в 1917 р. в 2,26 раз, а в 1920 р. навіть у 2,66 раз вище від цін 1914 року. Зростання цін спонукало до розширення посівних площ в конкуруючих на збіжжевому ринкові країнах: найбільше в Сполучених Державах — з 38,8 до 112,2 міл. квінт., потім в Канаді — з 24,4 на 50,7 і Австралії — з 13,0 на 25,5 ітд. Вибуття із збіжжевого світового ринку Східньої Европи полишило на хвилю порожнечу, яку з дивовижною прудкістю заповнили три згадані держави. В 1924 році Канада стає першим в світі збіжжевим екс-

*) Giorgio Mortara. Prospettive economiche, видання Миланського університету, 1924.

портером, досягаючи 40% світового вивозу і, що важніше, вона зуміла виплекати у себе такий рід твердої пшениці „маркіз“[1]), яким досі пишався тільки Схід Европи. Це побільшило її конкуренційну здібність. По закінченні світової війни східньо-европейське збіжжя й взагалі збут мусівби не лише витримувати конкуренцію инших експортуючих країн, але й наново відвойовувати позиції, втрачені в часі світової війни й перші роки большовицького режиму, а при тім ще в умовах виразно виявленої в 1920—24 роках світової аґрарної кризи.

Найбільший спад збіжжевих цін припав на 1922—1924 р., — саме на той час, коли вивіз хлібів з СССР признано було „ударним“ завданням, особливо за доброго врожаю в р. 1922.

Причини вибухшої кризи 1920—24 рр. полягали одначе не в сільськім господарстві, зосібна не в подачі і попиті його продуктів.

Починаючи від року 1913, світова продукція головніших зернових хлібів загально зменшується.

Пшениця, жито, ячмінь, овес і лен в 1920—24 рр. зменшуються в світовій продукції (подачі), грубо беручи, на одну пяту.

А попит? На зернові продукти він належить, головним чином, Західній та Центральній Европі.

Тим часом після війни, в 1920—22 рр., коли реґулювання спожиття було знесене і настав час вільного споживання, останнє, в пересічі на душу в рік в Західній й Центральній Европі, рівняючи довоєнного часу, зменшилося: для пшениці на 20 кільоґрамів, для инших зернових продуктів на 72, а на всі зернові продукти разом на 92 кґ., тоб то трохи більше, як на $^1/_5$[2]).

Тож подача і попит на сільсько-господарські продукти зменшилися одночасно і майже однаково. Тож не можливо, щоби в них лежала причина кризи. Причину загальної кризи шукають і знаходять одні в підйомі купної сили гроша (Кассель), инші — в загальнім збіднінні Европи в наслідок війни (Зерінґ). Так чи инакше, але в роках виходу на закордонний ринок СССР, як сказано, панувала світова криза збіжжевих і мясних цін і, як наслідок того, масове банкроцтво фармерів насамперед в Спол. Держ. Америки, потім Канади. Прорвавшися в Сполучених Державах, аґрарна криза передалася й на инші продукуючі збіжжя й мясо країни і захопила Европу.

Виходячи на зовнішний ринок, СССР, в порівнанні з довжезним експортом б. Росії, міг вивозити більше, ніж скромні кількости. Фахові доставці на ринок сільсько-господарських продуктів — великоселянські й поміщицькі господарства перестали існувати. Запанував тип споживчих господарств, а в продукції відбулася заміна інтенсивних культур культурами екстенсивними й притім на певний переходовий час з деяким падінням продукційности. Продукція, — а значить й подача — риночність різко скоротилися. Ціле народнє господарство СССР, втративши передвоєнну

---

[1]) Доцент В. М. Доманицький мені розповів, що в данім разі маємо до діла з перенесенням на канадійський ґрунт українського ґатунку пшениці, поміш з індійським. Ця поміш і стала т. зв. „маркіз“. До Сполучених Держав вивезено також українську пшеницю т. зв. „кубанку“. В деяких степах тої держави, а почасти й в Канаді (Альберта, Саскачеван) вона цілком запанувала, даючи т. зв. „макаронову пшеницю“ експортовану до Італії. Так само й озима пшениця засушливої смуги Америки „кримка“, походить з України.

[2]) Теж по даних Giorgio Mortara, там же.

риночність, стало більш екстенсивним. З предметами екстенсивної господарки в данім разі й прийшлося виступати на світовому ринкові. Тим часом в експорті є вигідніше зменшувати кількість сирівців взагалі й зернових зокрема, а збільшувати долю півфабрикатів. Економічно нераціональним є, як то було перед війною, вивозити напр. зерно до Німеччини, одержуючи звідти його назад, переробленим на муку: або вивозити українську пшеницю до Італії, де вона йшла в перерібку на макарони, які збувалися до Англії, Франції та й до України. Доцільнішим є також перевід зерна в продукти експортового тваринництва: відгодування свиней, рогатої худоби то що. Продуктом перерібки вигідніше й легче здобути собі вихід на зовнішний ринок, а не сирівцями, з якими туди прийшлося в той час звертатися.

В роках 1920—22 експорт був незначний. Наступна же друга доба в зовнішній торговлі, — роки 1923—25, — почалася гарним врожаєм 1922-го року. Між предметами експорту збіжжя набуває більшого значіння. Селянина ошукують в збуті його продуктів через надмірно низькі ціни, задержувані політикою лімітів. Одержуваний в заміну за збіжжа імпорт йде на відродження радянської індустрії. Третя нинішня доба почалася 1925-26 року. За неї характерною буде така структура всього експорту та імпорту СССР по прикладу 1926—27 року: у вивозі за кордон сільсько-господарські продукти складають 61%, а з лісовим матеріялом та цукром навіть 75,5% всього експорту, а довіз дає сільському господарству тільки 4,4% всього імпорту. Зовнішня торгівля ведена за рахунок сільського господарства (75,5%), обернена була майже цілком (коло 92,5%) на індустріялізацію.

* * *

Як уже вище сказано, зовнішний обмін в 1918—20 рр. майже цілковито припиняється; в 1920 році він став підноситися, але у 1927-28 рр. — враховуючи й територіяльні зміни, — не досяг при теперішних цінах ще й половини довоєнного рівня; в довоєнних цінах оборот 1926 року складав приблизно тільки 41,1% довоєнного обороту. Участь Рад. Союзу у світовім торговельнім обороті (60-ти країн) у %% виказує:

	1913.	1926.
Імпорт	2,94%	1,2%
Експорт	3,48 „	1,35%
Оборот	3,2 „	1,27%

Тоб то повоєнна торгівля не становить ще й половини довоєнної*). Відповідь на це питання криється лише почасти в умовах світової господарської кон'юктури, а головно в становищі цілого народнього господарства СССР з характерною для нього націоналізацією індустріяльного виробництва, транспорта, внутрішньої й зовнішньої торговлі.

В часі воєнного комунізму, як це нами вже було показано раніш, індустрію зруйновано майже до щенту. Індустріяльний пролєтаріят, авангард комунізму зістав самотній і, по „офіційному признанню", абсолютно не в силі відродити своєї промисловости, зробити Росію промисловою

*) „Внешная торговля СССР. за X лет", стор. 99—100.

країною[1]). Не було жадного сумніву, що радянська індустрія, коли б її поставити в умови вільної конкуренції з закордонною, була б зразу забита; і не шкодували б за нею большовики, якби потім не прийшла неминуча депролєтарізація і не випав би ґрунт з під ніг правлячої партії. Так, спасати пролєтарів і національну промисловість значило насамперед спасати себе; і зрозуміло, коли для того беруться до надзвичайних заходів, абсолютно не рахуючися з інтересами „союзника пролєтаріяту" — селянства, і без жалю жертвуючи ними.

Митної охорони для самозахисту не вистарчало. Тому заведено ще монополію зовнішнього торгу. Капіталістичний світ знає системи приватних монополій взагалі й торгівлі зокрема, використуваної в інтересах зиску за рахунок споживачів. За державного капіталізму СССР. монополія зовнішньої торгівлі виступає яко неодмінна частина всього радянського ладу. Вона ґарантує переливання зисків з кишені селянина до скарбу. А завдяки тому уможливлює будову цілої господарської системи згідно в большевицько-марксівським ідеалом. Ось чому б. комісар торгівлі Красін ставив питання монополії як „питання існування радянського союзу". Монополія зовнішньої торгівлі — один з трьох китів, з яким другий ідеольоґ большовизму Троцький, звязує надії на розвій соціялізму. Політична влада партії, націоналізація засобів виробництва та монополія зовнішньої торгівлі — ось після Троцького, (протокол XII-го зїзду компартії, квітень 1923 р.) основи тієї будови. При відсутности одного з цих елєментів ціла будова падає. Державна монополія торгівлі Союзу уявляє з себе не тільки „виключне право держави на реґулювання, але й на здійснення зовнішньої торгівлі". Реґулювання вимагає вироблення кожнорічного пляну експорту та імпорту, повного і, оскільки можливо, точного обрахунку всіх поодиноких галузів народнього господарства; вимагає єдиного залізного, централізованого всесоюзного здійснювання того пляну. Ось чому після конституції СССР (арт 1. § ж) керування зовнішною торгівлею віднесено до компетенції цілого Союзу, а безпосереднє керівництво покладено на всесоюзний Народний Комісаріят Зовн. й Внутр. Торгівлі. За кордоном його орґанами є „торгпредства", а при Радах Народніх Комісарів союзних республік — уповажнені підлягаючі безпосередньо Наркомторгу СССР і одночасно входячи до складу РНК союзних республик. Таким чином Москва, розпоряджаючи всім торговельним оборотом, наприклад України, до того ще має в її уряді свого емісара. Така радянська „незалежність" України[2]). Державна монополія СССР доповнюється системою дозволів і заборони в експорті та імпорті, встановленою у відношенні до кожної поодинокої операції зовнішнього товарообміну.

Монополія, якої втіленням став „Внєшторґ", нагадуючи собою заборончу систему зовнішньої торгівлі давної Московської Руси, безконкуренційним скуповуванням хліба за падаючий (1924) р.) рад. карбованець при одночаснім натискові податкової шруби, гнали до низу ціни продуктів сільського господарства до рівня нечуваного після знесення кріпацтва, а то до року 1861-го. А всілякі обмеження експортних континґентів забороняли виробам сільського господарства виходити на зовнішний ринок в часі вигідної для них конюктури, щоб вони не піднесли цін і не пошко-

[1]) Там же, стор. 7.

[2]) Нагадуємо, що радянська конституція України з 14. III. 1919 р. оповіщає її pro forma „цілком" незалежною від Московщини державою.

дили постачанню промисловости дешевими сирівцями. Навпаки, роблено обовязковим той вихід, надаючи експортному контінґентові необмежений характер. Це підвишувало сільсько-господарські ціни внутрі країни. Щож до імпортних континґентів, то вони все мають безумовно обмежуючий характер: можна довезти тільки те, на що здобуто дозвіл. Ліценції, тоб то одержання документів на переведення одної конкретної операції, не обіймають тільки більшої частини імпорту з країн блищого Орієнту, довозу концесійним підприємством закордонних капіталістів, почтових посилок та багажу.

Плянова монопольно-ліценційна система континґування імпорту була безприкладно могутньою зброєю захисту націоналізованої „оранжейної", пролєтарської індустрії від чужоземної товарової конкуренції. Здавалося б, що поверх того мита як реґулятор імпорту були б зайві. Одначе, як помічний середник, покликано до життя ще й митні тарифи, цей негнучкий з огляду на конюктуру фактор. Теперішні довозові тарифи для індустріяльних виробів з дня 11. II. 1927 року мають високоохоронний характер. Вони мають вирівнювати сильну ріжницю між цінами закордонних і внутрішних індустріяльних виробів, щоб т. чин. зробити власні товари конкуренційноздібними. Задля того митні обтяження імпортних індустріяльних виробів доведено пересічно до 30,5% їх вартости. На деякі товари тарифні ставки богато вищі, напр. галантерейні — 35,5%, на засоби споживання — 42,9%, хемікалії 42,1%, паперові вироби — 73%. Відносно ж товарів, що в Союзі зовсім не виробляються, митні тарифи переслідують фіскальний інтерес: щоб з тарифного прибутку покривати хронічну нерентабельність експорту. По словам шефа головного митного уряду Винокурова існуюча зовнішня державна монополія уявляє з себе найвищу форму соціялістичного протекціонізму, яка одначе не досягає цілі — вирівнання цін; для того треба би було тарифні ставки многократно підіймати.

Вся гострота цієї монопольно-ліценційно митної системи торгівлі обернена супроти капіталістичних країн Заходу коштом селянства, обороняючи удержавлену індустрію від загибелі. Півфевдально-кріпацькі країни Сходу уважаються терплячими від натиску світового капіталізму та імперіялізму і, як друзі по становищу, протеґуються Союзом. Товарообмін зі Сходом за незначним винятком що до імпорту увільнений від монопольно-ліценційної системи. Митні ж тарифи що до Сходу збудовані так, щоби всіми силами улегчуючи збут його продуктів до Союзу, сприяти його аґрарно-господарському розвитку. Більшість сільсько-господарських продуктів Афґаністану, Персії та Туреччини — вовна, бавовна, риж, сухі овочі, худоба, шкіри то що, — по конвенційних тарифах імпортуються до Союзу безмитно чи за виключно низькими митами, вільно конкуруючи з продуктами власного сільського господарства. Так, в той сам час, коли „своя" індустрія обороняється, ненаціоналізоване „чуже" для большевиків селянське господарство СССР бозтурботно ставиться під удари февдально-кріпацьких конкурентів Сходу.

Експорт, означуючий розміри імпорту, спочатку був для радянської влади поплатним; 1924—25 р. став переломовим. Експорт 1925—26 р. вже що до основних товарів нерентабельний, для деяких просто втратний. Певно, що причин тому є богато. Дещо причинилася до того депресія світового ринку, дещо ще неспріяючі для радянського експорту відношення його цін до світових цін, як то було наприклад в 1924—25 і 1925—26 рр. Одначе те співвідношення всетаки було ще таке, що при капіталістичній

організації торгівлі експорт ще поплачувався б. Про це говорить порівнання внутрішних і зовнішних цін за основні сільсько-господарські продукти*).

Довоєнні менші як теперішні ріжниці в цінах, покривали не лише видатки по перевозу, але й давали зиск експортерам. Ріжниці ж що повставали в рр. 1924—25 і 1925—26, навіть принявши на увагу обезцінення радянс. гроша, все ж таки були у двоє вищі від довоєнних. Чим більше розходження між реалізаційними й заготовочними цінами, тим ліпше. Таке розходження підчас довоєнних відносин ставили зисковність експорту поза всякими сумнівами, а у большовиків збут вже зайшов у сліпу вуличку нерентабельности. В чому причина?

Причини треба шукати в надмірних, просто вражаючих перевозових видатках.

Як показують офіційні радянські дані**), перевозові видатки в експорті при монополі збуту збіжжа приблизно вдвоє, на яйцях — втроє, на масло — в сім разів перевищують їх довоєнні розміри. Вони складаються: з видатків на місці заготівлі, за перевіз до порту, портові, морський фрахт і реалізація на місці збуту. Коли транспортна, залізнична і морська частина їх не залежить безпосереднво від організації, а від загальних радянських господарських умов, то інші того роду видатки повстають з властивого систему державної монополії, надмірно розбухшого організаційного апарату тих заготівель і взагалі способу провадження цілої справи. Звідки формалізм і відсутність необхідної гнучкости, бюрократичне відношення державних функціонарів до не своєї справи й до витрат державних засобів. Організаційний апарат не тільки забирає всю ріжницю між заготовчими цінами й цінами ринку збуту (Льондон), але иноді роблять експорт навіть втратним; ведуть його тільки задля активізації торговельного білянсу.

Нерентабельність експорту збіжжа в умовах радянської його організації винагороджувано тим, що за одержану валюту закуповували закордонні товари, які потім збували селянинові з таким зиском, котрий покривав страти понесені на вивозі. Система збуту зі стратою і покриття її коштом своїх громадян — це система кольоніяльної торгівлі і визиску села. Політика ця кінець-кінцем означає розтрачування товарових і валютових фондів так незначних у радянської влади.

Знижувати перевозові оплати, чого вимагають інтереси самої справи, є дуже тяжко, бо з тих прибутків держави живиться богато радянських паразитів. Щоб все таки погодити якось внутрішні ціни за сіл.-гос. продукти з цінами зовнішнього ринку, йдуть по лінії найменшого спротиву: встановлюють тверді ціни для селян (політика лімітів), натискають на заготовчі ціни з метою їх зниження прямо, або посередньо — через вимогу негайного заплачення податків, яка примушує селянство збувати свої продукти за безцін, та „самотеком“ — через продаж — скуп збіжжя за падаючий гріш. Коли з початком 1924 року селянство зовсім відмовилося збувати збіжжя за обезцінені радянські гроші, тоді мусіли у валютовім відношенні зрівняти його з містом. Кількалітний важкий тягар емісійного податку, отже селянство тільки власним спротивом зняло зі своїх плеч. Прийшла тверда валюта. Потім вона знова стала хитатися, а збіжжя ви-

*) „Сельское хозяйство на путях восстановления“, Москва 1925, стор. 251; „Внешняя Торговля“, часопис, Nr. 10, 1926; „Економическая Жізнь“, Nr. 50, 1926.

**) Внешняя торговля СССР „за 10 лет“. стор. 207, 209.

являти тенденцію до зросту в ціні. В році 1924-м відношення внутрішніх цін на жито до світових доходило до 57% льондонських цін, на пшеницю — 73%; в році 1925-м — 98,6 % і 82%. Зріст внутрішніх цін утруднював збут збіжжя; через це на них натискають з гори. В році 1924-м всі державні монопольно-закупові організації порозуміваються (капіталістичний корнер!) щоб збити ціни до бажаного мініма, встановленого державною монополією. І не зважаючи на поганий врожай 1924 року, вони цього досягли. В році 1924—25, реаґуючи на тенденцію росту цін на сіл.-госп. продукти, запроваджено політику лімітів, що мала за ціль застановити підвищення цін на сіл.-госп. товари. В першій половині кампанії 1925—26 року нерентабельність експорту дала себе особливо сильно відчути і тому ціла річна кампанія поведена була в напрямі натиску на заготовчі ціни цілого ряду товарів з метою їх зниження.

В низці випадків ціни бували знижені до рівня, що нищив інтерес господаря до продукції, чи збуту. Наприклад, в році 1926-м зазначилося виразне скорочування сівби технічних культур, а також продукції тварин. Кількість винесених на ринок продуктів скорочується. Появляються знамениті „просчети“ перечислення в плянуванні, як то було, наприклад, в осени 1925 року. Вони зазначають „невистарчаючий обрахунок сили господарського спротиву селянських мас, які не дивлячися на вповні задовольняючий врожай й наявність збіжжевих лишків, не побажали розлучатися з ними за скупости і дорожнечі промислових виробів та сильно обмежили продажу збіжжя супроти розрахунку влади“[1]). Реаґуючи на згадану вище політику цін, селянство зменшує збут своїх продуктів. Само мусить прясти й ткати, бо — як пише один селянин всеросійському старості Калінінові — „твоя партія норовіт нас надуть — лен взять „втрідешева“, а ткань нам продать вчетыредорога“[2]). „Не доїмо, а вивеземо“, — ось що характеризувало дореволюційний сіл.-госп. експорт; нині ж селянство само стало більше споживати хліба, масла, яєць. Те, що у нього сяк чи так видобувають, експортується за кордон, а через те недоїдає тепер місто. Кінець-кінцем, простування по лінії „найменшого спротиву“ тягне за собою далекосяглі тяжкі для експорту, а тим самим і для імпорту, наслідки.

Обмеження експорту обмежує й імпорт. На деякі імпортні предмети відчувається правдивий голод, а радянський виріб в умовах відсталої техніки і дорогого сирівцю — (дешевого радянські фабрики й заводи не є в змозі переробляти) — виходить дуже низької якости і надто дорогий. В кінці 1926 року у Київі одна звичайна голка коштувала, наприклад, 32 коп. ц. то, проти чешських празьких роздрібних цін приблизно 125 раз вище. „Я тебе питаю, — пише той же дядько Калінінові, — чи приступніші, дешевші попереднього стали потрібні селянству товари й знаряддя? Ні, в „чотири дорога“ вони нині, а часто їх зовсім не має“. А „попередній“, довоєнний рівень пересічного споживання промислових товарів, по виразу Троцького[3]), був рівнем „злиднів, відсталости та варварства...“.

21. III. 1929. *Проф. Ол. Мицюк.*

---

[1]) С. С. Кон. Рус. Екон. Сборник, кн. VIII, 1926. стор. 127. Прага.
[2]) Навожу по „Рулю“, 30. XII. 1928.
[3]) Таж »Внешняя торговля СССР за X лет“, стор. 285. До речі сам Троцький — в лютім, 1929 р. був арештований і висланий за кордон.

Польське кооперативне яйчарство.

Продукція яєць. Згідно перепису 30 вересня 1921 року на території Польщі нараховувалося курей 19.150.077 штук. Про теперішній стан докладних даних немає, одначе знавці, головно на підставі кількости яєць поступаючих на продаж, обраховують кількість курей для 1928 року на 38.000.000 штук. Річна продукція яєць виносить коло 3 міліярдів штук, або коло 18—20 тисяч вагонів.

Райони продукції. Під зглядом кількости та якости продукованих яєць не всі райони Польщі є однаковими. Після польських джерел з усієї продукції яєць у Польщі

45% припадає на Східну Галичину і Волинь
30% » » Західню Галичину та Шлеськ
18% » » Центральні та Східні Воєвідства і
7% » » Великопольщу і Поморє.

Під зглядом якости яєць перше місце належить Великопольщі і Поморю, друге Східній Галичині, Волині та Люблинському воєвідству.

Експорт. Головними продуцентами яєць являються господарства середньо- і малоземельні, котрі і поставляють основну масу яєць на ринок як внутрішній так і зовнішній. Щорічно вивозиться з Польщі закордон — головно до Німеччини, Англії та Австрії — коло 6—6½ тисяч вагонів яєць.

Вивіз яєць за кордон за останні 5 років після офіційних даних представляється так:

р. 1924	вивезено	10.421	тонн
р. 1925	»	27.071	»
р. 1926	»	58.566	»
р. 1927	»	65.590	»
р. 1928	»	54.261	»

Торгівля яйцями. Експорт яєць за кордон як також і торгівля ними в краю находиться переважно в руках приватних більших і менших фірм, які крім того користають з услуг великої кількости дрібних торгівців. Тисячі скупщиків скуповують яйця по найдальших селах безпосередньо у продуцентів і на торжищах а набутий товар доставляють гуртівникам. Останні або сами займаються експортом, або відпродують яйця експортовим яйчарським фірмам. Крім того гуртівники і експортери скуповують яйця на торжищах за допомогою сітки власних агентів. Завдяки такій досить еластичній організації яйця ще в порівнюючи досить короткому часі від моменту знесення попадають на европейські ринки. Одначе на тамтих ринках яйця з Польщі розцінюються дуже і дуже низько. Пояснюється це з одного боку тим, що продукція не находиться на відповідній височині, а з другого, що і справа експорту не є урегульована, завдяки чому з Польщі приходить товар надзвичайно ріжнородний і неґварантований.

Кооперативне яйчарство. Піднесення продукції на вищу ступінь є тісно звязане з питанням організації збуту. Приватна торгівля як показала практика — майже не причинювалася до піднесення продукції яєць і годівлі курей. Тому то польські суспільні і господарські організації почали вже від довшого часу шукати инших більш відповідних форм для збуту яєць.

З стремління організувати збут яєць на підставах, які б з одного боку унезалежнювали продуцента від непомірно великої кількости посередників,

а з другого побуджували цього продуцента до праці над піднесенням годівлі курей — родиться кооперативне польське яйчарство.

Зародження польського кооперативного яйчарства відноситься до другого десятиліття XX. віку.

Не одночасно і не в однакових формах виникло воно у всіх трьох дільницях Польщі, а тому уважаємо за доцільне окремо спинитись над розвитком кооперативного яйчарства в кожній з цих дільниць.

Кооперативне яйчарство в був. дільниці австрийській. Ще в 1909 році тодішне Галицьке Господарське Т-во разом з Головним Зарядом Т-ва Кулек Рільничих зорганізувало »Галицьку спілку збуту яєць і дробу,« яка існує і тепер, як польська спілка яйчарська у Кракові під назвою »Ovum«. Це не є ще вправді кооперативна установа, бо опірається вона на засадах капіталістичних, але треба про неї згадати, як про перші починання польських с.-г. організацій на полі збуту продуктів птахівництва.

Початок кооперативного яйчарства в Галичині відноситься до р. 1917, коли по ініціативі Д-ра М. Ланга почали організовуватись самостійні яйчарські кооперативи, котрі за своїх членів приймали продуцентів яєць. Яйчарські кооперативи обєднались у Союз яйчарських кооператив у Кракові — під фірмою »Jajo« — котрий і став їхньою торговою централею.

Кооперативи, обєднані в Союзі »Jajo« скуповують яйця як від своїх членів, так і від господарів нечленів кооперативи, при чому яйця купують на штуки і зараз же розраховуються з доставщиками. Частину яєць одержує Союз від деяких молочарських кооператив, діючих на території Галичини.

Союз »Jajo« по відрахованню адміністративних коштів чистий прибуток роспределює поміж своїми членами, узгляднюючи кількість і якість доставленого ними товару.

До року 1924 яйчарські кооперативи, мимо гострої конкуренції з боку приватних торговців, розвивались порівнюючи не зле. Рік 1924, коли широко практикувалася так зв. система ліценцій, був дуже тяжким для яйчарських кооператив. Конюнктури на ринках складались такі, що експорт замість прибутків давав тільки страти. Союз »Jajo« опинився в тяжкому фінансовому положенні. Брак оборотового капіталу значно обмежив свободу ділання Союзу і позбавив його можливости використовувати сприятливі моменти ринку. Певна кількість кооператив, належачих до Союзу, припинила свою діяльність і до цього часу рушити з місця не може.

В році 1927 виекспортував Союз 70 вагонів яєць, замикаючи рік без прибутків, але і без страт.

Зіставлення Союзу »Jajo« за рік 1927 представляється так: число кооператив — 45, уділи членів — 39.300 зл. Фонди: резервовий і спеціяльний — 132.100 зл.. майно: власне — 171.400 зл.. чуже 50.200 зл; Разом 221.600, прибутки —, страти —.

В році 1922 повстала друга організація для провадження скупу яєць — Кооперативний Яйчарський Союз у Львові, котрий ділав на терені Галичини. — Союз цей зорганізував скуп яєць майже на тих самих основах, що і краківський »Jajo«.

Членами союзу можуть бути тільки яйчарські або хліборобські кооперативи, їхні союзи, а також рільничі організації, що мають своїм завданням працю над піднесенням на вищу ступінь сучасного стану годівлі домашньої птиці.

Діяльність Кооперативного яйчарського Союзу ілюструє його зіставлення за рік 1927 котре виглядає так: Число членів (кооперативів) — 14;

Уділи членів — 3600 зл; Фонди резервовий і спеціяльний — 2800 зл; Майно: власне — 6400 зл., чуже — 147400 зл; Разом — 153800 зл; прибутки —, страти — 31800 зл.

Кооперативне яйчарство в був. дільниці російській. В инших формах організаційних і на дещо инших підставах скупу яєць побудовано кооперативне яйчарство на території центральних і східних воєвідств. Ціла акція тут уодностайнена і зцентралізована. Статути молочарських кооператив передбачають ведення тими кооперативами двох відділів: молочарського і яйчарського. Скупом яєць займаються тільки молочарські кооперативи, відкриваючи при собі так звані »zbiornice jaj«. Колиб якась инша с-г. кооператива хотіла теж провадити скуп яєць, вона мусить під зглядом постачання яєць стати філією найблищої молочарської кооперативи. В той спосіб забезпечується зцентралізування цілої яйчарської акції на терені згаданих воєвідств. Яйця зібрані молочарськими кооперативами — незалежно від того до якого ревізійного союзу кооператива належить — доставляються до Союзу Молочарських і Яйчарських Кооператив у Варшаві (Zw. Spółdz. Mlecz. i Jajczarskich) або до одного з його відділів[1]).

Молочарські кооперативи приймають яйця тільки від своїх членів[2]), причому яйця приймаються не на штуки, а на вагу. Виплата теж відбувається не на штуки, а на вагу. Підставовою одиницею для виплати є вартість 1-го дкгр. Платячи не за штуки, а за вагу, кооперативи з одного боку справедливіше винагороджують доставщиків яєць, а з другого боку побуджують їх до раціональнішої продукції яєць та приучують доставляти яйця свіжі, не висохші.

Скуп яєць провадиться на засадах комісових. Що 10 день Союз уділює окремим кооперативам авансу на закуп яєць, а раз на місяць розраховується з кооперативами, на основі кількости клгр. доставленого товару.

Кооперативи, приймаючи яйця, дають доставщикові відразу à conto приблизно 70% риночної ціни, а по одержанні розрахунку з Союзу негайно переводять розрахунок з доставщиками, доплачуючи припадаючу суму.

Прийняті яйця[3]) просвітлюються і нумеруються на грубшому кінці яйця. На яйці знаходимо завше два нумери. Нп. 45 × 12. Перший нумер, т. б. 45, є нумер »zbiornicy«, під яким числиться вона в Союзі, а другий, т. б. 12, є нумер доставщика яєць до цієї кооперативи. Пересвітлені в кооперативі яйця в скриньках з тектуровими перегородками — кожна скринька вміщує 600 штук яєць — відсилаються до Союзу Молочарських і Яйчарських Кооператив, або до одного з його відділів[4]) В магазинах Союзу яйця пересвітлюються другий раз, сортуються і значаться охоронним знаком Союзу — раніше пчола, тепер курка — після чого поступають на продаж. Коли-б трапились зіпсовані яйця, Союз чи відділ його по першому нумеру (в нашому прикладі 45) определює, з якої кооперативи яйце прибуло і звертає кооперативі на це увагу, а кооператива по другому нумеру (у на-

---

[1]) Союз Кооператив Молочарських і Яйчарських у Варшаві має свої відділи: в Катовицях, Люблині, Лодзі, Познані, Торуні та Вільні.

[2]) Хто посідає в кооперативі паї на основі яких доставляє молоко, може без внесення додаткових паїв доставляти і яйця. Хто паїв не посідав і молока не доставляє, а хоче доставляти яйця, мусить викупити один пай. Пай цей може бути погашений на протязі довшого часу шляхом відчислювання з виплати за доставлені яйця.

[3]) Кооперативи брудних, зіпсованих, а також малих яєць, що важать менше, ніж 45 гр., не приймають.

[4]) Кожна кооператива, приступаючи до скупу яєць і одержуючи з Союзу чи відділу печатки до нумерування, одночасно одержує вказівки, куди має товар приставляти.

шому прикладі — 12) звертає увагу відповідному доставщикові і може його карати.

Маючи своїм завданням рівнож сприяти поліпшенню експорту і зібрані від продуцентів яйця продавати за кордоном, Союз на разі — як це можна зауважити — не гарячкує з експортом, а старається здобути собі відповідне тверде положення і марку на внутрішньому ринку. Яйця з знаком Союзу, продавані в його склепах в більших консумційних осередках, вже встигли виробити собі опінію, бо часто склепи не можутъ задовольнити запотребування консументів.

Початок кооперативного яйчарства в був. дільниці росийській відноситься до 1913 року, коли було приступлено на терені нинішнього люблинського воєвідства до організування »zbiornic jaj« при молочарських кооперативах. Вибух світової війни перервав розпочату працю. Спроби її відновлення в формі самостійних яйчарських кооператив в році 1919 не вдалися, як тому, що тодішні господарські умови не сприяли провадженню скупу на основах комісових так і тому, що адміністративні кошти самостійних яйчарських кооператив оказались за високі.

В році 1927 приступлено до скупу яєць через молочарські кооперативи на основах започаткованих ще в р. 1913. Працю в напрямку зорганізування збуту провадили рільничі організації і ревізійні союзи в стислому порозумінні з Союзом Молочарських і Яйчарських Кооператив у Варшаві. Скупом яєць в 1927 році займались коло 50 молочарських кооператив, котрі доставили до Союзу та його відділів коло міліона штук яєць, пересічної ваги 52,6 гр.

Розвиток кооперативного яйчарства почасти був гальмований відсутністю добре налагодженого яйчарського відділу в централі. Протягом 1927 року Союз Молоч. і Яйчарських Кооператив переорганізував яйчарський відділ, запевнюючи кооперативам більш вигідні умови збуту, і в р. 1928 при допомозі рільничих організацій (Centralne Towarzystwo Rolnicze, Centralny Związek Kółek Rolniczych) і ревізійних Союзів (Związek Szółdzielni Rolniczych і Związek Spółdzielni Polskich) знову приступив до яйчарської акції, скеровуючи її спочатку переважно на територію люблинського воєвідства, а пізніше розширюючи і на території воєвідств лодзького, келецького, варшавського, люблинського і волинського. Скупом яєць займались понад 90 молочарських кооператив, з яких 50 зосереджувалось на території люблинського воєвідства. Згідно даним, які указалися в друку, частина кооператив потрафила зібрати досить значні кількости яєць, за які виплачували ціни вищі від приватних торгівців.

Розміри збірки ілюструють наведені нище приклади молочарських кооператив, що вибилися під оглядом кількости зібраних яєць на головні місця.

(Гляди табл. на стор. 341.)

Коли рахувати по 3 зл. за 1 клгр., то кооператива у Собутці, провадячи скуп яєць, збільшила свої обороти майже на $34^1/_2$ тисяч злотих (11.496,00 клгр. × 3 зл. = 34.488 зл.).

Кооперативне яйчарство на території був. росийської дільниці — як дається це за уважити — розвивається значно краще, ніж в дільниці австрийській, одначе і воно має певні свої хиби, до яких на нашу думку треба віднести 1) певні організаційні браки в централі — тепер, що правда, майже усунені; 2) висилання транспортів яєць з кооператив до централі, яко посилок поспішних, що значно збільшує кошти адміністративні, обнижуючи

Кооператива	Воєвідство	Доставлено до Союзу штук яєць	Доставлено до Союзу кільограмів	Пересічна вага 1 яйця в грамах	Скуп яєць провадила кооператива місяців
Собутка	Кельце	223.336	11.496,00	51,—	10
Стрийна	Люблин	139.057	7.485,65	53,8	9
Гура Болджеховська	Лодзь	90.609	4.879,41	53,8	8
Скібнев	Люблин	85.470	4.270,50	49,9	9

висоту виплат продуцентам; 3) мала кількість товару, зібрана усякими кооперативами, що провадили скуп тільки коротший час; 4) невистарчаюча кількість в галузі кваліфікованих робітників, що змушує наразі навіть при більших збірках замісць скринь »нормальних« на 1440 штук, користуватись скриньками з тектуровими перегородками, хоч пересилка в останніх і обходиться дорожче.

Маючи на меті утворення кадру кваліфікованих сил, Союз Молочарських і Яйчарських Кооператив, а також рільничі організації і ревізійні союзи протягом останніх двох років зорганізували низку кількаденних яйчарських курсів, на яких працівники молочарських кооператив мали змогу теоретично і практично запізнатися з яйчарською технікою та познайомитися з основними відомостями про раціональну продукцію яєць.

В цьому році уряд видав розпорядження нормуюче вивіз яєць за кордон. Закон цей утворює сприятливу атмосферу для розвитку кооперативного яйчарства, вимагаючи від приватних фірм, що роблять, як відомо конкуренцію кооперативам, відповідної перерібки товару і удержання фахових робітників.

Кооперативне яйчарство в був. німецькій дільниці. У Великопольщі і на Поморю ще перед війною існувало декілька, переважно німецьких, яйчарських кооператив. Б часі війни майже всі вони мусіли перервати свою діяльність. В останніх р ках і в цій дільниці почало розвиватись кооперативне яйчарство на засадах зближених до тих, котрі примінюються в б. росийській дільниці. В лютому 1927 року при молочарській кооперативі у Вжесні — воєв. познанське — при піддержці тамошньої рільничої школи зорганізувалася »zbiornica jaj«, яка вже в першій половині березня 1927 щоденно приймала до 1500 штук яєць.

В березні тогож року »Związek Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarckich«, в порозумінні з Вєлькопольською рільничою Палатою, зорганізував у Вжесні 3 денний яйчарський курс, що приготував декілька пр цівників, обізнаних з справою ведення »zbiornicy«. Ці абсольвенти курсу у Вжесні і явилися першими працівниками розвиваючогося польського кооперативного яйчарства в був. німецькій дільниці.

Не можливо було в короткому нарисі у формі статті спинитись детальніше на всіх сторонах польського кооперативнсго яйчарства. Одначе хотілося авторові цих рядків бодай короткою і неповною статтею познайомити читачів в загальних рисах з тим, як організують збут яєць польські коопе-

ративи. Нехай ці рядки дадуть причинок до звернення уваги на одну з важніших галузів господарства Зах. Земель — на годівлю домашньої птиці і на передумову розвитку цієї галузі — на раціональний і корисний збут продуктів тої годівлі, — передовсім на збут яєць, котрих рік річно велика кількість поступає як на ринок внутрішній так і заграничний власне з території Галичини і Волині.

Сенчанин.

Освіта і виховання.

Нові завдання на освітньо-шкільному полі.

(Під дискусію.)

I.

Дякуючи спеціяльним відносинам серед яких ми жили перед війною в австрійській державі, ми збудували »Рідну Школу« без фундаментів на піску й тому найшлась вона тепер над безоднею. Тоді був такий дух часу, щоби випродукувати як найбільше такої інтеліґенції, якою можнаби було обсадити як найбільше урядів, щоби мати скрізь своїх людей і відтяжити село, де родини дусилися на малих клаптиках землі. Тому »Рідна Школа« забула про культурно-освітню роботу серед низів, серед народніх мас й ми мимохіть за мало звернули уваги на основу-фундамент — народню масу і зачали будувати відразу мур і крівлю, це є середні школи й навіть (невдачно) університет. Інтенція була може добра — створити кадри інтеліґентних людей із спосібнійших дітей села й міста, якіб відтак евентуально підняли з темряви до культурного життя й селянина. Та сталося інакше. Ми поповнили велику похибку, не зачинаючи роботи з низу і це мститься тепер на нашому народньому житті.

Ці селянські й робітничі діти, добувши освіту й знання, по більшій части покинули середовище з якого вийшли й не хотять навіть на село глянути. Так їх виховала теперішня школа, так їх виховало блискуче-гниле міське окруження. Вони (в більшости) не люблять села, відвертаються від села, хоч із села вийшли, і не хотять селянинові подати помічної руки, щоби його виратувати з багна темряви, несвідомости й схудобіння.

Свідоміщий селянин все це добре бачить і розуміє. Це як раз може й найбільше відштовхує його від »Р. Ш.« і тому він її (в масі) не знає і не любить.

Як би »Р. Ш.« зачала свою культурно-освітню роботу серед селян, дрібноміщанства, робітників і т. д. закладанням курсів для неграмотних та курсами доповняючої науки; як би вона через свою культурно-освітню роботу серед мас народу освідомила їх і двигнула з темряви, відносини змінилибися. Селянин мавби і мусівби мати де-

який вплив на розвій і духа »Рідної Школи« і рідного шкільництва і з тих шкіл виходилаби тоді інакше думаюча молодь, яка не цуралабися простолюддя, бо вони булиби культурніщі, свідоміщі, ясніще дивилибися на світ. З ними й серед них булоби лекше працювати. А тоді простий народ пізнавби, що середні й високі школи є конечні таки для їх добра, що вони не мусять випускати в світ, як не ворожих то все таки в більшій части байдужих людей до простолюдина. Вони тоді побачили би, що й високі школи можуть бути такими, що не будуть забирати їм раз на все з родини синів і доньок, але противно вернуть їх народові розумніщими, кращими й ліпшими для добра цього таки народу.

Отже не покидаючи цеї освітної й культурної роботи з деякими змінами, які робить тепер »Р. Ш.», зачнім роботу з низу курсами для неграмотних і т. п. а це буде найкращою, найуспішніщою, а для »Р. Ш.« найкорисніщою пропагандою рідношкільної ідеї, а витрачені гроші на це сторицею вернуться. В цей спосіб »Р. Ш.« запустить глибоко своє коріння в родючу життєдайну почву, з якої буде могла черпати доволі оживляючих соків для свойого розвитку.

Для добра отже »Рідної Школи«, для добра нації - народу треба направити похибку, яку ми зробили здається несвідомо. При добрій волі цю похибку можна таки направити.

В кожному майже селі найдеться підготована людина, яка при певній піддержці й при вказівках »Р. Ш«. моглаби перевести такі курси для неграмотних, найкраще при кооперативі.

Кромі цього »Р. Ш.« повинна створити інституцію мандрівних учителів, які би в тих селах, де не булоби кому вести курсів для неграмотних, велиби ці курси, а кромі цього час до часу контролювалиби і малиби під своєю опікою, під своїм доглядом курси для неграмотних в сусідних селах. Як би »Р. Ш.« не могла цього перевести сама в життя, то повинна би це зробити на спілку з кооперацією чи »Просвітою«. Знищення неграмотности є пречінь в інтересі цих всіх інституцій, від цего залежить пречінь їх розвій і поглиблення та успішність їх праці. Я думаю, що удержання таких мандрівних учителів не було би таким дуже тяжким при згідній співпраці цих інституцій. Такому учителеві кожне село дасть радо хату, опал, світло й харч через яких два-три місяці. Відтак він мандрує в друге село, а згадані інституції мусіли би спільно вистаратися о відповідну квоту на платню для такого учителя. Я певний, що в короткому часі кождий повіт міг би мати кілька таких інструкторів, які могли би також в даних селах підучувати книговодства сільських кооператорів. Як би в цей спосіб ставити цю справу, то думаю, що кооперація охотно підпомогла би цю корисну акцію, бо й кооперації потрібні такі мандрівні інструктори. На таких мандрівних учителів-інструкторів мусілобися вибирати солідних, ідейних людей, обізнаних з кооперативними ідеалами, а можна би їх найти між учителями, які не мають посади, між студентами, які сидять дармо на селі і т. д.

От так перевівши в більшости сіл та міст совісно такі курси для неграмотних, ми поклали би угольний камінь і фундамент під »Р. Ш.« У всіх тих селах і місточках мала би »Р. Ш.« зараз по переведенню тих курсіх для неграмотних кружки »Р. Ш.«, і то кружки живі з бувших анальфабетів, які самі на собі досвідчили благодійнопо впливу

й значіння »Рідної Школи«. Отсе бувби гранітний, непохитний фундамент, на якім можна би безпечно й певно будувати величаву будівлю-хором »Рідної Школи«. Ці, яких цілюща вода »Р. Ш.« зробила видючими, ці, які завдяки »Р. Ш.« прозріли, освідомилися, пізнали красу світа, які закоштували нектару науки й побачили, яким це є для них, в їх життю, неоціненим добром, напевно з захватом, запертям себе будуть підпирати і популяризувати »Р. Ш.« і єї кличі в найширших масах. Вони створять, і тільки вони, ж и в і діяльні кружки »Р. Ш.«, бо кружки в инший спосіб створені на селі будуть мертві, тільки на папері. Ці якраз живі сільські й мійські кружки »Р. Ш.« поможуть «Р. Ш.« радо й щиро створити курси для доповняючої науки, як що будуть солідно ведені й не пожаліють на це гроша, бо схотять ще й дальше чогось навчитися.

Коли »Р. Ш.« зітре пятно анальфабетизму з нашого народу (а це є як раз її завдання), то тоді, як прийде »Р. Ш.« на село по гроші, не почує тих прикрих, гірких слів: »Ми вас не знаємо, ми вас перший раз бачимо, ми не чули й не знаємо що таке »Р. Ш.«, на що вона є, який хосен нам з неї і т. д.

В цей спосіб »Р. Ш.« звязалабися тісно з селом, дісталаби грунт під ногами й н е в и с і л а б и в в о з д у с і м і ж з е м л е ю і н е б о м як тепер і не нарікала би неслушно, що селянин не хоче нічого дати на »Р. Ш.«; він тоді дасть, чи гроші, чи збіже, чи покладки, бо побачить сам і пізнає »Р. Ш.«. В цей спосіб в короткому часі крім капіталу із збірок на селі, буде могла мати »Р. Ш.« сотки тисяч золотих із вписового й що найменше сотки тисяч золотих річно, як річні вкладки від членів селян.

Я є переконаний, що на разі було би краще, щоби »Р. Ш.« основувала такі свої кружки-секції при сільських кооперативах, тому що до тепер найкраще є зорганізовані на селі ті гурти людей, які належать до кооператив. Ця праця на селі »Р. Ш.«, »Просвіти« і (додам) »Сільського Господаря« в рамах кооперації й спільно з кооперацією, може вийти тільки на добро й здоровля цих інституцій, а рівночасно вона вливає свіжої крови в нашу кооперацію, побуджує її до нового життя, до праці на нових ділянках, сільсько-господарській і освітньо-культурній. В цей спосіб була би в нашій кооперації, через співпрацю цих товариств, виповнена одна з н а й в а ж н і й ш и х п р о г а л и н, і м е н н о п р а ц я н а с і л ь с ь к о - г о с п о д а р с ь к о м у п о л і й н а к у л ь т у р н о - о с в і т н ь о м у. Це мало би дуже велике додатнє значіння для »Р. Ш.« і »С. Г.«, бо їм була би улекшена праця на селі. Вони приходять тоді вже до зорганізованого кооперативного гурта людей, отже мають вже серед кого працювати й їх завданням було би тільки тепер поширити свою роботу на більший, ширший гурт людей, тим самим притягнути до кооперації більше членів. Через це »Р. Ш.« і »С. Г.« звязалибися з селом, добули би собі значіння й вплив на село й на кооперацію, що для них може бути тільки хосенним. Кооперація зискує через це те, що селяне побачать і переконаються, що всі наші культурно-освітні та економічні інституції стремлять спільно до одного, до двигнення нашого народу з культурного та економічного занепаду, що вони р а з о м з г і д н о с т р е м л я т ь д о с т в о р е н н я д о б р о б у т у с е р е д н а р о д у. Селяне аж тоді прозріють, побачать, що сама кооперативна крамничка то ще не є кооперація,

що завданням кооперації є охопити всі ділянки народнього життя, так економічного як і культурно-освітнього, вони тоді зрозуміють, що кооперація дасть їм краще життя, добробут і волю, але аж тоді, як вони самі поможуть їй охопити всі ділянки народнього життя так економічного як і духового. Тоді кооперація стане на сильних підвалинах, запустить глибоко коріння в родючу почву — і двигне тоді своїми дужими раменами високо свій стяг і тих інституцій, які з нею щиро, згідно співпрацювали.

Щоби та співпраця могла бути успішнійшою, мусить йти після спільного, згідно уложеного пляну. Щоби це узгіднення праці могло здійснитись, треба би створити в повітових, чи може часами краще в районових центрах обєднану верховну надзірну раду з виборних делєгатів усіх цих культурно-освітних та економічних інституцій, які би на спільних місячних чи двотижневих засіданнях випрацьовували пляни співпраці на селі і в місті й узгіднювали та обєднювали свою роботу для добра загалу народу. У Львові мусіла би повстати така начальна виборна надзірна рада цих установ, яка мала би давати напрямні й узгіднювати працю цих інституцій у всіх районах, щоби вона була одноціла, а не як до тепер, що оден тягне до ліса, а другий до біса. Річ ясна, що праця цих установ і їх надзірних рад мусить бути безумовно безпартійна. Це ж не повинно так бути, як тепер є, що інституції опановує якась політична група і тим самим відпихає від праці інших людей.

Так як тепер є, то клич йти в село »Рідній Школі« лише на те, щоби збирати гроші, є пустий і не принесе жадного хісна. Селянин дасть і то доста дасть, але лише тоді, як побачить, що в »Рідній Школі« є здоровий дух і що вона наглядно приносить йому користь.

Мильним поглядом є переконання деяких членів »Р. Ш.«, що курсами для неграмотних має займатися »Просвіта«. »Просвіта«, на мою думку, може що найбільше в тому »Р. Ш.« помогти, бо це є якраз завдання »Р. Ш.«, а »Просвіта« має иншу роботу на селі. Тому першим і негайним завданням »Р. Ш.«, так Головної Управи як і філій зараз підготовити плян зорганізования по селах курсів для неграмотних, отже навязати в тій ціли зносини з селом, зібрати відповідні інформації із сіл, міст і місточок.

В цьому можуть бути »Рідній Школі« помічні читальні »Просвіти«, кооперативи, Луги і деякі приватні люде. Ця підготовка мусить бути совісно зроблена й як найскорше, щоби з кінцем осени Головна Управа й філії вже мали готовий і узгіднений плян боротьби з неграмотністю, а тим самим промощену дорогу до творення по селах кружків »Рідної Школи«.

Кожний і кожна, що хотів би користати з курсу для неграмотних, мусівби зложити 1 зол. вписового і 2 зол. 40 гр. річної вкладки, а як би показалася потреба то ще й дещо на оплату учителя. Як би обняти лише 2.000 сіл, а в кожному селі була в році лише 20 неграмотних курсантів то »Р. Ш.« від них, як членів, кромі збірок і датків малаби на разі 136.000 зол. (подбати про це було би завданням інструкторів, учителів курсів), а засновані ними кружки придбалиби в році при допомозі учителів, Лугів і кооператив най би лише нових 20 членів, то »Рідна Школа« вже малаби від селян членів поважну суму за вписове і вкладки.

Дальшим етапом в праці »Рідної Школи« на селі ще в цьому самому році мали би бути курси доповняючої науки для грамотних. Це є незвичайно пекуча справа для національного й економічного розвитку. Більшість наших сіл в часі загальних зборів кооператив є в клопоті, відки взяти людей до надзірної ради й до управи, це мусять бути люде грамотні й мусять уміти рахувати. Не раз приходить таке, що хоч бери та з сусідніх сіл жич грамотнних людей до кооперативи. От в цьому помогла би »Рідній Школі« фінансово кооперація й була би їй за це вдячною.

Кромі цього урядовці »Р. Ш.«, учителі й учительки повинні їздити по селах на кооперативні анкети та збори, помагати кооператорам, яких в нас мало й вони не в силі обслужити як слід кооперативи. На тих анкетах й зборах будуть мати можність рідношкільники сказати якесь тепле слово і за »Рідну Школу« й вплинути на ухвалення зборами більшого датку на »Р. Ш.« і збори певно ухвалять, як побачать, що »Р. Ш.« помагає їм розбудовувати їх економічне життя.

(Далі буде.) *М. Росткович.*

Від Редакції. Грамотність населення та певний ступінь культурности є необхідною передумовою успіху кооперативної роботи. Питання, підняте шан. автором, має безпосередню актуальність не тільки загально-суспільну, але й кооперативну. Цікаві думки шан. автора варті уваги загалу і блищого обговорення. В дальшій частині своєї статті автор торкається середнього і фахового шкільництва »Р. Ш.«.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Шляхи розбудови с.-г. кооперації.

(З приводу дискусії над цією справою).

I.

Чи потрібна дискусія?

Дискусія, яку розпочав на сторінках К. Р. інж. Раковський, є нині не тільки на часі, але вона являється конечною і неминучою, коли ми хочемо щось творити і рухатися вперед. Кооперація не виникає і не формується сама собою, як приміром система капіталістичного ладу, де за волею окремих людей повстає щось нове, часто протилежне їхнім стремлінням і інтересам, а вона твориться збірною волею по наперед обдуманому пляну і на певних засадах, яких нікому порушувати невільно. Тому усвідомлення цих засад і вироблення доцільного і вірного пляну можна досягти лише способом вільного обміну думок, а зокрема способом літературної дискусії. Розуміється.

дискутанти можуть мати ріжні погляди, можуть навіть помилятися, але з цього витвориться всеж щось нове в свідомості ширшого загалу поза дискутантами.

Перш за все хочу сказати кілька слів що-до предмету, або назви самої дискусії. Думаю, що інж. Раковський правильно назвав її: »шляхи розбудови с.-г. кооперації«, бо власне тут ходить іменно про шляхи, або способи нового будівництва*). Нема ніякого сумніву, що ми підійшли нині до нової фази кооперативного життя, де вже мало одного ентузіязму і запалу, а де потрібна плянова і строго систематична праця.

Цілком правильно уклав програму дискусії інж. Раковський: огляд сучасного стану нашої кооперації, аналіз наших досягнень, діференціяція галузей с.-г. кооперації і союзне будівництво.

Що-до сучасного стану нашої кооперації, то інж. Раковський змалював його по мистецькому. Це є правдива фотографія дійсности, лише трохи місцями підретушована. Як і в кожній фотографії, так і тут образок є кращий ніж сама дійсність. А дійсність у нас жахлива. »Живих трупів« є далеко більше, ніж можна собі уявити, розглядаючи тільки гарно зсістематизовані статистичні збірники. Числа тут ще мало доказують; треба знати саме життя і подивитися на нього оком кооператора, але не через окуляри романтика, який все бачить в рожевих кольорах. Власне та обставина, що про »живі трупи« говорить ревізор, який є постійно в особистому контакті з селом і клопотливо копається у всіх закамарках нашої кооперації, доказує, що його малюнок є вірний і в його словах є тільки правда. Але це не мусить зараз ширити зневіру до кооперації, як це думає інж. Творидло. У кого та зневіра зродиться? У ідейного кооператора? Ні, освічений кооператор через те не зневіриться, бо він добре знає, що то є кооперація і які труднощі вона переходила в других країнах, які фази вона має переходити та якими методами треба всі труднощі і перешкоди поборювати. Може у сірої кооперативної маси, у »низів«? Ба, в тім то і вся трагедія, що ті низи чим далі то самі все більше зневірюються і що є ще гірше, всю вину складають на кооперативних провідників! Отже обовязком провідних кооператорів є задуматися над причинами недостач і шукати виходу з положення. І в тім заслуга інж. Р-го, що звернув увагу на темні сторінки нашої кооп. діяльности. До цієї теми ми ще при нагоді повернемо, але тут-же підчеркуємо, що одною з важних причин замішання в сільських кооперативах є складне і хаотичне діловодство в наслідок комбінування споживчо-торговельних операцій із господарсько-збутовими (т. зв. господарські, молочарські, ітд. відділи.)

II.

Що розуміти під с.-г. кооперацією?

Здавалось-би, що бодай у цій справі мусіла-би бути ясність і однозгідність між керовниками нашої кооперації, щоби в дискусії

*) Сама редакція, відкриваючи дискусію, поставила їй вуще завдання: обговорити форми збуту с.-г. продуктів в наших умовах. Шан. читачі побачать, що

говорити про ті самі річі, а не про річі зовсім ріжні. Вже з одного того, що існують не однакові погляди на сільсько-господарську кооперацію та по ріжному розуміється природа її, виникають прінціпові ріжниці в шляхах і методах кооперативного будівництва. Тому хочу висловити свою думку в цій справі.

Вже неодин раз на сторінках нашої фахової літератури подається невірна дефініція сільсько-господарської кооперації. Виходячи з фактичного стану річей в нашому краю, за сільсько-господарську кооперацію вважається така, що обслуговує сільське населення. Мец. Корчиський думає, що це і субєктивно і обєктивно буде вірно, бо тут рішають інтереси хлібороба. А інж. Творидло так прямо каже, що »хліборобською кооперацією є таке обєднання членів хліборобів, яке змагає до придбання більше пожитку для кождого члена«. Але таке определення є по меншій мірі невистарчаюче. Ну, а коли кілька хліборобів обєдналося для цього пожитку в окрему спілку акційну і купили собі млини, чи відчинили шинк, чи взяли в аренду панський маєток і визискують селян — це теж буде хліборобська кооперація? Таж і конокради звичайно працюють в спілці і мають зі своєї спільної акції добрі »пожитки«. Але чи буде це кооперація? Очевидно, ні, бо кооперація нині є окрема наука і, як всяка инша наука, має свої засади і ясні определення. Зовсім зайво притягаються для означення сільсько-господарської кооперації слова »селянська« чи »хліборобська«. Тут ці слова нічого не поможуть, а лише затемнюють справу. Ходить про істоту самої кооперації, а не про те, де вона находиться і кого вона обслуговує. Коли-би так було, то теоретики не дали-би собі ради з кооперацією, і ми би мали безконечну кількість видів кооперації (не кооператив) в залежності від того, які професії людей вона обслуговує і де вона находиться. Будівельна кооперація залишиться завше будівельною, хоч-би вона обслуговувала кравців, шевців, фабричних робітників чи селян. З другого боку, коли виробничі товариства або трудові артілі находяться на селі, то через це вони ще не стають сільсько-господарською кооперацією. Кожда наука оприділює певні явища тільки по головних і істотних ознаках. Так є і в кооперації: внутрішній зміст, сама істота визначають її клясифікацію. Не поможе тут теріторія, ні фах людей, яких вона обслуговує. Ми ділимо також індустрію на сільсько-господарську і технічно-промислову зовсім не по тих ознаках, де вона має місце свого осідку і яких груп населення вона потреби задовольняє. Фабрика перкалю чи шалінових хусточок не може бути названа сільсько-господарською тільки тому, що її вироби вживаються головним чином сільським населенням. І навпаки, крохмальна фабрика чи молочарня залишиться завше сільсько-господарською індустрією, хоч-би вона і в місті народилась, та продукт свій збувала переважно мійському населенню.

Тож і кооперацію ми клясифікуємо не по тому, кого (які шари населння) вона обслуговує, а по тому, що вона робить і які ставить собі господарські завдання. Коли ми говоримо про окрему категорію

і інж. Няньчур і другі дискутанти мають на увазі головно збут с.-г. продуктів, бо закупно господарських потреб переводиться вже й нині досить добре через апарат господ.-споживчої кооперації. Редакція не бажалаб, щоби ізза спору за слова призабулася сама основна проблєма.

Ред. Кооп. Респ.

с. г. кооперації, то маємо на увазі такі види кооперації, які обслуговують блищі і конкретні потреби сільського господарства, та сільського населення. Хлібороб використовує сільсько-господарську кооперацію не для себе особисто, а для поліпшення свого господарства. А то є ріжниця.

Правда, точної дефініції с.-г. кооперації в науці немає і теоретики кооперації росходяться що-до цього, але ніхто з них не зачисляє до с.-г. кооперації споживчу кооперацію, бо вона відноситься до всіх груп населення — в більшій чи меншій мірі, тоді як с.-г. кооперація ніяк не може стосуватися, скажім, до промислового пролєтаріяту. Що споживча кооперація на селі часто закуповує крім засобів особистого споживання, ще й деякі потреби ддя господарства селянина, як шмір, олива, бензина і т. ин., це ще зовсім не надає їй иншого характеру. Тут рішаючим моментом являється головне завдання, а не побічні, припадкові дискусії. Аджеж і молочарська кооператива, чи яйчарська або збіжева можуть частину свого продукту відпускати своїм членам для споживання, одначе ніхто не зважиться назвати їх через це споживчими кооперативами. Те, що Німці називають landwirtschaftliche Bezugsgenossenschaften, зовсім не є ще споживча кооперація, бо головна мета таких кооператив є ясно определена: закуп річей необхідних для сільського господарства. Це є відомі і в науці і практиці так зв. »закупочні товариства«. То, що у нас, в силу необхідности, витворився мішаний тип кооператив, ще не доказує, що надалі так має бути. Ми мусимо привчитися застосовати у себе до практичного життя досвід других країн. Як не можемо видумати своєї агрономічної науки, так не можемо видумати і своєї кооперативної науки.

III.

Чи є у нас передумови для організації с.г. кооперації?

(Проблєма капіталів і людей; універсалізм чи спеціялізація).

В дискусії поставлено питання прямо: організація с. госп. кооперації. Тому також прямо до нього треба піходити: ставити собі провідні віхи і шукати шляхів до наміченої мети, а не робити зайвих екскурсій поза цими віхами. Значить, це є аксіома, цього доказувати не треба. А раз так, то мусимо стреміти до розбудови с.-г. кооперації і будувати її в тих обставинах і з тими засобами, які ми маємо, а не ставити саме існування її в залежність від ідеальних обставин, як це робить інж. Творидло, коли каже, що без власного капіталу не може бути і мови про кооперативний збут с.-г. продуктів*). Інж. Творидло багато уділив уваги перешкодам, які стоять на шляху розбудови »сільської кооперації«, а саме: низький стан рільничої культури і брак капіталів. Без сумніву це так є, але який же з цього висновок? Що сільсько-господарська кооперація для нас не підходить і маємо від неї відмовитись чи відложити на щасливіщі часи? Очевидно, ні, бо якаби не була низька культура нашого сільського господарства, то

*) Ще рішучіще про це говорить мец. Корчинський, коли категорично заявляє: »Поки с.-г. кооперація не розвяже фінансової проблєми свого існування, до тої пори неможливе саме її існування.«

всеж воно дає зиски, якими оперують приватні посередники. А місце кооперації в осілому господарстві є завше там, де потреби цього господарства задовольняє посередник. Відома також несприятлива державна політика, але це не значить, що це цілком унеможливлює кооперацію. Що-ж до капіталів, то вони відограють поважну ролю в кождій кооопераціі, одначе, це є лише одна із багатьох умов її успішного розвитку. Сюди відносяться: і умови комунікації, і близкість великих ринків, зокрема великих промислових районів, і процентова стопа і багато инших, які наводить сам інж. Творидло. Але головною умовою є людський матеріял і тільки він. Лише від того як цей матеріял буде підготований і зміцнений, залежатиме успіх кооперативного будівництва. Тому цілком слушно заявляє інж. Раковський, що стару, оклепану фразу про брак фондів треба викинути між старі грати. Кооператори мусять одного не забувати, що кооперація є обєднання людей і нічого більше. Це є суспільний рух, а не господарство чи підприємство. Правда, кооперація створює нову господарську систему, але створює її за допомогою людей, обєднаних одною ідеєю. Не капітали і не якісь инші обставини, а стан організації людей являється двигуном кооперації. Це легко собі усвідомити, коли-би поставити таке питання: що сталось-би з нами, коли-б ми нараз дістали звідкись капітали і що сталось-би з Данцями, коли-б вони капіталів сьогодня були позбавлені? Ясно, що з капіталами ми-би ще кооперації не збудували, а створили-б багато підприємств, може і добрих, але які мали-би небагато спільного з кооперацією, бо не являлись-би власністю кождого споживача. І ясно також, що відсутність капіталу у Данців ще би не зруйнувала їхньої кооперації, бо у них залишився-би головний капітал: організація і свідомість всього населення та ясна і витрівала система в практичній кооперативній роботі. Як-що і у нас буде створений цей нематеріяльний капітал, то матеріяльний ми здобудемо собі легко та у вистарчаючій кількості. А цього у нас ще немає і проблєма сільсько-господарської кооперації не буде розвязана шуканням другорядних чинників у кооперації та наріканням на тяжкі обставини.

Далі неправильною з методольогічного боку являється на мою думку дискусійна стаття мец. Корчинського; перш за все вона є не на тему, бо говориться в ній не про те, що висунув у своєму проєкті інж. Раковський. Мец. Корчинський, говорячи проти спеціялізації, в дійсности говорить проти сільсько-господарської кооперації взагалі, бо його передумови: інвестиційний капітал і спеціялізація в продукції мусіли-би в однаковій мірі стосуватися і до сільсько-господарської кооперації взагалі. Хиба інвестіції та оборотові капітали є ознакою тільки спеціялізованих кооператив? Щож тут поможе універсалізм? Аджеж сільсько-господарська кооперація вимагає певних уряджень і підприємств: збіжжевих магазинів, скотобоєнь, пакгаузів, гуралень, крохмальних заводів, цукроварень і т. ин., то яка-ж ріжниця по відношенні до капіталу? Чи може його має споживча кооператива і треба лише цим скористатись? Ба, в тім то й річ, що наші кооперативи в цьому відношенні штикульгають на всі чотири ноги, м. и. і тому, що с.-г. відділи ці ноги їй спутали. Тай що то за відділи? Це лише морока, плутанина і претекст до зловживання. Як-що ці відділи рахувати за сільсько-господарську кооперацію, то тоді

мец. Корчинський має рацію: на щож їх будувати окремо? І цілком слушно заявляє мец. Корчинський, що »то є справа простої рахуби«. Та ми вважаємо за сільсько-господарську кооперацію, з о к р е м а збутову*), щось инше, ніж перепродаж скупщикови кількох корців мішанини збіжжа, знесеного до кооперативи по 2—5 кільограмів у обмін за споживчі товари. Певна річ, будувати магазини для такого збіжжа непотрібно, бо за ним здебільшого сам скупщик приїде, та ще кооперативі булок та соли привезе. З б у т о в а к о о п е р а ц і я це є т а к а, щ о о б є д н у є с а м и х п р о д у ц е н т і в, перебіраючи від них всю їхню продукцію. А на це потрібні капітали в однаковій мірі, чи то буде окрема, чи універсальна кооператива, — ні більше, ні менше. Це саме відноситься і до с п е ц і я л і з а ц і ї п р о д у к ц і ї в індівідуальних господарствах. Коли без неї не може бути спеціяльної кооперації, то значить не може бути і взагалі с.-г. кооперації, бо тут ходить не про кількість продукту, а про те, що з ними робить кооперативне підприємство. Знов таки тут не приходять на увагу тих кілька чи кількадесять корців збіжжа, що його нинішні кооперативи принагідно збирають, а мається на увазі масовий збут продукту чи то через окрему кооперативу, чи мішану.

Значить, обидві передумови мец. Корчинського відносяться не до спеціялізації, а до сільсько-господарської кооперації в цілому, її заперечуючи. Із них виходить, що у нас сільсько-господарська кооперація є неможлива, бо ми не маємо цих передумов. Одначе, так воно не є, та з таким виводом не погодиться і сам мец. Корчинський. Це є так тому, бо самі передумови поставлено невірно. Перша з них зовсім не є рішаючою, а є собі звичайною умовою, яких ми маємо багато. Рішаючою умовою є організація і наші здібности до творчої роботи. На більшости данських скотобоєнь нема не тільки уділового капіталу, але і великого капіталу оборотового; та він там і непотрібний, бо члени кооперативи віддають різні свою худобу без грошей, на коміс. Также стоїть справа з молочарськими і яйчарськими кооперативами. Інвестіційний капітал всі ці кооперативи дістають там позичкою, а потім він сплачується із доходів підприємства. Виходить, що не сам капітал являється там рішаючим чинником, а організація, система її. Цілком слушно на це можна закинути, що ми в наших умовах таких позичок і так легко не можемо дістати. То є правда, але тоді треба говорити не про сам капітал, а про инші умови. Та й їх можна перебороти при нашій організованості. І самий капітал при цій організованості можемо самі створити. Тому цілком слушно інж. Творидло на перший плян висовує власну фінансову організацію. Але і тут головне — організація, а не капітал**).

Друга передумова мец. Корчинського зовсім не існує. І то не тільки для сільсько-господарської кооперації взагалі, але і для спеціялізованих господарств; їх у Европі майже не існує, або вони існують в такій зникаючій кількости і в таких галузях, що про це і говорити не варто; а по друге — чому-ж бо то не може існувати спеціялізована кооперація без спеціялізації господарства? Хибаж для того,

*) Підкреслення наше. — Ред.

**) На це мені можуть сказати: в тім то й річ, що нема організації і тому нема капіталу. Та на це можна відповісти, що длятого ми і діскутуємо. щоби створити організацію, тоді і капітал найдеться.

щоби існувала цукроварня, обовязково потрібні спеціяльні господарства, які сіють тільки цукрові буряки? Чи скажім, для того, щоби заснувати окрему кооперативу для переробки цікорії, потрібно, щоби всі члени цієї кооперативи перестали вести звичайне господарство, а занялися тільки культурою цікорії? Ми знаємо, що в багатьох країнах існують окремі спеціялізовані кооперативи цукроварницькі, цікорійні, крохмальні, але господарства там ні на чому не спеіялізувалися, а сіють і буряки, і цікорію, і картоплю, і всіляке збіжжя, і худобу плекають, і курей тримають. В країнах уміркованої зони вузька спеціялізація сільського господарства є просто немислима, нерентабельна, бо це господарство є так збудоване, що одна галузь його доповнює і обумовлює другу. Як-би можна було відділити в Данії плекання молочних коров від вигодівлі свиний, коли ці дві галузі господарства є там тісно звязані і окремо не рентувались-би? Тут можна говорити не про спеціялізацію, а про інтенсіфікацію господарства. Сільське господарство в своєму розвиткові переходить кілька фаз, або сістем: переложну, трьохпільну, зернову (власне дві фази) і скотарську. Та при кождій цій системі можлива сільсько-господарська кооперація в тих чи в инших видах. Коли данський селянин має на одне господарство 85 курей, що несуть по 200 яєць у рік, та по 13 молочних коров, що дають по 3000 літрів молока річно, то це тільки говорить про стан інтенсіфікації сільського господарства в Данії і ні про що більше. Коли у нас того нема, то це не значить, що Данець має якесь спеціялізоване господарство. У нього і пшениця дає з гектара 30 до 40 корців замість наших 8 до 10. Спеціяльне господарство було-б тоді, кол-би якась одна чи дві галузі його були розвинуті добре, а другі зовсім не існували. А у Данця якраз розвинуті всі галузі господарства рівночасно і рівнобіжно. Коли говорити про спеціялізацію чи обмеження галузей господарства, то в першу чергу такими треба було-б назвати наші господарства, які обмежуються на зерновій галузі (і то дуже відсталій), занедбуючи инші галузі. Правда, є в Данії спеціялізовані господарства, а саме курячі, але їх також є там не богато, і розуміється, не вони збудували яйчарську кооперацію. Ну, а скажім, спеціяльних господарств по годівлі свиний чи плеканню молочних коров там зовсім нема і не може бути. А тимчасом всі кооперативи там спеціялізовані, не зважаючи на те, що індівідуальні господарства там не є спеціялізовані. Та й як може спеціялізована кооператива вимагати чи предпокладати існування спеціялізованих господарств? Ну, а які-ж тоді мусіли-б бути господарства для спеціяльних закупочних кооператив — по закупу погноїв, насіння і т. инше? Значить, треба ясно сказати, що спеціяльні кооперативи ніяк не означають спеціялізованих господарств. І навпаки, спеціялізовані господарства ще не означають не тільки спеціялізованих, але і будь-яких кооператив. Кавові плянтації в Бразілії чи рижові поля в Китаю являються в повній мірі спеціялізованими господарствами, а тимчасом вони обходяться без кооперації. Отже спеціяльні кооперативи і спеціялізовані господарства — суть ріжні річі, від себе незалежні.

Нарешті мец. Корчинський, разом з другими, висуває ще один аргумент проти спеціялізації, а саме брак фахових людей. Це вже є серіозніщий закид проти спеціялізації. Одначе, і він не є істотний. Нема сумніву, кооперація потрібує фаховців, але чи-ж ми мусимо

чекати, аж ті фаховці появляться і тоді лише починати справу? А деж ті фахівці візьмуться, коли нема на чому спеціялізуватися? Та коли-б вони і були, то для чого вони би здалися, коли-би не було коло чого працювати? Цеж не є якісь інструменти, що можна виготовити в кождій скількости і сховати аж до евентуальної потреби. Говориться також, що мовляв, і ці люде, які нині кооперативами керують, не можуть справитися з своїми обовязками, то щож говорити про звичайних смертних та ще й в спеціялізованій кооперативі? Але тут є якесь фатальне непорозуміння, або просто незнання наших обставин. Таж для того спеціялізація і потрібна, щоби ведення справ у кооперативах упростити, а людей облегчити. Хтож нині не розуміє, що один і той-же чоловік не може бути одночасово і столярем, і кравцем і ковалем і мулярем? А ми це твердимо, коли хочемо творити не тільки універсальні кооперативи, але і універсальних людей, універсальних фахівців по кооперації. Нині та сама управа має і складний та заплутаний споживчий відділ вести і цегольню провадити, і масарню припильнувати, і на молочарні розумітися, і машини спроваджувати, і штучні погної замовляти, і вуголь продавати, та ще й якісь там засідання робити, книжки і протоколи писати, до міста їздити і за все відповідати. Ну, нехайже хтось скаже, чи все це є можливо на чоловіка навіть найбільш досвідченого, фахового і спритного? Ні, цього ніхто не скаже, бо це є неможливе. Та посадіть ви на місце нашого члена управи любого Данця чи Німця, то й він голову загубить і кінця не виведе, А у нас же по управах сидять не фахівці, а звичайні рільники від плуга, які ще й до того по кілька раз на рік міняються. Вони або капарають справу, або привчаються до зловживання і найліпші з них деморалізуються. А коли хто з них і чесно хоче вести справу і ради кооперативи занедбує своє господарство, то знесилюється, наживає собі ворогів і часто ще й невинно в халепу попадає за всякі невідомо звідки повставші манка і страти. Часто в кооперативах залишується лише один член управи, а иноді тільки крамар, який сам усі справи рішає. Щож після того дивуватися, що підупадає первістний запал до кооперації і зневіря в її чистій ідеї? Отсе є наш універсалізм! Замісць того, щоби розділити і упростити працю, та дійсно підготовляти собі фахівців по окремих галузях кооперативної господарки, ми її ускладняємо і думаємо, що робимо велике діло. Але це є непростимий гріх, бо цим ми гальмуємо цілу справу, як у мішку, топчемося нервово на одному місці. З такими засадами і методами ми далеко не зайдемо. Мусимо впустити до нашої хати свіжого повітря, инакше задихнемося.

IV.

Критичні уваги до проєкту інж. Раковського.

Загалом кажучи, цінність статті інж. Раковського полягає в тому, що нею висунуто нові проблєми до розвязання і зачеплено кардинальні питання, які збудили інтерес нашого кооперативного світу. Нехай проєкти інж. Раковського не є досконалі, а погляди його наде-які річи хибні, то всеж вони дають тему до дуже важливої ди-

скусії. Не все в цих проєктах можна приняти на віру і не зі всім можна погодитись, бо богато в них є невикінченого і непродуманого. Та з цим не криється і сам автор, заявляючи, що стаття його вийшла за браком часу невикінчена і не так основно оброблена, як-би він того бажав. І дійсно: перша половина статті є добре оброблена і обгрунтована, за те кінець і головна її частина вийшла якось помнята і наспів скорочена, а проєкти організації нежиттьові, недоладні і невитримані.

До позитивних сторін цих проєктів треба віднести в першу чергу двохстепенність організації, спеціялізацію і районізацію. Але це суть тільки голі гасла, які в дальших виводах автора не були освітлені і навіть самим автором заперечені. Говорячи про двохстепенну організацію, він проєктує виразну трьохстепенну, бо основною клітиною у нього являється нинішна кооператива, далі іде окружна спілка і нарешті централя. Він намагається дати окружній спілці характер кооперативи І. ступня, але це йому не вдається. Кооперативою першого ступня рахується тільки така кооператива, де членами являються фізичні особи, чи то продуценти, чи споживачі. Інж. Раковський думає, що цей характер кооперативі надають її операції, себ-то чи вона сама безпосередньо закуповує с.- г. продукти, чи за допомогою инших кооператив, що являються її членами. Але не це визначає ступінь кооперативного обєднання; його визначає тільки склад членства, бо инакше тоді можна було-б кожду кооперативну надбудову заряжувати до кооперативи І. ступня.

Спеціялізація у інж. Раковського також є заперечена в його-ж таки виводах. На його думку спеціялізацією буде, коли замісць існуючої нині універсальної кооперації заснувати другу у формі окружної спілки, яка буде все необхідна для сільського господарства своїх членів їм постачати і всі злишки від цих господарів закуповувати. Але яка-ж тут буде ріжниця з тим, що є? Це-ж будуть ті самі штани, тільки назад гудзиками. Це буде не облегчення справи, а обтяження її, бо окружна спілка буде задовольняти потреби не одного лише села, як то нині є, а цілого району, що очевидно буде далеко складніще від того, що робиться в сільській кооперативі. Тож спеціялізацією ще не можна назвати механічне відділення споживчого відділу кооперативи від всіх инших її відділів. Спеціялізацією буде називатися така система організації, коли кожда галузь збуту і закупу ріжних артикулів сільського господарства обслуговується окремою кооперативою, та союзом цих кооператив. Та навіть і такого розділення кооперативи на дві — сільсько-господарську і споживчу — в проєкті інж. Раковського немає, бо основою ніби-то окремої сільсько-господарської кооперативи являється споживча коператива. При чім ця споживча коператива мусіла-би бути одночасово членом двох надбудов: повітового союза і окружної спілки. Таким чином по проєкту інж. Раковського виходить не спеціялізація, а ще більша мішанина ніж нині є. То яка-ж з цього користь і де тут розбудова сільсько-господарської кооперації?

Що до районізації, то це безперечно правильна думка. Сільсько-господарські кооперативи (крім кредитових) не можуть бути в кождому селі. Вони мусять бути великих розмірів, а тому обсягом своєї діяльности мусять мати більший район. Але організація таких коопе-

ратив має виглядати інакше, ніж це проєктує інж. Раковський. Творити маленькі районові союзи споживчих кооператив для того, щоби вони скуповували через ці кооперативи мішанину збіжжа чи якихсь инших продуктів не має жадної потреби, бо то справі нічого не допоможе. Кооператива, що закуповує ці продукти, мусить стояти в безпосередньому контакті з індівідуальними господарствами, себ-то з самими продуцентами, це є основна вимога кождої збутової чи перероблюючої кооперативи. Потрібна вона для того, щоби кооператива була в стані кождий продукт і кожду доставлену партію його відповідно кваліфікувати і сортувати. Крім того, тільки при такій організації вплив кооперативи на поліпшення і інтенсифікацію господарства своїх членів буде реальний. Збутова кооператива старається не тільки виробити добру марку на продукти своїх членів і в цей спосіб досягти справедливої ціни за ці продукти, але головно підняти культуру сільського господарства на вищий ступінь і продукувати в цих господарствах такі продукти і такі сорти їх, які являються модними на ринку. Окружна спілка цього не досягне, коли буде кооперативою II. ступня. Проти надання цій спілці характеру кооперативи I. ступня інж. Раковський висуває той аргумент, що мовляв, »дуже тяжко булоб намовити нашого селянина належати рівночасно до двох або більше кооператив, а ще тяжче переконати його, щоби вступив в члени кооперативи позамісцевої«. Виходить, що селянин мусів-би стати членом окружної спілки помимо своєї волі, а за допомогою якоїсь хитрої механіки через споживчу кооперативу. Я думаю, що тягнути його до окружної спілки через споживчу кооперативу було-би несерійозно і недоцільно. По перше, як кажуть, силуваним волом хліба не доробишся, а по друге селянин не буде бачити безпосередньої користи з тої нової кооперативи, куди його примусово затягнули в члени, бо всю справу буде заслонювати місцева споживча кооператива, яка через хаотичність свого діловодства не завше тішиться довіррям своїх членів. А від того, що буде заснована окружна спілка і закуплені продукти будуть записуватися на инші рахунки, ніж тонині робиться, справа ще кардінально не зміниться і кооператива не стане ліпшою. Крім того, не всі члени споживчої кооперативи будуть мати інтерес в окружній спілці, а тимчасом ця кооператива мусить внести уділи до окружної спілки із своїх загальних фондів і очевидно не в малих сумах. Тож бідніщі члени споживчої кооперативи будуть завше противитися і розуміється не без рації. Правда, інж. Раковський пропонує встановити ріжну кількість уділів, в залежності від оборотів кооперативи з окружною спілкою, але попробуйте тоді доказати тому бідніщому, членові споживчої кооперативи, що його інтереси не є покривджені! А це ледви чи спричиниться до розросту споживчої кооперативи і до придбання нових членів для неї. Тимчасом нинішній стан наших пооператив у цьому відношенні лишає багато до побажання.

Оминаю цілком функції і завдання окружної спілки, бо вважаю саме існування її недоцільним. Ці функції виконують нині і могли-би краще виконувати, ніж окружна спілка, повітові союзи. Коли закуп продуктів окружна спілка робить не безпосередньо у членів, а через споживчу кооперативу і в цей-же спосіб постачає їм всякі сільськогосподарські потреби, то чому-ж це не міг-би зробити Повітовий

Союз, який має і район більший, що являється дуже важним, і має можливість кращих фахівців удержувати? Зробити споживчі кооперативи своїми помічними органами і переводити всю рахунковість по иншому способу, ніж нині є, потрафив-би і Повітовий Союз. Інж. Раковський думає, що Повітові Союзи мали-би перетворитися (чи правильніще: залишитися і подалі) гуртівнями для споживчих кооператив. Коли-би справа полягала тільки в цьому, то краще тоді було-б сказати, що треба побудувати нові паралєльні Повітові Союзи, чи то сільсько-господарські, чи то споживчі; тоді та »клітина« мусіла-би належати одночасово до двох Повітових Союзів. Але чи було-б це упрощення і облегчення справи? Із цього виникла-би така мішанина, що мабуть і »упрощене« книго- та діловодство не помоглоби. Для нових союзів крім того треба було-б і нові капітали дати, а ми знаємо, як ця справа з фондами Повітових Союзів стоїть нині, коли є лише один союз. Вже краще було-б запроєктувати, щоби нинішні Повітові Союзи відчинили у себе с.-г. відділи. Але що-ж тоді було-б нового в проєкті? Ці відділи здебільшого існують і нині, тільки функціонують зле.

Що-до самої організації окремих спілок, то проєкт інж. Раковського також не витримує критики. Надзірну Раду тільки обірають загальні збори кождої кооперативи (і це інж. Раковський вважає за II.-го степенну систему організації!), а дирекцію призначає в одній частині Надзірна Рада, а в частині Централя. Такий спосіб призначення дирекції практикується що правда у большевиків. але там це є вислід специфічних централістичних тенденцій. Знов Загальні Збори спілки складаються з відпоручників кооператив на зразок нинішніх Повітових Союзів. Нарешті відповідальність окружної спілки, на думку інж. Раковського, мала-би бути обовязково обмежена (3-х кратна). То де-ж тут сільсько-господарська кооперація? Ми знаємо, що більшість с.-г. кооператив І.-го ступня за кордоном мають необмежену відповідальність, а тут засадничо проектується лише 3-кратна відповідальність, чи взагалі обмежена!

Що до централі с.-г. кооперації, то вона в проєкті є також неліпша від окружних спілок. Завдання її подано лише в частині, схема організації необроблена. Неясно поставлена справа з товаровими зворотами і надплатами. Лише відділ закупу с.-г. продуктів мав-би ці надплати давати окружним спікам, тоді як »зиски« від відділу постачання »рільничих артикулів« малиби залишатися в централі для скріплення її фондів, а про решту відділів зовсім не говориться. Як-же тоді узгіднити інтереси членів низових кооператив у тих випадках, коли вони один раз збувають збіжжа (надіються на надплати), худобу (нема надплати), або щось для господарства купують (нема товарового звороту)? Це є незгідне з засадами кооперації. Кожда кооператива, незалежно від її ступня, мусить додержуватися засади товарових зворотів і надплат, бо це є головний двигун віри в кооперацію, бо це є цемент, який скріплює ціле кооперативне обєднання в одну цілість. Нічого в проєкті також не сказано про сільсько-господарську індустрію і хто її має вести. А це-ж є галузь, яка потрібує окремої і серіозної уваги.

Так в загальних рисах виглядає проєкт інж. Раковського про розбудову с.-г. кооперації. Думаю, що нині відмовився-би від нього

і сам автор, бо очевидно написав його поспішаючи і докладніще не обдумавши. Кинуті лише правильні гасла, але самий проєкт не має з ними богато спільного.

Інж. д-р. Д. Няньчур.

Конець буде*).

Дрібні дописи.

(До цього відділу просимо пов. Читачів надсилати всякі, хочби дрібні замітки на біжучі теми. — Ред. К. Р.).

Чи рентується в нас в теперішних умовинах продукція молока?

Українське селянство по цьому боці ризького кордону, опинилося по війні в скрутному економічному положенню. Перша і то найголовнійша причина тої економічної скрути, це т. зв. ножиці, котрі страшно розтулені, т. з. ціни товарів, які селянин купує страшно високі в порівнанню до цін товарів, які селянин продає. Селянство стоїть перед матеріяльною катастрофою і не дивниця, що шукає способів оборони. Одною з кількох оборонних точок перед повоєнною нуждою, має бути інтенсифікація нашої хліборобської господарки — тоб-то побільшення продукції та приходів з того самого клаптика землі при збільшенім вкладі праці.

Проєктів маємо кілька, приміром пересаджування збіжа, птаховодство, годівля безріг, молочна господарка, плекання цукрового буряка і т. д. Всі ті способи з виїмком першого, котрий ще не випробований в ширшому масштабі і другого, себ-то годівлі курий, котра частинно рентується і варто на неї більше уваги звернути, на мій погляд, завели надії селянина. Я хочу ширше обговорити одну з тих оборонних точок, за яку вже вхопилося наше селянство, т. є молочарська господарка.

Молочарський промисл, сміло можна сказати, в нас вже є досить зорганізований кооперативним способом і торговельно і технічно і повинен би приносити користь нашому селянству, тим більше що годівля худоби є в нас майже примусовою, з огляду на гній, без котрого наша земля не обійдеться. Одначе так воно не є. Ціни молока і масла доходять часом до половини цін передвоєнних а часом і того нема. Коли я вище поставив питання, чи рентується молочарсько-промислова господарка, то це тому, що в нас часто підносяться голоси, як в пресі так на ріжних зібраннях, що ми повинні на взір Данців переходити до годівельної і молочарської господарки, а покидати господарку збіжеву. Я не буду казати, що такий погляд є цілком мильний, лише кажу, що з молочного господарства при теперішних цінах

*) В другій частині своєї статті ш. автор подає свій плян майбутньої структури зах.-укр. кооперації. — Ред. К. Р.

масла користь для селянина невелика або і жадна. Возьмім такий приклад: жито коштує тепер пересічно 3·50 до 4 доляри — (поминаю сегорічний маєвий спадок цін, котрий був хвилевий а то через те, що богато збіжа в магазинах зіпсулося і мусілося його випродати) — виходить, що жито платиться ліпше, як перед війною, тоді коштувало 12 до 14 корон, або долярами 2·40 до 2·80. Коли взяти під розвагу, що вартість доляра впала, а властиво що ціни фабричних виробів подорожіли о 60 до 100% в долярах, то приходимо до висновку, що ціни збіжа рівняються цінам передвоєнним, а коли ні, то бодай доходять до 90—90%. Вправді з доброї ціни збіжа користають в першій мірі дідичі, мають отверті кредити в польських банках, як рівнож податкові пільги, або цілковиті звільнення від податків. Значиться. що і тут селянинови не хоче зазуля кувати. Селянин не може чекати доброї ціни, а мусить продавати зараз по жнивах, коли ціна найнища. (Цьому може протиставитися тоді, коли в кождому селі буде кредитова кооператива, оперта на власних силах, на дрібних, але масових вкладках ощадности).

Тепер приходжу до цін молочарських виробів. Масло платиться тепер від 4·50 до 7·50 зл. за 1 кг (ціни гуртові), в долярах виходить 0·50 до 0·83. Перед війною платило масло 3 до 5 корон, або від 60 центів до 1-го доляра. Перед війною можна було купити за 3 корони 2 метри сукна на зимові сподні, 10 хусток за 5 корон (по 50 сот.), за 10 корон пару добрих черевиків, або за 30 корон першого гатунку мужеські чоботи, т. є. за 2 кг масла черевики, за 1 кг — 10 хусток, за 6 кг масла найліпші чоботи. Нині сукно 18 зол., або близько 2 дол. 10 хусток по 1·50 15 зол., або 1 дол. 75 цт. черевики 35 зол., чоботи 100 зол. Кілько кільограмів масла треба, щоби купити котру з тих річей? З повищого бачимо, як за півдармо віддає нині селянин свою працю. На мій погляд теперішня ціна масла є за низька, щоби покрити кошти продукції молока. Я дуже просив-би, щоби й инші селяне-господарі висловилися, чи так воно є, як мені видиться.

Микола Комищук).*
селянин (Печеніжинщина).

---

*) *Від Редакції.* Поміщуючи цей допис п. К—ка, позволимо собі звернути увагу на те, що цікаве питання, яке він видвигнув, не дасться вирішити чисто теоретичним способом (як це робить він у дальшій частині статейки, яку пропускаємо). Питання про те, чи оплачується чи ні продукція молока в наших умовах, може вирішити тільки сам господар, кождий для себе окремо, ведучи через якийсь час (кілька літ) добре господарське рахівництво, записуючи точно, все що його коштує годівля коров. Коли б хто мав такі записки вже тепер, то ми радо надрукували б їх в нашому журналі. — Автор нашого допису домагається підвищення цін масла, але не треба забувати, що ціна масла регулюється не лише нами, а й другими продавцями. Її регулює світовий ринок, як всі ціни взагалі. Очевидно, чим більше ринкового масла матимемо на продаж в своїх руках, тим більше зможемо впливати на висоту цін. І тому не зменшення продукції масла, як припускає т. К—к, тільки її збільшення по наших кооперативних молочарнях дасть нам змогу дати селянинові кращу оплату його праці. — В кождім разі уваги шан. автора дуже цікаві, особливо тим, що автор їх — селянин від плуга. Це свідчить, що наше селянство вже вчиться господарити як то кажуть »з олівцем в руці«, а це найкраща запорука поступу.

Про деякі недомагання і потребу направи.

Чимраз більше чути голосів про лихий стан справ по наших кооперативах. Де причина? Кооперація не є хаотичне, індивідуальне господарство, але організація плянова, що вимагає наукового проводу. Ми часто говоримо і пишемо, що у нас нема вишколених крамарів, книговодців і взагалі фахового персоналу в кооперативах І. ступіня. Але чи згадуємо колинебудь, що у нас нема фахового проводу? Ми кажемо, що для крамарів і книговодців треба заводити курси, але забуваємо про те, що в першу чергу нам треба було б послати на такі курси наших деяких директорів та організаторів. Ріжниця лише в тім, що для крамаря і книговодця вистарчить бодай короткотерміновий курс, але директорові це нічого не поможе, бо на керуючих ролях мусять бути не курсанти, але освічені і свідомі кооператори. Тож не кажім, що вся вина лежить в бракові фахового персоналу на низах. Більша вина лежить в проводі, в керовництві. Ми не маємо ні пляну ні системи в нашому керовництві, а коли иноді і спроможемся на них, то не вміємо їх додержати і перевести в життя. У нас при кожнім пляні виникає зараз сумнів, зроджується запитання »а чи заробим ми на цьому, чи буває не стратимо чогось?« І зараз кидаємось на примітивні самовинайдені способи, не знаючи навіть, що для всього вже існують випробовані методи і непорушні засади. Керуючим мотивом у нас завше є комерційна сторона справи, торгівля. Тому цілком слушно каже інж. Раковський в своїй статті, що ми мусимо нарешті перестати трактувати кооперацію, як торговельне підприємство, сила якого міряється зиском. Я не знаю, чи скоро ми усвідомимо собі цілий трагізм такого положення нашої кооперації? Аргументом за »комерційність« нашої кооперації висувається те, що ми бідні, тому, мовляв, мусимо вміти торгувати і збивати собі в цей спосіб власний капітал. Одначе, при цьому забувається, чи просто не знається, що цим ми тратимо безмірно більший капітал — організаційний. Та ще було би пів біди, коли би ми вміли торгувати, але вся біда в тому, що ми не вміємо торгувати, бо ми засвоюємо собі не модерні засади нинішньої торгівлі, а орієнтуємося на дрібного, некультурного крамаря, для якого всі засоби є добрі. Повітовий Союз, »торгуючи« з кооперативами, старається в найкоротшому часі і всіми способами »вивінувати« як найліпше сам себе. Коли низові кооперативи домагаються більшої ціни за доставлені до Союза яйця або звороту зиску за них, то Союз заявляє по адресі кооператив: »а що це їх обходить, по чому ми продали яйця?« Тож тепер треба себе запитати, де є свідоміщий кооператор і кому потрібний кооперативний курс — тому на »низу«, чи тому на »верху«? Як же ми після того можемо дивуватись, що у нас нема довіря з боку кооператив до своїх надбудов і що вся вина за зневіря складається на »панів«, інтелігенцію?

Ми часто нарікаємо, що по наших кооперативах не виводяться страти, манка і просто крадіжки. При цьому забуваємо, або з певною долею приємности замовчуємо про т. зв. »надвишки«. А тимчасом це є зло не менше від »манка«. Бо звідки в кооперативі може взятися надвишка? Строго кажучи і при правильному веденні справи,

манко в споживчій кооперативі є природнім явищем і воно мусить бути, бо якась частина товару висохне, розсиплеться чи піде на розважения і тому в західньо-европейській кооперації, як правило, на ці недостачі відраховується від ½ до 1% загального обороту, але — надвишка? З чого вона походить? Чи ж товари з часом збільшуються в кількості сами від себе, чи може деякі з них натягнуть у себе стільки вохкости, що це зробить загальну надвишку? Очевидно ні. Причина тут лежить в тому, що або в кооперативі ведеться неправильна рахунковість, або крамар, по способу приватного дрібного торгівця, »натягує« своїх клієнтів. І це не ганьбиться а навіть ще похвалюється! — Що ж до наших манк, так би мовити ненормальних і білянсових страт, то розуміється це — велике лихо і з ним треба боротися. Але як? Де причина його? Звичайно кажуть, що причина лежить у відсутності фахових працівників по кооперативах, головно склепаря і книговодця. А чи так воно є в дійсності? Не в цьому лише, а головно в тому, що в нас нема ясної операційної рахунковости, нема доцільної і доброї системи діловодства. А це все залежить від центрального керовництва і від повітового проводу. В одній кооперативі ревізор РСУК. ствердив касового манка 505 зол., потім поїхав люстратор з повітового союза і найшов 404 зол., а я сам нарахував аж 770 зол. Хто ж був тут правий? Тяжко сказати, бо кождому з нас було не все ясно, бо кождий раз бракувало якихсь документів, або породились нові. В другій знов кооперативі, що має білянсово власних капіталів 1400 зол., при люстрації найдено манка на 1500 зол. Знов ніхто не винен, бо нема ясних ні матеріяльних ні моральних доказів на одну чи кілька осіб, бо ціле господарство кооперативи капарилося в найгірший спосіб, бо протягом 1½ року кооперативу ніхто не одвідав ні з РСУК. ні з ПСК. А таких кооператив у нас є безконечна кількість і число їх постійно зростає, бо ми підійшли до Рубікону, який мусимо перейти, коли не хочемо рано чи пізно з гуркотом завалитися. Очевидно, тут лише одне вишколення крамарів і книговодців не поможе. Навпаки, мушу ствердити, що в тих кооперативах, де були спритні і здібні книговодці та крамарі, виявлялись з правила найбільші манка і шахрайства. Тому дуже влучно один член Надзірної Ради ПСК. сформував сучасне становище нашої кооперації, сказавши, що ми (Повітовий Союз) виховуємо злодіїв по селах. І це є свята правда, це може ствердити кождий свідомий кооператор, який близько і реально дивиться на річі.

Знаю, що мені можуть закинути: »ну то що ж, значить не треба вишколювати фахового персоналу на селі?« Такий закид буде несеріозний. Вишколювати треба, це є неминуче, але це буде пів-средство, коли ми не змінимо цілу систему нашої плянової роботи і не виберемося з плутанини, в яку чим далі, то все більше залазимо. Життя нас переросло, обігнало і правильно формулує інж. Раковський, що наші кооперативні надбудови за ним в безпорядкові підбігають. Але це підбігання нам не поможе. Треба іти твердою ходою, маючи перед собою ясні перспективи. Тому не самі курси для крамарів і не самі заклики до нашого жіноцтва, що б воно оживило і підтримало нашу кооперацію, спасуть положення, а підбір освічених кооператорів на верхах без огляду на їх партійну чи гурткову приналежність і правильна система кооператив-

ного будівництва по цілому нашому краю; мусить стати засадою, що тільки фахово кооперативно освічені кандидати можуть одержати працю в кооп. надбудовах. Вже тільки одна пропаганда щиро народницької інтелігенції нам не вистарчить. Несвідоме населення можна запалити агітацією лише на якусь одноразову акцію, але до систематичної праці одної пропаганди ще за мало. Найбільш переконуючим для такого населення є реальне діло, заведене як добрий годинник, де кожде колісцятко має своє призначення і крутиться в певному напрямкові.

Свої подрібні завваження що до направи системи діловодства і будівництва подаю на іншому місци.

Г. Няньчур.
(Тернопіль.)

Господарська хроніка.

Грошевий ринок

Курс доляра і инших валют. В часі першої декади серпня на варшавській біржі валют був зглядний спокій і слабий торг; легко знижкували англ. фунти, франц. франки, голяндські фльорени і другі европ. валюти. Курс доляра не змінився. (8·88—8·88³/₅ за 1 доляр),

За инші валюти платили у Варшаві в злотих дня 9. VIII. 1929:

Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·24½
Французькі франки (за 100 фр.) . . .	34·90
Швайцарські франки (за 100 фр.) . .	171·52
Чеські корони (за 100 кч.)	26·38½
Австрійські шилінги (за 100 ш.) . . .	125·62
Золотий карбованець у Львові 23. VIII	— 4·64

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:		Жито	
	23-31.VII	1-8.VIII	23-31.VII	1-8.VIII
Берлін	6·18	6.22	4·63	4·74
Чікаго	5·20	5·01	4·28	4·27
Ліверпуль	6·05	6·08	—	—
Буенос Айрес	4·74	4·46	—	—
Відень	5·04	—	4·21	—
	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	4·42	4·38	4·36	4·25
Чікаго	3·45	3·46	3·10	2·88
Ліверпуль	4·48	4·52	—	—
Буенос Айрес	3·27	3·12	—	—
Відень	3·38	—	—	—

На польських торгах і біржах рух цін в часі від 23.VII.—8. VII. 1929 р. був неодностайний, як показує табличка (в долярах за квінтал — q):

	Пшениця:		Жито:	
	23-31.VII	1-8.VIII	23-31.VII	1-8.VIII
Варшава	5·65	5·59	2·91	3·14
Познань	5·45	5·42	2·79	3·04
Львів	5·16	5·22	2·83	3·11
	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	3·11	3·00	—	3·34
Познань	2·88	2·89	3·23	3·42
Львів	2·61	2·61	—	—

На львівській збіжевій біржі нотовано (льоко Львів вагон) дня 23. VIII. (в зл.): пшениця 45·50—46·50, жито старе 26·00—26·50, овес 20·00—20·05, ячмінь 22·00—23·00.

Мука зросла в ціні. Нотовано в днях 5—10 VIII. в зл. за 100 кг:

	пшенична 65%:	житня 70%:
Варшава	76·00—80·00	42·00—43·00
Познань	73·50—77·50	43·00 —
Львів	74·00—77·00	40·00—44·00

Каша. Нотовано у Варшаві дня 9.VIII. за ячмінну I. 45·00, II. 48·00—52·00, перлова A 62·65; гречана палена 60—65, ломана 57—60, біла ломана 72; краківська 0 і I. 90—110, II. 80—85. У Львові 23.VIII. каша гречана 50% пол. 57·75—59·75, пшоняна —, ячмінна 42·00—43·00.

Фасоля. У Варшаві платили 9. VIII. за 100 кг: зеленої 35·00 до 40·00, жовтої 45·00 до 50·00; горох 40 00—50·00. У Львові 23. VIII. фасоля не нотована, горох пів-Вікторія 53·00—57·25, пільний 36·00 38·00.

Паша. 5—10. VIII. В Катовицях за 50 кг льоко склад Катовиці: сіно 7·00, конюшина 8·00, овес 16·00, солома 7·00, січка 7·00, житній грис 11·00. У Львові 23. VIII. за 100 кг: сіно гірше 7·00-8·00, солома прас. 4·00—5·00, грис житній 15·50—16·00, пшеничній 16·50 – 17·00.

Худоба і свині. За 100 кг живої ваги платили 5—10. VIII. у Познані: воли найкращі 160 – 168, мірні 130—134; яловки 164 – 170, добрі корови до 7 літ 150 – 160, старші 140—144, мірні 90—100; телята 190—240; свині товсті над 150 кг живої ваги 270—272, 120—150 кг 264—268, 100—120 кг 252—258, 80—100 кг 230—240.

Мясо. У Варшаві галя гурту за 1 кг: волове заднє 3·00, теляче заднє 3·00; свинина 1 кг живої ваги 2·40—2·80 зл.

Масло. Ціни масла в серпні легко звижкували (на яких 10%). Нотовано

за 1 кг в гурті:	I. сорт.	II. сорт.
Варшава	5·60	5·00
Львів	5·40—5·60	—
Катовиці	5·90 6·40	5·20—5·40

Яйця (1—15. VIII. 1929). Вже в другій половині липня майже на всіх яйчарських ринках тенденція стала слабшою і ціни опустилися, бо занадто непропорційним було співвідношення між цінами та консумцією. В першій половині серпня як ціни так і тенденція переважно не були сталими, а вагалися, але до дальшого підвищення цін не дійшло. Тепер майже на всіх ринках попит незначний, збут трудний і більшого оживлення нема,

Німеччина — спокійно, ціни удержуються все на одному і тому самому уровні, в пфенігах за 1 яйце франко вагон Берлін платять: німецькі питні важчі ніж 65 гр — 14½, свіжі тієїж самої ваги — 13½, польські більші 10½, нормальні 10.

Англія — достави товару невеликі, але збут тяжкий, за 120 штук в Лондоні платять в шилінгах і пенсах: англійські 18/0—22/0, польські блакитні 10/9—11/3, польські червоні 9/3—9/6.

Австрія — рух в торговлі слабий, ціни знову упали, за 1 яйце в сот. австр. платять: польські пріма та російські — 15—15½, югославянські та угорські — 16¼—16½.

Польща. Під впливом змін, що зайшли на заграничних ринках, ціни в краю в другій половині липня почали спадати, щоби в початку серпня знова частинно піднестися. Але до останнього часу на краєвих ринках тенденція і ціни більше або менше вагалися.

Львів — тенденція слабша, мимо того, що товару привозять небагато, платять: товар 48/51 кг дол. 28,50—28,75; товар 51/54 кг — дол. 29,25—29,50.

Станиславів — настрій на ринку слабший, за товар експортовий платять дол. 30.

Тернопіль — яйця оригінальні зл. 221—230, яйця експортові франко граница дол. 30,50.

Краків — ціна знову упала, достави незначні, положення спокійне, платять: яйця оригінальні зл. 232—235, яйця експортові дол. 30.

Катовиці — на ринку відчувається брак більших яєць, платять: яйця найкращі зл. 264—280, яйця брудні і малі зл, 240—255.

Варшава — тенденція утримана, яйця франко склад Варшава платять зл. 235—245.

Господарське положення в Польщі.

Не тільки передновок за нами, але і жнива вже пройшли. Для країни з переважаючим аграрним характером це відомі сезони зі своєрідними проявами. Передновок, як знаємо, пройшов під знаком наглого спаду цін жита і бараболі, що мало своє значіння, ріжне для ріжних ґруп населення. Хто мав непро-

дане або для продажі нагромаджене жито, той нарікав і жалівся; хто мусів на переднівку докуповувати на життя і на засів, той був радий з низьких цін. Але ось-що найцікавіше: Колиб хтось думав, що незвичайно низькі ціни жита потягнуть за собою незвичайно низькі ціни готового хліба, той росчарувався найприкріше в світі! Мимо того, що жито впало на ціні майже на половину (по селах купували жито навіть за 18 зл.!), ціна готового хліба весь час або зовсім не змінилася або тільки дуже незначно (вагалася у Львові між 40—50 ґрошів за 1 кг хліба питльованого; в малих містах була ще вища, доходячи по селах навіть до 60 гр. за кг!). Також ціни житної муки держалися дуже високо і споживач заходив в голову, де причина цього непонятного явища. Не хотіли бачити цього дива також урядові цінові комісії і апровізаційні орґани або давали знак життя аж тоді, коли період знижки цін доходив до кінця і жито трохи зачало дорожіти. Мусіли дати знак життя, бо як тільки жито подорожіло о 2 зл. на сотнарі, хліб прим. у Львові підскочив відразу на 5 ґрошів на 1 кг (що за відношення!).

Цього року виявилося як не може краще, хто найбільше зискує на дешевих цінах збіжа! Споживач хліба майже зовсім не відчув якоїсь полекші (найкраще про те свідчать урядові звідомлення статистичного уряду про кошти утримання). Деж поділася ріжниця між цінами хліба і жита? В чиїх руках остала праця продуцента жита? Очевидно, що тільки в руках тих, що торгують збіжжам та перемелюють його на муку — млинів. Кооперація споживачів не зможе ніколи дати своїм членам дійсно дешевого хліба, як довго не матиме своїх млинів А для наших гірських і підгірських околиць справа постачання хліба насущного, є справою не останньої ваги.

При тяжкій ситуації в Польщі, коли надії на одержання капіталів з закордону покинули вже найбільші оптимісти, коли скрізь безгрошевя а векслеві протести ростуть далі з місяця на місяць — очи всіх звернені на хлібороба. Що принесе сьогорічний збір рільних плодів? Добро, богацтво, нові капітали в виді тисячів ваґонів зерна і инших плодів, чи нову катастрофу?

Отже ґазети приносять вісти, що жнива переходять »нормально« збор. середні або й краще чим середні. (Так пишуть урядові ґазети але не згадують кільо збіжа зросло і зігнило через літню слоту). Та відразу виростає питання, кому цей збір має прийти в користь. Продуцент очевидно хотівби щоби не тільки було державі на податок і банкам та вірителям на оплату довгів і процентів, але й йому щось трохи. Виринає знову питання економічної політики і орґанізації торгівлі сільско-господарськими продуктами.

Політика держави в минулому році, захоплена етатизмом а може й з инших причин пішла по лінії: відрізати Польщу від світових ринків, утруднюючи як привіз так і вивіз с. г. продуктів. Крім того держава за взірцем совітської політики почала виступати як покупець збіжа, закуповуючи т. зв. збіжеву резерву. Перша річ урядові не повелася: йому не вдалося відрізати Польщу від світових ринків. Спад цін жита на весні ц. р. був не тільки наслідком власної політики, але й спаду цін на світових ринках. Це почасти оправдує політику уряду; бо він тому не винен, що якраз тоді, коли зміряв до вирівнання осінних і весняних цін, вони упали на весну на світових ринках, чого не буває майже ніколи. Приповідка каже, що »побідника не судять«. Але її можна обернути і сказати: зате судять і то дуже того, хто програє. І так виступили з різкою критикою урядової політики заборон вивозу та збіжевої резерви рільничі круги. В своїх публікаціях вони не щадять »етатистичної політики«, висуваючи домагання вільного вивозу всіх збіж і заведення дозволів (»свідоцтв«) на привіз збіжжа із заграниці. Вони слушно замічають, що утруднення вивозу збіжа минулої осени ділало на тим більшу знижку цін в в осени а державна збіжева резерва давила ціни весною. І так вступаємо в осінню пору з дуже низькими цінами рільних плодів. Чи не моглаб в такім разі держава почекати зі стяганням податків до часу, поки ті ціни якось поправляться?

Хоч і сама справа вивозу і довозу збіжа торкається в першій мірі пшениці, яку плекає головно велика власність і в дещо меншій мірі жита, то з цього не випливає, що положення дрібних хліборобів-селян є добре. Навпаки, є виразні ознаки погіршення його стану. Найбільше допікає йому брак капіталу до обороту. Навіть звичайно оптиміст у своїх оцінках, американський делеґат при польськім уряді п. Дювей цим разом звернув увагу на неможливі кредитові відносини в Польщі:

»... хоч споживання виявляє явний нахил до зменшення. Так, як попереднього разу, вигляди є найменше корисні під кредитовим зглядом. Інкасо (векслів) стає чимраз трудніше, а кількість протестованих векслів росте Коли ця сума виносила в січні нище 77 міл. зл., то в

маю досягла 113½ міл. зл., що робить кругло 47% зросту за 5 місяців« Далі п. Д. звертає увагу на особливо важке положення рільництва. »Хоч збори мин. р. були добрі а цього року заповідаються ще краще, то однак положення рільників є незадовольняюче через знижку цін«. Рапорт звертає далі увагу на те, що зубожіння села не дає йому змоги купувати вироби промислу а відси пішла кріза в промислах, які працюють для села (текстильні вироби, рільничі машини) Скріплення купної сили сільського населення є в загальнім інтересі промисловости.

Цього літа до Польщі довезено значно менше деяких товарів, як минулими роками і тому вперше за кілька літ торговельний білянс Польщі поправився: вивіз навіть перевищив довіз (о 10 міл. зл). З цього приводу в польських кругах велика радість, особливо в тих, що стоять блище урядової ґрупи. Дехто каже, що це якраз наслідок політики заборони вивозу збіжа закордон. Виходилоб в такім разі, що коштом села направляється державна господарка. Хто знає, може в тім і є трохи правди. Але коли блище придивитися, чого менше привезено, то показується, що тих товарів, які в краю не родяться, не виробляються. Отже зменшення довозу є наслідком зменшення споживання в Польщі, отже наслідком зубожіння. Другою причиною є те, що закордонні фірми обмежують доставу товарів на кредит до Польщі. Чи є отже чим тішитись?

В Польщі йде все таки доволі жива праця над упромисловленням краю та розвитком торговлі. Розвивається живо електротехнічний промисл, стремить до санації нафтовий промисл, також вуглевий і цукроварський. На познанській виставі робрено велику пропаґанду в напрямі підпирання польського промислу. Це коштувало великі гроші, а мимо того заграница не виявила надто великої цікавости до вистави. Говориться про направу господарки і торговельної справи в державних лісах. Не вирішена ще справа електрифікації шести воєвідств американським концерном Гаррімана. Кругом цеї пропозиції ведеться ще горяча пресова полеміка між сторонниками проєкту та його противниками. До Львова дійде на днях земний пальний ґаз з Дашави коло Стрия і промислові круги виявляють вже велике зацікавлення ним, бо-ж це означало-б дешеве топливо для погону машин. Чи тільки надії ці здійсняться? Чи ґаз буде дійсно дешевий (не дивлячись, що він із Дашави)? Про калькуляцію ціни ґазу льоко Львів досі нічо не чути а від цього залажить практичне примінення нового джерела енергії. Один зі спеціялістів пророкує Львовові величезний промисловий розмах, якшо ґаз буде дешевий. Може тоді і українська кооперація дала-б себе спокусити на розбудову деяких промислових підприємств (прим. хочби пекарні)?

З приводу підвижки ціни цукру. Після пресової підготовки публичної опінії, яка звертала увагу на кризу в цукровій промисловости Польщі — дійсну чи видуману, хто може сконтролювати не маючи права вглядати у тайни калькуляції і рахівництва підприємств — прийшла в саму літню пору, отже перед заготовками овочів і мармеляд, підвижка ціни цукру і то відразу на 10 сот. З цього приводу пише варшавський »Robotniczy Przegląd Gospodarczy«:

»Як оправдати цю підвижку? Чи зростом коштів сирівця чи роботизни? Ні. Кошти вугля не пішли в гору, платні робітників теж не піднеслися. Одиноку »причину« становить спадок цін цукру в Анґлії. З цього виходить, що уряд і цукровники думають, що чим дешевший є цукор для анґлійського споживача, тим дорощий має бути для польського. Це раз. А друге: чи справді ситуація цукроварського промислу є така, що страти на експорті не можуть бути покриті з зиску на цукрі, проданім в краю? Ні. Є кільканацять цукроварів менших, далеко положених від моря, яких положення є дійсно трудне. Зате для більшости цукроварів теперішні ціни цукру були цілком вистарчаючі Отже загальна підвижка була цілком неоправдана«.

Кредити »Банку Рольного« для хліборобів. »Bank Rolny« публікує довге поучення про осінні кредити, головно під закупно погноїв, а також на другі потреби хліборобів (до 100 гектарів площі, поверх 100 га має давати Банк Краєв. Господарства). На кредитову акцію Bank Rolny одержав 4 міліони зл. від державного емісійного банку (Bank Polski), крім того призначив на це кільканацять міліонів з власних засобів. Кредити банк уділює безпосередньо через свої відділи в краю.

Заведений в минулому році новий тип

кредиту: під застав рільних плодів, якось не найшов в цім році охочих користати з нього; в майбутньому Б. Р. думає звернути свою головну увагу на кредит під застав збіжа. Спеціяльно на цей кредит ухвалив держ. еміс. банк асиґнувати 30 міліонів. Цей кредит уділюється через ті банки, яким Б. П. уділить це право — в висоті 50% вартости невимолоченого збіжа.

»Małopolskie T-wo Rolnicze« невдоволене Підчас побуту президента держави у Кракові влаштовано там на його приняття академію, підчас якої промовляв також містоголова »Малоп. Рільн. Т-ва« К. Лущевскі. У свою промову він вважав потрібним вплести кілька терпких заміток по адресі ріжних урядових чинників, з якими М. Т. R. приходиться стрічатися в щоденній праці. М. и. він сказав:

»Рільничі організації в Малопольщі після обєднання стоять днесь на висоті завдання, бажають спокійно працювати і виконувати поручення міністерства хліб. (!), однак стрічають часто великі труднощі, що виникають з льокальних амбіцій і з побоювань чинників, покликаних до співпраці, як повітові самоврядні, щоби не ділитися з рільничими організаціями заслугами за доконану роботу«

Далі промовець дає до зрозуміння, що всю аґрикультурну роботу треба передати рільничим організаціям

І справді: коли польські рільничі товариства все кладуть на те, щоби стати наче публичними організаціями і дістають на те фонди, то однобіжна аґрикультурна робота повітових аґрономів, ветеринарів і т. д. являється для них небажаною конкуренцією. Але з другого боку: яким правом рільничі товариства, організації приватного характеру, посягають на публичні фонди, власність всього загалу? Як-би не ті фонди, не булоб і непорозумінь. Працюючи не грішми і працею членів, польські рільничі товариства не є в суті річи самопомічними організаціями.

Також в ділянці кредиту п. Л. висловив жалі:

»Сучасні кредитові умовини є жалюгідні, як для господарств великої, так і малої власности. Короткоречинцевий кредит в банкових установах є для загалу майже недоступний. Умови такого кредиту, через короткі речинці платности, є зло необхідне, яке приводить до руїни неодно господарство. Для дрібної власности кредит досі давався через каси Стефчика і це була форма найдоступніша для дрібного рільника. Під цей час, в пору дуже важкої фінансової ситуації, яку переживає дрібне хліборобство, ці кредити не тільки не були збільшені, але стягнено значні суми з Центральної Каси (де є роздільня для кас Стефчика). Суми, які стягнено, ульоковано переважно в комунальних касах, які через свою бюрократичність і неприступність для дрібного хліборобства, не можуть віддати таких услуг, як каси Стефчика...«

Далі говориться доволі гостро про стягання асекурацій і суспільних обезпечень; методи стягання прирівняно до лихварства! Ось фраза:

— »...normy kar za niewpłacenie w terminie, jak 2% miesięcznie, równające się lichwiarskim procentom, wywołują oburzenie u płatników.. «

»..sposób gospodarowania temi olbrzymiemi sumami, ściągniętemi z produkcji rolnej, nie zadawala ani ubezpieczonych, ani ubezpieczających«.

»..gromadzenie olbrzymich kapitałów zapasowych przez zakłady Ubezpieczeń i lokowanie tych kapitałów w hotelach i innych luksusowych urządzeniach, a pozbawianie tych kapitałów rolnictwa, nie może przyczynić się do podniesienia tego ż«.

Не можна не признати, що висловлюючи ці зовсім оправдані критичні думки, містоголова М. Т. R. виявив певну долю цивільної сміливости (в сучасних умовах), атакуючи вже не малих провінційних діячів, а саме центральне управління. Не всі хліборобські корпорації здобулися на такий тон.

Обєднання польських рільничих організацій.

Дня 10. липня ц. р. відбулося урочисте засідання обєднаних польських рільничих організацій. Відбулося воно на замку, в присутности президента держави. Тим актом завершено акцію що тягнеться від року і має метою уніфікувати громадські аґрикультурні організації, яких було чимало по всіх дільницях Польщі. Головними партнерами є: варшавське Центральне Рільниче Товариство (організація з переважаючим поміщицьким впливом) і Центральний Союз Кулок Рільничих (обєднує головно селян); до них прилучилися: Centr. Zw. Osadników, Zw. Kółek. i Organ. roln. Ziem Wschodnich, Polski Zw. Kółek. roln., Zw.

і Org. Roln. Ziemi Wileńskiej, Zw. Kółek Roln. Ziemi Nowogrodzkiej, Zw. Kółek Roln. Woj. Wołyńskiego. — Усі ці організації одержують тепер спільну централю у Варшаві п. н. Centralne Towarzystwo Organizacyj i Kółek Rolniczych«. Виходить, що обєднання наступило тільки на верху; на низах остають ті самі форми організації які були досі.

Хто пригадує собі коли і серед яких обставин виринула справа обєднання, для того буде ясним цілий його характер. А саме: справа виринула негайно після того, як уряд м. Пілсудского задумав і задекретував т. зв. рільничі палати (досі введено в життя тільки одну — варшавську, не числячи Познанщини, де ці палати існують ще з німецьких часів). Якийсь час польські рільничі круги, ставлячись все з підозрінням до урядових починань, не знали, яке заняти становище до нової інституції, врешті вирішили, що рільничі палати треба дістати під свій виключний вплив; а що декретована виборча ординація дає можливість добровільним господарським організаціям іменувати до рільничих палат своїх представників, рішено створити один фронт цих організацій для походу на рільничі палати та ті фонди і посади, якими вони будуть розпоряджати. Отже на цілу уніфікаційну акцію треба дивитися так, як воно дійсно є: це є виборчий картель. Чи позатим найдуться інші сильніші моменти, склеюючі кріпше ріжнородні елєменти, що обєднались біля спільного інтересу, це покаже будучність. Не треба забувати, що крім клясових протиріч (поміщицтво з одного боку, селянство з другого), в обєднаній механічно організації діють ще й політичні розбіжности: як свідчить »Słowo P.«, варшавське Центральне Рільниче Товариство находиться під виразним впливом ендеків (Zw. Lud. Nar.), в централі Кулок. Рільн. сильні впливи Визволєня і Стронніцтва Хлопск-ого; преса цих партій весь час ставилася досить підозріло до уніфікації, боячись, що нова організація приведе до підпорядкування інтересів селянства інтересам дідичів і практично означатиме »кінець господарської самодіяльности селянства«.

З другого боку санаційна преса старається робити настрій, буцім-то уніфікація не має на меті нічо інше, як власне здійснення ідеї »Корпоративної держави« по рецепті фашистівської доктрини. »Rolnictwo polskie zsyndykalizowane« — тріюмфує p. Kaz. Zakrzewski, конкурент теоретика Матушевського на львівському ґрунті, забуваючи тільки про одну річ: фашистівські синдикати є у-**державлені** орґани, публично-правного характеру, варшавське-ж новостворене обєднання є поки що добровільною громадською орґанізацією. Ця орґанізація, що правда, зраджує велику охоту стати офіційним чинником, сувереном рільної політики держави, та чи той характер їй дістанеться — це ще питання; очевидно, що все залежати-ме від того, які особи і напрямки будуть в чолі нової орґанізації, милі владі чи ні.

Нова орґанізація виступила зі своєю платформою. А саме того-ж таки дня 10. липня ухвалено програмові тези. (Rolnik Ekonomista Nr. 15, стор. 67). Тези ці складені обережно і в загальних фразах; очевидно, що авторам їх ходило про те, щоби нікого не зразити: ні дідичів, ні селян, ні урядо-их чинників. Може й тому з програми виключено зовсім справи земельного устрою, навіть справи аґрарної політики держави потрактовано дуже обережно, а головний натиск покладено на справи аґрикультури, отже на те, що є більше-менше спільне і великим і малим рільникам. Що це зроблено свідомо, свідчить таке місце (другий уступ тез):

»Виходячи із заложення, що в рільництві, понятому як великий варстат рільничої продукції, переважають справи і інтереси спільні усім рільникам, Рада стверджує, що завдання інституції повинні виконуватися у співпраці і обєднанню всіх рільників, в опертю на рільничій науці і інтелєкті, отже через людей, що своїм образуванням і науковою працею пробивають шлях поступові рільництва ітд.«

Не забули згадати все таки двома словами про селян:

»nad podniesieniem stanu rolniczego, wśród którego masy drobnego rolnictwa przez dług okres czasu specjalnej uwagi wymagać będą«.

Трохи цього замало, коли взяти на увагу цифрову кількість »великих« і »малих« рільників, але більше і тепліше очевидно не могло бути сказано, бо щоб тоді на це сказали великі рільники?

Далі говориться:

»Cele instytucji są **wyłącznie kulturalne** — i dlatego nie może ona być w niczyjich rękach narzędziem działania na rzecz takiego czy innego stronnictwa, na rzecz takiej czy innej grupy społecznej«...

Отже обєднання свідомо не хоче бути **становою орґанізацією** певних суспільних ґруп, хоче, мовляв, репрезентувати тільки аґротехнічні інтереси рільної продукції.

Чи воно щиро подумано, чи це тільки красомовна принагідна фраза — невi-

домо. В кожномуж разі вже цих слів досить деяким органам польської преси, щоби розтрубіти радісну вість, що селянство польське створивши єдиний фронт »аграрного солідаризму« з великою власністю, тим актом засвідчило свій відхід від гасел суспільного радикалізму (земельної реформи в першу чергу). Очевидно, що це не мусить бути якраз правдою.

Безумовно, що картель польських рільничих товариств у своїй діяльности »на кресах« буде змагати до повної монополізації »представництва інтересів всього рільництва« вже сьогодні перед публично- правними органами (через Małopolskie Tow. Rolnicze) і в майбутньому перед рільничими палатами та що це тому вдасться, як вдавалося і досі. Протест з нашого боку піднести треба і він необхідний, але в якісь його наслідки вірити нема підстав.

З життя української кооперації.

Споживча кооперація на Вел. Україні в р. р. 1926—28,

Опублікована недавно Централею Споживчої Кооперації і її гуртівнею статистика споживчої кооперації на Україні за час від жовтня 1926 до жовтня 1928 р. є свідоцтвом поступу кооперації в цій ділянці. Умови існування трьох груп споживчих товариств — сільських, міських і транспортних — є дуже відмінні і всі цифри, що відносяться до кожної з них подані окремо, щоб ясніше показати спеціяльні напрямки їх розвою.

Число споживчих кооператив і крамниць:

Кооперативи:	1. X. 1926.		1. X. 1927.		1. X. 1928.	
	Число	Збіль. у % до попер. року	Число	Збіль. у % до попер. року	Число	Збіль. у % до попер. року.
Сільські кооперативи	7.703	21·1	8 632	10	8.993	4·2
Крамниці їх	10.409	35·5	12.109	16·3	13.749	13·5
Робітничо-міські кооп.	323	2·5	329	1·9	314	4·6
Крамниці їх	3.464	21·3	4.658	34·5	6.453	38·5
Транспортні кооперативи	6	—	—	—	7	—
Крамниці	302	22·7	405	34.1	555	37·0
Загальне число кооператив	8.112	21·2	8.968	10·4	9.314	3·9
Загальне число крамниць	14.175	31·4	17.172	21·1	20.757	20·9

Чисто індивідуальних членів кооператив піднеслося з 2 566.000 на 1-го жовтня 1926 р. до 3.394.000 на 1-го жовтня 1928 р. Сільські товариства охопили на 55·8% сільського населення, міськоробітничі кооперативи на 77 3% за-

Кооперативи:	на 1. X. 1926.		на 1. X. 1927.		на 1. X. 1928.	
	Тис. крб.	Крб. на члена	Тис крб.	Крб. на члена	Тис. крб.	Крб. на члена
Сільські кооперативи	3.803	2·39	6.767	3 10	17.434	6·32
Робітничо-міські	3.844	4·87	5.652	5·87	12.790	9·95
Транспортні кооперативи	903	6.61	1.320	8 05	2.398	12·12
Разом	8.550	—	13.729	—	32.622	—

гального числа осіб, організованих в професійні спілки, та транспортні товариства — на 78·8% транспортних робітників, обєднаних у свої професійні організації.

Таблиця капіталу усіх цих кооператив кидає цікаве освітлення на ріжниці що до умов діяльности всіх трох ґруп.

Загальна цифра обороту — продаж членам і на рахунок членів — виказує значне збільшення, спеціяльно що до ґуртівні — Вукопспілки та її ріжних секцій. За р. 1927—28 її оборот виказує збільшення на 78% у відношенні до попереднього року, тоді як місцеві кооперативи 36%. Відносні цифри такі:

Загальний оборот. Продадаж членам і на їх рахунок

Кооперативи:	В міліонах карбованців	
	на 1. жовтня 1926—1927	на 1. жовтня 1927—1928
Сільські кооперативи	460	606
Робітничо-міські	553	768
Транспортні кооперативи . . .	55	79
Разом	1.068	1.453
Окружні союзи	423	639
Централі:		
»Вукопепілка« (ґуртівня)	313	531
»Уцеробсекція« робітничо-міська кооператива	162	320
»Утранспосекція« транспортна кооператива	33	51
Централі разом	508	902
Ціла спож. кооперація разом . .	1.999	2.994

Споживча кооперація систематично і з успіхом переводить зменшення видатків і зниження росту цін, як видно о нищенаведеної таблиці:

Кооперативи:	% підвищення цін у відношенні до цін закупна		% видатків заг. у відношенні до цифри продажі	
	1926—27	1927—28	1926—27	1927—28
Сільські кооперативи	10·3	9·6	17·14	16 11
Робітничо-міські	12·2	10·64	10·18	9·38
Транспортні кооперативи . .	13·1	12·5	10 62	9·55
Окружні союзи	4·9	4 18	3·61	2·54
»Вукопспілка«	1·44	1·08	1·15	0·88
»Уцеробсецкія«	0 87	0·59	0·34	0·18
»Утранспосекція«	0·72	0·53	0·46	0·25

В 1926—27 р. сільські споживчі кооперативи задовольнили 64% потреб селянського населення в промислових виробах, міські кооперативи (за винятком транспортних) заспокоїли 44·1% потреб міського населення, і транспортні кооперативи — 50% потреб транспортних робітників. Решта потреб заспокоювано в инших родах кооператив, державними підприємствами або привозною торгівлею.

Споживчий кооп. рух вирішив збільшити видатки на пропаґанду і виховання, як приміром на орґанізацію відчитів, теотральних й кінематоґрафічних представ, відчитів з чарівним ліхтарем, пропаґаційних плякатів, організацію бібліотек і кооперативних шкіл.

Одвідини пропаґаційних зборів (з виключенням шкіл) дали в 1926—27 році цифру 637.0 0 осіб на селах і 750.000 в містах і в промислових осередках. В 1927—28 р. ці цифри були відповідно: 1.635.000 і 1. 500.000 Між ріжними родами кооперативних шкіл, початкові сільські кооперативні школи виказують дуже поважне збільшення: їх число, що рівнялось 149 з 4.630 учнями дійшло в 1927—28 році до 1.140 з 22.000 студиюючих.

Нові визначення мети кооперації.

В кількох енунціяціях ріжних міжнародніх органів останнього часу стрічаємо сформулування мети і характеру кооперативного руху. Нотуємо їх на цьому місци і просимо звернути на них спеціяльну увагу, бо і їх зміст і характер цих органів, що їх проголосили, свідчать про те. що єпірне до недавна розуміння основної мети і суті кооперація зачинає вирівнюватися і людська думка доходить до визнання одної, спільної усім видам кооп. руху, ідеї кооперації.

В своїому закликові до Дня Кооперації 6. липня ц. р. Міжнародній Кооп. Союз висловився:

»Метою кооп. руху є побудування нової культури на засадах справедливости, рівноправности і братерства і на непродажнім праві кождого члена суспільства добиватися свойого визволення від кождочасного соціяльного лиха шляхом вільного єднання з подібними собі другими громадянами«.

Як бачимо, тут начеркнено кооперації дуже широкі межі, може навіть трохи за широкі, вміщаючі в собі не тільки кооперацію а й інші форми коаліції трудового населення (прим. професійний рух, освітньо-культурні згуртування, навіть політичні організації). Але дальші речення відозви звужують ті широкі рямці, говорячи про гуртування на тлі економічних інтересів.

Міжнародній Кооп. Конгрес у Штокгольмі в р. 1927 в резолюції про взаємовідносини між кооперацією міських споживачів і хліборобів висловився так:

»Як кооперативи (міських) споживачів так і кооперативи хліборобів зміряють до спільної мети, а саме до зменшування нетрудових доходів, до громадження власних капіталів, до вирішування в межах власної організації конфліктів між капіталом і працею, до організації обопільної виміни надбань і до здійснення справедливішого поділу овочів праці та ощадности.

Спільність кінцевих цілей вказує на те, що оба види кооперації і споживча і сільсько-господарська, незалежно від спеціяльних завдань яким служать, обороняють інтереси однакового характеру...«

14. Міжнародній хліборобський конгрес, що радив ц. р. у Букарешті (7. до 10. червня), ухвалив[1]) м. и. одноголосно:

»1. Кооперативні організації продуцентів і споживачів мають спільну мету: усунути перевагу капіталізму над людською працею і утруднити роблення незаслужених зисків. Конгрес длятого визнає потрібною співпрацю обох видів кооперації у їх обопільному інтересі«.

Як бачимо, у всіх трьок повищих енунціяціях не вичерпано всіх елєментів поняття кооперативи і говориться тільки про кооперацію, як суспільний рух та визначується кінцеву мету цього руху. Характерно, що і штокголмська і букарештенська формула однозгідно під-

[1]) Міжнародні хліборобські Конгреси влаштовує Міжнародня Аграрна Комісія (у Парижі) що другий рік.

черкує як основну рису кооперації — оборону інтересу праці, та поборювання нетрудових зисків. З великих теоретиків кооперації якраз наш земляк, проф. М. Туган-Барановський свого часу видвигнув цю рису на перше місце з поміж усіх елєментів, що характеризують кооперацію. Як бачимо формула нашого земляка діждалася авторитетного підтвердження через однозгідні енунціяції міжнародніх чинників, що стоять безпосередно в звязках з кооп. рухом як робітництва так сільського населення. Кооперація була і є зброєю головнов руках трудових груп населення.

Сільсько-господарська кооперація в Радянському Союзі.

Від 1925 року ця галузь кооперативного руху в Рад. Союзі подвоїла число своїх секцій і число своїх членів та майже у чотири рази збільшила своє виробництво. Подані ось тут цифри даюсь образ її розвитку:

	Число місцевих с.-г. кооператив. організацій	Число їх членів (в міліонах)	Число сіл.-господ. союзів	Річний оборот (купно й продаж) місцевих організацій і централь (в міл. фунт. стер).
1 жовтня 1925	54.813	5·72	403	127
» » 1926	66.037	7·88	393	213
» » 1927	79.340	10·09	411	313
» » 1928	93.400	11·3	515	425

Ми маємо перед собою, на сучасний мент, величезну мережу сіл. — господар. кооперативних організацій, покриваючих цілий Радянський Союз, й виконуючих складне та основне завдання обєднувати дрібних господарів для спільних праць для одержання врожаю, збирання і готування збіжа, продаж та вивіз всіх видів сіл.-господарської продукції. Завдання збувати є для них головніше від завдання набувати. Відповідно до наведених вище цифр обороту сіл.-господарська кооперація в дорозі збуту реалізувала сіл.-господарських продуктів з загальної цифри обороту на 300 міл. фунтів штерлінґів, а накуп презентується лише цифрою 100. міл. фунт. штерлінґів.

В загальній організації сіл.-господарської кооперації Союзу від 1925 року не зайшло жадних матеріяльних змін, з вийнятком хіба того що праця кооперативних Союзів за чотири роки розрослася.

Найбільш характеристичним трактом цього розросту є поширення праці в богатьох напрямах; сюди відноситься діяльність спеціяльних кооперативних Союзів для ріжних спеціяльних галузів аґрикультури По за Централями, що в 192> р. займалися збором, продажею і в разі потреби. перерібкою молока, масла, лену, картоплі, овочів і дробу, створено було Центральні Союзи для таких галузів продукції: збіжа, бавовни, звірят, тютюну, цукрового буряку, вовни, кінських заводів і пчільництва.

Згадані Союзи, що існують від 1925 року збільшили діяльність і дуже поширилися. Щоб показати їх діяльність, не входячи в детайлі, вистарчить згадати кілька дат, шо торкаються операцій деяких головніших Союзів.

Централя для достави сіл.-господарським кооператирним організаціям рільничих машин і засобів продукції купила для своїх членів тих самих річей в 1923-24 р. на суму 3.988.000 фунт. штерлінґів, а в 1927—28 р. цей накуп зріс до 9.010.000 ф. штерлінґів.

Молочарський Союз прийняв 520.000 барилів масла в 1924—25 р. і 972 000 барилів в 1927—28 р.; загальний оборот його був 3.800 000 фунтів штерлінґів в 1924—1925 р і 11.000.000 ф. шт. в 1927-28 р.

Централя яйчарства і для плекання дробу »Птіцеводсоюз« зібрала 919 вагонів яєць в 1924 — 25 і 4.400 вагонів в 1927 — 28 р.

Центральний Союз Кооператив доставив 11.477 тон лену за 1923—28 р. тоді як оборот за-той-же час зріс з 1.076.000 на 4.839.000 ф. штерлінґів.

Збіжева Централя — »Хлебоцентр«

згромадила 900 000 тон збіжа в 1925—26 р. і 3.000 тон в 1927—28 р.

Ці кілька прикладів всі приводять до одного висновку, а саме, що в Рад. Союзі пануючою є тенденція до зцентралізування всіх галузів аґрикультури в цілому Союзі, злучення, за посередництвом системи місцевих і краєвих союзів, всієї с-г. кооперації під проводом центрального »панросійського« Союза. І це постепенно здійснюється. Реалізація цієї ідеї, правда, приводить до створення ріжних технічних поліпшень і раціональних метод особливо в торговельних операціях Союзів так внутрішніх як і зовнішніх.

(Чи ліпше від цього що Московщина все те заводить у себе, поводиться зцентралізованій і майже примусово підпорядкованій Москві, скажім, українській кооперації, яка сама безпосередньо позбавлена ріжних благ і користий, які припустім, походять від провадження зовнішньої торговлі — можемо дуже й дуже сумніватися, а то й просто невіримо оптимізмові пан-московського кооперативного дописувача — Ред. К. Р.). Збудовано дванадцять фабрик для виробу масла, осередки для збору яєць і дробу, фабрики текстилі, беконарні, і сушарні консерварки овочів, елєватори і т. д. Заведені ліпші породи дробу і худоби, рівнож як і досконаліші сіл.-г. сподарські машини, добірніше насіння і т. под. Експортові продукти знаходять признання на закордонних ринках. Якість сіл.-господарських продуктів Рад. Союзу постепенно з року на рік кращає, а масло, дріб і футра нічого ліпшого не кажуть собі бажати.

Цю ролю с. г. кооперації в атрикультурному житті Рад. Союзу говорить участь її хоч-би в торгівлі сіл.-господарськими продуктами, як слідує з таблиці:

Продукти	1. жовтня 1926—27	1. X. 1927—28	Продукти	1. X. 1826—27	1. X. 1927—28
	%	%		%	%
Збіжа	28·0	35·1	Сировий тютюн	71·8	78·5
Насіння	22·1	28·2	Вовна	39·7	54·2
Лен	34·6	5+·7	Бавовна	89·0	97·2
Шкіра (виправлена)	34·1	54·3	Цукр. буряк	85·0	96·0
Вел. груба шкіра	7·0	17·8	Масло	68·5	69·1
Мала груба шкіра	5·0	20·0	Мясо	36·4	47·6
Махорка	91·8	100·0	Яйця	43·4	50·0

Що до експорту с.-г. кооперації то маємо такі дані:

	1926—27	1927—28		1926—27	1928—28
Лен	42·3 %	61·5 %	Масло	64·9 %	61·5 %
Шкіра	20·7 »	53·2 »	Яйця	40·3 »	48·2 »

В цей спосіб вплив кооперації шириться з кожним роком в усіх напрямках і усіх галузях. С-Г. кооперація обіймає більше 50% продуктів с-г. торгівлі а в деяких областях вона монополізувала виріб і продажу. На такий спосіб цивілізаційна роля кооперації особливо на рад. селі безсумніву заслуговує на признання, помимо всіх хибних тенденцій в її загальній економічній політиці і атавістичної великодержавної практики. (а »*R. d. C. int*«. — *В. Л*).

З польської кооперації.

Вуглевий картель проти польської споживчої кооперації. Навчені досвідом минулої строгої зими, споживачі цього року ще з початком літа почали журитися топливом на зимовий сезон 1929/30. Одначе організація такого рода апровізації вимагала кредитування великих кількостей вугля. На конференціях у міністерстві вн. спр. піднесено в червні домагання до всіх трьох вуглевих концернів, щоби вони відпустили вугіль зараз в кредит. Концерни відмовилися, уряд теж. В наслідок того польський Союз Споживчих Кооператив заоферувався сам своїми фондами повести акцію закупна вугля на кредит для тих своїх членів-кооператив, які цього бажатимуть.

Коли про це дізнався купецький світ, який досі достарчав вугля кооперативам, на вуглевім ринку піднялася справжня буря. Під натиском купців-гуртівників вуглеві концерни насіли на Спож. Союз з погрозами репресій(!), якщо Союз буде робити конкуренцію гуртівникам. Одно з таких писем друкує »Spo łem« Nr. 15:

»Ми одержали від цілого ряду фірм відпис Вашого комунікату Nr. 27/18030 з дня 8. червня в справі вугля.

В цім обіжнику Панове оферуєте умови, що невідповідають умовам усталенио Вуглевою Конвенцією (умова фірм), проти чого мусимо рішучо запротестувати і т. д.

Цілий ряд відборців, покликуючись на Ваш обіжник, зажадав тих самих умов, слушно поясняючи, що коли Панове можуть дати такі умовини на вугіль, то й інші відпродавці мусять предложити такі умови. Один з концернів хоче цю справу порушити на засіданні Конвенції,

Є очевидне, що умови, які ми Вам уділили є задогідні, коли Панове зі своєї провізії можете відступати своїм відбирачам« !!) і т. д.

Останнє приведене реченнє є основне і дуже характерне. Воно свідчить, на який тон собі позволяє капіталістичний концерн супроти суспільної організації, коли чує за собою силу.

Що-ж зробив Спож. Союз? Не маючи власних копалень і побоюючись, що концерни взагалі відмовляться мати з ним діло, відписав, що цофає свої кредитові оферти, дані членам

І так за свої власні гроші Союз не міг прийти з поміччю членам — бо не одні тільки гроші рішають сьогодня, як видно з повищого, а рішає передусім організація і солідарність. Організація купців в цім випадку перемогла організацію споживачів.

Справа збуту продуктів с. господарства на зїзді польської с. г. кооперації. Що не тільки в нас, але і в польськім кооп. світі справа організації збуту продуктів села стає пекучою, свідчить про це перебіг спеціяльного Засідання Ради »Zjednoczenia Związków spółdzielni Rolniczych« централі польських краєвих ревіз. союзів і фахових централь райфайзенсько-стефчиківського типу, куди належить 6 краєвих союзів райфайзенок, (в тім числі львівський Патронат, Союз молочарсько-яйчарський у Варшаві, Малопольські Звйонзек Млєчарскі, Краківське Jajo і т. д.). »Zjednoczenie«, обіймаюче на 1. січня 1929 року 2.526 райфайзенок (»кас Стефчика«), 843 молочарських спілок, 163 кооператив »рільничо-торговельних« (районових спілок для закупна і збуту) і 6 господ централь — являється найбільшим обєднанням селянської кооперації в Польщі і тому до його голосу прислухуються уважно всі чинники.

Справа одначе виявилася доволі складною до вирішення, отже і цим разом не прийшло до намічення остаточних шляхів і методів. Відповідна резолюція Ради зводиться до ствердження, що справа орґанізації збуту с. г. продуктів і торгівлі ними є в теперішний мент »найпильнішою і найважнішою проблємою«.

При тій нагоді виявилося, в якій великій мірі польська кооперація є звязана з державою і від неї залежна. Зараз в першій своїй резолюції (не кажучи про вступні ультральояльні адреси на імя президента держави, маршала Пілсудського і премєра Свїтальського), Рада підчеркує необхідність »uzgodnienia kierunku pracy spółdzielczzści rolniczej z polityką gospodarczą Rządu w odniesieniu do rolnictwa«. Виходить, що кооперація не має своєї думки, а має достосо уватися до кождочасової політики кождочасового уряду і бути як-би додатком до неї.

Крім цього, з огляду на доконуючуся саме тепер уніфікацію господарських орґанізацій, Рада визнала необхідність співпраці з ними, одначе застерігаючи собі »zachowanie formy i istoty spółdzielczości rolniczej i jedności organizacyjnej, wychodząc z założenia, że jedyną właściwą formą organizacji rolnictwa w Polsce, poprzez którą można osiągnąć wysoki poziom kulturalno-gospodarczy wielomiljonowych rzesz ludu wiejskiego — jest spółdzielczość rolnicza«...

Виходить щось наче підчеркування дрібнорільничого характеру кооперації і нотка побоювання за свою незалежність та зазначення висшости кооперації над господарськими товариствами.

Зміни в польськім »Науковім Кооп. Інституті«. Інститут цей, що досі мав свій осідок у Кракові під директурою Ст. Войцєховського, переноситься до Варшави, а його адміністрування передається »Zjednoczeniu Związków Spółdzielni Rolniczych«. На місце С. Войцєховского став директором Е. Рудзіньскі а др. Т. Клапковскі заст. директора і редактором »Бюлетеня« Інституту (наукового квартальника). Уступаючого проф. С. Войцєховского Заг. Збір членів іменував почесним членом Інституту у визнанні його величезних заслуг для розбудови польської кооперації.

На вздогін за Кооперативною Республикою.

Успіхи кооперації безсумнівні, прогрес її безперечний. Але також безперечна недостаточність тих результатів, до яких дійшла кооперація, для того, щоб наблизити дійсність до ідеалу, що стоїть перед кожним свідомим кооператором. Між тим цей ідеал знаходиться від нас ще дуже далеко. Роблючи великі успіхи в царині організації споживання, кредиту, збуту і перерібки сільськогосподарських продуктів, кооперація знаходить слабе приміненя в галузях великої промисловости, важкої індустрії, організації підприємств загально-корисного значіння і т. и. І тут здобутки кооперації остільки слабі, що їх далеко не досить, що вже в найблищому майбутньому чекати на можливість заміни капіталістичного устрою кооперативним, щоб надіятися на швидке здійснення в кожній з культурних країн »кооперативної республики«...

Цим, безспірно, затурбовані ліпші кооперативні працівники і між ними проф. Львіського Університету Б. Лавернь — редактор видаваємого в Парижі кооперативного журналу La kevue des etudes cooperatives. Досліджуючи в царині кооперації факти сучасної дійсности, п. Лавернь стремить знайти нові пляни для більш цінного впливу кооперації на зміну існуючого економічного устрою, в своїх, виданих за останні три роки, обємних роботах »L'Ordre Coopératif« та »Les regies coopératives« автор покладає в цьому відношенню надії не на вільні кооперативи (Coopératives libres), але на кооперативи публичного характеру (cooperatives autorisses); кооперативи, що виникають не здолу, а з гори; кооперативи, в яких приймають участь агенти правительства; кооперативи, що утворюються розпорядженням вищої влади країни. Таким підприємствам автор засвоює назву »Regies coopèratives...« і стремить поставити їх в основу тих можливостей, що до реорганізації існуючого народногосподарського устрою, які можуть бути проведені в життя зусиллями кооперації.

Перше таке підприємство автор бачить в Бельгійському »Креді комуналь«, банківській організації, що ставила, ще по закону 1860 року, своїм завданням постачання кредитом коммун та провінцій. Цей банк збудований на акційних засадах. Кожна комуна а в т о м а т и ч н о мусить бути акціонером банку; уряд також є акціонером банку Останній керується Радою з семи членів, які вільно обираються акціонерами. Але в загальних їх зборах не всі мають однаковий голос. Акціонери, що мають більше акцій, відповідно мають і більшу кількість голосів. Одна акція дає право на один голос, але 20 — на чотири і т. д. з тим, що ніхто не може мати більше 20 голосів. Далі Уряд призначає Комісара для переведення контролі, причім ця контроля є не тільки необмежена, але навіть звязана з правом комісара покласти своє »veto« на кожне рішення Ради, яке він визнає суперечним з інтерасами держави чи комун. Відціля видно, що в цій організації остільки порушені головні принціпи кооперації, що не тільки, не випадає говорити про нього як про кооперативу, але не можна навіть признати їй кооперативного характеру.

Теж саме, приблизно, ми помічаємо і відносно других організацій, які п. Лавернь приводить в своїх працях, як приклади більш міцного примінення кооперативного принципу в економічному житті.

Коли ми подивимось на принціпи організації других наведених автором біля десяти випадків примінення тої системи, якій він дає назву »Regies coopératives«, ми знайдемо всюди ті чи инші відступлення від найголовніших кооперативних засад. В одній з таких організацій (Бельгійське Національне Товариство для гостинців) держава бере на себе гарантію не тільки що до виплати відсотків, але і капітальної суми облігацій (»О. С«. 242), то-б то, вводитьсл благодійний принціп в діяльність організації. Далі в тому-ж підприємстві кожний учасник має стільки голосів, скільки акцій (принціп цілком капіталістичний).

Візмемо друге подібне підприємство, в якому п. Лавернь хотівби бачити кооперативний характер, »Бельгійську Компанію для постачання води«. Тут знов ціла низка порушень кооперативних принціпів, а саме: виступ членів не є вільний (264) Голова і половина членів Правління призначаються урядом (266); припинити діяльність організація має право тільки законодавчим шляхом (265). Те-ж саме ми зустрічаємо

і в французькому проєкті утворення »товариства для урегульовання пароплавства по Роні«. Статут цього підприємства підкреслює, що всі праці товариство може переводити тільки після відповідного затвердження влади, то-б-то, про яку небудь автономність організації майже нема мови...

Таким чином, ті підприємства публичного характеру, яким п. Лаверньо хоче надати характер чисто кооперативний, в самій своїй істоті, містять такі відступлення від кооперативних принціпів, що їх ніяк не можна визнати кооперативними.

Правда, своїм Régies coopératives майбутнього автор бажав би надати значно инший характер. Він настоює, щоб це були акційні підприємства публичного характеру.

Але він вимагає повної незалежности їх від органів влади, він потребує, щоб акціонери були споживачами продуктів, що виробляються такими »régies«; щоб такі »режі« були приступні для всіх відповідних організацій і щоб можливі прибутки розподілялися ними пропорційно до розмірів відповідних операцій на протязі року (198—210). Таким чином, автор нічого не говорить про рівність голосів учасників в загальних зборах, то-б то, він таку нерівність допускає. Проте, автор є прибічник такого способу керування своїми régies coopératives, при якому Правління складалося би з двох представників влади, двох виборних від акціонерів і одного від службового персоналу та робітників.

Вже з цього видно, що підприємства, про які мріє автор, не можуть бути автономні і незалежні від уряду. Там, де держава приймає діяльну участь в підприємстві, де мова йде про публичні інтереси, уряд може тільки до того часу зберігати за підприємством незалежність, доки не буде бачити, з своєї точки погляду, небезпеки для загальних інтересів в тому способі ведення справ, який засвоїло дане підприємство. І фактично всі подібного характеру організації будуть підприємствами загально корисного значіння, для ліпшої постанови яких держава притягує до співробітництва з нею найбільш зацікавлені в даному разі круги. Способи такого співробітництва можуть деколи носити навіть кооперативний характер; але бачити в таких організаціях здійснення кооперативного устрою, що наближає нас до кооперативної республики, було-б помилкою.

І нам здається, що можна висловити побоювання, чи не дасть дальший розвиток тих організацій, про які мріє п. Лаверньо цілком негативні наслідки Чи не слід боятися, що поширення цієї системи на практиці приведе не до кооперативної республики, не до розвязання економічних проблєм шляхом примінення до народногосподарського життя кооперативних принціпів, але до заміни кооператив організаціями, що мають дуже мало спільного з кооперацією, що наближуються в своїй істоті, до міп, споріднених з державним соціялізмом

І тому — чи не ліпше йти менше спішним темпом по шляху завоювання кооперації нових позицій, але твердо додержуватися принціпу не відмовлятися від тих головних ознак, на яких ґрунтується кооперація.

Розвиток кооперації є дуже для нас бажаний, але тільки тоді, коли вона не відступає від властивих їй головних ознак; і тільки при такій умові майбутня Кооперативна Республика зможе доставити масам повне задоволення.

С. Бородаєвський.

Всячина.

Рішення кооперативної Ради. В днях 19. і 20. червня ц. р. відбулося 12-те засідання Державної кооп. Ради у Варшаві під предсідництвом Я. Квецінського, при участи 6 делеґатів уряду і 21 представників кооп. Ревіз. Союзів. Рада приняла м. и. такі рішення:

1. Установлено нову подрібну клясифікацію кооператив, оперту на наукових прінціпах. Ця клясифікація буде від тепер обовязувати Кооп. Союзи в їхніх офіційних статистиках і звітах;

2 Установлено одностайні і обовязуючі для всіх Союзів взірці статистичних таблиць;

3. Заведено чвертьрічні статистичні звідомлення про стан вкладок і позичок в кооперативах;

4. Змінено 6 арт. інструкції про складання річних звідомлень кооператив.

Окрім того ухвалено признати право ревізії: Патронатові Рільн. Кооп. у Львові, Союзові Рільн. Кооп. у Львові і Союзові Жидівських Купецьких Кооп. у Варшаві.

Упромисловлення Азії несе їй господарську еманципацію. Останні два десятиліття зазначилися для Азії сильною розбудовою промислу. Не малу заслугу в цім має розбудженне національне почуття Гіндусів, Китайців, Японців, Маляйців та їхнє бажання еманціпуватися з під кольоніяльної залежности від Анґлійців, Голяндців, Американців. Відомо, що найсильнішою формою експлоатації кольоній є непряма експлоатація, отже торговельна і кредитова. Европа (Анґлія, Голяндія, Німеччина, Франція) і Америка заливають кольоніяльні краї своїм текстильним, зелізним і ин. товаром, дуже часто вибракованим хламом, вивозячи зате з кольоній цінні сирівці. У відповідь на те, почали Азіяти а то й не-Азіяти орґанізувати власний промисл. Дешевість робочої сили і сирівця на місци сама дає такі вигоди, що і европейські капіталісти інвестують свої гроші у підприємствах кольоніяльних країн. До того прилучилася ще ініціятива тисячів молодих людей, що абсольвували всякі школи в Европі і бачили її методи господарського будівництва. Змігся торговельний рух. Шанґай і Гонґконґ є вже більшими пристанями, чим Лондон і Гамбурґ. Азійські промислові підприємства почали вже навіть вивозити свої вироби (найбільше до ріжних країн Азії, до Африки і навіть до Америки). Цифри ілюструють це найкраще. Коли взяти стан з р. 1913 за 100, маємо днесь такий стан річей:

Край	Привіз	Вивіз
Анґл. Індії	41%	73%
Сіям	110 »	105 »
Китай	91 »	126 »
Індохіна	115 »	220 »
Анґл. Малаї	120 »	233 »
Японія	210 »	196 »
Кореа	210 »	800 »

Після обчислень А. Шуберта (»Afrika — Die Rettung Europas) розвій текстильного промислу Сходу означає страту праці для 400 тис робітників Заходу. Але-ж бо і перенаселення на Сході є нечуване: в Японії густота населення доходить 960 душ на 1 km², тоді як в Німеччині живе 196 душ на 1 km²!

Кооперативний рух в Італії. Перед фашистівським переворотом (в 1921 р.) в Італії було 20 26 кооп-в, з того споживчих 6.481, трудових артілів і продукційних коопер. 7.643, кредитових 1.534, асекураційних 133, будівельних 750, рільничих і ин. 3.710 — Фашисти розвязали або закрили більшість кооператив, в яких провід мали не-фашисти і згодом почали засновувати свої, партійні. В р. 1924 було в Італії 3.735 кооператив (отже 82% зникло), в 1927 р. їх число зросло до 6 379, в 1928 р. до 9.034 (51% стану з 1921 р.), трудових арт. і продукційних 1 283 (17%), кредитових і асекураційних 1.470 (87%), будівельних 499 (56%) і ріжних рільничих 2.449 (66%).

Споживча кооперація набуває фабрику помічних погноїв. В Швеції, так як в Польщі, продукція помічних погноїв, особливо суперфосфату, находиться в руках картелю, який диктує ціни з можливо найбільшим зиском для продуцентів погноїв. Союз шведської спож. кооперації »Kooperativa Förbundet«, якого сітка кооператив обіймає також села, на вимогу своїх членів-рільників рішив підняти і тут боротьбу з всемогучими обєднаннями промислового капіталу (як відомо, Koop. Förb. має за собою уже кілька переможних акцій цього рода в наслідок чого виросли її величезні млини, фабрика обуви, кальошів маргарини і т. д.). Союз рішився набути одну з великих фабрик суперфосфату на власність (річна продукція фабрики ½ міліона мішків). На жаль одначе фабрика ця до 1931 р. ще звязана умовою з картелем і тільки після того зможе в льно приступити до зниження цін суперфосфату.

Це новий приклад, як союзи споживчої кооперації, маючи в своїм членстві сільське населення, поширюють свої операції крім предметів споживи в вузшому розумінні, також на господарське споживання (закупно с.-госп. потреб). Ми нотували недавно, що анґлійське кооп. т во гуртових закупок відкрило в себе відділ погноїв і с.-г. машин.

Черговий Міжнародній Кооперативний Конґрес відбудеться в 1930 р. у Відні в догідній концертовій салі. Окрім численних справ, які порушить справоздання Центрального Комітету, і крім звичайних внесків членів Альянсу, після рішення Екзекутиви має бути поставлено на обговорення Конґресу тільки дві спеціяльних проблеми. Для цього Екзекутива вибрана такі справи: »Засади рочдельської кооперації і модерні методи торгівлі на кредиту« та »Концентрація, фінансування і продаж кооперативних продуктів у відношенні до руху споживачів«.

Зїзд польських абсольвентів високих торгов. шкіл. Недавно відбувся у Варшаві товариський зїзд вихованців В. Т. Ш. На Зїзд запрошено діяча пол. спож. кооперації гр. Жерковського для виголошення реферату про кооперацію. У висліді реферату принята така резолюція-

»2. Зїзд і т. д. стверджує, що кооперація в Польщі представляє собою поважний дорібок так господарський як ідейний.

Кооперація працюючи між рільниками і міським пролєтаріятом, підносить добробут рільників і причиняється до розвитку села; кооперація споживачів гальмує дорожнечу товарів першої потреби і тим самим грає позитивну ролю підносячи життєву стопу широких пролєтарських верств. — Кооперативним шляхом у значній мірі вирішується проблєма мешкального голоду; кредитова кооперація є поважним двигуном в розвитку ощадностевого змислу широких мас і поборювання грошевої лихви.

Кооперація втягає широкі маси до збірної праці і привчає їх до самоуправної господарки. Кооперація крім того виробляє суспільно освідомлених громадян, витворюючи позитивний тип тверезих діячів, що і в инших ділянках сусп. праці і державного життя віддають краєві великі прислуги.

Зважаючи на повище, 2. Зїзд вихованців ВТШ взиває товаришів до чинної участи в кооп. руху«. (»Społem«)

Т-во економ. та сусп. студій Зах. Земель України в Подєбрадах. Біжучий рік діяльности Т-ва почався 8. грудня 1928, котрий треватиме до кінця 1929 р. Згідно з метою, Т-во в цьому періоді розвинуло ширшу діяльність, сповнюючи по можности ті завдання, які намічені статутом Т-ва. Із ряду докладів, що торкались ріжних ділянок економічного та суспільного життя-буття, із котрих декілька влаштовано спільно з Т-вом кооператорів в Подєбрадах, слід згадати послідний доклад в минулому шкільному році, який виголосив інж. Гр. Денисенко на тему: До питання статистичних досліджень економіки Зах.-українського села — в котрому докладчик вказуючи на важливість цього питання, додав на прикінці думку про можливість розроблення статистичного матеріялу, зібраного Ревіз. Союзом у Львові на Зах. землях — спеціяльно для цієї мети створеним органом-комісією в Подєбрадах, та відтак в розробленому стані передання цього матеріялу Ревіз. Союзові у Львові для використання. По живій та особливо річевій дискусії, для здійснення цього завдання, доручено Управі Т-ва випрацювати плян переведення цього та вислати його Ревіз. Союзові у Львові, над чим Управа Т-ва зараз і працює. В цьомуж році, заходом Т-ва. спільно з Т-вом Аґрономів при У. Г. Академії, утворено під проводом проф. О. Мицюка семінар сільсько-господарського кредиту з метою пізнання та вивчення ріжних форм та методів с.-господарського кредиту, на котрому було виголошено декілька рефератів м. и. »Сільсько-господ. кредіт на Зах землях України«, — »Меліоративний кредіт«, — »Сільсько-господ. кредіт в Бельґії«, — »Модерні форми сільсько-господ кредіту« т. и.

Доклади ті, як і дискусії з приводу них, богато користи приносять членам семінару, доповнюючи та поширюючи знання цієї дисципліни, яка зараз являється так важливою та актуальною проблємою для працівників з метою піднесення добробуту Зах. українського села. Т-во обеднує зараз 36 членів.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

ВПИСИ ДО ТОРГОВЕЛЬНОЇ ШКОЛИ
Т-ВА „ПРОСВІТА“ У ЛЬВОВІ, ВУЛ. КОРНЯКТІВ 7.

відбудуться в днях 3 і 4 вересня від 10 – 1 год.

Наука починається в школі 5 вересня 8½ рано, на курсі абітурієнтів і кооперативному 8 жовтня 4 попол.

УПРАВА.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК
виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)
З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та **для слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає поучення про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар“, мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

„НОВА ХАТА“ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ
для плекання домаш. культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:

На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: „УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО“
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. СЛОВАЦЬКОГО 14. II. ПОВ.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЖОВТЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом.

Зміст:

Стор.

Народнє господарство

В. Д. Меліорація Полісся . . . 377
Др. Петро Панченко. До проблєми організації кооперативної продукції 381

Освіта і виховання

М. Росткович. Нові завдання на освітньо шкільному полі . . . 385

Проблєми кооп. організації і практики

Інж. д-р Д. Няньчур. Шляхи розбудови с.-г. кооперації . . . 395

Стор.

З життя укр. кооперації

„Русская кооперація" на західноукр. землях 406
З діяльности шкільної кооперативи укр. Станиславівської ґімназії з 1929 року 408

Господарська хроніка 408

Кредит дорожіє в цілому світі. Ознака світової кризи? . . . 413
Репараційний банк 414

Серед книг 415

Всячина 416

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**
під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:
На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.
Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**
Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

5 ЖОВТНЯ 1929	Ч. 10	РІК ВИДАННЯ II.

Народнє господарство.

Меліорація Полісся

Від деякого часу серед української інтеліґенції можна помітити не аби який інтерес до питання меліорації взагалі і до проблєми »меліорації Полісся« зокрема. Також і українська преса чимало місця уділює питанням меліорації. Статті на цю тему знаходимо в »Українській Ниві,« в »Вістях Спілки інженерів та техників українців-еміґрантів у Польщі« а навіть і в »Кооперативній Республиці« в ч. 12 за 1928 р. інж. Г. Нянчур висовує меліорацію, як одно з трьох пекучих питань сучасного менту. Останній меліоративний зїзд у Варшаві, що відбувся в кінці жовтня 1928 р., ще більш посилив інтерес українського громадянства до питань меліорації Полісся. Справді — проблєма ця грандіозна: Загальна площа забагненого району 56.620 кв. кільом. Площа самих багнищ — 16.540 кв. кільом., або біля 1,700.000 гектарів. Необхідно зробити нових 6,616 кільометрів каналів при середньому відступі 2,5 клм. Загальна довжина річок і каналів 12.310 клм.; справа ускладнюється тим, що меліорація Полісся тісно звязана з реґуляцією Припяти, якої лише частина тече в межах сучасної Польщі, а саме: з 770 клм. загальної довжини Припяти — на території Польщі лише 430, а 340 клм. і то нижньої течії — на території У. С. С. Р.; а реґуляція Припяти звязана ще й з реґуляцією Дніпра. Отже осушувати поліські багнища, не реґулювавши нижньої течії Припяти і Дніпра, є завдання вельми головоломне. З другого боку, ця проблєма цікава для нас українців з тих мотивів, які звичайно подаються до цього питання. Звичайна схема мотивів така: землі центральної, західньої і південно-західньої Польщі перенаселені, в так званих »східніх воєвудствах«, себ то на землях заселених переважно білорусами та українцями є багато багнищ, які можна осушити і повернути на кольонізаційний земельний фонд; на цих осушених багнищах можна оселити увесь приріст населення осередньої, західної та південно-західньої Польщі. Виходить теоретично дуже гарно: і аґрарний голод ліквідується на землях, що переважно заселені поляками, і місцеве населення на »східніх кресах« полишиться як незначна меншість серед кольоністів. Це ті

офіційні мотиви, про які отверто говориться. Але є підстави думати, що є тут і інші мотиви, про які говорити не можна. Про них можна лише догадуватися по де-яких »дрібницях« при блищому розгляді справи.

Отже згідно з найважливішим доказом з числа зачитаних на варшавському меліоративному зїзді — докладом інж. Тілінгера на сьогодня нема згоди між урядом Польщі та урядом У. С. С. Р., що до спільної реґуляції Припяти та Дніпра. Але не дивлячись на це, інж. Тілінгер вважає можливим зробити осушення поліських багнищ, зреґулювавши лише верхню течію Припяти до кордонів У. С. С. Р. Не трудно догадатися, що сталосяб на кордонах з У. С. С. Р. наколиб дійсно таку »меліорацію та реґуляцію« було пророблено: в прикордонній полосі утворилосяб велитенське озеро, яке з точки зору стратеґа є дуже вигідною річчю, бо значно упрощувалоб і улегчувалоб воєнну охорону кордонів. Але місцеве прикордонне населення булоб звичайно при цьому зруйноване, до щенту і, напевне, примушену булоб еміґрувати з рідних сел. Ще більше світла проливає на цю справу стаття інж. М. Фещенка-Чопівського (не змішувати з проф. інж. І. Фещенко-Чопівським) під заголовком »Де-що про меліорацію Полісся« в ч. 4 за липень-серпень 1928 р. »Вістей спілки інженерів та техників українців-еміґрантів у Польщі,« що видаються у Варшаві. З цієї статті довідуємося, що Польща зайнялася меліорацією Полісся не з власної ініціятиви, а що »питанням меліорації Полісся занялася Ліґа Народів, яка на одній із своїх конференцій і винесла постанову меліорувати Полісся.« Якось воно само так сталося!? Але те, що Ліґа Націй застановляється над якоюсь проблємою, мимоволі викликає якесь внутрішнє підозріння; мимоволі породжується питання: »Чого це Ліґа Націй над цією проблємою застановилася?« Так і тут — мимоволі ставиш собі запитання: »Хіба проблєма меліорації Полісся є такою важною, — міжнародньою проблємою, що її треба обмірковувати аж в Лізі Націй? Хіба це взагалі питання міжнародньої політики?«

Одну з причин, чому це питання розглядалося в Лізі Націй я вже навів — це могли бути стратеґічні міркування. Але може бути і инша причина. Меліорація Полісся тісно звязана з двома иншими проблємами Сходу Европи, а саме: 1) з проблємою відновлення »великого водного шляху« колишніх варягів до Царгороду (водний шлях Ріґа-Херсон та 2) з проблємою використовування водної енерґії на Дніпровських порогах шляхом збудування там велитенської гідроелектрарні (проблєма т. зв. »Дніпрельбуду«). Для переведення в життя обох цих велитенських проблєм крім кольосальних капіталів і великої кількости першорядних фахівців потрібні ще (і то в першу чергу) велитенські природні і сталі джерела й резерви води. Такими джерелами і резервами і для нормальної праці водного шляху Ріґа-Херсон і для праці »Дніпрель-буду« є поліські багнища. І від того як саме поліські багнища будуть змеліорувані, — куди саме будуть направлені поліські води — чи до Припяти та Дніпра, а чи до Західнього Бугу та Вісли, — залежить, чи можна буде в майбутньому вирішити дві других проблєми: 1) водного шляху Ріґа-Херсон та 2) »Дніпрель-буду«. В статті інж. М. Фещенка-Чопівського згадується, що є два проєкти відведення води з Полісся: 1) на Припять та Дніпро і 2) на Зах. Буг та Віслу, але не згадується, до якого проєкту схиляються відповідні чинники. З докладу Тілінґера ніби намічається, що головна маса води мусілаб іти до Припяти, хоча не лишається без уваги і Буг. Одначе горячкові праці по реґуляції Вісли, що провадяться вже декілька років, мабуть, в останній мент схилять чашку ваги на сторону другого проєкту — Буг-Висла.

Розгляньмо тепер трохи значіння водного шляху »Ріґа-Херсон« і пошукаймо ті чинники, які в цій проблємі зацікавлені. Згідно з тим проєктом шляху, як особливо часто доводилось мені читати в російській економічній літературі 1919—20 р. р., Західня Двина, Дніпро та канал, що їх зеднує мусіліб бути спрямовані, поглиблені і шлюзовані до тої міри, щоби цим »великим водним шляхом« моглиб проходити навантажені океанські пароплави. Тодіб всі промислові вироби Швеції, Норвеґії, Данії, Фінляндії, Німеччини, Балтийських Держав замісць того, щоб йти в Середземне і Чорне море морським шляхом через Сунд, Ля-Манш; Гібралтар, Босфор і Дарданели — через голяндські, бельґійські, англійські та французькі порти, сплавлялисьби по »великому водному шляху.« Так само сирівці та продукти споживання Причорноморських держав (України, Турції, Греції, Болгарії, Румунії, Персії і т. д.) а може навіть і середземноморських підіймалисьби по Дніпровсько-Двинському водному шляху в балтійські та скандинавські держави. Европа різко поділиласьби на дві замкнених в собі сфери: Західно-приатлянтицьку та Східно-Балтийсько-Чорноморську. При цьому сильно піднявсяб добробут народів, які живуть вздовж Дніпровсько-Двинського шляху, а то українського, білоруського, литовського та лятвійського, бо величезний грузооборот, жива торгівля, оживлена промисловість на берегах Двини і Дніпра — все це давалоб місцевому населенню величезні заробітки. Але разом з тим водний шлях »Ріґа Херсон« дуже підірвавби заробітки голяндських, бельґійських, анґлійських, французьких, італійських портів і торговельної фльоти цих держав. Також на випадок війни водний шлях Ріґа-Херсон усамостійнювавби Балтийсько-Чорноморські держави від держав приатлянтицьких, нищивби стратеґічне значіння всіх проток (Сунда, Ля-маншу, Ґібралтару, Босфору та Дарданел). А на оволодіння протоками Анґлія затратила стільки сил і коштів! От чому для більшости членів Ліґи Націй проблєма великого водного шляху »Ріґа-Херсон« не тільки не є нецікавою, але, навпаки, вельми небезпечною. І більшість членів Ліґи націй є безпосередно зацікавлена в тому, щоб »великого водного шляху Ріґа-Херсон« ніколи й не було, щоб води Полісся на віки були відведені в напрямку на Західний Буг та Віслу, а не в напрямку Припять-Дніпро. Приклади такої »боротьби за воду« в історії людства бували і є й тепер. Так — після світової війни Абісінія хотіла перевести меліорації в области Верхнього Нилу — пустити воду в канали і обводнити свої пустелі. Анґлія, яка володіє нижнім Нилом і Єґиптом, гостро запротестувала проти проєктів Абисинії, бо ті проєкти загрожували Єґипту сталою посухою і повними неврожаями. Другий приклад приніс 1927 рік з Америки. Величезне місце в каліфорнії Льос-Анджельос не має близьких джерел води. Вода приводилась велитенськими рурами з гірського озера, навколо якого жили вже давно хлібороби та пастухи. Експльоатація озера компанією Едісон, що постачала світ, електрику і воду в Льос-Анджельос, зруйнувала господарку гірського населення. Це населення пробувало відвоювати право на обводнювання своїх полів через суд, але всі позви програло. Тоді почалася систематична війна місцевого населення з компанією Едісон, яка 1927 року закінчилася збуренням за допомогою динаміту велитенської бетонової греблі, що заперала гірське озеро. Отже не виключена можливість, що й при висовуванню проєктів меліорації Полісся одним з таємних мотивів є »боротьба за воду«.

Так само і збудування гідроелєктровні на Дніпрі загрожувалоб сильно нафтяному промислу, бо багато нафтових двигунів Південної України булиб замінені електромоторами. Рівнож і для освітлення населення пересталоб

вживати продукти нафти (гас). Зате промисл електричний діставби відразу великий ринок збуту для своїх виробів. Як відомо, нафтові джерела знаходяться переважно в англійських, американських та французьких руках; електричний же промисл зконцентрований переважно в Німеччині. Отже в збудуванні гідроелектровні на Дніпрі дуже зацікавлена Німеччина і, навпаки, Дніпрельбуд є дуже невигідним підприємством для Англії та Франції.

В останні місяці Американські Сполучені Штати виявляють недвозначне бажання приняти участь в Европейських справах і шукають в світі все те, що обезсилює Англію та Францію. Можливо тому можна бачити при будові »Дніпрельбуду« американських інженерів-експертів, хоча дипльоматичних зносин між Сполученими Штатами та Радянським Союзом і нема. Можливо, що при загостренні відносин між Англією та Штатами якраз на »Дніпрельбуд« буде уділено позички в Сполучених Штатах та Німеччині.

От чому, можна думати, так цікавиться Ліга Націй проблемою меліорації Полісся, от чому так натискає вона на польський уряд, так нервується в цьому, здавалосьби, цілком внутрішньо-державному питанні сучасної Польщі.

Але крім тих наслідків, які я навів вище, меліорація Полісся може спричинитися і до инших вельми тяжких для українського народу наслідків. А саме — осушення багнищ і поселення значної кількости кольоністів приведе до значного зменшення площі лук та лісів і до збільшення орної площі. Рослинність лук ріжниться від культурної рослинности полів тим, що вона росте від ранньої весни — до пізньої осени — від снігу до снігу; між окремими польовими культурами є великі перерви (»вікна«), що припадають на теплу пору року. В ці перерви (»вікна«) витворюється в ґрунті багато легко-розчинних солів, що служать відживою для ростин. І оскільки на полях нема в перервах густої ростинности — ця пожива вимивається з грунту водою, переходить в води каналів, річок і несеться в море — ґрунти досить швидко завдяки цьому збіднюються. Рослинність лук оці розчинні соли перехвачує, і з під лук стікає майже чиста від поживних річовин вода. Отже осушування і кольонізація краю поведе до збіднення ґрунтів Полісся (і без того бідних).

Другий вплив буде вже не місцевого (льокального) характеру, а відібється на господарці Великої України та Надволжа. Відомий знавець степу — проф. Висоцький, аналізуючи причини посухи 1921 р., приходить до висновку, що клімат на Сході Европи міняється в бік більшої посушливости та континентальности. Причину цього проф. Висоцький бачить в тому, що підчас світової війни вирубано багато лісів в Східних Прусах в Польщі та на Поліссі. Як відомо, дощі на Велику Україну приносять переважно північно західні вітри, що дують вздовж Карпат і проходять над німецькими, польськими та білоруськими лісами. Ліси випаровують багато води і звогчують повітря, яке захоплюється північно-західньою течією його. З переведенням осушування Полісся і вирубуванням там лісів звогчування повітря зменшиться, північно-західні вітри стануть сухішими і посухи на Великій Україні стануть звичайним гостем. А за посухами, як ми знаємо, приходить голод і смерть. Очевидно — меліорація Полісся можлива лише поруч з правильною лісовою та лучною господаркою.

Все це говорить за те, що до питань меліорації мусимо підходити надзвичайно обережно, щоб часом не перетворитися в руїників власного добробуту та власного майбутнього. Мусимо цікавитись цим питанням, мусимо приймати участь в цій акції, але завше мусимо памятати про власні національні інтереси.

В. Д.

До проблєми організації кооперативної продукції.

Останніми часами на сторінках кооперативних часописів помічаємо велике зацікавлення проблємою організації власних кооперативних промислових закладів і переходом кооперації на шлях задоволення потреб своїх членів промисловими виробами власних фабрик та заводів. Важаючи надати цьому дуже важливому питанню більшої актуальности й ваги, — подаємо тут де-які статистичні відомости, маючи на увазі ними зміцнити теоретичні міркування, поклавши, по можливости, певний ґрунт, певну цифрову базу для конкретного вирішення справи розбудови власного промислу, яку непереможно видвигає наперед швидкий темп життя.

Виконуючи це наше завдання, — будемо користатися зі статистичного матеріялу, що Повітовий Союз Кооператив в Стрию склав й опрацював. Матеріял дотичить що-місячного закупу ріжного роду товарів за 1928 календарний рік. Щоби скласти такого характеру статистику, прийшлося переглянути всі фактури річного закупу товарів, виписати з них окремі артикули, розмістити їх по місяцях у певному порядку, підсумувати й таким чином, привести цей величезний статистичний матеріял у відповідний систематичний вигляд. Дирекція Повітового Союзу, поручаючи такого характеру роботу, — виходила зі становища, що добре орґанізований союз мусить мати не лише уміле книговодство, що знайомить нас зі статистикою чи сучасним станом підприємства, але й — відповідну статистику, поставлену на певній висоті, щоби мати при її допомозі змогу слідкувати за динамикою, за розвитком своїх кооператив і в залежности від цих цінних статистичних вказівок, — будувати певний той чи инший плян своєї майбутньої торговельної чи иншої діяльности.

Не маючи змоги, за браком місця і часу, використати вповности цей, опрацьований автором цих рядків статистичний матеріял, торкнемося лише окремих, найбільш цікавих ґруп його, а саме: розмірів річного споживання цукру, муки, мясарських виробів та хліба, з певною метою наблизити час переходу української кооперації на шлях поступового опанування цих, найбільш важливих в умовах нашого кооперативного життя галузів продукції, щоби в такий спосіб звільнитися від посередницької опіки чужих для кооперації людей і тим самим заощадити їй певні грошеві засоби.

І. Почнемо з цифрових даних річного закупу ріжних сортів цукру, що Стрийський Повітовий Союз доставив своїм членам за минулий 1928 рік. Цифра ця уявляє досить поважну квоту, що виносить 132.790 кґ. річно на суму 225.743 зл. польських, рахуючи а 1·70 зл. за кґ. Але квота ця не дасть нам правильної уяви розміру річного споживання цукру членами Стрийського Повітового Союзу, про що нам ходить, коли ми не приймемо на увагу, що кооперативи, члени П. С. К., свою потребу в цукрі не цілком, не вповні задовольняють з запасів своєї повітової централі, купуючи певну кількість цукру поза своїм союзом, з приватних склепів.

Принявши на увагу це порушення »торговельної дисципліни«, — прийдемо до висновку, що цифра річного споживання цукру кооперативами Стрийського Союзу — мусить збільшитися на досить значну суму приватного закупна цього товару. Не помилимося або помилимося дуже небогато, коли візьмемо цю суму в розмірі 25.000. кґ. (кругло), приймаючи за основу її обрахування — 20% від суми 132.790, чи другими словами, коли ми

припустимо, не претендуючи на велику точність, що окремі кооперативи, члени П. С. К., на протязі року купили приватно, поза своєю централею, пересічно біля 20% річного закупна цього продукту з запасів повітового союзу.

Додавши цю квоту приватного закупна до цифри, показаної в горі, — отримаємо більш-менш правдиву уяву розміру річного споживання цукру кооперативами Стрийського повітового осередка, що буде виглядати так:

132.790
25.000
157.790 кґ. на суму 268.243 зл. п. або, беручи кругло 300.000 польських золотих.

Позбавлені можливости прослідити розмір річного споживання цукру иншими повітовими союзами, членами РСУК, — за браком відповідних статистичних даних, — ми примушені шляхом порівнання, шляхом певної анальогії зі Стрийським повітовим осередком, — прийти до потрібних нам цифр.

Велика шкода, що до цього ще часу не заведена практика подібних дуже корисних статистичних обрахунків по иншіх повітових осередках з вимогою обовязкового представлення цього надзвичайного цінного статистичного матеріялу до послуг своєї кооперативної централі . . . Тоді відпала-б необхідність певного припущення й може не зовсім точних, через такий метод праці, кінцевих цифр.

Не посідаючи, таким чином, цих точних статистичних даних і все-ж бажаючи осягнути намічену ціль, — мусимо піти на певного роду компроміс, припустивши, і наперед вибачившися за можливу похибку, що инші повітові кооперативні осередки, кожний з окрема, — доставляють своїм членам річно 150.000 кґ. цукру на суму 255.000 зл. п., враховуючи в цю квоту й 20% приватного закупна цього товару з боку поокремих кооператив, членів П. С. К., поза своїми повітовими централями, безпосередньо з приватних рук.

Приймаючи на підставі точних даних статистики Стрийського Повітового Союза 150.000 кґ., — за пересічний розмір річної консумції цукру иншими повітовими осередками, — ми мали на увазі неоднаковий розмір і ріжну економічну силу повітових центрів, зменшуючи річну консумцію економічно міцного Стрийського Повітового Союза кругло на 8.000 кґ.

Принявши, таким чином, 150.000 кґ. — за більш-менш правильний розмір річного споживання цукру з боку повітових центрів і збільшивши цю квоту 34 рази (кількість П. С. К. по даним статистики РСУК за 1927 рік), — дістанемо сумарний розмір річного запотребування цього товару всіма повітовими союзами разом, власне — сумарне річне споживання цукру їх окремих членів, а саме:

150.000 × 34 = 5.100.000 кґ. (5.100 тон чи 510 ваґонів) — на суму 8.670.000 зл. п.

Маючи таку консумцію, таке величезне річне запотребування цього споживчого артикулу з боку нашого обєднаного кооперацією села, не приймаючи в рахунок міста, — приходимо до думки про конечну необхідність заснування своєї власної кооперативної цукроварні, продуктам якої вже маємо забезпечений згори свій український ринок збуту. Цією акцією українська кооперація:

1. заощадить собі великі капітали, що зараз у виді певної надплати до дійсної ціни цукру, переходять до рук капіталістів-цукроварників,

2. перестане бути посередником, постачаючи чужий товар своїм кооперативам, й нарешті

3. піднесе технічний рівень сільського господарства, збільшуючи його інтенсифікацію плянтуванням цукрових буряків.

Всі ці користи в майбутньому мусять побороти сучасні труднощі організації, принявши на увагу, що підприємство подібного характеру, яке має цілком певний, добре забезпечений свій український ринок збуту, — що ми старалися довести цифровим матеріялом, приведеним вгорі, — за певний дуже короткий речинець — повинно повернути всі витрати основання, повернути той інвестиційний капітал, що буде покладений в основу цієї першої української кооперативної цукроварні на західньо-українських землях.

II. Другою, не менш цікавою цифрою згаданої статистики, вважаємо розмір річного запотребування Стрийським Повітовим Союзом солонини, смальцю, ковбаси, що вказаний союз на протязі 1928 року доставив своїм членам, а саме:

солонини . . .	21.164 кг.	на суму . .	69.842 зл.	(á 3.30 зл. кг.)
смальцю . . .	2.125 „	на суму . .	7.650 „	(á 3.60 зл. кг.)
ковбаси . . .	3.254 „	на суму . .	12.691 „	(á 3.90 зл. кг.)
Разом	26.543 кг.	на суму . .	90.183 зл. п.	

Приблизно 40% цієї кількости, саме — 10.617 кг. на суму 36.073 зл. п., — кооперативи купують приватно, поза своєю повітовою централею. Принявши факт цей на увагу, одержимо картину більш-менш правдивого споживання кооперативами Стрийського Повітового Союза цих виробів мясарських, а саме:

26.543 + 10.617 = 37.160 кг. на суму 126.256 зл. п.

Щоби дістати уяву про розмір річного запотребування цього споживчого артикулу з боку 34-х П. С. К., членів РСУК, приймемо, користуючись міркуваннями, що нами були додані при розгляді ринку збуту цукру, — за пересічний розмір споживання мясарських виробів поокремими союзами квоту в 35.000 кг., зменшивши, таким чином, річне споживання Стрийського П. С. К. на 2·160 кг. — тоді дістанемо приблизний річний розмір консумції цього товару нашим скооперованим селом чи другими словами, — більш-менш правдивий для цього товару ринок збуту, а саме:

35.000 × 34 = 1.190.000 кг. (1.190 тон чи 119 вагонів) на суму 4.165.000 зл. п. (пересічно á 3.50 зл. кг.)

Така велика цифра річного споживання цього товару робить потребу заснування як модерно оборудованої різниці (бойні), так і склепу виробів мясарських, що мавби завданням — доставляти кооперативним повітовим осередкам солонину, смалець, ковбасу й другі мясарські вироби — товар, що до цього ще часу постачається приватними купцями.

Таким чином значна частина нашого селянства:

1. знайде можливість доброго збуту для своїх бозріг і худоби, цим підносячи дохідність своєї господарки,

2. кооперація заволодіє новою галузею продукції,

3. село почне отримувати мясарські вироби кращої якости й дешевшої ціни,

4. посередницький капітал втратить тут свої позиції й взагалі, в цілому кооперативний рух зробить значний крок вперед.

III. Третьою дуже важливою цифрою нашої статистики рахуємо — розмір споживання ріжнородних перетворів хліборобської продукції, а саме:

муки, круп, пшона й таке инше, що виносить річно для Стрийського повітового Союза поважну квоту в розмірі 543.185 кг. на суму 434.548 зл. п. (á 0.80 зл. кг.).

Зауважено, що 50% цієї кількости кооперативи, члени П. С. К., закуповують приватно. Такий великий відсоток пояснюється тим, що власники млинів, доставляючи муку союзові, часто не додержують умови і продають товар по одній ціні як повітовому Союзові, так і окремим його членам, що робить для останніх купівлю цього споживчого артикулу поза своїм союзом — більш бажаною і більш вигідною, бо в такий спосіб кооперативи дістають муку дешевше, уникаючи % зарібку, що накладає П. С. К. на ціну свого купна.

Додавши ці 50% порушення »торговельної дисципліни« до цифри, вказаної вище, — одержимо приблизний розмір річного споживання муки кооперативами Стрийського Союза, а саме:

	543.185 кг.	на суму	434.548 зл. п.
	271.593 „	на суму	217.274 „ „
Разом . . .	814.778 кг.	на суму	651.822 зл. п.

Принявши — на підставі повищих міркувань — квоту в розмірі 800.000 кг., за пересічний розмір річного споживання муки кооперативами окремих П. С. К., дістанемо, збільшивши цю квоту 34 рази, приблизний річний розмір споживання муки на терені ділання цих 34-х повітових осередків, а саме:

800.000 × 34 = 27.200.000 кг. [27.200 тон чи 2.720 вагонів] на суму 21.760.000 зл. п. [á 0.80 зл. кг.]

Ця величезна сума диктує необхідність й робить актуальною справу як найскоршого збудування власного кооперативного млина, що:

1. принесе з собою добрий збут для певної кількости українського збіжжа, звільнивши значну частину нашого селянства від тяжкої необхідности продавати хліб свій в осени, коли він найдешевший,
2. зменшить конкуренцію селян поміж собою в пошукуванні покупців на своє збіжжа, заощадивши йому таким чином час,
3. принесе кооперативам добру, без фальшування муку, на що вже довший час чути нарікання села,
4. зменшить ціни на муку,
5. збільшить »торговельну дисципліну«, усунувши потребу закупна у приватників,
6. позбавить посередницький капітал поживи і, як результат такого ділання, — заощадить національній кооперації великі капітали.

IV. Нарешті, четвертою і останньою нашою цифрою буде — розмір річного споживання хліба і булок.

Квота ця для Стрийського Повітового Союза виносить:

хліба	47.772 кг.	на суму	24.842 зл. (á 0.52 зл. кг.))
булок	300.927 шт. чи 12.038 кг.	на суму	15.046 зл. (á 0.05 зл. шт.
Разом	59.810 кг.	на суму	39.888 зл. п.

Приблизно 25% цієї кількости кооперативи, члени П. С. К., купують у приватних склепах.

Принявши це до відома, дістанемо річну консумцію хліба і булок для кооператив Стрийського Союзу у слідуючому розмірі:

	59.810 кг.	на суму	39.888 зл. п.
	14.952 кг.	на суму	9.972 зл. п.
Разом	74.762 кг.	на суму	49.860 зл. п.

Ця велика квота, більш-менш однакова і для решти повітових осередків, яскраво доводить необхідність якнайскоршого запровадження власних кооперативних пекарень, щоби:

1. заощадити на цьому, позбувшись впливу посередницьких капіталів і
2. почати доставляти своїм кооперативам незасмічений, добре вимішаний, добре випечений і доброї ваги продукт, щоби в сумлінний спосіб заспокоїти цю першої необхідности потребу своїх членів.

Таким чином, власні кооперативні цукроварні, різні, склепи мясарських виробів, кооперативні млини і цілий ряд повітових кооперативних пекарень, — ось наші чергові завдання в сфері кооперативної продукції, — завдання, що чекають вже свого зреалізування, свого скорого позітивного вирішення.

Д-р Петро Панченко.

Освіта і виховання.

Нові завдання на освітньо-шкільному полі*)

(Під дискусію)

II.

Дальшим станом в обнові й санації »Рідної Школи« мусить бути зреформування так дівочих, як і хлопячих середніх і народніх шкіл.

Ця реформа не може йти по зразках шкіл існуючих в західній Европі, не може взоруватися на школах державних народів. Наші школи так народні, як і середні можуть взяти тільки дещо кращого з чужих шкіл, бо вони мусять бути примінені до вимог життя нашого народу і то народу поневоленого. Значить ми мусимо старатися про це, щоби ці школи були по можности як найменше залежними від куратории, бо тільки тоді буде могла мати наша школа більшу свободу рухів і буде могла успішно обороняти права мови й захищати прямолінійне національне й народнє виховання своїх дітей в школі. Реформа рідного шкільництва мусить стреміти й довести до цього, щоби наша молодь обох полів по скінченні наших шкіл не дезертувала, не покидала свойого краю, свойого народу, щоби не йшла чужим на вислуги, щоби не була погноєм для чужих, а щоби оставала серед своїх, добувала нові цінности й в цей спосіб збогачувала свою націю.

Є фактом, що ми за першим прилученням України до Польщі втратили шляхту, та це була менш болюча втрата. Тодішні можновладці уважали простий нарід селянський за »bydlę« й тому не звертали на нього уваги. Завдяки цьому корінь дерева — народ остав ненарушений живий в родючій землі й по часі з цього коріння виросло буйне дерево, свідоміший народ, який видав інтелігенцію і навіть добув собі на короткий час волю. Тепер по другім прилученні нас до Польщі грозить нам далеко більше лихо, заглада нації. Дивімся, що діється. Пляни науки й виховання молоді в школах, існу-

*) Див. »К. Р«. за IX. 1929 р.

ючих під Польщею, є того рода, що ученики, учениці, скінчивши середню школу, гімназію, а головно семинарію є переважно спосібні їсти хліб тільки з державного жолоба. І ми бачимо, що сотки й сотки нашої молоді обох полів по скінченні навіть нашої рідної приватної школи мандрують між чужих на захід, головно в Королівство, Поморє і т. д. і там серед чужонаціонального моря, инколи ще подружившися з чужими, пропадають для нас марно, а що гірше переходять навіть в чужонаціональний ворожий табор, а їх діти стають завзятими яничарами. Як так дальше піде, то нам грозить це, що край остане без інтелігенції, що не буде кому працювати над двигненням народу з занепаду, а тоді опанують і село »кулка рольніче«, »каси Стефчика«, »тов. школи людовей« й польські ксьондзи і здеморалізують наш народ до решти. Треба знати, що »Tow. szkoły ludowej«, »Związek rolników« і Patronat kas Stefczyka урядили в р. 1928/29 пятидневний кооперативний курс спеціяльно для польських державних мужеських і дівочих семинарів, а на рік шк. 1929/30 є плянований краще зорганізований чотиримісячний кооперативний курс для семинарів, отже для тих, які в більшій части дістають посади учителів і учительок на селі. Вони на цих лєкціях виразно кажуть ученикам (цям), що їх завданням є вивчитися кооперації на те, щоби витискати українську й німецьку кооперацію, насадити там »kółka rolnicze i spółdzielnie«, і зорганізувати для них з наших селян покупців і їх польонізувати. Вони заповіли, що в р. шк. 1929/30 урядять для тих шкіл 4 — місячний кооперативний курс, а як протиділає цему Рідна Школа, Сільський Господар і т. д.?

Ми не можемо й не сміємо народньою кервавицею з таким тяжким зусиллям будувати й розбудовувати наші рідні школи на те, щоби вони давали нашим ворогам першоклясний робучий матаріял. Це страшне марнотратство, а ми за бідні, щоби на це дивитися байдуже. А так буде й мусить бути, доки ми не звяжемо наших шкіл з нашим народнім життям, доки ми їх не приноровимо до вимог нашого життя, доки не доведемо до цього, що наші діти, скінчивши нашу відповідно зреформовану школу, будуть спосібні створити собі самі відповідний варстат праці серед свойого народу й працюватимуть для добра народу, для двигнення його з темряви, з економічної нужди й в цей спосіб забезпечать собі гідний чесний кавалок хліба й культурного життя серед своїх.

Наша школа мусить бути такою, щоби могла це осягнути без права прилюдности й без державних патентів. В разі потреби мусить »Рідна Школа« подбати про це, евентуально в спілці з »Сільським Господарем«, »Просвітою« й кооперецією та науковими інституціями, щоби створити й вищі школи, чи курси, чи може при відповідних наших культурних, економічних і наукових інституціях фахові наукові робітні, лябораторії, які приймалиби наших учеників (ниць) з середніх наших шкіл і вишколювалиб їх на потрібних нам фахівців, які й без державних патентів моглиби успішно працювати серед своїх у своїх народніх установах. Народні школи, які маємо тепер по селах, зорганізовані польським урядом, зовсім не відповідають потребам нашого села. Тому з часом, добувши відповідних фондів, мусить Рідна Школа враз з Сільським Господарем, Просвітою і кооперацією творити по селах свої доповняючі школи, деби сільські діти обох полів

могли поширити своє загальне знання й навчитись цього, що в даному районі є конечним для селянина, щоби він міг краще господарювати, культурно жити й стати ідейним українцем. Приміром — на Поділлі доповняючі школи з узглядненням рільництва та городництва. В окрузі Заліщик, Кут, Косова і т. д. конечні доповняючі школи із спеціяльним узглядненням садівництва. (В Річці приміром з кінцем серпня і з початком вересня є ще чудові черешні). В Яворові, Косові і т. д. конечні доповняючі школи з узглядненням гуцульського мистецтва, тут вже й народня школа повинна цей нахил населення узгляднювати й тому сюди повинні приходити на учителів люди з мистецьким вишколенням. Деінде в горах треба засновувати доповняючі школи з узглядненям поправи сіножатей, плекання худоби, та удосконалення молочарських виробів і т. д. і т. д., не забуваючи при тім про кооперативне усвідомлення школярів. Тільки така народня школа буде доцільна, тільки вона двигне наш народ з темряви, економічної нужди. Таку й тільки таку живу, корисну школу полюбить наш селянин, буде її цінити, шанувати й не пожаліє на неї гроша, бо побачить, що вона дійсно зробить з його дитини правдивого чоловіка.

Річ ясна, тут є конечна згідна співпраця Рідної Школи, Просвіти, Сільського Господаря, наших наукових інституцій і кооперації, бо сама Р. Ш., ані поодинокі згадані інституції цеї штуки не втнуть. Тому є конечно необхідним, щоби ці освітні, культурні, економічні й наукові інституції взялися як найскорше разом до енергійної, згідної співпраці після згідно і спільно випрацюваних плянів та покинули свої окремі амбіції для добра загальної справи. По містах і місточках семиклясова приватна школа Р. Ш. тільки тоді сповнить своє завдання, як змінить в дечому пляни науки, бо ця школа переорганізована польським урядом, нічогісінько дітям не дає, як виказав це кількалітній досвід. Як її зорганізувати, над тим повинні ми добре застановитися. Я мимоходом тільки скажу, що ця школа повинна навчити дітей добре поправно писати, читати, рахувати, дати в короткому начерку загальне знання фізики, природи, історії в певному реалістичному освітленні, так, щоби ученик бодай вчасти зрозумів, на що він учиться історії, географії, запізнати їх з найважнішими письменниками, які дали напрям літературі і мали більший вплив на формування нашого світогляду, з математики викинути альгебру і всякі ломиголовки а більше звернути уваги на рахунки практичні, між иншим не поминути в короткому начеркові торговельну аритметику. Кромі цього завести в відповідному обсягу для цих молоденьких нерозвинених ще школяриків кооперативне книговодство і діловодство; їх треба конечно ознайомити з кооперативними ідеями та історією кооперації, в короткім доступнім для них начеркові. Ця наша приватна 7 кл. школа »Р. Ш.« буде могла тільки тоді відповісти свойому завданню, як в ній буде наука безплатна. Вонаж має за свою ціль загорнути під свої крила всі наші діти з міста, а в першу чергу всі діти міської бідноти, щоби вирвати їх із під польонізаційного впливу польської народньої школи. Ці бідаки не тільки не в силі заплатити навіть найменшої оплати за науку, але їх дітям треба ще купити книжки, шкільне приладдя, теплу одіж та дати теплого молока. На це все треба грошей

і то богато і »Рідна Школа« мусить на це мати гроші, мусить їх добути, а в який спосіб, скажемо пізніше.

Я згадав вже, що наша середня школа виховує національних інвалідів, які майже нічого не дають, а хотять, щоби їх кормити; людей без творчости, підприємчивости, життєвої енергії, людей не спосібних створити собі варстат праці серед своїх і для своїх. Наші середні школи не учать молоді любити простий народ, не вщіплюють в них жажди праці й замаху до праці серед нього. Нашим дітям, як скінчать школи, є чужі наші робітники, є чужі селяне, вони не раз встидаються з ними йти і говорити, а не то працювати над ними і для них. Особливо дуже сумно представляються під тим оглядом наші приватні дівочі середні школи. Вони до тепер, на жаль, не видали майже жадної виднішої робітниці на народнім полі, майже жадної організаторки, пропаґандистки, яка заняласяби згуртуванням і освідомленням нашого жіноцтва по місточках і селах. А ми знаємо, що жінка-мати є основою-підвалиною нації, народу. Ми цих ідейних освічених робітниць на народньому полі майже не маємо. Хтож цему винен? Суспільність і школа. Наша середня школа старається тільки впакувати дівчині відповідну скількість знання, потрібного для одержання патенту, права прилюдности й трохе національної свідомости й на тім кінець. Нам не треба такої школи, щоби давала нашим дітям лише кавалок хліба і то серед чужих.

Наша приватна середня школа кромі знання, яке дає дівчатам і хлопцям, мусить загріти молодь обох полів, а о с о б л и в о д і в ч а т, до любови для селян, ремісників і робітників, запалити їх до праці на народнім полі. Школа мусить їх навчити, як п р а ц ю в а т и д л я н а р о д у!

Скажіть, чи богато дівчат або хлопців, які здали матуру ґімназійну або семінарійну знає, як взятися до роботи на селі або серед т. зв. »простолюддя« (слуги, термінатори, робітники) в місті? Чи богато з них має відповідне знання до цього, щоби могти зачати працювати, або бодай чи знає, що треба зробити, щоби оснувати яке небудь товариство? Вони в школі на лєктурі мали лише твори з т. зв. красного письменьства, історії, а з наук суспільних нічогісінько, ані чичирк. Чи така людина здатна відразу взятися за правдиву народню роботу, щоби людей не дурити, як вона сама не має поняття про світ божий?

Наша середня школа забирає тепер з селянських і робітничих родин спосібніші діти на те, щоби зробити з них інтелігентних робітників на народнім полі, а несвідомо й мимоволі відчужує їх від середовища, з якого вони вийшли. Під тим оглядом є конечна реформа. Наша школа має дбати не тільки про це, щоби дитину зробити спосібною до створення собі варстату праці, до добуття собі кавалка хліба, але середня школа має й мусить у нас дбати ще й про це, щоби дівчата й хлопці научилися суспільно працювати серед народу, щоби вони відчували конечність і потребу цього, щоби наша молодь обох полів і по скінченні школи була п р а к т и ч н о ю ідейною працею звязана з масою селянства та міщанства.

Щоби наші дівчата і хлопці не пропадали для нас, для народу марне по скінченні середньої школи, щоби вони стали життєздатними, щоби могли створити собі самі варстат праці серед свого народу і в користь народу і щоби не відчужувалися від цих слоїв нашої су-

спільности, з яких вийшли, уважаю конечним увести вже тепер в наших середніх школах науку про кооперацію й другі суспільні науки. Це буде якраз наука, при якій на кожному кроці муситься ученикам й ученицям говороти про значіння і ролю селянства, про способи боротьби зі злиднями, про суспільне значіння робітництва, про значіння жінки в розвитку нації. При цих науках якраз пізнають наші дівчата і хлопці, що ми без селян і робітників нічого зробити не в силі, що якби не творча праця (фізична і умова), то ми не моглиби навіть жити й не моглиби мати куска хліба. Тут вони пізнають, що праця для суспільства є вдячна й конечна, що ця праця над народом помагає добути йому добробут, свободу й волю і що від добробуту й свідомости нородніх мас залежить і добробут його верхів-інтелігенції, що, працюючи для народу, вони працють теж для себе. Ці науки отворять нашій молоді очі, її кругозид поширшає й стане більш реальним і ідейним. Це, на мою думку, звяже нашу інтелігентну молодь обох полів з нашим селянством, з нашим робітництвом, це зрозуміння народнього життя задержить цю молодь серед своїх і для своїх.

Тепер ходить про це, як і в яких розмірах увести це навчання в наших середніх школах вже в найблищому часі. Це справа не легка. Основну реформу нашого приватного шкільництва швидко перевести годі. Над цим мусять попрацювати довгий час визначні педагоги й фахівці ріжних ділянок нашого життя, які добре знають наше народнє життя і його потреби. На разі, не зміняючи в основі пляну науки в наших школах, можна подати лише менше або більше вдалі проєкти додаткових систематичних сільськогосподарсько-кооперативних курсів, які моглиби вже тепер бодай в части зробити нашу школу більш практичною а тим самим і кориснішою для нашої молоді. Річ ясна, що над такими проєктами мусілаби розвинутися р і ч е в а дискусія в часописах, на спільних анкетах в кружках »Рідної Школи« з кооператорами й педагогами. Так передискутовані проєкти малиби відійти до Головної Управи Р. Ш., де знов на спільних сходинах Г. У. »Рідної Школи« педагогів, кооператорів з Ревізийного Союзу, агрономів й других фахівців вони малиби бути передискутовані й з них мавби бути виготовлений якийсь один плян, якийби найкраще підходив до наших відносин і найшвидше мігби бути вже введений в життя. Цієї квестії не може розвязати ані сама »Рідна Школа«, ані педагоги, бо тут мусять бути уложені відповідні кооперативні підручники для діловодства, книговодства, всесвітньої історії кооперації, сусп. економії і т. д. Це може зробити »Р. Ш.« тільки при співпраці фахових кооператорів, знавців і практиків, які основно перестудіювали кооперацію і є обзнакомлені з відповідним матеріялом і плянами науки кооперації в школах за кордоном. Без підручників ученики (ниці) богато з науки не скористають. Вони мусять мати з чого вчитися, бо будуть мусіли с о л і д н о підготовитися до кінцевого іспиту перед відповідною комісією, до якої мусівби увійти відповідний делєгат Ревізійного Союзу. Без співпраці фахових людей з Ревізійного Союзу ще й тому не можливо вирішити цієї справи, бо кінцевий іспит з цих курсів має дати можність нашим абітурієнтам зараз по іспиті одержати місце, на разі як практиканта в кооперації, (в характері організатора, пропагандиста, книговодця, крамаря і т. д.) залежно від способностей і підготування; а про це власне буде рішати Ревізійний

Союз і тому його вказівки при вводженню плянів науки про кооперацію в школах і при укладанні підручників мусять бути міродайними, розуміється по передискутованні цеї справи з педагогами. Ревізійний Союз мусить мати вплив на кооперативне виховання цих гімназистів (ток), семинаристів (ток), щоби з чистою совістю міг допустити їх до кооперативної праці. А тоді введення цих плянів навчання кооперації при середніх школах за згодою, порозумінням і вказівкам Ревізійного Союзу зробить вже зараз нашу середню школу продуктивною, з неї вже тепер будуть могли виходити життєздатні хлопці й дівчата, спосібні до праці серед свойого народу й не будуть потрібуватися тягнути в чужину й топитися в чужому морі зі шкодою для своєї нації. А нам треба вже й тепер по селах і містах богато інтелігентних кооператорів.

Тут не один скаже: як то по матурі на село, на книговодця, на крамаря!? Так! Як можуть по матурі йти наші хлопці й дівчата на село і то чуже 80 км. від стації на учительські посади, то чому не можуть вони працювати в сприятливіших, культурніших відносинах в українському селі для українського народу?!

Я можу подати лише проєкт пляну в короткому начеркові.

В першій, другій та третій клясі 1 година тижнево читання кооперативних популярних книжочок, а при тім цікаве ведення дискусійних, інформаційних гутірок з дітьми (до цього надавалибися книжочки Гаврилка, »Читанка про лихварів«, в третій клясі вже »Кооперативний буквар«. Кромі цього повинні бути в українських читанках поміщені відповідні уступи на теми спільництва. При математиці належить узгляднити дещо з кооперативних рахунків. При додаванні, множенні, діленні виготовляти фактури, в третій клясі при обчислюванні процентів, дисконту, есконту, рабату, і т. д. і т. д., задачі з торговельної практики.

В четвертій клясі починавсяби вже властивий кооперативний курс, а властиво кооперативно-господарський курс. Особливо в дівочих гімназіях требаби ввести крім науки про кооперацію і торгівлю, науку про управу рілі, огородовини, про раціональне плекання дробу, худоби, безрог, бджіл, плекання саду і способи його експльоатування. Введення в гімназію, особливо жіночу, також наук з области сільського господарства уважаю тому дуже доцільним, а навіть необхідним, що тепер є стремління знести учительські семінарії, а створити 5 клясові гімназії в яких підвиховувалисяби кандидати на учителів, які по скінченні гімназії малиби ще два роки учитися в інституті педагогічнім. Вже й тепер ті, що скінчили гімназію мають першенство перед тими, що скінчили учительську семінарію. З цього виходилоби, що невдовзі більшість абсольвенток гімназій посвятиться учительському званню і піде на село. Тому їм, як що вони мають бути пожиточними одиницями на селі і причинитися до двигнення нашого народу, є необхідним запізнатися хоч дещо з сільським господарством і кооперацією. Якби не ставало години в гімназії на обі практичні науки, то можнаби ввести біфуркацію, деби в одних відділах зверталося більше уваги на сільсько-господарські науки, а в других більше на кооперацію. Річ ясна, що до підготовки цих плянів треба ще конче запросити агрономів, які учать в рільничих школах, і агрономів, які працюють при Повітових Союзах.

Тому требаби вже від четвертої кляси змінити відповідно плян навчання, не зміняючи його на разі суттєво, тому, щоби ще на разі ці гімназії могли одержати право прилюдности й не замикали молоді доступу на високі державні школи. Я би радив увести на разі ці додаткові практичні дисципліни в першу чергу у Львові тому, що там в центрі є богато відповідно підготованих й досвідчених кооператорів і агрономів й там цей досвід-експеримент мігби бути найкраще й найдоцільніше переведенній. Кромі цього моглиби деякі гімназії й семинарії ввести цей експерімент у себе, о скільки уважалиби, що в даній місцевості є догідні до цього відносини. А по кількох літах, якби показалося, що в цей спосіб зреформована щкола є доцільною, що вона дійсно дає можність її абсольвентам (кам) створити собі відповідний варстат праці серед свого і для свого народу, можнаби в цей спосіб зреформувати всі наші школи і бодай частина тих шкіл моглаби відректися права прилюдности. (Так як тепер справа стоїть, то є ясно, що кураторія з часом відбере право прилюдности всім нашим гімназіям, хочби відповіли всім вимогам).

В четвертій клясі, особливо в жіночих гуманістичних гімназіях можна ввести науку агрономії на місце науки природи, можна додати ще евентуально одну або дві години в 7 клясі на науку про будову, чинности людського тіла та гігієну, а в 6. 7. і 8 клясі по одній годині агрономії з практичними працями у відповіднім гімназійнім городі. Докладніше цю програму мусілиби розробити педагоги-агрономи.

В другому кооперативному відділі училосяби також в 4 і 5 клясі агрономії замісць природи, а кромі цього відповідні предмети з области кооперації й економію.

В четвертій, пятій, шестій та семій клясі по при це, по 3 години, а що найменше по дві години тижнево науки про кооперацію і торгівлю а по семій клясі кінцевий іспит при участи делєгата Ревізійного Союзу, або в осмій клясі повторення, поглиблення і доповнення матеріялу з области кооперації й економії, а по совісній клясифікації — свідоцтво без кінцевого іспиту.

На четверту клясу я призначивби книговодство, 3 години тижнево, на 5. клясу кооперативне діловодство: кооперативне законознавство, закладання кооператив, ревізія, векслевий закон, правна порада, податки і т. д. і товарознавство, на 6. клясу всесвітня історія кооперації, історія української кооперації й початки теорії кооперації, на 7. клясу докінчення й поглиблення теорії кооперації та економія. Тут рішаюче слово що до розкладу цих предметів і їх обсягу має і мусить мати Ревізійний Союз, бо він мусить знати, яких буде мати з них робітників, а робітників мусить мати таких, яких вимагають обставини, серед яких розвивається наша кооперація й сільське господарство. Робітники мусять бути рішучо ідейні, щоби були в силі посвятити бодай дещо із своїх особистих вигод і забаганок для загального добра народу. Ці курси кооперативно-торговельно-господарські мусілиби бути правильно візитовані інспекторами Р. Ш., відповідним інспектором Ревізійного Союзу, та відповідним агрономом практиком і педагогом рівночасно з Сільського Господаря.

Звідки взяти на це в гімназії й семінарії годин? В низшій гімназії можна з чистою совістю взяти одну годину зі співу, бо на мою думку гріх мучити діти, які не мають ні слуху, ні голосу теорією співу.

Спів може бути обовязковим тільки для тих, що мають слух і голос. В разі потреби, можна взяти бодай одну годину руханки, в цілій гімназії, на кооперативну науку. Я бувби за знесенням обовязкової гімнастики в тому виді, в якому вона існує в наших школах, мимо цього, що я був і є її прихильником. Після моїх спостережень й особистого досвіду, той спосіб ведення гімнастики, який обовязує в наших гімназіях, не скріплює здоровля і сил наших дітей в школі, а нищить їх здороля. Вона стремить до того, щоби зробити з наших дітей змагунів, спортовців, отже є дуже односторонньою. І так можна завважати, що більшість нашої молоді віддається невміло й односторонньо спортові, занедбуючи себе зовсім духово й ідейно; їм здається, що вони будуть найбільш хосенними для своєї вітчини, як добудуть як найбільшу фізичну силу і зручність; вони чують тоді відразу до духової, культурної праці, стають маняками, а кромі цього нищать своє здоровля. В наслідок цього одностороннього напряму, ми бачимо ще й дуже сумне явище, ми стрічаємо тепер, чого не було перше, великий процент молоді, який вже в першій і другій клясі, в наслідок футбола, має слабе серце, а другі хороби в наслідок надуживання спорту й руханки. З досвіду знаю ще й те, що по теперішній руханці не можливо правильно вести лєкції. Діти не є спосібні напружити увагу, вони є перемучені руханкою. По такій руханці їм требаби, бодай пів години відпочинку, щоби могли прийти до себе. Узгляднім ще й це, в яких салях й відносинах відбуваєся руханка. На мою думку булоби найкраще по третій годині продовжити павзу ще на 10 або 15 хвилин і ввести легоньку ритмічну руханку-забаву при легкому співі або музиці. Це булоби при даних умовах може найдоцільніше й не нищилоби здоровля наших дітей.

Це булаби одна година на науку кооперації у висшій гімназії; другу годину зискавби я через обкроєння і скорочення матеріялу латинської мови (в гуманістичних) а греки в клясичних гімназіях; третю годину одержавби через обкроєння рисунків в гуманістичній гімназії, а латини в клясичній. В шестій та семій клясі можна евентуально зискати третю годину з історії. І це булоби доцільне, бо теорія кооперації та економія вяжеться по части з наукою історії. Це булоби навіть корисне, бо через це можна зреформувати науку історії, дати їй инші основи, а через це молодь зискалаби богато на зрозумінню властивої історії й поширилаби свій світогляд. Кромі цього мусілосяби ввести в шестій та семій клясі обовязкові лєктури з области кооперації та сільського господарства, щоби молодь могла поглибити своє знання. Так само булиби обовязкові реферати на кооперативні теми, звязані з потребами господарського життя нашого народу і з практичною роботою кооператорів в місті й на селі.

При таких школах, де введено такі курси, мусівби безумовно повстати замісць дотеперішніх так зв. научних кружків, кооперативні кружки, поділені на такі секції, які моглиби в цілости охопити потреби життя молоді. Там моглиби бути кромі кооперативної секції секція літературна, історична, природнича, сільсько-господарська, спортова і т. д., а головну увагу зверталосяби на секцію »науки праці на народньому полі.« Ця секція булаби певного рода семинаром, де ученики й учениці, під проводом вишколеного кооперативного пропагандисти з вищою освітою, присланого Повітовому Союзови Ревізій-

ним Союзом, училисяби працювати серед народу, училисяби вести й орагнізувати народню роботу. Учениці (ки) мусілиби обовязково випрацьовувати відповідні реферати на теми пляново, доцільно й методично обдумані й розділені поміж учеників (иць) відповідних років учителем пропагандистом. Пр. ученик (ця) має самостійно оснувати чит. Просвіти, Луг, Кружок Р. Ш., Кружок С. Г., позичково-щадничу касу, споживчу кооперативу і т. д. В такім рефераті ученик (ця) мусить обняти цілість поступування: підготування ґрунту на селі підоснування якогось товариства, виготовлення подання, підписання статутів й їх обяснення, сказати куди має бути спрямоване подання з статутами, як приготовити все до загальних зборів, відповідна пропагандистична й обясняюча промова, способи, якими має викликати дискусію селян, зацікавлення даною справою, відповідь на запити, які евентуально моглиби бути до нього спрямовані, реєстрація економічних установ. Подібною темою булоб: організація культурно-освітнього, співацького чи драматичного гуртка при кооперативі й як має виглядати праця в ньому, кружка С. Г. і т. д., урядження й переведення на селі або в місті ріжного роду кооперативних, сільсько-господарських і других анкет, свята кооперації і т. д. Словом в такому кооперативному кружку малиби навчитися ученики, учениці практичної народньої роботи на всіх ділянках народнього життя.

Питання, як удержати такого пропагандиста й рівночасно учителя, як удержати педагога-агронома?

Я думаю, що половину або три чверти платилаби кооперація, а решту »Р. Ш.« Це тому так, бо він робивби пропагандистичну, отже і культурно-освітню роботу по кооперативних кружках, а рівночасно вівби пропаганду за обєднання кооперації з Р. Ш. і його пропаганда за Р. Ш. булаби в цьому випадкові дуже успішною, бо він мігби тепер на кожному кроці вказувати селянам на хосенну роботу Р. Ш. іменно на виховування нею з селян і робітників для народу народніх культурно-освітніх і економічних працівників; в такому разі й агроном педагог мавби дані для пропаганди рідношкільної ідеї.

Попри це належить подбати про взірцеве ведення учениками шкільної споживчої й ощадностевої кооперативи. Чотири рази до року мається перевести в шкільній кооперативі замкнення книг, рахунків, зробити білянс. Перевести чотири рази в році загальні збори кооперативи, вибір надзірної ради й управи а то на початку шкільного року, перед Різдвом, перед Великоднем і при кінці шкільного року. Ходить о це, щоби якнайбільше число учеників, учениць могло в році обзнайомитися з кооперативним книговодством і з практичною кооперативною роботою. При кожноразовім виборі надзірної ради й управи мусівби все хтось найбільше досвідчений із старої надзірної ради й управи увійти до нової, щоби ввести в діло нових членів-робітників. Контроля мусілаби переводитися дуже часто й совісно, щоби не дати нагоди до надужить, бо це би здеморалізувало молодь. Ревізійний Союз враз з Головною Управою Р. Ш. мусить подбати про те, щоби всі ці шкільні кооперативи мали менш більш згідні статути. Кромі цього булоби вказаним, щоби кожний ученик, учениця, а бодай активний член кооперативного кружка, в часі різдвяних, великодних, або великих ферій відбув одномісячну практику в кооперативі свойого села і то одного року в споживчій, другого в кредитовій, третього

в молочарській кооперативі й обовязково привіз і доручив управі гімназії відповідну посвідку від управи й надзірної ради. Це малоби велике практичне значіння, бо звязувалоби нашу молодь, а особливо дівчат зі селом. Вони в цей спосіб пізналиби краще село й його потреби, а по при це набралиби сміливости і певности в публичних виступах і так, увійшовши вже раз в народню роботу, вже би її так легко не кинули.

Після інформацій учительок й учителів деяких семинарій можна цей сам плян сільсько-господарсько-кооперативного курсу завести і при семинаріях, де рівнозначною клясою з IV кл. гімн. є І курс семінарії. Години на науку кооперації можна узискати через обкроєння 1 години польської мови, одної години руханки, 2 із співу й музики, або робіт, а на вищих курсах 1 години практичних лєкцій.

При семінаріях требаби зреформувати ще науку природи. Так дівчата, як і хлопці по скінченні семінарії йдуть по більшій части на учительські посади на село (тут пішлиби до приватних зреформованих народніх шкіл на село), тому мусять вони бути обзнакомлені з потребами селянина, селянки. Вони мусять обзнакомитися так теоретично, як і практично з поступовим способом управи рілі, огородовини, плеканням садів, бджільництвом і т. п. Тому при науці зоольогії мусілосяби більше узгляднювати анатомію домашніх звірят, науку про раси отже виплекування рас, раціональну годівлю домашніх звірят, між иншими птицеводство, бджілярство і т. д., науку про шкідників піль, городів, садів, хороби домашніх звірят і поміч в наглих випадках (лікування). При ботаніці мусілосяби узгляднити промислові ростини, лічничі зела і т. п., управу збіжа, огородовини та других хосенних ростин, плекання садів (щіплення). Обзнакомлення з ріжного рода почвою, звичайними й помічними погноями. Окрім цього докладніше — гігієна хати, родини й дитини.

Введення науки про кооперацію й сільське господарство в семінаріях малоби величезне значіння для нас, бо вони викидають свою молодь головно на село між селян і тут вони, учачи в приватніх сільських народніх школах Р. Ш., моглиби помогти Р. Ш. звязатися з селом через свою працю в кооперативах, кружках С. Г. Ну і в школі таки підготовлялиби, вироблялиби наших сільських дітей на кращих, розумніших і свідомих господарів (господинь). Для такої примінної науки природи або й крім того осібного предмету агрономії требаби додати бодай одну-дві години тижневих й требаби постаратись щоби її учив агроном. Наука про кооперацію, як в гімназії.

Щоби ці додаткові курси можна було завести в середні школи і успішно вести, мусілиби обовязково учителі наших приватних шкіл підвчитися кооперації, бо цієї роботи в школі не мож звалити виключно лиш на працівників кооператорів з Повіт. Союзів і Маслосоюзів тому, що в них нема стільки часу. З часом буде можна обсадити ці місця фаховими учителями кооперації.

Це введення науки в наших середніх школах малоби дуже велике значіння для »Рідної Школи«. Вона, підготовляючи ідейних робітників для нашої кооперації, малаби повне право вимагати від кооперації за це значної матеріяльної помочі, а кооперація, маючи з такої школи наглядний хосен, дуже радо прийшлаби Р. Ш. з так видатною матеріяльною помочію, на яку лише відносини позволилиби. (Кінець буде)

М, Росткович.

Шляхи розбудови с. г. кооперації.

(З приводу дискусії над цією справою).

V.

Схема нашого кооперативного будівництва в майбутньому.

Ми, розуміється, не можемо нині предбачити, якими шляхами в дальшому піде наш господарський розвиток. Тут нам може зустрінутися богато сприятливих і несприятливих обставин, що цей шлях можуть змінити. Одначе це ні трохи не звільняє нас від обовязку улаштувати нашу роботу після якогось обдуманого пляну.

В своїй схемі я приймаю на увагу головним чином село, бо що до міста, то тут мало що можна сказати нового. Ціла схема базується на засадах, що їх висунув у своєму проєкті інж. Раковський і які зрештою примінюються нині у всіх передових країнах: спеціялізація, районізація (або централізація) і 2-степенна система кооперативного будівництва.

На перше місце я навмисне висуваю с п е ц і я л і з а ц і ю, бо вважаю, що від неї залежить в найбільшій мірі успіх кооперації і підняття нашого народнього господарства на вищий ступінь. Під спеціялізацією розумію таку схему кооперативного будівниитва, коли кожну головну галузь сільського господарства обслуговує окремий вид кооперації. Таких видів спеціялізованих кооператив може бути кілька, більше чи менше, в залежности від степеня інтенсифікації сільського господарства та від инших умов, які сьогодня передбачити не можна. Головніші з них наступні: 1) кредитова кооперація, 2) молочарська, 3) яйчарська, 4) збіжева, 5) для збуту худоби, 6) промислова, якої може бути кілька родів (цукроварні, гуральні, крохмальні, фабрики цикорії і инші). Тут може бути сумнів лише відносно яйчарської кооперації, яка не всюди і в Західній Европі являється самостійною, бо збутом яєць часто займаються инші кооперативи: молочарські, споживчі, то що. Одначе, я вважаю, що ця галузь розвинеться у нас в самостійну кооперацію, яка мабуть займе перше місце серед всіх инших видів кооперації, бо, з огляду на наше малоземелля, на транспортні умови і на далекість ринків збуту, лише ця галузь сільського господарства може розвинутись у нас як найкраще і поширитись до солідних розмірів. Тому вона неминуче має створити окремий, самостійний вид кооперації.

Не зазначаю тут окремої закупочної кооперації, головно для закупу помічних погноїв і насіння, бо цю функцію можуть успішно виконувати збіжеві та кредитові кооперативи, які до цього найбільше надаються. Чи самі збіжеві кооперативи будуть окремо існувати, тяжко сказати. Можливо, що збіжеві магазини будуть існувати при кредитовій кооперації, як це часто трапляється в країнах Західної Европи, тим більше, що виглядів на велику надпродукцію збіжжа немає ніяких. В кожному разі, коли збіжеві кооперативи і повстануть, то лише в деяких районах, головно на Поділлі і на Волині, але в загальному

народньому господарстві західних земель вони великої ролі відогравати не будуть.

Також самостійною має бути кооперація для збуту худоби. Це не тільки тому, що ця галузь господарства відограє і буде відогравати в нашому господарстві поважну ролю, але і тому, що її не легко сполучити з якимсь иншим видом кооперації. Тому і в країнах Західної Европи товариства для збуту худоби часто появлялись раніше, ніж инші види збутової кооперації. Та й завдання таких товариств і технічні функції їх багато ріжняться від завдань і функцій инших видів сільсько-господарської кооперації. З цієї кооперації може виділитись потім окрема перероблююча кооперація — кооперативні різні, рівнож як із збіжевої — кооперативні промислові млини.

Постачанням сільсько-господарських машин і рільничого знаряддя може занятися також кредитова, або збіжева кооперація, але на селах для використування більших машин мають бути окремі машинові товариства (Туган-Барановський називає їх виробничо-допомоговими артілями). Очевидно, що поруч з цими кооперативами може виникнути богато инших спеціялізованих кооператив, так би мовити, контрольно-виховуючого характеру: контрольні товариства, кооперативи для плекання расової худоби та дробу і т. п. Але це не входить в схему організації, тому я про тих не згадую.

Про користь і вигоди такої спеціялізації кооператив не буду розписуватися, бо це є занадто відоме з кожного підручника кооперації та з прикладів західно-европейських країн, що нам усім також добре відомо. Скажу тільки, що немає ніяких причин думати, ніби то вона для нас не надається. Для нас усе надається, тільки навчімося те все до наших умов застосувати. Колись також думали, що не хлопська то справа перцем та милом торгувати, але тепер ми бачимо, що і »хлоп» торгує ними не гірше, ніж хтось инший і ми вже так не думаємо. Тож і в инших ділянках навчімося йти за другими народами, бо »не святі горшки ліплять«.

Р а й о н і з а ц і я або вірніше централізація є другою неминучою умовою сільсько-господарської кооперації. Як збутом сільсько-господарських продуктів, так і закупом ріжних потреб для цього господарства не можуть займатися дрібні сільські кооперативи. І то не тільки тому, що одно село не має для цього відповідних фахівців, але головно тому, що це невигідно, а иноді просто неможливо. Що могла би зробити сільська місцева кооператива в справі збуту худоби, збіжжа чи яєць? В найліпшому випадкові було би те, що нині є: перепродати зібраний продукт приватному посередникові, бо навіть централя кооператив не дала би собі ради з тою мішаниною, яку кооперативи доставляли би. Вона не витримала би конкуренції приватних гандлярів, які на торгівлю такими продуктами мають відповідний сприт і свої засади. Кооперація може витримати конкуренцію приватних купців тільки тоді, коли має до діла з продуктом стандаризованим, який є відомий на ринку і на який є попит. Колиж це продукт нестандаризований, то його треба вміти продати, на що є здібний тільки приватний посередник. Це є головна причина, чому ми поза маслом і трохи яйцями досі майже нічого не робимо в справі збуту продуктів сільського господарства. А занятися виготовленням стандаризованого продукту може тільки кооперація, доцільно орга-

нізована, себто великі районові кооперативи, що мають для цього відповідний фаховий персонал (в тому числі і агрономів) та великі технічні урядження. Тому треба ясно сказати, що спеціялізовані кооперативи викличуть стандаризацію продуктів, а не навпаки.

Кожна районова кооператива вибірає своїм місцем осідку найдогідніший комунікаційний центр. Збіжеві і яйчарські магазини та склади с.-г. продуктів мають бути обовязково при залізничій стації, тоді як перероблюючі кооперативи місцем свого осідку вибірають центри з огляду на сировину: чим ця сировина тяжча від готового продукту, тим центр кооперативи (її підприємства) має бути блищий до продуцентів. Для молочарської кооперативи близькість залізниці має не таке значіння, як прим. для різні.

По такій же схемі має бути організована і споживча кооперація: великі районові кооперативи з місцем осідку по можливости при залізниці, а на селах тільки філії цих кооператив. Тут грає ролю не тільки економія на доставі товарів, але і те, що велика кооператива буде мати вистарчаючий асортимент ріжних товарів і капітал буде швидше обертатися. Ми знаємо, як нині по кооперативах, які ведуть торгівлю мануфактурою чи модною галянтерією, товар залежується роками, бо запотрібування на нього в селі є невелике, або він вийшов з моди. Та й вибір такого товару невеликий, хоч часто вартість його перевищує вартість всіх инших товарів кооперативної крамниці. Вже і нині деякі повітові союзи носяться з думкою про ліквідацію існуючих по селах споживчих кооператив і відчинення замісць них філій повітової кооперативи I ступня, на яку кооперативу мав би перетворитися сам союз. Без сумніву це принесло би великі матеріяльні користи та облекшило б технічне керівництво кооперативною роботою в цілому повіті. Тоді не було би марнотратної господарки по сільських кооперативах, на чому ми тратимо нині, можна просто сказати, міліони; та й конкуренційна політика з приватними склепами по селах провадилась би однозгідно і пляново. Тоді і населенню скорше можна булоб показати користи від кооперації. Все майно кооператив мусіло би бути переведено книжково на центральну кооперативу, що великих труднощів з ніякого боку не представляло би. Але на мою думку на таку реорганізацію ще не наступив час. Крім того немає потреби заводити в наших умовах аж так великі кооперативи, як повітові. Доцільнішим буде створити районові кооперативи на 10-20 сіл кожна. Головне, що нас стримує нині від такої реорганізації — це несвідомість нашого населення. Потрібна ще довга організаційна робота у самому селі, щоби виховати цю свідомість і викликати довіря у всього населення до кооперації взагалі і до керуючих центрів зокрема. Але для того мусимо багато дечого змінити в нашій дотеперішній системі керівництва і кооперативної господарки.

У відріжнення від усіх инших видів кооперації тільки кредитові кооперативи мають задержати свою самостійність по селах. Тут районові кооперативи користи не принесуть, а навпаки вони принесли би шкоду в справі мобілізації капіталу. Цей капітал треба видобути зі всіх найменших закамарків життя, запроваджуючи не тільки добровільні вкладки, але і примусову, організовану ощадність. А це може зробити лише сільська кооператива. В разі потреби, у великому селі може існувати навіть дві, або більше українських райфайзенок, бо

тут ходить не так про господарність капіталом, як про його мібілізацію.

Що до системи союзного будівництва, то тут має бути застосована виразна двох-степенна її форма. В Західній Европі скрізь майже в споживчій і с.-г. кооперації проведена ясна 2-степенна система організації. Двох-степенна система кооперативного будівництва являється необхідною як з оглядів господарських (уникнення зайвих видатків, звязаних з існуванням посередніх установ), так і з огляду на організаційну доцільність не тільки місцевого значіння, але і в загально українському маштабі. Що двохстепенна система кооперативного будівництва являється найдоцільнішою, показує нам західноевропейська кооперація, де навіть споживчі кооперативи не мають своїх посередніх надбудов. Нині повітові союзи мають рацію існування лише тимчасово і то з двох мотивів: поперше тому, що наші сільські кооперативи являються занадто карлуватих розмірів і є розпорошені по цілому краю, далеко від комунікаційних пунктів, через що централя їх не може обслугувати, а подруге, повітові союзи виконують нині функцію організаційних центрів, що являється неминучим в наших умовах. Але після того, як населення буде досить зорганізоване і створяться великі районові кооперативи, повітові союзи стануть зайвими і мусятимуть зліквідуватися, зглядно виконувати ролю районових союзів. На місце них повстануть районові кооперативи I ступня, або будуть відчинені гуртові склади централі споживчої кооперації. Невиключено також, що деякі союзи перетворяться у відповідні централі сільсько-господарської кооперації: молочарської, збіжевої, яйчарської і т. п., бо місцем осідку цих централь мають бути міста, котрі з оглядів економічних і культурних являються найбільше відповідними.

Членами централі являються тільки кооперативи I ступня даної залузі с.-г. кооперації, за винятком кредитової кооперації, де членами централі являються повітові союзи (банки). В свою чергу членами районових кооператив I ступня являються репрезентанти (господарі) окремих господарств. Немає потреби тягнути до сільсько-господарських кооператив (за винятком кредитових) все населення села. Важно, щоби в них була заступлена як найбільша кількість самостійних господарств. Це у всякому разі не позбавляє цих кооператив характеру обєднання людей, а не майна. Певна річ, що зорганізувати такі районові кооперативи не буде легко, але тут не може бути непереможною перепоною те, як думає інж. Раковський, що тяжко буде намовити людей вступити членом до позамісцевої кооперативи. Тяжко було би їх намовити вступити туди через існуючу кооперативу, але нас не мусять спиняти труднощі, коли ми хочемо щось творити і поступати наперед. Ми на те і працюємо, щоби поборювати всякі труднощі, які стоять нам на дорозі до кращого. А в господарському житті найдеться мало таких труднощів, яких не можна було б побороти організованою силою.

Що до внутрішньої організації районових кооператив, то це буде залежати від обставин, які висуне само життя. Звичайно великі кооперативи розбиваються на місцеві секції, які ведуть і полагоджують місцеві справи. В нашому прикладі секції творили би окремі села. Вони відбувають свої місцеві загальні збори та вирішують на

селах льокальні справи і виносять постанови загального характеру по наперед виробленій в централі кооператив програмі, як це нині робиться у великих кооперативах Західної Европи.

Так мала би виглядати схема нашого будівництва с.-г. кооперації в майбутньому. Коли вона буде переведена в життя — тяжко сказати. Може за 10, може за 20, а може за 50 і більше літ. Все буде залежати у великій мірі від нас самих, цеб-то від того, яку ми поведемо підготовчу роботу для скоршого осягнення наміченої мети і наперед виробленого пляну. Одно лише є ясне, що ми цей плян мусимо виробити, а ще головніше мусимо уміти перевести його в життя.

VI

Реорганізація існуючих споживчо-господарських кооператив.

Оскільки ми признаємо, що тільки діференційована кооперація виведе наш нарід з господарської неволі й створить йому краще майбутнє, то ми мусимо підготовитися до цієї кооперації. Ця підготовка мусить іти поволі, але систематично. Не смімо нервуватися і поспішати. Не мусимо робити стомилеві кроки, як гіперболічно висловлюється інж. Раковський, бо для таких кроків ми не маємо сили. Ліпше ідім тихою ходою, але певною, а саме головне не стіймо на місці, творім. Краще зробім менше, але добре, ніж закроїти богато і потім відступити назад ще далі, як були досі. Певна річ, шкода нам діється велика від того, що инші народи швидко ідуть вперед, а ми чим далі, то все більше від них відстаємо. Одначе, на це немає ради; мусимо примиритися з тим, що є, і не тратити віри в наслідки своєї праці, бо ми творимо наше нове життя не на якийсь обмежений час, а на ціле довге майбутнє. Правда, багато обставин нам не сприяє, але це ще не все. Щось далеко більше лежить в нас самих. Коли-б ми сьогодня мали всі сприяючі обставини, що лежать поза нами, то все ж ми ще так швидко не збудували б сільсько-господарської кооперації, як ми собі її ідеально уявляємо. Може воно навіть добре, що ми з великими труднощами здобуваємо собі нові позиції, бо тоді і будова наша буде міцнішою.

Розбудову нашої сільсько-господарської кооперації мусимо почати з того, що вже маємо. Ця розбудова мусить іти в двох напрямках: з одного боку існуючі нині споживчо-господарські кооперативи зробити справжніми кооперативами, вдунути в них так би мовити кооперативного духа, а з другого боку поширювати їхню діяльність на инші галузі селянського господарства і в новий спосіб цю діяльність провадити. Що до першого напрямку, то треба собі добре усвідомити, що без віри нашого населення в кооперацію і без любови до неї не можемо і думати про її майбутній розцвіт. А цю віру і любов викличемо не самою пропагандою, тільки реальним ділом. Поки наші кооперативи і наша кооперація взагалі будуть місцем партійної боротьби за »диктатуру« і групових або особистих порахунків; поки в наших кооперативах будуть панувати манка і марнотратна господарка, (за що часто терплять цілком невинні люде, а злочинці ли-

шаються непокараними); поки керівництво кооперативою буде тяжким, непосильним обовязком окремих одиниць, а не натхненою творчістю цілого загалу, доти не можемо говорити, що вже створено міцний фундамент, на якому має стати трівка, величава будова нашої кооперації. Це є наші найтящі гріхи, що недопускають нас до людського раю. І за ці всі гріхи найбільша вина падає на наші верхи, на наш кооперативний провід. Я не знаю, чи скоро ми ці гріхи зрозуміємо. Часом хотілось би пустити серед нас найбільшу демагогію, кидати бомби, стріляти з гармат, щоби стряснути самих себе, схаминутися і відкрити очі на жахливу дійсність. Ми часто в кооперативах ведемо таку політику, щоби борони Боже »противна сторона« не зібрала собі більшости, хоч дуже добре знаємо, що це шкодить кооперативі. Село, повіт, край починає між собою ворогувати і цю ворожнечу переносить з людей на саму справу, а справа занепадає і гине. Коли в кооперативі запановує одна якась група і до керування справами не допукає другу групу, то ця друга група старається підкопувати кооперативу, щоби насолити цим своїм противникам, виповідає уділи чи навіть закладає другу кооперативу. І ця затроююча згубна політика провадиться часто з гори, від керуючих центрів. Як багато могла би зробити для кооперативи наша сільська інтелігенція, але як часто вона лише шкодить справі, бо вважає себе форпостами тої чи иншої політичної групи! Але не ліпше стоїть справа і в наших кооперативних надбудовах. Там також часто на керуючі і відповідальні ролі призначаються невідповідні люде тільки тому, що вони належать до тої чи иншої політичної групи, або мають добрі знайомства. То ж попробуйте з такими людьми щось творити і іти »стомилевими кроками«! Але трагізм не в цьому, трагізм полягає в тому, що такі люде не знають і не розуміють, чи взагалі треба кудись іти. Тож мусимо зрозуміти, що з такими засадами ми сільсько-господарської кооперації не збудуємо і не тільки діференційованої, а просто ніякої. Кооперація потребує мати за собою ціле продуктивне населення, а не одну якусь партію, хоч як би вона не була великою і щиро народньою. Що до манк і марнотратної господарки по кооперативах, то зло полягає не в них самих, а в тому, що майже ніколи не буває ясно, хто за них відповідає. В наслідок цього або терплять невинні люде, або страти поносить кооператива і все йде далі своїм трибом, а населення тратить віру в чисту ідею кооперації. І тут вина падає на керуючі центри, що не припильнували за кооперативним життям на селі і не дали для нього ясної і простої системи, бо не можна спускатися на саме село, думаючи, що якось то воно своїм мужицьким розумом вивезе. Але цієї справи, нової для нього воно не вивезе. Село потрібує керівництва і догляду.

Повторюю: передумовою дальшої розбудови є справа існуючих споживчо-господарських кооператив. Для того, щоби справу з манками поставиги ясно, необхідно, щоби була ясна сама операційна, або ділова рахунковість, а в першу чергу склепу і каси. Старий спосіб контролі склепу — передача товарів по фактурі і лядовий денник — себе не виправдали. Поминаючи те, що крамар часто і не бачить фактури, через що не можна доказати, чи він той або инший товар перебрав чи ні, але коли він навіть підписав фактуру, то це ще не є доказом, що манко повстало тільки по

його особистій волі. Часто може бути, що манко криється в самій фактурі, (звичайна недостача товару, чи неправильна калькуляція, помилка в перемноженні чи в підрахуванні і т. п.), або в неправильних записах книговодця. Крамар тоді зданий на ласку инших осіб чи простого випадку, але в разі манка нічим своєї невинности удокументувати не може. Нікому і в голову не може прийти шукати помилки в фактурах, та це й не легка справа, коли тих фактур за цілий час набралася ціла купа. А коли товару не вистарчало і по самій фактурі, то тут уже ніякі провірки нічого не поможуть. Щоби цього всього уникнути, потрібно всі товари передавати до склепу на підставі окремого передаточного виказу (списку), який пишеться під копірку в двох примірниках, підписаних крамарем і справником кооперативи; один примірник цього списку передається крамареві, а другий залишається в зошиті у справника. До виказу має записуватися і калькулюється тільки та кількість товару, яка була дійсно до склепу передана; коли чогось було менше, то це вже справа управи, а не крамаря. При цьому способі передачі лекше буде і помилки відшукати, бо крамар в любий момент може перевірити всі викази, що залишаються у нього на руках. Крім того, це дає зручність і при робленні інвентури в склепі, коли часто крамар не знає точних цін на деякі товари. А тут інформацією служить для нього передаточний список. Лядовий денник мусить бути скасований, бо він тільки обтяжує крамаря і для контролі нічого не дає, крім мороки і плутанини. Нарешті, це не є жадний документ, а своєвільні записи самого крамаря. Яскравим доказом цього може служити одна кооператива тернопільського повіту, де спритний крамар зумів зробити за допомогою лядового денника на товарах 2.000 зол. надвишки, а на вуглі 3.500 золотих манка (бо йому це було вигідно).

Замісць лядового денника по кооперативах мають бути запроваджені т. зв. »ролькові марки« (Rollenmarken). Ці марки можна дістати в любій мові в Гамбурському союзі кооператив по дуже низьких цінах (приблизно 50 грош. за 1 рольку в 1000 штук). При обрахуванні склепу скарбник не потрібує годинами морочитися з підрахуванням лядового денника, а дивиться тільки на біжуче число зужитих марок і денний торг є обрахований.

Немає також ніякої потреби обраховувати що дня принятих до склепу с.-г. продуктів (яєць збіжа, тощо). Вони обраховуються тільки тоді, коли фактично зі склепу виходять (чи то до складу кооперативи, чи то для відсилки до повітового союза). На видані зі склепу продукти пишеться також передаточний виказ (иншої краски, ніж на приняття товарів до склепу, наприклад, для товарів, або приходовий може бути білий, а на видачу продуктів, або росходовий — червоний). Цей виказ пишеться в двох примірниках як і приходовий. На передані скарбникові готові гроші крамар одержує посвідку. На знижку і звишку ціни на товари, як рівнож на ріжного роду відтяження пишуться відповідні викази червоні чи білі. При цій системі операційної рахунковости справа з манком не може бути неясною, бо всі приходи і росходи склепу є підтверджені незаперечними документами. Очевидно, що за всякий недобір товарів чи продуктів при цій системі відповідає тільки крамар. А для цього він має підписати службову умову (в якій між иншим мусить бути викинутий

пункт про мировий суд, бо це анулює всю умову) та скласти відповідні кавційні векслі. При тім ці векслі мають переховуватись в ПСК, бо з ними кооперативи не вміють дати собі ради. Часто за необхідність лядового денника висувається той аргумент, що при ньому крамар не може присвоїти собі лишків при закупі продуктів. Але цей аргумент є просто смішний. По перше, в кооперативі все мусить провадитись точно і ніяких лишків ні від кого не можна брати, а по друге, коли і можуть бути якісь невеличкі ріжниці на вазі, то стреміти до їх виловлення значило би гонитися за мухою, а не бачити слона. Треба саму справу поставити ясно і точно, а не робити на крамаря засідки, щоби його на чомусь піймати.

Так само ясно і точно мусить бути поставлена справа з касовим діловодством по кооперативах. Скарбник мусить писати на кожне приняття і кожну видачу готівки окремі квитки (білі і червоні) в двох примірниках, один з яких залишає у себе, а другий передає контрагентові, зглядно книговодцеві. Тоді також не буде неясного касового манка, як це трапляється нині. Кредитові позиції скарбника нічого не обходять, це справа книговодця.

Таке діловодство мусить бути заведене і у всіх инших підприємствах кооперативи, як що вона їх має. При нім менше буде роботи ревізорам і люстраторам, а саме головне: довіря до кооперативи з боку населення зросте.

Для наладнання справи по низових кооперативах, крім точної і ясної операційної рахунковости, потрібно ще богато організаційних заходів, на яких я за браком місця довше зупинятися не буду, але головніші з них перечислю. Сюди належать:

1. Розборгування майна мусить бути урегульовано в дійсности, а не лише на папері. На мою думку членам боргувати можна лише до висоти вплаченого уділу, а нечленам зовсім не боргувати. Одначе тому, що сільські кооперативи мають часом таких клієнтів, що їх не можна чи не слід приймати в число членів кооперативи, але вони являються корисними, то Надзірна Рада, має скласти список таких осіб з зазначенням висоти боргу, що їм може бути уділений. Додержати цих правил має крамар під особистою відповідальністю. Коли він членам відпустить більше, ніж на суму вплаченого уділу, а нечленам більше, ніж це визначила Надзірна Рада, то при люстрації чи ревізії ці надвишки до інвентури боржників не вставляються і тим самим сума їх перейде до товарового недобору, який має покрити крамар. Ніхто крамареві не може видати инших розпоряджень, а коли би і були видані, то він не сміє їх виконувати.

2. Торговельна карність до ПСК. мусить бути суворово додержана. Коли ПСК. немає всіх товарів, то він мусить увійти в порозуміння чи заключити умову з приватними купцями, щоби мати завше під контролею як запотребування кооператив, так і їхню приватну заборженість.

3. Уділовий капітал має систематично і пляново побільшуватись. (Про це напишу окремо).

4. Відповідальність всіх службовиків і членів управ по кооперативах має бути загварантована кавційними векслями, зложеними в ПСК.

5. Товарові звороти мають бути введені в непорушну систему.

6. Торгівля алькоголями не може бути допущена ні в якому вигляді і ні під жадними умовами.

7. Функціонування керуючих органів має бути фактичне, а не номінальне. До цього мають привчити їх інструктори (вчителі) ПСК.

8 Конкуренція з приватними склепами має провадитись пляново і організовано під керовництвом ПСК.

Розуміється, до того всього потрібний ще відповідний фаховий персонал по кооперативах, але найголовніше, що для цього потрібно, це — добра організація кооперативних надбудов, ПСК. Без цього ніякі заходи на низах нічого не допоможуть. Але ПСК. потрібують перш за все відповідного організаційного персоналу. А для цього потрібні гроші на його утримання. Це питання мусить бути розвязане в инший спосіб, ніж воно розвязується досі. Кількість персоналу оргаінзаційного відділу ПСК. не мусить залежати від »зисків« ПСК. Це є засада глибоко неправильна і шкідлива. В кооперації мусить бути все ясно. Коли ПСК. має білянсову надвишку, »зиски«, то вони мусять бути роспреділені так само, як і в низових кооперативах: частина до резервового фонду, а частина на товарові звороти членам. За те на утримання цілого апарату ПСК. кооперативи мають платити відповідний податок. Тут має бути застосоване те правило, що кожний має одержати те, що йому належить і дати те, що з нього належить. Тоді і торговельні обороти унормуються і товари в ПСК не будуть »занадто« дорогі, а продукти »занадто« дешеві. Тоді буде в ПСК. вільна рука дбати лише про користь для кооператив, а не про зиски для централі союза. Нехай цей спосіб і саме слово »податок« нікого не лякає, бо це є ніщо инше, як звичайний господарський розрахунок: затратити менше, щоби здобути більше. У формі ріжних манк, страт, марнотратної господарки і всіляких адміністративних кар наші кооперативи тратять в десятки разів більше, ніж коштував би добрий персонал організаційного відділу ПСК., який би мав оберігати кооперативи від цих страт, а саме головне допомогти їм рухатися вперед, а не стояти на місці.

Я може занадто довго спинився на першому напрямкові нашої підготовчої роботи до розбудови с.-г. кооперації, але це тому, бо вважаю, що без цієї підготовки, без унормування організації і господарки в існуючих кооперативах, наші зусилля до поступу будуть марні.

Що до другого напрямку нашої підготовчої роботи, а саме що до поширення діяльности кооператив на инші галузі господарства, то ця робота випливає із всього сказаного раніше. На заснування окремих с.-г. кооператив ми не маємо нині ані відповідної організаційної практики, ані вистарчаючих капіталів. Тому чисті сільсько-господарські кооперативи мають вирости з існуючих нині споживчих кооператив. Найлекшим способом до того буде заснування при них окремих с.-г. секцій. Це буде єдино правильний шлях до діференціяції сільського населення по галузях кооперативної господарки. Але він є також і справедливий, бо не йде в розріз ні з чиїми інтересами. Селянин, який не має полевої господарки, а є членом споживчої кооперативи, не потрібує поносити ризика і вкладати грошей на утримання молотілки чи збіжевого магазину, але він також і не має права до користей з цих уладжень, коли своїм господарством до них

не причинився. Значить до секції будуть належати лише ті члени кооперативи, які мають в такій секції свій господарський інтерес. На це діло має бути зложений відповідними членами окремий уділовий капітал. В цей спосіб споживчий відділ (секція) буде звільнений від надмірних боргів за сільсько-господарські потреби. А ці борги гальмували розвиток цілої кооперативи та ставили її під загрозу великих страт і руїни (ми знаємо, скільки то клопоту мають завше кооперативи з молотілками і лише само життя вказало їм дорогу до окремої машинової секції). Крім того заснування окремих секцій оживить діяльність цілої кооперативи і спонукає населення до самодіяльности в кожній ділянці господарства. А це є головне, що нам потрібне: рух, самодіяльність, ініціятива. Ми не сміємо успокоїтися на тому, що вже маємо, бо це би значило видати самим собі свідоцтво духовоої неспроможности. Тому руйнуючими будуть сьогодня не гасла про розбудову с.-г. кооперації, про спеціялізацію, як думає мец. Корчинський, а гасла самозадоволення тим, що є, похвала своїй господарській відсталості.

Таких секцій нині може бути засновано при наших кооперативах кілька, в залежности від обставин. Головніші з них є такі:

1. яйчарська
2. молочарська
3. машинова
4. штучних погноїв і сортового насіння.

Заснування секцій має бути добровільне, а не примусове, накинуте з гори. За них треба тільки вести пропаганду, передаючи ініціятиву в руки самого населення, бо лише тоді буде віра в їхню доцільність і господарську необхідність. Секція засновується з ініціятиви членів кооперативи. Надзірна Рада кооперативи записує засновану секцію до свого протоколу. При чім дві, або більше секцій в тій самій галузі не може бути засновано. Внутрішнє життя секції нормується окремим правильником, виробленим в РСУК. і принятим Надзірною Радою кооперативи.

Члени кожної секції записуються до окремого реєстру при кооперативі та складають додаткові уділи, висоту яких встановлять Загальні Збори членів секції. Уділовий капітал складається або готівкою, або продуктами (яйця, молоко). Мусить бути принято, що цей уділовий капітал має що року зростати. Це робиться або вкладкою продуктів чи готівки, або в той спосіб, що частина білянс. надвишки, поруч з товаровими зворотами і надплатами, записується на уділ членові (напр. 1—2%). Це зростання уділового капіталу має першорядне значіння. Не сміє бути того, як досі було, що перед 5—8 роками при заснуванні кооперативи члени зложили нараз по 5 зол. уділу і на тому заспокоїлися, чекаючи від кооперативи надзвичайних користей. А тимчасом кооперативи поширили свою діяльність за рахунок чужих капіталів, ускладнили свою господарку, позалазили в борги і очікуваних помітних користей не приносять. Члени кооперативи мусять бути так виховані, що вони постійно мусять творити і поширювати кооперативну господарку так само, як вони це роблять вдома, коли до свого приватного господарства щось постійно докладають. Вони мусять відучитися від того, що для загальної справи потрібна якась одноразова акція, а потім — мир і тишина.

З того часу, як секція заснована, вона перебірає на себе всі зобовязання кооперативи в даній галузі і член секції не може виступити з неї до виповнення цих зобовязань, зглядно він відповідає за них і після виступлення з секції, як це принято взагалі в кооперативах. Загальні Збори членів секції обірають окрему управу і контрольну комісію. Управа ця веде своє упрощене книговодство і керує справами секції. В організаційному відношенні Управа секції підлягає керуючим органам кооперативи. Всі зиски і страти секції поділяються тільки між її членами, придержуючись постанов статуту кооперативи (відчислення частини зиску до резервового фонду, обороти з нечленами і т. п.). Резервовий фонд і уділовий капітал мають рахуватися окремо для кожної секції, а в загальних книжках кооперативи кожна секція має свій окремий рахунок. В цей спосіб кожна секція буде мати свої осібні фонди, з якими зможе потім відділитися в самостійну кооперативу. Це відділення наступить в той спосіб, що всі секції даної галузі господарства якогось району заложать свою окрему районову кооперативу, перенісши до неї і всі свої капітали. Очевидно, що ці капітали, зєднані до купи, будуть уявляти собою поважну суму, з якою можна буде щось почати. Але саме головне тут буде те, що в цей спосіб населення на місцях буде підготовлене до приняття нових форм кооперації. Правда, цей процес буде повільний, розрахований на роки, але иншого виходу я не бачу. Лишитися при нинішній формі кооперації ми не можемо, засновувати нові с.-г. кооперативи не маємо з чим, головно по стороні людського матеріялу, а творити якісь нові союзи у виді окружних спілок інж. Раковського — не має потреби.

В своєму проєкті я свідомо оминаю секції по збуту худоби і збіжжа, бо думаю, що вони нічого реального не дали б і окремої кооперації не створили б. Це суть галузі господарства занадто великі, щоби починати організацію їх з малих секцій при кооперативах. Одначе, коли би десь найшлися сприятливі умови і добра ініціятива для заснування окремої збіжевої секції, то засадничо проти цього не можна нічого мати. Ходить лише про те, щоби то була не легка фантазія, а реальна робота*).

Я знаю, що цей мій проєкт є недосконалий, богато в ньому є неясного і невикінченого, в практиці зустрінуться труднощі, які не легко буде побороти, але я кидаю лише загальну думку для її докладнішого оброблення. Для мене одно тільки ясно: далі бути так не може, як нині є. Мусимо творити нові форми і шукати нових шляхів, для розбудови с.-г. кооперації. Неважно, скільки і які будуть створені секції, важно, щоби був створений новий рух і розпочата нова праця для вишколення і оброблення людського матеріялу. А з цим матеріялом ми сміливо підемо тоді на нові і серіозні акції по розбудові нашого господарського життя, бо головним чинником цього життя являється здорова і організована ініціятива самого населення.

Зовсім окремо представляється справа з кредитовою кооперацією.

---

*) Взагалі кооперацію збіжеву і для збуту худоби треба організовувати окремо від споживчої кооперації. Але це велика самостійна тема, до якої я вернуся другим разом. З повним успіхом цю кооперацію можна буде творити тоді, коли населення буде належно підготоване. А це завдання виконають тільки наведені в горі секції.

Її мусимо творити цілком самостійно та присвятити їй як найбільше уваги. Кредитові кооперативи мусять повстати в кожному нашому селі. Боятися того, що в малих селах вони будуть невистарчальними, не треба, бо це розминалось би з головною засадою цієї кооперації. Головним завданням її є: мобілізувати дрібні ощадности і уділювати своїм членам позички на продукційні цілі. Збірання капіталів — це є окрема справа, яка буде залежати від загальної схеми організації та від хисту і здібностей поодиноких людей, що цю справу будуть вести. Також богато буде тут залежати від того, чи вистарчить у наших повітових союзів, які майже виключно справою організації українських райфайзенок займаються, сил і відповідного організаційного апарату, щоби ці кооперативи належно обслужити. Лише від цієї обслуги буде залежати головний успіх наших кредитових кооператив та від ініціятиви на місцях, а не розмірів того чи иншого села. Важно, щоби у нас не залишилось ані найменшої закутини, деб найдрібніші грошові засоби не були визбирані і пущені в рух, змобілізовані.

Так я уявляю собі шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації. Припускаю, що вони не є наскрізь вірні, знаю також, що існують і мусять існувати инші погляди на цю справу, але для того ми і дискутуємо, щоби дошукатися правди і не робити помилок в нашій творчій роботі.

інж. др. Г. Няньчур.

З життя української кооперації.

„Русская кооперація“ на західно-укр. землях.

Москвофільський »Русскій Ревізійиий Союз« у Львові обходить в цім році 20-ліття свого існування. Дня 2. лютого ц. р. відбулися XIII. Заг. Збори Р. Р. С. Післявоєнний розвиток цього обєднання, якого сепаратизм від української кооперації коріниться в непережитих ще традиціях колишнього москвофільства, представляється в слідуючих цифрах: (подаємо за »Кооперативним Вістником« органом Р. Р. С.):

Рік	1924	членів	68
»	1925	»	95
»	1926	»	65 (по вичеркненню недіяльних кооп.)
»	1927	»	96
»	1928	»	191
» 9. V.	1929	»	243

Як бачимо з тих цифр, москвофільський відлам кооперації виявив велике оживлення в останніх двох роках. Кооп. Вістник подає, що тепер Союз осягнув свій передвоєнний стан кількости членів.

Як не як, а успіхи Р. Р. С. не можуть пройти мимо нашої уваги і приходиться задуматися над її причинами.

Москвофільські кооперативи це здебільшого споживчі крамниці,

деякі з молочарськими відділами. Їх фаховими осередками є »Дністросян« у Львові (торгує споживчими товарами, погноями, машинами і збуває масло) і »Защита Земли« — для кредитових кооп-ив. Ці централі користуються кредитами з державних джерел.

Діячі москвофільської кооперації, як бачимо з »Вістника«, змірюють до поширення своїх впливів коштом стану посідання РСУК. Відси ця заїла, брудно-демагогічна агітація, що ведеться по селах за відтяганням кооператив від РСУК. Зразки такої, зовсім не кооперативної демагогії приносить К. В. Ось прим. у ч. 7. за цей рік описується »Кооп. Зїзд. Жовківщини« і приводяться довгі промови, які були там виголошені. Ціллю ударів всіх промов — українська кооперація (приводимо без змін деякі фрази):

»Українска кооперація тепер єсть захоплена людьми, які проводят партійні інтереси на шкоду селянско-робітничим масам«...

»Українска кооперація єсть партійною, тому що українского народа в Галичині нема а єсть тілько партія, котрої задачею єсть копати рови між Великоросами і Малоросами«...

Говорилося там і про поїздку укр. кооператорів па »рядянску виставу в Київ«; про брак звідомлення з поїздки; що укр. кооперація, це »кооперація панів« і т. д. і все те для того, щоби доказати необхідність заснування в Жовкві окремого »русского« кооп. союза, розраховуючи на те, що тоді »богато кооперативів виступлят з членів ПСК. в Жовкві а також з РСУК.«...

Недавно той самий К. В. нахвалявся, що 10 кооператив, членів РСУК, зголосили бажання виступити з РСУК.

Від 15. V. до 30. VI. ц. р. відбувався у Львові курс »ревізорско-інструкторскій« для підготовки діячів інструкторів-організаторів для повітів. Курс закінчило 22 людей, з чого 7 після закінчення курсу призначено повітовими організаторами, решта найшла працю по торговельних і кредитових кооперативах.

При теперішному стані Р. Р. С. українській кооперації вже не можна легковажити конкуренції, яка їй виростає з боку москвофільської кооперації, узброєної підмогою з боку уряду (кредити), котрий висовує москвофільський елємент для противаги українству. Не можна легковажити ще й тому, що шляхом дивної комбінації »орієнтацій«, цей конкурент одночасно, де цього треба, отже перед широкою масою, вбирає себе в тогу лівих фраз (»селянсько-робітничі інтереси«, »доля працюючих«, або така фраза, зрештою сама по собі зовсім правильна, але дивна в устах людей, які відомі зі свого консерватизму:

»Кооперація не єсть обчислена на зиск, а переслідує лише цілі широкої взаїмопомочи в економічнім житю бідних трудових мас« (підчеркнення наше — Ред. К. Р.).

Відмінно від старих довоєнних русофілів, видання нового москвофільства писані народньою українською мовою (помимо заперечення окремішности української народности!) і друковані фонетикою.

З цілої поведінки РРС. і його людей мається враїжння, що біля цієї організації збігаються приклонники одної з лівих політичних течій (групи бувших »воленародівців«), надаючи цілій організації крім національного ще й певне соціяльно політичне забарвлення. Це ще більше ускладнює сітуацію і може бути навіть загрозою для цілости укр. кооп. руху.

Українській кооперації треба звернути увагу на виростаючу нову небезпеку розпорошення кооп. сил. Треба не дати зброї до рук противникові, направляючи можливі недомагання, лагодячи внутрішні тертя, які моглиб знеохочувати широкі маси до проводу, раціоналізуючи господарку в союзах і централях та обслуговуючи взірцево всі потреби союзних кооператив.

З діяльности шкільної кооперативи укр. Станиславівської ґімназії в 1929 року.

Шкільна кооператива «Єдність» від 2. травня 1928 р. нечинна; відновила свою діяльність з днем 8. квітня 1929. скликанням загальних зборів і вибором управи, надзірної ради та контрольної комісії. До кооперативи вписалося 150 нових членів. Загальне число членів виносить 197. Кооператива веде три відділи: товаровий (шкільні прибори), споживчий і щадничий. Позичковий відділ, який оказався недоцільним ухвалою загальних зборів звинено. За час від 8. квітня закуплено товарів за 382·34 зл. а продано за 452·75 зл. щадничих же вкладок зібрано 484·48 зл. Вкладки поодиноких кляс представляються ось як:

кл. Ia	52·72 зл.	IIa	46·99 зл.
Iб	86·28 „	IIб	40·98 „
IIIa	20·59 зл.	Vв	31·17 зл.
IIIб	26·71 „	VI	31·45 „
IVa	33·92 „	VIIa	25·76 „
IVб	13·70 „	VIIб	12·85 „
Va	31·15 „	VIIIa	10·80 „
Vб	13·71 „	VIIIб	5·70 „
разом	484.48 „		

Щадничий відділ переорганізовано в той спосіб, що ученики складають свої ощадности через весь час побуту в ґімназії, а заощаджені гроші враз з відсотками одержують щойно по скінченні 8-мої кляси. Зібрані ощадности учеників льокується в «Міщанській касі» в Станиславові, де вони процентуються. Резервовий фонд кооперативи виносить 262·60 зл. Заходом кооперативи уладжено для членів два відчити про кооперацію і ощадність (уч. VI кл. Бродович Василь). Опікуном кооперативи був проф. Л. Гаванський.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок

Курс доляра і инших валют. В часі між 16—21 вересня 1929 р. на варшавській біржі валют панувала неодностайна тенденція. Ріжниці в курсах валют були нерівномірні. Звишкували дещо французькі франки, чехословацькі корони, італійські ліри та поважніше швайцарські франки. Падали в ціні фунти штерлінгів та инші европ. валюти.

Курс доляра ПАСД. виносив зл. 888½—8·88¼ за 1 доляр. Запотребування на доляри було досить слабе.

За инші валюти платили у Варшаві дня 26. IX. 1929:

Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·22
Французські франки (за 100 фр.)	34·90½
Швайцарські франки (за 100 фр.)	171·87
Чеські корони (за 100 кч.)	26·39½
Австрійські шилінги (за 100 ш.)	—

Золотий карбованець у Львові 15. IX. зл. 4·64

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:		Жито	
	9-15.IX	16-22.IX	9-15.XI	16-22.IX.
Берлін	5·43	5·36	4·54½	4·36½
Чікаго	4·85	4·83	4·02	4·08
Ліверпуль	5·63	5·44	—	—
Відень	4·57	4·57	3·68	3·63
Буенос-Айрес	4·50	4·33	—	—
Гамбург	5·29	5·20	4·22	4·20

	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	4·20	4·10	5·20	5·13(бр)
Чікаго	3·50	3·45	3·03	3·16(зв)
Ліверпуль	4·08	4·06	—	—
Буенос Айрес	3·06	3·10	—	—
Відень	3·37	3·40	4·88	4·77(бр)

На польських торгах і біржах рух цін в часі від 9 — 22. IX. 1929 р. йшов в напрямі дальшої знижки, ще більше ослаблюючи загальну конюнктуру. Виїмок творять овес і жито у Львові, котрі звишкували. Розіпяття між краєвими і закордонними цінами велике; в Польщі ціни богато нищі.

	Пшениця:		Жито:	
	9-15.IX	16-22.IX	9-15.IX	16-21.IX.
Варшава	4·51	4·54	2·83	2·83
Познань	4·41	4·39	2·82	2·79
Львів	4·71	4·52	2·78	2·86

	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	2·70	2·70	3·26 2·91	3·20(бр) 2·83½ (зв)
Познань	2·51	2·50	3·37 2.86	3·30 (бр) 2·86 (зв)
Львів	2·44	2·58	—	—

На львівській збіжевій біржі нотовано (льоко Львів вагон) дня 21. IX бр. (в злотих): пшениця 35·50—40·00, жито 22·00—24·50, овес 20·00—21·00, ячмінь 20·00—21·00.

Мука обнизилася в ціні. Нотовано в днях 16—21 вересня за 100 кг:

	пшенична 65%:	житня 70%:
Варшава	66·00—70·00	39·00—40·00
(люксусова	78·00—83·00)	
Познань	58·50—62·50	37·00 —
Львів	68·00—69·00	39·00—40·00

Каша. Нотовано у Варшаві дня 21. IX 1929. за 100 кг. в золотих: ячмінна ломана 40·00, перлова 65·00 вівсяна 92·00, гречана палена 77·00, греч. біла 80·00, пшоняна 96·00. Тенденція стримана.

Фасоля. У Варшаві платили 21. IX. б. р, За 100 кг.: великої фасолі 150·00, дрібної білої 115·00. Тенденція стримана.

Ґрис. За 100 кг. франко стація Варшава дня 21. IX. б. р. в золотих: пшеничний грубий 20·00—21·00, пшеничний тонкий 18·00—19·00, житній 16·00—16·25. В Познані: пшеничний 19·25—20·25, житніт 17·50—18·50. У Львові: пшеничний 16·00—16·50, житній 15·00—15·50

Паша: 16—21. IУ. 1929. запотребування на конюшину зросло. Нотовано за 100 кг у Варшаві за солодке свіже сіно 10·00—11·50, свіже квасне 9·00—10·00, конюшинове сіно свіже 14·00—16·00. У Львові сіно I сорту 11·00—12·00, II сорту 8·00—9·00, конюшина 10·00 — 14·00. Солома у Варшаві за 100 кг.: проста (житня) 8·00—10·00, у Львові солома окладова 8·00—10·00.

Макухи. 21. IX. б. р. у Варшаві за 100 кг.: льняні 43·00—44·00, ріпакові 32·00—33·00, у Вильні льняні макухи 49·00—50·00.

Масло. Ціни масла як в попередньому місяці низькі.

Яйця. В другій половині серпня і навіть першій вересня на яйчарських ринках було дуже спокійно. Допіру в послідніх днях наступило більше оживлення. Тенденція міцніша ціни починають йти вгору.

Німеччина — попит кращий, особливо на свіжий товар, ціни трохи піднеслися, за одне яйце франко Берлін платять пересічно: німецькі важучі 65 фр.—15½, свіжі тієїж самої ваги—14½, польські більші 10½—10¾, нормальні 10.

Анґлія — достави значні, тенденція міцніша особливо для кращих сортів. За 120 штук в Льондоні платять в шілінґах і пенсах: англійські 18%—22/6, польські блакитні 10%—11% поль. чер. 8/9—9%.

Австрія — добрий попит на свіжий товар, ціни вищі, за одне яйце в сот. австр. платять: польські пріма 14—16, радянські 13½—15½.

Польща — продукція зменшується, ціни починають йти вгору, попит з заграниці кращий, в звязку з чим на ринку живіше.

Тернопіль значний попит з заграниці, платять: яйця експ. дол. 28-29

Краків — яйця оригінальні зл. 215 яйця експортові дол. 29.

Варшава — тенденція добра, оригінальні яйця франко склад Варшава платять зл. 220.

Ножиці цін в Польщі. Ножицями, як відомо, названо розхилення реальних цін за продукти промислу і сільського господарства. Головний Статистичний Уряд Польщі не оголошує готових обчислень, з яких булоб видно, на скільки збільшилася чи зменшилася купна сила сільських господарів, згл. промислового населення. Тому зіставити докладні »ножиці« цін за рільничі і промислові продукти в Польщі річ не легка. Статистичний уряд Польщі задовольняється тим, що опубліковує пересіч цін вибраного асортименту продуктів промислу і торгівлі та обчислює, на скільки ця пересіч відбігає від подібної пересічі в р. 1913. Ціни року 1913 приймаються за 100 %. Беручи на увагу окремі частини Польщі, проф. В. Грабскі (в брошурі »Kryzys rolniczy«) доходить до висновку, що в т. зв. західних воєвідствах Польщі ціни рільних плодів в р. 1927 виносили всього 96,8 % довоєнних, а в т. зв. полудневих воєвідствах (Галичина), виносили вони 101,4 % (беручи за підставу обрахунку стан цін в доляровій рівновартости). Колиж взяти під увагу, що від 1927 р. до нині ціни ріжних продуктів упали значно (пшениця коштувала у Варшаві 1927/28 пересічно дол. 6,05, в літі 1929 дол. 5,92, жито в 1927/28 дол. 4·91, в літі, 1929 дол. 2,94 і т. д.), приходимо до висновку, що пересіч цін рільних плодів на зах. укр. землях зараз буде виносити яких 70—80% довоєнних цін.

Як-же плятять тепер за промислові вироби? Пересіч цін вибраного асортименту найконечніших промислових виробів так, як її обчислює пол. статист. уряд, виносить для цілої Польщі в р. 1926 — 105,1%, в 1927 р. — 112,2%, 1928 р. — 116,8 % (очевидно в гуртовій продажі). Коли приняти навіть, що тут не зроблено жадної помилки в обчисленні, то вийде, що сільські продукти втратили яких 20—30 % вартости, промислові подорожіли пересічно на яких 20 %, разом втрата для села на 40—50 %.

Такби виглядало обчислення навіть після даних польского статист. уряду, але ми знаємо, що ті ціни, які нотує цей уряд, далеко не відповідають дійсності. Прим. цей уряд подає, що в серпні платили на місці за 100 кґ. жита в львівському воєвідстві пересічно 27,90 зл. а на Волині 23,16 зл., тоді як всі знають, що це не так, що платили значно, значно менше. Отже приходимо до ще гіршого висновку, що покривдження села виносять значно більше, напевно 50 %, а можливо що й ще більше.

Яка причина ножиць? Годі все спихати на заграницю. Коли бачимо з кожномісячного порівнання цін, (яке друкується м. и. в нашім журналі), що ціни рільних плодів за кордонами є вищі, як в Польщі, і такий стан тягнеться вже цілими роками. Пора вже раз сказати, що головною причиною розтулення страшної пащеки ножиць в Польщі, є дорожіння промислових виробів; ці вироби дорогі тому, що уряд митними ставками утруднює довіз дешевих закордонних промислових виробів. Уряд підпирає розвиток промислу в Польщі, який під такою опікою дає товар драптивий, а зате дорогий, а кошти тої політики упромисловлення платить сільське населення.

Розуміється, що деяку ролю грає теж утруднювання вивозу рільних плодів за границю через німецькі мита та навіть через власну політику польського уряду; але рішаючої ролі цей чинник не грає, бо Польща не має на вивіз богато збіжжа і не дуже то богато инших рільних продуктів (за виїмком хіба свиней, яєць і масла).

В жовтні відбудеться офіційна господарська конференція. Тяжка господарська сітуація приневолює й уряд до роблення деяких кроків, які вказувалиб на те, що уряд журиться нею. На 5—7 жовтня скликається в міністерстві торгівлі і промислу спеціяльна економічна нарада, на яку запрошено представництва промисловців і купців (в особі промислово-торговельних палат) і, кажуть, також заступників сільського господарства (рільничі палати?). На цій конференції урядові кола хочуть видвигнути проєкти заснування »Головної Господарської Ради«, зложеної очевидно з заступників тих-же самих установ. Ця »рада« малаб бути опініодавчим, себто дорадчим орґаном правительства. Мавби це бути, як бачимо, сурогат господарського парляменту тільки дуже обскубаний з прав парляменту і дуже однобічний що до соціяльного складу (тільки представники посідаючої кляси). Ледви чи так складене тіло зможе відзеркалювати стан настроїв серед населення і знаходити успішні засоби для протиділання господарській крізі.

Міністер заповідає ощадности. Міністер скарбу теперішнього польського уряду І. Матушевський уділив пресі інформацій про бюджет держави на 1930 р. Міністер очевидно хоче підготовити публичну опінію на урядовий проєкт бюджету. Він предбачує зменшення приходів з мит (у звязку із зменшенням

привозу товарів із закордону), також є проти побільшування податків у цьому році. У видатковій частині він нагадує, що в 1931 р. держава має платити заграницю і внутрішнім вірителям кількадесять міліонів зл. більше титулом процентів і рат. Отже прийдеться в результаті поробити значні ощадности у видатках. Зокрема міністер заповідає, що не буде почато жадних нових будівель і робіт (інвестицій), будуть тільки докінчувати розпочаті.

Хто знає, як виглядає польський державний бюджет, де більшість видатків йде на самий персонал і адміністрацію, той зрозуміє, що значить фраза про зменшення річевих видатків. Це значить, що будуть зменшені видатки на дороги, школи, санітарію і т. д., хоч на ті ціли й досі йшло не богато гроша.

Марево дорожнечі насувається. Причиною зросту дорожнечі буде нова залізнича тарифа. Від 1 жовтня заведуть нову залізничу тарифу. В цілому ряді продуктів першої потреби вже підвищено перевозові оплати. Ця підвишка дасть залізниці 100 міліонів зл. надвишки, яку заплатять споживачі.

Підвишка при 15 тонах на 300 км. дороги виноситиме для рижу 104 проц. для цукру 40%, для оселедців 32%, для сірників 29%, для кави, чаю 29%, для мила 27%, для суперфосфату 22% ітд.

В цифрах така підвишка для одних продуктів є менша для других — більша. Для товщів виноситиме на 65 гр. більше як дотепер, на вуглі 19 грошів, на картоплі 11 гр. (все за 100 кг,) для цукру вона виноситиме $1^1/_2$ гр. на 1 кг. Підвишка ця, позірно невелика, дасть притоку купцям підвищити її в калькуляціях до таких розмірів, які безсумніву гостро відчують споживачі на своєму бюджеті. — Тим способом держава знов покриває страти купців на вивозі цукру й вугля, котрі йдуть за кордон, як відомо, по нищих цінах, ніж коштують в краю. Споживач, як слабший, менше організований і відпорний для таких махинацій над його кешенею буде аж доти покривати чужі страти, поки масово і карно не стане в ряди кооперації, котра одна зможе тоді покласти край подібним заходам.

Експорт масла і яєць за границю. Не стільки запроваджена стандаризація для вивозового товару, як майже цілковите припинення достави яєць з Рад. Союзу вплинуло на підвищення за границею заінтересування польським товаром, який в липні б. р. встиг навіть на короткий час запанувати на закордонних ринках при сприятливій для нього конюнктурі. Одначе вже з кінцем липня прийшла зміна: прийшло зменшення попиту на яйця польської провенієнції а відтак і знижкова тенденція. Знижка цін експортового товару виносила в серпні б. р. 10%. Експорт яєць припинився, а експортери перейшли радше до консервації запасів яєць, чекаючи у моря погоди.

Вивіз масла рівнож упав протягом двох останніх місяців. Причини: зменшення продукції та підвишка в Німеччині митних оплат на імпортоване з Польщі масло. Польська преса запевнює, що останній факт не вплинув відємно на вивіз масла до Німеччини, бо навіть при нових митних ставках експортова калькуляція дозволяє на корисний вивіз масла до Німеччини. З наших маслярських кругів довідуємося одначе, що підвишка довозового мита на масло в Німеччині відбилася неґативно на вивозі масла з Польщі; відчуло на собі цей факт навіть високоякісне українське масло »Маслослоюзу«, яке тішиться більшим успіхом на німецькому ринкові. Краєва продукція шукає тепер инших ринків збуту — передовсім поширення збуту в Анґлії.

Кооперація має перевагу в експорті масла з Польщі. Введення в Німеччині від 1. серпня ц. р. привозового мита на ріжні рільні продукти, між иншим також на масло, ослабило експорт масла з Польщі до Німеччини. Масло з Польщі з конечности шукає собі дороги на инші ринки збуту, в першій мірі в Анґлії. Але Анґлія не приймає будь якого масла а особливо недавній скандал із маслом-марґариною (афера Бермана) примушує тих, що хочуть удержатнся на анґлійськім ринку, до надзвичайної солідности. Тому круги кооперативного маслярства домагаються швидшого заведення контролі експортованого масла і його уодностайнення (стандартизації). Але кооперація, маючи добре улаштовані власні хемічні лябораторії (має таку взірцеву лябораторію і наш Маслосоюз, провадить її асистент Госп. Академії з Подєбрад інж Лукашевський), домагається, щоби контролю над своїм маслом виконувала кооперація сама.

В перших семи місяцях ц. р. вивезено з Польщі 78.926 q масла. З того припадає на кооперативні централі, яких є пять, цілих 46.250 q, отже цілих 60% загальної суми.

Як бачимо, кооперація навіть в Польщі йде швидкими кроками до опанування цілого експорту масла, а очевидно і до опанування внутрішнього ринку.

Обмеження експорту звірят з Польщі. Розпорядженням міністерства рільництва з дня 13. вересня заборонено вивіз за кордон ратичних звірят з повітів коломийського і косівського на Станиславівщині з причини пануючої там епідемії прищиці.

Заборонено рівнож станиславівським воєвідством зігнати худобу з полонин на доли і в тій цілі всі шляхи обставлені поліцією. Тому що на полонинах вже випав сніг і худоба не може з під нього видобувати собі корм, ця заборона викликала на долах сильні побоювання за долю худоби. Населення тих округ, що жиє майже виключно зі скотарства, дуже занепоксєне і невдоволене та обурене воєвідським роспорядком, який може привести до розрухів.

Через брак готівки не можна експортувати збіжа з Польщі. Часописи доносять овові вісти про те, що діється у нас з плодами праці хлібороба. Жнива пройшли, як кажуть, середньо: збір жита трохе гірший, збір пшениці трохе ліпший, як торік, але руху ніякого в торгівлі не помічається. Нема кому купувати збіжа в краю; ті, що все в осени скуповували на спекуляцію весною, тепер бояться знову ризикувати. В наслідок того приходить до таких нечуваних річей, що за сто кільо жита можна з трудом одержати готівкою 12 (словами: дванадцять!) злотих (gazeta Handlowa N. 221),

Що-ж з експортом за границю? Перше, це те, що Німеччина, давніше головний споживач збіжа з Польщі, тепер наклала мита на довіз рільних плодів з Польщі, бажаючи піднести ціни і поправити тим положення своїх рільників. Друге, брак готівки в експортерів. Експорт товарів з Польщі звичайно відбувався так, що на завантажені ваґони товару ріжні банки уділювали зачетів (т. зв. інкаса, вінкуляції). Тепер чи з дійсного браку готівки чи може через побоювання страт, банки здержуться від фінансування експорту. Навіть сильні орґанізації познанських хліборобських кругів як Centrala Rolników S. A. (синдикат Spółdzielni Rolniczo-Handlowych Poznań), банковий концерн: Bank Zw. Sp. Zam. i gosp.) і обєднання збіжевих торговців виявляють слабшу, як звичайно діяльність. Шляхи експорту збіжа з Польщі йдуть: з Познанщини водним шляхом до Штетіна, з инших частин Польщі головно на Ґданьск.

Анґлія витискає польський вуґіль зі скандинавських країн. В часі відомого страйку анґлійських вуглярів 1916 р. польським вуглевим концернам вдалося навязати торговельні стики зі скандинавськими краями та спроваджувати туди свій продукт протягом останніх двох років. В 1927 році вивезено до Швеції 1·6 міл. тон а в 1928 р. 1·7 міл. тон. Тепер ситуація для польського вугля в Швеції погіршилася. Наслідком ріжних причин — а передовсім зза браку ваґонів достава вугля з Польщі до Швеції поважно зменшилася. Натомісць Анґлія знов що раз більше запевнює собі попит і збут вугля у Швеції, де анґлійський вуґіль, на загал вищої якости від польського вугля, добре знаний. Велику сенсацію отже викликав у Швеції і неменшу в Польщі факт закупу вугля в Анґлії в розмірах, що в цілости покривають запотребування державних залізниць Швеції.

В нафтовому промислі рух зростає. В дрогобичській окрузі повстали чотири нові копальні нафтової ропи, з чого одна в Болехові а три в Мразниці. Крім того урухомлюється старі нечинні отвори. З таких отворів вже працює 19, а в стадії монтування є дальших десять. Найбільшу увагу промисловців притягає Мразниця, терен котрої до недавна лежав облогом. Його дівинні нетри живлять уяву і заміри пошукувачів нових нафтових джерел та будять надії на грубу поживу і зиски. Так в копальні »Пешен«, отвір Nr. 1, на глибині 1689 метрів, продукція нафтової ропи виносить 20 тон на добу при малім розбавленні водою. — Верчення відбуваються також на нших теренах — в Берегах, Монастирцю, Ожові, Тарнаві та инш. Таке поновлення вертничих робіт і пошукувань нових джерел нафти пояснюється тим, що в бориславській окрузі вже від років зауважується доволі маркантне обниження продукції в звязку з вичерпанням джерел. Так нафтові копальні принесли в серпні ц. р. загалом тільки 57.770 тон ропи, з того ясельські — 6.200 тон, дрогобичські — 47.480 тон, станиславівські — 4.090 тон. Ці цифри вказують на упадок нафтової продукції навіть в порівнанні з липнем б. р., а рівняючи до серпня минулого року, упадок представляється дуже поважною цифрою. В серпні минулого року видобуто було загалом 65.832 тони.

Рівнож зменшилася продукція з земних ґазів в наслідку обниження видайности деяких нафтових отворів особливо в околиці Мразниці. Нові пошукування в цій окрузі не дали бажаних результатів. — В ясельській, окрузі приміром, нове судківське джерело давало спочатку 240 куб. метріа за хвилину,

але швидко його продукція усталилася ледво на 35 куб. метрів за мінуту.

Ці данні вказують т. ч. на змарніння продукційної сили старих джерел нашої нафти й ґазу, що в грабіжницько-екстензивний спосіб винищуються чужим капіталом і в чужім інтересі.

На ґелді. Кінець ферій на ґелді не відзначився жадним рухом. Очікуване оживлення не наступило. Характеристичною рисою зібрань на ґелді є знова нечинність і апатія, котра досягла свого кульмінаційного пункту (вершка) в днях 14—20 вересня. 14. IX. нотовано всього три акції. Подача була мінімальна. Тенденцію годі було визначити.

Кредит дорожіє в цілому світі. Ознака світової кризи? Богато шуму наробило в Европі, коли американський федеральний (союзний) резервовий банк несподівано для всіх підняв дисконтову стопу (процентову норму) з 5% на 6%. В Европі наступила метушня у фінансових колах, бо всім стало ясно, що Америка зробила це з метою, щоби притягти до себе більше капіталу, особливо в золоті. Як відомо, капітал мандрує з країни у країну, шукаючи де найде для себе кращі умови безпеченьства і опроцентування. Від довгого уже часу, особливо по світовій війні, замічується в цій ділянці конкуренційна боротьба між американським фінансовим світом і европейським. Давніший банкир всього світа — Анґлія намагається з усіх сил удержати свою пануючу ролю в банківництві; очевидно, це не є можливе без посідання великих вкладів золотом. Отже в цій погоні за золотовими вкладами і депозитами Америка і Анґлія суперничають взаїмно у підвищуванні дисконтової стопи. Недавно, бо в лютім ц. р., Анґлія піднесла стопу з 4½% на 5½%.

Остання американська підвишка відсоткової стопи потягла за собою і тим разом відгомін у Лондоні. Під кінець вересня часописи принесли вість, що Банк Анґлії знов підвищив дисконтову стопу на цілу одиницю: з 5½% на 6½! Як на Анґлійські відносини, це є дуже висока норма; такої Анґлія не мала ще після 1921 р., себто, у час догорання світового пожару, у час повного розладнання господарства. Ось невеселий образ, як скакала анґлійська відсоткова норма:

Від квітня 1920 до кв. 1921	7%
відтак	6½%
червень 1921	6%
липень 1921	5%
від квітня 1927 до лютого 1929	4½%
від 7 лютого 1929 до 25 вересня	5½«
тепер	6½«

Якраз в останнім періоді змігся відплив золота до Франції (низька вправді стопа, зате краща опінія) і до Спол. девжав Америки; цей убиток виносив від лютого 21 міл. фунтів шт.

В наслідок підвишки відсотк. стопи піднявся відразу курс фунта на нюйорськкій біржі відтак в Парижі і в Берліні. Але внутрішні господарські наслідки подорожіння гроша очевидно не будуть корисні: подорожіє торгівля (товари), відчує це промисл і будівельний рух. На біржі вже почувся спад курсів акцій, і головно державних паперів.

Як бачимо, йде в світі зажерта боротьба за те, хто має диспонувати грошем, хто має притягати до себе вільні капітали населення і їх розділювати у формі кредиту. В наслідок того, як звичайно буває, дорожіє гріш, за яким більше попитують.

Що мають на те казати ті краї, яким і без того тяжко за готовий гріш, за капітал. Ясно. що це відібється на них ще більшим здорожінням кредиту. В таких умовах в Польщі державні люде вже навіть не потішають себе надією на нові заграничні позички; а як бачимо із знижки цифр ввозу товарів до Польщі, вже й товарів на кредит до Польщі не хочуть висилати з закордону в таких кількостях, як давніше. Очевидно, що це потягне за собою ще більшу грошеву скруту в Польщі і ще більшу лихву.

Йдемо до чимраз гіршого. Хоч на днях появляється в ґазетах комунікат про те, що польський державний банк »на разі« не думає про підвишку дисконтової стопи (недавно-ж піднесено її з 8% на 9%!), то вже цей самий комунікат і ці два слова »на разі« дають богато до думання.

Хто керує яким небудь підприємством, особливо-ж громадським (кооперативним), нехай думає про завтра!

Важна подія. В червні прийшло до заключення міжнароднього картелю продуцентів азотових погноїв. А саме прийшло до порозуміння між продуцентами салітри з Чіле а двома головними союзами цього промислу в Европі: Imperial Chemical Industries (Вел. Британія) і I. G. Farbenindustrie (Німеччина). Опісля прилучулися норвезькі фірми. Три головні ґрупи підприємств обіймають

70% світової продукції азотових погноїв природніх (чілійська салітра) і штучних (синтетичні погної з воздушного азоту). Не приступили ще фірми Франції, Америки, Італії і польські (державна фабрика в Хожові). Розуміється, що головне зацікавлення збудила ця великої ваги господарська подія серед хліборобів всього світа, які можуть тепер підпасти монопольній політиці цін міжнароднього картелю. Яка є дійсна мета нового величезного міжнароднього картелю — ще ніхто певно не знає; голоси є ріжні, яким можна вірити або ні. Теоретично беручи, хліборобство світа є тепер віддане вповні на добру волю цього картелю; чи він схоче зразу зробити ужиток з цеї своєї влади?

Здається, що головною і окремою метою картелю було: закінчити конкуренційну боротьбу, яка досі велася між продуцентами чілійської природньої салітри і европейських штучних азотняків. Ця боротьба привела в останніх роках в Західній Европі до значного подешевіння цих погноїв: за 6 останніх літ ціна впала на 37%; одночасно участь Чіля у світовій продукції впала з 57% до 22% (хоч абсолютна продукція Чіля зросла більше чим у двоє). Часописи подають, що червнева умова наложила на чільських продуцентів салітри обмеження: зниження ціни салітри з 10 шилінґів на 9, одночасно европейські фірми теж зобовязалися до зниження цін на 15%. Можливо, що це не тільки взаїмні уступки конкурентів, але також до певної міри жура за хлібороба, який не може збільшити уживання погноїв при теперішніх за високих цінах.

Хліборобство в Польщі є примушене (через мита на привожений товар) купувати передусім краєвий виріб, який походить з державної фабрики в Хожові; ціни азотняків в Польщі є значно вищі, як за кордоном. Цікаво, чи держава зробить для хліборобства хоч ті уступки, які роблять за кордоном приватні фірми (очевидно не з любови, а у власному інтересі збільшення продукції)?

Згаданий вище німецький трест I. G. Farbenindustrie увійшов теж в порозуміння з Фордом. Але ще важнішим є порозуміння I. G. Farbenindustrie і новоутвореного американського хемічного тресту »American I. G. Chemical Corporation«, силою якого німецький трест увійшов на американський терен (вклад 60 міліонів дол.). Це порозуміння зроблено при співучасти нафтового тресту Рокфеллєра; ходить о перерібку нафтових продуктів.

Так ускладнюється сітка незримих ниток, якими звязуються з собою видатні підприємства і концерни обох півкуль.

Европейський Trust Linoleum притягнув до себе більші капітали з Франції і Голяндії.

Новий акт концентрації фінансового капіталу. Останні вісти з Берліна голосять про близьку фузію двох найбільших німецьких акційних банків. (двох із ґрупи Д.-Д-банків), а саме Deutche Bank і Disconto-Gesellschaft. Нова установа носитиме назву »Deutsche Bank Discontoges«. Акційний капітал буде виносити 235 міл. нім. марок, резерви 160 міл. До надз. ради нового банку увійдуть в повнім складі члени рад обох теперішніх банків. Новий банк перебере майже 100 місцевих депозитових кас, що входили в круг інтересів обох банків. Німецька преса підчеркує, що годі здати собі рахунок з ваги цього величезного концентраційного процесу. Сполучені банки виконуватимуть фактичну геґемонію в німецькім банковім світі; силою воні рівнятимуться найбільшим американським банкам.

Так відбувається дальша концентрація капіталу; вона охоплює вже не тільки промисл, але і фінансовий світ. В цім процесі на европейському ґрунті перед веде Німеччина.

Репараційний банк. Згідно з принятим як аліянтами, так Німеччиною пляном Юнґа, мається заснувати спеціяльний банк для інкасування й розподілу репараційних сум, що буде вплачувати Німеччина. Банк буде одержувати репараційні суми в нім. марках перемінювати на чужу валюту і відтак розділювати між вірителів. Одначе в міжчасі банк могтиме позичати дещо з оборотових сум; зможе дещо з тих грошей ульокувати в Німеччині і то навіть при нормальних умовах, хоч-би виміна грошей не була утруднена; підпирання кредитом Німеччини має на меті улекшити їй сповнення репараційних зобовязань, зокрема що торкається річевих достав.

Але крім цього банк матиме ще ширші міжнародні завдання. Він повинен підпирати міжнародні торговельні звязки через уділювання кредитів; матиме право приймати вклади від державних нотних банків і уділювати їм кредиту, стаючи тим способом »банком банків«. Це мусілоб впливати на усталення курсу валют, особливо коли-б банк занявся теж закупном золота.

Банк мав би теж завести безготівкові

розрахунки між окремими державними банками (клірінґ).

Як бачимо, на цей перший міждержавний європейський банк покладено великі завдання, що матимуть величезне значіння для цілого світового господарства. Управа банку складатиметься з представників окремих державних нотних банків; крім того є там застережене місце для »заступників фінансів, промислу і торгівлі« себто приватно-капіталістичного світа!

Річ ясна, що при такій структурі банк станеться одночасно знаряддям ще більшої концентрації фінансового капіталу, коли не просто оруддям в руках могучих банкових концернів.

Закордонні капітали в Польщі. Загальна сума інвестованих в Польщі заграничних капіталів виносить 4.800 міл. зл., з чого 3,800 міл. зл., цеб то 80% припадає на державні позички, 340 міл. зл , ц. т. 7% на самоврядні позички, 600 міл. зл., ц. т. 13% на позички, уділені акційним товариствам.

Уділ закордонного капіталу в загальній сумі акційних капіталів існуючих в Польщі 850 товариств виносить 20%. Найбільший є той уділ в нафтовому промислі — 60% акц. капіталу, в елєктричнім промислі — 44% та в гірництві 32%. — Найменше зацікавлене в закордонному капіталі рільництво.

Серед книг.

Польський економіст про ролю зазахідно - европ. впливів, індустріялізації і робітництва в історії Польщі. Ген. Тененбаум, визначний теоретик польських капіталістичних кругів, виступив з більшою працею на тему етатизму п. з. »Ośrodki dyspozycji gospodarczej w Polsce«. У передмові до цієї книжки знаходимо слідуючий уступ, що характеризує з доброго боку обєктивність автора: »Найсвітліші часи історії Польщі припадають на періоди, коли Польща приймала елєменти західно-европ. життя і перетворювала їх так основно і оригінально, що дивлячися взад, дивимося на них як на найпитоміші плоди польського духа. У XV і XVI стол. Польща пережила течії ренесансу і реформації, в кінці XVIII віку політичні французькі ідеї і це є найпозитивніші доби в історії Польщі... Відродження Польщі після втрати незалежности стало можливим тільки на ґрунті упромисловлення Польщі в другій половині 19 віку, через що втягнено в круг новочасного життя широкі верстви народа. Світова війна проклямувала права широких мас, з котрих найактивнішою була робітнича верства. Вона вже надовго до війни висунула вимогу незалежности Польщі і одиноким міжнароднім тереном з ширшим відгомоном, на якому це гасло роздавалося, були міжнародні робітничі зїзди. Війна приспішила повстання такої світової атмосфери, серед якої право великих мас до власного національного і політичного життя стало правом безсумнівним і передовим. Польща відзискала політичне буття дякуючи перемозі світової демократії та існуванню демократії в Польщі«.

Німеччина й Польща. В цій же самій книжці находимо оцінку результатів кількалітньої митної війни між Німеччиною й Польщею. На погляд автора, до війни Німеччина дбала головно про розвиток промислу, погоджуючися на імпорт рільничих плодів в міру їх потреби. Після програної війни німецькі державні чинники рішили розбудувати в себе більше, чим було дотепер, сільське господарство, тим самим значіння Польщі, як доставця рільних плодів зменшується. Але Польща, маючи утруднений доступ до Німеччини для своїх рільних плодів, у заміну за те митними ставками утруднює привіз німецьких промислових виробів. Ця митна боротьба, ведучися від 1925 р. уможливлює Польщі розбудову власного промислу і переміну в рільничо - промислову країну. Крім цього, ця боротьба приспішила господарську уніфікацію самої Польщі. Митна війна привела до загальнопольської вуглевої конвенції і загальнопольського зелізного синдикату, до сполуки горішношлеських гут із загальнопольським союзом зелізн. гут. Замкнення нім. ринку для вугля з Гор. Шлеська примусило шлеські копальні шукати ринків в Скандинавії, в наслідок чого розбудувалася Ґдиня«...

Всячина.

IX. Курс Міжнародньої Кооп. школи в Газі. В днях 13. до 27. липня ц. р. відбувався 9. виховавчий курс цієї школи, заснованої свого часу з ініціятиви Міжнар. Кооп. Союзу в Лондоні. Курсом керував проф. Ф. Голл з Менчестеру; участь взяло 74 слухачів, з цього 39 з Англії, 13 зі Швеції, решта з инших країн. З Польщі не було нікого. Програма викладів була:

K. de Boer (Гаґа): Розвій Кооп. рух в Голяндії.

V. Fišer (Прага): Розвій Кооп. руху в ЧСР.

E. Freundlich (Відень): Жінки у світовому господарстві.

F. Hall (Менчестер): Продавання товарів на кредит і на рати і відношення кооперації ло державної торгов. діяльности.

R. Krejský (Прага): Німецький кооп. рух в ЧСР.

H. J. May (Лондон): Міжнародня госп. політика.

V. Serwy (Брукселя): Міжнароднє кооп. виховання.

Чеськословенська заграничня торгівля молоком та молочними виробами показує за минулий 1928 рік на активі 6,919.000 К. ч. с. то, на 12,671.000 К. ч. менше ніж в 1927 р. Це зменшення сталося головно за рахунок вивозу молока, якого було вивезено на 8 міл. кіл. або на 10 міл. К. ч. менше. Дальше зменшення експорту припадає на сири, між тим, як вивіз масла зріс на 9 міл. К. ч. Всього було вивезено 9,565.000 кіл. молока та молочних виробів разом на суму 47,044.000 К. з., з чого припадає на молоко 5,210.000 кіл. на 7,887.000 К. ч., на масло 587.000 кіл. на 12,715.000 К. ч., на сири столові 32.000 кіл. на 374.000 К. ч., на инші сири 3,562.000 кіля на 24,522.000 К. ч. та на конденсоване та сушене молоко 174.000 кіля на 1,546.000 К ч. Загальний же довіз до Чехословаччини молока та молочних виробів за той же рік виносив 2,341.000 кільоґр. на суму 40,125.000 К. ч.

Швеція в минулому році вивезла 175.355 кіл. масла, з того 79.951 кільо до Німеччини, що складає 43% цілого експорту масла.

В Німеччині в 1928 році закладено 240 нових молочарських кооператив, чим збільшено їх загальне число до 4.330.

В Угорщині була заснована молочарська школа в Зеекірхену коло Сольнограду при сироварні, яка переробляє денно від 3 до 4.000 літрів молока. Що року школа буде випускати шість фахівців головно сироварів.

Данія вивезла в 1928 році 147.087 тон масла або около 15.000 ваґонів, з того 100 тисяч тон або 10 тисяч ваґонів до Анґлії, 4 тисячі ваґонів до Німеччини та Чехословаччини, а решту до Швайцарії та Сполучених Штатів Північної Америки. Сиру було вивезено разом 600 ваґонів, з них 500 ваґонів до Німеччини, а решта до инших держав, головно до Анґлії.

Фінляндський вивіз масла за останній рік трохи підупав, але все ж виносить 262.000 бочок проти 300.000 бочок в році 1927.

Латишський вивіз масла починає суперничати з данським вивозом, особливо ж на анґлійському та німецькому ринках. За минулий рік Латвія вивезла 255.120 бочок масла, з них 85% до Німеччини, а 15% до Анґлії.

За допомогою Союзу Народів в Угорщині вибудовано велику модерну сироварню, в якій приймають участь 24 молочарські кооперативи. Сироварня розрахована на вироблення 2.000 кіл. сиру денно і має служити для найраціональнішого використання збираного молока.

Російська радянська влада відступила на поліпшення молочарства на Сібіру на 1929 рік 20.000 міліонів рублів.

Естонська закордонна торгівля маслом зростає що року і за останній рік зросла на 1.300 тон.

Фабрика молочарських машин в Берґедорфі відсвяткувала 17 січня цього року 70 років свого існування.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

З числом 12/24 за вересень 1920 року скінчився другий рік видання

одиноко популярно-наукового журналу

„ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“

Комплєти річника замовляти в Адміністрації по ціні 18·— зол. за брошурований і 24 зол. за оправлений в півполотно зі золотими написами на фронті і на хребті.

Просимо Шановних Передплатників надіслати передплату на рік 1929—1930, а тих, що залягають з передплатою, вирівнати і надіслати дальшу передплату, інакше висилка журналу буде здержана.

Всі читальні Т-ва »Просвіта«, згідно з ухвалою Загальних Зборів Товариства »Просвіта« з дня 21. III. 1920 р. обовязково повинні заплатити членську вкладку за 1929 рік, яка виносить разом з передплатою журналу »Життя і Знання« 25·— зол.

Хай ніодна українська родина, ніодна кооператива, ніодин Всч. Отець, Вп. пп. Адвокати, Лікарі, Інжиніри, Нотарі, Промисловці, Кружки, Бесіди, Гімназії і Семинарії як у краю так і за кордоном — не залишаться без журналу »Життя і Знання«.

Передплата виносить: на рік 18 зол., на 6 місяців 9 зол., на 3 місяці 5 зол. Поодиноке число коштує 2 зол. За кордоном на рік виносить 4 ам. дол., для членів Тов. „Просвіта“ за кордоном 3 ам. дол.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та **для слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає поучення про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар“, мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

По конфіскаті накладу другий

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЛЬВІВ ЛИСТОПАД 1929

leżytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом.

Зміст:

Стор.

Народнє господарство

О. Мицюк. Валюта СССР. і селянство 417
М. Гловінський. Майбутнє капіталізму 423
О. Охрим. Мясні продукти в кооперації 427

Освіта і виховання

М. Росткович. Нові завдання на освіт.-шкільному полі 429

Проблєми кооп. організації і практики

К. К. До нашої дискусії 437

З життя укр. кооперації

Ол. Ковалевський. Засади укр. кооперації і польська кооп. практика на Волині. 439
Кузьма. Кооперація в підгаєцькому повіті в 1928 р. 447
»Незвичайна подія«. Нове кооп. експериментування 449

З кооперативного світа

М. Хринівський. Дещо про зміст і форму господар.-кооперат. пропаганди в Чехії 450
Нова клясифікація кооператив у Польщі 452
»Кооперативна« новинка 452
Що скривається за фузією німецьких с.-госп. централь . . 453

Господарська хроніка 454

З преси 456

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**
під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:
На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.
Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**
Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ЛИСТОПАДА 1929 | Ч. 11 | РІК ВИДАННЯ II.

Народнє господарство.

Валюта С.С.С.Р. і селянство.

В світову війну б. Росія увійшла, маючи систему золотого монометалізму; грошевою одиницею був рубель, що рівнявся 17,424 долям чистого золота. Поруч з метальовими грішми курсували кредитові пеперові рублі, банкноти, що завдяки забезпеченню, стояли на парітеті з золотом. В основі паперових банкнот всіх держав світу лежало золото і тому, що вартість золота до війни, беручи короткий відтинок часу, можна приняти за вповні стійну, міжнародні парітети купної сили заховували сталі співвідношення.

Та от вибухла війна і сумний привілей фінансування її гекатомб у всіх воюючих державах раніш чи пізніш в більшій чи меншій мірі припадає паперовим грошевим знакам, які не тяжко збільшувати за помічю друкарського станка. Зі зростом емісії банкноти воюючих держав відриваються від свого забезпечення і від золотої бази, з часом їх розмін (на золото) припиняється; вони стають нерозмінними, тоб-то паперовими грішми. Емісія, перевищуючи забезпечення, породжує розходження в цінности між золотою одиницею і одноіменною паперовою. Паперова обезцінюється, а ріжниця в їх цінности в некористь паперових знаків дає лаж.*) Поява лажу є ознакою інфляції; за неї ліпша валюта, зі шляхетного металю, поволі витискується з обігу гіршою (закон Грешема), аж доки в обігу не лишається сама паперова. Кількосне збільшення паперового обігу є головним в ряді инших факторів, що тягнуть за собою падіння купної сили грошей, або, що все одно, зріст цін, також зріст лажу і нестійність міжнародніх векслевих курсів. Такі наслідки тагла за собою інфляція у всіх воюючих країнах, але в б. Росії паперовий знак по закінченні війни мусів фінансувати ще найбільшу з усіх коли небудь бувших в світовій історії революцію. Не дивно, що тут інфляція дійшла до розмірів справжнього паперо-грошевого потопу...

*) Лаж - agio - звишка курсу (поверх парітету). (Ред.)

Довоєнні терени б. Росії обслуговувалися всього лише двома мілі-ярдами метальових і паперових грошей. Самих кредитових паперових рублів перед початком війни (на I.VII. 1914 р.) було в обігу на суму 1.630 міл. р. Зріст паперових рублів з ходом війни спричинив спад цінности старого кредитового рубля. На I.III. 1917 р., тоб-то на початок лютневої революції їх начислювалося в обігу вже на 10.004 міл. р.; курс рубля на передодні лютневого перевороту впав до половини парітету, а купна сила рівнялася 32 довоєнним копійкам, тоб-то впала втроє.

Держава за випускані паперові гроші набувала предмети і послуги для війни, щоб їх потім розстрілювати чи розтринькувати в тилах. Серед самого населення, завдяки обезцінению грошей, відбувалося стихійне перерозпреділення капіталів і зисків. Так гіпотечні боржники наживалися за рахунок кредиторів, набувці земель спішили обезціненими грішми розплатитися за них. Кон'юнктура збуту сільсько-господарських продуктів в час війни була добра, але тратили ті кола населення, які жили на зарібок, бо зарібна платня відставала в своїм зрості, порівнюючи з цінами на продукти: на тім вигравали роботодавці — наймачі... Поток спадаючих в купній силі грошей йшов на село, і звідти, з початком революції і повільним завмиранням підприємчивости та зі все дальшим вичерпуванням збутових товарових запасів міста, де-далі все менше вертав до міста. Село назбирувало в себе запаси грошей — в скринях, вкладало їх в щадничі каси аж до 1917 р., подекуди навіть і в 1918 році.

На 23. X. 1917 р., тоб-то на початок большевицько-жовтневої революції, в обігу вже було ріжних ґатунків — царських, думських, керенських — паперових грошей на суму 18.917 міл. руб.; реальна цінність одного рубля вже впала приблизно до 10 довоєнних копійок. Другими словами, заощадження в паперовій готівці з 1914 р., коли один паперовий рубль дорівнювався золотому рублеві, те саме з березня 1917 р., коли він рівнявся вже 32 коп., і на мент большевицького перевороту — всі підсумовувалися вже з переоцінкою по 10 коп. за рубль. І тільки! Редукція ця означала конфіскату збережень і затримку нагромадження капіталів поки що самим стихійним ходом подій. Потерпіли від неї ті, хто не розумівся на механіці паперо грошевого обезцінення і не знав, як проти нього зарадити — а це більш ніж про яку иншу суспільну ґрупу можна сказати про завсігди розпорошене в просторі многомілионове селянство.

В перший період большевицької влади, період так зв. воєнного комунізму, націоналізовано як приватні — (14. XII. 1917 р.) — так згодом і кооперативні банки, націоналізовано всі — від централь і до низових кас та філій; всі внески в банки, не тільки богачів, але й трудового селянства, робітництва та інтеліґенції конфісковано. В щадничих касах на 1. I. 1917 р. було 3.741 міл. рублів, на кінець 1917 і 1918 р. їх числилося значно більше — всі ті трудові збереження без жадного виїмку, не розбираючи, оповіщені були власністю держави; жаден вкладчик не міг назад взяти ані копійки. Як продовження попередніх паперових знаків, грошевою одницею став совітський рубль. Жадного забезпечення його емісії не роблено, жадного обмеження випускам грошевих знаків не ставлено. І то все принціпово: комуністична концепція перебудови світу — натуральна, гроші — буржуазна річ, вони, з переконання архітектів намріяної комуністичної суспільної будови, мусіли бути видалені з обігу. Серед заступників комуністичної партії большевиків панувала думка, що гроші це — інститут, який пережив свій вік; грішми користувалися, вті-

шаючи себе, що так мусить бути в переходовий час до натуральної форми відносин і що скасувати гроші найдоцільніше надмірним випуском паперових грошей.

В дійсности совзнаки друкувалися через безвихідність фінансового положення: друкарськвй станок ратував жовтневу революцію. На І. XI. 1917 р. було в обігу 19.577 міл. паперових рублів, а на І. VII. 1921 вже стало 2.347.164 міл. руб. Грошева маса за ті 42 місяці зросла трохи більш ніж в 100 разів, ціни-ж зросли у 8.000 раз. Друк грошей иноді обходився дороще їх купної сили; запобігаючи цему, почали в осени 1921 р. друкувати купюри по 10.000.000 руб. В середині 1922 р. рубль був обезцінений в 5—6 міл. раз і купюра в 50.000 р. коштувала одну довоєнну коп.; а на І. X. 1923 р. за те, за що до війни платилося 1 руб., треба було заплатити 660 міл. паперових рублів (совзнаків); за віз паперових грошей не можна було купити возу харчів; один сов. рубль=0.00000015 довоєнного. Той процес спаду купної сили паперового гроша в С.С.С.Р (в довоєнних копійках) показує ось ця діаґрама:

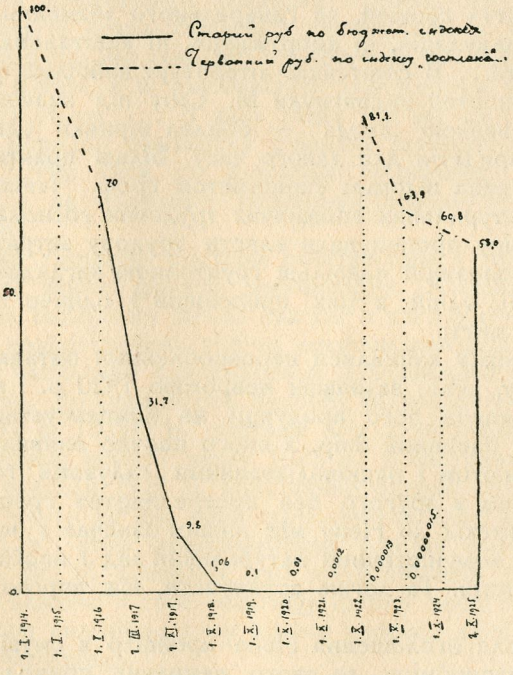

Паперово-грошевий фетіш довго тримав віру в себе економічно неосвіченого населення, найдовше вірило в нього відстале селянство. Селяне сталі „міліонерами“, вони мали стільки грошей, що не вміли сами їх перелічити, на поміч кликали „городян“. Їм не зразу прийшло до тямки, що всі їх збереження зведено на нівець, що все те, що селянин, починаючи з війни і протягом лютневого а потім жовтневого періоду революції продав, він справді здав за оплату папірцями, які, захована в скрині, цеберках, лантухах, розтавали, як сніг від весняного тепла, аж доки стали нічого не варті. Довго селянство не розуміло, що його ошукано, що вся фінансова система большевизму була збудована — ко-

ристуюся виразом б. большевицького міністра фіньнсів Сокольникова — на „ограбуванні" селян, що грошеву систему ведуть на завмертя.

Комуністи були задоволені з відмирання грошевої системи, відповідаючого їх стремлінням до знищення грошей. Між удержавленими галузями господарства, в число котрих попала й кооперація, всі обопільні розрахунки приписано було провадити бугальтерським способом, без участи грошевих знаків. Але одночасно з тим перед совітськими реформаторами стала актуальною надзвичайно складна проблєма вироблення якоїсь обрахункової одиниці, одиниці виміру цінности, без чого не мислима була раціональність провадження безгрошевої системи господарювання. І тій проблємі у 1919-21 рр. присвячено чимало писань. Згадана проблєма безгрошевого господарства ставилася й раніш, починаючи з „Утопії" Тамаса Мора, соціялістичними й комуністичними авторами, а в XX в. й другими економістами, як от Шефле, Туган-Барановський і инші. Після світової війни вона знайшла відгук в німецькій економічній літературі у таких напр. авторів, як О. Нейрат, К. Поляний, Варґа з одного боку, а М. Вебер, Л. Мізес — з другого [1]). Останні два довели, що за модерних відносин без ужиття грошей, як ґенерального знаменника, не є можливою ні пляномірна калькуляція, ні амортизація, ні капіталонадбання, ні пізнання рентабельности... В совітській літературі найбільш радикальні пропозиції мірника цінностей видвигнули М. Сміт під назвою „еталона" і С. Клепіков — під назвою „енеда" — обидва мірники одначе, й після самих авторів, не придатні для даного часу. Більш практичною і науковою є схема, пропонована відомим економістом проф. Чаяновим, навіяна відносинами с.-г. натуральних споживчих трудових господарств. Инші автори в основу виміру пропонували класти трудову затрату, „тред." З подібних кількох пропозицій найбільш ґрунтовною виглядає схема економіста Струміліна. — Ні одній з цих пропозицій [2]) одначе не судилося бути випробованою в житті.

Доки на верху займалися нерозробленими питаннями прямого безгрошевого обміну, село, зазнавши неврожаю 1920 р. і почавши розуміти, що обдирання лишків його продукції не компенсується, стало ставить такий активний і пасивний опір, з якого наочно виявилося, що орґанізація обміну між містом і націоналізованими галузями господарства з одного боку, а селом з другого без посередництва грошей існувати ніяк не може. Тому перехід до Непу між иншим означав і остаточне розлучення з мріями про комуністичний натуральний лад і необхідність відновлення грошевої системи. Та легше зруйнувати, ніж впровадити здорові грошеві відносини.

Півріччя після оголошення Непа пройшло в смузі безпосереднього натурального товарообміну, до якого неминуче приводить спад валюти, особливо катастрофальний. Цінностними одиницями приймалися: на півдні — пуд пшениці, на півночі — пуд кори, або один куб. фут дощок і т. д. Дня 16 листопада 1921 р. знов відчинено було знищений державний банк. Заходилися над впорядкуванням грошевого обігу. Та доки налагоджувалися відповідні заходи, кількість грошевих знаків зростала з прудкістю лявіни: на І. І. 1923 р. вся грошева маса дорівнювалася І. 994.-

[1]) Підсумок контроверзи див.: M. Palyi в „Die Wirtschaftswissenschaft nach dem Kriege." Festgabe für Lujo Brentano, 2 B., 1925, стор. 467—470.

[2]) Їх критичний підсумок див у проф. Юровського: „Денежная политика советской власти" (1917—27) Москва, 1928, гл. II.

464.454 міл. рублів, на I. III. 1924 р. вже виявилася в сумі 809.625.216.667 міл. сов. знаків, — хай читач прочитає в голос цю астрономічну цифру. — При тім поруч з основною грошевою системою існувало кілька инших, чи місцевих, чи поборених урядів „бєлих", чи завойованих держав, як напр., України. Що до української валюти, то головн. комісар народнього банку 29. IV. 1919 р. за Ч. 423 оповістив, „що зважаючи на признання совітським урядом України українських грошевих знаків, випущених за попередніх урядів, дозволяється вільний обмін українських грошевих знаків на загально-державні". Але згодом і українські знаки — символ самостійности, — як і білоґвардійських урядів, були анульовані, що додатково било по нашому населенню і селянству.

Переміна в напрямі фінансової політики означала зміну відношення до державного бюджету і до грошей. В 1918 р. наркомфін заявляв на Всерос. Зїзді Совнархозів: — „фінансам в соціялістичнім (невірно — в комуністичнім! О. М.) суспільстві існувати не личить", і просив вибачення за їх існування. А в березні 1922 р. той же товариш С. на Московській комуністичній конференції докладав: „раніш ми говорили: гроші повинні анулюватися в соціялістичнім*) суспільстві, а тому нема чого нам турбуватися про це, що вони обезцінюються, бо обезцінення і є саме те, до чого ми йдемо, є їх анулювання. Ця точка погляду була цілком неправильна"... З часу Непа той же автор заговорив, що без приведення в порядок совітських фінансів пролєтарська держава не зможе встояти... Отже вони, по власному признанню, помилялися, а хто розплачувався за помилки? Найширші народні трудові маси і насамперед селянство.

Впорядкування грошевої системи розпочалося з того, що заходилися переіменовувати знаки, робити деномінацію. Ліквідація інфляційних випусків знецінених паперових знаків взагалі в світі відбувається: а) шляхотним способом, консолідацією, тоб-то викупом паперових грошей, доки не зникне лаж, б) частковим банкротством, девальвацією і в) повним банкротством, ануляцією. До останнього способу відноситься деномінація. По декрету 3. XI. 1931 р. 10.000 р. знаками всіх попередніх випусків прирівнено одному рублеві нового знаку 1922 р; а наступним декретом 24. X. 1922 р. 100 р. знакали 1921 р, прирівняно одному рублеві ще новішого знаку 1923 р., тоб-то за два рази скреслено загалом шість нулів і один рубль взірця 1923 р. став дорівнюватись одному міліону знаків, що вийшли до 1922 р. Всі ці совзнаки, що продовжували падати в купній силі, в суті річі уявляючи з себе найтящу форму оподаткування, втискувалися на село лише силоміць; тому мусіли скорше дати стійну валюту. Такою мав стати червонець.

Воскрешений з мертвих державний банк з 27. XI. 1922 став випускати перші червінці. Між червінцем і старою довоєнною грошевою одиницею встановлювався такий звязок: паперовий білєт в один червінець = 1 золотнику 78·24 дол. чистого золота, тоб-то прирівнений тій кількости золота, яка містилася в довоєнній золотій десятирублівці. Виходило, що банк приймав на себе зобовязання розміну по золотому парітету. Це мало бути колись, а відразу червінець оголошено нерозмінним. Забез-

*) Г. Я. Сокольників — „Финансовая политика революціи". Москва, 1925. Ст. 117. Цікаво, що ватажки комунізму не знають теорії соціялізму і комунізму; в соціялістичнім суспільстві гроші зостаються, — инша річ, що з деяким иншим змістом, а в комуністичнім — вони виключаються зовсім.

печенням новоемітованих паперових знаків по соціялістичній теорії мусіли би бути усуспільнені знаряддя й засоби виробництва; у большевиків те забезпечення зроблено по цілком буржуазному типу: на 25 % шляхотними металями і стійною закордонною валютою, а на 75 % — короткотерміновими векслями, крамом придатним до легкої реалізації і т. д. Зпочатку червінець був тільки знаком для розрахунків між націоналізованими галузями виробництва. Робітники придивилися, що червінець уявляє з себе ліпшу валюту і домагалися, щоб їм виплачували зарібну платню в червінцях; про це з запізненням стало дізнаватися й селянство і, бойкотуючи инші знаки, воно й собі забажало червінця. Так поволі поруч з совзнаком входить в обіг ще й червінець, з чого повтала рівнобіжність подвійної паперової валюти.

На перше березня 1924 р. було, як сказано вище, в обігу 809·6 квадрільонів совзнаків (по обрахунку, який був до деномінацій). Цю суму викуплено за 16·2 міл. рублів червінцями, або по курсу зол. руб. = 50 міліярдам совзнаків. Таким чином закон (7. III. 1924) визнав обезцінення совітського паперового рубля в 50 міліярдів раз. Це в той час, коли кожний „совзнак" носив напис „обезпечівається всєм достоянієм республікі".

Яка-ж це сума, — задає це питання ліпший знавець совітської грошевої політики проф. Юровський, — котру протягом 10 літ шляхом емісії паперових рублів фактично витягла з населення і витратила держава? Яка та сума в довоєнних рублях? Після індексу статистики праці вона дорівнюється:*)

Періоди.	Число місяців	Вся сума в 1000 довоєн. рубів	Пересічно за місяць
1) Від початку війни до лют. революції	32	4.862.502	151·9
2) За тимчасового уряду	8	1.735.594	216·9
3) В добу воєнного комунізму	44	1.492.013	33·6
4) За Непа (по 1.III. 1924)	32	773.465	24·2
	116	8.863.574	—

Тоб-то при помочі паперового потоку в сумі 809·6 квадрільонів рублів номінально видобуто з населення вартостей на 8.863.574 тис. довоєнних рублів. А ті 8.863.574 тис. руб. в руках населення перемінилися, як сказано, тільки в 16·2 міл. руб. червінцями, ріжниця в 8.847.374 тис. довоєнних рублів зістала конфіскованою.

Емісія-інфляція дореволюційного періоду, це жертви великому кривавому молоху війни. Емісія-інфляція з часу комунізму була способом поповнювання державних ресурсів відняттям засобів у певних ґруп населення; не стільки від буржуазії, якої фактично майже не лишилося, скільки головним чином від селянства. На селі скупчилися головні маси грошевих знаків, без відпливу в місто, в якому нічого було купувати. Витягнені на 1.492.013 міл. довоєнних руб. реальні цінности за добу воєнного комунізму просто без винятку зтягнені з самого селянства.

Декретом 5. II. 1924 р. випущено касові білєти з розрахунку 1 чер. = 10 руб. золотом кас. білєтами. Від 1924 р. в С.С.С.Р. повстала папе-

*) Проф. Л. Юровскій. „Денежная политика советской власти" (1917—1927). М., 1928, ст. 277.

рово-грошева система, в якій грошевою одиницею по закону став „рубль золотий," хоч він не відповідав жадній кількости металю. „Рубль зол." є лише умовна одиниця цінности для обрахунку. Головну частину грошевого обігу стали складати банкові білєти, червінці, що нотуються теж за кордоном; червінцеві теоритично надано золотий парітет з одиницею довоєнного часу На практиці скоро стало инакше.

В 1925—26 р. вже була виявилася нова інфляція; її перебороли скороченням активних операцій кредитових установ. Одначе з літа 1927 р. вступила в нову смугу інфляція, що на наш час вже знов набрала загрожуючого характеру: червінець вже впав до $^1/_4$ вартости.

Драма „ограбування" населення валютною інфляцією почалася ще раз зпочатку. Ми не маємо місця, щоб її тут простежити. Після вище наведеного, сам читач може уявити собі в основних рисах, як той процес відібється на селянстві.

Проф. О. Мицюк.

Майбутнє капіталізму*).

Цій проблемі були присвячені тогорічні збори Союза ооціяльної політики (Цюріх. Вересень 1928 р.). Головним референтом виступив славетний бреславський професор Вернер Зомбарт, може найліпший знавець сучасного капіталістичного устрою, автор великого 4-х томового досліду (»Der Moderne Kapiatlismus«) — праці, що по багацтву матеріялу блискучому викладові і глибині думки є одною з найвидатніших економічних праць останнього півстоліття. Його реферат »Перетворення капіталізму« — (»Die Wandlungen der Kapitalismus«, що зявився потім в Гармсовськім »Weltwirtschaftliches Archiv«. 28 Band, Heft 2, 1928) є спробою дати нарис дальнішого розвитку сучасного господарського устрою. Замбарт приходить до песиміствичних що до капіталізму висновників. Та стадія господарського розвитку, що переживає сучасність, це те, що він називає Hochkapitalismus (надкапіталізм) є одночасно — чи ступнево переходить — в Spotkapitalismus пізній капіталізм. Пізній — це означає кінець, занепад, заміну на щось нове, що приходить чи має прийти і що буде носити епітет »ранній«. Зомбарт виходить зі свойого оригінального розуміння капіталізму. Головна ознака капіталізму — це »капіталістичний дух«, що надає цій епосі своєманітиний характер, що відріжняє її від инших господарських епох. Цей капіталістичний дух, що зруйнував спокій орґанічного господарського життя середньовіччя, що пірвав европейську людину на шлях вічної гонитьби за зиском, на шлях ризика великих підприємств, цей дух, що створив сучасний капіталізм, тепер, по твердженню Зомбарта, на вичерпані. З одного боку до цього ведуть причини зовнішнього порядку. Поширення капіталістичного господарства вже дійшло чи доходить своїх останніх меж. Виникнув так зв. »кольоровий капіталізм« — система капіталістичного господарства в ріжних позаевропейських колоніяльних країнах. В наслідок цього індустріяльний експорт і експорт засобів виробництва набувають повільнішого темпу. Тому падає і норма зиску, цього головного і єдиного імпульсу діяльности капі-

*) Порівн. ст. К. К.: »Дух будування« в ч. 6., »К. Р.« за б. р.

талістичних підприємств. Зріст реальної заробітньої платні, якого не може урівноважити зріст продукційности праці, теж приводить до зменшення »додаткової вартости« (Mehrwert) і значить до зменшення норм зиску. Зменшення приросту населення в европейських капіталістичних країнах означає теж зменшення попиту на товари.

Але ще більш загрозливими для капіталізму є причини внутрішнього порядку; перетворення капіталістичних форм господарства, що приводить до зміни, до перетворення того самого капіталістичного духа. »Капіталістичний дух виявляється в своєманітному поєднанні і напруженні ірраціонального з раціональним, калькуляції і спекуляції, духа підприємця і духа буржуа. Тепер те напруження зникає. Натомісць приходить — можна так його назвати — надраціоналізація капіталістичного духа, а наповнений раціоналізмом дух — вже не є жадний капіталістичний дух«*). Те, що раніш було головною прикметою підприємничої діяльности — творча, шукаюча інтуїція — зникає, на її місце приходить холодний розрахунок »видимих обставин«. Раціоналізація переможно йде як в царині продукції, так і в царині збуту. Ті гігантські підприємства і ще більші обєднання їхні все більше керуються наперед виробленим пляном, що базується як на даних досліду господарської конюнктури, так і на точних калькуляційних підрахунках.

Поруч з цим виступає і все збільшується »вязаність« господарства в наслідок зміни правового порядку, обмеження, звуження свободи підприємничої діяльности, збільшується втручання публично-правних органів. Все це дає підстави Зомбартові говорити про глибокі трансформації капіталістичного устрою, що ведуть до занепаду його і до зміни його на инший, ще незнаний господарський лад.

З одного боку оживляються, набувають сили і значіння ті форми господарського устрою, що їх майже цілком відсунув капіталізм. »Ремісництво в ширшому розумінні займає свої старі позиції. Ми можемо ствердити, що з 1907 по 1925 рік навіть промислове ремісництво не зменшилось, а противно ремісництво в комерції ще більш поширилось ... Селянство йде на зустріч щасливому періоду. В багатьох країнах починається якраз те, що можна назвати визволенням селянства в економічному розумінні«*).

Це що до перед- (vor) капіталістичних форм. Поруч з ними виходять на арену життя і нові, що ще не існували, форми господарського устрою, які Зомбарт називає після- (nach) капіталістичними. Це кооперація, підприємства державні й муніціпалітетів.

Такі головні думки цього надзвичайно цікавого, що зачіпає дуже багато проблєм, реферату.

Головним опонентом Зомбартові на тих же зборах Союзу соціяльної політики виступив кельнський проф. Хрістиян Еккерт **). Зомбарт мав у ньому гідного противника. Екерт багато мандрував, дуже добре знайомий з умовами господарського життя багатьох позаокеанських країн. Він виступив з запереченням майже всіх Зомбартових тверджень і був горячим апологетом капіталізму та великим оптимістом, що до можливости його дальнішого розвитку. Він твердить, що той капіталістичний дух, те стремління до зиску не зникло зовсім. Воно по старому залишається могутнім двигуном господарського поступу. Воно опановує і некапіталістичні форми;

---

[1]) Назв. статя стор. 249.
*) Там-же стор. 253.
**) Weltwirtschaftliches Archiv. 29 B. I. H. 1929. Aussichten des Kapitalismns.

не тільки селянство і робітництво, але підприємства державні і кооперативні (на його думку) повинні базуватись на принципі рентабельности. Так само далеко не вичерпані можливости територіяльного поширення капіталістичної продукції. Навпаки, навіть успіхи техніки дають все більше і більше стимулів для розвитку індустрії. Вони розривають перед нами такі перспективи, що про якусь »стабільність«, зменшення темпу господарського поступу говорити не доводиться. Розвиток колоніяльного капіталізму цілком не загрожує капіталізмові европейскому. Навпаки, з розвитком капіталізму йде зріст потреб і збільшення попиту, тим самим виникають нові можливости для поширення капіталізму. Тенденції до вязаности (обмежень з боку держави), буцім то сковують капіталізм, не є чужі і самому капіталізмові. Але вязаність не гальмує розвивання капіталу. Мета — піднесення зиску досягається в однаковий спосіб — і через фритредерство (вільну конкуренцию) і через картелі.

Для раціонального, для інституції і спекулації при складности і розвинутости сучасного світового господарства залишається ще досить місця. Так зв, »соціяльний дух« — дух нашого часу, що викликає до життя реформи на користь широких верств людности — не йде, на його погляд, також на шкоду капіталізмові. І в майбутньому капіталізм може тим сильніше діяти, чим більше він буде просякнутий дійсним соціяльним духом, чим в більшому обсягові йому вдасться приєднати до себе залежні від його широкі маси. »Змінений в формах, але не ослаблений у своїй діяльности стоїть капіталізм перед нашими очима«, гордо каже Екерт і закінчує мальовничим образом: »Можливо, що в окремих випадках лінії капіталістичної будови вже втратили ясність і закінченість гармонійних рис високого ренесансу; можливо, що в окремих випадках ми бачимо переходові лінії стилю бароко. Але напевно можна ствердити, що в них так мало мягкости і розхлябаности, що характеризує рококо, як і грубости скаменілости ліній часів пізнішого занепаду«.*)

Таким чином два економісти прийшли до цілком протилежних висновків. Зясовується це в першу чергу тим, що до дискусії втягнено момент оцінки майбутніх можливостей і в цій оцінці з необхідністю виявились субєктивні підходи обидвох референтів — песиміста Зомбарта і оптиміста Екерта. Але крім того сама дискусія була поставлена Зомбартом в площину його оригінального, дотепного, але далеко не всіма визнаного розуміння капіталізму. Капіталізм характеризується не лише специфічним »духом«, який, до речі, властивий в ріжних ступнях і ріжрих формах кожному господарському ладові, заснованому на приватній власности. Капіталізм є устрій, для якого характерні дві ознаки: а) господарська — переважаюче значіння в продукції капіталу і б) правова — інститут праватної власности на ці капіталові добра, що уможливлює власникам їх грати головну ролю в продукції. Психольогічна ознака — капіталістичний дух — виник і розвинувся лише в наслідок того, що для того були сприятливі моменти — господарські (промислова революції кінця 18 в.) і правові (кінець меркантилізму, свобода особи).

І от про ці ознаки мусить бути мова, коли ми хочемо говорити про дальші тенденції розвитку капіталізму.

Що до першої — капіталістичнго способу продукції, — то тут сумніву бути не може. Є безпереривний розвиток, поширення, удосконалення. Ка-

*) Стор. 25. Названа стаття.

пітал, в першу чергу у вигляді машини, завойовує все нові позиції і не можливо собі уявити ті останні межі, до яких він може дійти*).

Що до другої ознаки — то тут справа стоїсь трохи инакше. По перше треба сказати, що доба необмеженого розпорядження капіталом минула безповоротно, ніколи не будучи здійснена в повному обсягові. Але обмеження стають все більшими. Про сучасний устрій можна вже говорити, як про устрій »вязаного« господарства. Правда, ті обмеження, які йдуть з кругів самих капіталістів, що через свої обєднання намагаються реґулювати продукцію і збуть, ці обмеження не тільки не ослаблюють стремління до зиску; вони творяться ради цього стремління і ведуть до все більшого зиску. Але обмеження, що їх ставить публична влада — в більшости своїй ведуть до скорочення зиску. Вони структури капіталізму не міняють, але надають йому инший характер, так що тут вже можна говорити про певні трансформації, що проходять через сучасний господарський лад. Це означає, що господарський лібералізм, що дав найбільше стимулів для розвитку капіталізму, потрохи сходить зі сцени, вяжеться, обмежується. Про остаточне його зникнення говорити ще рано. До того часу, поки головним господаським двигуном залишається господарський інтерес, стремління до зиску, певну свободу господарюючим субєктам оставляти необхідно.

Теж саме можна сказати і відносно чужерідних елементів, що існують і розвиваються в народньому господарстві поруч з елєментами приватнокапіталістичними. Ми маємо на увазі ті елементи, що Зомбарт називає післякапіталістичними — це господарство держави (і взагалі публичноправних тіл) і господарство кооперативних обєднань.

Державне господарство побудоване на цілком инших, протилежних принціпам приватного господарства, підставах. У взаємовідношеннях цих останніх головним принціпом є принціп »du ut des«, принціп еквівалента за уділену послугу, принціп Leistung und Gegenleistung (послуга і контрпослуга). В державному господарстві (принаймні сучасности) є принціп солідарности інтересів всіх громадян, що належать до даної держави. В протилежність індивідуалістичній ідеї приватного господарства державне господарство (в цілому) все більш переймається ідеєю колективістичною. Окремі частини його можуть провадитися згідно з принціпами приватного господарства (державні підприємства), але в основі і цієї частини державного господарства лежить публичне благо, публичний інтерес, що джерелом своїм має ідею солідарности. »Особливо наявно колєктивістична природа державного життя виступає в податках« — каже Bela Földes **).

Такого характеру набула природа державного г-ва особливо в останні часи, коли на зміну так зв. атомістичного розуміння держави, як механічного звязку між одиницями — підданими, виступає нове розуміння — так зв. орґанічна теорія держави: держава не лише обєднання індивідуумів, вона є ціль в собі, вона несе в собі власні завдання і цілі ***). Тому збільшення ролі державного муніціпального господарства означає дійсне зявлення і поширення як що не нових, то сторонніх капіталізмові елєментів. А таке збільшення є фактом не до заперечення. І як раз розвиток, хоча і повільно, хоча і з ухилами, йде в цьому напрямкові. Теж саме треба сказати і про кооперацію. По формі кооперативні підприємства дуже часто нічим не

*) K. Engliš: Finanční věda, ст. 29—32, Brno, 1929.
**) Bela Földes: Finanzwissenschaft. Jena, 1920. ст. 197. і далі.
***) Paul Mombert: Grundzüge der Finanzwissenschaft. Leipzig, 1928 ст. 9-10.

відріжняються від приватно-капіталістичних, але зміст їхній цілком ріжний. »Кооперація зросла на капіталістичному ґрунті і має капіталістичну форму; але в цій капіталістичній формі живе цілком инший некапіталістичний дух, що тягне людство на новий шлях, що творить нові суспільні форми, настільки протилежні формам життя капіталістичного суспільства, наскільки солідарність і взаємодопомога протилежні експльоатації і насильству«*).

Таким чином не може бути сумніву, що зріст і розвиток на тлі капіталізму цих чужородних елементів міняє його істоту. Господарський устрій набуває инших подекуди форм. Инше питання — чи ці чужеродні елєменти є настільки сильними, щоби могли цілковито замінити і перетворити устрій капіталістичний. На сегодня і на найближче майбутнє відповідь на це питання треба дати ще негативну.

Їхнє значіння (але цього значіння у кожному разі не можна недооцінювати) поки що в тому, що вони змягчують негативні сторони капіталістичного устрою; урівнюють в певних межах нерівномірний розподіл доходів і багацтва (податки), полегчують немаєтним клясам умови їхнього існування (кооперація); вони змягчують конкуренцію, вільну гру сил і інтересів, ту боротьбу за існування, що її капіталізм доводив до вищої міри напруження. Колиж до того зважити, що темпо росту кооперативних сил є дуже сильне, приходимо до пересвідчення, що роля кооперації і публичного господарства буде більша і більша.

інж. М. Е. Ґловінський.

Мясні продукти в кооперації.

Дуже пекучою справою в нашім господарськім житті є справа збуту свиней, що в останньому часі викликає щораз більше заінтересування так серед продуцентів, як і серед наших кооперативних робітників. Справа ця не маловажна, головно коли взяти під увагу, що годівля свиней є найповажнішим джерелом припливу готівки в дрібнім господарстві. Для приміру наводимо приходи в відсотках зі всіх родів збіжжа (зернові і стручкові) і зі свиней в селянських господарствах в Галичині.

Величина господарства	Приходи в % % зі збіжжа	Приходи в % % зі свиней
0— 2 ha	1·8	16·6
2— 5 »	9·5	16·2
5—10 »	19·9	19·2
10—15 »	22·7	19·7

Бачимо, що в тих найменших господарствах грошеві приходи зі збіжжа далеко недорівнюють приходам від свиней. Доперва в господарствах від десяти гектарів в гору є настільки збіжжа на збут, що приходи з того джерела перевищують приходи з годівлі свиней. Та як би то не було, все таки народньо-господарський дохід з нашого рільництва в подавляючій біль-

*) Туган-Барановський. Соц. осн. кооперації. 1921. 2-е вид., ст. 90.

шости походить з тваринної продукції (виносить понад 50% всіх приходів) і тому в першу чергу треба звернути увагу не тільки на продукцію, але ще в більшій мірі на збут тваринних продуктів, виходячи з того заложення, що, коли буде запевнений збут, тоді і певно настане попит за добірним племінним чи високопродукційним матеріялом, як це вже нині по части видно при ліпших молочарнях, де ціняться високодійні корови і їх потомство.

Коли в нас говориться про збут свиней, то, бодай дотепер так було, виключно мається на увазі експорт за границю, не звертаючи уваги на внутрішній ринок. Хочу на цім місці звернути увагу передовсім на внутрішній ринок відносно збуту свиней. В різнях чотирох воєвідств зах. українських земель було вбито в 1925 р. 60.374 шт. свиней, а то:

Волинь	26.218 шт.
Львів	8.960 »
Станиславів	15.370 »
Тернопіль	9.826 »

Число це значно збільшиться, коли візьмемо під увагу убій на селах. Коли би лише продаж тої кількости свиней, що забивається в місцевих різнях, далося зорганізувати в кооперативний спосіб, то вже зробилося би величезне діло для нашого малого продуцента. Передовсім продуцент діставби за свій продукт належну ціну, а не як зараз, він залишений був на добру волю купців, а дальше, визбувсяби того нелюдського трактування зі сторони згінників. Крім того наша кооперація в останнім часі виказує невелику вправді, а всеж таки, як на початки, досить поважну торгівлю мясними продуктами.

На анкетний, листок розісланий кооперативам, одержали ми відповідь з 517 кооператив, що закупили 400.183 кґ мяса і мясних продуків (випровина) на суму 1,137.120 зол. і рослинних товщів 20.330 кґ на суму 69.058 зол. Для орієнтації наводимо дані про закупно мясних продуктів, зі згаданих 517 кооператив, де узгляднюється закупно в кґ золотих.

Мясні продукти і товщі закуплені кооп. І. ст. (в кґ і зол):

Кількість		Мясо	Солонина	Смалець		Ковбаса	Шинка	Рослинні товщі	Разом	Закуплено в	
Повіт.	Кооп.			Амер.	Краєв.					ПСК.	Госп.
в кільоґрамах											
51	517	87.611	187.863	57.361	3.079	62.556	1.713	20.330	420.513	—	—
На 1 кооп.		169.5	363.4	110.9	5.9	121.0	3.3	39.3	813.4	—	—
в золотих											
51	517	165.224	636.887	194.365	12.193	221,812	5.639	69.058	1.305.178	446.125	294.387
На 1 кооп.		319.6	1.231.9	375.9	23.5	429.0	10.9	133.6	2.524.4	862.9	569.4

Більше ніж половина всіх закуплених і перепроданих кооперативами мясних продуктів, це мясо і солонина (275.474 кґ). 60.440 кґ становить закупно смальцю, в тім лише незначна кількість краєвого (3.079 кґ), стільки ж приблизно, як смальцю, закуплено ковбаси (62.556 кґ) і незначну кількість шинки (1.713 кґ).

Коли припустити, що в двох тисячах наших кооператив перепродується приблизно та сама кількість мясних продуктів, то дістанемо поважні цифри з їх перепродажі, а саме, вся наша кооперація перепродалаб:

Мяса	339.000 кг	за	639.200 зол.
Солонини	726.800 »	»	2,463.800 »
Смальцю	233.600 »	»	798.800 »
Ковбаси	242.000 »	»	858.000 »
Шинки	6.600 »	»	21.800 »
Разом:	1,548.200 кг	за	4,781.600 зол.

Зі сказаного виходить, що на селі є вже ґрунт під кооперативні мясарні. Може посвідчити це і практика кооперативи »Надія« в Купчиннцях [1]). В 1928 р. закупила ця кооператива безрог на 16.984·80 кг битої ваги за 33.961·10 зл. Торги мясними продуктами виносили в тім році 42.120·36 зл., з чого осягнено 6.077·41 зл. чистої надвишки [2]). В біжучім 1929 році обороти мясними продуктами далеко перевищують минулорічні обороти, бо лише від 1.I.—16.III. закупила кооператива від членів 7.472·90 кг мяса.

Очевидно, що експорт наших безрог є богато більший, ніж внутрішне споживання, але з того не виходить, щоби не братися до організації кооперативного збуту і постачання безрог на внутрішнім ринку, тимбільше, що новоповставші беконарні будуть виказувати значне запотребування на безроги.

Головним джерелом закупна мясних продуктів для наших кооператив є очевидно приватні купці. Від ПСК і своїх членів набули кооперативи дещо більше ніж половину (від ПСК 34·2%, від господарів 22·6% всього закупна); а заважує тут передовсім американський смалець і солонина та церес, отже продукти не нашого виробу. Кооперація повинна обслугувати своїх членів передовсім власними продуктами, а тому не від річи буде поважно застановитися над розбудовою відділів чи окремих кооператив для збуту безріг і переробу мясних продуктів. Користь з того двояка: член продуцент дістане за свій продукт належну ціну, а член-консумент здоровий, чистий і солідний товар. В додатку, в загальнім висліді скріпиться наше народнє господарство.

Інж. О. Охрим.

Освіта і виховання.

Нові завдання на освітньо-шкільному полі [3]).

(Під дискусію.)

III.

Щоби Рідну Школу обновити, санувати, щоби зробити її доцільною й хосеною для нашого народу, то крім реформ, про які я згадував, мусить вона стати на твердих непохитних фінансових основах, бо тільки тоді вона зможе вповні відповісти своїому завданню, яке на неї накладають життєві потреби нашого народу.

---

[1]) В наших обчисленнях не узгляднено.
[2]) Гл. Г.К.Ч. ч. 16, інж. Р. Раковський — Кооперативна мясарня.
[3]) Гл. »Кооп. Р-ку« за X. 1929,

Тверді підвалини одержить Рідна Школа тільки тоді, як створимо для неї що найменше 15 — 20 міліоновий залізний фонд — запасовий фонд, який може бути ульокований тільки в кооперативних інституціях і підприємствах, в першу чергу в кооперативних підприємствах Рідної Школи під певними гарантіями, забезпеченням, так, щоби цей капітал не міг змарнуватися. Цього капіталу не може Рідна Школа уживати на біжучі видатки. На біжучі культурно-освітні видатки може Рідна Школа зужити лише чистий зиск із своїх підприємств і чистий зиск від цього капіталу ульокованого в кооперативних інституціях і других кооперативних підприємствах, по відчисленні 10% до зелізного-запасового фонду. Це услівя мусить бути переведене обовязково статутово тому, щоби тими грішми не обертали приватні люде й приватні підприємства, бо це є загально-народній маєток і тому може бути ужитий до обороту для поширення діяльности тільки загальних народніх економічних установ.

Щоби зібрати такий великий зелізний фонд для Р. Ш., то на це треба ряду літ інтесивної праці всіх наших культурно-освітніх та економічних установ і громадянства. Цей фонд треба в цей спосіб збирати, щоби можність збільшування цього фонду не була замкнена; отже муситься найти такі способи його громадження, щоби він міг зростати, бо з часом будуть значно рости й вимоги Рідної Школи.

Якже ці фонди зібрати?

Щоби ці фонди можна було зачати збирати треба змінити статут Рідної Школи. Треба Рідну Школу замінити на культурно-освітню кооперативну установу і в тому напрямі треба змінити статут, який дасть цій установі можність широкого розвою, більшої ініціятиви, кращої господарки й поможе їй придбати потрібні фонди. Виготовленням відповідного статуту на кооперативних основах заняласяб відповідна комісія. На чолі кооператизованої Рідної Школи стоялаби надзірна рада з 7 членів і 6 заступників вибирана що три роки на загальних зборах делєгатів, а що року одна третя членів уступалаби і булаби доповнювана вильосуваними заступниками. Надзірна рада іменує відповідну скількість (залежно від потреб й аґенд) платних відповідальних директорів фахівців з кавційними векслями.

Членом Рідної Школи може бути кожний чесний громадянин українець(ка), а кожна українська культурно-освітна та економічна інституція повинна бути обовязково її членом. Тут навіть требаби усильно про це старатися, щоби кожна українська установа додала в своїому статуті параграф: »Т-во Просвіта, або чит. Просвіти, або кооператива Єдність, Дністер в... і т. д. мусить бути обовязково членом Рідної Школи і зложити на її імя вписове і уділ, який має бути ульокований в Центросоюзі, Маслосоюзі або Українбанку у висоті.... »Т-во »Дністер« або кооп. »Єдність« і т. д. зрікається дивіденди в користь Рідної Школи з тим, що Р. Ш. буде зужитковувати на біжучі культурно-освітні потреби тільки дивіденду і чистий зиск з обороту того капіталу«.

Членів Рідної Школи я поділивби на

I. Особи фізичні і на

II. Особи правні.

Членів фізичних поділивби я на кілька категорій. Всі особи

фізичні складають одноразово вписове в висоті 1 зол., вписове йде до запасного фонду, і уділ 2 зол. Член може мати необмежене число уділів, від яких зрікається дивіденди на користь Рідної Школи, і має тільки один голос при виборі делєгата на загальні збори Рідної Школи. Кромі цього кожний член мусить платити правильно що річно даток (вкладку) на Рідну Школу у висоті що найменше 2·40 зол., то є по 20 сот. місячно. Хто не платить правильно цього річного датку, тратить членські права, а уділ його пропадає і йде до залізного запасового фонду Рідної Школи.

I. Члени фізичні діляться на:

1) звичайних членів, які крім вписового й уділу платять річний даток (вкладку) в висоті 2·40 зол. річно;

2) спомагаючих членів, які крім вписового й уділу платять 12 зол. річного датку (вкладки);

3) спомагаючих членів, які платять крім вписового й уділу 24 зол. річного датку (вкладки);

4) членів покровителів, які крім вписового й уділу платять річний даток (вкладку) в висоті 48 зол;

5) членів покровителів, які крім вписового й уділу платять річний даток (вкладку) в висоті 120 зол;

6) почесних членів без грамоти, які крім вписового й уділу складають річний даток (вкладку) до 600 зол. річно;

7) почесні члени з грамотою, які кромі вписового й уділу складають річний даток (вкладку) понад 600 зол.

Спомагаючі й почесні члени можуть складати датки відразу або місячно. Як складають місячно, то мусять дати Рідній Школі правильно виповнений вексель на квоту річного датку без дати. Як що даний член до року не заплатить цього датку в цілости, Рідна Школа має право дати на векслю дату і пустити цей вексель в обіг, а дотичний член мусить його викупити, хочби тільки одної місячної рати не заплатив.

Річні датки звичайних фізичних членів у висоті 2·40 зол. зуживає Р. Ш. на біжучі культурно-освітні видатки.

Річні датки спомагаючих членів і почесних членів мусять іти до залізного запасового фонду Рідної Школи з тим, що Рідна Школа дістане на біжучі видатки тільки процент від цього капіталу, або чистий зиск, як що ці гроші були вложені в рентовне підприємство Рідної Школи.

II. Члени особи правні:

1) Всякого рода кооперативи I. степеня виплачують на імя і рахунок Рідної Школи до кооперативної централі одноразове вписове в висоті 10 зол. Ці гроші йдуть до залізного запасового фонду Р. Ш. і одноразово уділ в висоті 1 зол. від кожного члена кооперативи заплачений з гори або на сплати одно- або дворічні, але тоді дістає Рідна Школа від даної кооперативи виставлений фірмово вексель in blanco. В міру приросту членів даної кооперативи, мусить бути що річно уділ на відповідну квоту золотих доповнений; а кромі цього річну вкладку даток у висоті 10 сот. від 100 зол. торгу на запасний фонд Рідної Школи.

2) Читальні »Просвіти«, Соколи, Луги й другі освітньо-культурні установи платять одноразово вписове в висоті 10 зол., які йдуть до

залізно-запасового фонду Р. Ш., і уділ, але не менший як 25 зол., що може бути й вищий, залежно від засібности товариства й ухвали загальних зборів.

3) Філії культурно-освітних установ платять одноразово вписове у висоті 25 зол., які йдуть до залізного запасного фонду Р. Ш., і уділ що найменше у висоті 100 зол., або більший залежно від маєткового стану.

4) Всякого роду кооперативи II. степеня платять одноразово вписове 100 зол., які йдуть до залізного запасного фонду Р. Ш., і уділ що найменше в висоті 1000 зол. Кредитові й торговельні кооп. кромі цього платять ще річний даток (вкладку) в висоті 10 сот. від 100 зол. уділеної позички.

5) Кооперативні установи III. степеня платять одноразово вписове 500 зол., які йдудь до запасного фонду Р. Ш., і уділ у висоті 5.000 зол. на рати, забезпечені векслями, а кромі цього 10 сот. від 100 зол. торгу, а в кредитових — від уділених денно позичок.

Кромі цього всі кооперативні і кредитові установи ухвалюють 2% від чистого зиску на біжучі видатки Рідної Школи.

Що через це осягає Рідна Школа і народ? Рідна Школа закладає в цей спосіб сильні майже непохитні фінансові підвалини під свою будівлю кромі инших джерел доходу. Про другі джерела доходу на біжучі видатки Р. Ш. пізніше.

В цей спосіб при згідній, інтенсивній й щирій співпраці Рідної Школи з другими народніми установами, а головно з кооперацією, зростає рік річно залізний фонд Рідної Школи, а тим самим сталий, певний, що раз то збільшуючийся річний дохід на покриття біжучих видатків Р. Ш. А кооперація ріжних видів, а тим самим нація зискує з часом величезні капітали для розбудови нашого кооперативного, отже чисто народнього промислу, а через культурно-освітню співпрацю Рідної Школи з кооперацією — швидше й глибше усвідомлення народу, поширення й угрунтування серед нього кооперативних ідей. Та через це — обєднання й приєднання загалу наших селян і робітників для кооперації.

Річ ясна, що коли обновлена Рідна Школа зрозуміє добре своє завдання і свій інтерес і буде дуже енергійно вести також кооперативну пропаганду, то число членів кооперації збільшиться, збільшиться також кооперативна свідомість у нашого народу, а тим самим збільшаться і торги кооператив всіх трох степенів. При такій інтенсивній співпраці товариств можуть річні торги в поодиноких кооперативах I. степеня зрости до 150.000 зол. річно. Фінансове забезпечення Рідної Школи залежить від співпраці і то щирої та інтенсивної з кооперацією і другими установами.

За 10 або 15 літ при такій постановці справи Р. Ш. зможе мати 10 до 15 міліоновий фонд, бо до того фонду йшла би ще й дивіденда від уділів, яку члени рідно-шкільної кооперативи жертвують для Рідної Школи. В цей спосіб може з часом дійти і до того, що і сама кооперація булаби в спроможности забезпечити матеріяльні потреби Рідної Школи.

Всі інституції так економічні, як і культурно-освітні висилають на збори філій і збори централі Рідної Школи, як члени, які вплатили уділ і річний даток (вкладку), своїх делєгатів з правом голосування.

Звичайні фізичні члени і члени спомагаючі та почесні члени, обєднані в кружках Рідної Школи, або рідно-шкільної секції при кооперативі, висилають також по 1 делєгатові на загальні збори, зїзди та конгреси Рідної Школи. Члени звичайні, члени спомагаючі й члени почесні, в окрузі яких нема кружків, ані обєднань Рідної Школи, зїжджаються на місяць перед загальними зборами Рідної Школи і вибирають на загальні збори Рідної Школи 1 уповноважненого на 50 членів.

Дальші джерела доходу на біжучі видатки Рідної Школи крім вкладок звичайних членів, створить собі Рідна Школа в цей спосіб, що замінить свою непродуктивну книгарню на книгарсько-видавниче промислове кооперативне підприємство. Щоби це підприємство могло правильно розвиватися, муситься створити для нього основний фонд. Основний фонд можна створити в цей спосіб: Рідна Школа видає 40.000 акцій по 25 зол. на суму одного міліона золотих. Право до набуття акцій мають лише культурно-освітні, економічні, научні та инші народні українські установи і Українці-члени Рідної Школи. Всі фізичні члени Рідної Школи, щоби мати право голосу на загальних зборах кружків, філій, мусять набути одну акцію цього підприємства Р. Ш. Акції можуть бути набуті за готівку, на вексель з тримісячним терміном і цей вексель може бути зараз пущений в обіг підприємством Рідної Школи; або на місячні рати з тим, що дана особа мусить виставити на ту суму вексель, який по році, як що гроші за акцію не будуть вплачені, може бути цілковито виповнений Р. Ш. і пущений в обіг.

В статуті Рідної Школи і правильнику підприємства мусить бути застережене, що кожна інституція й особа без огляду на скількість акцій має тільки 1 голос на загальних зборах. Фізичні особи можуть набути тільки 25% акцій. Це підприємство не може ніколи перейти в приватні руки. В управляючу раду підприємства входить половина членів надзірної ради Р. Ш., 1/4 членів ради вибирають кооперативи на загальних зборах Р. Ш., а що найвище 1/4 членів ради може складатися з фізичних осіб, вибраних на загальних зборах Р. Ш., скликаних спеціяльно в справі підприємства. Ця рада назначувалаби трох фахових і відповідальних директорів за кавційними векслями.

Або можна зорганізувати таке осібне кооперативне підприємство з книгарні Р. Ш., скажім »Книгоспілку Рід. Школи« на уділах по 100 зол., з тим застереженням в статуті, що чистий зиск з цього підприємства, по відчисленні відповідного проценту на резервовий фонд, на фонд страт, на спеціяльний фонд поширення підприємства, йде виключно на Рідну Школу.

При обєднанні й інтенсивній співпраці Рідної Школи, кооперації й других культурно-освітніх й економічних інституцій і нашого громадянства можна, на мою думку, навіть в протягу року зібрати відповідний фонд, бодай одноміліоновий, на введення в життя кооперативного підприємства. Евентуально решту бракуючого основного фонду можна при певнім забезпеченні доповнити запасовим фондом Рідної Школи. Це зробити легко тому, що капітал на кооперативне підприємство Р. Ш. зложилиби в більшій части народні товариства, а при відповідній праці й пропаганді це легко перевести на загальних зборах кооператив і других товариств. Певно, якби Р. Ш. йшла, як до

тепер, одинцем, то це булоби не мислиме до переведення в короткому часі.

Така кооперативна книгарня й накладня з солідним основним фондом може знаменито розвиватися під фаховою орудою розумних, енергійних, підприємчивих і совісних людей. Такій кооперативній книгарні дуже легко збувати книжки, тому що вона може мати знаменито зорганізовану кольпортажу книжок за посередництвом кооператив усіх степенів і її книжки можуть легко дістатися навіть до найдальших закутків нашого краю. Річ ясна, що це підприємство мусить видавати й продавати книжки цікаві й хосенні для селян, робітників й молоді в першу чергу з области сільського господарства, кооперації, популярні цікаві книжки з области других наук, а попри те книжки історичні й з красного письменства. Ці цікаві й корисні книжки можуть розходитися в 15.000-нім накладі відносно в дуже короткому часі. Через кооперативні установи візьме кожна кооператива обовязково по одному примірникові такої книжки до кооперативної бібліотеки, те саме зробить кожна читальня Просвіти, а декотрі й по два примірники, так само Луги; отже маємо що найменше 7.000 примірників. Кромі цього в кожному селі найдеться ще бодай двох трох охочих до читання парубків, газдів, а як вчислимо до цього ще й місто, інтелігенцію, то побачимо, що при добре зорганізованій кольпортажі дійсно цінні й цікаві книжки для села і молоді навіть в 15.000-нім накладі можуть майже миттю розійтися, тим більше, що вони можуть бути продавані кооперативами селянській молоді за покладки або збіжжя.

З самої перепродажі має книгарня мінімум пересічно 20% зарібку, а як що книгарня є й накладнею й обмінюється своїми видавництвами з другими накладнями, то може мати до 40% зарібку пересічно, бо на своїх власних виданнях може мати ще вищий процент зарібку. Маючи такі капітали й доходи й евентуально в разі потреби й свій запасний фонд, може Книгоспілка заложити вирібню шкільних зшитків. Через кооперативи піде мінімум 500.000 зшитків річно, щоби заробити на зшиткові тільки ½ гроша, то це дасть на рік 25.000 зол. А почислім тепер зарібок на масово збуванім через кооперативи шкільнім приладдю, виробленім в робітні Книгоспілки, як: оливці, ручки, кутоміри, лінійки, цирклі і т. п. Дальше зиск з торгівлі другого рода паперовою галянтерією, хочби лише взяти масовий збут листів, паперу до писання для поодиноких людей і наших установ, папір до опакування, до прикрас, до виробу цвітів, бльоки, бльокноти, всякого рода друки для установ, парохіяльних урядів і т. д. Цей масовий збут паперу через продажу і через зужиття на видання книжок в короткому часі давби спроможність Книгоспілці Р. Ш. створити свою власну фабрику паперу, якої брак вже й тепер дається нам відчувати. Як бачимо, при розумній господарці така кооперативна, підчеркую це, тільки кооперативна книгарня-накладня і вирібня шкільного приладдя має дуже широкі межі й сприятливі умови розвитку; на инших основах зорганізована — не піде. Тим самим Р. Ш. моглаби числити на поважну суму річного сталого доходу на біжучі потреби.

Через те, що Р. Ш. булаби кооператизована, мусілаби бути звязана з селом і робітництвом та робити через них на спілку з коо-

пераційо культурно-освітню роботу. І тому мусілаби вона стати популярною, любленою й ціненою в широких масах та серед інтелігенції; і тому одні охоче давалиби при збірках гроші, покладки, збіже на Рідну Школу й вкладки, а другі радо далиб себе добровільно оподаткувати. Тому, що Р. Ш. булаби кооперативною інституцію, малаби знаменито наладнаний апарат до збірок через ріжного рода кооперативи, а вдодатку майже безплатний.

Один відсоток від зарібку-доходу наших ремісників, купців, підприємців, інжінєрів, адвокатів, священиків, учителів середніх шкіл і народніх, лікарів, але ретельний процент і ретельно плачений Рідній Школі не бувби застрашаючий. Булоб вказане і оподаткування так сільських, як і міських вистав та концертів, а особливо балів. Кромі цього вистави, фестини по селах й балі по містах увесь чистий зиск призначувалиби на Р. Ш. Через інтенсивну освідомлюючу і пропагандистичну працю на селі Р. Ш. враз з другими установами, можна довести до того, що майже кожна громада вставить в свій бюджет бодай 50 зол. на Р. Ш., що винеслоби 150 до 200 тисяч річно. Якби перевести сильну пропаганду й наладнати добре виконавчий апарат по селах і містах за тим, щоби кожний, хто курить, відложив гроші за одного папіроса денно на Р. Ш. то є пересічно 3 гроші й приймім, що у нас на 6,000.000 людей курить тільки 500.000 то це дасть денно 15.000 зол. а на рік 5,475.000 зол. Кромі цього можна зорганізувати скрізь збірку цинфолії, станіолю, пуделок від пасти й других ужиточних відпадків, які також далиби деякий дохід.

Як Р. Ш. злучиться з кооперацією до спільної культурно-освітньої праці на селі і в місті й поможе кооперації підвиховати, вишколити ідейних кооперативних робітників і через скріплену пропаганду кооперативних ідей серед інтелігенції, молоді, селян і робітників доведе до цього, що кожна сільська кооператива, замісць пересічно 100 членів, буде мати 500 членів, а кожний громадянин села, як солідний член кооперативи, замісць 5—10 зол. річно дасть кооперативі вторгувати 300 зол. річно. Значить 500 × 300 дає 150.000 зол. річно торгу в одній кооперативі. А як візьмем тільки 3.000 кооператив, то це дасть в самих тільки кооперативах І. степеня 450 міліонів золотих торгу. Хай тепер своїй виховниці, Р. Ш., кожна кооператива ухвалить дати 1/4% річно від торгу, то Р. Ш. дістане що року 1,250.000 зол., розуміється аж в будуччині при інтенсивній праці. Ту можнаби навести ще много більше джерел доходу на біжучі видатки Р. Ш. але це забралоби за богато місця. По приблизному підрахунку доходів з усіх можливих джерел Рідна Школа малаб на біжучі видатки (крім залізного фонду) до 10 міліонів зол. річно.

Розуміється, що чистий зиск з книгарні і її підприємств при масовім збуті, так само дохід з обороту залізним фондом мусілиби також збільшуватися при розумнім орудуванню ними.

Скажім що я переборщив і що Р. Ш. дістане тільки третю пайку, то все таки це далоби Р. Ш. около три і пів міліона золотих на біжучі видатки. Я тут зовсім не вчислив шкільних оплат за науку в середніх школах, ані датків з Америки і т. д. і т. д.

Думаю, що якби Р. Ш. так переорганізувалася і пішла вказаною дорогою, то утворилаби сильний, непохитний фундамент - підвалину під так хосенну і нам конечну будівлю Рідної Школи.

Цього сама Рідна Школа і так зорганізована, як тепер, не осягне ніколи і чи скорше чи пізніше муситиме занидіти. Самими складками вона ніяк не зможе забезпечити собі існування.

На мою думку, Рідна Школа може сповнити гідно своє народнє завдання і дістати тривкі фундаменти тільки тоді, як буде збудована на кооперативних основах і як буде щиро співпрацювати з кооперацією.

Деякі мені закидували, що я, дилєтант і маняк-кооператор, хочу в цей спосіб знищити самостійність Рідної Школи. Я зівсім не думав і не думаю нищити самостійности Р. Ш. Вона булаби мимо цього самостійною інституцією, тільки збудованою на кооперативних основах і мусілаби бути, для свойого особистого інтересу членом Ревізійного Союзу, подібно як Маслосоюз, споживча кооперація та кооперативні щадничо-кредитові інституції, які мимо того в своїй діяльности є самостійні. Вона мусілаби тільки обєднатися з кооперацією для хосенної співпраці серед народніх мас в свойому власному інтересі і для добра загальної народньої справи. Через введення у себе відповідних реформ, через доцільне народнє виховання молоді, через пропаганду, поширення, поглиблення, закорінення кооперативних кличів, ідей серед народніх мас, вона віллє свіжої, відживчої крови в кооперацію, а сама за посередництвом кооперації матиме доплив життєдайних соків з народу. Це поможе їй створити хосенну, дійсно народню школу. Вона може тоді забезпечити матеріяльний бут тепер і на старість своїм учителям і їх родинам богато краще, як це робить держава, і тоді не будуть тікати учительські сили з Рідної Школи, але навпаки, що найкращі, що найліпше кваліфіковані сили будуть з державних заведень напливати до Рідної Школи. Тоді піднесеться рівень науки в Рідній Школі понад рівень державних шкіл. Наша приватна школа стане тоді взірцевою, незрівнаною. А Р. Ш., маючи тоді тільки своїх учителів, не просячи помочі в державних учителів, нераз поляків, жидів, зможе взірцево виховувати свою молодь під оглядом національним, образовувати загально і виучувати фахово.

Через таку співпрацю з кооперацією приспішить Рідна Школа зміну несправедливого суспільного устрою і значно приблизить хвилю здобуття волі і самостійности для нашого народу.

Може не один скаже мені, що я фантаст, утопіст, непочитальний чоловік. На це я скажу, що я є свято переконаний, що при інтенсивній, охочій, згідній співпраці ми можемо осягнути ще кращі результати.

Тому 100 літ взад богато, богато більшою фантазією, утопією був літак або радіо, а все таки люде вже літають попід облаки не тільки думками, а дійсно літаками. Ми чуємо тепер музику, або виклад з Берліна, Льондону, а навіть можемо не тільки бачити на екрані живих людей, але й чути, що вони говорять.

Я думаю, що дискусія в цій справі, так важній для нас, є потрібна, доцільна і ніколи не буде її за богато; але не полєміка, тільки дискусія річева, яка би мала на оці дійсно так матеріяльну, як і моральну обнову Рідної Школи. Якщо ми не будемо щиро шукати шляхів для обнови Р. Ш., то їй неминуче грозить розвал. Тому я, руководячися тільки добром Р. Ш., відважився бодай в части глянути правді

в очі і подати один спосіб на обнову Р. Ш. Можна з ним не годитися і дати другий, кращий. Чим більше реальних проєктів, тим лекше до чогось путнього дійти і вратувати Рідну Школу. Але треба спішитись, бо небезпека близько...

Тому, що я уважаю справу обнови Рідної Школи за пекучу, прошу й другі часописи використати мій проєкт, щоби він міг стати якнайширшому загалови відомий і викликати обширну річеву дискусію, яка дійсно малаби на оці тільки добро Рідної Школи, тільки загальнє народнє добро.

М. Росткович.

Проблєми кооперативної організації і практики.

До нашої дискусії.

Від кількох місяців ведеться на сторінках нашого журналу дискусія, на тему названу формально »шляхами розбудови сільсько-господарської кооперації«. В суті річи однак є це дискусія над дальшими дорогами розвитку цілої нашої кооперації взагалі. В цій дискусії уже висловилися прихильники двох ліній дальшого кооперативного будівництва: спеціялізації (Р. Раковський, Г. Няньчур) і універсалізму (М. Корчинський). В ході дискусії зачеплено чимало питань, досі або спірних або недобачуваних ширшим загалом; усталено вже, як нам здається, деякі тези, що дасть можливість ставити певніші твердження і намічувати практичні посунення.

Вважаємо, що передусім усталено всіма однодушно погляд про необхідність розбудови густої сітки сільських кредитових установ, як бази для будівництва кооперації взагалі а збутової с.-господарської зокрема. Далі констатуємо у всіх дискутантів згідність у оцінці сучасного стану сільських кооператив. На загал це є стан невдоволяючий, інколи навіть масово нездоровий, а причиною тут як особисті недомагання, так і деякі організаційні недостачі. Всі дискутанти погодилися, що з такими малими уділовими капіталами, які сьогодня маються в більшости кооператив, не може бути навіть мови про належну розбудову споживчого ділу по кооперативах, не то про здорове будівництво дальших розгалужень (відділів). Відси позволимо собі уже ми зробити практичний висновок що-до необхідности розпочаття в ближчому часі (прим. осіню 1830. р.) спеціяльної кампанії по цілім краю за доповнювання, евент. також збільшування уділових капіталів. Такої спеціяльної ударної кампанії досі не було, а вона необхідна. Далі узнаємо вже неспірним, що для розбудови с.-госп. кооперації потрібно окремих, більших уділових капіталів; ані молочарської ані иншої збутової ко-ції будувати не можна на тих мізерних уділах, які наше селянство зложило при основинах своєї споживчої крамниці. Ці дальші окремі капітали необхідні, без огляду на те, чи вони будуть називатися уділами у спеціялізованій вже с.-г. кооперативі, чи це будуть спеціяльні внески (вплати) до оборотового фонду машинової, яйчар-

чарської чи иншої секції при універсальній споживчо-господарській кооперативі.

Рівнож вважаємо усталеним, що діловодство в існуючих госп.-спож. кооперативах, які ведуть кілька відділів, є дуже складне і ставить великі вимоги до персоналу, що веде кооперативу; для подужання цього завдання необхідні більші кваліфікації, чим їх має величезна більшість керівників існуючих сільських кооператив. Знова-ж, удержання краще кваліфікованого робітника кооператива з малим оборотом, малим районом діяльности не має засобів. Це є блудний круг і, щоби з нього вийти, потреба ввести деякі організаційні зміни в існуючу систему, треба теж упростити діловодство госп.-спож. кооператив, про що зокрема писав інж. Няньчур.

Добре діло зробив одначе також М. А. Корчинський, коли перестеріг перед надто поспішним і теоретичним вирішуванням цеї справи (справи реформи). Його думка про те, що на днесь, як завдання дня, пропаґанда спеціялізації, як загального гасла, є передчасною, має велике життєве оправдання. Реформи треба вводити поволі і постепенно, щоб не завалити й того, що побудовано. М. А. Корчинського оцінка величезної історичної ролі спож. кооперації і повіт. Союзів, як їх еманації, є вповні вірною. Не думаємо теж, щоби побоювання, ним висловлені, що-до надто шабльонової спеціялізації, можна було зрозуміти як »самовдоволення тим, що є, себто нашою відсталістю«. (як думає Г. Няньчур). Очевидно, тут зайшло непорозуміння; константуємо, що всі дискутанти однозгідно підчеркували необхідність еволюційного розвивання того, що зараз є, в напрямі всебічного кооперативного охоплення економіки трудового села; що не у всіх ще одна думка про ш л я х и цієї кооперації — справі поки що не вадить; на те власне і є дискусія, щоби з ріжних, навіть протилежних думок вибрати те, що спільне, об'єднуюче, що дасть базу найти якийсь середній вихід, якусь вислідну.

Нам здається, що ця вислідна вже намічується. Ані інж. Роковський, ні інж. Няньчур, як головні оборонці лінії спеціялізації, не настоювали на тому, щоби зараз і всюди творити спеціялізовані кооперативи; тим більше ми не бачили в них ні сліду нехтування ролею господ.-спож. кооператив та їх надбудовами. Зокрема Г. Няньчур виразно вважає цю кооперацію вихідною базою для спеціяльних кооператив з більшим районом діяльности. Що-ж иншого по суті сказав мец. М. А. Корчинський? Отже тут, як нам здається, і є ті стичні місця, які дають можливість вважати, що дискусія вже досягла своєї мети хоч на половину, а саме що до вихідної точки розбудови с.-г. кооперації.

Остається ще вирішити організаційну ф о р м у с.-г. кооператив та про їх відношення до повіт. союзів (чи повіт, союзи мають задержати собі тільки споживчий діл, а машини, погної і т. д. »передати« новим, спеціяльним кооперативам і т. д. — Отже тут позволимо собі заявити, що не віримо в доцільність теоретичного вирішування аж таких подробиць. Життя і практика кооперації в других народів виявили, що ніяким декретом чи програмовою постановою не вдасться заборонити рухливій установі опанувати торговельно ті ділянки, до яких опанування вона виявить охоту і вміння — як з другого боку нічого не поможе надавати комусь монополь певних торгов. операцій, коли він ні особисто ні фінансово не вміє цього виконати. Передбачуємо в дальшому ході розвитку нашої кооперації, що найдеться неодна сільська кооператива, яка розбудує свої аґенди сильніше, як неодин з теперішніх кепських повіт. союзів, поширюючи свою діяль-

ність на більше сіл, остаючи фактично або районівкою або кооп. союзом, з другого-ж боку, як уже тепер маємо того приклади неодин кооп. союз буде виконувати функції с.-г, закупових і збутових кооп-в не гірше, або може й значно ліпше від не одної спеціяльної с.-г. кооперативи (районової), як-що такі у нас вже виникнуть.

Вважаємо, що шкода висилювати мозок на усталювання певних шаблонів для детайлів організаційної системи. Треба експериментувати, пробувати живою роботою найкращих шляхів, бо не останню ролю грає в цій справі питання осіб, капіталів, льокальних економічних відносин і т. д. (інакше буде в горах, інакше на Поділлі, інакше по великих, інакше по малих селах; інакше серед заможнішого, інакше серед біднішого населення, інакше серед освічених, інакше серед неграмотних людей).

Очевидно, що до цієї справи прийдеться може ще нераз вертатися, бо живе життя вимагає постійного стеження за його проявами і видвигає чимраз нові проблєми; та вже й те, що досі вияснено в дискусії не пройде для кооперації безслідно, хочби тому, що дискусія наша поширила горизонти і викрила, які є ріжні можливости організаційних форм. Річчю кооперативних провідників як на місцях, так в проводі буде робити такі посунення зміни, яких вимагатиме життя в кожнім кооперативнім випадку зокрема.

К. К.

З життя української кооперації.

Кооперація в підгаєцькому повіті за 1928. рік.

Всіх чинних кооператив було 45 на 63 громади, т. є. 71·4%. Основування дальших споживчих кооператив майже неможливе (з виїмком одної-двох громад), а то ізза переваги в селах чужого населення, або ізза малих областей (присілки).

ПСК Підгайці обслуговує 42 кооперативи, дві союз в Тернополі, одну союз в Галичі. В 1929 основано ще три кооперативи, одну з яких обслуговує Тернопіль.

Членів в 45 кооперативах було 3.834, т. є. 91 на одну кооперативу, в тім 420 жінок, цебто 10 на одну кооперативу. В порівнанні з 1927 число членів зросло, бо в 1927 припадало 82 членів на одну кооперативу, в тім жінок 9.

Товарів закупили кооперативи на 870.380 зл., з того в П. С. К. на 411.236 зл., цебто 53·4%, що при комунікації з Підгайцями, особливо осінню та весною та за браком деяких товарів в союзі, треба уважати за досить добру карність.

Продуктів закупили за 715.609 зл., виробів тютюневих за 81.944 зл.; разом всі закупна кооператив були на суму 1.567.934 золотих. Торги за товари, продукти і тютюн виносили 1.567.934 зл. (Тут належить звернути увагу на це, що 15 кооператив продало тютюневих виробів за 87.755 зл., коло 10.000 долярів).

Ось деякі цифри в порівнанні 1927 р. з 1928 р.:

	1927.	1928.	Одна кооператива	
			1927.	1928.
Торги за товари	665.920·14	816.345·37	17.990	19.437 + 8 %
Торги за продукти	684.810·12	752.431·79	18.508	17.915 — 3·4%
Загальна надвиш.	88.406·35	114.781·35	2.389	2.733 + 14·4%
Чиста надвишка	26.804·21	33.689·37	705·5	802 + 13·7%
Платні управ	6.927·35	10.703·88	187	255 + 36·3%
Платні спродавців	18.684·53	26.271·75	505	625 + 23·7%

Пересічно осягнена надвишка на товарах 8·1%.
Пересічно осягнена надвишка на продуктах 4·8%.
Товарових зворотів виплачено в 1928 р. 7.460 зл. (860 долярів).

Білянс 42 кооператив підгаєцького повіту:

Стан довжний:		%	Стан чинний:		%
Запасн. фонд	72.394·45	33·03	Готівка	9.653·93	4·40
Уділи	27.409 46	12·51	Товари	55.771·82	
Готівк. кред.	32.156·63	15·57	Продукти	9.539·06	30·31
Завд. товар.	1.974·85		Трафіка	1.132·79	
Товар. вірит.	39.017·86	17·80	Борги	65.057·77	
Векслі	2.591·18	1·13	Завдатки	3.630·94	31·68
Адміністр.	5.316·88	2·42	Ріжні ос.	750·66	
Товар. зворот	2.753·89	1·25	Льокації	15.483·59	7·06
Инші	1.886·65	0·92	Недвижимости	39.062·83	17·82
Надвишка	33.689·37	15·37	Движимости	12.408·60	5·66
			Молоч. инші	2.612·72	1·21
			Страта	4.086·41	1·86
	219.191·22	100		219.191·22	100

Зиски:		%	Страти:		%
Товарів	66.118·48	57·60	Адміністрація	71.994·75	62·72
Продуктів	36.255·17	31·59	Движимости	3.008·26	3·14
Трафіки	5.739·84	5·—	Недвижимости	598·69	
Молочарня	2.567·50	2·24	Відсотки	1.353·51	1·19
Инші	13·95	0·01	Товар. звор.	1.503·64	1·31
Страта	4.086·41	3·56	Инші	1.074·23	0·92
			Страта 27	1.558·90	1·36
			Надвишка	33.689·37	29·36
	114.781·35	100		114.781·35	100

Після білянсового стану кооператив відношення власного майна (зап. фонд, уділи і зиск, який в більшости лишиться в кооперативі) до чужого є як 1 : 0·61; власні фонди становлять 60·91% білянсового стану. Колиж однак підчислимо позиції чинного стану капіталу немобільного (вязаного), а до тих треба зачислити недвижимости, движимости, страту, льокації і, на жаль, лядові борги, то вони виносять 64·08% білянсового стану, або ин-

шими словами кооперативи працюють (обертають) лише чужим капіталом. В тих цифрах наглядно бачимо, що з одної сторони кооперативи за скоро взялися до будови домівок, а дальше, що лядові борги є тою перешкодою, яка не дозволяє кооперативам нормально розвиватися, а навіть над всіми осягненнями кооператив ставить знак питання. Тому головною задачею кооператив в цю хвилю мусить бути ліквідація лядових боргів.

Білянсову страту виказало аж сім кооператив; спричинена вона була виключно через манка спродавців; взагалі найдено товарових недоборів в 24 кооперативах на суму 9.427·48 зл., надвишки в 10 на суму 1.628·93 зл., крадіжів було в сімох кооперативах на суму 829 зл. Стягати недобори дуже тяжко, раз ізза судової практики в тій справі (справа одного манка вже другий рік в суді і ще не вирішена) а дальше ізза поступування самих членів кооперативи-односельчан, які в мировім суді звичайно все дарують.

Всеж таки осягнення кооператив по три і пів роках плянової праці Пов. Союзу до кінця 1928 є дуже поважні і можна лише побажати, щоби і на дальше праця йшла так само та щоби вже раз розвязано в цім повіті справу збуту продуктів (в першій мірі яєць), яка то справа тут дуже актуальна, як це видно з чисел білянсу.

При кінці не можна поминути мовчанкою великої помочі та заслуг при розвою сільських кооператив одної части сільської інтеліґенції, а то учительства та декого, одиничні виїмки, зі священства. Всеж таки рік за роком вироблюється щораз більше свідомих селян кооператорів, які розпочату працю в своїх громадах, як слід, поведуть. *Інж. Кузьма.*

»Незвичайна подія«. Тими словами охарактеризував один кооп. діяч подію, яка склалася недавно у Станиславові. Це подія не тільки незвичайна, але при тім і радісна. А саме дирекція дівочої жіночої ґімназії »Рідної Школи« у Станиславові ввела в цім шкільнім році обовязкове навчання кооперації. Навчання задумане досить широко: по дві години тижнево через два роки (шеста і сема кляса). З того одна година призначена на історію і теорію кооперації, друга на організацію, діловедення і рахівництво. Виклади обняли члени П.С.К.

Характерне те, що дирекція школи мусіла вживати аж примусу, бо на її зазив до добровільного зголошування до слухання кооперації не зголошувався ніхто з учениць. Це свідчить, як мало ще поширена думка про вагу кооперації серед наших родин (бо тут винне, родинне виховання, не хто инший).

Як бачимо, думка, яку пропаґує в нашому журналі гром. М. Росткович, знаходить уже наслідувачів. Дирекції дівочої ґімназії в Станиславові припала честь бути піоніром нового духа в укр. рідному шкільництві.

Новий кооперативний часопис на Вел. Україні. Від жовтня починаючи, буде виходити у Харкові місячник під назвою: »Шляхи сіл.-господарської кооперації«.

Видаватиме цей журнал, під начальним проводом проф. Лозового, нове кооперативне обєднання фахових сіл.-господарських централь »Союз союзів сіл.-госп. кооперації«.

Нове кооперативне експериментування. На Вел. Україні йде власне в кооперативно-офіційній пресі підготовча акція до »перебудови системи сіль.-госп. кооперації«!! В чім саме має полягати ця перебудова—напевно не можна знати мимо довгих на цю тему статей, особливо у »Кооперованій громаді«; але ціль нового, з гори наказаного, експерименту зазначується ясно. А саме, згідно з постановою Всесоюзної Комуніст. Партії(!), отже позакооперативного політичного чинника, мається перебудувати всі існуючі на селі кооп. організації, з метою »усилення наступу на куркуля«. Чомусь, як головний засіб цього усилення, реко-

мендується засновувати виробничі кооперативи, зокремаж »зернові, себто збіжеві«, і то з малим районом діяльности, на одно село. Далі малиб прийти вищі обєднання; районні і окружні. Існуючі досі в деяких селах універсальні с.-г. товариства, в міру організації виробничих обєднань, реорганізуватимуться у виробничі обєднання і передаватимуть їм своїх членів.

Отже реформу можна трактувати як довершення засади спеціялізації (на низах, в селі). Селяни від тепер будуть членами тільки спеціяльних кооп-в, яких було досі 9 типів, а тепер, з приходом »зернової кооперації«, буде 10. Якщо селянин захотівби бути членом не одного, а кількох кооп. тов-ств, то він, вносячи пай в одне з обєднань, вносить у инші лише вступний внесок та спеціяльні внески на господ. розвиток цього товариства і за це має право на обслуговування всіми тими товариствами, членом яких він є.

Членами районних союзів будуть в с і спеціяльні (очевидно с.-господарські, не споживчі товариства) та колєктивні господарства. Завдання районних товариств полягають у аґрономічному о б с л у г о в у в а н н і периферії, в постачанні виробничих матеріялів та організації збуту.

Отже, як бачимо, йде одночасно централізація с.-госп. кооперації по районах. Суспільно-аґрономічна робота, як і досі, буде зєднана з кооперативною (що, зрештою, визнаємо правильним).

Далі йде одначе ще одно завдання: як сільські, так районові т-ства матимуть право виконувати теж к р е д и т о в і ф у н к ц і ї; окрім того одначе для кожного району (район на В. Україні — це приблизно стара волость, кільканацять сіл) мається створити районне кредитове тов-ство, якому існуючі досі сільські кредитові товариства мають передати свої кредитові капітали.

Вищим орґаном є спеціяльні союзи по округах, яких є 41, і спеціяльні централі у Харкові. Всі ці централі разом мають створити »Союз союзів с-г. кооперації«.

Таким чином маємо в ділянці с.-госп. кооперації, згідно з новим декретом ком. партії, якусь мішану систему: на низу спеціялізація, в районі універсалізм, в округзі і в центрі знову спеціялізація. Це новість. Другою новістю являється фактичне заведення чотирохстепенности. Чи одначе ця, згори продиктована реформа прийметься на довше, це ще питання.

Спеціяльні користи обіцюють собі офіційні совітські чинники від створення збіжевої (зернової) кооперації та її централі. Очевидно, хоч про це не пишеться, ціла реформа має на меті не так боротьбу з »куркулем«, який на Україні і так вже обезсилений, тільки: улекшити випомповування збіжа з села. Через дотеперішній (державний і півкооперативний) апарат справа йшла все туго, а особливо цього року; отже пробують зробити це через створення нової, досі на диво забутої галузі кооперації — збіжевої.

Можна згори сказати, що і ця нова спроба організувати кооперацію наказом згори не дасть таких результатів, яких надіються офіційні чинники. Кооперація є тільки тоді кооперацією, коли є свобідним і добровільним виявом самоорганізації широких міліонових мас.

З кооперативного світа.

Дещо про зміст і форму господарсько-кооперативної пропаґанди в Чехії.

Вважаю доцільним на сторінках нашої преси подати ширшому загалові хоч в коротких словах про форми господарсько-кооперативної пропаганди, що в мене особисто залишила живі сліди. Шляхи їх випробовані й ведуть до цілі, а уперта завзятість переборює всі труднощі. Одним з богатьох способів такої пропаганди є сільсько-госпо-

дарський тиждень, що його щорічно організує чеська »Земледєльська Єднота« в зимі. Протягом згаданого тижня, день у день виголошуються доклади на самі актуальні теми біжучого часу. Читають їх чільні одиниці науки, керовники і практики господарсько-кооперативних установ та інші фахові сили. Виступають вони в позах скромних робітників науки та практики, а не як самозакохані авторітети, щоби перед зацікавленою авдіторією, в доступній для всіх формі, викласти свої довголітні наукові чи практичні досліди, над проблємами господарсько-економічного характеру. В цих небогатьох й коротких докладах намагаються по можливости охопити всі проблєми с.-г. техніки й економіки.

Авдіторія згадані доклади гідно вислуховує, ставить запитання, окремі особи беруть участь в дебатах, одним словом пекучі питання дня розвязуються активною участю участників, що, повернувшись до до дому, почуте перетворюють в чинність. Для прикладу спинююсь над докладом члена правління союзу сільсько-господарських кооперативів п. Пражака на тему: Задачі сільсько-господарської кооперації в забезпеченні доходности скотарської продукції.

Докладчик насамперед підносить питання необхідности шляхом підбору та відповідного виживлення, піднести якісний стан скотарства й свинарства. Далі спиняється над потребою забезпення цієї галузі господарства кормами. А при кінці переходить до тих способів, що забезпечують дохідність збуту скотарської продукції. Ядерно змальовує, як глибоко і в якій формі до цієї галузі народо-господарського життя засягнула сільсько-господарська кооперація і що вона має на меті робити далі. Спиняється над кооперативною перерібкою мясної продукції та збутом мясних виробів через власні кооперативні крамниці.

Після коротких дебат, але глибоко річевих і змістовних, шляхом кіно-фільму, ілюструються способи, що ведуть до поліпшення якости скотарства, способи виживи й плекання худоби та свиний, способи збуту шляхом перероблення мясних продуктів на власних кооперативних підприємствах, продажа своїх виробів у власних кооперативних крамницях. Перед глядачами промайнув виразний образ способів, на засадах модерної техніки й науки побудованих, дохідного зужиття скотарської продукції, через здорові й організовані людські коллєктиви — кооперацію. Але це ще не кінець. Перед авдиторією приходить ще один фільм. Сюджет його такий. Два брати одержують в спадщину землю з заповітом батька, щоби на ній спільно господарили. Один з нахилом господарити, а другий навпаки мріє про те, як би йому впірнути в роскоші й принади міського життя, домагаючись від брата, щоби той сплатив йому за його частину землі.

Перший господарить, працює й збільшує свої достатки. Другий з головою впірнає в нічні принади міста: бари, винарні, кавярні, автомобіль власний і т. д.

Перший працюючи — придбав, другий гуляючи — прогуляв. Знищений морально, фізично, обдертий пяниця, недавній власник автомобіля, повертає до брата.

Приходить в ночі, коли все спить, лізе пяний в солому, звідкіль вже й не встає. Від огарка, що падає з його пяних рук загорається солома, в якій горить сам і завдяки чому, як кажуть, пустив вогнем двір брата.

Той, що погорів не падає духом, позичає на вигідних умовинах гроші в кооперативі, при допомозі сусідів будується й знову у нього збільшуються достатки від умілої господарки. Свідомий того, що найбільшу допомогу йому, шляхом позички, дала кредитова кооператива, він захоплюється кооперативним рухом. Їде в Прагу, але не в ті місця, де бував його брат, а йде на кооперативні курси, на господарську виставку, бере участь в руханковому русі і т. д. Через кілька років він вже головою кредитової кооперативи, приймає вкладки-ощадження від заможних, від батраків, від школярів; дає позички тим, кому вони потрібні. Ілюструється, як зростають вклади, як мало помалу звикають до ощадження всі групи населення. Перед Вами виростає цифра подібно відданих робітників в кооперативних установах, цифра кредитових товариств, заложень і т. д. Але це тільки сюджет, а повна картина випадає богатше.

Одже, вхопивши зміст докладу, впившись в образ фільму, задовольнена автиторія розходиться. Протягом 3-х годин перед нею промайнуло те, що до певної міри формує світогляд, що скріплює віру в його ідею, що родить ініціятиву, викликує солідарність, а разом все творить народній добробут.

Сумне лише те, що серед такої обстановки не зустрічаєш своїх земляків, хіба за винятком одного-двох.

М. Хринівський.

Нова клясифікація кооператив у Польщі. Кооперативна Рада на засіданні в днях 19—20 червня 1929 р. приняла більшістю 17 голосів проєкт нової клясифікації кооператив для Польщі, яка відтепер тут урядово обовязуватиме. Ухвала Кооперативної Ради звучить:

»З метою властивого і одностайного клясифікування кооператив так в реєстрах, проваджених Кооперативною Радою, як і в реєстрах та річниках ревізійних союзів Кооперативна Рада ухвалила слідуючий поділ кооператив на типи:

I. Кооперативи консументів

1. Кооперативи споживачів.
2. Кооперативи мешканеві й будівельні.
3. Кооперативи для спільного заспокоєння инших потреб та кооперативи взаємної помочі.

II. Ощадно-позичкові кооперативи:

4. Загальні ощадно-позичкові кооперативи.
5. Сільсько-господарські ощадно-позичкові кооперативи.
6. Урядничі й робітничі ощадно-позичкові кооперативи.
7. Инші ощадно-позичкові кооперативи.

III. Кооперативи рільників:

8. Загальні кооперативи для закупу і збуту.
9. Спеціяльні кооперативи для закупу і збуту.
10. Молочарські кооперативи.
11. Инші кооперативи для перерібки.
12. Помічні кооперативи (меліораційні, для спільного ужитку машин, цегольняні, бетонярські, обезпеченеві і т. п.).

IV. Кооперативи ремісників:

13. Ремісничі кооперативи (для закупна сирівців, магазинові, машинові і т. п.).

V. Кооперативи робітників і службовиків:

14. Виробничі кооперативи робітників і халупників.
15. Трудові кооперативи (артілі).

VI. Инші кооперативи (підприємців):

16. Промислові кооперативи.
17. Торговельні кооперативи.
18. Ріжні кооперативи.

Цю клясифікацію принято з тим, що поділ на групи, означені римськими цифрами, не є офіційний, а служить тільки для орієнтації; натомісць зобовязує клясифікація з арабською нумерацією.

»Кооперативна« новинка. Румунський уряд, як доносить »Сполем«, заводить урядову контролю над коопе-

ративним рухом в Румунії — країні, де кооперація відограє поважну ролю, охоплюючи великі маси рільництва. Досі ділали тут такі кооперативні осередки: Союз народніх банків, Союз споживчих та виробничих кооператив і Союз міських товариств. Урядовий проєкт передбачує підпорядкування всіх кооператив зверхній контролі одного центрального Союзу, як автономної (?!) організації в лоні міністерстра праці, під назвою »Національного союзу румунських кооператив«. Цим союзом керуватиме начальна рада, зложена з 6 представників уряду, 6 членів з вибору від кооператив і 3 фахівців-кооператорів, кооптованих самою радою. Так само переорганізовано, в напрямі знищення незалежности кооперації і підсилення урядових впливів в ній, також »Союз народніх банків«. На місце останнього утворено »Центральний кооперативний банк« з капіталом в 500 міліонів лей, зложеним з вкладу держави і кооператив. Надзірна Рада цього банку складається з 3-х делеґатів уряду, 1 делеґату державного емісійного банку і 5-ти членів, вибраних від кооператив.

Прочитавши про цю реформу, кожний дійсний кооператор мусить здвигнути раменами, запитуючи себе, чим ріжниться нова румунська реформа від спроб старого царського уряду держати лапу на живім тілі кооперації? Очевидно, що така »опіка« уряду скорше чи пізніше дасться болюче в знаки кооперації.

Дивно проте, як міг орган польської споживчої кооперації »Społem« (Ч. 16) висловити вдоволення з приводу румунської »реформи«... Чи не задалеко посунено тут льояльність до офіційних чинників держави, заприязненої з Польщею?

Що скривається за фузією німецьких сільсько-господарських кооперативних централь? В чч. VII—VIII Кооп. Респ. ми інформували про »кризу у сільській кооперації Німеччини«, подаючи до відома факт ліквідації Райфайзенського Банку та злиття Райф. Союза Кооператив з його довголітнім суперником — державним Союзом (Reichsverband-ом). Ми подавали про величезні фінансові втрати Райф. Банку, що були наслідком несовісних торговельних спекуляцій, а також втягнення банку в політичну акцію, на службі одної партії (монархістичної Volkspartei). Коштом держави переведено »санацію« банку, що очевидно викликало негодування в краю. Вислів цьому дає м. и. »Die Gemeinwirtschaft« (Jena, Nr. 9), місяник присвячений кооперації і иншим видам громадського господарювання в передовиці п. з. »Mit Staatshilfe zum nächsten Zusammenbruch!«

В цій статті іронізується зїдливо з приводу санації рабівничої господарки в Райф. Банку коштом податників і ставиться твердження, що санації цього роду, не змінюючи основи організації с.-госп. кооперації в Німеччині, не доводять до ціли. Це вже не перший раз, що приходиться санувати с.-господ. кооперацію, а мимо того відносини не поправляються. Автор бачить першу причину в тім, що с.-госп. кооперація Німеччини не привикла стояти на власних ногах і є здеморалізована опікою згори. Друга причина це те, що ця кооперація, особливо на верхах, є у руках земельної аристократії, яка, маючи зруйновані господарства, витягає з держави через кооперацію, що може і тим способом не дає змоги кооперації станути твердо на ноги. Кріза с.-госп. кооперації це є, власне кажучи, кріза поміщицького господарства. Автор статті (стаття редакційна) оцінює гостро сучасний стан сільської кооперації в Німеччині.

»Німецька сільська кооперація сьогодня, не дивлячись на більше, як півстолітню історію, з погляду критично-кооперативного представляє велику купу румовищ«.

»Хто цього не хоче узнати або твердить противне, хай докаже, який і в якім степені кооперативний зміст мається в цій кооперації, що зроблено кооперативою для мало і середньо заможного селянина! Які господарські користи має селянин зі с в о є ї кооперативи? Хто хотівби мати відповідь на ці питання, нехай поспитає в селян, які можуть і хочуть свобідно говорити«.

»Селянство держать здалека від проводу. Коли це має місце уже в кооперативах першого ступня, то тим сильніше виступає на яву на середньому щаблі (округ, провінція), а на горі виглядають установи с.-госп. кооперації взагалі, як аристократичні клюби для гри«.

»Гандлювати і спекулювати в добрім і злім розумінні досі належало до головних родів діяльности с.-госп. кооператив, до того приходило ще політично-реакційне забарвлення, погане трактування персоналу і ворожнеча супроти республики і споживчих кооператив«.

Стаття закінчується таким висновком: »Як довго селяне цього не розуміють і відповідно не поведуть акції, ніхто їм самім не порадить«.

В такому гострому тоні досі не пи-

салося в німецьких кооперативних виданнях. Очевидно відносини є дійсно загострені, коли доводиться таке читати.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок

Курс доляра і инших валют. В часі між 14—19 жовтня 1929 р. на варшавській біржі валют панувала міцніша тенденція і курси чужих валют попоравлялися. Звишкували: фунти штерлінгів, французькі й бельгійські франки та инші валюти, поважніше — швайцарські франки. Менше піднеслися в ціні — італійські ліри, та чехословацькі корони; трошки впали австрійські шілінгі.

Курс доляра ПАСД. виносив дня 29.X. 1929 у Варшаві: 8·88—8·88½ злотих за 1 доляр. Запотребування на доляри було досить слабе.

За инші валюти платили у Варшаві дня 19. X. 1929:

Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·47
Французькі франки (за 100 фр.) . . .	35·09
Швайцарські франки (за 100 фр.) . .	172·62
Чеські корони (за 100 кч.)	26·39¾
Австрійські шилінги (за 100 ш.) . . .	125·30
Золотий карбованець у Львові 19.X. зл.	4·64

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:		Жито	
	9-15.X 1929		16-23.X 1929	
Берлін	5·83½	5·49	4·32	4·16
Чікаго	4·79	4·63	4·17	4·29
Ліверпуль	5·25	5·22	—	—
Відень	4·54½	4·60	3·64½	3·68
Буенос-Айрес	4·18	4·46	—	—
Гамбург	5·00	4·88	4·07	4·05
	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	4·20	4·13½	—	—
Чікаго	3·34	3·24	3·03	3·16(зв)
Ліверпуль	3·96	3·93	—	—
Буенос Айрес	2·87	2·85	—	—
Відень	3·42	3·41	4·88	4·77(бр)

На загал панує в світі знижкова тенденція, за деякими ваганнями для пшениці.

На польських торгах і біржах в часі від 14 — 19. X. 1929 р. переважила стримана тенденція. Ціни й надалі залишаються на дуже низькому рівні, з деякими виїмками для варшавської біржі, де жито й овес незначно піднеслися. Подача слаба, обороти малі. В Познані — ціни експортового жита, через відсутність збуту за кордон, впали дуже низько. У Львові настрій вижидаючий.

	Пшениця:		Жито:	
	9-15.X	16-22.X	9-15.X	16-22.X.
Варшава	4·39½	4·39½	2·77	2·79
Познань	4·27	4·13	2·78	2·63
Львів	4·21	4·21	2·74	2·74
	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	2·64	2·68	3·14½	3·14½ (бр)
			2·78	2·88 (зв)
Познань	2·55½	2·55½	3·20	3·17½(бр)
			2.86	2·86 (зв)
Львів	2·53	2·53	2·44	—

Мука Настрій вижидання. Ціни без змін. Нотовано в днях 14-19.X. 1929 р. за 100 кг:

	пшенична 65%:	житня 70%:
Варшава (люксусова 73·00—78·00)	63·00—67·00	39·00—40·00
Познань	55·00—59·00	34·50 —
Львів	— —	— —

Каша. Нотовано у Варшаві дня 12. X 1929. за 100 кг. в золотих: ячмінна I-й сорт—39, II-й сорт—38; перлова A—58; гречана палена—58—60, ломана—54. біла —59—60; краківська I-й сорт—75—102, II-й сорт—75—85; пшоняна I-й сорт—65—75, II-й сорт—57—60.

Фасоля. У Варшаві платили 12. X. б. р. за 100 кг.: білої фасолі 70—85, цукрової 130.

Ґрис. За 100 кг. франко стація Варшава дня 19. X. б. р. в золотих: пшеничний грубий 21·00—22·00, пшеничний тонкий 17·00—17·50, житній 14·75—15·00. В Познані: пшеничний 18·00—19·00, житній 16·00—17·00. У Львові: пшеничний без мішка 13·75—14·25, житній без мішка 12·50—13·00.

Паша: 19. X. 1929 тенденція для конюшини й соломи зміцнилася. Нотовано за 100 кг у Варшаві в злотих за за солодке свіже сіно 12·00—14·00, квасне свіже 9·00—10·00, конюшина 17·00 18·00. солома проста (житня) 11·00—12·00. У Львові сіно солодке краєве 7·00—8·00; солома 4·00—5·00.

Макухи. 19. X. б. р. у Варшаві за 100 кг.: льняні 46·00—47·50, ріпакові 33·00—34·00.

Лен і коноплі. У Львові дня 19.X. б. р. подача мала. За 100 кг. сирових конопель 10·00, клоча 1 сорт 16·00, звичайні—14·00.

Масло. Ціни на масло в половині жовтня залишилися на рівені цін вересня. Подача мала. Нотовано дня 11.X. б. р. за 1 кг.:

Варшава I-з сорт 5·60—6·20, II-й сорт 5·00—5·60.

Львів десерове в гурті 5·60—5·80, в детайльо 5·80—6·20.

Познань сільське 6·40—6·80, з молочарень 7·20—7·60.

Худоба і мясо. Ціни хвилево в половині жовтня піднеслися в звязку з жидівськими святами. Пізніше ціни вернулися до свойого попереднього рівня.

Варшава. Дня 19.X. б. р. нотовано на торзі безрог за 1 кг. живої ваги в злотих 2·50—2·80.

Познань. За 100 кг. живої ваги:

Воли 116—152.
Корови 120—166.
Ялівки 100—154.
Телята 160—250.

Свині: повномясні 120—150 кг. живої ваги зл. 260—268, повном. ваги 100—120 зл. 250—258, повном. жив. ваги 80—100 кг. зл. 230—246; беконові безроги зл. 224—232. Торг був оживлений.

Яйця. На світових яйчарських ринках в другій половині вересня і першій жовтня утримувалася міцна тенденція; при зменшеній продукції і сильнішому попиті ціни доволі сильно піднялися. Скрізь сильніший попит на т. зв. нормальний товар. Розпочинається торгівля консервованим товаром.

Німеччина — трохи гірший попит на кращі сорти, а то зогляду на зависокі ціни; за одно яйце франко вагон Берлін платять фенігів: німецькі питні важчі 65 гр.— 18, свіжі тієїж самої ваги—16½ — 17, польські більші — 12½, польські нормальні—11½.

Анґлія — достави меньші, тенденція міцна, особливо для дешевших сортів. За 120 штук в Льондоні платят в шілінгах і пенсах: анґлійські ²³/₀ — ²⁰/₀, польські блакитні¹¹/₆—¹²/₆, польські червоні ¹⁰/₀.

Австрія — значніших змін нема, за одно яйце в сотиках австр. платять: яйця польські тяжчі 17¼—18, легчі 16½ — 17.

Польща — в половині жовтня наступило певне заспокоєння, але тенденція на загал міцна, достави щораз меньші.

Львів — тенденція утримана, яйця експортові франко границя до 1.32.00 — 32.50.

Тернопіль — достави достаточні, попит добрий.

Краків — яйця оригінальні зл. 260 — 265, яйця експортові дол. 34.50 — 35.00

Варшава — тенденція добра Союз мол. і яйчарських кооперативів нотує зл. 4.20 за 1 кільоґрам яєць.

Що коштує золото? Урядовий »Dziennik Urzędowy« оголошує ціну золота на кожний місяць. На місяць жовтень ц. р. ціну цю усталено у висоті 5·9244 зл.

Торговельний білянс Польщі по даних головного статистичного уряду представляється так: Привезено з закордону загалом товарів на 401.749 тон вартости 247.454 тис. злотих; вивезено 1 996.345 тон товарів вартости 262.031 тис. злотих. Додатнє сальдо білянсу закордонної торговлі виносить у вересні 14.577 тис. злотих. Рівняючи до минулого місяця, зменшення вивозу в товарах виносить 23.242 тон, яких вартість рівняється 18.686 тис. злотих. Привіз також зменшився в товарах на вагу 15.919 тон, але зріс щодо вартости привезених товарів, яка виносила 20.919 тис. злотих. Важніші позиції привозу, які збільшилися: сирівці, півфабрикати та вироби вовняні, далі шкіри й футра та дещо металеві вироби; зменшився привіз споживчих продуктів. Зменшення вивозу торкнулося найбільше споживчих продуктів, дерева та вугля, який цього року

не пішов м. ин. до Скандинавських країн, про що ми писали вже в минулому ч. »К. Р.«; збільшався дещо дуже небогато вивіз вовняних виробів та олійних ростин.

Протексти векслів у вересні після зіставлення дисконтового відділу Польського Банку виказали зменшання їх кількости. Тоді як в серпні протести обіймали 5·21% здисконтованих в П. Б. векслів, у вересні число протестованих векслів виносило 4·42%. Фахові кола пояснюють це явище урухомленням кредитів для рільництва (польського) і старанніш им добором векслевого матеріялу промисловцями.

В справі контролі вивозу масла. Дня 15. жовтня відбулася у варшавській Пром. Торг. Палаті конференція в справі усталення місць контролі масла, призначеного на експорт. День перед тим відбулася нарада делєґатів пром. торг. палат з цілої Польщі, на яких усталено такі місця контролі масла: Гдиня, Тчево, Торунь, Яблонів, пом., Мястечко, Дравський Млин, Познань, Лєшна, Корол. Гута, Пщин. Міністерство рільництва ще досі не видало свого рішення в цій справі. Нарада пром. торг, палат пропонує теж ведення звороту мита за експортоване масло, що належалоб зробити навіть в разі відложення контролі масла на пізніше.

З преси.

»Які фабрики нам конче потрібні?« Під цим заголовком пише у ч. 117 »Нов. Часу« інж. В. Воробець на тему розбудови кооперативної промисловости. Привід до статті автору дала поміщена у 10 числі »Кооп. Республики« стаття др. П. Панченка на подібну тему. Інж. Воробець дає конкретний проєкт організації і фінансування кооперативної цукровні, роблячи при тій нагоді закид др. П-ові, що він не дав від себе такого проєкту. (Нам здається, що др. П-ко зробив своєю статею все таки добре діло, хочби тому, що спонукав інж. Воробця вийти зі своїм проєктом. Але це тільки так, між иншим). — Проєктодавець пропонує випуск акцій по 100 зл., які малиб розпродуватися тільки між кооперативами. Із перших 250 тис. зл (2.500 кооператив по одній акції кожна) можнаб вибудувати будинок (чи не замало?), а на його підклад і підклад деклярованих дальших акцій на суму 1·5 міл. зл. можнаб дістати машини і монтаж та оборотовий капітал. Що до дальших міркувань на тему »привілеїв« для кооп. цукроварень, то автор самий непевний своїх інформацій і дійсно вони не зовсім вірні (прим. ніхто не примушує цукроварні експортувати цукор за кордон; инша річ, що цукроварні це роблять у власному інтересі, щоби здобувати ринки збуту, а недобір із експортових операцій покривають вищими цінами за цукор, проданий в краю).

Автор, цілком правильно, підносить ще можливість організації цукроварень другого типу: не заходами кооператив, тільки як селянські уділові цукроварні, коштом селян-плянтаторів. Автор подає, що вже тепер маємо більше як 10.000 укр. селян-плянтаторів. Та цей шлях непомірно важчий від першого (хоч і перший не легкий!) — Автор дивиться на справу оптимістично і вірить, що при енергії моглиб кооперативи уже в 1930 році мати цукор з власної цукроварні. Нам здається, що оптимізм тут трохи за великий, але в кожнім разі треба привітати проєкт інж. Воробця.

Не ясно нам ще, чи автор мав на думі оба етапи варки цукру (цукор-пісок і рафінація) чи тільки перший етап. Далі слід-би ще розважити, які будуть перепони кооп. цукроварні з боку існуючого в Польщі цукрового картелю, бо що такі перепони булиб, про це не треба сумніватися.

Справлення помилок.

В статті д-ра П. Панченка „До проблєми організації кооперативної продукції“ (Кооп. Республика“ ч. 10 жовтень 1929 р.) зайшла така помилка:

Ст. 381 ряд. 19 з гори має бути: статикою, — надруковано: статистикою.

Проситься Вп. П. Читачів це виправити.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филиповач.*

Друкарня ОО Василіян у Жовкві

З числом 12/24 за вересень 1920 року скінчився другий рік видання

одинокого популярно-наукового журналу

„ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“

Комплєти річника замовляти в Адміністрації по ціні 18·— зол. за брошурований і 24 зол. за оправлений в півполотно зі золотими написами на фронті і на хребті.

Просимо Шановних Передплатників надіслати передплату на рік 1929—1930, а тих, що залягають з передплатою, вирівнати і надіслати дальшу передплату, інакше висилка журналу буде здержана.

Всі читальні Т-ва »Просвіта«, згідно з ухвалою Загальних Зборів Товариства »Просвіта« з дня 21. III. 1920 р. обовязково повинні заплатити членську вкладку за 1929 рік, яка виносить разом з передплатою журналу »Життя і Знання« 25·— зол.

Хай ніодна українська родина, ніодна кооператива, ніодин Всч. Отець, Вп. пп. Адвокати, Лікарі, Інжиніри, Нотарі, Промисловці, Кружки, Бесіди, Гімназії і Семинарії як у краю, так і за кордоном — не залишаться без журналу »Життя і Знання«.

Передплата виносить: на рік 18 зол., на 6 місяців 9 зол., на 3 місяці 5 зол. Поодиноке число коштує 2 зол. За кордоном на рік виносить 4 ам. дол., для членів Тов. „Просвіта“ за кордоном 3 ам. дол.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник **для всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та **для слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає поучення про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар“, мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ГРУДЕНЬ 1929

leżytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

К. К. Депресія чи таки кріза . 457

Народнє господарство

О. Мицюк. Кредит і закордонні капітали СССР. 461
о. Й. Раковський. Напрямні розвою світового рільництва . . 470
»Народній промисл на Покутті« . 472

Кооперативна освіта і виховання

К. Коберський. Подрібні пляни для кооперативних курсів . . 473

З життя укр. кооперації

Ю. Кігічак. Положення української кооперації в Сяніччині за рік 1928. 487

Стор

Перший Краєвий Зїзд кооперативних інструкторів і організаторів 489

З кооперативного світа

В. Татоміанц. З моєї подорожі до Південнославії 490

Господарська хроніка 454

Серед книг 501

З преси 502

Всячина

Перша українська енцикльопедія 504

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1930. РІК
на
КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**
під редакцією: **доц. др. Карпа Коберського.**

Передплата виносить:
На рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.
Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**
Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

15 ГРУДНЯ 1929 | Ч. 12 | РІК ВИДАННЯ II.

Депресія чи таки кріза?

Сталося фактом те, що наш журнал предсказував від року з лишком: господарське життя у Польщі стискають тверді кліщі господарські скрути. Офіційні і півофіційні чинники зовуть її з мягка „депресією", та хто дивиться тверезо на справи, дійде до пересвідчення, що це не депресія, себто щось хвилеве, швидко переминаюче, а таки поважна і затяжна господарська кріза.

Теоретична економіка знає існування ріжних типів господарських кріз. Є отже кризи надпродукції, кризи збуту, кризи недопродукції, кризи фінансові (кредитові), спекуляційні; є врешті комбінації кількох повищих кріз, або й унівесальні кризи. Те, що в Польщі назрівае від якогось часу, на нашу думку, має свій початок ще в рр. 1926 — 1927 і є комбінацією кількох кризисових зявищ. Рік 1928 офіційно проголошено в Польщі за добу великого підйому конюнктури, за добу добрих інтересів, оживлення продукції, торгівлі і капіталізації; та хто дивився на річи тверезо, той мусів бачити, що все це було хвилевим явищем, викликаним штучно через інєкцію в польське народнє господарство 80 міліонів долярів стабілізаційної позички. Вже в половині 1928 р. ми на цьому місці сиґналізували вичерпування засобів цієї позички і звертали увагу на небезпеку фінансової тісноти, яка й прийшла і стає чимраз важчою і важчою.

Приплив фін. засобів із стабіл. позички дав змогу дійсно якийсь час піддержувати в Польщі хід продукції (головно промислової); позволив урядові поробити деякі інвестиції (Ґдиня, Тарнів), підсилив в дечім дешевим кредитом (через Bank Rolny) польських землевласників і се-

---

Sąd okręgowy we Lwowie Wydział karny XXIV w sprawie Pr. 426|29 na posiedzeniu niejawnem w dniu 18. listopada 1929 r. po wysłuchaniu zdania Prokuratora okręgowego postanowił: a) zatwierdzić po mysli przepisu z art. 76 rozp. Przez. Rz. P. z dnia 10 maja 1927 r. Dz. U. Rz. P. Nro. 45 poz. 398 dokonane dnia 8 listopada 1929 r. przez Starostwo Grodzkie we Lwowie zajęcie druku pt. »Kooperatywna Respubłyka« Nr. 11 z dnia 1 listopada 1929 r. z powodu artykułu pt.: »Zasady Ukraińskoji Kooperacji i polska kooperatywna praktyka na Wołyui« — zawierający znamiona wysfępku z §. 300 uk. — b) zakazać po myśli przepisu z art. 77 cytowanego rozporządzenia rozpowszechniania powyższego druku.

Przewodniczący: J. ANTONIEWICZ wr.

Protokulant: Z. KULCZYCKI wr.

Za zgodność: MÜLLER st. sekr.

лян. Та це все не усунуло, бо і не могло усунути, основної недостачі господарського життя в Польщі: його несамовистарчальности (недопродукції) в одних ділянках і браку ринку збуту (себто надпродукції) в других. І досі ще Польща є приневолена привозити із закордону великі маси товарів, які могли б спокійно продукуватися в краю; з другого боку текстиль, вугіль, цукор, збіжа, масло, яйця і другі товари не находять собі достаточного збуту в краю і борються за можливість експорту за кордон. До цих двох форм кризи: недопродукції і надпродукції приєднується криза кредиту, з усіма своїма сопутниками — ріжних видів лихвою. Вона гальмує темпо господ. життя вже більше року. Над тим усім зацарила від весни цього року ще спеціяльна криза цін на рільні продукти, яка придавила відразу 70 % всього населення.

Про те, що перед роком ще не було видне, заговорили днесь всі, не важно як його називаючи. Говорить про господарські труднощі вже й вулиця та її преса; навіть ця, яка поза тим заповнює більшість своїх шпальт правдивими, чи видуманими вбивствами, любовними траґедіями і под. сенсаціями. У всіх на устах, коли мова про цю справу, запитання: що буде далі?

Очевидно, не завадилаб нова позичка, та в тім річ — і всі це явно признають, — що нема ніяких надій на новий доплив закордонного капіталу в будь якій формі: чи то у формі позички державі, чи у формі банкового або товарового кредиту фірмам у Польщі, чи у формі льокат капіталів в акції чи обліґації, видані в межах Польщі.

А тимчасом — Польща від свого повстання, є країною, імпортуючою капітал, краєм, що жиє на кредит. Підчеркує це вперто у всіх своїх звідомленнях американський „дорадник“ п. Дювей; відомо це зрештою і без нього. В своїому найновішому звідомленні (яке зрештою не появилося в Польщі в оригінальному тексті, тільки у передачі урядової телеґрафічної аґенції), п. Дювей звертає увагу на факт, що процес задовжування Польщі (так держави, як приватних господарств) зріс особливо від 1627 р. До цього року, після урядових обчислень, все зріст задовження Польщі виносив 577 міл. зл. Очевидно, головну грав тут ролю кредитовий імпорт товарів (відси й дефіцит торгов. білянсу). Нарешті одначе і це мусіло колись знайти край. Ми є свідками сильного зменшення імпорту останніми місяцями; з другого боку уряд робить всі заходи до того, щоби скріпити експорт деяких товарів за межі держави.

Свідомість залежности від закордонних джерел капіталу пробиває зі слів і письм усіх рішаючих в Польщі чинників. Прим. орґан польського промислового світу, Przegląd Gospodarczy в ч. 22 висловлюється про Польщу, як про державу, що „w wyższym może stopniu niż jakiekolwiek inne państwa w swoim rozwoju ekonomicznym zależy od współpracy kapitałów obcych“ — закликаючи до успокоєння умів, бо інакше шкода говорити про якісь кредити („nikt chyba przecież nie wyobraża sobie na serjo, że zagranica będzie spokojnie lokować swoje kapitały w kraju, w którym rozgrywają się wypadki, niezrozumiałe nietylko dla niej, ale nawet dla własnych jego obywateli“.). Автору тих рядків уявляється, що закордонні кредити потрібні Польщі на ціли і н в е с т и ц і й, себто на продуктивну розбудову господарств; та здається, що це за сміливе твердження. На нашу думку, Польща затягає теж чимало консумційного кредиту, отже кредиту, що не має виглядів на нормальне покриття. Як-

же може бути інакше, коли є в Польщі цілі галузі господарства, які ведуться дефіцитово (взяти хочби рільництво, гарбарство, текстильний промисл) і свої дефіцити покривають або коштом держави (залягаючи з податками і позичками) або коштом свого задовжування? В результаті такого стану річей, коли-б він мав тривати постійно, мусіліб підприємства польських громадян переходити на (повну або частинну) власність закордонних капіталістів. Відірвані приклади такого „відчуження" польських підприємств вже бували. Мій — Боже, тож навіть у могутній Німеччині недавно перейшов фактично в американські руки наймогутніший в Європі електротехнічний концерн — славутня A. E. G.!

В Польщі це бувби дальший тяг тої „павперізації," про яку писали польські економісти ще в добі маркової інфляції.

Продукційна криза виявляється в Польщі головно як надпродукція, себто як криза збуту; очевидно, у наслідок труднощів фінансування, є це також криза допливу оборотових капіталів. Та не чуємо досить рішучих голосів, якіб мали відвагу „поставити колюмбове яйце" у справі кризи збуту промислових виробів в Польщі. Бо коли кажеться, що Лодзь продукує більше, чим може спожити господарство Польщі, то з тим можна погодитися. Але чим пояснити „надпродукцію" каїніту і потасової соли, цукру, шкір і обуви і т. д.? Тож відома річ, що споживання цукру на голову населення в Польщі виносить 8 кґ. в рік, тоді як в Анґлії 44 кґ, Австрії 27 кґ, Данії 38 кґ і. т. д. Потасової соли продав Калуш за 9 місяців 1929 лише 1/6 того, що продано за цей час в р. 1928. При нечувано вишрубованих цінах шкіри і обуви в Польщі ясно, що споживання цього предмету першої потреби мусить стояти нище нормального рівня культурної країни. Не буде дива, коли чеський обувний форд, Тома Батя, найде в Польщі масовий збут для своїх добрих, а дешевих черевиків, а місцевий промисл чахнутиме далі в „надпродукції"!*)

Польська господарська криза є у більшости госп. ділянок кризою нужди і недоїдання, не якоїсь „надпродукції". Навіть остання її форма — криза цін рільничих плодів носить такий самий характер. Просимо тільки розважити: весь час ми чули, що Польща майже не має надвишки хлібових збіж на експорт, а отсе нагло вони виявилися і то в такій масі, що давлять вниз ціну продуктів, далеко нище межі їх оплатности. Якже це? — Хіба 1928 р. був роком якогось надзвичайного, давно невиданого врожаю? Очевидно, нікому щось такого невідомо. Чим-же пояснити цю холодну біржеву фразу: „ринок збіжа вялий", „попит слабий" і то навіть у осінні місяці, коли ринки збіжа кишать від руху? Та очевидно, що в значній мірі ослабленням споживання хліба самим населенням Польщі. І тут знову є своєрідні, де-інде неможливі причини; ціна збіжа паде до небувалих границь на цілих 50% (в р. 1927 в Познані жито коштувало від 40 до 50 зол., в 1929 р. від весни впало на менше 24 зол. і навіть нище) — але ціни готового хліба, як ми на це вказували неоднократно, знизилися тільки дуже а дуже незначно. Навіть оптимстичні дані статистичного уряду подають знижку ціни хліба від 1929 р. тільки на 20%. Пересіч цін всіх рільничих плодів (т. зв. індекс) в гурті і роздробі за час від 1927 р. виявляє розхилення на 25%. Тоді

*) Батя закупив уже склепові льокалі у Варшаві, Лозді і Познані. В округах обувних переполох і знова... заклики до влади, яка повинна »заборонити« і т. д.

як гуртові ціни рільничих продуктів падали, детайлічні ціни в загальній пересічі навіть зросли! (Індекс показує в серпні 1929 р. аж 105%). Такі дивогляди є можливі, тільки дякуючи орґії лихварства в торговлі рільними продуктами та надмірові посередництва. Платить за це все ніхто інший, як продуктивно працююче населення, зменшуючи спожиття і буквально недоїдаючи. Зменшується спожиття хліба на селі, де цілі верстви населення, як відомо, купують хліб; обмежує консумцію і незаможне населення міста. Це зменшує попит на збіжа і причинюється до того, що ціни збіжа в Польщі впали значно нище цін на інших світових ринках.

Очевидно, що кріза рільництва в Польщі стоїть у звязку зі світовою крізою цієї підставової галузі продукції. Не хочемо перечити цього звязку. Та ледви чи можна погодитися з твердженням проф. Ляура (на хліборобському конґресі в Букарешті) про світову надпродукцію плодів рільництва. Говорять про це самі ті цифри, які приводить Ляур. Коли до світової війни оцінювали вартість цілого збору пшениці на земній кулі на 1029 міліонів q, а днесь на 1150 міл. q, то треба взяти під увагу ще й зріст населення земної кулі за 15 літ! Так само зріст числа штук худоби (з 502 міл. на 559 міл.) і свиней (з 187 міл. на 205 міл.) не говорить аж про надпродукцію плодів сільс. господарства. Коли-ж всетаки приходить, до загального спаду цін, то причиною того можна з більшою правдоподібністю вважати зменшення спожиття; очевидно не у всіх краях в рівній мірі. У збіднілім господарстві Польщі ці явища виступають особливо різко, де до зменшення спожиття прилучується ще надзвичайна примітивність форми збуту с. г. прудуктів; торговельний апарат в Польщі коштує відносно дуже дорого.

На хиби організації торгівлів в Польщі звернув свою увагу бистрий обсерватор відносин п. Дювей. Він не даром звернув особливу увагу на необхідність розбудови сільської як кредитової, так збутової кооперації, та особливо на добру організацію кооп. централь. Варто чути такі поради з уст ... представника приватного фінансоволо світа! Це не аби який комплімент по адресі кооп. ідеї! Та очевидно і тим засобом ще не вичерпується арсенал ратівничих заходів, які небохідні для санації відносин в Польщі, а серед українського сільського населення зокрема. Згадати тільки про податкові тягарі, які зморою давлять нашого спролетаризованого селянина, головно посередні податки, якими обтяжено все, що село набуває і які многократ перевищують пряме оподаткування. Польські поміщицькі круги масово вносять петиції про відложення, згл. відпис податків хоч на цей рік. Вартоби і нам подумати про таку акцію. Одночасно з цим мусимо раз поважно застановитися над тим, які повинні бути в блищому часі засоби радикального лікування нашого сільського господарства. На думку насовуються головно: інтенсивна пропаґанда плянової розбудови скотарства і птахівництва, за прикладом хочби чеського хліборобства. Саме селянське населення шукає шляху-виходу і вимагає поради від своєї інтелєктуальної надбудови. Мовчати про його положення в часі найгіршої скрути неможливо!

Кріза в Польщі є головно крізою селянства; кріза українського селянства є крізою укр. національного господарства. К. К.

Кредит і закордонні капітали СССР

Нам прийшлося вже раніш побіжно вказати на безкредитність селянського господарства, як одну з причин, що приводять до зниження цін. Але крім цего безкредитність тягне за собою інші і при тім занадто неґативні наслідки для народнього господарства взагалі і сільського зокрема.

Кріза кредитування почалася з того менту світової війни, коли почалася й кріза цінности грошевих знаків: появлення лажу і дальше його наростання. По лютневій революції лаж був вже остільки поважний, що посередній, грошевий кредит фактично перестав функціонувати. Він завмер під ударами стихійно-ґетероґенного фактору, поступового знецінення знаряддя кредиту, грошевих знаків. З жовтневою ж революцією кредит добивається ще й автоґенним фактором, регулюючою волею большевицько-комуністичного режиму.

Через півтора місяця по захопленні влади большевиками, 14. XII. 1916 р., зявився декрет про націоналізацію без відшкодування приватних банків. В звязку з соціялізацією земельної власности так само націоналізовано гіпотечні банки і міські кредитові товариства. Далі націоналізовано товариства взаїмного кредиту, а також кредитову кооперацію з її централями і 16½ тис. кредитових товариств: їх названо „дрібно-буржуазними гніздами“ і тому живцем покладено в домовину. Націоналізація у всіх випадках означала цілковиту конфіскацію не тільки засобів капіталістів, але й трудових шарів населення: і селян, і робітників, і працюючої інтеліґенції. При кінці 1918 року єдиним кредитовим апаратом для цілої СССР залишився Народній банк з функціями державного, в який були влиті всі конфісковані цінности приватних, громадських і кооперативних банків та кас ощадности. Незабаром і Народній банк, як кредитову установу, ліквідують, зливаючи її зі „смєтно-казначейським“ управлінням фінансів. В другім періоді існування большевицької влади, в періоді воєнного комунізму, не було вже жадної кредитової установи; організований кредит, яко такий, був цілковито викреслений з життя.

З погляду сільсько-господарської політики у всій цій кредитовій революції найважливішим було скасування гіпотечних банків, що достарчали кредити сільському господарству під заставу землі. В дореволюційній Росії така заборженість приватного землеволодіння кредитовим установам ріжного роду (по данним проф. Каценаленбаума) в 1915 р. досягала 3.658·2 міл. золотих рублів. В цій сумі числилось 1.386 міл. рублів боргу селан за землі, набуті через „Крестянський зем. банк“, а решта 2.272 міл., то були борги поміщиків головно „Дворянському банкові“. На день 1 січня 1915 року в заставі числилося 59·7 міл. десятин землі, оцінених загалом на суму 5.428 міл. рублів, а заборгованих в розмірі 3.407 міл. рублів. Тобто при пересічній оцінці десятини на 91 руб. сума боргу виносила пересічно 60 руб. або ²/₃ вартости землі. Для повноти уявління про гіпотечну земельну заборженість приватного землеволодіння слід мати на увазі, що опріч боргів в кредитових установах на землях числилися ще борги під другий та третій заклад у приватних осіб.

Заборгованість приватного землеволодіння в кредитових установах на Україні на день 1 січня 1915 р. була слідуюча:[1])

Ґубернії	Заставлено маєтків	Прийнято в заставу тисяч десятин	Заст. землі[2])	Оцінка заст. зем. в т. руб.	Видано позик. тисячу руб.	Решта боргу на 1. I. 1915 р. (в тис. рублів)			
						Крест. позем. Банку	Двор. Банку	Приват. Банку	Рвзом
Волинь	11.231	2.046·6	72	178.304·5	112 593·7	22.075·1	35.915 6	50.816·2	108.806·9
Київщина	21 563	1.497·5	71	256 673·1	164.372·5	42 258 4	67.200·5	47·398·2	156.857·1
Поділля	24.081	1.263.1	77	236 319·1	151.690·4	47.361·2	39.733·8	57 069·6	144.165·6
Полтавщина	38 366	1 314,4	69	232.111·3	153 181·5	59.114·6	53.331·4	33 544·6	145.990·6
Харківщина	16 973	1 220·9	76	216.396·5	142.902 6	50.524·1	44 234 2	42.244·0	137.000.3
Чернигівщ.	18.172	857·7	46	89.305·0	61.911·2	31 833 2	16.787·7	8.982·4	57.603·3
Катериносл.	9.368	2.088·5	74	264 298·9	175 177 9	40.990·0	48.658·5	70.952·9	160.601·4
Таврія	5.995	1 513 4	54	167.338 0	115 183·9	24.955·6	16.528·4	62.273 9	103.757·9
Херсонщина	12.647	2.636.8	83	353.421 6	254.862·6	45.842 0	58.840·5	126.547·8	231 230·2

Загальна кількість перебувавших в обороті заставних листів ріжних установ гіпотечного кредиту в б. Росії на 1 січня 1917 р. (після Каценаленбаума) була така:

Державного Дворянського Земельного Банку	919·2	міл.	руб.
„ Крестянського „ „	1.348·6	„	„
„ Каси міського і зем. кредиту	39·9	„	„
Земського Банку Херсонщини	197·6	„	„
Акційних земельних банків	1.313·9	„	„
Міських кредитових товариств, не рахуючи Польських, Курляндських і Кавказьких	968·3	„	„
Гіпотечних установ в Польщі	411·2	„	„
„ „ Прибалтики	212·6	„	„
„ „ Кавказу	110·7	„	„
Загальний підсумок	5.977·—	„	„

Весь цей ґрандіозний будинок гіпотечного кредиту комуністичним будівництвом зноситься: заставлені землі нетрудового розміру конфісковано, як також і позичені під ті землі капітали вірителів капіталістів і некапіталістів. Тому що землі були заставлені пересічно в розмірі менше $^2/_3$ оцінки, грубо беручи, можна говорити, що нетрудові землевласники від тих конфіскат понесли жертви порівнюючи менші, ніж кредитори. Визволення землі з під тягару гіпотечної заборгованости вийшло на користь трудовому селянству: придбані ним, а не виплачені землі зістали вільними від боргів. Таким чином селянство виграло не лише за рахунок знищення нетрудового землеволодіння, але й за кошт кредиторів.

В часі переходу до Непа — березень 1921 р. — в цілім СССР., як сказано, кредит перестав існувати, хоч сам вираз уживався. Але в умовах наближення до комунізму, при відсутности автономно-господарських одиниць, місце кредиту заняло що инше, що звалося иноді „бюджетовим постачанням". Разом з Непом зявляються подекуди автономні господарства в промисловости, а знесення „продразверстки" повернуло

[1]) Статистический Справочник по аграрному вопросу. Вид. Лиги аграрных реформ, выпуск I, Москва, 1917.

[2]) До загальної кількости особистого землеволодіння.

юродичну самостійність й селянським господарствам, що фактично не переставали бути автономними під оглядом господарським. Зявився ґрунт для кредиту, а відкриття наново Державного банку — в 1921 р. — означає етап у відході від наміру всереґулювання та визнання автономности великої маси господарських одиниць. Оскільки поняття кредиту є історичною категорією, кредит, яко такий, виступає за умовин приватної власности і свободи договору: він є передачою капіталу в чуже господарство. Але тоді, коли одна державна інституція чи галузь виробництва винна другій, теж державній, немає передачі капіталу в чуже підприємство і кредит у властивому значінні слова не повстає. При комуністичній концепції суспільства, коли реґулювання обіймає як виробництво, так і споживання, кредит засадничо відкидається; за соціялізму у вузькому розумінні, коли споживання лишається по за регулюванням, а окремим особам дозволяється проявляти свою волю і роспоряджати своїм сласним добром — при цій концепції кредит не перестає існувати по за обсягом виробництва; виробництво виходить із сфери кредитувань. Як при комуністичному, так і соціялістичному ладі в галузі виробництва без еквівалентні передачі мають характер дотацій чи авансів, а не кредитування. Так саме сталося й під час державного капіталізму в СССР. у відношенні до удержавлених галузів народнього господарства: безеквівалентні передачі від одного удержавленого підприємства до другого були перадачами не в чужі підприємства, лише з одної державної кишені в другу.

От чому, між иншим, радянська індустрія (власні, не чужі заклади) весь час „кредитується“ без порівнання краще, як неудержавлене, чуже сільське господарство. Ось чому на індустрію давалося один міліярд в той час, як на сільське господарство тільки 23,7 міліонів. Перегляд „боржників“ Госбанку виявляє підкреслену увагу до совітської промисловости і оминання сільського господарства. На 1. 8. 1923 року у відсотках до загального підсумку заборгованости від Госбанку одержали: промисловість 70·4%, торгівля 9·%, сільське господарство 8·06% (і то разом на „совхози“ і — майже нічого — на індивідуальні господарства).

В хліборобській области народнього господарства на націоналізованій землі працюють головним чином індивідуальні, селянські господарства „чужі“ для совітської держави-підприємця. Передача їм без негайного еквівалєнту певних цінностей була-би справжнім кредитом, але вони одержували хіба лише крихти з державної емісії. Коли націоналізовані галузі народнього господарства СССР. справедливо звуться „содержанкамі“ влади, то селянські господарства знаходяться в становищі нерідної дитини: ті крихти, що уділювано їм, є передачою в чуже підприємство; це є кредит у власному значінні слова. І в тих виняткових випадках, коли він мав місце, то давався згідно всіх правил банківсько-капіталістичного обороту: позичали не тим, хто найбільше в нім мав потребу, а тим, що були найбільш кредитоздібні.

У відході сільського господарства з ринку, в зменшенні риночности і зрості його натуралізації знаходимо обєктивне виправдання зменшення для нього кредитів. В натуралізації справді криється зменшення потреби в кредиті; до того-ж вело й збирання податків в натурі. Та все-ж таки сільське господарство мало і має величезну незаспокоєну потребу в кредиті. Його відсутність давала себе знати, починаючи з таких простих випадків, як виплати, що зроблені з 1924 року чисто грошевими, податки, набуття живого і мертвого інвентаря, тай просто покриття деяких самих

елєментарних і невідкладних потреб, — коли для здобуття незначних сум доводиться селянину, не маючи звідки позичити, по будь якій ціні несвоєчасно викидати на ринок продукти свого господарства, збиваючи за них ціни вниз.

Одною з причин незадоволення селянських господарств в кредиті, безсумніву була також технічна трудність, що випливала з самої природи хліборобського кредиту. Хліборобство потрібує довготермінового кредиту. В той-же час фінансовий стан СССР., уділяючого львину долю уваги і ресурсів індустрії, міг дозволити тільки незручну для селянина форму короткотермінового кредиту. Неукладаючись в рямці короткотерміновости і вимагаючи довготермінового кредиту, сільське господарство тим самим вимагало організації посередництва, тоб-то відновлення скасованих установ дрібного кредиту. Друга технічна трудність криється в забезпеченні позичок. Звичайною ґарантією забезпечення хліборобського боргу за приватного землеволодіння буває головним чином земля, при чому розміром земельної ренти означується вищий степень побираних відсотків на капіталістичні позички під заставу землі. Але приватні сільсько-господарські підприємства в умовах Рядянського Союзу ведуться на націоналізованій землі і тому вона не може служити ґарантією позичок; до того-ж вони всі трудові, цеб то не знають такої капіталістичної катеґорії, як земельна рента. Лишається позичка під заставу будівель, с.-г. інвентаря, с.-г. продуктів, під кругову поруку ітд.[1]).

Головним центральним органом уділювання кредиту є Госбанк. Його пасиви складаються з емісії. Активи вже зводяться до передачі емітованих знаків насамперед націоналізованим галузям народнього господарства, промисловості, торговлі, транспорту та, порівнюючи в незначних розмірах, ненаціоналізованому сільському господарству. Посередиками між Госбанком і окремими галузями господарства стали спеціяльно для цих галузів організовані великі т. зв. „акційні банки", як от Пром-банк, Всеко-банк, Город-банк та инші. Уділювання кредиту в СССР. організовано так, що всесовітські кредитові установи можуть працювати на місцях, поминаючи кредитові центри окремих радянських республик, спираючись на низову сітку кооператив, примусово притягнених державою до функції роспреділення позичок. Так, дорогою кредитувань Москва, продовжуючи централізаційну політику царських часів, підриває фінансове значіння поодиноких республик, України, Грузії ітд і тим тримає їх в залежности від себе.

Ціна грошей — позичковий відсоток в СССР. — стоїть лихварська. На Заході взірцем країни дорогого кредиту може бути Закарпатська Русь-Україна. Навіть організований, банківський кредит в Ужгородському Підкарпатському Банкові в 1926 році сягав 18% річних; в тім числі: 8% за позичку (закон забороняє брати більше), 8% провізії (її розмір законом не усталено), та зрештою 2% річних адміністраційних поборів. Дістаємо отже 18%[2]), проти 6-6½%, побираних банками в Чехії. В СССР. державний банк в 1923 році брав 1.5—2.0% місячних. Инші-ж банки при видачі позичок навіть в золотій валюті, де нема ризика обезцінення, в 1922-23 р. брали від 36 і до 60% річних. Пром.-банк бере 2½% в місяць, а по

[1]) Дивись наш доклад: „Кредитування селянських господарств в пропамятній книзі „Сільского Господаря" (у Львові) з нагоди його 30 літного ювилею.

[2]) Неорганізований кредит досягає пересічно 30% річно. В окремих, скомплікованих з годівлею чужого скоту випадках лихварський відсоток на Закарпатті сягає иноді до 114—125%.

позикам під товари разом з комісійним — місячних 4½%. Високий розмір відсотку банки зясовують між иншим і високою вартістю апарату — обставина, спільна для всіх галузів удержавленого господарства. Виходить, що позичковий відсоток був найдешевший у повставших з другої половини 1922 року і зразж одержавших репутацію „неблагонадійних" товариств взаємного кредиту.

Тимчасом і червонець став хитатися та падати. Тоді кредит мусів знов мати діло з лажом та звязаними з тим особливостями операцій. По анальогії з подешевленням товарів і подешевлення кредиту, зниження дисконтно-позичкового відсотку сприяє розвитку активних операцій банків. Але в умовах сильної інфляції і падаючої валюти, дисконтова політика банків не має того значіння, яке вона має за нормальних умовин. Приватний дисконтово-позичковий відсоток в 1923 році у Москві досягав 25—30% місячних в червоній валюті, очевидячки містячи в собі передбачення ризика від обезцінення валюти. Воно одначе завжди є проблєматичне. Німецький Райхсбанк, працювавши якийсь час в умовах безприкладної інфляції, з 8 жовтня 1923 року, приміром, підвищив свій дісконтно-позичковий відсоток до 9% місячних, тобто 108% річних, запобігаючи т. ч. обезціненню. Одначе при падаючій ватюті, в разі числення в ній виданої позички, навіть при умові побирання високого відсотку за користування грішми, не дається кредиторові жадної певности в тім, що він при поверненні позички одержить назад однакову з позиченою кількість реальних цінностей. В цьому додаткова причина, чому радянська влада, безсильна стабілізувати валюту, так мало кредитувала приватні селянські господарства. Цим же пояснюється неуспіх відновлення позичкових кас з наміром дістати у населення його збереження, щоб потім кинути їх в розпорядження держави та до кредитового обігу.

Організацію кооперативного кредиту вбито декретом з дня 27/I. 1920 року; відновлення її почалося від закону 1922 р. в формі позичково-щадничих кас і кредитових товариств (на основі заповітів Райфайзена). Проявом самодіяльности і ініціятиви самого населення кредитові товариства стали на службу індивідуальних селянських господарств, — тоді як для радянської влади все милішими були коллєктивні сільські господарства, а з осени 1928 р. в комуністичній партії ще загострилося стремління до коллєктивізації села. Звідси підозріле відношення до відновленої кредитової кооперації, — „дрібнобуржуазних гнізд" — і пропаґанда громадських кас, колишніх давно відмерших некооперативних, волосних і сільських кас, підлеглих міністерству внутрішніх справ. За поміччю таких кас можна легше обертати вкладки по бажанню влади. Найголовнішою гальмою установ дрібного кредиту в СССР. є недодержування тайни вкладок. Небезпека розголосу в цьому відношенні заязується з досить неприємними перспективами, виключно до ризика втрати вкладок. Після цього нема що дивуватися незначности виходу на кредитовий ринок засобів самого населення. В країні, де так багато значіння надається пропаґанді, недодержання тайни вкладок намагаються урівноважити аґітацією за зложенням ощадностей до кас, укладаючи для того відповідні „частушки". як напр.:

»У мілашкі волос вєнік
Ґаласок как салавєй,
А в сберкассє дєржіт дєнєґ,
Девяносто сєм рублєй...

Само собою, що з прямої аґітації за „сбєркасси“ хісна мало.

Такі-ж наслідки дають і внутрішні позички, що звичайно відбуваються в примусовій формі. Згори дається приказ окремим підприємствам і установам збирати зголошення на позичку, напр., „індустіялізації“; з робітників і службовиків звичайно береться місячний заробіток на рати. Також і з примусових позичок мало що виходить. Як є, на кінець серпня цього 1929 р. радянська преса отверто визнала невдачу підписки на „третій зайом індустріялізації“; друкуються списки підприємств, не виконавших „ударного“ завдання. — Тут фіґурують і фабрики, і заводи і... Петроградська Академія Наук... Радянський громадянин вже знаходить в собі доволі мужности, щоб не слухати приписів влади...

Тимчасом безмірний занепад і відсталість народнього господарства СССР. потребує міліярдових кредитів і, значить, закордонних капіталів. Ціле відродження всіх галузів в тім числі і сільського господарства СССР. стало проблємою здобуття ресурсів на зовнішнім ринкові позичкових капіталів. Стара дореволюційна Росія була далеко богатшою, але й вона широко користувалася чужими капіталами. Не говорю вже про форму прямих державних позичок закордоном; за кордонний капітал масово інвестувався в ріжні капіталістичні підприємства. В одніх лишень акційних і уділових товариствах б. Росії, зобовязаних публичним звітом, з початком революції було інвестовано чужоземного капіталу на 2.242.974·1 тисяч золотих рублів. По національности вони належали*):

	тис. зол. руб.	%
Французам	731.736·6	32·6
Анґлійцям	507·479·8	22·6
Німцям	441.593·2	19·8
Бельґійцям	321.602·5	14·3
Американцям	117·750·0	5·2
Голяндцям	36.456·7	1·6
Швайцарцям	33.479·1	1·5
Иншим	52.866·2	2·25
	2,242.974·1	100·—

На першім місці стояв французький капітал. Він був заанґажований найбільше в металюрґічнім виробництві і у збуті (сидикат „Продамет“). Тут його роля була рішаюча. По за тим — в камяновугольній промисловості і в збуті (синдикат „Продуґоль“). Наші: „Донбас“, Кривий Ріг, Керч — вся українська тяжка індустрія є витвором закордонних капіталів.

Всі ці грандіозні інвестиції закордонного капіталу по праву ревоюції конфісковані большевицьким урядом; пряміж закордонні борги дореволюційної Росії просто анульовано. А нині той-же уряд-кофіскатор примушений шукати за кордоном кредитів і дбати про притягнення чужоземних капіталів ... від тих-же, чий капітал перед тим... конфісковано. Правда після війни головною капіталоекспортуючою країною стали Зєдн. Держави Америки, витискаючи навіть Анґлію**), раніш головного поставця капіталів на світовий ринок. Та від того суть справи не міняється. Називаючий себе соціялістичним, радянський уряд мусить звертатися за капі-

*) П. Б. Олъ. Инностраные капиталы в Россіи, Петроград, 1922, стор. 9.
**) Про це див. Weltwirtschaftliches Archiw, 1929, B. 27. H. 2. S. 243-282.

талом до свого антаґоніста-капіталістичного світу, до капіталістів, зазнавших большевицьких конфіскат.

Готівки, розуміється, ніхто не міг давати, бо її так легко й просто переводити в бюджет III-го інтернаціоналу на роздмухування всесвітньої революції в країнах самих кредитовців. Але товаровий кредит перш усього і потрохи давала Німеччина — адже, як сказав Льойд Джордж, — „торгувати можна й зі ґотентотами". Тай що було Німеччині робити, як не за високі ціни і відсотки вертати собі попереднє становище головного торговця зі Сходом Европи. І вона відкрила 300 міл. кредит в райхсмарках, зауваживши, що претенсії її громадян до рад. республики будуть в майбутньому розвязані так, як і громадян инших країн. Одержання-ж позичок від инших країн навіть в товаровій формі завсігди наражується на вимогу-визнання старих боргів і задоволення претенсій потерпівших від революції громадян. Пробували совіти знаходити легші для себе модуси в сепаратних умовах. На це закордонний світ відповів обєднанням всіх кредиторів Союзу. Міжнародня солідарність капіталістів вже проломила принціпово конфіскаційну політику совітів: англо-радянською нафтовою згодою, зробленою на початку 1929 р., продажні ціни радянської нафти встановлені на анґлійськім ринкові нижчі від нормальних цін світового ринку для того, щоби ріжниця пішла на задоволення претенсій власників російських нафтових паперів. Ця вимушена компенсація бувших власників російських нафтових підприємств бувшої Росії обминається рад. владою — мовляв „нам не має жадного діла до того, що та ріжниця піде на задоволення претенсій б. власників (Сокольників)". Так з конфіскатами. А ось як стоїть управа з ануляціями. Офіційно радянський уряд відмовляється признавати дореволюційні борги Росії, а тим часом він вже потихенько і потайки почав скуповувати на закордонних ринках по дешевій ціні російські обліґації. По відомостях американських фінансових кругів, радянські аґенти до половини 1929 р. скупили вже біля одної пятої части всіх російських обліґацій в Сполуч. Державах Америки. Перед нами таким чином факт самопризнання большевиками банкротства їх політики конфіскацій та ануляцій. Все це ізза потреби притягнення закордонних кредитів. На скільки у них відчувається велика потреба в приверненні довіря закордонного ринку позичкових капіталів видно з того, що навіть міжнародня політика ставиться на послуги кредитовій: підписаний рад. владою в лютні 1929 р. пакт Келлога, яким вони урочисто зобовязалися погодитися на існуючі західні кордони Дністер, Збруч і т. д. — уявляє собою прорублену спеціяльно для американського капіталу демонстрацію миролюбної політики рад. влади, що хоче цим підняти кредитоздібність радянської фірми в очах „американського дядюшки". Одначе позичка для СССР. залежить не лише від зовнішної політики, але й від внутрішнього стану рад. союзу і насамперед від зміни курсу відносно села. На зїзді рад СФСР. в травні 1928 р. Калінін повідомив, „що жадної надії на одержання закордонних позичок немає".

Безнадійність що-до чужоземних позичок і занадто слабий розвій товарових кредитів викликали спробу большевицької влади притягати чужоземний капітал в концесійній формі. На жаль, не маємо місця, щоб навести типові концесійні умови. Скажемо лише, що, по ідеї, концесійне підприємство організується на довезений закордонний капітал, функціонує умовлене число років, уважаючись власністю держави, але зиск ділиться між концесіонером і державою. По закінченні терміну при повнім

ході праці безплатно переходить на власність держави. За час від 1922 і до 1/XI. 1927 р. було запропоновано чужоземним капіталом, з того уложено умов і в дійсности існувало концесій*), як слідує з наведеної таблиці:

	Пропозицій:	Уложено умов:	Чинних на 1.XII 1927 концесій
Торговельних	526	34	9
Лісових	112	7	6
Сільсько-господарських	203	11	5
Промислових	52	4	3
Гірничої промисловости	258	36	10
Обробляючої промисловости	705	36	46
Транспорту	148	12	3
Инших	207	33	1
	2.211	163	92

Отже від закордонних капіталів надійшло пропозицій взяти 2.211 концесій, в тім числі від німецьких громадян — 782 (35·3%), від англійських — 223, американських — 205, французьких 174... З загальної кількости пропозицій дійшло до уложення умов у 163-х випадках: з німецькими громадянами — 46, англійськими — 24, американськими — 18, французькими — 6, польськими — 6, австрійськими — 5, японськими — 8... Своєю дорогою — з уложених умов на 1/XI. 1927 р. фактично існувало 92 концесій, а на початок 1929 р. тільки 72. Инші передчасно припинили свою працю: між ними така серйозна, як „Мологоліс". До речі, всі лісові концесії є втратні, — якою була і знаменита концесія „Чіятурський Марганець" (Гаррімана).

Чомуж вони збанкротували? Тому що більшість концесійних умов укладалася чужинцями, не знаючими радянських умовин, якім до тямки не приходило, що владою СССР. в слова ніби загально принятого змислу вкладається зовсім своєманітний зміст. Провадити концесійну роботу можна лише за виняткової вигідности (не менше 20—30% від підприємства), бо протягом призначеного, звичайно не довгого терміну мусить покритися, крім дивіденди і амортизацій, ще й весь акційний капітал. Кредитувати концесій гіпотекою не можливо, бо вони з самого початку вважаються власністю не концесіонера, а держави; провадити підприємство доводиться, згідно умови, технічно-раціонально, хоч-би то й не було економічно-раціонально. Напр., Круп мусить орати землю неодмінно трактором, що обходиться йому 30 крб. від десятини, тоді як волами коштує всього лише 5 крб. Кожний концесіонер при умові найму робочої сили підлягає не лише кодексу праці і постановам уряду, але й вимогам профсоюзів, що відкриває можливість втручання в хід підприємства самих робітників. Збут виробів залежить майже цілковито від совітського уряду, але крім того від професійних організацій. І тільки концесіонер чим-небудь комусь не догодить, його товари опиняються під бойкотом, або йому не дадуть вагонів. Схоче концесіонер перевести свій прибуток закордон — йому призначують комісію для вияснення зиску, що може тягтися кілька років. При зясуванні прибутковости комісія норовить знизити в білянсах розмір зиску, а коли зиск з рештою зясується, то довго треба концесіонерові

*) Ал. Бутковський — Иностраниы еконцессии в народном хазяйстве СССР., 1928, ст. 33—42.

чекати від наркомфіна умовленої валюти, та при тім обчисленої по офіційному курсу, з ігнорованням знецінення червінця. Вся робота на концесії провадиться в оточенні демонстративно-ворожім до концесіонера, „служителя капіталізму"; представники концесії постійно перебувають в ролі підсудних за порушення яких небудь постанов...

З одного боку большевики примушені притягати засоби з закордону, а з другого боку — успішний хід приватно-капіталістичних підприємств для них небезпечний і тому його треба гальмувати, — але тоді не одержиш грошей. Ця „діялєктика" привела, як брати на загал, до фіяско концесійної політики большевиків. Замісць очікуваних 600 міл. чужоземного капіталу за сім літ його прийшло в формі концесій всего лише коло 50 міл. І концесії набрали значіння для закордону скорше свого роду економічної розвідки: „Німців можна скрізь знайти". Розчарувалися в концесіях закордонні капіталісти; не справдили вони надій і совітів: Риков визнав концесійну практику і „не особливо великою", і „не особливо вдячною"; признав, що вона не дала тих наслідків, котрих від неї сподівалися*).

Оттже ані позичок, ані закордонних інвестувань; Тимчасом всі галузі господарства СССР. потрібують грандіозного фінансування. Який-же вихід з того знайшла совітська влада в її пятилітнім пляні (на 1827/28-32/33 рр.), пляні обернення країни з аґрарно-індудустріяльної в індустріяльно-аґрарно? По їх підрахунку за вказані 5 літ вони вкладуть в народнє господарство СССР. не більш не менш, як 60 міліярдів рубл. З тої суми 10 міліярдів очікують від державного бюджету. Три міліярда від кредиту, останні 47 міліярдів збираються одержати зі споживачів, тобто головним чином з селян. В який спосіб? В зовсім простий. Вони запроєктували залишити ціни на вироби і послуги удержавленого сектора стабільними, знизивши собівартість на 25%. І ріжницею цею, тоб-то прибутком від визиску неусуспільненого сектора-сільського господарства, себе фінансувати. Практика першого року вже не підтверила сподіваних знижок собівартости; не треба бути пророком, аби предректи неможливість зреалізування знижки в 35% собівартости. Що-ж далі? Лишається фінансувати пятилітку: 1) за поміччю друкарського станка-паперово-грошевою інфляцією і 2) підвищенням відпускних цін на вироби і послуги удержавленого сектора з невигодою для сільського господарства, що діятиме для покупця так само, як процес інфляції. Нікчемність такого фінансування дорівнюється нікчемности чергового „плянетарного" блєфу пятилітньої індустріялізації. Але сільське господарство і селянство від того натерпляться... *О. Мицюк.*

*) Плановое хозяйство; січень 1938, ст. 80 і »Економіческая Жизнь« 18. 13. 1937.

Проситься відновити передплату на 1930 рік.

Напрямні розвою світового рільництва.

Професор др. Курт Ріттер з Берліна мав відчит на курсах для учителів рільничих шкіл, що їх уладило пруське міністерство рільництва в днях 14—17 травня б. р.

Зміст цего відчиту оголошений в Deutsche landwirtschaftliche Presse.

Тому, що гадки і погляди згаданого вище професора кидають дуже ярке і ясне світло на розвій рільничих відносин в світі, хочемо бодай коротко познакомити з ними наш загал.

На вступі зазначує прелєґент, що нині розпоряджає наука дуже обширним статистичним матеріялом з области рільництва, зібраним поодинокими державами вже по війні. Особливо обширний і всесторонній аґрарний статистичний матеріял зібрала Анґлія та Сполучені Держави Північної Америки. На підставі того статистичного матеріялу можна нині ставити досить певний гороскоп напрямних розвою рільництва в світі. Показується, що нинішнє рільництво є вже лише в малій мірі під впливом наслідків війни. Радше можнаби сказати, що лише до р. 1924. рільництво відчувало вплив наслідків війни. Нині ділають вже на розвій рільництва, — а іменно на рільничу продукцію (витворювання) і збут, — цілком інші чинники.

Істотою кожної галузі людського господарства є зміна (змінливість). Від найдавніших часів аж до сучасности доконується безпереривний поступ в способах (методах) витворювання. Аж до XIX. віку розвій способів витворювання в рільництві був дуже повільний. З винаходом парової машини та її застосуванням до залізниць і до кораблів наступила для світового рільництва нова доба.

В Европі зачало в той час дуже скоро зростати міське та промислове населення. Почався масовий збут рільничих витворів (продуктів) не лише ростинних (збіжа) але і звіринних (мяса, товщу), з найдальших позаевропейських країв. В позаевропейських краях являється новочасний тип рільника капіталіста-підприємця. Такий рільник дивиться на землю так, як промисловець-фабрикант на свою фабрику Етичні чинники у них не існують. Оба вони хочуть витягнути з вложеного капіталу найвищий чистий зиск. Такий капіталістичний світогляд починає поширюватися також між европейськими рільниками. В 70—80 роках зарисовується по раз перший суперечність інтересів між позаевропейськими і европейськими рільниками відносно цін збіжа. В той час привозять зза моря до Европи великі маси збіжа і продають його за ціну нищу від европейських коштів витворювання. Европейським рільникам грозить банкротство. Вони стараються боронитися і ось являються охоронні збіжеві мита, а як дальший засіб оборони являється змінений спосіб господарювання. Европейські рільники стараються змінити свої збіжеві господарства на годівельні господарства при рівночаснім піднесенні видайности господарства шляхом застосування новочасних здобутків рільничої техніки. Така переміна европейського рільництва рятує европейських рільників лише один-два десятки літ, бо з поліпшенням морського перевозу на европейських ринках зявляються заморські звіринні витвори: дешеве морожене мясо, звіринні товщі (масло!) і яйця. Очевидно, що тепер паде в Европі ціна також і на звіринні витвори. Так справа стояла з хвилею вибуху світової війни.

По війні, більше меньше біля 1924 року, дається завважити новий обяв, некористний вже не лише для европейського, але взагалі для світо-

вого рільництва. Ось на світових торговицях являється надмір рільничих витворів, через що ціна їх обнижується нище коштів витворювання.

Подані нище статистичні зіставлення пояснюють цілу справу дуже докладно. І так: в порівнанні до р. 1913 число населення на земській кулі (без С. Совітів) піднеслося на 11%. З другого боку витворювання збіжа збільшилося на 7%. Затеж витворювання цукру збільшилося на 40%(!), зерна олійних ростин — збільшилося на 13%, кави на 28%(!) волокнистих ростин на 34%(!) вовни на 12%, вина на 21%.

Виходить, що нині витворює світове рільництво понад запотребування. Лише витворювання хлібного зерна йде в парі з приростом людности. Мимо того знаменним є факт, що з днем 1 липня 1929 було в магазинах 90—100 міліонів метричних сотнарів непроданих минувшорічних запасів збіжа, то є половина вивезеного на торг збіжа! Між тим треба мати на увазі, що кожного року йде під плуг десятки тисячів нових, досі ще неораних, гектарів землі в позаевропейських краях. А рівночасно в Европі збільшується витворювання збіжа через застосування новочасних здобутків рільничої техніки.

Цікаво знати, як стоїть справа витворювання і спожиття цукру. Скількість цукру, випродукованого в р. 1928, виносила 1.200 міліонів метричних сотнарів, а кількість непроданого, неспожитого цукру, залишеного яко запас на 1929 р., виносить 120 міліонів метричних сотнарів.

Витворювання цукру виразно збільшується з року на рік, особливож в заморських краях, де витворюють цукор з цукрової трощі. Нині витворюють 1 англійський фунт цукру з цукрової трощі на Яві та Кубі коштом 1·8—3 центів.

Отже навіть при теперішніх дуже низьких цінах цукру на світових ринках витворці цукру з цукрової трощі осягають дуже високі зиски. Зрозуміло, що вони будуть ще збільшувати витворювання цукру а тим самим збільшувати його надмірну подачу.

Значиться в области ростинних рільничих витворів маємо до діла з величезним надміром витворювання.

Замітна річ, що також і в области тваринних витворів є вже виразний їх надмір понад запотребування. Ось кілька статистичних даних: в порівнанні до стану з р. 1913 є тепер худоби більше на 11%; свиний на 10% овець на 6%. Лише коні зменьшилися на 9%.

Повищі цифри самі собою не є ще замітні. Доперва цифри світової торговлі звіринними витворами унагляднюють ясно теперішнє положення. І так бачимо, що в порівнанні з р. 1913 піднеслася світова торговля: маслом на 40%, сиром на 33%, мясом на 65%(!), смальцем на 75%, яйцями на 16%.

Отже мається до діла з надміром витворювання, який цілком певно буде в найблищій майбутності збільшуватися і понижувати ціни ростинних та звіринних витворів на світових ринках. Насувається на рільництво велика світова кріза. Розуміється, що европейське рільництво потерпить від неї більше та дошкульніше, як позаевропейське рільництво.

Як зарадити тій крізі? Одно є певне, що сама охорона при помочи охоронних мит є цілком недоцільна. Заради треба і муситься шукати її у світовій організації рільників.

Такий зміст відчиту проф. Ріттера.

Подав *о. Й. Раковський.*

„Народній промисл на Покутті."

Під таким заголовком помістило »Слово Польське« з дня 24. X. 1929 статтю Адама Фішера, повний переклад якої ми тут подаємо.

»Вже від довгого ряду літ розвивається на Покутті й сусідній Гуцульщині дуже богатий народній промисл. На велику артистичну й технічну вартість цього промислу звернено увагу при нагоді ріжних місцевих і заграничних краєвих вистав. Звідси цим промислом займався дуже живо й краєвий патронат рукодільництва і дрібного примислу, створений в 1911 р. галицьким соймом. Тепер наслідком ліквідації тимчасового самоврядного виділу, вневдовзі буде звинено також і Патронат, що перетворився анальогічно до варшавських відносин на товариство під титулом »Патронат народнього (людового) промислу«. Давній патронат взяв в б. р. участь в Східніх Торгах і дав доказ своєї плодотворної діяльности. Рівнож перегляд тієї виставки народніх виробів, як також моє безпосереднє знакомство в минулому вакаційному періоді з представниками цього промислу на Покутті — насувають ряд уваг що до сучасного стану і майбутности тих ріжних галузей народньої творчости.

На обшарі Покуття, або як часом місцева людність називає — Запруття, та на сусіднім гуцульськім терені на особливу увагу заслуговує кераміка, килимарство і ткацтво, різьба і деревні вироби.

Про покутську кераміку я вже писав з нагоди обговорення книжки Т. Северина п. т. »Pokucka majolika ludowa«. Годиться одначе згадати, що покутські гончарі є переважно поляки (?!— Ред.), котрі своїм стилем впливають на українську (в оріг. — руску) кераміку — Гончарство заслуговує на особливу опіку відповідних влад тим більше, що працює фактично в дуже тяжких умовах. Петро Кошак палить в печі, що віддавна вимагає реконструкції, з численними труднощами бореться денно Петронелля Напова. В цих умовах не можна дивуватися, що Брошкевич впадає на ріжні невластиві помисли для задоволення уподобань літників. Деякі нові помисли молодого Брошкевича являються справді повним зірванням з давньою покутською керамікою, але заслуговують на увагу завдяки своєму східньому етнічно-ормянському характерові. Покутських керамиків повинно піддержати наше суспільство купуванням їх дешевих виробів, котрі можуть бути розкішною оздобою наших мешкань.

Гуцульщина постачає барвисті »ліжники« і килими. Особливо »Гуцульське мистецтво« в Косові підтримує давню традицію і виробляє не тільки килими, ала й сервети в досконало згармонізованих красках. Крім того дуже старанні килими виробляє К. Медвечукова в Косові та К. Грушковський. Косівське килимарство знаходиться рівнож в дуже тяжких умовах, тому що знищені війною варстати воно мусіло відбудувати власними силами; а слабий, дорогий кредит і відносно високі податки утруднюють тепер прояви творчости на цьому полі.

По за тим далі розвивається різьба і мозаїка на двері. Майстрами були тут колись Шкрибляки з Яворова, а саме Юрко Шкрибляк та його сини Федір, Василь і Микола. Федір до нині ще жиє під Буківцем, а шкрибляковські традиції задержує син Микола та Федір молодший. В цих виробах ще найбільше заховалося народнього примітивізму. Нат місць дуже майстерним є викладання на дереві братів Корпанюків на Широкому в Яворові, Девдюка та його школи в Косові, Кікіндюка, Медвійчука з Річки і т. д. В цих виробах помітно вплив школи з Вижниці та ріжноманітні новітні помисли. Уряд виявив до цього мистецтва богато зрозуміння (??!, Ред.) а мін. Складковський замовив роскішні меблі для міністерства, викладані Корпанюками.

Крім артистичних виробів заслуговують на увагу також ріжні деревляні вироби оздоблювані примітивним випаловим ортнаментом. Так само кушнірський і метальовий промисл має ще нині своїх представників, котрих також налажалоб підпомогти і заохотити до дальшої праці.

Народнє мистецтво на Покутті й Гуцульщині треба оточити старанною опікою, тому що в останньому часі дуже часто воно викривлюється і під впливом ріжних артистичних і політичних (sic!? — Ред.) тенденційних впливів страчує вповні свій давній стиль, свою первісну гармонію фарб і простоту експанзії. До цієї охорони народнього мистецтва змушують нас не тільки згляди теоретично-наукові, але й практично-господарські«. —

Містимо повністю згадану статтю, писану, як для »Слова Польського«, в спокійному і доволі обєктивному тоні,

— бо вона, поминаючи деякі абсурдні твердження, на загал подає цінні інформації і дані про наш промисл; не можемо при тім не висловити здивування і жалю з приводу того сумного і прикрого факту, що про стан, життя і потреби так важної галузі нашого народнього господарства, ми мусимо черпати відомости з чужих джерел.

Кооперативна освіта і виховання.

Подрібні пляни для кооперативних курсів.

На відбутому недавно зїзді кооперативних інструкторів, справа кооперативного навчання була нарешті предметом поважніших розмов; не кажемо, що були це остаточні і вичерпуючі всі питання дебати, та все таки обговорено в грубих рисах проблєми: 1) кооперативної пропаґанди серед членської маси, 2) дошколу вже практикуючих робітників низових кооп-в., 3) справу вишколу нових фахових сил для низових кооператив.

Рішено, що для кожної цілі має служити окремий тип кооп. курсів. Для кооперативного усвідомлення члена-масовика мається улаштовувати, крім принагідних рефератів та свят, ще по можливости в кожному селі тижневі аґітаційні курси (школи кооперативної грамоти); в програму таких курсів повинні увійти, крім кооперознавства, деякі партії з сільського господарства, ветеринарії та українознавства.

Для дошколу практикуючих робітників рішено улаштовувати теж короткоречинцеві курси, з тим одначе, що ці курси мусять бути спеціялізовані: окремі для книговодців, крамарів, справників, скарбників і членів Надзірних Рад. В засаді висловлено погляд, що курс дошколу книговодців повинен тривати 2 тижні, крамарів — тиждень, інші коротше.

Щож до вишколу нових сил, то рішено пропаґувати курс найменше 3-місячний, з тим одначе, що в крайнім разі допускається зійти до 6 тижнів, коли абсолютно не можливо розтягти курс на 3 місяці.

Таким чином маємо вже авторитетну відповідь на основне питання про тип курсів, які приходиться в даний час пропаґувати. Очевидо, всі ми здаємо собі справу, що все це є переходові міри для сьогодня; що навіть 3 і 4-місячні курси не вишколять нам із цілком сирого матеріялу добрих кооп. робітників; що стреміти мусимо до того, щоби сильніші кооперативи у власному інтересі вже нині йшли вище у своїх вимогах при доборі персоналу; тим способом створиться психольоґічний ґрунт для основування хоч пів- як не цілорічних кооп. курсів, або покищо хоч одної такої школи в краю, бо тільки цього роду курси зможуть дати селові сяк-так відповідаючих завданню кооп. робітників. Розуміється, що ставлячи такі вимоги, кооперативи мусіліб зі свого боку пропонувати також кращу винагороду, як та, яку тепер одержує більшість крамарів і книговодців. Та все таки вже й нині є кооперативи, що платять по 100 і більше зол. крамареві, по 50 і більше зол. книговодцеві. Треба сподіватися, що за кілька років справа піде ще далі впе-

ред і тоді треба буде не забути поширити на кооп. низах думку про необхідність ставлення вищих вимог до своїх робітників. Говоримо про це з повною підставою, бо є чимало людий у нас, на стільки примітивних, які думають, що робітникові потрібна тільки „практика," а не школа. Смішне воно, але щож діяти; треба помалу, але вперто впоювати в загал інший, правильніший погляд.

На протязі двох днів дебат на зїзді кооп. інструкторів організаторів домінує один рефрен: як вирішити проблєму рахівництва і товарової господарки в госп.-споживчих кооперативах? Нам особисто здається, що друга проблєма, яка зводиться до проблєми доброго кооперативного крамаря, не є так складною і трудною до вирішення, як перша, що дотичить книговодця. Думки і проєкти більшости промовців, робітників з місць, оберталися коло того книговодця (і крамаря), який сьогодня є на селі, з яким їм приходиться мати діло. Його дошколити, його, так би мовити, зреформувати — це була їх головна жура і відси майже загальний клич зїзду про короткоречинцеві (до 2 тижнів) курси дошколу. Зовсім не заперечуючи ваги цеї справи, автор цих рядків вже на зїзді, як референт дотичної точки, обстоював погляд, що те, що днесь є, є тільки переходовий стан, який повинен як найскорше покінчитися. Чим швидше він покінчиться, тим краще для справи. Зокрема що торкається книговодців, то треба визнати абсолютно нездоровим такий стан, коли кооператива має тільки „доходячого," принагідного книговода, людину, для якої це заняття не є фахом, не є головним заняттям. Як довго сільські кооперативи не матимуть професійних книговодців, хочби т. зв. районових (які-б обслугували по кілька кооператив), так довго справа „дошколу" буде знова і знова виринати, бо персонал книговодців буде все „відсвіжуватися". Люди, що виконують цю функцію, маючи своє головне заняття де-інде, будуть все відходити; на їх місце приходитимуть все нові і нові ділєтанти і так воно буде йти „w kółko Macieju". А ми будемо все „дошколювати" наче той Сизиф, що все наново двигав тягар, який відтак скочувався вниз.

Курси „дошколу" є покищо необхідні, але не треба тратити з очий перспективи. Треба свідомо підготовлювати такий стан річей, щоби курси дошколу не були більше потрібні. Іншими словами: треба вишколити кадр кращих книговодців, які моглиб стати фахівцями-книговодами.

Для того необхідні дві річи: а) відповідні довші курси (покищо пропонуються три-чотири місячні, згодом перейти на довші) і б) створити відповідні варстати праці для таких фахових книговодців.

Про а) говоримо нище, подаючи плян відповідного курсу. Про б) ми натякали вже вище, називаючи „районових книговодців". Здається нам, що при усильній пропаґанді можна спонукати вже тепер чимало сусідніх кооператив до такого порозуміння, яке далоб можливість утримувати для них спільного фахівця-книговодця. Говорилося про це і на зїзді і не чулося ніяких заперечень проти цеї концепції. Друга, — признаємо, що важча концепція, це — фузіонування слабих кооператив. Знаємо, що ця думка здасться не одному не то передчасною, не то взагалі неприємливою. Не вдаючися на цьому місці в блищий розгляд цеї справи, обмежимося тільки до зазначення цієї другої, вже цілком радикальної, можливости розвязки справи кооп. книговодства.

Якби ми, зрештою, не вирішували справи, сміємо твердити, що

вже нині наспів час, коли треба приступати до продукції ліпше кваліфікованих сил для низової кооперації. Доказом того може бути факт, що за прикладом Тернополя, який вже другий рік веде свій зимовий кооперативно-освітній курс, пішли вже Станиславів і Долина, влаштовуючи у себе 3-місячні кооп. курси. Очевидно відчувається вже потреба солідніших курсів. Хочемо надіятися, що до цих трьох курсів, як не цієї зими, то за рік, долучиться ще два три курси, після пляну, що ми намітили на сторінках „К. Р." (ч. 7—8 за 1929); не думаємо, щоби таких курсів могло повстати більше, бо не бачимо покищо масової появи варстатів праці для краще підготованих кооп. робітників. Колиб одначе кооп. орґанізатори розвели вперту пропаґанду за районовими книговодцями, тоді виявиласяб потреба створення більшого числа таких довших курсів, хочби лише для першої переходової доби, поки не заспокоїться перша масова потреба. Бажаємо, щоби цей момент наступив як найшвидше; тоді курси „дошколу" стануть поволі відмирати, а до повного права дійдуть курси „вишколу". Аж тоді зачнемо вступати в період нормального кооперативного життя, покидаючи період ділетанства.

Відкіля брати людський матеріял для курсів вишколу? І тут на місце дотеперішньої припадковости повинна увійти система. Кандидатами на професійних книговодців для сільських кооператив можуть бути люди, які відповідають слідуючим вимогам:

1) По можливости сільське походження. Росходиться про те, щоби кооп. робітник був ідеольоґічно і психольоґічно звязаний з селом, з селянським побутом. Люди міського походження у більшости випадків (з деякими похвальними виїмками), мають уже „перевернено в голові" на пункті відношення до села; вони погорджують селянином, як нищою істотою, а побут на селі вважають карою для себе; вони намагатимуться при першій нагоді втечи зі села. На жаль, цією психольоґією заражуються по кількох роках побуту в місті також селянські діти, що студіюють в школах; не кажемо, що всі 100%, але добрих 80% із них вспіває за пару літ побуту в місті і в нинішній школі ґрунтовно засвоїти собі погорду до села. (На жаль, не становить виїмку від того правила навіть наше рідношкільне середнє виховання — згадує про це і проф. М. Росткович у своїй статті, друкованій в попередніх чч. „К. Р.").

2) Рік між 16—18 літ.

3) Освіта: семиклясівка, у виїмково здібних самоуків можна вдоволитися і нищою школою. На рівні з тими можна ставити і недокінчених середньошкільників, яких у нас стає чимраз більше з огляду на ріжні „незалежні причини".

Вище названим кандидатам належить давати першенство перед іншими; зокрема не буде дуже бажаним елементом на курсах тип „господаря", який вже звязаний є іншою професією, яка для нього є головним заняттям.

З так набраного людського матеріялу маємо на протязі кількох зимових місяців вишколити: а) свідомого, себто теоретично образованого кооператора, б) фахівця-книговода, згл. завідуючого крамницею. Трудне це завдання, вимагаюче надзвичайної інтенсивности в навчанні і особливо добре обдуманих педаґоґічних засобів, але поки нема змоги переводити вище названих кандидатів через довші курси, треба вдоволитися і тим.

Стоїмо на становищі, що крамарів треба вишколювати з тих кур-

сантів, які виявляються (прим. по місяці) нездатними на книговодів. Проти цеї думки на зїзді інструкорів було висловлене побоювання, чи не буде це найгірший елемент; на крамаря потрібний не менше надійний елемент, як на книговода. Отже є тут непорозуміння: нема сумніву, що елемент ненадійний (з морального боку) та неінтеліґентний не може вийти з курсу взагалі з ніяким патентом. Але коли хтось не надається на книговодця, то це не значить, що з нього не може бути першої кляси крамничний. Функція бухгальтера є по своїй природі не те саме, що функція торговельщика, вона вимагає деяких спеціяльних умових кваліфікацій, яких не мусить мати торговельщик, як з другого знова боку цей останній мусить мати деякі дані, які не є необхідні для книговода. (Прим.: бухгальтер мусить мати певну здібність до абстрактного думання і концепцій, тоді як крамареві особливо потрібна зорова і слухова память та притомність ума; очевидно, що сюди належить ще чемність в повденні та взагалі добрі форми поведення і естетичний смак.)

Отже з практики відомо, що вже по короткім часі обсерваціï курсантів можна виділити окремо тих, які не надаються на книговодців і вишколювати їх в пополудневих годинах на крамарів, головно через практику в добре зорганізованих склепах, згл. в кооп. союзі. Очевидно, що при кінцевім іспиті виявиться, що може дехто з кандидатів і для цеї функції не надається, тоді він відпаде зовсім, не одержуючи задовольняючої посвідки; таких кандидатів можна евент. кваліфікувати на склепових „помічників".

I. 3-МІСЯЧНИЙ КУРС ВИШКОЛУ.

(72 робочих днів по 6 год. = 360 год. до полудня і 72 год. по пол.)

Плян навчання:

	Заг. число год.
1. Історія укр. народу і відродження	24
2. Українська мова і правопис	24
3. Наука про народнє господарство	36
4. Основа сільського господарства і організація селянських госп.	24
5. Форми суспільної праці і культурні завдання кооперації	24
6. Кооперація (історія, теорія і сучасний стан)	24
7. Кооп. правознавство (з векслем)	30
8. Організація і ведення кооператив:	
а) господ.-споживча кооп-ва 24	
б) молочарський відділ 12	48
в) райфайзенка 12	
9. Кооперативні рахунки і калькуляція	36
10. Книговедення:	
а) госп.-спож. кооперативи 78	
б) молочарської „ 12	108
в) райфайзенки 18	
(рахунки і книговедення разом мають 144 годин, себто по 2 год. денно через цілий курс).	
11 Кооп. листування і канцелярія	24
12. Товарознавство і урядження крамниці	24
13. Статистика (в приміненні до потреб кооперації)	6
Разом годин	432

Порядок предметів. Хоч з тим получені деякі невигоди, то мимо того з педаґоґічних мотивів треба навчання деяких предметів висунути на початок курсу, а з іншими почекати, аж поки ті перші не будуть вивчені. Це відноситься в першій мірі до рахівничих наук: заки приступити до книговедення і калькуляції, треба зі слухачами добре повторити аритметику. Для тої ціли добре є не починати книговодства зараз в першім тижні, присвячуючи щоденно обі години, що припадають на рахівництво, на вивчення аритметики (4 ділання, вправне додавання в кольонах, рахунки дробами звич. і десяточними, міри і ваги, рахунок відсотків). На книговедення і рахунки призначено разом 144 годин, отже по 2 год. денно через усі 72 дні. Вже в другім тижні можна приступати до калькуляції фактур і переводження записок у товаровій книзі, а там поволі підходити до решти книг і врешті до їх замкнення, та до складання білянсу.

Також в навчаннню трьох родів книговодства треба перестерігати черги: не зачинати молочарського, поки не закінчено споживчо-господарського; тим більше не зачинати кредитового, поки не покінчено складання білянсу.

Подібно, як з книговеденням, мається річ і з наукою організації; тут також мусить бути черга, інакше може учням матеріял помішатися в памяти.

З практичних зглядів є добре також предмет „українська мова і правопис“ взяти на початок курсу, для того, щоби улекшити відтак навчання кооп. листування. Відповідно до того мусівби бути зложений росклад годин.

Після нашого пляну предбачується 4 годин занять до обіду і 1 год. (викладу) по обіді, прим. від 3—4 год. По тій годині малиб слухачі удаватися на практичні заняття в місцевих кооперативах: споживчій, молочарській, евент. кредитовій. Слухачі, що їх виділимо на науку крамарства, повинні бути вільні від пополудневої години і вже від 2-ої чи 3 год. бути на своїм місці практики. Длятого добре є призначати на пополудневу науку такі предмети, які не є абсолютно конечні для крамаря (прим. науку правознавства або с. господарства).

Подрібний розклад матеріялу для окремих предметів:

1. Історія укр. народу і його відродження. Княжа доба. Короткий шкіц політичної історії, уклад господарських і соціяльних відносин і суспільне розверствування; продукція і обмін. Татарсько-литовська доба. Польська доба, уклад соціяльних відносин, феодалізм і міста. Заселення степів, поворот до натуральної господарки. Самооборона нації: Козаччина. Елєменти кооператизму на Запор. Січі. Козацька доба і козацька державність. Нарис політичної історії і розвій господарських та культурних відносин в часі гетьманщини. Дальше розселення (Лівобережжа). Часи московської окупації на Сході і австрійської на Заході. Перехід до капіталістичної системи під впливом напливових елєментів. Розвій великого промислу на В. Україні і погіршення положення селянства. Павперизація населення в Галичині під впливом малоземелля і шляхецької господарки. Скасування панщини і кріпацтва. Початки самоорганізації між селянством. Ґрунт для розвитку культ. і кооп. руху. Укр. духова творчість до Котляревського. (Письменство і народня поезія). Будителі укр. національного духа від Котляревського і Шашкевича. Шевченко, Куліш, Костомарів, Драгоманів, Франко і їх дальші наслідники. Культурні і освітні органі-

зації та початки кооп. руху. Укр. рух до війни під Австрією і Росією. Перша революція (1905 р.). Світова війна та її наслідки. Друга революція в Росії і українська державність. Повстання укр. державности на галицькій землі і зеднання її з Вел. Україною.

2. Українська мова і правопис. Вправи в укр. граматиці і правопису.

3. Наука иро народне господарство. А. Характеристика господарських відносин в районі курсу, (що продукується, як збувається; що довозиться і хто довозить; аґрарні відносини в районі та головні потреби селянських господарств в ділянці продукції, обміну і кредиту). — Анальоґічна характеристика відносин у краю, дещо статистичних відомостей з економічної ґеоґрафії укр. земель під Польщею.

Б. Основні закони, що правлять господ. життям. Вільна конкуренція і змагання до зиску, як основні ціхи капіталістичної системи. Роля держави в господарстві (митна політика, монополі, етатизм). Суспільна організація господарств: підприємства державні, самоврядні і кооперативні. Протилежність між капіталістичним і суспільним господарством. Трудовий характер селянських і ремісничих господарств; селянське господарство не є капіталістичне.

В. Блищий розгляд механіки творення цін в нинішних відносинах. Подача і попит, вплив держави на ціни; вплив капіталіст. монополів (картелі, трести і взагалі порозуміння). Відємні сторони капіталістичної системи товарообміну і кредиту: анархія в продукції і розділі, спекуляція, діспропорція між продукцією і спожиттям; продукція керує спожиттям, а не навпаки.

Г. Блищий розгляд сучасної організації торгівлі: а) ґуртівничої, б) роздрібної (як капіталістичної, так суспільної). Помічні орґани торгівлі (біржі, банки, асекурація товарів, рекляма та інформаційні бюра). Головні тенденції в розвитку новочасної торгівлі: концентрація, стандаризація товару, великі обороти при дешевих цінах, сталі ціни, готівкові операції замісць боргування. Значіння товарових накидок (обтяження) для висоти цін і успіху підприємств. — За велике число посередників подорожує ціни.

Д. Неорганізоване спожиття веде до визиску споживачів посередниками. Змагання держави в час світової війни до реґулювання товарового обороту і удержування низьких цін. Організація самих споживачів (кооперація). — Визиск дрібних продуцентів посередниками та їх самооборона. Кооперація як головна форма суспільної організації товарообміну, грошевого обігу (кредиту); кооперативна організація підносить також рівень самої продукції як на селі (спільні машини, спільний закуп насіння і угноєнь), так в промислі (промислові підприємства кооперації).

4. Основи сільського господарства і організація селянських господарств. А. Основні поняття про життя і відживлювання рослин. Основні відомости про структуру наших ґрунтів і угноювання. Роди помічних угноєнь та торгівля ними. — Основні відомости про справлювання ріллі, сівозмін, засів і збірку рільних плодів. Головні типи с.-г. машин та їх закупно. Маґазинування, перерібка і збут рільних продуктів; завдання кооперації в цій ділянці. Нові течії в с. господарстві: пересаджування збіжа, управа пашних і промислових рослин.

Б. Основні поняття про будову і відживу с.-г. тварин взагалі. Кормлення худоби. Контроля молочности. Деякі ветеринарні відомости

і поради. Раси худоби і безріг. Кооп. збут молока. Кооп. збут худоби і свиней. Кооперативні мясарні. — Годівля дом. птиці і яйчарство. Коопер. збут яєць. Годівля інших тварин (кози, крілі і т. і.)

В. Відомости про устрій селянських господарств у нас: аґрарний лад, роди ґрунтів. Розкиданість ґрунтів, комасація. Відводнення ґрунтів і лук. Меліораційні спілки. Громадські пасовиська і ліси та завідування ними. — Бюджет селянського господарства (на підставі дослідів): приходи і росходи в готівці; приходи і росходи в натурі. Значіння доброго рахівництва в селянськім господарстві. Як вести таке рахівництво? (головні засади).

5. Форми суспільної праці і культурні завдання кооперації. А. Що таке суспільство і суспільна праця. Добро одиниці залежить від добра загалу. Орґани завідування суспільним життям: держава і самоврядування, як примусові організації і добровільні згуртування (товариства, кооперативи, професійні спілки, церковні, освітні, спортові і инші обєднання). Примусові організації не в силі виконати всіх завдань суспільства. Вага добровільних згуртувань. — Суспільство національне і мішане. Національний характер кооперації.

Б. Господарські згуртування: професійні і кооперативні. Відношення між ними. Політичні обєднання: відношення між партіями і кооперацією. Засада політичної і віроісповідної невтральности в кооперації. — Кооперація і клясова боротьба.

В. Розбудова промислу; піднесення сільського господарства це найважніші наші економічні завдання. Найкраще цього досягти кооп. способом. Які промислові кооперативи можемо закладати (на селі і в місті, беручи на згляд характер району, прим. цеглярство, дахівкарство, гончарство, гарбарство, кушнірство, ткацтво, токарство, різьбарство, забавкарство, кошикарство, столярство, боднарство, хмелярство, цикорарні, крохмалярні, горальні, сушарні овочу і грибів).

Г. Вага культури. Освіта та її поширювання. Школи та обовязуючі закони. Приватне шкільництво, особливо фахове. Позашкільна освіта: читальні, бібліотеки, самоосвіта. Організація читалень, бібліотек та самоосвіти. Поради що до самоосвіти. Як улаштовувати гуртові читання і реферати. Світляні образи, кіно, радіо. Як організувати амат. театр, хор. Добір репертуару, урядження сцени. Форма спортових і пластових організацій. Урядження фестинів. Прогульки і туристика. Що може і повинна робити кооперація в ділянці освіти і товариського життя.

Д. Організація жіноцтва і молоді. Рівновартність жінки. Жіночі гуртки при кооперативах. Їх завдання в сфері виховання, опіки над дітьми. Діточі садки, їх заснування і ведення. Гуртки молоді при кооперативах. Правильник жіночої і діточої секції при кооперативі.

Е. Пропаґанда ощадности як важної суспільної чесноти. Що таке ощадність. На чім можна і на чім не можна щадити. Спосіб збирання дрібних ощадностей. День ощадности.

Є. Обовязки громадянина перед своїм громадянством і народом (працювати в суспільних організаціях, допомагати працею і грошем). Обовязки суспільства (народу) перед одиницею (допомагати в разі недуги, родинного нещастя, безробітности). Форми нинішнього соціяльного опікування (обезпечення від недуг, каліцтв, безробіття і на старість, опікування хворими, публична ґіґієна і санітарія). Також і в цій ділянці може працювати кооперація, прим. кооперативне обезпечення

від огню, обезпечення худоби, підмоги родині в разі смерти члена і т. д.

6. Кооперація. А. Характеристика суч. відносин в ділянці товарообміну і кредиту. Господарство капіталістичне не стремить до заспокоєння потреб суспільства, тільки до максимального зиску. Кооперація появилася як наслідок самооборони дрібних споживачів і продуцентів від лихих наслідків капіталіст. господарки. Оуен, Фуріє, Рочдельці, Райфайзен, Баллін, Мик. Левитський, Вол. Доманицький. Перегляд успіхів кооперації в Анґлії, Франції, Німеччині, Данії, Ірляндії, Чехії, на Великій Україні. Розвиток кооперації в Галичині і на півн.-зах. землях.

Б. Роди кооператив: споживчі (чисті), споживчо-господарські, кредитові, ріжні господарські (кооперативи продуцентів). Обєднання кооператив (2 роди союзів: фахові і організаційно-ідейні). Які є головні союзи у нас. Система централістична і федеративна в кооп. організації. Універсальні і спеціяльні кооперативи.

В. Як з бігом часу викристалізувалося розуміння мети кооперації: характерні риси кооперативи; її ріжниця від капіталістичного підприємства. Рівність голосів, невеликі уділи, неподільність кооп. майна, обслуговування тільки членів, розділ надвишки в міру оборотів членів, а не в міру вложеного капіталу, солідність в обслузі, демократизм в управлінні, стремління до обеднання в великі союзи. Остаточна ціль кооперації: наладження безпосередніх зносин продуцентів зі споживачами з виключенням приватних посередників і кредитодавців; боротьба проти визиску праці у всіх його формах.

7. Кооперативне правознавство. (Програма мец. М. Корчинського). Кооператива в правнім розумінні та ріжниця від інших спілок. Про торговельні спілки. Формальности при заснуванні кооперативи. Членство. Уділ. Заява приступлення. Три роди відповідальности. Виключення, виступлення, смерть члена. Виплата уділів, реєстр членів.

Орґани кооп-ви; їх права і обовязки. Відношення між Н. Радою і Управою. Вимоги (позитивні і неґативні) для членства в Управі і Надз. Раді. Скликування загальних зборів і порядок нарад. Спосіб оскарження ухвал Заг. Зборів та хто має до того право. Заступлення Заг. Зборів через представників.

Значіння торгов. книг взагалі, і кооп-них зокрема. Приписи що до укладання білянсу і зужиття надвишки. Неподільний резерв. фонд, звороти, надплати. Покриття страт через доплати. РСУК і Кооп. Рада. Ревізія. Обовязки орґанів кооп-ви підчас ревізії і виконання поручень. Права Ревіз. Союзу на підставі його статута і статутів союзних кооп-в.

Розвязання кооп-ви, злиття кооп-в. Порядок ліквідації. Поступування що до доплат членів при конкурсі.

Права укр. мови в Польщі, окремо для Галичини, Волині, Полісся, Холмщини і Лемківщини.

Основні поняття з цивільного права: договір і вина, як підстави зобовязань. Купно-продаж, заміна, позичка, наєм, зокрема гіпотечний.

Вибрані питання з торгов. права: поняття купця. Торговельні чинности взагалі і про купно-продаж та коміс зокрема.

Про вексель, векслеве зобовязання; вексл. протест і процес. Практичні вправи з власним і переказаним векслем. Індос і дисконт.

Вибрані питання з банкового права, що дотичить установ дрібного кредиту.

Промисловий (оборотовий) податок. Поняття підприємства, промислове свідоцтво, підстава виміру („оборот") і висота податку. Зізнання про оборот. Відклики що до неправильних вимірів. Доходовий податок, підстава і висота виміру. Зиск білянсовий і зиск податковий. Звороти і надплати, пільги для кооператив. Податок від платень. Зізнання про дохід. Відклики проти неправильного виміру.

Рентовий податок. Пільги для установ дрібного кредиту. Стемплеві приписи і пільги для кооператив. Стемплювання векслів і касування значків кооперативами. Поняття рахунку і стемпльовання р-ів і скриптів. Стемплювання подань, прилог, подань на концесії і т. д.

Оплата на користь Ревіз. Союза і Повіт. Союза. З промислового закона: поняття промислу. Зголошення і концесія. Знесення пром. карти. Витяг із зголошення. Час торгу. Обезпечення на випадок недуги, нещасл. випадку, безробіття. Пенсійне обезпечення; праця неповнолітніх, умови про працю.

Міри і ваги та їх штампування (цехування). Лихва товарова і кредитова.

8. Організація і ведення кооператив. А. Статут господ.-спож. кооп-ви (докладно). Правильники після підручника „Організація і ведення". Контроля в кооперативі. Закуп товарів, кооп. дисципліна. Передача товарів крамареві. Відбір продуктів від крамаря. Збут продуктів. Уряджения крмниці і кооп. дому. Обслуга покупців. Продаж тільки за готівку. Контроля закупів членами. Оплата праці і службова умова крамаря. Бюджет кооперативи. Товарове обтяження. Рівновага білянсу і ліквідність кооперативи.

Б. Статут районової молочарні. Правильник праці і діловодства в молочарні та службова умова молочаря. Контроля молочарні. Зносини з Маслосоюзом та завідування сметанковими стаціями. Переводження виплат членам за молоко. Рівновага білянсу і контроля ліквідности.

В. Статут райфайзенки. Правильники Управи і Надз. Ради. Правильник збирання ощадностей і уділювання позичок. Праця Контрольної Комісії. Фінансове керівництво, льокація фондів, зносини з центральною касою, рівновага білянсу і ліквідність.

9. Кооперативні рахунки і калькуляція. Систематичні вправи в чотирьох діланнях та рахунки дробами обох родів (приклади з практики кооперації). Вправи в додаванні в кольонках. Обчислювання відсотків взагалі і за певний час та при ріжних відсоткових стопах. Контролювання фактур (на практичних прикладах).

Наука калькуляції. Як приходимо до встановлення калькуляційної норми („накидки" з рації товарового обтяження). Межі накидок в добре веденім торгов. підприємстві. Накидки в споживчій торговлі взагалі і що до деяких родів товарів зокрема (в кооп. 1 ступня, в Повіт. Союзі, в краєвій гуртівні); накидки в молочарні 1 ступня, в молочарській централі. Накидка („маржа") в кредитовій кооперативі, її нормальні межі. Засада „низьких цін, великих оборотів". Практичне калькулювання фактур.

10. Книговедення. А. Для господ.-споживчих кооператив. Практичне поучення, як вести записи в книгах та як замикати окремі книги. Ціль

білянсу і рахунку страт і надвишок. Складання річного звіту. Основи амортизації. Засади розділу білянсової надвишки в кооперації.

Б. і В. Те саме, що до молочарського рахівництва, з додатком до Б: обчислювання товщевих одиниць та всіх технічних книг; і що до В: обчислювання відсотків взагалі та дочислювання відсотків до капіталу при капіталізації, ведення вкладкових книжечок та діловодства дрібної ощадности.

11. Кооперативне листування. Замовлення товарів у Союзі, кредиту в Центр. Касі. Фактура. Оферта та її правне значіння. Правне значіння торговельного листа. Перевозовий лист, грошевий переказ, чек. Практика з векслем (закуп погноїв в Союзі на вексель, закуп вугля, есконт векслів в Центр. Касі). — Протокол засідань Управи, Заг. Зборів. Переховування листування і актів; книга входу і виходу письм. Складання річних звітів. Листування з РСУК в справах ревізії, вкладок і т. д.

12. Товарознавство і урядження крамниці. Відомости про пізнавання якости головних товарів і продуктів, які ведуться в наших кооп-вах. Практичні вказівки, як їх набувається, консервується і укладається в крамниці.

13. Статистика. Які завдання статистики взагалі, а кооперативної зокрема (пізнання фактичного стану, поступу чи упадку та дослідження цих явищ). Закон великих чисел. Вага точного виповнювання статистичних квестіонарів. Практичне виповнювання статистичного листка РСУК.

Коли не можна влаштувати 3-місячного курсу, можна в крайнім разі урядити курс коротший, однак найменше:

II. 6-ТИЖНЕВИЙ КУРС ВИШКОЛУ.

(Обіймає 36 робочих днів по 9 год. денно = 180 год. до полудня і 36 год. попол.)

Плян навчання:

1. Кооперація в звязку з народнім господарством	36
2. Укр. відродження	6
3. Українська мова і правопис (попол. в 1 тижні)	6
4. Кооп. правознавство (кооп. закон, адмін. приписи, податки, вексель)	12
5. Організація і ведення госп.-спож. кооперативи (статут, правильник тоговельного завідування кооперативою, закупно і продаж контроля над крамарем, контроля Надз. Ради)	12
6. Організація і ведення молоч. відділу при спож. кооперативі	9
7. Кредит і райфайзенки (правильник)	6
8. Товарознавство, консервація товару і урядженя крамниці	12
9. Кооп. рахунки і калькуляція (в першім тижні)	18
10. Книговедення госп.-спож. відділу 72	
„ молочарського відділу 6	
„ райфайзенки 6	84
(молоч. і райфайзен. по закінченні спож.)	
11. Кооперативне листування і канцелярія (по полудні)	12
12. Культурні і освітні завдання кооперативи	6
	216

Такі предмети як рахунки і книговедення повинні йти в перших годинах зраня.

Пообідне заняття зачинається одною годиною науки і зараз після того екскурсія до кооперативи (ПСК.) або, коли це неможливе, вільне повторювання зі слухачами матеріялу, що власне береться, але без якогось примусу і поза дисципліною (семінарійна форма).

По двох приблизно тижнях належить виділити окремо тих слухачів, з яких зможуть вийти книговодці і з ними в пополудн. годинах більше переробляти цей предмет; решту слухачів в пополудн. годинах висилати на крамарську практику в кооперативах (ПСК).

Пояснення до предмету ч. 1. (Кооперація).

Блища диспозиція цього предмету: I) Механіка народнього господарства: продукція, обмін, кредит, спожиття. Основні типи господарювання в промислі і с. господарстві. Торгівля товарами і роди посередників. Механізм творення цін. Кредит і банки. Капіталістична засада зиску і солідаристична засада добра загалу.

II) Початки кооп. руху на Заході. Рочдельська система і розвій спож. кооперації на заході. Райфайзен і його засади. Хліборобська кооперація в Данії. Суть кооперативного руху, його основні ріжниці від капіталізму; головні організаційні принципи кооперації. Роди кооператив.

III) Початки кооп. руху на Вел. і Зах. україн. землях. Сучасний стан кооперації на всіх укр. землях. Основні галузі зах. укр. кооперації, їх сучасний стан та система будівництва (союзи і централі).

IV) Економіка укр. земель під Польщею (головні галузі господарства). Економіка даного госп. району та завдання кооперації в цім районі в ділянці продукції, обміну і кредиту. Ідеал скооперованої громади (повіта, краю).

Пояснення до інших предметів.

Програма викладу як на 3-місячнім курсі, тільки не так подрібно. В предметі ч. 12 обмежитися до історії укр. відродження, згадавши коротко давніші часи.

III. 2-ТИЖНЕВИЙ КУРС ДОШКОЛУ КНИГОВОДЦІВ.

(13 днів по 7 год. денно).

1. Кооперація		6
2. Укр. відродження		4
3. Організація і ведення кооператив		12
4. Кооперативне право		12
5. Кооперативні рахунки і калькуляція		12
6. Книговедення і білянсування:		
а) господ.-споживче	20 год.	40
б) молочарське	10 „	
в) райфайзенки	10 „	

(Замітка: рахунки з книговеденням разом 52 год., це є по 4 год. денно).

7. Ведення канцелярії (листування, протоколи, річне звідомлення, переховування писем) 4
8. Культурні завдання кооперації 2

Разом год. 92

Блищі пояснення:

1. Кооперація. Рочдельці та їх принципи. Райфайзен і його засади. Кооперація самообороною слабих проти визиску з боку торговельного капіталу і кредитодавців. Розвиток кооперації на Україні (2 год.).

Які є роди кооператив взагалі, а у нас зокрема. Які є у нас кооперативні союзи та їх взаємовідношення (2 год.).

Чим кооператива ріжниться від капіталіст. підприємства. Коли вона перестає бути кооперативою? Товарові звороти, рівність членів, неподільне майно, обслуговування тільки членів.

2. Українське відродження: Від Котляревського і Шашкевича, через Шевченка, Драгоманова і Франка до масового національного руху на початку XX стол. Початки освітнього і економічного руху серед мас. Розвиток нац. письменства і науки. Революція 1917 р. і укр. держава на Вел. Україні і в Галичині.

Звязок між нац. відродженням і розвитком кооп. руху.

3. Організація і ведення кооператив: Знання статута госп.-спожив. кооперативи і райфайзенки. Правильники госп.-спож., молоч. і кредитових кооп-в. Контроля з боку Надз. Ради.

4. Кооперативне право: Головні части з кооп. закона, податкові приписи (докладно), стемплеві оплати, вексель (досить докладно) з практичними вправами. Взоруватися на програмі для 3-місячного курсу.

5. Кооп. рахунки: а) 4 ділання, дроби, обчислення відсотків в приміненні до потреб кредит. кооп.; б) наука про калькуляцію — як в програмі 3-місячного курсу.

6. Книговедення — як на 3-міс. курсі.

7. Ведення канцелярії — теж саме.

8. Культурні завдання кооперації: Завдання кооперації в селянськім господарстві, в організації перерібки і збуту сіл. продуктів. Освітня праця при допомозі кооперативи. Нар. доми, читальні, бібліотеки, амат. гуртки, жіночі секції і гуртки молоді. Пропаґанда ощадности при кооперативі. Народні святкування і підпирання загально-народніх культурних справ. Організація взаїмної допомоги членам (асекурація худоби, допомоги в разі безробіття, недуги і под.).

IV. КУРС ДОШКОЛУ КРАМАРІВ.

6 днів по 9 годин (з практикою).

1. Засади кооперації (теорія і організація). 6
2. Товарознавство, консервація і обезпечення товарів 12
3. Гігієна і санітарія, урядження в крамниці. 3
4. Рахунки і калькуляція фактур . . . . . } 12
5. Рахівництво крамаря . . . . . }
6. Господарка в крамниці. 6
7. Обслуга покупців (практично) 12
8. Службова умова і суспільне положення крамара 3

Блищі пояснення:

До 1. Виклад рочдельських засад: продаж за готівку, ринкові ціни, добра якість товару, товарові звороти і надплати, рівність голосів, перехід до власної кооп. продукції. Схема укр. кооперації та союзне будівництво. Кооперат. дисципліна. Мета кооп. руху: боротьба з посередництвом в торговлі і кредиті. Основні елементи статута. Крамар як пропаґатор кооп. ідеї.

До 2. Лише ті товари, які у нас водяться. Додати: про обезпечення від влому. Що таке товарове манко.

До 3. Вимоги що до льокалю: його забезпечення, чистість, сухість, дезінфекція; відділення легкопсуючихся, вонючих і набираючих вогкість товарів. Модель взірцевої крамниці і кооперат. дому. Розположення товарів, декорація стін виставового вікна. Зовнішній вигляд і поведінка самого крамаря. Клюбовий льокаль при крамниці. Проти продажі алькогольних напитків. Як виглядає кооп. склеп у других народів.

До 4 і 5. Чотири ділання і проценти. Ведення лядового денника і контроля закупів. Рахунок трафіки. Книжка замовлень, господ. видатків, книга лядових довжників. Записування продуктів. Перевірка фактур і калькуляція. Перебирання товарів і передача продуктів. Інвентура і поведення при ревізії. Як крамар може себе сам контролювати.

До 6. Правильник крамаря. Запас товарів і вчасне їх замовлювання. Контролювання справника що до джерел закупу товарів. Обсервація ринкових цін. Низькі ціни, великі торги. Конкуренція приватників і боротьба з нею. Плянова організація скупу яєць і збіжа. Боротьба з боргуванням. Стягання боргів, коли і як? Коли манко є оправдане?

До 7. Засади доброї поведінки і чемности. Крамар має приєднувати нових членів кооп-ві; поведення з дорослими і з дітьми. Крамар дбає про добру опінію кооперативи. Солідність у мірі і вазі. „Покупець все має рацію“. Поведення з некультурними покупцями. Час торгу і його додержування.

До 8. Зміст правильника для крамаря (в книжці „Організація“). Форми оплати праці крамара. Службова умова і кавція. Права і обовязки крамаря відносно управи. Суспільна позиція крамаря. Крамар мусить дбати про честь свого стану. Крамар повинен дбати про кооперативу, як про свій варстат праці. Кооператива повинна дбати про крамаря, як суспільного робітника. Соціяльне обезпечення (від недуг і випадків).

V. КУРС ДОШКОЛУ СПРАВНИКІВ.

(5 днів по 9 годин).

1. Кооперативні засади і цілі. (Рочдельські принціпи. Боротьба з посередниками. Остаточна мета кооперації) 4
2. Кооп. організація (роди кооп-в, завдання кооперативи на селі; кооперативний накуп і збут; кооп. перерібка продуктів; спілкові машини; союзне будівництво у нас; централі та їх завдання) . . 4
3. Статут і правильники (також молочарські) 4
4. Податки, оплати до союза; вексель 4
5. Рахунки, калькуляція; читання білянсу, складання р. звідомлення, загальна організація в бухгальтерії 12

6. Контроля склепу, молочарні і каси 6
7. Товарознавство, урядження склепу і санітарія 6
8. Обходження з персоналом і з членами кооп-ви 2
9. Культурні завдання кооперативи (кооп. бібліотека, часописи, жіноча секція, діточий гурток, відділ дрібної ощадности і т. д. . . 3

Замітки: Навчання контролі (предмет ч. 6) може мати місце аж в послідніх днях курсу. Що до змісту окремих предметів гл. курс для книговодців), тільки скорочено. Треба тямити, що справник є не тільки торговельним референтом (закупщиком), але й керівником кооп-ви (як економічним, так і ідейним), отже мусить мати основні знання як торговельні, та адміністраційні, так теоритичні.

VI. КУРС ДОШКОЛУ СКАРБНИКІВ.

(2 дні по 9 годин).

1. Кооперативні засади 2
2. Рахунки, контроля фактур, калькуляція 4
3. Касові асиґнати 2
4. Касова книга 4
5. Вексель 3
6. Читання білянсу 3

VII. КУРС ДЛЯ ЧЛЕНІВ НАДЗ. РАД.

(3 дні по 9 годин).

1. Кооперативні засади і організація (статут і схема нашого кооп. будівництва) 4
2. Загальний погляд на книговедення (госп.-спож., евент. молочар. і кредитове) 12
3. Калькуляція і контроля фактур 2
4. Контроля склепу і протокол контролі 4
5. „ молочарні „ „ 2
6. „ кредит. кооперативи „ 3

Замітка: Наука контролі приходить аж по науці книговедення і калькуляції.

* * *

Підручники і лектура. Дуже важно, щоби всі слухачі на всіх родах курсів, мали в руках потрібні підручники (Кооп. буквар, Книговодство Стернюка згл. Храпливого, Райфайзенку Коберського, Організацію госп.-спож. кооп-ви, Кооп. календарець.) Треба теж заохотити до читання загальної кооп. літератури (Читанка про лихварів, Роб. Овен, На зустріч майбутности, брошури Гаврилка). Друки до навчання книговедення достарчає РСУК.

Важно теж, якою методою користаємося при навчанні. Найкращою є метода розмов. Чим курс коротший, тим більше уваги треба звертати на розмови і дискусії зі слухачами. Слухачів належить трактувати як товаришів-кооператорів; це їх дуже осмілює і відразу навязує нитки симпатії між лектором і слухачем; в наслідку того більше довіря до лектора, більша охота його слухати, більша інтенсивність у праці.

Кожну вільну хвилину поза теоретичним навчанням належить використати для екскурсій до кооператив і практичного навчання за лядою в молочарні, в складі, на залізниці і т. д.

На закінчення курсу належить обовязково улаштувати іспит (перевірку знання). Це підносить настрій слухачів. Можна теж видавати посвідки з курсу. Безумовно це мусить мати місце на 3-місячнім курсі, щоби така посвідка могла послужити курсантові документом при підшукуванні праці. У висліді іспиту на тім курсі належить кваліфікувати слухачів: а) як здібних до книговедення, б) як здібних бути крамарями, в) як здібних бути помічниками книговодця, згл. крамаря.

Добре є також на кінці кожного довшого курсу улаштувати між курсантами безіменну анкету, після взірців, які були друковані в „Кооп. Республиці“ і висліди анкет надсилати до РСУК. Ці анкети дають цінний матеріял для студіювання недомагань в організації курсів.

К. Коберський.

З життя української кооперації.

Положення української кооперації в Сяніччині за рік 1928.

Реферат на кооп. анкеті в дні 1. 6. 1929.

Після останнього державного перепису числить Сяніцький повіт 129 громад, в тім 36 польських, а 93 українських. Населення 88.676 душ.

Р. С. У. К. має в евіденції 29 кооператив а в тім 2 (Новосільці і Мощанець) нечинні, решта, т. є 27 чинних. Це господарсько-споживчі кооперативи числом 26. і 1 (в Загірю „Ослава“) кредитова. Правда, в році 1928 повстала ще одна кредитова кооператива »Сян« в Сяноці, але і цю кооперативу ми не взяли до цего зіставлення.

До зіставлення увійшли числа, стверджені на підставі річних білянсів за рік 1928. Одержані таким способом дані, що відносяться до поодиноких кооператив, і суми загалу 26 кооператив в повіті виказують слідуюче:

Час існування. Кооперативну діяльність розпочали поодинокі села Сяніччини ще з кінцем 1924 р. До того часу сягає початок кооператив в Добрі Шляхоцькій, Гломчі, Військім а також в Волі Миговій, бо хоч ця місцевість положенна в ліським адміністраційнім повіті, однак торговельно не має нічого спільного з Ліськом (так само кооперативи в Монастирці Великім, Середнім Кальниці і Чашині.) Решта кооператив повстала в 2-ій половині 1926—1927 року. В 1928 р. основано кооперативу у Великополі і в Радошицях. Так отже початок кооперативної праці приходить в Сяніччині, щонайменше три роки пізніше, як в других повітах.

Члени. Взяті до зіставлення кооперативи числять 1951 душ членів в тім 170 жінок. Це значить, що на кооперативу припадає 75 членів, в тім

6 жінок. На І місці стоїть в нашому районі що до кількости членів Воля Мигова (183), Одрехова ГСК. (159), Радошиця (118), Добра шляхочська (108). Що до кількости приєднаних жінок черга така: 1 Добра шлях. 26 жінок, 2) Одрехова Г. С. Кооп. 17. 3) Бонарівка 15, Радошиці 13 жінок.

Коли порівняти нашу пересіч з пересічю всієї зак. укр. кооперації з року 1927 р., де число членів виносило на одну кооп. 128 (у нас 75 членів), то побачимо, що до загальної пересічі нам ще бракує 45 членів на кооперативу.

Коли число населення, серед якого працюють українські кооперативи, порівняємо з загальним числом населення повіту (88.676) то вийде, що досі тільки 22% населення повіту має можливість стрінутися з собі близькою українською кооперативою.

Коли порівняти кількість членів в кооперативах, які маємо на оці, з приблизною кількістю самостійних господарств в тих місцевостях, то вийде, що ледви $^1/_3$ українського населення уважала за відповідне вступити в члени кооперативи; решта стоїть осторонь.

Правдою є, що 26 кооператив не обіймають своєю діяльністю всіх 93 україн. громад. А як що вони може ще де ї є основані, то досі не належать до Р. С. У. К. і тому про них не можемо нічого тепер сказати.

Власні фонди. Взяті до зіставлення кооперативи виказують з кінцем 1928 року на запаснім фонді 27.523·43 зл., т. є пересічно на кооп. 1.058·59 зл. На уділах загальна сума 12.487·43 зл., т. є пересічно на кооп. 480·28 зл., що разом становить на 26 кооператив 40.010·86 зл. або на кооперативу 1538·87 зл.

Коли порівняти пересіч сяніцького району, а саме 1538·87 зл. з загальною пересічю зах.-української кооперації з 1927 року, яка виносить 1516·60 зл. (це є на уділах 547·10 зл., на запаснім фонді 969·50 зл.), то побачимо, що наші кооперативи подбали про це, щоби цю пересіч задержати, а зглядно перевищити на зл. 18·27 на одну кооперативу.

Відносно самої квоти уділів випадає на члена в Сяніччині пересіч 6·34 зл. і та пересіч є вища від пересічі загалу укр. коо т. з кінцем 1927 року на 0·34 зл. на одного члена.

26 кооператив сяніцького району виказують на запасному фонді і уділах суму 40.010·86 зл. Чужих фондів було 51.171·86 зл. Отже відношення власного майна до чужого буде як 1 : 1·27. Коли поглянемо в статистику з 1927. р., яка виказує відношення власного майна до чужого як 1 : 1·70, то побачимо, що і тут не є наше відношення вище, а нище на пересіч на одну кооп. 343·10 зл., або загально 0·50%.

Поміщення власних фондів. Власний маєток кооперативи Сяніччини роздали на кредит лядовим довжникам. Роздали на-іть поверх того на 0·96%, тому що стан лядових довжників виносить 41.401·74 зл., а власний маєток (уділи і зап. фонд) 40.010·86 зл., це є 1.390·88 зл. більше, або на одну кооперативу 53·49 зл. Цю надвишку побрали кооп. з чистого зиску. Отже можна сказати що весь свій гірко запр цьований маєток роздали лядовим довжникам. На одну кооперативу випадає пересічно товарового боргу 1952·38 зл. при пересічі власного маєтку 1538·88 зл. Найбільше роздали кооперативи: Воля мигова — 7025·44, Босько — 4313·80 зл., Улюч — 2996·57 зл., Репедь — 2617·71, і тд.

Фонди на ведення підприемства. Роздавши власні фонди в кредит, мусіли кооперативи на купно товарів затягнути довги Затягнули готівкового кредиту чи то в свойому селі, чи як підпомогу від Лемківського Союза.

Кооп-в на суму 25.901·22 зл., а товарового в Нар. Торговлі і приватних купців на 25.270·64 зл., разом на 51.171·86 зл. Це становить в пересічі на одну кооперативу готівкового кредиту 1078·36 зл., товарового 1052·24, або разом зол. 2131·30. Коли порівняємо зі статистикою з р. 1927, де пересіч виносила 2.474·40 зл., то побачимо, що і тут наші кооперативи не перевищили цієї пересічі.

Торги. За цілий 1928 рік 26 кооператив уторгували за товари 363.941·40 зл., а за продукти 79.394·65 зл. Становить це на кооперативу місячно 1213·14 зл. за товари і 287·65 зл. за продукти, разом 1500 зл. 80 гр., або річно враз з продуктами 18.009·59 зл. — В порівнанні з торгами 1927 р., які мали східні кооперативи, наші кооперативи торгують на 23% менше.

Пересічний денний торг виносить на одну кооперативу 41·16 зл.

Висліди господарки. Надвишка брутто в 26 кооп. виносить за 1928 рік зл. 48.433·18.; пересіч на одну кооп. 1862 81 зл.; чиста надвишка виносить 15.940·01 зл.; на одну кооп 797 зл.

Пересічне обтяження виносить 14·38%!

Накуп товарів. За рік 1928 накупили кооперативи товару на загальну суму зл. 348.531·19., так що на одну кооп. випадає річно 13.941 зл. 24 гр. або місячно 1006·71 зл. З цього дали торгувати Нар. Торговлі у Сяноці зл. 106.151·03. Решта, це є 242.764·14 зл., попала в руки приватних купців. Правда, є кооперативи, які віддалені на 60—140 км. і їм за далеко побирати в »Н. Т.«; далі, коли відіймемо суму за накупи галянтерії, заліза і печива, яких то товарів »Н. Т.« не має, всеж таки лишиться поважна квота, яка попала у приватні руки.

Роди підприємства. Всі кооперативи сяніцького повіту торгували товарами першої потреби і галянтерією, та вимінним шляхом набували і збували продукти, головно яйця.

Трафік було в цьому році у нас 4. а саме: Монастирець, Босько, »Мадарашівка« Одрехова, і Бонарівка.

Недвижимости. Недвижимости мають тільки дві кооперативи »Поміч« Босько і »Мадарашівка« Одрехова.

Движимости. Движимости це головно склепове урядження, яке виказує в цілому районі вартість у зл. 7859·29, або на кооп. 340·74 зл.

Страти. На 26 кооп. в 1928 році, 20 має надвишки 15 940·01 зл., а 6 має страту на суму 4912·13 зл. Страта ця буде менша на яких 2000 зл., яку суму в тому році крамарі повирівнювали.

Товарові звороти. На 26 кооп. 11 призначило з чистої надвишки товарових зворотів для членів на суму 4813·01 зл.

Вивінування своїх централь. Лише 17 кооператив вважали за обовязок вступити в члени Л. К. С: і Н. Т. в Сяноці. Вони вплатили разом на уділи квоту зл. 425·00.

Манка товарові. В році 1928. на 26 кооператив стверджено манка на суму 990·10 зл.

Ю .Кігічак.

Перший Краєвий Зїзд кооперативних інструкторів і організаторів. В днях 30. і 31 жовтня відбувся перший Краєвий Зїзд кооперативних організаторів-інструкторів при участи 83 осіб з 45 кооп. осередків. Зїзд. як бачимо, був обісланий дуже численно, бо всіма кооп. осередками з краю, що свідчить про те, що скликання такого зїзду (думку про це ми піднесли ще в 1928 р.

на сторінках нашого журналу) відповідало пекучій потребі життя. Підтвердив це також надзвичайно живий і діловий перебіг самого зїзду.

Праці зїзду обняли чотири більші справи: 1) календарію праць організац. відділу ПСК; 2) техніку праці організац. відділів; 3) кооперативне навчання; 4) справу зміни статута повіт. кооп. осередків. Над рефератами, які виголосили: дир. О. Луцький, інж. О. Ольховий, мец. М Корчинський і др. К. Коберський, переведено широку дискусію, в якій місцеві кооп робітники ділилися своїми поміченнями і методами роботи. Як предложений референтами матеріял, так промови дискутантів внесли чимало нового і причиняться напевно до вишколу кооп. робітників та спонукають не один осередок до оживлення праці та введення у себе досвідів інших осередків. В цій живій виміні думок вбачаємо найбільшу цінність зїзду. Зїзд не голосував формально над тезами, тільки президія формулувала у свойому резюме ті опінії, які переважали в дискусії. Так зібрані рішення зїзду (надруковані у ч. 45 ГКЧ), як предложені референтами матеріяли (календаріюм, плян обслідування кооперативи, зразкові програми кооп. курсів) стануть практичними вказівками для кооп. робітників в краю. Формально їх приняла до відома також Рада РСУК.

З кооперативного світа.

З моєї подорожі до Південнославії.

Південнословянська кооперація, не зважаючи на те, що вона лежить на півдні Европи, а не на сході її чи де небудь в Азії дуже мало відома европейській пресі. До війни, ведена М. Аврамовічем, котрий бував і на міжнародніх кооперативних зїздах, сербська кооперація подавала великі надії. Виходячи зі сербської патріярхальної родини — »задруги,« Др. К. Мундінґ присвятив їй і сербській кооперації ряд статей, надрукованих в 1914 р. в органі Швайцарського Союзу споживчих товариств »Schweizer. Konsumverein«. Сербську патріярхальну, як родинну, кооперацію Др. Мундінґ уважав за чисто словянський твір, протилежний до зах.-европейського індивідуалізму, що є прекрасним фундаментом для розвитку сучасних форм кооперації.

Війна тяжко вдарила по сербській кооперації, головно в сільську кредитову. По війні сербська кооперація не могла довго прийти до себе. Виявилося, що кооперація нових, приєднаних округ — б. терену воєнних подій — знаходячись під безпосереднім впливом німецької кооперації, краще зберіглася. З цих причин, а також тому, що сербська кооперація потерпіла матеріяльне і моральне пониження, обєднання всієї південнословянської кооперації, відбуваючись під її проводом, проходило болюче і дуже повільно та ще й досі не закінчилося. Словінська кооперація й тепер міцніша й ріжноманітніша від сербської. Місто Любляни та його околиці творять видатний кооперативний осередок з кількома союзами, центральними банками, споживчими товариствами, кооперативною школою, кооперативною фабрикою для виробу безалькогольних напоїв з овочів (під впливом сербського протиалькогольного руху) і нарешті другою кооп. фабрикою для виробу цвяхів, шруб і под. металевих виробів.

Координації і обєднанню південнословянської кооперації перешкаджає також відсутність загальновизнаних в цілій країні авторитетних провідни-

ків. Бувший вождь сербського кооперативного руху М. Аврамовіч, заслуги котрого визнає й теперішній Головний Союз сербських с. г. кооператив, захопився один час політикою, став послом а потім втратив значну частину свого впливу на кооперацію завдяки тяжкій недузі. Він не був уже в стані працювати, як раніш, оточуючи себе людьми, що не були віддані кооперації. Виникла запекла боротьба молодих кооператорів з кооператорами, веденими Аврамовічом. М. Арамовіч з допомогою поліції усунув нову дирекцію Союзу. Суд одначе став на боці нової дирекції і Аврамович зі своїми небогатьма прихильниками мусів відмовитися від думки панування в Союзі.

Нова дирекція з І. Протічом, М. Николічом і В. Джорджевічом на чолі організувала Кооперативний Зїзд на 18 і 19. вересня, котрий зібрав не тільки понад 2000 селян-делеґатів, але й цвіт південнословянської інтеліґенції. Зїзд Головного союзу сербських Сільсько-господарських кооператив відбувався у великій салі Нового Університету в присутности представників уряду, цілого ряду кооп. організацій та Університету*).

Кооперативний зїзд закінчив епоху бурхливух зїздів і розколів та відчинив новий спокійний і органічний період кооперативного руху, ставшого в Південнославії не тільки модним, але й національним ділом, чому не мало сприяє те, що інтереси преси й населення не поринають цілковито в політиці. Так, найбільш поширений білгородський орґан — »Політика«, редактором котрого є кооператор Др. М. Гавриловіч, містить передовиці про кооперацію і другі питання культури.

До зїзду була виготовлена нова статистика південнословянської кооперації, з котрої ми беремо слідуючі дані. З кінцем 1927 р. в Південнославії було 4.344 кооператив і 36 кооп. союзів. З того числа 3.408 кооператив після роду діяльности поділялися так:

Кредитові кооперативи	2.476
Збуто-постачальні і споживчі кооп-ви	979
Сільсько-господ. товариства, як кооп-ви	323
Молочарські й сироварські кооп-ви	105
Ремісничі й робітничі виробничі кооп-ви	60
Скотарські й луківничі кооп-ви	58
Будівельні і житлові кооп-ви	50
Електричні кооп-ви	44
Рибальські »	36
Машинові »	34
Кооп ви для охорони здоровля	30
Винарські кооп-ви і спілкові пивниці	28
Кооп-ви для виробу ростинного масла	15
Инші кооперативи	70

До цих инших кооператив належать: млинарські, для збуту хліба, пасічничі і т. д. Разом в кооперативах числиться понад 500.000 членів. Як що до загального числа кооператив додати ще й сільсько-господарські товариства, основані на підставі закона з 1925 р. про сільсько-господарський кредит, то число кооператив досягне 6.000. — Суто споживчих кооператив в Південнославії немає. Як видно з таблиці, це — сільські універсальні споживчі кооп. товариства. Цих 300 кооператив одержало в 1927 р. 3.600

*) Далі автор переказує зміст предложених доповідей, промов і дискусії учасників зїзду. На жаль, за браком місця ми приневолені цю частину статті ш. автора опустити.— *Ред.*

тис. чистої надвишки, з котрої 60% пішло на товарові звороти (Rüknergutung), а 40% до резервового фонду.

Що до союзних організацій, то єдиного усталеного типу їх немає. Існує більша кількість мішаних союзів, обєднуючих кооперативи ріжних видів і виконуючих ріжні функції. Помітно одначе стремління до спеціялізації. Так Головний Союз сербських сільсько-господарських кооператив у Білгороді утворює три фахових союза: кредитовий, закуповий (головно для споживчої кооперації) та виробничий. Обєднуючим осередком всієї південнословянської кооперації являється »Головний Кооперативний Союз в королівстві С. Х. С. в Білгороді«, до котрого належать тільки союзи і котрий являється інструкторсько-ревізійно-репрезентаційним осередком.

Наведемо також цифри з діяльности деяких головних союзів та обєднаних у них кооператив: Головний Союз сербських сільсько-господарських кооператив в Білогороді має власний дім, подвіря котрого завалено плугами німецького виробу, що ними Союз постачає своїх членів. Союз цей обєднує 1977 кооператив і має загальний оборот у висоті 704.682 тис. динарів зі сумою уділеного кредиту 18.859 тис. динарів і сумою вкладок 18.820 тис. динарів. — Центральний Союз хорватських сільсько-господарських кооператив у Загребі (Agran) обєднує 310 кооператив з загальним оборотом 433.062 тис. динарів зі сумою уділеного кредиту 4.164 тис. динарів і зі сумою вкладок 16.288 тис. динарів. — Кооперативний Союз (для Словенії) в Любляні обєднує 524 кооператив з загальним оборотом 531.470 тис. динарів зі сумою уділеного кредиту 49-316 тис. динарів і сумою вкладок 117.795 тис. динарів. — Крім цих трох Союзів існує ще 11 більших Союзів.

В числі цих 11 союзів находиться Союз закупових кооператив державних службовиків в Білгороді, котрий ми одвідали. Цей Союз засновано в 1920 р., коли міністр фінансів Др. Стояновіч, кооператор, під впливом нужденного стану державних урядників радив їм засновувати кооперативи. В той час було біля 20 таких кооператив. Тоді уділено було 1 міліон динарів для розвитку урядничих кооператив, але в заміну за це задержано урядникам виплату 10% додатку до платні на дорожнечу. Хоч наслідком протесту службовиків цей додаток пізніше був привернений. Тепер Союз нараховує 86 урядничих кооператив з загальним оборотом 326.022 тис. динарів і сумою уділеного кооперативам кредиту 29.331 тис. динарів. Найбільша уряднича кооператива знаходиться в Білгороді з 7 тис. членів. Загальне число членів урядничих кооператив разом з урядниками залізниць досягає 60 тисяч. Союз має власні підприємства, приміром млин в Аді з денною продукцією 3 вагони. Збіжа до перемолу набувають в сіл.-господарських кооперативах. Крім закупових урядничих кооператив існує також 14 кредитових і 6 будівельних урядничих кооператив. В Білгороді є дві таких урядничих кооперативи; одна з них побудовала 21 домів. Союз закупових кооператив державних службовиків є членом Головного Кооперативного Союзу.

Ми оглянули також оригінальну властивість південнословянської кооперації — кооперативи для охорони здоровля і Союз тих кооператив, оснований Д-ром Коїчом. Тепер рахується 45 кооператив для охорони здоровля з 13.000 членів. Ці кооперативи є районові; обслуговують 6—10 сіл. Кожна кооператива має свого лікаря, а більшість навіть сестер-жалібниць. Загальна ціль цих кооператив — уділювання помочі обєднаному в них населенню. Закладаються амбуляторії, аптеки, провадяться масові вщіплювання і т. д. Існує кілька санаторій, приміром, в Лазареві, яка коштує біля 1 міл. динарів. Крім медичної уділюється також санітарна поміч. Кооперативи стежуть

за правильним уставленням помийних ям, ям для обірника, переводять висушення болот і т. п. До обсягу своєї діяльности кооперативи вводять і організацію ветеринарних пунктів, в чому особливо зацікавлене селянство. Центральний гігієнічний інститут працює в порозумінні з Союзом кооператив для охорони здоровля.

Не зважаючи на недостачі і тертя в сербській кооперації, котрі належать вже до минулого, в скорому часі, як що не міська, то сільська кооперація дожене кооперативний рух чолових країн. Запорукою для цього є надзвичайна популярність кооперативної ідеї серед селянства. Це знають і політичні і другі діячі, що в ньому працюють, і в своїх промовах часто приобіцюють створення кооперативної держави. Ідея нового кооперативного устрою глибоко залягла в селянську масу, а треба мати на увазі, що, відмінно від селян деяких західно-европейських країн, південнословянські, а особливо сербські селяне не є індивідуалісти. Підтвердженням цього являються численні факти саможертви на користь спільних справ. Селяне безплатно будують доми для кооператив по охороні здоровля, помагають висушувати болота, доставляють ліс до будов; кооперація для них — своя родинна справа, своя поширена задруга. Повні довіря і взаємопомочі один до другого сербські та инші південнословенські селяне добре ставляться й до своєї інтеліґенції. В кооперативних організаціях працює кілька сот вчителів, кілька сот священників і богато міської інтеліґенції. Я говорю: міської, хоч ця інтеліґенція є номінально міською, тому що більшість міст Південнославії на окраїнах виглядають як села, бо в них провадиться садівництво. Південнославія являється одною з тих країн, котрі працюють над створенням нової сільської цивілізації.

Проф. Др. В. Тотоміанц
(пер. В. Л.).

Фінляндія є невелика країна, що лише недавно здобула свою державну самостійність. Але кооперативний рух в ній дуже добре розвинений. Найстарішою кооперативою цеї країни рахується кооператива »ЕЛАНТО«, заснована 25 літ тому назад і на чолі якої вже довший час є пан ВАЇНО ТАННЕР, голова Міжнароднього Кооперативного Союзу. Кооператива ця міститься в головному місті країни Гельсінґфорсі і нині має 230 крамниць, а крім того власні хлібо-пекарні, млини, молочарні, ковбасні, пивні, фабрики мінеральних вод, фабрики консервів. В січні місяці ц. р. кооператива святкувала свій ювілей відкриттям власного шестиповерхового будинку, де тепер міститиметься управління та головніші підприємства кооперативи. Участь в цьому кооперативному святі крім самого п. ТАННЕРА приймали — президент республики, міністри та багато народу. Кооператива нині обеднує 40.000 членів, або 50% населення міста.

Франція. Зріст кооператив в цій країні за останні роки був такий: в 1926 році було 3.500 кооператив, з яких 1.488 входили в склад кооперативного союзу а 2.012 було по за ним. В 1927. р. загальне число кооператив впало до 3.388. з котрих 1.455 обеднаних в союзі, а 1.933 по за союзом. Одначе це зменшення загального числа французських кооператив не показує підупаду кооперативного руху, а походить в наслідок злиття кількох слабіших і блищих до себе 2—3 кооператив в одно міцніше обеднання. Таке явище приносить лише користь кооперативному руху, бо, як показують числа, у Франції в 1926 р. було 2.202.779 душ членів кооператив, а в 1927 їх стало більше на 10 тисяч, а саме 2.212.132. Приймаючи-ж на увагу, що кожний член кооперативи є членом родини, можна допустити, що у Франції з послуг кооперативного руху користується 8.000.000 населення, або 1 особа на кожних 5 французів. Про поширення кооперативного руху у Франції говорять

також дані про зріст оборотів від продажі в кооперативних крамницях. В 1926 році оборот виносив 2.934.773.861 франків, а в 1927 — 3.303.404.778 фр., або збільшився на 14%.

Характеристику французької кооперативної федерації подає Е. Поассон в своїй останній праці: »Політика французького кооперативного руху«. Він пише: »Національну федерацію характеризує незалежність у відношенні до всіх політичних партій і всіх релігійних видань. Так само її характеризує безоглядне перестерігання рочдельських засад, нарешті (це є остання її риса, котру федерація здобула від часу свого повстання) обіймає вона нині однаково як міську, так і сільську людність.

Швайцарія. Ні в одній державі кооперативна ідея не має такого поширення між народніми масами, як в Швайцарії. Союз швайцарських споживчих кооператив в Базелі, заснований ще 1890 року, обєднує 517 спож. кооператив, які мають 2.038 крамниць та філіялок. Число членів, що входять в ці кооперативи досягає 365.000 осіб. Загальний оборот в 1926 році виносив суму 280 міліонів швайцарських франків. В цих кооперативах працює 7.400 душ службовців, платня яких досягає 35.000 фран. річно. Після закінчення останнього операційного періоду в союзі роздано 14 міліонів шв. франків дивіденди своїм членам. Власне майно та паєвий капітал рівняється 32 міл. фр. Союз провадить не лише закупочні операції, а має також власне виробництво, власне видавництво книжок, власну друкарню та свій банковий відділ та відділ будівельний.

Будівельна кооперація в Швеції. В місті Стокгольмі почали ставити три величезні кооперативні будинки, які мають по 600—700 кімнат. Завдяки систематичним і добрим плянам та розрахункам праці ці помешкання будуть здаватись в найом за платню на 30% нищу, ніж то існує в місті. З боку модерности і культурних потреб ці помешкання поставлені з усіми придбаннями цівілізації та техніки, навіть, з радіо в кожній кватирі.

Театральна кооператива в Болгарії. Минулого року в болгарському місті Варна була відкрита цікава по своїй природі театральна кооператива. Метою цеї кооперативи є при допомозі спільної праці своїх членів артистів та артисток розвивати й удосконалювати театральне, музикальне та кінематографичне мистецтво та підтримувати діяльність »Просвіт« в Болгарії.

Рибальська кооператива в Болгарії. В місті Сазополі вже другий рік існує кооператива рибалок, яка стремить організувати своє спільне рибальське підприємство найкращим та модерним способом і таким чином забезпечити своїм членам вищий заробіток. Кооператива нараховує 66 членів, що недавно покінчили школу рибальства в Сазополі. Все це захоплені кооперативною ідеєю юнаки. Кооператива має 600.000 левів власного капіталу та 1.250.000 левів позиченого. За минулу зиму кооператива зловила 442.000 рибискумбрії, яку продала за 1.800.000 левів, забезпечивши таким чином не лише повернення позиченого капіталу, а і заробивши суму, що дорівнюється всему капіталу кооперативи.

Ось маємо приклад, як добре організовані зусилля та дисциплінована діяльність кооператорів приносить щедру винагороду.

Кооперативні чайні плянтації. Дві англійські кооперативні централі — в Манчестері та в Глазгові спільно володіють величезними просторами чайних плянтацій в Південній Індії. Плянтації ці поширюються на 7.121 акрів і дають річну продукцію в останніх роках чаю на суму 3.864·796 англ. фунтів штерлінгів. Це велечезне, можна сказати, в цілому світі підприємство має всі модерні придбання для своєї праці та для поліпшення умов життя для робітників. Робітники користаються гігієнічними і приємними помешканнями, мають добре забезпечену медичну обслугу з 2 аптеками, дитячі притулки, школи і навіть власну трудову інспекцію. Дирекція сього кооперативного підприємства не щадить коштів на боротьбу з тамтешнім злом-хворобою малярії та робить все можливе, щоб робота цих нанятих робітників була як найлегшою, приємнішою і вигіднішою.

Кооперативні копальні вугілля. Анґлійський кооперативний союз придбав в 1928 році у власність камяновугільні копальні Schilbotte разом з інвентарем — 8 великих та 25 менших будов. Ця копальня має 31·5 міліонів тон вугілля.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок

Курс доляра і инших валют. В часі між 18—23 листопада 1929 р. на варшавській біржі валют тенденція не була одностайна — спочатку ослаблена вона потім поміцнішала. Знижкували: фунти штерлінгів, французькі франки, бельги та італійські ліри. Поправилися швайцарські франки та чехословацькі кор.

Курс доляра ПАСД. виносив дня 23.XI. 1929 у Варшаві: 8·89—8·90 за 1 доляр. Запотребування валют спочатку зменшалося а потім до дня 23. XI. 29. зростало.

За інші валюти платили у Варшаві дня 19. X. 1929:

Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·48
Французькі франки (за 100 фр.) . . .	35·09¾
Швайцарські франки (за 100 фр.) . .	173·00
Чеські корони (за 100 кор.) . . .	26·43
Австрійські шилінги (за 100 ш.) . . .	—
Золотий карбованець у Львові . . .	4·60

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:		Жито	
	9-15.XI	16-22.XI	9-15.XI	16-22.XI
Берлін	5·33	5·58	3·86	4·04
Чікаго	4·21	4·51	3·81	3·91
Ліверпуль	4·71	5·04	—	—
Відень	4·46	4·53	3·52	3·52
Буенос-Айрес	4·03½	4·27½	—	—
Гамбург	4·50	4·91	3·83	—

	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	3·71	3·81	4·62	4·62(бр) 4·12 4·11(зв)
Чікаго	3·14	3·24	2·88	2·94(зв)
Ліверпуль	3·86	4·06	—	—
Буенос Айрес	2·63	2·59	—	—
Відень	3·12	3·08	4·35	4·35(бр)

На всіх світових ринка з виїмком деяких континентальних середньо-европейських ринків ціни ступали в гору — особливо на пшеницю й жито.

На польських торгах і біржах в часі від 9—22. листопада 1929 р. нанувала тенденція дещо міцніша від попереднього при невеликому зрості оборотів. Підносилися дещо ціни пшениці, жита, перемолового ячменю і вівса, особливо слідним було поліпшення цін у Львові: результати звороту заграничного мита при вивозі збіжа з Польщі.

	Пшениця:		Жито:	
	9-15.XI	16-22.XI	9-15.XI	16-22.XI.
Варшава	4·44½	4·52	2·77	2·86
Познань	4·46½	4·46½	2·86½	2·95
Львів	4·21	4·52	2·82	2·95

	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	2·73	2·80	3·14½	3·14½ (бр) 2·78 2·84½ (зв)
Познань	2·53	2·58	3·09	3·02 (бр) 2.86 2·91 (зв)
Львів	2·61	2·61	2·44½	— (зв)

Мука Тенденція стримана, настрій вижидання. Нотовано в днях 18—23 листопада 1929 р. за 100 кг.:

	пшенична 65%	житня 70%:
Варшава	62·00—66·00 (люксусова: 72·00—75·00)	39·00—40·00
Познань	59·50—63·50	41·50 —
Львів	66 00—67·00	42·00—44·00

Каша. Нотовано у Варшаві дня 26. XI 1929. за 100 кг. в золотих: ячмінна I-й сорт—40 II-й сорт—39; перлова А—62; гречана палена—58—60, ломана—54. біла —60—62; краківська I-й сорт—78—106, II-й сорт—75—85; пшоняна I-й сорт—65—75, II-й сорт—57—60.

Фасоля. У Варшаві платили 26. XI. 1929 за 100 кг.. білої фасолі зл. 89—92, цукрової фасолі зл. 110. За горох. платили тодіж за 100 кг.: Вікторія I-ий сорт зл. 60—63., II-ий сорт зл. 52—60,: полевий I-ий сорт зл. 45—50., II-ий сорт зл. 36—40.

Ґрис. За 100 кг. франко стація Варшава дня 22. листопада б. р. в золотих: пшеничний грубий зл. 21.—22. пшеничний тонкий 17·50—18·00, житній 14·75—15·00. В Познані: пшеничний 18·50—19·50, житній 16·50--17·50. У Львові: пшеничний 15·25—15·75, житній без 14·25—14·75. Ціни звишкували.

Паша: 23. XI. 1929. Тенденція ослаблена. Нотовано за 100 кг у Варшаві в злотих за сіно конюшинове 16·00—18·00, звичайне 12·00—15·00, солома проста (житня) 11·00—13·00. В Познані сіно звичайне 8·00—9·00, пресоване 10·00—11·00; солома звич. 3·20—3·50, пресована 4·20—4·50. У Львові сіно I-ий сорт 10·00—12·00, II-ий сорт 8·00—9·00; солома немолочена 12·00—13·00, молочена 7·00—9·00.

Макухи. Дня 23. XI. б. р. у Варшаві за 100 кг.: в золотих макухи ріпакові 33·25—34·25, льняні 44·00—45·00. У Львові тодіж льняні 41·00—42·00.

Яйця. На яйчарських ринках в другій половині жовтня при виразно зменшеній продукції і довозах панувала тенденція досить міцна, хоч попит і не був дуже великий. В першій половині листопада положення і тенденція спокійніші. Високі ціни впливають на зменшення консумції.

Німечина попит малий; не покриває предложення, в звязку з чим збут не тільки свіжих, а і корсервованих яєць не легкий; за одно яйце франко Берлін платять в феніках: німецькі важчі за 65 ґрамів — 20—21, польські нормальні 12—15.

Англія — завдяки високим цінам збут дуже тяжкий, за 120 штук в Льондоні платять в шилінгах і пенсах: польські блакитні 13/ червоні 10/9.

Австрія — тенденція знижкова, попит малий, пропозиція досить значна, у Відні за одно яйце в сот. австр. платять: польські свіжі 17—18,50, польські з холодильників 17—17,25, російські 19—20.

Польща — На краєвому ринкові товару не бракує, бо завдяки теплій погоді продукція не так сильно зменшена. Вивіз за кордон не дуже значний, бо на тамошніх ринках торгують головно товаром консервованим.

Львів — тенденція міцніша, ціни піднеслися майже на 1 дол. на скрині.

Тернопіль — положення спокійніше, за товар експортовий франко границя платить дол. 35·50—36.00.

Варшава — Союз молочарських і яйчарських кооператив нотує за 1 кільоґрам свіжих яєць зл. 4.

Сенчанин.

Як уряд попирає вивіз. Міністерства скарбу, промислу й торговлі та рільництва видало з цією метою роспорядок, який м. ин. передбачує: 1) знесення маніпуляційної оплати, побираної митними урядами при відправці краєвих вивозових товарів, не підлягаючих вивозовому митові і 2) знесення маніпуляційних оплат, побираних від заграничних товарів, вже доставлених, а пізніше повертаних за границю. Результатом розпорядження буде зменшення державних прибутків на суму більш 1-го міл. злотих.

Зворот мита експортерам масла. В звязку з підвишкою від 1-го серпня б. р. в Німеччині мита на масло експортоване з Польщі, (гл. »Кооп. К-ку за жовтень, ст. 411) зацікавлені круги в Польщі домагаються через промислово-торговельну палату перед заведенням контролі вивозу масла за кордон, впровадження звороту коштів-оплати згаданого мита. З цього приводу відбуваються в міністерстві рільництві наради. Усталено м. ин., що посвідчення на право звороту мита видаватимуться тими самими інституціями, котрі будуть уповноважені до перепроваджування контролі експортового масла. Оплата цих посвідчень виноситиме 1%, а найменше 2 злотих.

Бюро експорту збіжа і зворот мита. 14 ц. жовтня Союз рільничих організацій Польщі покликав до життя т. зв. Бюро експорту збіжа — як »спільний орган для продажі землеплодів, що має метою тіснішу злуку рільничо-торговельних обєднань і зцентралізування експорту збіжа«. Така є ціль новоповставшої в сферах рільництва інституції, її висловлено теж такою красномовною фразою: »координація творчих сил в центральній організації експорту збіжа«. — Які конкретні, блищі завдання ставить собі це бюро, яке росплянувало свою працю на довгу мету, і в чому полягатиме його творча праця? — Ходить про зламання теперішньої цінової кризи на внутрішньому збіжевому ринкові через відтяження його від надмірної подачі. Це можливе до здійснення тільки при зактивізуванні і посиленні вивозу за кордон краєвих запасів збіжа. Дарма, що вивозові мита вже знесено, вивіз є все-таки слабий з тої причини, що світовий ринок є перенасичений всякого роду збіжам. В Німеччині, що є головним ринком збуту для польського жита й котра завела охоронні мита на збіжа, запаси

жита є більші, як в 1928/29 році і ціни його є доволі низькі; таксамо представляється справа і щодо ячменю, кукурузи та инших збіж. Надії на збільшення цін не має жадної з огляду на можливість подачі у великих кількостях дешевого збіжа з Подунайської рівнини (Угорщина). Вивіз за кордон збіжа з Польщі при теперішній конюнктурі не поплачується польським експортерам. Його конюнктурний показчик сильно впав. Зробити вивіз поплатним, а через те добитися звишки внутрішніх цін збіжа до бажаного рівня — ось головне завдання, яке витичило собі тим часом експортове бюро. Щоб це осягнути, воно поставило ще блище завдання — »підготовку умов, в котрих булоб можливо розвинути широку експортову акцію«. І в цій власне підготовці умов малаби проявитися творчість тих скоординованих сил, про які вище мова. Але, як бачимо, полет і потенція цієї творчости є дуже слабі і обмежені зогляду на виразно згори висловлені, як звичайно, завеликі упования на поміч уряду, який — мовляв — »цілковито в своїх руках« держить можливість створення тих умов. А поза тим вся многонадійна творчість звелася покищо до пропозиції »заведення в життя системи привозових свідоцтв«. Ця система полягає в тому, що експортер одержує від митного уряду посвідку на право привозу, за кожну тону вивезеного збіжа, яких будь товарів зі звільненням їх до певної висоти від мита. Тому, що ці посвідки видаватимуться на предявника і можуть бути відступлені, виходить, що держава даватиме експортерам укриті премії до висоти своїх митних привозових доходів. Експортери покриватимуть в той спосіб коштом держави видатки на оплату чужих мит і т. ч. дістануть можність безплатного вивозу збіжа до чужих країв, де воно завдяки цему продаватиметься по ціні краєвого збіжа. При такій комбінації, що властиво є »зворотом мита« і практикується вже при вивозі беконів з Польщі, експорт збіжа стане вигідним і гадають, що він оживиться а за тим прийде поправа сітуації на внутрішньому ринкові.

Що до розмірів проєктованої премії, то вона вже ухвалена і рівняється 4—6 зл. за 100 кг в залежности від сорту збіжа.

Ухвала про зворот мита викликала богато коментарів і невдоволення на одній стороні, а на другій цілий ряд анальогічних претенсій. Так експортери муки почали й собі домагатися звороту мита, а пекарі підвишки цін хліба. Експортерів збіжа не задовольняє розмір премії, бо вони сподівалися більшого.

В перших днях після впровадження в життя розпорядку про зворот мита, познанська біржа почала нотувати деяку звишку цін на збіжа, котра одначе не потривала довго. Вершка свого досягла ціна в дні 25. листопада, коли збіжа коштувало 28·25 зл. Після того почалася нова знижка, котра де далі поглиблювалася. Дійшло до того, що 29. XI. б. р. ціна жита впала до 26·85 зл. Ця друга знижка виявляється т. ч. дуже поважною, виносячи зл. 1·50 на 100 кг. Цікавим є той факт, що зниження цін сталася у Великопольщі, котра географічно є у кращому положенні, знаходячих у блищому сусідстві з заграницею, в догідніших комунікаційних умовах і мимо приділення їй найбільшої части експортового континґенту.

Участь рільництва в синдикаті експортерів безрог. В першій половині листопада б. р. відбулися надзвичайні Загальні Збори синдикату експортерів безрог, присвячені перебудові статуту установи. Старий статут змінено в тому напрямі, що-до участи в синдикаті допущено в більшій мірі як досі рільничі кола, котрі саме цього домагалися. Отже тепер рільництво заступлено одною третиною загального числа членів уділовців синдикату і дістало відповідну репрезентацію в керівничих орґанах цієї установи. Синдикат цей з чисто торговельної установи перетворився тепер в установу, котра витичила собі також инше завдання: розвій і раціоналізацію годівлі та розбудову мясного промислу.

Закуп помічних погноїв поважно зменшився протягом останніх місяців, рівняючи його висоту до тих же місяців минулого року. Упадок, наприклад, продажі суперфосфату в біжучому весіньому періоді виносив біля 25.000 тон, а з дочисленням до цієї суми вивозу за кордон він обчислюється на 40.000 тон. Причиною є те, що рільники, за браком грошей, повстримуються від закупна помічних погноїв.

В справі мита на довіз чилійської салітри. Союз рільничих організацій Польщі подав відповідним міністрам меморіял, в котрому визнає, »що довозові мита на чилійську салітру є зі становища інтересів рільництва шкідливі« і домагається, щоб з огляду на наведені в меморіялі мотиви не запроваджувати довозового мита за чилійську салітру.

І Схід не купує!.. Схід і тільки Схід, далекий а особливо близький був ринком збуту для польських макуфактурних виробів. І хоч в дуже обмежених розмірах, а радше потенціяльно він є ним і тепер, одначе, як довідуємося, вивіз вовняних товарів на схід значно змалів в останньому часі. Це відноситься особливо до вивозових контингентів тих товарів, що йшли до Китаю й до Персії. Таке явище — помічене вже від кількох місяців — означає для польського мануфактурного промислу поважну загрозу, віддаляючи в глибоку перспективу надії на краще майбутнє.

Результати »стандаризації« яєць. В свій час, пишучи з нагоди появи урядового проєкту »стандаризації« вивозових яєць, наш часопис заняв скептичне становище, не покладаючи великих надій на відповідний закон і розпорядок уряду.

Тепер по році чинности цього розпорядку маємо вдоволення почути, підтверджуючу наш погляд опінію Зїзду Ради Союзів яйчарських експортерів, котра відбула своє засідання дня 17. листопада б. р. Зїзд Ради ствердив, що ситуація польських експортерів в минулому році була дуже тяжка. Стандаризація спричинила тільки збільшення коштів торгівлі, а урядові чинники зі свого боку обіцяних пільг не додержали. Наслідком митної війни з Німцями експорт з Польщі примушений був з великими зусиллями шукати нових ринків збуту, а несприятлива констеляція цін на зовнішніх ринках принесла експортерам великі страти. Сконстантовано далі, що закон про стандаризацію зовсім не причинився до піднесення якости продукції, бо, як виявилося, кожна збірниця виказувала велику ріжнородність сортів яєць.

Експорт яєць з Польщі виносив до кінця верссня б. р. більше як 6.000 вагонів.

Картель під видом кооперативи. Відома річ, що кооперативною формою нераз користуються капіталістичні чинники, з ріжних причин, головно ж податкових. Останній такий випадок нотує преса з Познання: це є обєднання 38 електротехнічних підприємств Познаньщини для ведення спільного підприємства під назвою »Kooperacja Elektrotechniczna«.

В Польщі натворилося вже доволі богато псевдокооператив, з суто капіталістичними цілями і методами роботи, так що треба дуже уважно ставитися до кожної »кооперативної« фірми, не знаючи, що за нею криється. Прим. у Львові є чимало приватних банків під фірмою кооператив (»spółdzielnia z ogr. odpow.«), які займаються звичайною спекуляцією і лихварством, підманюючи кооперативною фірмою непоінформованих людей.

Тарнівська (мосціцка) фабрика азотових сполучень (угноєнь), що була в будові від кількох літ, закінчена і приступила до праці. Це є великі промислові заводи на терені 600 гектарів, у злиття річки Дунайця й Білої. Самі будинки заняли 100 гектарів площі; останніх 500 гект мається ужити як ріллю. Біля будови працювало 5 тисяч робітників. Нормально у фабриці буде працювати 1000 робітників. Два величезні, найвищі у Польщі комини, мають по 120 м. висоти. Вже урухомлено електровню, в силі 25 тис. кільоватів; вона буде давати ел. енергію також для міста Тарнова. Будова коштувала 100 міліонів зл. державного гроша. Коштом податників цілої Польщі отримала корінна Польща величезне промислове підприємство.

Нову нафтову шахту доверчено в Мразниці біля Бориславa, яку названо »Міністр Квятковський«. Відкриття відбулося 19 жовтня 1929 р. Власником шахти є пол. акц. спілка »Піонєр«. Відкриття цієї шахти є початком нової вертничої програми, яка передбачує відкриття на тутешнім терені ще трох шахт.

Радянські сірники проти німецьких, в тім числі й кооперативних сірників. Російські промислові круги підняли думпінґову боротьбу за здобуття німецького ринку сірників. Вони викинули на німецький ринок сірники по ціні значно нищій від цін картелю німецьких фабрик і заключили навіть довші шлюси на доставу цього товару. Все булоб в порядку, якби не ця обставина, що німецька гуртівня споживчих кооперат. (у Гамбурзі) посідає також фабрику сірників і тепер примушена боротися з радянськими дешевшими сірниками. Дешевість радянських сірників є наслідком передовсім дешевого сирівця (Росія має величезні простори осикових лісів в державнім управлінні), але разом з тим і свідомої думпінґової політики рад. експортових установ, які за всяку ціну

хочуть здобути експортові ринки для свойого дерева і фабрикату. На поміч цій торговельній політиці йде жива рекляма, оплачувана в пресі, де нім. робітникам захвалюється російські вироби, як »продукти соціялізованої промисло ости«, очевидно на шкоду німецької кооперативної фабрики сірників. Німецький робітник (в данім разі робітник гамбурської фабрики) має вищі життєві потреби, чим російський, отже не дивниця, що ціла конкуренційна боротьба бе по тім робітництві і по нім. споживжій кооперації.

Коли-б тут росходилося про господарський інтерес російського робітника, то справа не булаб така болюча. Але хто знає історію російської (радянської) експортової політики, тому не є тайною, що дешевий експорт (давніше збіжа, тепер дерева і нафти) діється власне коштом високих, надмірно вишрубованих цін у себе в краю, а ціла його ціль, це: здобути за експортований товар закордонну тверду валюту; »буржуазна« валюта необхідна рад. владі для закріплення курсу червінця.

Так платять широкі маси населення за роскіш удержання політичного престіжа і ладу, а дістається при тім і робітникам кооперативних фабрик у капіталістичних країнах.

Будування фабрики штучного шовку в Київі. Затверджено положення про будівництво фабрики штучного шовку в Київі. Управа будівництва, що має назву „Київ—Волокнобуд" уклала з державною конторою проєктування фабрик штучного волокна в Москві угоду на складення проєкту нової фабрики разом з допоможними спорудженнями — водогоном, парової станції, транспорту й лабораторій.

За угодою, проєкт має бути складений відповідно останнім досягненням техніки. До участи в проєктуванні притягаються закордонні фахівці. «Київ—Волокнобуд« асигнує 65,000 карб. для підготування радянських фахівців, а в Київі утворюють дослідну лабораторію штучного волокна. Нова фабрика з усіма допоміжними спорудженнями коштуватиме 15 міл. карб. Будівництво розпочнуть протягом 1929—30 операційного року й закінчать до 1-го квітня 1932 р.

Нове лікарняне будівництво. Колегія Наркомздоровля затвердила плян бурівництва лікарняних установ наступного року. На нове будівництво 1930 р. асигнуються близько 15,000.000 карб. На ці кошти передбачається почати будувати на Україні пять нових поліклінік, 11 лікарень на 3.990 ліжок, 3 будинки саносвіти, інститут патольогії, гігієни праці та дезинфекційну станцію (в Харкові). Крім цього, закінчать будувати поліклініку, 5 стаціонарів на 265 ліжок, будинок саносвіти і рентґен—інститут, що їх почали будувати раніше. Потім далі будуватимуть інститут патольогії і гігієни праці в Харкові та лікарню на 330 ліжок у Сталіному.

Багато нових лікарняних установ будуватимуть у Донбасі. З усього числа лікарняних установ, що їх розпічнуть будувати наступного року, на Донбас припадає 4 поліклініки, 7 лікарень 2 будинки саносвіти й інститут патольогії і гігієни праці. В Харкові почнуть будувати велику лікарню на 1.500 ліжок.

Основний капітал міжнароднього репераційного банку, осідок якого ще не устaлено, організаційна конференція усталила у висоті 100 міл. долярів. Тепер відбувається дискусія над способом реалізації цього капіталу.

Дисконтові стопи поодиноких держав по узглядненні останніх змін є такі: Анґлія—6½%, Австрія—8½%, Бельґія—4%, Болгарія—10%, Чехословаччина 5%, Данія—5½%, Естонія—7½%, Фінляндія—7%, Франція—3½%, Гданськ—7%, Греція—9%, Іспанія—5½%, Голяндія—5½, Італія—5%, Японія—5½%, Латвія—6%, Литва—6%, Німеччина—7½%, Норвеґія—6½%, Польща—9%, Португалія—8%, Румунія—9½%, Сполучені Держави П. А.—6%, Швайцарія—3½%, Швеція—5½%, Туреччина—4%; Угорщина—8%, СССР.—8%.

Впровадження девізово-золотої валюти в Чехословаччині. Стала коміся Чехо-словацького парляменту (діюча на правах парляменту) ухвалила дня 7. XI 1929 р. новий закон про уреґулювання монетарних відносин. По думці цього закону монетна одиниця ЧСР. — чехословацька корона — є рівна 44·58 мілігр. чистого золота. Найменшою золотою монетою буде гривня в 100 кч. Емісійний банк, котрого акційний капітал перевалютовано з 12 міл. дол. на 405 міліонів кор. чеських, буде обовязаний утримувати найменше 25% покриття

банкнотів і депозитів до кінця 1929 р. Це покриття, зростаючи що року має досягти в 1935 р. 35% при чому принаймні покриття мусить утримуватися в золоті.

Фузія банків в Німеччині й Австрії. На засіданні 29. жовтня б. р. два великих німецьких банки Deutsche Bank і Disconto-Gesellschaft постановили перевести між собою фузію, яка була задуммана ще перед двома роками. Спільний капітал цих банків виносить 275 міл. марок, а резервовий 15 міл. марок. Фузія цих банків наступила на засадах рівности; ціллю було усунення конкуренції. — Другий подібний факт — це фузія двох австрійських банків — Bodenkreditanstalt і Kreditanstalt. Тут прийшло до злиття в наслідку краху першого з них і на умовах дуже невигідних для нього. Kreditanstalt просто перебрав всі інтереси і капітали Bodenanstalt-у до себе, а цей останній ліквідувався, — з тої причини, що увязавши капітали в цілий ряд нерентовних підприємств, він не міг провадити інтересів.

Европейська продукція цукру. Міжнароднє обєднання статистик цукроварства улаштувало в днях 6—16 жовтня б. р. анкету. котра дала такі висліди: відповідей — 613; чинних в 1929/30.рік цукроварень — 614, в 1928/29 р. — 643, перерібка буряків (в 20-тонових тонах) в 1929/30 р. — 32,200.644, в 1928/29 — 3,047.917; рівняючи до минулого року, наступив в цілій Европі загальний спад виробу цукру на 25%. Що до Польщі то відповідні цифри в томуж наступстві будуть такі: 70, 71; 4,754.000; 4,309.272. Зріст продукції в Польщі виносить 10·51%, але спожиття цукру, як про це ми вже писали, є мінімальне з огляду на ціни, вищі на внутрішньому польському ринкові від закордонних.

Америка проти Европи. В Сенаті Сполучених Держав П. А. розглядається власне новий законопроєкт про ввозові мита. Колиб цей законопроєкт був введений в життя в такій формі, в якій його предложив уряд С. Д, тоді це означалоб цілковите унеможливлення ввозу товарів з Европи до Америки, просто кажучи — безпощадну господарську війну. Отже як бачимо, Америка вступає вже цілим фронтом в нову фазу економічної політики, так знецюваних англосаксонським світом охоронних мит. Після відомих утруднень для припливу до С. Держав нових еміґрантів, себто імпорту людей з Европи, приходить черга на припинення імпорту товарів, себто праці людських рук. Европейські держави, всі задовжені по уха якраз в Америці, тим способом втратилиб одиноку можливість добувати в більших митах американську валюту, яка їм так необхідна, хочби для сплачування довгів Америці. Зрозуміле отже, що 48 держав зложило свої протести проти нового законопроєкту у Вашинґтонському уряді.

У Канаді цього року малі врожаї. В Сполучених Державах Америки врожаї кращі. Як подає укр. фармерський часопис »Західні Вісти« (Альберта, редак»ор В. Ю. Кисілевської), статистичний відділ канадійського пшеничного пулу (пшеничні пули в Канаді це кооперативні обєднання для збуту, вони удержують спільні зсипи [елєватори] на збіжжа, яких є тепер в межах самої Альберти [частина Канади] 438). Обчислив, що урожай пшениці 1929 р. буде виносити приблизно 272 міл. бушлів, тоді як минулого року збір виносив 525 міл. бушлів. Альберта зібрала минулого року 162 міл. бушлів а цього року тільки 84 міліонів, отже ледви половина минулорічного. Цю величезну шкоду в урожаях приписують комахам - шкідникам, головно муравлям, які цього року особливо розмножилися.

В Спол. Державах був цього року пересічний урожай, який видав коло 774 міл. бушлів пшениці. Минулого року він дав 902 міл. бушлів. (1 бушель — 36·35 літра).

Плян Макдональда на зменшення безробіття передбачає: піднесення границі шкільного віку з 14 на 15 рік життя, що зменшить річний наплив на 40.000 люда; спенсіонування всіх робітників по над 60 років (в Англії є обезпечення на старість), що усуне з ринку 350.000 людей. Решту безробітних мають поглинути публичні роботи (дороги, мости, зелізниці) та пляново організувана еміґрація.

Серед книг.

М. Росткович, Пощо основуємо кооперативи?. Памятка з кооп. свята в Станиславові 6-го жовтня 1929 р. Станиславів 1929, накл. і друком повіт. союзу кооп-в. Відбитка з »Вістника ИСК«, наклад. 5.000 прим. Стор. 24.

Ця прекрасна пропаґандистична брошурка, легко написана, зі знанням психольоґії маси; вона обговорює основні завдання кооперації взагалі, а відтак спеціяльно суть і методи споживчої кооперації, з особливим натиском на поборювання боргової системи. Повітовий союз кооп-в у Станиславові, який вже самим видаванням свого »Вістника« друком дає доказ розуміння ваги кооп. освідомлення, зробив гарне діло перевиданням брошурки гром. М. Ростковича, а кооперованій масі Станиславівщини залишив з цьогорічного свята дійсно симпатичну »памятку«.

Зі змісту самої брошурки заслуговує на увагу саме окреслення суті і мети кооперації, приведене з початку брошурки:

»Під кооперативою розуміється і муситься розуміти обєднання людий в гурт до спільної якоїсь справи до спільної праці для добра загалу членів, а тимсамим і свого народу. Кооп-ва є таке господарське підприємство, в якому не за те дбають, щоб великий зиск був, а за те, щоби співділанням членів збільшити прибутки в їхньому господарстві, або зменшити видатки, щоби збільшити народнє майно, народній добробут. Кооперація стремить отже до цього, щоби знищити, усунути визиск одних одними, усунути посередників між продуцентом а споживачем, знищити ненавість і ворожнечу між людьми. Кооперація стремить до того, щоби із людини-звіря, а таких людей зараз богато, зробити правдивих людей, в яких замість ненависти, охоти до визиску, пониження, зацарила би братня любов, рівність і братерство«.

Очевидно, це не є повна дефініція кооперація, це популярне вияснення її мети. Але воно цікаве тим, що правильно підхоплює ширші, загально-громадські, національні і етичні змагання кооперації, про що на жаль часто забувається.

Польща задовжується на рахунок будучих поколінь. В цікавій брошурі п. з. »Koncentracja produkcji«, якої автором є Jan Zieleniewski*) (власник відомих металюрґічних заводів у Кракові?) находимо дуже бистрі помічення на актуальні економічні теми. Автор, доволі глибоко вдивлений в господарське життя, приходить до висновку, що Польща, імпортуючи в останніх роках із закордону значно більше, як експортуючи (в останніх двох місяцях, як відомо, торговельний білянс Польщі покращав, та на це є теж свої, не дуже веселі причини) — фактично чим раз далі задовжується в заграниці, приймаючи великі тягарі на плечі як тепер живучого, так і дальших поколінь. Ось власні слова автора:

»...Пасивність торговельного білянсу не значить ніщо иншого, як тільки недобір нашої продукції. Означає необхідність доповнення нашого виробництва чужим виробництвом. А факт, що ця пасивність не йде в парі з убутком девіз, це непохибна вказівка, що доповнення недобору відбувається на кредит. Отже надвишка привозу над вивозом не є — частинно принаймні — нічим иншим, як формою, під якою заграничний капітал припливає до нашого господарського організму. Я в тім бачу доказ, що ми дійсно працюємо чужими, позиченими засобами.

Робимо правильно. Инакше нам годі поступати. Мусимо тягар відбудови господарства частинно перекинути на плечі поколінь, які по нас прийдуть і які нарівні з нами будуть користати з цієї віднови. Одначе нам не вільно забувати, що довги треба буде колись сплачувати, що треба буде з часом повернути й відсоток, що отже ми мусимо чужими грішми вигосподарити не тільки дохід, який покриє щоденне споживання, не тільки біжучі відсотки, але ще й стільки, щоби ми з бігом часу ставали власниками тих засобів, які ми тимчасом одержали для вжитку, як позичку. Не вільно нам забувати про те, що, якщо наступні покоління ми обкладаємо тягарем сплачування наших довгів, то тим самим беремо на себе обовязок уможливити їм це...« Далі автор говорить ширше про необхідність раціоналізації господарювання і збільшування доходности підприємств.

*) Брошура видана накладом Економічного Товариства у Кракові, т. XXXIV. видавництв Краків, 1929.

З преси.

Німецький кооп. журнал про М. І. Туган Барановського. »Viertel-jahresschrift für genossenschaftwesen« Nr. 3. з жовтня 1929 року приносить початок більшої студії Dr. A. Gerschenkron-a (Відень) про кооп. теорію нашого славетного земляка проф. М. І. Туган Барановського (і очевидно, автор зве його »відомим російським ученим«). В частині, що надрукована в 3. Ч. подають загальні біографічні дані та інформація про заслуги М. І. Т-Б.-го на полі економічної науки. Далі виложено погляди пок. ученого на економічну і соціяльну природу кооперативи, на характер зиску в кооперації і подано його клясифікацію кооператив.

При цій нагоді довідуємося, що навіть такий визначний теоретик кооперації, як проф. Ґрюнфельд (Halle) досі дуже мало знав про праці М.І.Т.Б. з области кооперації! Це показує, як мало захід цікавиться тим, що думає і робить схід.

»Сполем!« про наші кооперативні часописи. В ч. 22 за б. р редакція »Сполему« помістила статтю К. Гаубольда: »Кооперативна преса в Польщі в році 1929.,« котрий так висловлюється про наші періодичні видання:

»Jeżeli chodzi o podział pod względem narodowościowym, to najpoważniej przedstawia się presa ukraińska (5 pism), wydawana przez Związki Rewizyjne. Pisma Rewizyjnego Sojuza Ukr. Kooperatyw (3 Centralne i 1 lokalne). Są ściśle podzielone pod względem treści (popularno-praktyczne, naukowe i fachowe-mleczarskie)«

До цього зауважимо зі свого боку, що дальшим етапом в цьому напрямі має бути розділення за взором західно европ часописів нашого ГКЧ. на два: популярно-пропаґаційне і суто практичне видання

Б. Гаубольд зібрав з власної ініціятиви дані про цілу кооперативну пресу, що виходила в Польщі в 1929 році. Він займається розробленням цих матеріялів. Реальним покищо результатом його праці є згад на вище стаття, до котрої додана табеля, що зображує стан кооперативної преси в Польщі в 1929 р. З неї бачимо, що в Польщі виходить 28 кооп. органів, видаваних 19 кооп. організаціями, з того в польській мові виходить 18 часописів, в українській 5, в жидівській 3 і в німецькій 2 часописи. Висота накладу цих часописів вагається між 300 і 15.000 екземплярів. Цікаво одмітити, що єдиний науковий Журнал у Поляків »Biuletyny Spółdz. Instytutu naukowego« виходить в накладі 500 примірників.

Фінансова організація Українців в Америці. На сторінках амер. Свободи помістив був свого часу д-р Галан статтю, в якій обмірковує питання централізації фінансових сил америк. Українців, видвигаючи проєкт перебрання в українські руки якогось більшого американського банку Автор думає що тим способом можнаб теж, через такий банк, навязати фінансові звязки зі старим краєм — Статтю цю передрукувало »Діло« і вона викликала малий обмін думок (інж. Колтунюк, К. Лисюк). З усіх голосів, які в цій справі, найбільше реальним нам здається погляд п. Лисюка, американського Українця, який не бачить можливим створити вже тетер в Спол. Шт. український банк тим способом, який пропонує д-р Галан, себто відразу на велику скалю. п. Лисюк радить розбудовувати малі фінансові інституції, зате з масовим членством, а колись на цій базі зможуть вирости і більші українські установи. Таким чином думка п Лисюка наближується до ідеї кооперації (добро не нечислених і то вже заможних одиниць, тільки широкого загалу). Ми досі здержувалися від вислову своєї думки в справі, порушеній першим внескодавцем, знаючи про деяке упередження у американців до ідеї кооперації, очевидно зі шкодою для них самих. Та коли вже самий Американець видвигає цього рода думки, то це нас пересвідчує, що і в Америці вже назріває час, коли необхідно гучніше проголосити кооперативні кличі. Тим більше слід це зробити, що останні роки принесли вже значне оживлення кооп. руху в Америці — на жаль з малою участю Українців. Кредитова і споживча кооперація в Спол. Державах, буйний розцвіт сільсько-господарської кооперації в Канаді). Ми хочемо надіятися, що для кооперативної роботи серед української Америки найдеться неменше податний ґрунт, як в старім краю, та що крім приватних »бізнесменів« там появляться ще й реоганізатори суспільно-національної економіки — кооператори.

Піднесення тваринної продукції є темою розважань інж. д-р М. Холєвчука (на сторінках »Діла« Ч 235—7.)

Автор звертає увагу на вагу розбудову товариств контролі молочности, очевидно, що не маючи фахових контрольорів, годі приступати до засновування таких товариств. Колиб у нас малося контролювати такий відсоток коров, як прим. є у Німеччині, то є 10%, то булоби в контролі біля 150.000 коров. Рахуючи по 300 коров на одного контрольора, потрібно булоб у нас 500 фахівців; для їх вишколення требаби відбути 10 курсів (по 50 курсантів кожний). »Сіль. Господар« відбув уже один такий курс в р. 1928, а тепер власне, від 18.XI. цо 24 XII. влаштовує другий такий курс у своїй школі в Коршеві. Першенство до приняття мають ті особи, які по закінченні курсу бажають піти на молочарський курс »Маслосоюза«. Курсанти платять за курс 30 зол., а за прохарчування 100 зол., мешкання даром. По селах є досить студентів, що з ріжних причин не можуть далі продовжувати своїх студій; покінчення такого практичного курсу зробить їх спосібними до організаційної праці.

Далі автор обговорює пекучу справу обезпення худоби. Особливо з огляду на можливість заведення примусового обезпечення (ухвалами повітових сойміків), яке для нас рівналобся новому оподаткованню, без реальних користий, слід творити на місцях сум існуючих кооперативних або господарських організаціях секції добровільного обезпечення худоби.

З побуту канадійських братів.

Серпневий гарно-погідливий день. Сонце пече як вогнем. Жовто-синяві цьвітки склонили свої задумані голови, нетерпеливо очікують вечірної роси. Погода прекрасна. Пташки співаючи перелітають з дерева на дерево, мовби раділи літньо-природньою красою. Краса, чудова, краса! А колиб ще весною закувала зазуля »ку-ку«. а соловейко защебетав »втік-втік«, то здається, що це бувби для мене неоцінений скарб краси. На тлі зеленого як рута ліса, простягнулися жовті лани хвилястої пшениці. Пшениця як море. Легесенький вітрець дихає поважно своїм подувом, колише пшеницею як мати дитину. Пшениця жовта, а небо синє — це прапор нашої України — думаю собі. Так, це прапор, він мені й тут, в Канаді, нагадує українські степи, гори, ліси, змагання українських борців за Волю і Свободу, кров, інвалідів, сироти, могили — всьо нагадує. Тільки мусиш знати, що це не Україна, а нова Вітчина, Канада, шепочу сам до себе. Так, це Канада. Це край, свободи слова і волі. Це край, який витає всіх однаково. Тут не так як в Польщі, в Румунії або большевії. Тут красше жиється і безпечнійше.

Жнива. Хтож не любить жнив,? Всі люблять, бо це найголовніший чинник людської праці. Всьо в русі. Задзвеніли жниварки мов скоростріли на війні. Чак-чак-чак і вилетить вязаний сніп. Цивілізація. В Старому Краю бідний селянин тягне косою аж крижі тріскають. А тут в Канаді не так. Фармер в великому, красатому капелюсі сидить вигідно на погинаючомуся кріслі косарки, вона посувається наперед, а за собою лишає рядками снопи. В Старому Краю люди молотять ціпами, а тут машина за тиждень все перемолотила. Там селянин мучиться коло півкляня годинами, а тут за пару хвилин стоїть півкляня. Шоби притягнути з поля пару сніпків пшениці чи ячменю, запрягає себе наш селянин разом із сухореброю конякою і тягне, що йому аж в очах жовкне, а тут, коні здорові, як змиї, на один »герлик« ладує сотки снопів, і фармер не тягне, тільки коні самі відповідають за свою роботу. В Старому Краю нещасна мати бере синка чи доньку на панський лан. збудує на них зі снопів хатку... а сама тяжко жне серпом за 12-ий сніп панови пшеницю. Панські посіпаки звихаються, називають її всіляко, а вона тільки розігне свою спину, обітре з чола літ, та проклинає недолю тяжко оплаканих старокрайових жнив.

Молодіж тут весела. Йдучи з поля співає аж гомін гуде. А там замучена, пригноблена, йде з поля як німа. Коли я приглянувся до канадійських жнив, то побачив, що тутешні жнива далеко красше відбуваються чим в Старому Краю. Цікаво знати, коли така цивілізація вродиться і в Старому Краю?

....

Вечеріло. На землю падав ніжний, вечірний сумерек. Все приготовлялося до відпочинку. Десь з далека долітав спів »Ой не гаразд, Запорожці«... Чарівні слова цеї пісні, повні зневіри і розпуки гостро били в моє серце і будили спогади про минуче. Хоч я далеко був від співаків, а пісня рівнож доходила до мене та картала душу:

»...Степ широкий, край веселий Тай занапастили«...

Зазоріло. Всі когути збили крильми та закричали хором: »Ку-ку-рі-ку!« Це виглядало що й вони розуміють значіння жнив та будять фармерів до праці. Сонце вмилося росою, чим раз висше підносилося до гори, з висока споглядало на пшеницю та цілувало її як мати дитину. Загавкали собаки, відправили коров на пасовиско, а звідтам вертали охочі та ластилися коло фармарів, які відходили до праці. О, веселі канадійські жнива!

Всячина.

Німецькі кооперативні молочарні на Моравії приняли за 1928 рік разом 52,812.380 літрів молока, а кооперативні молокозбірні 15,812.380 літрів. В порівнанню з роком 1927 збільшилось на 7 міліонів літрів.

В Мадярщині з кінцем минулого року було 650 молочарських кооперативів, 1.400 молокозбірень та 26 збірень окружно-центральних. Крім того, в цій країні існують 20 акційних компаній для молочарської промисловости, між ними Будапештська Центральна Молочарня з денним прийомом молока 200.000 літрів.

Перша українська енцикльопедія.

Кооператива »Рідна Школа«, у Львові приступає з початком 1930 р. до видання »Української Загальної Енцикльопедії«.

Начальну редакцію обняв др. І. Раковський, при ласкавому співуділі наших найвизначніших вчених як, члени Всеукраїнської Академії Наук: К. Студинський, В. Щурат, Ф. Колесса, М. Возьняк; професори університів: Б. Лепкий, О. Білей, В. Кубійович, М Чайківський; члени Українського Наукового Інституту в Берліні: З. Кузеля, Ів. Мірчук; члени Науковго Т-ва ім. Шевченка: В. Дорошенко, Ів. Крипякевич, Р. Цегельський, С. Людкевич, В. Старосольський М. Панчишин, Юр. Полянський; економісти: дир. Ю. Павликовський, др. К. Коберський; письменники: ред. А. Крушельницький, ред. Ф Федорців, др. М. Рудницький, ред. М. Голубець та багато инших знавців поодинокихгалузий наук.

Згадана Енцикльопедія обнимати буде приблизно 2000 сторін друку, з доданням біля 70 таблиць, з того більш як 20 барвних, крім того до 20 географічних карт і над 5000 чорних образків, пояснюючих зміст.

Отся перша українська Книга Знання всецілого буде обнимати всі галузи людського знання, а перш за все всі головні відомости про минуле й сучасне нашого Українського Народу та про його матеріяльну й духову культуру і тому вона повинна стати необхідною підручною книгою кожного письменного Українця. Задля того вона й буде написана так загально доступно, що буде зрозуміла кожній грамотній людині.

Щоби уможливити набуття тієї Книги Знання найширшим кругам нашої суспільности, вона виходити-ме місячними зшитками, по 4 аркуші друку так, що в цілости буде біля 25 таких випустків. Для передплатників буде ціна знижена, а саме: в краю, в передплаті ціна одного зшитка виносити-ме 80 ам. центів, т. є 7·20 зл. вже з почтовою пересилкою.

Зголошення на передплату приймають на разі: кооператива »Рідна Школа«, Львів, ринок ч. 10, і »Покутський Союз«, Коломия, Народний Дім. З огляду на те, що всі вплати й виплати доконуються через »Покутський Союз«, всі грошеві посилки треба посилати тільки виключно на адресу: Кредитова Кооператива »Покутський Союз« Коломиї, Народний Дім, із приміткою: »На Книгу Знання«.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

КНИГОЗБІРНЯ „СТУДІОН" у Львові

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № Ж. 1524 П

З числом 12/24 за вересень 1920 року скінчився другий рік видання

одинокого популярно-наукового журналу

„ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“

Комплєти річника замовляти в Адміністрації по ціні 18·— зол. за брошурований і 24 зол. за оправлений в півполотно зі золотими написами на фронті і на хребті.

Просимо Шановних Передплатників надіслати передплату на рік 1929—1930, а тих, що залягають з передплатою, вирівнати і надіслати дальшу передплату, інакше висилка журналу буде здержана.

Всі читальні Т-ва »Просвіта«, згідно з ухвалою Загальних Зборів Товариства »Просвіта« з дня 21. III. 1920 р. обовязково повинні заплатити членську вкладку за 1929 рік, яка виносить разом з передплатою журналу »Життя і Знання« 25·— зол.

Хай ніодна українська родина, ніодна кооператива, ніодин Всч. Отець, Вп. пп. Адвокати, Лікарі, Інжиніри, Нотарі, Промисловці, Кружки, Бесіди, Гімназії і Семинарії як у краю, так і за кордоном — не залишаться без журналу »Життя і Знання«.

Передплата виносить: на рік 18 зол., на 6 місяців 9 зол., на 3 місяці 5 зол. Поодиноке число коштує 2 зол. За кордоном на рік виносить 4 ам. дол., для членів Тов. „Просвіта“ за кордоном 3 ам. дол.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИИ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. III. пов.**

Вийшов з друку накладом Ревізійного Союзу Укр. Кооператив

КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР (перша книжка кооп. навчання)

З портретами, образками, мапами і діяґрамами. Зладив Др. К. Коберський.

Необхідний підручник для **всіх початкуючих** в кооперативній роботі — крамарів, справників, членів Управ і Надз. Рад та для **слухачів кооперативних курсів.** Подає головні відомости про початки і розвиток кооп. руху, вияснює основні поняття з теорії кооперації, дає поучення про засади організації і ведення кооператив та конечний для всіх мінімум відомостей про сучасний стан і розвиток кооперації на всіх укр. землях. — **Мінімум науки про кооперацію, що її подав „Кооперативний Буквар“, мусить засвоїти кожний кооп. працівник.**

Стор. 160. **Ціна зл. 1·50.**

Замовляти в **Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив, Львів, Словацького 14. III. п.** та в усіх книгарнях.

РЗ21 · Ж

152
4,40

КООПЕРАТИВНА
РЕСПУБЛИКА
1929

III
Ж-14850
1929-1-12